JABATAN PERDANA MENTERI
UNIT PERANCANG EKONOMI

AKADEMI SAINS MALAYSIA

MODUL KERAJAAN

Advokasi, Kesedaran, Pembangunan Keupayaan dan Platform Penyertaan Awam (AACB)

TRANSFORMASI SEKTOR AIR 2040

JABATAN PERDANA MENTERI
UNIT PERANCANG EKONOMI

AKADEMI SAINS MALAYSIA

MODUL KERAJAAN

Advokasi, Kesedaran, Pembangunan Keupayaan dan Platform Penyertaan Awam (AACB)

TRANSFORMASI SEKTOR AIR 2040

TRANSFORMASI SEKTOR AIR 2040 (WST2040)
MODUL KERAJAAN: ADVOKASI, KESEDARAN, PEMBANGUNAN KEUPAYAAN DAN PLATFORM PENYERTAAN AWAM (AACB)

© Unit Perancang Ekonomi 2022

Tiada mana-mana bahagian dari penerbitan ini yang boleh diterbitkan semula, disimpan dalam bentuk yang boleh diperolehi semula atau disiarkan dalam apa jua bentuk dan cara sama ada elektronik, mekanikal, fotokopi, rakaman atau selainnya sebelum mendapat izin daripada pemilik hak cipta.

Kandungan Pengetahuan, Analisis & Kurasi oleh Akademi Sains Malaysia

Diterbitkan oleh:
Akademi Sains Malaysia
Tingkat 20, Sayap Barat, Menara MATRADE
Jalan Sultan Haji Ahmad Shah
off Jalan Tuanku Abdul Halim
50480 Kuala Lumpur, Malaysia

Perpustakaan Negara Malaysia Data Pengkatalogan-dalam-Penerbitan

MODUL KERAJAAN : Advokasi, Kesedaran, Pembangunan Keupayaan dan Platform Penyertaan Awam (AACB) : TRANSFORMASI SEKTOR AIR 2040.
ISBN 978-983-2915-84-3
1. Water-supply--Malaysia.
2. Water-supply--Government policy.
3. Water-supply--Planning.
4. Water resources development--Malaysia.
5. Government publications--Malaysia.
363.6109595

Modul Latihan Pengurusan Sumber Air Bersepadu (*Integrated Water Resources Management* atau IWRM) untuk Sektor Kerajaan

Oleh

Pasukan Petugas Advokasi, Kesedaran, Pembangunan Keupayaan dan Platform Penyertaan Awam (*Advocacy, Awareness, Capacity Building and Public Participatory Platfroms* atau AACB); Transformasi Sektor Air Negara 2040 (*National Water Sector Transformation 2040* atau WST2040)

Profesor Dato´ ChM. Dr. Mazlin Bin Mokhtar, FASc, FMIC

Pengerusi, Pasukan Petugas AACB dan

Pengarah, Institut Alam Sekitar dan Pembangunan (LESTARI),

Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM)

Dr. Minhaz Farid Ahmed

Ketua Kumpulan Modul (Sektor Kerajaan), Pasukan Petugas AACB dan

Felo, Institut Alam Sekitar dan Pembangunan (LESTARI),

Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM)

Pn. Nurul Ain Sazalli

Analis, Pasukan Petugas AACB

Prakata

Kerajaan sangat berminat dan memberikan tumpuan kepada usaha menggabungkan sumber air ke dalam agenda pembangunan negara. Oleh yang demikian, Unit Perancang Ekonomi (*Economic Planning Unit* atau EPU) melalui Akademi Sains Malaysia (ASM) telah memulakan kajian terhadap Transformasi Sektor Air 2040 (WST2040) dengan aspirasi untuk membolehkan sektor air menyumbang kepada Keluaran Dalam Negara Kasar (KDNK) terutamanya dengan mempertimbangkan air sebagai satu komponen penting bagi Aktiviti Pertumbuhan Ekonomi Utama (*Key Economic Growth Activities* atau KEGA) dalam Rancangan Lima Tahun Malaysia. Justeru, kumpulan kerajaan sebagai satu daripada empat kumpulan Pasukan Petugas/Subsektor bagi Advokasi, Kesedaran, Pembangunan Keupayaan dan Platform Penyertaan Awam (*Advocacy, Awareness, Capacity Building and Public Participatory Platfroms* atau AACB), dalam kajian WST2040 telah mengarusperdanakan peningkatan kesedaran, sokongan dan pembinaan keupayaan pegawai kerajaan untuk IWRM melalui program latihan khas yang menggunakan modul latihan perniagaan luar biasa.

Modul latihan, strategi dan pelan hala tuju untuk WST2040 dihasilkan dengan mengkaji semula dasar sedia ada yang berkaitan; membandingkan amalan pembinaan keupayaan IWRM antara Malaysia dengan beberapa negara membangun serta negara maju yang lain; melaksanakan beberapa webinar pada peringkat kebangsaan dan antarabangsa; mengatur beberapa temu duga, sesi perbincangan kumpulan fokus (*focus group discussion* atau FGD) dan bengkel pada peringkat kebangsaan; serta tinjauan soal selidik dalam talian.

Selanjutnya, lawatan lapangan ke beberapa pusat latihan sedia ada di seluruh Malaysia telah dilaksanakan bukan sahaja untuk mencadangkan latihan IWRM di tapak yang sesuai di sebelas negeri dan tiga wilayah persekutuan: bahkan juga menginstitusi dan menghubungkan platform penyertaan awam (PPP) seperti Rakan Alam Sekitar (RAS), Projek Sungai Nadi Kehidupan (*River of Life* atau RoL), Sahabat Sungai (*Friends of River* atau FoR) dan sebagainya dengan cadangan pusat latihan/hab air AACB WST2040. Oleh itu, pembinaan keupayaan pegawai kerajaan melalui latihan ini bertujuan menggalakkan peranan kepimpinan yang proaktif bagi mempercepat pelaksanaan IWRM menerusi kerjasama dan perkongsian dengan pelbagai pihak berkepentingan.

Modul Latihan IWRM AACB WST2040 untuk pegawai kerajaan dirangka daripada perspektif pengurangan risiko bencana (*disaster risk reduction* atau DRR) dengan mempertimbangkan bencana berkaitan air yang semula jadi dan akibat perbuatan manusia. Perspektif DRR telah dimasukkan ke dalam modul latihan bagi menyiapkan pegawai kerajaan menghadapi situasi terburuk dalam menangani bencana berkaitan air agar mereka dapat bertindak dengan segera bagi mengurangkan kekerapan dan keterukan bencana pada masa hadapan. Seterusnya, strategi dan pelan hala tuju dalam kumpulan kerajaan ACCB juga disejajarkan dengan aspirasi Rancangan Malaysia Ke-12 hingga Rancangan Malaysia Ke-15, dengan pembinaan keupayaan seramai 154 pihak berkuasa tempatan dan 171 pegawai daerah menjadi faktor penting bagi transformasi sektor air. Strategi kumpulan kerajaan ACCB dalam lima bidang tumpuan, iaitu rakyat, tadbir urus, maklumat dan RDIC (Penyelidikan, Pembangunan, Inovasi dan Pengkomersialan), pembiayaan, serta infrastruktur dan teknologi dalam Rancangan Malaysia Ke-12 juga bermaksud untuk memenuhi objektif dalam mempercepat pelaksanaan IWRM. Strategi ini juga memberikan tumpuan kepada penyenaraian pakar rujuk/pakar dalam IWRM dari sektor kerajaan untuk melatih pemimpin air masa hadapan dengan menggunakan modul

latihan sedia ada yang disediakan oleh kumpulan kerajaan AACB. Oleh itu, pembinaan keupayaan pihak berkuasa tempatan, pegawai daerah serta pegawai penguat kuasa dari agensi lain pada peringkat tempatan adalah faktor utama untuk memacu pelaksanaan IWRM dan menyumbang kepada matlamat pembangunan mampan (*sustainable development goals* atau SDG).

Dr. Minhaz Farid Ahmed
Ketua Kumpulan Modul (Sektor Kerajaan), Pasukan Petugas AACB dan
Felo, Institut Alam Sekitar dan Pembangunan (LESTARI),
Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM)
17 November 2021

Penghargaan

Pertama sekali, segala puji bagi Allah Yang Maha Esa dengan limpah kurnia-Nya, maka penghasilan modul latihan perniagaan yang luar biasa ini dapat disempurnakan bagi mempercepat pelaksanaan pengurusan sumber air bersepadu (IWRM) oleh sektor kerajaan.

Saya amat bersyukur mendapat bimbingan Profesor Dato' ChM Dr, Mazlin bin Mokhtar, FASc sebagai mentor saya dalam menghasilkan modul latihan ini. Saya merakamkan setinggi-tinggi penghargaan kepada beliau kerana sentiasa membimbing saya melalui visi dan aspirasinya.

Saya juga berterima kasih kepada rakan-rakan saya, ketua kumpulan modul (iaitu, Profesor Madya Dr. Goh Choo Ta - Kumpulan Akademia; Profesor Madya Dr. Lee Khai Ern - Kumpulan Perniagaan; dan Profesor Madya Dr, Rasyikah Md. Khalid) serta pakar komunikasi AACB, Puan Siti Nurbaiyah Nadzmi atas sokongan mereka dalam menghasilkan modul latihan ini.

Modul latihan untuk sektor kerajaan ini tidak akan dapat direalisasikan tanpa bantuan dan sokongan daripada penganalisis (iaitu, Dr. Zuritah A. Kadir; Puan Nurul Ain Sazalli; Puan Nurul Iman Abu Hanifah; Puan Siti Nurfazreen Abdul Rahman; dan Encik Muhammad Irfan bin Masri) daripada Pasukan Petugas AACB WST2040. Saya amat menghargai sokongan mereka dalam menyediakan modul ini serta menganjurkan beberapa program supaya dapat menghasilkan modul latihan ini.

Saya juga terhutang budi kepada ahli kumpulan pengurusan Pasukan Petugas AACB (iaitu, Dato' Ir Haji Hanapi bin Mohamad Noor, FASc; Datuk Profesor Dr. Azizan Baharuddin; dan Ir Haji Ismail Abdul Rahman) serta SME (Pakar Bidang Khusus) daripada Pasukan Petugas AACB WST2040 atas sumbangan mereka dalam menyediakan modul latihan ini.

Sumbangan kemudahan dan perkhidmatan yang berterusan daripada Jawatankuasa Pengurusan Projek (*Project Management Committee* atau PMC) bagi kajian WST2040, Akademi Sains Malaysia (ASM) dan Unit Perancang Ekonomi (EPU) serta beberapa individu daripada kumpulan pelbagai pihak berkepentingan juga amat dihargai.

Akhir sekali dan tidak kurang pentingnya, sokongan daripada Institut Alam Sekitar dan Pembangunan (LESTARI), Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM) amat dihargai dalam menjayakan penyediaan modul latihan ini untuk sektor kerajaan.

Kandungan

Prakata 3
Penghargaan 5
Kandungan 6
Senarai Rajah 10
Senarai Jadual 13
Tujuan Modul Latihan AACB WST2040 23
1. Tahap Asas- Peningkatan kesedaran 28
1.1. Risiko Bencana dan Pendekatan Penyelesaian Masalah melalui IWRM 29
1.1.1. Bencana Bahan Kimia di Sungai Kim Kim dan Kesan Terhadap Kesihatan 29
1.1.2. Bencana dan Insiden Penutupan Loji Rawatan Air 31
1.1.2.1. Pencemaran Air di Malaysia 35
1.1.2.2. Status Kualiti Air Sungai 39
1.1.3. Kesan Alam Sekitar Perlombongan dan Isu Keselamatan Air 46
1.1.4. Perubahan Iklim dan Keselamatan Air 52
1.1.5. Pelan Keselamatan Air 61
1.1.6. Pelan Keselamatan Sanitasi (SSP) 61
1.2. IWRM dan Pendekatan Holistik 62
1.2.1. Statut untuk IWRM di Malaysia 68
1.2.2. Pendekatan Konvensional dan Berasaskan Alam Semula Jadi untuk Penyesuaian Risiko Bencana 71
1.2.3. Strategi Pengurusan Air di bawah Kesan Perubahan Iklim yang Mungkin 84
1.2.4. Perlombongan mesra alam 88
1.2.5. Pengurusan Lembangan Sungai Bersepadu (IRBM) 90
1.2.6. Pengurusan Lembangan Tasik Bersepadu (*Integrated Lake Basin Management* atau ILBM) 96
1.2.7. Pengurusan Zon Pantai Bersepadu (ILBM) 101
1.2.8. Pengurusan Air Bawah Tanah Merentasi Sempadan (TGM) 107
1.3. Amalan IWRM antara Malaysia dengan Negara-negara Lain 113
1.3.1. Perbandingan tentang Kesedaran IWRM antara Malaysia dengan United Kingdom 113
1.3.2. Perbandingan tentang Sokongan IWRM antara Malaysia dengan Filipina 114
1.3.3. Perbandingan tentang Pembinaan Keupayaan IWRM antara Malaysia dengan Negara Lain 116
1.3.4. Perbandingan tentang IWRM antara Malaysia dengan Finland 117
1.3.5. Perbandingan tentang IWRM antara Malaysia dengan Jerman 119
1.3.6. Perbandingan tentang IWRM antara Malaysia dengan Suruhanjaya Sungai Mekong 120
1.3.7. Perbandingan tentang IWRM antara Malaysia dengan Singapura 122
1.3.8. Perbandingan tentang Pembinaan Keupayaan antara Malaysia dengan Korea Selatan 124
1.3.9. Perbandingan tentang IRBM antara Malaysia dengan Australia 125
2. Tahap Pertengahan 1- Sokongan melalui Latihan 127
2.1. Peranan Kepemimpinan yang proaktif untuk IWRM 128
2.1.1. Peranan Kepimpinan dengan Kesukarelawanan, Integriti dan Pengganti 134
2.1.1.1. Kepimpinan dengan Kesukarelawanan 152
2.1.1.2. Kepimpinan dengan Integriti 155

2.1.1.3. Kepimpinan dengan Pengganti 166
2.2. Pengurangan Risiko Bencana Berkaitan Air 171
2.3. Nilai Air dan IWRM 181
2.3.1. Menilai persekitaran 183
2.3.2. Menilai infrastruktur hidraulik 185
2.3.3. Menilai perkhidmatan bekalan air, sanitasi dan kebersihan (WASH) 186
2.3.4. Menilai air untuk makanan dan pertanian 187
2.3.5. Tenaga, industri dan perniagaan 189
2.3.6. Nilai budaya air 191
2.3.7. Prinsip bagi menilai air 193
2.4. Penilaian dan Pengurusan Risiko 196
2.4.1. Pemantauan dan Akauntabiliti 196
2.5. Alat Pengurusan Risiko 198
2.5.1. Prinsip pencemar yang membayar. 198
2.5.2. Pembayaran untuk Perkhidmatan Ekosistem 203
2.5.3. Pendekatan Ekosistem kepada Pengurusan Perikanan 206
2.5.4. Kesediaan untuk Menyertai dan Membayar 210
2.6. Alat Pengurusan Risiko 213
2.6.1. Rundingan Pelbagai Pihak Berkepentingan 213
2.7. Kaedah Latihan AACB IWRM 216
2.7.1. Program Jejak Sungai Kebangsaan 216
2.7.2. *River of Life* (Sungai Nadi Kehidupan) 218
2.7.3. Program Penjagaan Sungai 221
2.7.4. Wakaf Air 225
2.7.5. Sahabat Sungai(*Friends of River* , FoR) 226
2.7.6. Renjer Sungai: 228
2.8.1. Pemikiran Sistem 235
2.8.2. Sokongan melalui Latihan 239
3. Tahap Pertengahan 2- Pembinaan Keupayaan Pendukung IWRM 242
3.1. Sokongan Dasar untuk Pelaksanaan IWRM 243
3.1.1. Analisis Dasar untuk IWRM 243
3.2. Pemetaan Pihak Berkepentingan untuk IWRM 262
3.2.1. Pihak Berkepentingan pada Peringkat Persekutuan untuk IWRM 262
3.2.2. Pihak Berkepentingan pada Peringkat Negeri dan Tempatan untuk IWRM 270
3.2.2.1. Selangor 270
3.2.2.2. Putrajaya 283
3.2.2.3. Kuala Lumpur 286
3.2.2.4. Terengganu 290
3.2.2.5. Pahang 297
3.2.2.6. Sarawak 305

3.2.2.7. Sabah 320
3.2.2.8. Labuan 333
3.2.2.9. Kelantan 336
3.2.2.10. Negeri Sembilan 345
3.2.2.11. Melaka 353
3.2.2.12. Johor 359
3.2.2.13. Pulau Pinang 369
3.2.2.14. Perak 374
3.2.2.15. Kedah 384
3.2.2.16. Perlis 393
3.2.3. Analisis Pihak Berkepentingan untuk IWRM 397
3.3. Pemetaan Data dan Maklumat untuk IWRM 412
3.3.1. Sains Kemampanan untuk IWRM 412
3.3.2. SETI dan SSH dalam Proses Membuat Keputusan untuk IWRM 414
3.3.3. Pengetahuan setempat dan Masyarakat Peribumi tentang IWRM 416
3.3.3.1. Isu Air yang Dihadapi oleh Komuniti Orang Asli yang tinggal di Hutan 416
3.3.3.2. Penyelarasan Pihak Berkepentingan oleh Pihak Berkuasa Tempatan di Sabah 418
3.3.4. Bank Data/ Repositori untuk IWRM 421
3.3.4.1. IR 4.0 untuk AACB WST 421
3.3.4.2. Air Maya dan Jejak Air (VW&WF) untuk AACB WST 423
3.3.4.3. Pembiayaan Alternatif Air (*Alternative Water Financing* atau AWF) untuk AACB WST 426
3.3.4.4. Air sebagai Sektor Ekonomi (*Water as Economic Sector* atau WES) untuk AACB WST 428
3.3.5. Platform Penyertaan Awam (*Public Participatory Platform* atau PPP) dan Keterlibatan Pihak Berkepentingan 430
3.3.5.1. PPP Sedia Ada bagi Sektor Kerajaan 430
3.3.5.2. PPP mengandungi Peranan Media untuk IWRM 432
3.3.6. Langkah-langkah untuk Menyertai PPP dengan Berkesan 434
4. Tahap Tinggi 1- Pendukung Menjadi Tenaga Pengajar 436
4.1. Keterlibatan Pihak Berkepentingan dalam Seluruh Peringkat IWRM 437
4.1.1. Peringkat 1- Mengenal pasti Isu IWRM pada Lembangan Sungai 437
4.1.2. Peringkat 2- Pengenalpastian Kaedah untuk Penyelesaian 439
4.1.3. Peringkat 3- Pemilihan dan Reka Bentuk Kaedah 440
4.1.4. Peringkat 4- Pengendalian dan Pemantauan 441
4.1.5. Peringkat 5- Penilaian dan Pengenalpastian Isu Baharu 442
4.2. Kesihatan Planet dan Alam Sekitar 444
4.2.1. Momentum untuk Perubahan: Kesihatan Planet 448
4.2.2. Pelan Tindakan Kesihatan Alam Sekitar Kebangsaan Malaysia 2012 (NEHAP) 449
4.2.3. Indeks Prestasi alam sekitar (Environmental Performance Index atau EPI) 451
4.2.4. Demokrasi Alam Sekitar 454
4.2.5. Pembangunan Mampan 457

4.2.5.1. Kad Skor SDG Malaysia 2018-2021 458
4.2.5.2. Kedudukan SDG Negara-negara ASEAN dari 2019-2021 459
4.3. Air sebagai penghubung merentasi SDG 460
4.3.1. Tahap Pelaksanaan Pengurusan Sumber Air Bersepadu (IWRM) di Malaysia 462
4.3.2. Penunjuk Matlamat Pembangunan Mampan oleh Jabatan Perangkaan, Malaysia 463
4.3.3. Rancangan Malaysia Ke-11 hingga Rancangan Malaysia Ke-15 464
4.3.4. Rancangan Malaysia Ke-12 dan Rancangan Malaysia Ke- 13, IWRM dan Wawasan Kemakmuran Bersama 466
4.3.5. WST 2040 melalui Rancangan Malaysia Ke-12, Ke-13, Ke-14, dan Ke-15 468
5. Tahap Tinggi 2- Pendukung Melatih Pemimpin Air Masa Hadapan 469
5.1. Mempercepat IWRM dan Isu Rentas Sektor 470
5.1.1. Rakyat- Rangkaian dan Kerjasama 489
5.1.2. Tadbir Urus – Arahan Rangka Kerja Air dan Program Pembinaan Keupayaan 504
5.1.3. Maklumat- Sistem Maklumat Lembangan dan Pemantauan 511
5.1.4. Infrastruktur- Pusat Latihan 532
5.1.5. Pembiayaan – Air sebagai Sumber dan Punca Pendapatan 535
5.1.5.1. Air sebagai Sumber 535
5.1.5.2. Air sebagai Punca Pendapatan 553
5.2. Main Peranan untuk IWRM 564
5.2.1. Main Peranan Agensi Kerajaan bagi IWRM 571
5.2.2. Kepentingan Peranan Kepimpinan: Sektor Kerajaan 604
1 Rujukan 611
2 Lampiran A: Pakar Rujuk untuk Latihan IWRM 620

Senarai Rajah

Rajah 1 Pandangan dari atas Sungai Kim Kim selepas bahan kimia toksik dibuang ke dalam Sungai Kim Kim, menjejaskan kesihatan ribuan orang yang terhidu asap beracun di Johor pada 05 April 2019 (ASM, 2019) 30
Rajah 2 Lembangan Sungai Utama di Semenanjung Malaysia 33
Rajah 3 Lembangan Sungai Utama di Sabah dan Sarawak, Malaysia 34
Rajah 4 Trend Kualiti Air Sungai, 2008-2019 (JAS 2019) 40
Rajah 5 Anggaran Beban BOD (Tan/Hari) Mengikut Punca Pencemaran Air, 2019 (JAS 2019) 41
Rajah 6 Anggaran Beban SS (Tan/Hari) Mengikut Punca Pencemaran Air, 2019 (JAS 2019) 41
Rajah 7 Anggaran Beban NH3-N (Tan/Hari) Mengikut Punca Pencemaran Air, 2019 (JAS 2019) 42
Rajah 8 Taburan Anggaran Beban BOD (Tan/Hari) dan Punca Pencemaran Air Mengikut Negeri, 2019 (JAS 2019) 43
Rajah 9 Anggaran Taburan Beban SS (Tan/Hari) dan Punca Pencemaran Air Mengikut Negeri, 2019 (JAS 2019) 44
Rajah 10 Taburan Anggaran Beban NH3-N (Tan/Hari) dan Punca Pencemaran Air Mengikut Negeri, 2019 (JAS 2019) 45
Rajah 11 Peristiwa bencana alam mengikut jenis (1998-2018) di Malaysia 59
Rajah 12 Kematian akibat bencana alam mengikut tahun (1998-2018) di Malaysia 59
Rajah 13 Jenis banjir (1998-2018) di Malaysia 60
Rajah 14 Rangka kerja am pendekatan IWRM terhadap pengurusan air 62
Rajah 15 Model Lingkaran IWRM 64
Rajah 16 Pendekatan penyelesaian berasaskan alam semula jadi merentas landskap 72
Rajah 17 Jurang dan strategi yang dicadangkan bagi sungai di bawah kesan perubahan iklim yang mungkin 84
Rajah 18 Jurang dan strategi yang dicadangkan untuk laut, empangan dan air tanah di bawah kesan perubahan iklim yang mungkin 84
Rajah 19 Jurang dan strategi yang sepadan untuk penggunaan air sektor di bawah kesan perubahan iklim yang mungkin 85
Rajah 20 Jurang dan strategi yang sepadan untuk penggunaan air sektor di bawah kesan perubahan iklim yang mungkin 85
Rajah 21 Jurang dan strategi yang sepadan untuk penggunaan air sektor di bawah kesan perubahan iklim yang mungkin 86
Rajah 22 Jurang dan strateginya yang sepadan untuk bencana berkaitan air – banjir di bawah kesan perubahan iklim yang mungkin 86
Rajah 23 Jurang dan strategi yang sepadan untuk bencana berkaitan air – kemarau di bawah kesan perubahan iklim yang mungkin 87
Rajah 24 Jurang dan strategi yang sepadan untuk bencana berkaitan air – pencemaran air di bawah kesan perubahan iklim yang mungkin 87
Rajah 25 Model Perkongsian SMART Lembangan Sungai 91
Rajah 26 Elemen Tadbir Urus ILBM (Nakamura dan Rast, 2012) 97
Rajah 27 Lokasi Stesen Pantai dan Indeksnya di Semenanjung Malaysia (JAS 2019) 101
Rajah 28 Lokasi Stesen Pantai dan Indeksnya di Sabah dan Sarawak (JAS 2019) 102
Rajah 29 Lokasi Stesen Muara dan Indeksnya di Semenanjung Malaysia (JAS 2019) 102
Rajah 30 Lokasi Stesen Muara dan Indeksnya di Sabah dan Sarawak (JAS 2019) 103
Rajah 31 Lokasi Stesen Pulau dan Indeksnya di Semenanjung Malaysia (JAS 2019) 103
Rajah 32 Lokasi Stesen Muara dan Indeksnya di Sabah dan Sarawak (JAS 2019) 103
Rajah 33 Rangka kerja konsep untuk mencapai persekitaran pantai yang mampan (Mokhtar *et. al.*, 2017) 104
Rajah 34 Pemantauan dengan baik bagi setiap negeri di Malaysia, 2019 (JAS 2019). 107
Rajah 35 Pengelasan Indeks Kualiti Air Tanah (JAS 2019) 108
Rajah 36 Inisiatif ABC di Sungai Kallang, Singapura ((Public Utilities Board, 2019) 122
Rajah 37 Elemen yang diperlukan untuk Peranan Kepimpinan Proaktif oleh Pihak Berkuasa Tempatan 130
Rajah 38 Penerajuan ke arah IWRM menerusi Platform Pelbagai Pihak Berkepentingan yang berkesan 131
Rajah 39 Data dan Maklumat untuk menghasilkan Dasar yang Baik dan membuat Keputusan yang berkesan 132

Rajah 40 Kepimpinan melalui kesukarelawanan dan tindakan sivik (disesuaikandaripada Schwartz & Suyemoto, 2012; Harris dan Beckert, 2019) 152
Rajah 41 Peranan Pengantara kepuasan sukarelawan dalam tingkah laku kepimpinan ke arah komitmen sukarelawan (Benevene *et. al.*, 2021) 154
Rajah 42 Integriti pada peringkat individu, kumpulan dan organisasi (Palanski & Yammarino, 2009) 157
Rajah 43 Garis dasar tahunan tekanan air (UNESCO 2021) 171
Rajah 44 Kebolehubahan bermusim dalam bekalan air yang ada (UNESCO 2021) 172
Rajah 45 Penurunan paras air bawah tanah di seluruh dunia (UNESCO 2021) 172
Rajah 46 Liputan air minum dan sanitasi global, 2000–2017 (%) (UNESCO 2021). 174
Rajah 47 Gambaran Keseluruhan Rangka Kerja Sendai untuk Pengurangan Risiko Bencana (UNDRR, 2021) 175
Rajah 48 Teori Perubahan UNDRR (UNDRR, 2021) 176
Rajah 49 Risiko air dan natijah kewangan (UNESCO 2021) 177
Rajah 50 Hierarki pendekatan penilaian air (UNESCO 2021) 178
Rajah 51 Cara penilaian dipengaruhi oleh ketakpastian (UNESCO 2021) 179
Rajah 52 Perbandingan ekonomi air-sedikit dan air-melimpah (UNESCO 2021) 183
Rajah 53 Contoh beberapa pertimbangan utama dalam menilai jumlah nilai ekonomi (total economic value, TEV) alam sekitar atau aset ekosistem (UNESCO 2021) 184
Rajah 54 Model menjalinkan perubahan aliran kepada kesan ke atas ekosistem, mengakibatkan kesan kepada titik akhir dan akhirnya nilai manfaat (UNESCO 2021) 184
Rajah 55 Kes perniagaan untuk menilai air (UNESCO 2021) 190
Rajah 56 Kerangka konseptual bagi perkhidmatan ekosistem budaya (UNESCO 2021) 193
Rajah 57 Penilaian dan Pengurusan Risiko untuk IWRM 196
Rajah 58 Model Komunikasi Pihak Berkepentingan (SustaiNet, 2020) 213
Rajah 59 Perancangan sungai nadi kehidupan (Sumber: GEC, 2021) 218
Rajah 60 Proses dalam pemikiran sistem untuk melihat perkaitan antara semua pemboleh ubah dalam sistem (Kim 1999) 235
Rajah 61 Persamaan antara pengurusan alam sekitar dan kesihatan di kawasan tadahan air (daripada WHO, 2016) 239
Rajah 62 Contoh rangka kerja untuk penyepaduan WSP dengan pendekatan untuk perlindungan alam sekitar 240
Rajah 63 Maklumat SETI dalam pembuatan keputusan untuk IWRM (Mokhtar et. al., 2018) 414
Rajah 64 Carta pengurusan air di Malaysia menunjukkan pelbagai peringkat pihak berkepentingan yang berbeza 415
Rajah 65 Penyelarasan pihak berkepentingan oleh pihak berkuasa tempatan untuk IWRM di Sabah 418
Rajah 66 Pendekatan Lima Langkah bagi Keterlibatan Pihak Berkepentingan (BSR, 2019) 434
Rajah 67 Pelibatan pihak berkepentingan dalam seluruh peringkat IWRM 437
Rajah 68 Peranan pemimpin Pihak Berkuasa Tempatan bagi melibatkan pihak berkepentingan dalam Pengurusan Sumber Air (Mokhtar et. al., 2018) 443
Rajah 69 Memahami Kesihatan Planet juga akan menyumbang kepada jumlah Pengurusan Ekosistem termasuk Air (The Lancet, 2015) 447
Rajah 70 Rangka Kerja EPI 2020 (Wendling et. al., 2020) 452
Rajah 71 Kedudukan Negara EPI (Wendling *et. al.*, 2020) 454
Rajah 72 Indeks Demokrasi Alam Sekitar 2015 oleh World Resources Institute (EcoWatch, 2015) 455
Rajah 73 Penunjuk Indeks Demokrasi Alam Sekitar Resources Institute, 2015) 456
Rajah 74 Air penghubung merentasi SDG (UNESCO, 2021) 460
Rajah 75 Struktur tadbir urus SDG di Malaysia (EPU, 2020) 464
Rajah 76 Pemetaan Rancangan Malaysia Ke-11 dan SDG (EPU, 2020) 465
Rajah 77 Pemetaan Kajian Separuh Penggal Rancangan Malaysia Ke-11 dan SDG (EPU, 2020) 466
Rajah 78 Kemampanan Alam Sekitar dalam WKB (EPU, 2019) 467
Rajah 79 Rangka Kerja Wawasan Kemakmuran Bersama 2030 (MOEA, 2019) 467
Rajah 80 Bilangan Pegawai Kerajaan dalam Kerajaan Persekutuan dan Kerajaan Negeri di Malaysia (JPA, 2019) 470
Rajah 81 Bidang Tumpuan untuk Sektor Kerajaan bagi AACB & PPP WST 2040 471
Rajah 82 Strategi & Pelan Hala Tuju Sektor Kerajaan AACB 2022 – 2040 (Contoh dengan bilangan) 477

Rajah 83 Ilustrasi ringkas bagi proses mengenal pasti dan memenuhi jurang antara perniagaan seperti biasa dan objektif status baik bagi air 2015 (EC, 2015) 505
Rajah 84 Arahan Rangka Kerja Air EU: Daripada jangkaan terbaik kepada masalah pelaksanaan (Voulvoulis et. al., 2017) 505
Rajah 85 Arahan Rangka Kerja Air dari segi pemikiran sistem (Voulvoulis et. al., 2017) 507
Rajah 86 Model 8i untuk pengurusan ekosistem air 511
Rajah 87 Mengurangkan Bencana berkaitan Air untuk Kesihatan Alam Sekitar dan Awam yang lebih baik 564
Rajah 88 Elemen yang diperlukan untuk Peranan Kepimpinan Proaktif oleh Pihak Berkuasa Tempatan 607
Rajah 89 Pengawasan terhadap IWRM melalui Platform Pelbagai Pihak Berkepentingan yang berkesan 608
Rajah 90 Data dan Maklumat untuk membuat Dasar yang Baik dan membuat Keputusan yang berkesan 609

Senarai Jadual

Jadual 1 Lembangan Sungai di Malaysia 31
Jadual 2 Pencemaran Sumber Air Terburuk di Malaysia 35
Jadual 3 Perbandingan tentang Kesedaran IWRM antara Malaysia dengan United Kingdom 113
Jadual 4 Perbandingan tentang Sokongan IWRM antara Malaysia dengan Filipina 115
Jadual 5 Perbandingan tentang Pembinaan Keupayaan IWRM antara Malaysia dengan Negara Lain 116
Jadual 6 Perbandingan tentang IWRM antara Malaysia dengan Finland 118
Jadual 7 Perbandingan program RhineNet antara Malaysia dengan Jerman (Pengembalian demokrasi kepada komuniti) 119
Jadual 8 Perbandingan antara Malaysia dengan Suruhanjaya Lembangan Sungai Mekong 120
Jadual 9 Perbandingan tentang Pembinaan Keupayaan antara Malaysia dengan Korea Selatan 124
Jadual 10 Perbandingan antara Malaysia dengan Australia dari segi IRBM 125
Jadual 11 Program Penjagaan Sungai 222
Jadual 12 Sahabat Sungai di Selangor (di bawah LUAS) 227
Jadual 13 Kaedah agensi IWRM untuk Pembinaan Keupayaan 236
Jadual 14. Analisis Dasar tentang AACB untuk IWRM di Malaysia 243
Jadual 15 Pihak Berkepentingan pada Peringkat Persekutuan (Sektor Kerajaan) 262
Jadual 16: Pejabat JPS di Selangor 270
Jadual 17 Pejabat JAS pada peringkat Negeri dan Tempatan 271
Jadual 18 Pejabat Jabatan Kesihatan Negeri di Selangor 272
Jadual 19 Agensi Air Negeri di Selangor 273
Jadual 20 PLAN Malaysia di Selangor 273
Jadual 21 Unit Perancang Ekonomi (UPEN) di Selangor 274
Jadual 22 Polis Diraja Malaysia (PDRM) di Selangor 274
Jadual 23 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Selangor 275
Jadual 24 Jabatan Sukarelawan Malaysia (RELA) di Selangor 275
Table 25 EXCO Alam Sekitar di Selangor 275
Jadual 26 Senarai Pihak Berkuasa Tempatan di Selangor 277
Jadual 27 Senarai Pejabat Daerah di Selangor 279
Jadual 28 Pejabat JPS di Putrajaya 283
Jadual 29 UPEN di Putrajaya 283
Jadual 30 PDRM di Putrajaya 284
Jadual 31 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Putrajaya 284
Jadual 32 RELA di Putrajaya 284
Jadual 33 EXCO Alam Sekitar di Putrajaya 285
Jadual 34 Pihak Berkuasa di Putrajaya 285
Jadual 35 Pejabat JPS di Kuala Lumpur 286
Jadual 36 Pejabat JAS di Kuala Lumpur 286
Jadual 37 Pejabat Jabatan Kesihatan Negeri di Kuala Lumpur 287
Jadual 38 Unit Perancang Ekonomi di Kuala Lumpur 287
Jadual 39 PDRM di Kuala Lumpur 287
Jadual 40 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Kuala Lumpur 288
Jadual 41 RELA di Kuala Lumpur 288
Jadual 42 EXCO Alam Sekitar di Kuala Lumpur 288
Jadual 43 Pihak Berkuasa Tempatan di Kuala Lumpur 289
Jadual 44 Pejabat Daerah di Kuala Lumpur 289
Jadual 45 Pejabat JPS di Terengganu 290
Table 46 Pejabat JAS di Terengganu 291
Jadual 47 Pejabat Jabatan Kesihatan Negeri di Terengganu 291
Jadual 48 Agensi Air Negeri di Terengganu 292
Jadual 49 PLAN Malaysia di Terengganu 292
Jadual 50 Unit Perancang Ekonomi di Terengganu 292
Jadual 51 PDRM di Terengganu 293
Jadual 52 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Terengganu 293
Jadual 53 RELA di Terengganu 293

Jadual 54 EXCO Alam Sekitar di Terengganu 294
Jadual 55 Pihak Berkuasa Tempatan di Terengganu 294
Jadual 56 Pejabat Daerah Di Terengganu 295
Jadual 57 Pejabat JPS di Pahang 297
Jadual 58 Pejabat JAS di Pahang 298
Jadual 59 Pejabat Jabatan Kesihatan Negeri di Pahang 299
Jadual 60 Agensi Air Negeri di Pahang 299
Jadual 61 PLAN Malaysia di Pahang 300
Jadual 62 Unit Perancang Ekonomi di Pahang 300
Jadual 63 PDRM di Pahang 300
Jadual 64 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Pahang 301
Table 65 RELA di Pahang 301
Jadual 66 EXCO Alam Sekitar di Pahang 301
Jadual 67 Pihak Berkuasa Tempatan di Pahang 302
Jadual 68 Pejabat Daerah di Pahang 302
Jadual 69 Pejabat JPS di Sarawak 305
Jadual 70 Pejabat JAS di Sarawak 307
Jadual 71 Jabatan Kesihatan Negeri di Sarawak 308
Jadual 72 Agensi Air Negeri di Sarawak 308
Jadual 73 Unit Perancang Ekonomi di Sarawak 308
Jadual 74 PDRM di Sarawak 309
Jadual 75 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Sarawak 309
Jadual 76 RELA di Sarawak 309
Jadual 77 EXCO Alam Sekitar di Sarawak 310
Jadual 78 Pihak Berkuasa Tempatan di Sarawak 310
Jadual 79 Pejabat Daerah di Sarawak 313
Jadual 80 Pejabat JPS di Sabah 320
Jadual 81 Pejabat JAS di Sabah 321
Jadual 82 Pejabat Jabatan Kesihatan Negeri di Sabah 322
Jadual 83 Agensi Air Negeri di Sabah 322
Jadual 84 Unit Perancang Ekonomi di Sabah 322
Jadual 85 PDRM di Sabah 323
Table 86 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) at Sabah 323
Jadual 87 RELA di Sabah 323
Jadual 88 EXCO Alam Sekitar di Sabah 324
Jadual 89 Pihak Berkuasa Tempatan di Sabah 324
Jadual 90 Pejabat Daerah di Sabah 326
Jadual 91 Pejabat JPS di Labuan 333
Jadual 92 Pejabat JAS di Labuan 333
Jadual 93 Pejabat Jabatan Kesihatan Negeri di Labuan 333
Jadual 94 Agensi Air Negeri di Labuan 334
Jadual 95 UPEN di Labuan 334
Jadual 96 PDRM di Labuan 334
Jadual 97 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Labuan 334
Jadual 98 RELA di Labuan 335
Jadual 99 EXCO Alam Sekitar di Labuan 335
Jadual 100 Pihak Berkuasa Tempatan di Labuan 335
Jadual 101 Pejabat Daerah Di Kelantan 336
Jadual 102 Pejabat Daerah Di Kelantan 337
Jadual 103 Pejabat Jabatan Kesihatan Negeri di Kelantan 337
Jadual 104 Agensi Air Negeri di Kelantan 338
Jadual 105 PLAN Malaysia di Kelantan 338
Jadual 106 Unit Perancang Ekonomi di Kelantan 338
Jadual 107 PDRM di Kelantan 339
Jadual 108 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Kelantan 339

Jadual 109 RELA di Kelantan 340
Jadual 110 EXCO Alam Sekitar di Kelantan 340
Jadual 111 Pihak Berkuasa di Kelantan 340
Jadual 112 Pejabat Daerah di Kelantan 342
Jadual 113 Pejabat JPS di Negeri Sembilan 345
Jadual 114 Pejabat JAS di Negeri Sembilan 345
Jadual 115 Pejabat Jabatan Kesihatan Negeri di Negeri Sembilan 346
Jadual 116 Agensi Air Negeri di Negeri Sembilan 346
Jadual 117 PLAN Malaysia di Negeri Sembilan 347
Jadual 118 Unit Perancang Ekonomi di Negeri Sembilan 347
Jadual 119 PDRM di Negeri Sembilan 347
Jadual 120 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Negeri Sembilan 348
Jadual 121 RELA di Negeri Sembilan 348
Jadual 122 EXCO Alam Sekitar di Negeri Sembilan 349
Jadual 123 Pihak Berkuasa Tempatan Negeri Sembilan 349
Jadual 124 Pejabat Daerah di Negeri Sembilan 350
Jadual 125 Pejabat JPS di Melaka 353
Jadual 126 Pejabat JAS di Melaka 353
Jadual 127 Pejabat Jabatan Kesihatan Negeri di Melaka 354
Jadual 128 Agensi Air Negeri di Melaka 354
Jadual 129 PLAN Malaysia di Melaka 355
Jadual 130 Unit Perancang Ekonomi di Melaka 355
Jadual 131 PDRM di Melaka 355
Jadual 132 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Melaka 356
Jadual 133 RELA di Melaka 356
Jadual 134 EXCO Alam Sekitar di Melaka 356
Jadual 135 Pihak Berkuasa Tempatan di Melaka 357
Jadual 136 Pejabat Daerah di Melaka 357
Jadual 137 Pejabat JPS di Johor 359
Jadual 138 Pejabat JAS di Johor 360
Jadual 139 Pejabat Jabatan Kesihatan Negeri di Johor 361
Jadual 140 Agensi Air Negeri di Johor 361
Jadual 141 PLAN Malaysia di Johor 362
Jadual 142 Unit Perancang Ekonomi di Johor 362
Jadual 143 PDRM di Johor 363
Jadual 144 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Johor 363
Jadual 145 RELA di Johor 363
Jadual 146 EXCO Alam Sekitar di Johor 364
Jadual 147 Pihak Berkuasa Tempatan di Johor 364
Jadual 148 Pejabat Daerah di Johor 366
Jadual 149 Pejabat JPS di Pulau Pinang 369
Jadual 150 Pejabat JAS di Pulau Pinang 369
Jadual 151 Pejabat Jabatan Kesihatan Negeri di Pulau Pinang 370
Jadual 152 Agensi Air Negeri di Pulau Pinang 370
Jadual 153 PLAN Malaysia di Pulau Pinang 370
Jadual 154 Unit Perancang Ekonomi at Pulau Pinang 371
Jadual 155 PDRM di Pulau Pinang 371
Jadual 156 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Pulau Pinang 371
Jadual 157 RELA di Pulau Pinang 372
Jadual 158 EXCO Alam Sekitar di Pulau Pinang 372
Jadual 159 Pihak Berkuasa Tempatan di Pulau Pinang 372
Jadual 160 Pihak Berkuasa Tempatan di Pulau Pinang 373
Jadual 161 Pejabat JPS di Perak 374
Jadual 162 Pejabat JAS di Perak 374
Jadual 163 Pejabat Jabatan Kesihatan Negeri di Perak 375

Jadual 164 Agensi Air Negeri di Perak 376
Jadual 165 PLAN Malaysia di Perak 376
Jadual 166 Unit Perancang Ekonomi di Perak 376
Jadual 167 PDRM di Perak 377
Jadual 168 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Perak 377
Jadual 169 RELA di Perak 378
Jadual 170 EXCO Alam Sekitar di Perak 378
Jadual 171 Pihak Berkuasa Tempatan di Perak 378
Jadual 172 Pejabat Daerah di Perak 380
Jadual 173 Pejabat JPS di Kedah 384
Jadual 174 Pejabat JAS di Kedah 384
Jadual 175 Pejabat Jabatan Kesihatan Negeri di Kedah 385
Jadual 176 Agensi Air Negeri di Kedah 386
Jadual 177 PLAN Malaysia di Kedah 386
Jadual 178 Unit Perancang Ekonomi at Kedah 386
Jadual 179 PDRM di Kedah 387
Jadual 180 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Kedah 387
Jadual 181 RELA di Kedah 387
Jadual 182 EXCO Alam Sekitar di Kedah 388
Jadual 183 Pihak Berkuasa Tempatan di Kedah 388
Jadual 184 Pejabat Daerah di Kedah 389
Jadual 185 Pejabat Daerah di Perlis 393
Jadual 186 Pejabat JAS di Perlis 393
Jadual 187 Pejabat Jabatan Kesihatan di Perlis 393
Jadual 188 Agensi Air Negeri di Perlis 394
Jadual 189 PLAN Malaysia di Perlis 394
Jadual 190 Unit Perancang Ekonomi di Perlis 394
Jadual 191 PDRM di Perlis 395
Jadual 192 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Perlis 395
Jadual 193 RELA di Perlis 396
Jadual 194 EXCO Alam Sekitar di Perlis 396
Jadual 195 Pihak Berkuasa Tempatan di Perlis 396
Jadual 196 Analisis Pihak Berkepentingan (Kementerian dan Agensi) untuk AACB WST2040 397
Jadual 197 Platform Penyertaan Awam sedia ada untuk Sektor Kerajaan 430
Jadual 198 Analisis Platform Penyertaan Awam (sektor Kerajaan) 431
Jadual 199 Kaedah IWRM Kerajaan untuk Pembinaan Keupayaan 432
Jadual 200 Indeks Prestasi Alam Sekitar oleh Universiti Yale dalam kalangan 180 Negara 453
Jadual 201 Institusi Utama pada Peringkat Tempatan untuk Mempercepat Pelaksanaan IWRM 470
Jadual 202 Status Sektor Kerajaan dengan Cadangan Sasaran dan Strategi Utama untuk AACB & PPP WST 2040 472
Jadual 203 Status Latihan IWRM untuk Pegawai Kerajaan (100%) dengan Cadangan Sasaran 475
Jadual 204 Belanjawan Latihan Sektor Kerajaan AACB pada Peringkat Tempatan, Negeri dan Persekutuan (2022 – 2040) (Contoh) 478
Jadual 205 Belanjawan untuk Latihan IWRM (100% Pegawai Kerajaan, kira-kira 1.7 juta) 479
Jadual 206 Belanjawan Sektor Kerajaan AACB 2022 – 2040 berdasarkan 5 Bidang Tumpuan (Contoh) .481
Jadual 207 Program Sokongan, Kesedaran dan Pembinaan Keupayaan untuk Pengurusan Sumber Air oleh Agensi 489
Jadual 208 Program dan Aktiviti Peningkatan Kesedaran, Sokongan dan Pembinaan Keupayaan berkaitan dengan IWRM di Malaysia 508
Jadual 209 Pengurusan Sumber Air berdasarkan Model 8i oleh Sektor Kerajaan bagi AACB WST2040 ... 515
Jadual 210 Kemudahan latihan air sedia ada yang sesuai di Malaysia 532
Jadual 211 Cadangan 16 pusat latihan AACB WST 2040 533
Jadual 212 Cadangan pusat latihan AACB WST 2040 tambahan untuk penjawat awam 534
Jadual 213 Strategi Sektor Kerajaan untuk Air sebagai Sumber bagi Pelan Hala Tuju AACB WST2040 537

Jadual 214 Strategi Sektor Kerajaan tentang Air untuk Kehidupan bagi Pelan Hala Tuju AACB WST2040 555

Senarai Singkatan

AACB	*Advocacy, Awareness, Capacity Building* (Advokasi, Kesedaran, Pembangunan Keupayaan)
ADB	Asian Development Bank
ASEAN	*Association of Southeast Asian Nations* (Pertubuhan Negara-Negara Asia Tenggara)
ASM	Akademi Sains Malaysia
BAKAJ	Badan Kawalselia Air Negeri Johor
BOD	*Biochemical Oxygen Demand* (Permintaan Oksigen Biokimia)
BKSA	Badan Kawal Selia Air
BMP	*Best Management Practices* (Amalan Pengurusan Terbaik)
CEPA	*Communication, Education and Public Awareness* (Komunikasi, Pendidikan dan Kesedaran Awam)
CEO	*Chief Executive Officer* (Ketua Pegawai Eksekutif)
CBO	*Community-based Organisation* (Organisasi berasaskan Komuniti)
CC	*Climate Change* (Perubahan Iklim)
CCIW	*Climate Change Impacts on Water* (Kesan Perubahan Iklim dan Penyesuaiannya)
CDD	*Community Development Department* (Jabatan Kemajuan Masyarakat- KEMAS)
CIDB	*Construction Industry Development Berhad* (Lembaga Pembangunan Industri Pembinaan)
CSO	*Civil Society Organisation* (Pertubuhan Masyarakat Sivil)
CSR	*Corporate Social Responsibility* (Tanggungjawab Sosial Korporat)
CTP	*Community Transformation Programme* (Program Transformasi Nasional)
CWP	*Country Water Partnerships* (Kerjasama Air Negara, Jabatan Pengairan dan Saliran)
DAN	Dasar Agromakanan Negara
KP	Ketua Pengarah
JPS	Jabatan Pengaliran dan Saliran
DMG	*Department of Minerals and Geoscience* (Jabatan Mineral dan Geosains)
DO	*District Office* (Pegawai Daerah)
DOA	*Department of Agriculture* (Jabatan Pertanian)
JAS	Jabatan Alam Sekitar
DOF	*Department of Fisheries* (Jabatan Perikanan)
DSAN	Dasar Sumber Air Negara
DSS	*Decision Support System* (Sistem Sokongan Keputusan)
EDC	*Endocrine Disrupting Chemicals* (Bahan Kimia Perencat Endokrin)
EIA	*Environmental Impact Assessments* (Penilaian Kesan Alam Sekitar)
EPU	*Economic Planning Unit* (Unit Perancang Ekonomi)
ERP	*Enterprise Resource Planning* (Perancangan Sumber Perusahaan)
FAO	*Food and Agriculture Organization* (Pertubuhan Makanan dan Pertanian)
FGD	*Focus Group Discussion* (Perbincangan Kumpulan Fokus)
FOR	*Friends of River* (Sahabat Sungai)
GEC	*Global Environment Centre* (Pusat Alam Sekitar Global)

GEF5	*Global Environment Facility 5* (Kemudahan Alam Sekitar Global 5)
GNI	*Gross National Income* (Pendapatan Negara Kasar)
GWA	*Ground Water Assessment* (Penilaian Air Bawah Tanah)
GWP	*Global Water Partnership* (Perkongsian Air Global)
HAZMAT	*Hazardous Material Unit Team* (Pasukan Unit Bahan Berbahaya)
HAZOPS	*Hazard and Operational Analysis* (Analisis Bahaya dan Operasi)
HEART	*Humanistic Existential Approach to Relationship Therapy* (Pendekatan Kewujudan Kemanusiaan terhadap Terapi Perhubungan)
ICZM	*Integrated Coastal Zone Management* (Pengurusan Zon Pantai Bersepadu)
IDM	*Integrated Drought Management* (Pengurusan Kemarau Bersepadu)
ILBM	*Integrated Lake Basin Management* (Pengurusan Lembangan Tasik Bersepadu)
ILEC	International Lake Environment Committee (Jawatankuasa Alam Sekitar Tasik Antarabangsa)
LKIM	Lembaga Kemajuan Ikan Malaysia
IMT-GT	Indonesia–Malaysia–Thailand Growth Triangle (Segi Tiga Pertumbuhan Indonesia–Malaysia–Thailand)
IKAT	Indeks Kualiti Air Tanah
INDC	*Intended Nationally Determined Contributions* (Sumbangan yang Ditentukan Secara Nasional)
IPCC	*Intergovernmental Panel on Climate Change* (Panel Antara Kerajaan tentang Perubahan Iklim)
IRBM	*Integrated River Basin Management* (Pengurusan Lembangan Sungai Bersepadu)
IUWM	*Integrated Urban Water Management* (Pengurusan Air Bandar Bersepadu)
IWA	*International Water Association* (Persatuan Air Antarabangsa)
IWK	Indah Water Konsortium
IWMI	International Water Management Institute (Institut Pengurusan Air Antarabangsa)
IWRM	*Integrated Water Resources Management* (Pengurusan Sumber Air Bersepadu)
IR 4.0	IR4.0 dalam pelbagai Subsektor Air Pasukan Petugas (IR4.0WS)
JBA	Jabatan Bekalan Air
JKKK	Jawatankuasa Kemajuan dan Keselamatan Kampung
JKR	Jabatan Kerja Raya
JKT	Jabatan Kerajaan Tempatan
JMG	Jabatan Mineral dan Geosains
JPBD	Jabatan Perancangan Bandar dan Desa
KADA	*Kemubu Agriculture Development Authority* (Lembaga Kemajuan Pertanian Kemubu)
KeTTHA	Kementerian Tenaga, Teknologi Hijau dan Air
KKLW	Kementerian Kemajuan Luar Bandar dan Wilayah
LAUT	Lembaga Sumber Air Terengganu
LESTARI	*Institute for Environment and Development* (Institut Alam Sekitar dan Pembangunan)
LPP	Lembaga Pertubuhan Peladang
LSANK	Lembaga Sumber Air Negeri Kedah
LUAS	Lembaga Urus Air Selangor
MADA	*Muda Agriculture Development Authority* (Lembaga Kemajuan Pertanian Muda)

MARA	Majlis Amanah Rakyat
MENGO	*Malaysian Environmental NGO* (NGO Alam Sekitar Malaysia)
MET	*Meteorological Department* (Jabatan Meteorologi)
MEWC	*Ministry of Energy, Water and Communications* (Kementerian Tenaga dan Sumber Asli dan Komunikasi)
MFT	*Malaysia Federal Territories* (Wilayah Persekutuan Malaysia)
KPKT	Kementerian Perumahan dan Kerajaan Tempatan
MLD	*Millions of Litres per Day* (juta liter sehari (jlh))
MMWQI	*Malaysian Marine Water Quality Index* (Indeks Kualiti Air Marin Malaysia)
MNRE	*Ministry of Natural Resources and Energy* (Kementerian Sumber Asli dan Alam Sekitar)
MOA	*Ministry of Agriculture and Agro-based Industry* (Kementerian Pertanian dan Industri Asas Tani)
KKM	Kementerian Kesihatan Malaysia
KPT	Kementerian Pengajian Tinggi
KPM	Kementerian Pendidikan Malaysia
MOSTI	*Ministry of Science, Technology and Innovation* (Kementerian Sains, Teknologi dan Inovasi)
MOT	*Ministry of Transport* (Kementerian Pengangkutan Malaysia)
MPIC	*Ministry of Plantation Industries and Commodities* (Kementerian Perusahaan Perladangan dan Komoditi)
MRC	*Mekong River Basin Commission* (Suruhanjaya Lembangan Sungai Mekong)
MSAN	Majlis Sumber Air Negara
MSANg	Majlis Sumber Air Negeri
MSMA	Manual Saliran Mesra Alam
MUWHLG	*Ministry of Urban Wellbeing, Housing and Local Government* (Kementerian Kesejahteraan Bandar, Perumahan dan Kerajaan Tempatan)
MWA	*Malaysian Water Association* (Persatuan Air Malaysia)
MWIG	*Malaysian Water Industry Guide* (Panduan Industri Air Malaysia)
MyCapNet	*Malaysian Capacity Building Network* (Rangkaian Pembinaan Keupayaan Malaysia)
MyCDNet	*Malaysian Capacity Development Network* (Rangkaian Pembangunan Keupayaan Malaysia)
MyWP	*Malaysian Water Partnership* (Kerjasama Air Malaysia)
NAHRIM	*National Hydraulics Research Institute of Malaysia* (Institut Penyelidikan Hidraulik Kebangsaan Malaysia)
NGO	*Non-Governmental Organisation* (Organisasi Bukan Kerajaan)
NIWR	*National Integrated Water Research* (Penyelidikan Air Bersepadu Negara)
NKEA	*National Key Economic Area* (Bidang Ekonomi Utama Negara)
NKPA	*National Key Priority Area* (Bidang Keutamaan Penting Negara)
NPP	*National Physical Plan* (Rancangan Fizikal Negara)
NPO	*Non-Profit Organization* (Organisasi Bukan Untung)
NRE	*Ministry of Natural Resources and Environment* (Kementerian Sumber Asli dan Alam Sekitar)
NRW	*Non-revenue Water* (Air Tidak Berhasil)
NTP	*National Transformation Programme* (Program Transformasi Nasional)
NWRP	*National Water Resources Policy* (Dasar Sumber Air Negara)

NWRS	*National Water Resources Study* (Kajian Sumber Air Negara)
O&M	*Operations and Maintenance* (Operasi dan Penyelenggaraan)
OA	Orang Asli
OPP3	*Third Outline Perspective Plan* (Rangka Rancangan Perspektif Ketiga)
PAAB	Pengurusan Aset Air Berhad
PES	*Payment for Ecosystem Services* (Pembayaran untuk Perkhidmatan Ekosistem)
PNK	Persatuan Nelayan Kebangsaan
PPj	Perbadanan Putrajaya
PBT	Pihak Berkuasa Tempatan
PPP	*Public Participatory Platform* (Platform Penyertaan Awam)
PUB	*Public Utilities Board* (Lembaga Utiliti Awam)
PWSA	*Penang Water Services Academy* (Akademi Perkhidmatan Air Pulau Pinang)
QA	*Quality Assurance* (Jaminan Kualiti)
QC	*Quality Control* (Kawalan Kualiti)
R&D	*Research and Development* (Penyelidikan dan Pembangunan)
RBIMS	*River Basins Information Management System* (Sistem Pengurusan Maklumat Lembangan Sungai)
RBMC	*River Basin Management Committees* (Jawatankuasa Pengurusan Lembangan Sungai)
RBMU	*River Basin Management Unit* (Unit Pengurusan Lembangan Sungai)
RMK-12	Rancangan Malaysia Ke-12
RNA	*Research Needs Assessment* (Penilaian Keperluan Penyelidikan)
RoL	*River of Life* (Sungai Nadi Kehidupan)
RUU	Rang Undang-Undang
RWP	*Regional Water Hub* (Hab Air Serantau)
RSAJ	Ranhill SAJ
RTM	Radio Televisyen Malaysia
SATU	Syarikat Air Terengganu
SAINS	Syarikat Air Negeri Sembilan
SDG	*Sustainable Development Goals* (Matlamat Pembangunan Mampan)
SEASSA	Seksyen Ekonomi Alam Sekitar dan Sumber Asli
PKS	Perusahaan Kecil dan Sederhana
SOM	*Service-oriented Management* (Pengurusan berorientasikan Perkhidmatan)
SOP	*Standard Operating Procedure* (Prosedur Operasi Standard)
SPAN	Suruhanjaya Perkhidmatan Air Negara
SSL	*Self-sufficiency Levels* (Tahap Mampu Diri)
STI	Sains, Teknologi dan Inovasi
SSH	*Social Science and Humanity* (Sains Sosial dan Kemanusiaan)
SWCorp	*Solid Waste Management and Public Cleansing Corporation* (Perbadanan Pengurusan Sisa Pepejal dan Pembersihan Awam)

SWMA	*Selangor Waters Management Authority* (Lembaga Urus Air Selangor)
SWRA	*State Water Resources Agencies* (Agensi Sumber Air Negeri)
SWRE	*Sabah Water Resources Enactment* (Enakmen Sumber Air Sabah)
STEM	*Science, Technology, Engineering and Mathematics* (Sains, Teknologi, Kejuruteraan dan Matematik
TGM	*Transboundary Groundwater Management* (Pengurusan Air Bawah Tanah Merentasi Sempadan)
TMDL	*Total Maximum Daily Load* (Jumlah Beban Harian Maksimum)
TNB	Tenaga Nasional Berhad
TOT	*Training of Trainers* (Latihan Tenaga Pengajar)
UKM	Universiti Kebangsaan Malaysia
UN	*United Nations* (Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu)
UNCED	*United Nations Conference on Environment and Development* (Persidangan Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu tentang Alam Sekitar dan Pembangunan)
UNCSD	*United Nations Conference on Sustainable Development* (Persidangan Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu tentang Pembangunan Mampan)
UNDP	*United Nations Development Programme* (Program Pembangunan Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu)
UNEP	*United Nations Environment Programme* (Program Alam Sekitar Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu)
UNESCO	*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* (Organisasi Pendidikan, Sains dan Budaya Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu)
WEF	*Water, Energy, Food* (Air, Tenaga, Makanan)
WASH	*Water, Sanitation and Hygiene* (Air, Sanitasi dan Kebersihan)
WEM	*Water Engineering and Management* (Kejuruteraan dan Pengurusan Air)
WF	*Water Footprint* (Jejak Air)
WFD	Water Framework Directive (Arahan Rangka Kerja Air)
WFN	*Water Footprint Assessment* (Penilaian Jejak Air)
WHO	*World Health Organisation* (Pertubuhan Kesihatan Sedunia)
WMA	*Water Management Authority* (Lembaga Urus Air)
WMO	*World HMeteorological Organization* (Pertubuhan Meteorologi Sedunia)
WQI	*Water Quality Index* (Indeks Kualiti Air)
WRC	*Water Research Consortium* (Konsortium Penyelidikan Air)
WRD	*Water Resource Department* (Jabatan Sumber Air)
WRDC	*Water Research and Development Centre* (Pusat Penyelidikan dan Pembangunan Air)
WRM	*Water Resources Management* (Pengurusan Sumber Air)
WSIA	*Water Services Industry Act* (Akta Industri Perkhidmatan Air)
WSM	*Water Supply Management* (Pengurusan Bekalan Air)
WST2040	*National Water Sector Transformation 2040* (Transformasi Sektor Air Negara 2040)
WSWWM	*Water Supply and Wastewater Management* (Pengurusan Bekalan Air dan Air Sisa)
WTP	*Water Treatment Plant* (Loji Rawatan Air)
WUG	Water User Groups (Kumpulan Pengguna Air)

Tujuan Modul Latihan AACB WST2040

Objektif

Untuk meningkatkan kemahiran kepemimpinan kerajaan tempatan agar dapat mempercepat pelaksanaan IWRM.

Skop

- Penjawat Awam dan Ahli Parlimen
- Platform Penyertaan Awam sedia ada

Jangkaan Output

Pihak berkuasa tempatan (154) dan pegawai daerah (171) serta pegawai penguat kuasa lain dari agensi kerajaan dilatih tentang IWRM.

Jangkaan Hasil

Peranan kepimpinan penjawat awam yang proaktif dan berkesan untuk proses pembuatan keputusan penyertaan bagi mempercepat pelaksanaan Pengurusan Sumber Air Bersepadu (*Integrated Water Resources Management* atau IWRM).

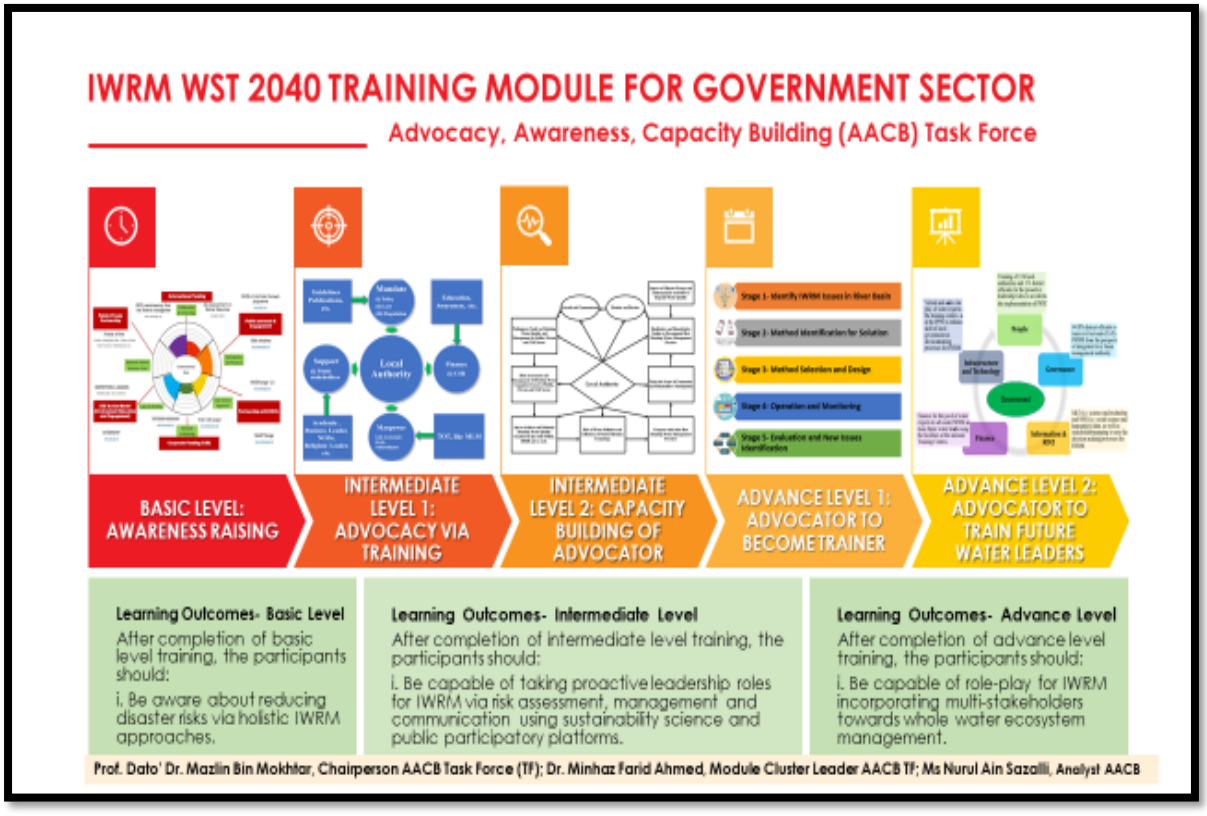

IWRM WST 2040 TRAINING MODULE FOR GOVERNMENT SECTOR	MODUL LATIHAN IWRM WST 2040 UNTUK SEKTOR KERAJAAN
Advocacy, Awareness, Capacity Building (AACB) Task Force	Pasukan Petugas Advokasi, Kesedaran, Pembangunan Keupayaan (AACB)

BASIC LEVEL: AWARENESS RAISING	TAHAP ASAS: PENINGKATAN KESEDARAN
INTERMEDIATE LEVEL 1: ADVOCACY VIA TRAINING	TAHAP PERTENGAHAN 1– SOKONGAN MELALUI LATIHAN
INTERMEDIATE LEVEL 2: CAPACITY BUILDING OF ADVOCATOR	TAHAP PERTENGAHAN 2 – PEMBINAAN KEUPAYAAN PENDUKUNG IWRM
ADVANCE LEVEL 1: ADVOCATOR TO BECOME TRAINER	TAHAP TINGGI 1– PENDUKUNG MENJADI TENAGA PENGAJAR
ADVANCE LEVEL 2: ADVOCATOR TO TRAIN FUTURE WATER LEADERS	TAHAP TINGGI 2– PENDUKUNG MELATIH PEMIMPIN MASA HADAPAN
Learning Outcomes: Basic Level After completion of basic level training, the participants should: i. Be aware about reducing disaster risks via holistic IWRM approaches.	**Hasil Pembelajaran: Tahap Asas** Selepas selesai menjalani latihan tahap asas, peserta sepatutnya: i. Tahu tentang pengurangan risiko bencana melalui pendekatan holistik IWRM.
Learning Outcomes: Intermediate Level After completion of intermediate level training, the participants should: i. Be capable of taking proactive leadership roles for IWRM via risk assessment, management and communication using sustainability science and public participatory platforms.	**Hasil Pembelajaran: Tahap Pertengahan** Selepas selesai menjalani latihan tahap pertengahan, peserta sepatutnya: i. mampu mengambil peranan kepimpinan yang proaktif untuk IWRM melalui penilaian, pengurusan dan komunikasi risiko dengan menggunakan sains kemampanan dan platform penyertaan awam.
Learning Outcomes: Advance Level After completion of advance level training, the participants should: i. Be capable of role-play for IWRM incorporating multi-stakeholders towards whole water ecosystem management.	**Hasil Pembelajaran: Tahap Tinggi** Selepas selesai menjalani latihan tahap tinggi, peserta sepatutnya: i. mampu memainkan peranan untuk IWRM dengan mengggabungkan berbilang pihak berkepentingan bagi seluruh pengurusan ekosistem air.
Prof. Dato´ Dr. Mazlin Bin Mokhtar, Chairperson, AACB Task Force (TF); Dr. Minhaz Farid Ahmed, Module Cluster Leader AACB TF; Ms. Nurul Ain Sazalli, Analyst AACB	Profesor Dato´ Dr. Mazlin Bin Mokhtar, Pengerusi, Pasukan Petugas AACB; Dr. Minhaz Farid Ahmed, Ketua Kumpulan Modul, Pasukan Petugas AACB; Pn. Nurul Ain Sazalli, Analis AACB

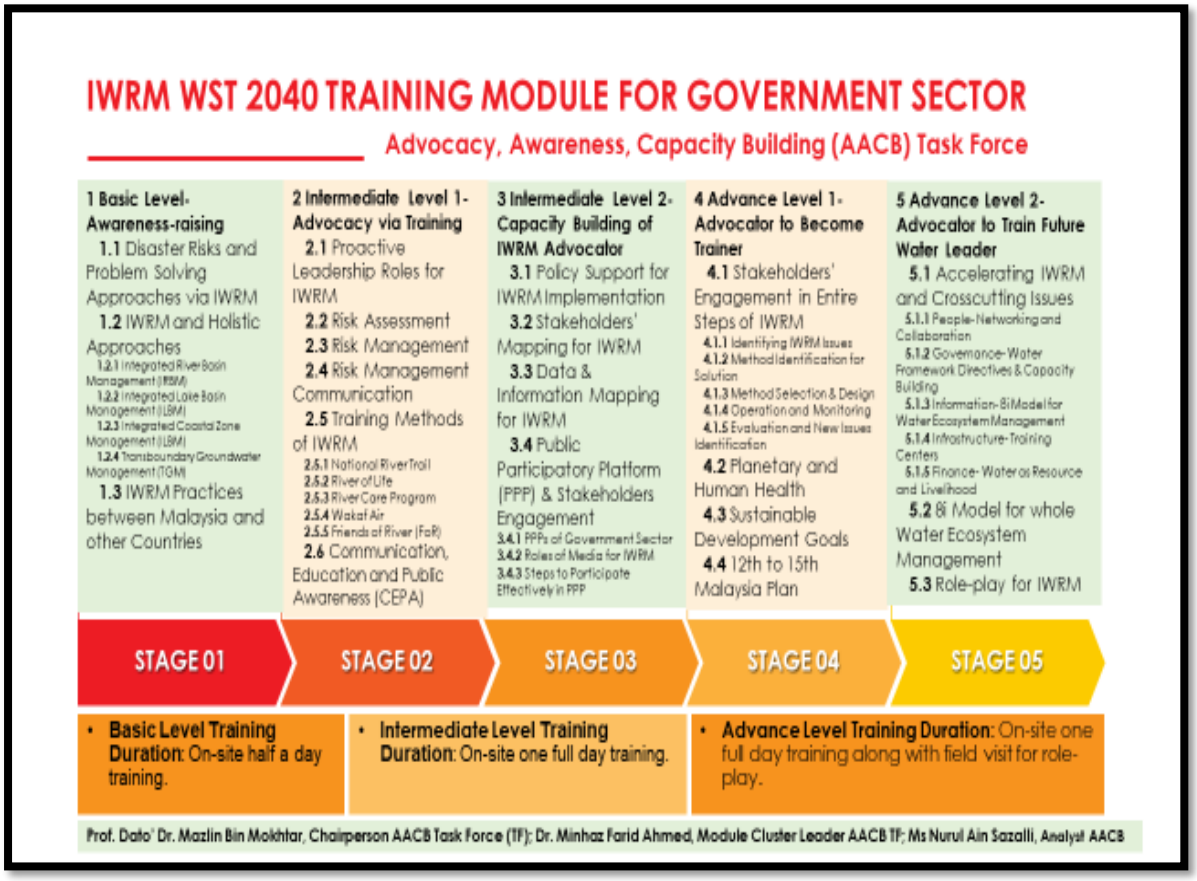

IWRM WST 2040 TRAINING MODULE FOR GOVERNMENT SECTOR	MODUL LATIHAN IWRM WST 2040 UNTUK SEKTOR KERAJAAN
Advocacy, Awareness, Capacity Building (AACB) Task Force	Pasukan Petugas Advokasi, Kesedaran, Pembangunan Keupayaan (AACB)
1. Basic Level –Awareness-raising	1. Tahap Asas–Peningkatan kesedaran
1.1 Disaster Risks and Problem Solving Approaches via IWRM 1.2 IWRM and Holistic Approaches 1.2.1 Integrated River Basin Management (IRBM) 1.2.2 Integrated Lake Basin Management (ILBM) 1.2.3 Integrated Coastal Zone Management (ILBM) 1.2.4 Transboundary Groundwater Management (TGM)	1.1 Risiko Bencana dan Pendekatan Penyelesaian Masalah melalui IWRM 1.2 IWRM dan Pendekatan Holistik 1.2.1 Pengurusan Lembangan Sungai Bersepadu (IRBM) 1.2.2 Pengurusan Lembangan Tasik Bersepadu (ILBM) 1.2.3 Pengurusan Zon Pantai Bersepadu (ICZM) 1.2.4 Pengurusan Air Bawah Tanah Merentasi Sempadan (TGM)

1.3 IWRM Practices between Malaysia and Other Countries	1.3 Amalan IWRM antara Malaysia dengan Negara-negara Lain
2. Intermediate Level 1– Advocacy via Training	2. Tahap Pertengahan 1– Sokongan melalui Latihan
2.1 Proactive Leadership Roles for IWRM 2.2 Risk Assessment 2.3 Risk Management 2.4 Risk Management Communication 2.5 Training Methods of IWRM 2.5.1 National River Trail 2.5.2 Rivers of Life 2.5.3 River Care Program 2.5.4 Wakaf Air 2.5.5 Friends of River (FoR) 2.6 Communication, Education and Public Awareness (CEPA)	2.1 Peranan Kepemimpinan yang proaktif untuk IWRM 2.2 Penilaian Risiko 2.3 Pengurusan Risiko 2.4 Komunikasi Pengurusan Risiko 2.5 Kaedah Latihan IWRM 2.5.1 Jejak Sungai Kebangsaan 2.5.2 Sungai Nadi Kehidupan 2.5.3 Program Penjagaan Sungai 2.5.4 Wakaf Air 2.5.5 Sahabat Sungai 2.6 Komunikasi, Pendidikan dan Kesedaran Awam (CEPA)
3. Intermediate Level 2 – Capacity Building of IWRM Advocator	3. Tahap Pertengahan 2 – Pembinaan Keupayaan Pendukung IWRM
3.1 Policy Support for IWRM Implementation 3.2 Stakeholders' Mapping for IWRM 3.3 Data & Information Mapping for IWRM 3.4 Public Participatory Platform (PPP) & Stakeholders Engagement 3.4.1 PPPs of Government Sector 3.4.2 Roles of Media for IWRM 3.4.3 Steps to Participate Effectively in PPP	3.1 Sokongan Dasar untuk Pelaksanaan IWRM 3.2 Pemetaan Pihak Berkepentingan untuk IWRM 3.3 Pemetaan Data dan Maklumat untuk IWRM 3.4 Platform Penyertaan Awam (PPP) dan Keterlibatan Pihak Berkepentingan 3.4.1 PPP bagi Sektor Kerajaan 3.4.2 Peranan Media untuk IWRM 3.4.3 Langkah-langkah untuk Menyertai PPP dengan Berkesan
4. Advance Level 1– Advocator to Become Trainer	4. Tahap Tinggi 1– Pendukung Menjadi Tenaga Pengajar
4.1 Stakeholders' Engagement in Entire Steps of IWRM 4.1.1 Identifying IWRM Issues 4.1.2 Method Identification for Solution 4.1.3 Method Selection & Design 4.1.4 Operation and Monitoring 4.1.5 Evaluation and New Issues Identification 4.2 Planetary and Human Health 4.3 Sustainable Development Goals 4.4 12th to 15th Malaysian Plan	4.1 Keterlibatan Pihak Berkepentingan dalam Seluruh Peringkat IWRM 4.1.1 Mengenal pasti Isu IWRM 4.1.2 Pengenalpastian Kaedah untuk Penyelesaian 4.1.3 Pemilihan Kaedah dan Reka Bentuk 4.1.4 Operasi dan Pemantauan 4.1.5 Penilaian dan Pengenalpastian Isu Baharu 4.2 Kesihatan Planet dan Kesihatan Manusia 4.3 Matlamat Pembangunan Mampan 4.4 Rancangan Malaysia Ke-12 hingga Rancangan Malaysia Ke-15

5. Advance Level 2– Advocator to Train Future Water Leader	5. Tahap Tinggi 2– Pendukung Melatih Pemimpin Masa Hadapan
5.1 Accelerating IWRM and Crosscutting Issues 5.1.1 People-Networking and Collaboration 5.1.2 Governance – Water Framework Directives & Capacity Building 5.1.3 Information – 8i Model for Water Ecosystem Management 5.1.4 Infrastructure – Training Centers 5.1.5 Finance– Water Resources and Livelihood 5.2 8i Model for whole Water Ecosystem Management 5.3 Role-play for IWRM	5.1 Mempercepat IWRM dan Isu Rentas Sektor 5.1.1 Rakyat – Rangkaian dan Kerjasama 5.1.2 Tadbir Urus – Arahan Rangka Kerja Air dan Pembinaan Keupayaan 5.1.3 Maklumat – Model 8i untuk Pengurusan Ekosistem Air 5.1.4 Infrastruktur – Pusat Latihan 5.1.5 Pembiayaan– Air Sebagai Sumber dan Punca Pendapatan 5.2 Model 8i untuk keseluruhan Pengurusan Ekosistem Air 5.3 Main peranan untuk IWRM
STAGE 01	PERINGKAT 01
STAGE 02	PERINGKAT 02
STAGE 03	PERINGKAT 03
STAGE 04	PERINGKAT 04
STAGE 05	PERINGKAT 05
Basic Level Training Duration: On-site half a day training	**Tempoh Latihan Tahap Asas:** Latihan separuh hari di tapak
Intermediate Level Training Duration: On-site one full day training.	**Tempoh Latihan Tahap Pertengahan:** Latihan sehari di tapak.
Advance Level Training Duration: On-site one full day training along with field visit for role-play.	**Tempoh Latihan Tahap Tinggi: :** Latihan sehari di tapak beserta lawatan lapangan untuk main peranan.
Prof. Dato´ Dr. Mazlin Bin Mokhtar, Chairperson, AACB Task Force (TF); Dr. Minhaz Farid Ahmed, Module Cluster Leader AACB TF; Ms. Nurul Ain Sazalli, Analyst AACB	Profesor Dato´ Dr. Mazlin Bin Mokhtar, Pengerusi, Pasukan Petugas AACB; Dr. Minhaz Farid Ahmed, Ketua Kumpulan Modul, Pasukan Petugas AACB; Pn. Nurul Ain Sazalli, Analis AACB

1. Tahap Asas- Peningkatan kesedaran

1.1. Risiko Bencana dan Pendekatan Penyelesaian Masalah melalui IWRM

1.1.1. Bencana Bahan Kimia di Sungai Kim Kim dan Kesan Terhadap Kesihatan

Insiden Sungai Kim Kim (Mac 2019)

Insiden maut keracunan gas toksik pertama berlaku dalam tiga gelombang. Dalam gelombang pertama yang bermula pada 7 Mac 2019, terdapat 71 kes yang dilaporkan, kebanyakannya pelajar sekolah di dua buah sekolah, iaitu Sekolah Kebangsaan (SK) dan Sekolah Menengah Kebangsaan (SMK) Taman Pasir Putih. Kebanyakan mangsa melaporkan berasa loya, pening dan sesak nafas. Beberapa kanak-kanak juga mengalami kerengsaan mata, sakit dada, sakit tekak, batuk, demam dan muntah. Keadaan ini diikuti dengan gelombang kedua yang bermula pada 11 Mac 2019 sejurus selepas hujan lebat. Gelombang ketiga yang bermula pada 13 Mac 2019 telah menjejaskan lebih seribu mangsa, yang kebanyakannya adalah pelajar sekolah. Kebanyakan pelajar sekolah yang terjejas berada di bilik darjah di tingkat tiga dan empat. Sebanyak 5,039 kes individu di 12 sekolah telah dilaporkan.

Dengan mengesan punca bau dan menggunakan Pengesan MultiRAE untuk mengesan gas tersebut, HAZMAT Johor telah menemui tempat pembuangan haram sisa kimia secara besar-besaran di bawah jambatan di Sungai Kim Kim, 1km ke hulu dari SK Taman Pasir Putih pada 7 Mac 2019. Pengujian selanjutnya menggunakan Gasmet DX4030 oleh HAZMAT Melaka, mengesan kehadiran akrilonitril, akrolein, benzena, hidrogen klorida, toluena, xilena, etilbenzena dan D-limonena (Jawatankuasa Saintifik Pembuangan Haram Sisa Kimia di Pasir Gudang, 2019). Pihak berkuasa segera membuat kesimpulan bahawa pembuangan haram sisa kimia di Sungai Kim Kim telah mencetuskan gelombang pertama dan kedua. Pembersihan dan penyingkiran sisa kimia toksik dan tanah yang tercemar secara besar-besaran menjadi punca gelombang ketiga.

Kakitangan MPPG, JAS dan Jabatan Pengairan dan Saliran (JPS) bersama-sama membersihkan 2.5 tan sisa kimia di dalam sungai melalui pengepaman dan penggalian tanah yang tercemar di tapak pembuangan. Mereka juga membendung sisa kimia daripada mengalir ke hilir dengan menggunakan bom merentasi sungai. Khidmat Syarikat 5E Resources Sdn Bhd (5ERSB) telah digunakan untuk melupuskan sisa kimia dan tanah yang tercemar, serta membersihkan sungai.

JBP Johor mengarahkan pemindahan dan penutupan semua 111 buah sekolah di Pasir Gudang pada 13 Mac 2019 sehingga diberitahu kelak bagi mengelakkan berlakunya keracunan gas toksik dan memudahkan siasatan terhadap punca gas. Siasatan terhadap pembuangan sisa kimia di Sungai Kim Kim telah menyebabkan dua pengarah dan seorang pekerja syarikat pemprosesan tayar didakwa di Mahkamah Sesyen Johor Bahru pada 11 Mac lalu kerana membuang bahan kimia secara haram di Sungai Kim Kim (Bernama, 2019). Insiden keracunan bahan kimia toksik pertama telah diisytiharkan berakhir pada 4 April 2019. Walau bagaimanapun, satu lagi insiden berulang pada Jun 2019.

Sumber: (ASM, 2019)

Rajah 1 **Pandangan dari atas Sungai Kim Kim selepas bahan kimia toksik dibuang ke dalam Sungai Kim Kim, menjejaskan kesihatan ribuan orang yang terhidu asap beracun di Johor pada 05 April 2019 (ASM, 2019)**

Insiden Pasir Gudang (Jun 2019)

Insiden keracunan gas toksik kedua juga berlaku dalam tiga gelombang. Gelombang pertama bermula pada 20 Jun 2019 di Sekolah Agama Taman Mawar dan SK Pasir Gudang 4, telah menjejaskan 29 pelajar sekolah. Pihak sekolah melaporkan bahawa pelajar sekolah mengalami kesukaran bernafas dan muntah-muntah. Keadaan ini diikuti oleh gelombang kedua yang bermula pada 22 Jun 2019 dan gelombang ketiga yang bermula pada 30 Jun 2019 yang menjejaskan lebih seribu mangsa yang kebanyakannya adalah pelajar sekolah. Kebanyakan pelajar sekolah yang terjejas berada di bilik darjah di tingkat tiga dan empat. Kebanyakan pelajar sekolah mengalami muntah, loya, pening dan sesak nafas. Beberapa pelajar juga mengalami kerengsaan mata, sakit dada, sakit tekak, batuk dan demam. Sebanyak 1,178 kes individu di 22 sekolah telah dilaporkan.

Terdapat lebih banyak sekolah yang terjejas teruk dalam insiden kedua berbanding insiden pertama. Nama 20 sekolah yang terjejas ialah SMK Tanjung Puteri Resort, SK Kopok, SK Tanjung Puteri Resort, SK Taman Pasir Putih, SMK Pasir Putih, SK Pasir Gudang, SK Pasir Gudang 4, SMK Taman Nusa Damai, SK Pasir Gudang 3, SK Taman Bukit Dahlia, SK Kota Masai, SMK Bandar Seri Alam, SK Taman Scientex, SMK Taman Megah Ria, SK Taman Nusa Damai, SK Taman Rinting 3, SK Taman Cendana, SMK Kota Masai, SK Desa Cemerlang dan SK Taman Rinting.

Empat gas toksik, akrolein, akrilonitril, metil merkaptan dan benzena telah dikesan oleh kakitangan JAS dan pihak sekolah dengan menggunakan Gasmet . Punca gas toksik tidak dapat ditentukan daripada taburan data kepekatan yang tidak teratur. Walau bagaimanapun, sisa kimia yang dibuang di Sungai Kim Kim boleh diketepikan kerana ia telah dilupuskan dan Sungai

Kim Kim dalam keadaan bersih semasa insiden ini. Tiada tapak pembuangan sisa kimia baharu yang lain ditemui.

Sumber: (ASM, 2019)

1.1.2. Bencana dan Insiden Penutupan Loji Rawatan Air

Jadual 1 Lembangan Sungai di Malaysia

Kategori	Bilangan lembangan sungai	Saiz (km2)
Lembangan sungai dalam sebuah negeri	2,958	263, 498.756
Lembangan sungai dikongsi dengan beberapa negeri	22	56,840.494
Lembangan sungai dikongsi dengan negara jiran	6	7,557.762
JUMLAH	2,986	327,897.012

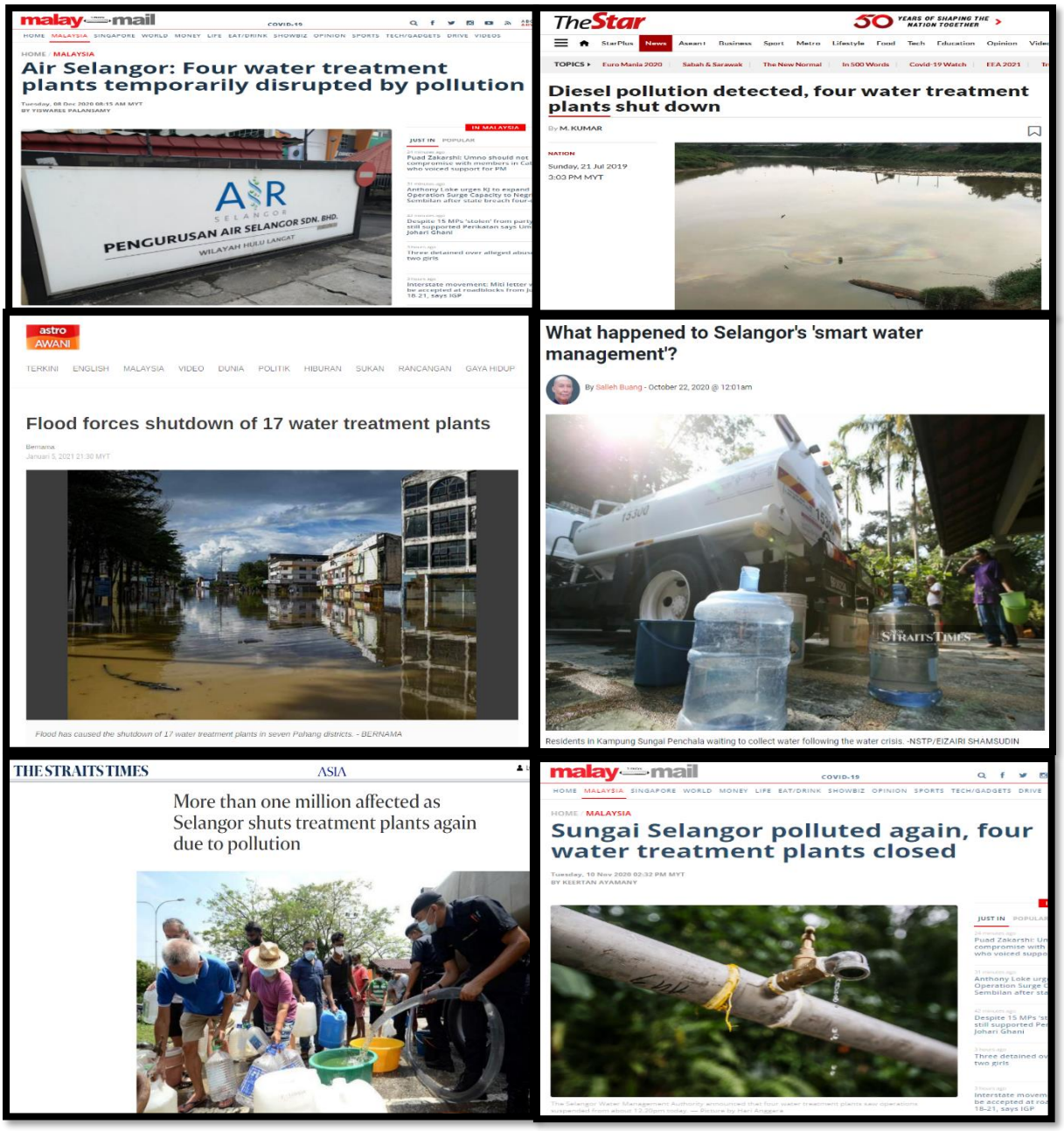

malay mail

COVID-19

HOME / MALAYSIA

Air Selangor: Four water treatment plants temporarily disrupted by pollution

Tuesday, 08 Dec 2020 08:15 AM MYT
BY YISWAREE PALANISAMY

IN MALAYSIA

JUST IN POPULAR

Puad Zakarshi: Umno should not compromise with members in Cal who voiced support for PM

Anthony Loke urges KJ to expand Operation Surge Capacity to Negri Sembilan after state breach fours

Despite 15 MPs 'stolen' from party still supported Perikatan says Um Johari Ghani

Three detained over alleged abus two girls

Interstate movement: MCO letter be accepted at roadblocks from Ju 18-21, says IGP

TheStar

50 YEARS OF SHAPING THE NATION TOGETHER

StarPlus | News | Assert | Business | Sport | Metro | Lifestyle | Food | Tech | Education | Opinion | Vide

TOPICS ▸ Euro Manila 2020 | Sabah & Sarawak | The New Normal | In 500 Words | Covid-19 Watch | EEA 2021

Diesel pollution detected, four water treatment plants shut down

By M. KUMAR

NATION

Sunday, 21 Jul 2019
3:03 PM MYT

astro AWANI

TERKINI ENGLISH MALAYSIA VIDEO DUNIA POLITIK HIBURAN SUKAN RANCANGAN GAYA HIDUP

Flood forces shutdown of 17 water treatment plants

Bernama
Januari 5, 2021 21:30 MYT

Flood has caused the shutdown of 17 water treatment plants in seven Pahang districts. - BERNAMA

What happened to Selangor's 'smart water management'?

By Salleh Buang - October 22, 2020 @ 12:01am

Residents in Kampung Sungai Penchala waiting to collect water following the water crisis. -NSTP/EIZAIRI SHAMSUDIN

THE STRAITS TIMES ASIA

More than one million affected as Selangor shuts treatment plants again due to pollution

malay mail

COVID-19

HOME / MALAYSIA

Sungai Selangor polluted again, four water treatment plants closed

Tuesday, 10 Nov 2020 02:32 PM MYT
BY KEERTAN AYAMANY

The Selangor Water Management Authority announced that four water treatment plants saw operations suspended from about 12.20pm today. — Picture by Hari Anggara

JUST IN POPULAR

Puad Zakarshi: Um compromise with who voiced suppo

Anthony Loke urg Operation Surge C Sembilan after sta

Despite 15 MPs 'st still supported Pe Johari Ghani

Three detained ov two girls

Interstate moveme be accepted at roa 18-21, says IGP

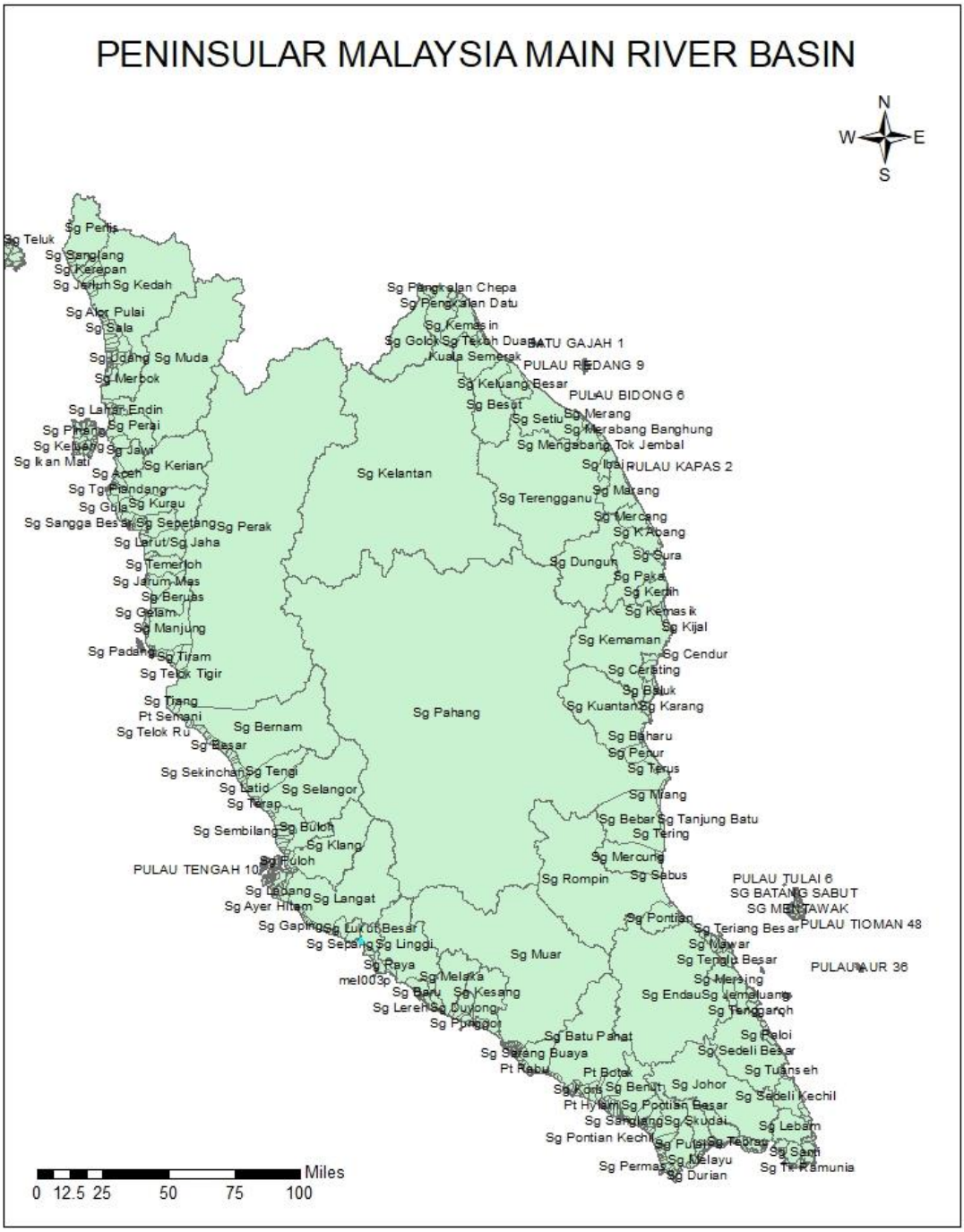

Rajah 2 Lembangan Sungai Utama di Semenanjung Malaysia

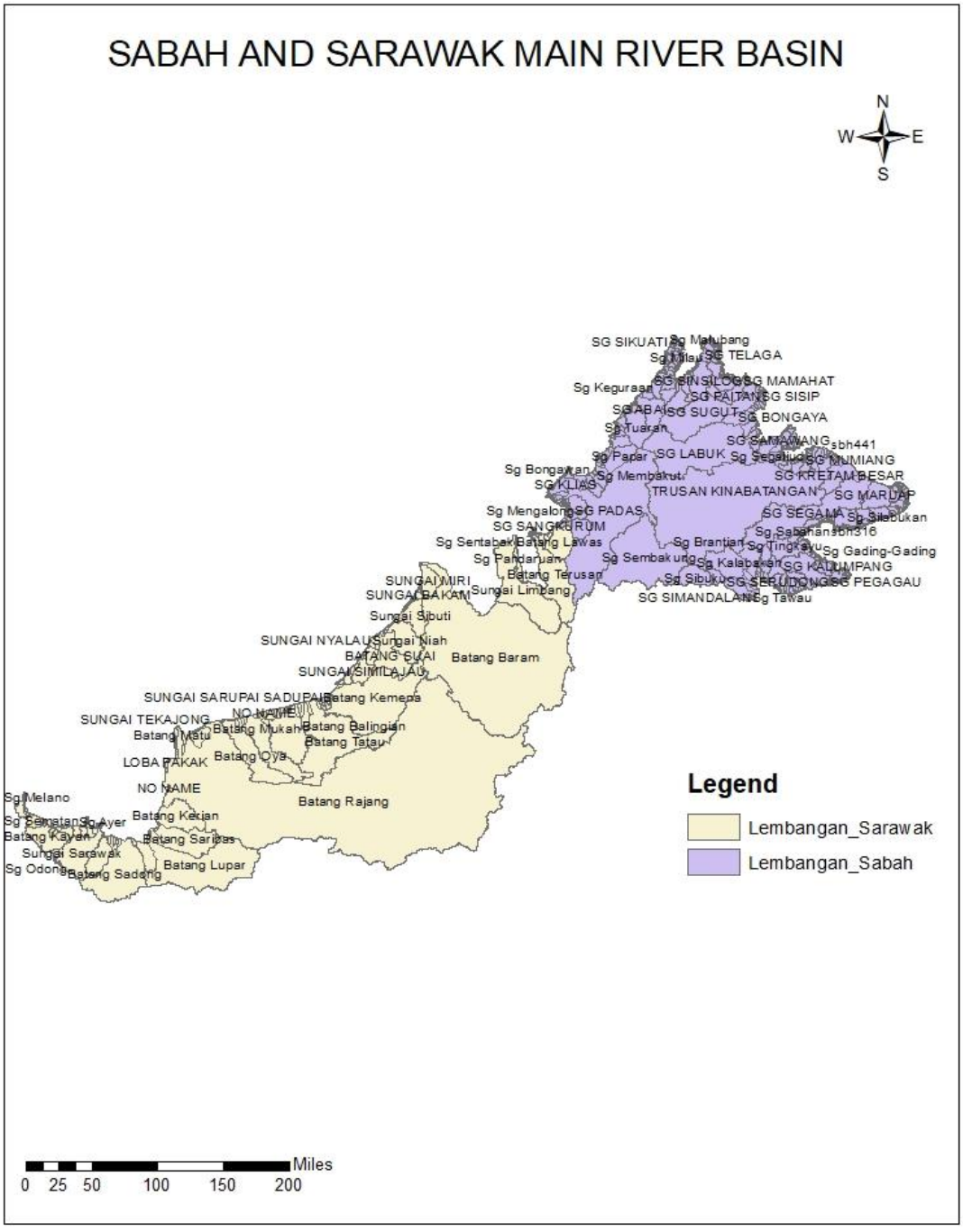

Rajah 3 Lembangan Sungai Utama di Sabah dan Sarawak, Malaysia

1.1.2.1. Pencemaran Air di Malaysia

Isu kritikal tentang sumber air di Malaysia ialah pencemaran. Pencemaran yang berlaku akibat alam semula jadi dan perbuatan manusia. Sejak akhir-akhir ini, kerakusan manusia untuk meneroka alam semula jadi telah menyebabkan pencemaran dan kemusnahan alam sekitar. Pencemaran daripada produk sisa manusia dan industri telah menyebabkan banyak pencemaran sumber air dan seterusnya menyebabkan penutupan loji rawatan air dan menjejaskan kesihatan manusia. Pengeluaran sisa harian dalam kalangan rakyat di negara ini mencatatkan peningkatan sebanyak 100.75 peratus kepada 38,142 tan pada 2018, berbanding 19,000 tan pada 2005.

Jadual 2 Pencemaran Sumber Air Terburuk di Malaysia

Insiden pencemaran	Perihalan
1990-2010: Sungai Pinang, Pulau Pinang	Pembuangan sisa yang berterusan dari rumah penyembelihan babi telah mengakibatkan bau busuk, menyebabkan sungai menjadi hitam dan membunuh hidupan akuatik (CAP 2010).
April 2016: Sungai Mas, Pulau Pinang	Unit komersial haram membuang kumbahan dan menjadikan Sungai Mas hitam dan berbau busuk, menimbulkan rasa marah pelancong, pengusaha hotel dan nelayan berhampiran Batu Feringhi (Today Online 2016).
Oktober 2016: Sungai Semenyih, Selangor	Loji rawatan air Sungai Semenyih terpaksa ditutup akibat pencemaran Sungai Lalang berhampiran kawasan Semenyih Hitech (BERNAMA, 2016).
Oktober 2017: Sungai Johor, Johor	Ladang ternakan ayam haram melepaskan pencemaran ammonia di Sungai Johor yang menyebabkan penutupan tiga loji rawatan air (Othman dan Said, 2017).
Mac 2019: Sungai Kim-Kim, Johor	Penduduk berhampiran sungai, termasuk pelajar mengalami kesukaran bernafas, loya dan pengsan akibat pencemaran itu. 111 sekolah di kawasan itu diarahkan ditutup (Noh 2021a).
September 2020: Sungai Gong, Selangor	Air Selangor menghentikan operasi di Loji Rawatan Air (LRA) Sungai Selangor Fasa 1, 2 dan 3 serta LRA Rantau Panjang akibat pencemaran efluen industri. Sebanyak 1.2 juta pengguna terjejas (Arumugam 2020).
Oktober 2020: Sungai Selangor, Selangor	Pelarut menyebabkan pencemaran bau di Sungai Selangor yang mengakibatkan gangguan bekalan air kepada 1.2 juta pemegang akaun (BERNAMA 2020).
Oktober 2020: Sungai Semenyih, Selangor	Sisa dan sebatian organik di Nilai mencemarkan hulu Sungai Semenyih dan menjejaskan operasi di dua loji rawatan air serta mengganggu bekalan air kepada 300,000 pengguna (FMT 2020).
Mac 2021: Sungai Kim-Kim, Johor	Selepas 2 tahun, Sungai Kim-Kim tercemar lagi, dan nelayan mengadu bahawa ikan telah tiada (Noh 2021a).
April 2021: Sungai Skudai, Johor	Pencemaran yang disebabkan oleh efluen industri dan kumbahan telah menjejaskan Loji Rawatan Air (LRA) Sultan Ismail dan mengganggu bekalan air kepada penduduk di Johor Bharu (BERNAMA 2021).

Berdasarkan angka yang dikeluarkan oleh Perbadanan Pengurusan Sisa Pepejal dan Pembersihan Awam (SWCorp), seorang rakyat dianggarkan mengeluarkan 1.17 kilogram (kg) sisa sehari pada 2018, berbanding 0.8kg (2005). Dalam laporan yang sama, peratusan sisa plastik yang direkodkan meningkat 20 peratus pada 2018, berbanding 44.5 peratus daripada jumlah sisa pada 2005 adalah sisa makanan, manakala sisa plastik (13.2 peratus) dan lampin pakai buang (12.1 peratus). Jadual 2 menunjukkan Pencemaran Sumber Air Terburuk di Malaysia yang dihadapi oleh masyarakat Malaysia setakat ini.

Mengesan Punca Bukan Tentu Endapan Menggunakan Pendekatan Forensik Alam Sekitar: Kajian Kes di Lembangan Sungai Kelantan, Malaysia

Asia Tenggara giat melakukan penukaran syarat tanah menjadi tanah pertanian sejak beberapa dekad yang lalu. Hal ini mewujudkan cabaran kepada negara dalam menangani punca pencemar bukan tentu dalam kebanyakan sistem fluvial, sehingga memerlukan pendekatan yang berkesan dalam pembahagian sumber endapan untuk prosedur pengurangan sasaran yang sesuai. Sifat unsur surih daripada titik punca yang berbeza digunakan untuk pengelasan tadahan Sungai Galas. Pengumpulan sampel endapan telah dijalankan di sumber dan kawasan tenggelam sistem tadahan. Endapan halus dianalisis menggunakan pendarfluor sinar-X untuk mendapatkan komposisi unsur diikuti dengan ujian statistik dan model berangka. Daripada 83 elemen, 12 elemen (Mn, Ca, Cr, Ga, Dy Hf, Y, V, Th, Pb, Zn dan Sr) telah dipilih sebagai tanda pengenalan penyurih yang terbaik. Model penyelesai menunjukkan Sungai Pergau sebagai penyumbang endapan utama kepada sistem tadahan yang besar ini. Output model boleh berkadar secara langsung dengan amalan guna tanah, menunjukkan perubahan darat yang berlebihan telah berlaku di tapak untuk tujuan perladangan pertanian. Oleh itu, penggunaan model ini amat disyorkan dalam membuat keputusan untuk kawasan yang disasarkan bagi mengatasi isu pemendapan yang serius yang disebabkan oleh operasi pembajakan di titik aliran yang terjejas dan untuk meningkatkan kualiti tadahan air (Sugumaran *et al.* 2021).

malay mail

COVID-19

ABOUT US ADVERTISE WITH US

HOME MALAYSIA SINGAPORE WORLD MONEY LIFE EAT/DRINK SHOWBIZ OPINION SPORTS TECH/GADGETS DRIVE VIDEOS 精彩大马

HOME / MALAYSIA

Govt urged to step up use of environmental forensics to nab polluters faster amid Klang Valley water cuts

Friday, 23 Oct 2020 08:50 AM MYT

On Monday, Phases 1,2 and 3 of the Sungai Selangor Water Treatment Plant (WTP) and Rantau Panjang WTP were shut down temporarily due to odour pollution, believed to have been caused by oil residues, in one of the rivers that supply raw water to the treatment plants. — Picture by Shafwan Zaidon

IN MALAYSIA

JUST IN POPULAR

10 minutes ago
Chegubard: Unlike BN and PH, Perikatan 'not ashamed' to use Muhyiddin's face for Melaka campaign

16 minutes ago
Melaka PKR's Ginie Lim denies dropped from state polls for being aligned with Azmin

19 minutes ago
Climb continues as new Covid-19 cases break 6,000-mark again

28 minutes ago
'We've already pushed the button': How 1MDB's predecessor TIA continued RM5b fundraising despite...

39 minutes ago
'Joke' for BN to campaign on stability in Melaka after state govt's collapse, says Bersatu info chief

Sumber: BERNAMA 2020a

Insiden yang berlaku baru-baru ini melibatkan pencemaran air yang menyebabkan gangguan bekalan air tidak berjadual di Lembah Klang, maka sudah tiba masanya Kementerian Alam Sekitar dan Air meningkatkan kerjasama dengan pakar forensik alam sekitar dari universiti tempatan untuk meneliti perkara ini (BERNAMA 2020a).

Pensyarah kanan Fakulti Perhutanan dan Alam Sekitar Universiti Putra Malaysia, Mohd Yusoff Ishak, yang membuat gesaan ini berkata, universitinya sebagai contoh, telah mewujudkan Pusat Penyelidikan Forensik Alam Sekitar bagi tujuan merintis kajian tentang pencemaran dan mengenal pasti kitaran bahan cemar.

Melalui kerjasama dan perkongsian sumber, pakar mereka boleh membantu menganalisis bahan cemar di punca pencemaran itu sendiri melalui penggunaan teknik saintifik yang diperakui oleh standard antarabangsa, katanya kepada Bernama.

“Mereka juga boleh menjalankan proses pemadanan sampel bahan cemar dengan data yang disenaraikan dalam inventori pihak berkuasa bagi membolehkan undang-undang alam sekitar berkaitan dikuatkuasakan dengan lebih berkesan,” katanya, sambil menambah bahawa ini akan mempercepat proses pendakwaan.
“Apabila tindakan pantas diambil terhadap pencemar, mesej itu akan kelihatan terang dan jelas bahawa tiada penjenayah alam sekitar yang boleh terlepas daripada tindakan undang-undang.”

Mohd Yusoff berkata cuaca panas dan lembap di Malaysia menimbulkan cabaran dalam memastikan integriti sampel yang diambil untuk dianalisis jika berlaku insiden pencemaran.

“Inilah sebabnya pihak berkuasa perlu bekerjasama dengan universiti, data dan analisis serta teknik terkini yang digunakan oleh pakar universiti, dapat dikongsi untuk mengenal pasti bahan pencemar,” tambahnya.

Berkenaan dengan empat dron berteknologi tinggi yang akan digunakan Selangor mulai bulan depan untuk memantau sungai di negeri ini dan mengumpul sampel air, Mohd Yusoff berkata walaupun langkah itu bagus, bagaimana cara sampel air yang diambil dron itu boleh digunakan sebagai bukti untuk mendakwa pencemar di mahkamah masih menjadi persoalan.

Masih Jauh Ketinggalan

Pada Isnin, Fasa 1, 2 dan 3 Loji Rawatan Air (LRA) Sungai Selangor dan LRA Rantau Panjang ditutup sementara akibat pencemaran bau, yang dipercayai berpunca daripada sisa minyak di salah satu sungai yang membekalkan air mentah ke loji rawatan.

Gangguan air yang berlaku selama dua hingga empat hari itu menjejaskan lebih sejuta pemegang akaun Air Selangor di Lembah Klang.

Gangguan terbaru ialah antara tiga pemotongan air utama yang berlaku dalam tempoh sebulan. Pada hari Rabu, Menteri Besar Selangor Datuk Seri Amirudin Shari berkata bahawa tahun ini sahaja terdapat lapan insiden pencemaran air di Selangor.

Sejajar dengan perkembangan teknologi semasa, Mohd Yusoff turut menyeru penggunaan makmal dan kepakaran yang lebih canggih di agensi kerajaan untuk menangani perkara berkaitan pencemaran sumber air dengan lebih berkesan dan menangkap penjenayah alam sekitar yang cukup licik dalam menutup jejak mereka.

“Malaysia masih jauh ketinggalan dalam bidang forensik alam sekitar,” katanya sambil menambah bahawa kerajaan perlu menaik taraf kemudahan dan peralatan makmal untuk mengesan unsur bahan yang menyebabkan pencemaran dengan kehadiran pelbagai jenis bahan kimia generasi baharu.

Tuntutan Pampasan

Sementara itu, Presiden Persatuan Penyelidikan Air dan Tenaga Malaysia (AWER), S. Piarapakaran berkata, pertubuhannya mencadangkan agar fasal baharu ditambah di dalam Akta Kualiti Alam Sekeliling 1974 bagi membolehkan semua pihak yang terlibat menuntut pampasan bagi gangguan bekalan air akibat pencemaran air mentah daripada pihak pesalah.

“Kerajaan mempunyai had untuk mengenakan penalti. Sebab itu kami mencadangkan supaya pesalah membayar kos penuh pencemaran yang akan menanggung penalti, kos pembersihan pencemaran dan pampasan yang kami cadangkan,” katanya.

Beliau berkata jumlah kos itu mungkin mencecah jutaan ringgit yang akan menjadi pencegah kepada syarikat dan individu.

Di bawah Akta Kualiti Alam Sekeliling, hukuman bagi pencemaran bukan toksik dan toksik adalah maksimum RM100,000 dan RM500,000 denda, serta penjara .

Piarapakaran juga menggesa kerajaan untuk mewujudkan kawasan simpanan khas di kawasan tadahan sungai kerana ia adalah sebahagian daripada sistem perparitan negara.

“Malah longkang pun akan berakhir (mengosongkan isinya) di sungai dan laut. Apabila individu tidak bertanggungjawab membuang efluen ke dalam longkang atau sungai, ia boleh mengakibatkan pencemaran seperti yang kita lihat sekarang,” tambahnya.

Penasihat Persatuan Penduduk Bukit Bandaraya Datuk M Ali berkata pengendali air Selangor perlu mengemukakan laporan penuh kepada rakyat, yang terpaksa menanggung gangguan bekalan air yang kerap berlaku, dan tindakan yang diambil oleh pihak berkuasa berkenaan.

“Apakah yang sebenarnya berlaku kepada sistem bekalan air di negara kita, khususnya di Selangor?” soalnya sambil menambah bahawa Suruhanjaya Perkhidmatan Air Negara dan Kementerian Alam Sekitar dan Air perlu menyediakan laporan itu.

Beliau berkata rakyat perlu tahu berapa kali gangguan air tidak berjadual berlaku sejak lima atau 10 tahun lepas, puncanya, orang yang bertanggungjawab terhadap gangguan dan langkah-langkah yang diambil atau perlu diambil untuk mengelakkan insiden itu.

Beliau berpendapat Suruhanjaya Siasatan Diraja perlu ditubuhkan untuk meneliti perkara ini kerana difahamkan terdapat 18 pemotongan air tidak berjadual di Lembah Klang sejak awal tahun ini.

1.1.2.2. Status Kualiti Air Sungai

Daripada 672 sungai yang dipantau, 408 (61%) menunjukkan kualiti air yang bersih, 205 (30%) sedikit tercemar, manakala 59 (9%) telah tercemar pada 2019 (Rajah 4) oleh Jabatan Alam Sekitar Malaysia. Sungai yang dipantau dan status kualiti keseluruhannya boleh didapati di (https://www.doe.gov.my/portalv1/wp-content/uploads/2019/05/Standard-Kualiti-AirKebangsaan.pdf). Seperti tahun-tahun sebelumnya, Permintaan Oksigen Biokimia (BOD), Nitrogen Ammonia (NH3-N) dan Pepejal Terampai (Suspended Solids atau SS) kekal penting dari segi pencemaran sungai. BOD yang tinggi boleh dikaitkan dengan rawatan kumbahan atau efluen daripada industri asas tani dan pembuatan yang tidak cekap. Sumber utama NH3-N mungkin berpunca daripada penternakan haiwan dan kumbahan domestik, manakala sumber SS adalah disebabkan oleh kerja tanah dan aktiviti pembersihan tanah yang tidak betul (JAS 2019).

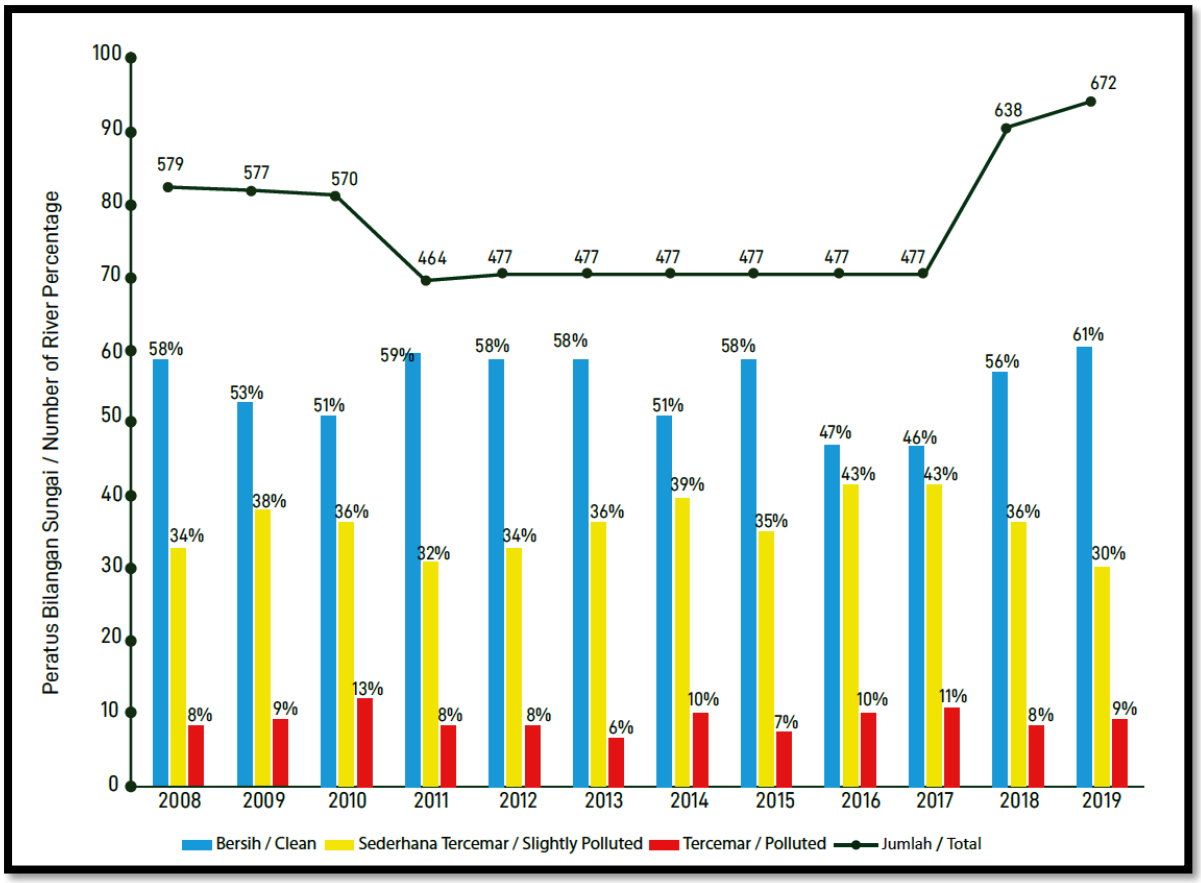

Rajah 4 Trend Kualiti Air Sungai, 2008-2019 (JAS 2019)

Bagi tahun 2019, terdapat lima (5) jenis sumber beban pencemaran air yang ditekankan dalam Laporan Kualiti Alam Sekitar oleh Jabatan Alam Sekitar Malaysia (JAS 2019), iaitu industri perkilangan, industri berasaskan pertanian, loji rawatan kumbahan, penternakan babi dan pasar basah. Pengiraan beban pencemaran tertumpu kepada tiga (3) parameter utama yang menunjukkan kesan yang ketara kepada kualiti air sungai, iaitu Permintaan Oksigen Biokimia (BOD), Pepejal Terampai (SS) dan Nitrogen Ammonia (NH3-N).

Permintaan Oksigen Biokimia (BOD)

Pada 2019, jumlah anggaran beban pencemaran sebanyak 627.09 tan/hari bagi BOD telah dijana (JAS 2019). Loji rawatan kumbahan kekal sebagai penyumbang beban BOD terbesar dengan jumlah beban sebanyak 320.53 tan/hari (51%), diikuti oleh aktiviti penternakan babi yang menyumbang 223.70 tan/hari (36%), industri berasaskan pertanian 47.39 tan/hari (7%), industri pembuatan 30.30 tan/hari (5%) dan pasar basah 5.17 tan/hari (1%) (Rajah 5).

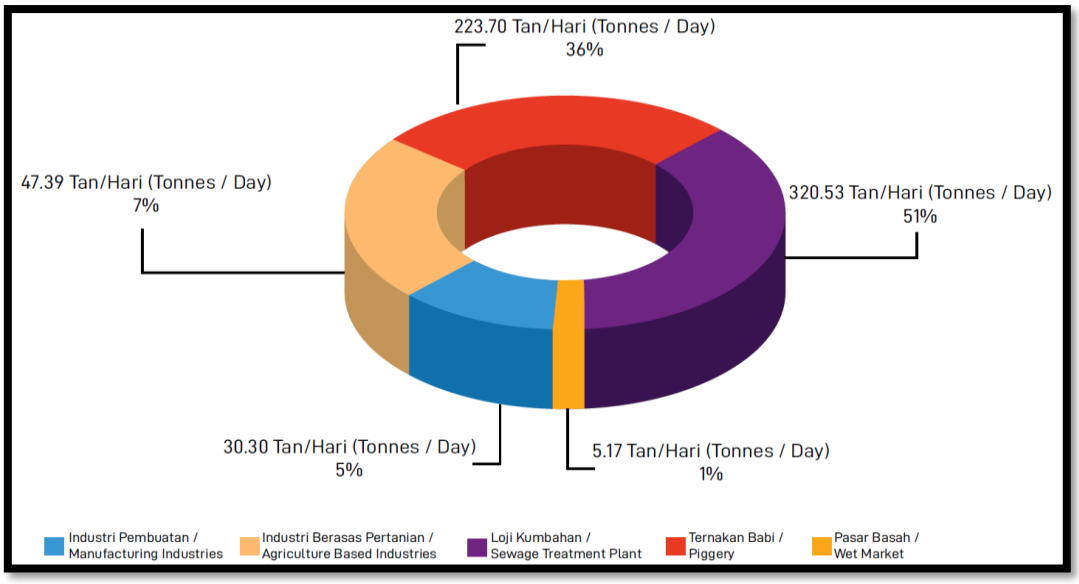

Rajah 5 Anggaran Beban BOD (Tan/Hari) Mengikut Punca Pencemaran Air, 2019 (JAS 2019)

Beban Pepejal Terampai (SS)

Pada tahun 2019, anggaran keseluruhan bagi beban SS adalah sebanyak 1368.64 tan/hari (JAS 2019). Jumlah beban pencemaran daripada industri berasaskan pertanian dan aktiviti penternakan babi mendahului senarai dengan masing-masing 34% dengan 465.05 tan/hari dan 464.60 tan/hari. Diikuti oleh loji rawatan kumbahan 399.68 tan/hari (29%), industri pembuatan 32.63 tan/hari (2%) dan pasar basah 6.68 tan/hari (1 %) (Rajah 6).

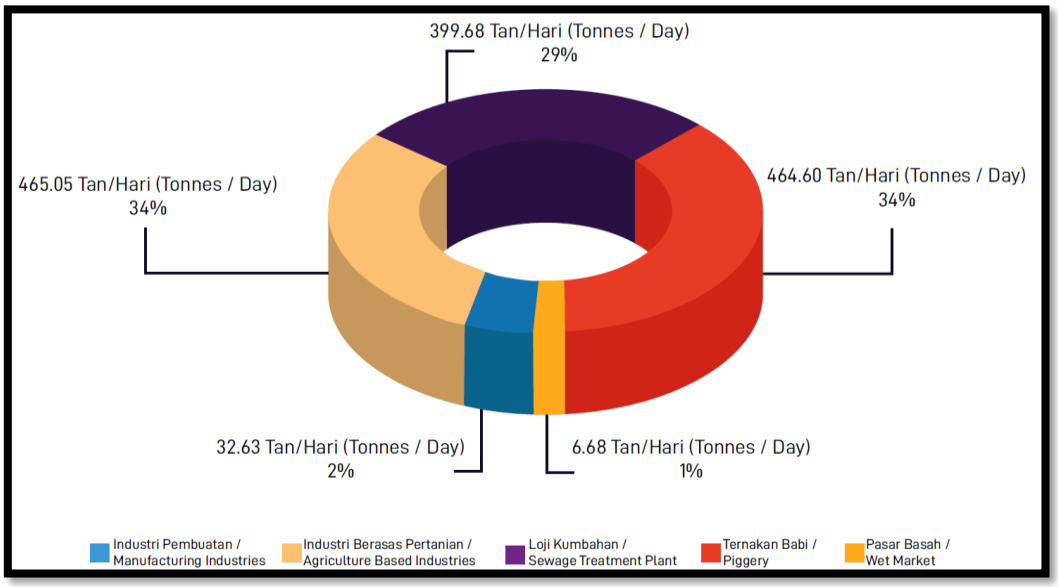

Rajah 6 Anggaran Beban SS (Tan/Hari) Mengikut Punca Pencemaran Air, 2019 (JAS 2019)

Beban Nitrogen Ammonia (NH3-N)

Pada tahun 2019, beban NH3-N dianggarkan sebanyak 270.31 tan/hari (JAS 2019). Loji rawatan kumbahan kekal sebagai penyumbang terbesar NH3-N dengan jumlah beban sebanyak 216.97 tan/hari (80%), diikuti aktiviti penternakan babi 27.53 tan/hari (10%), industri berasaskan pertanian 22.03 tan/hari (8 %), industri pembuatan 3.49 tan/hari (2%) dan pasar basah 0.29 tan/hari (0.1%) (Rajah 7).

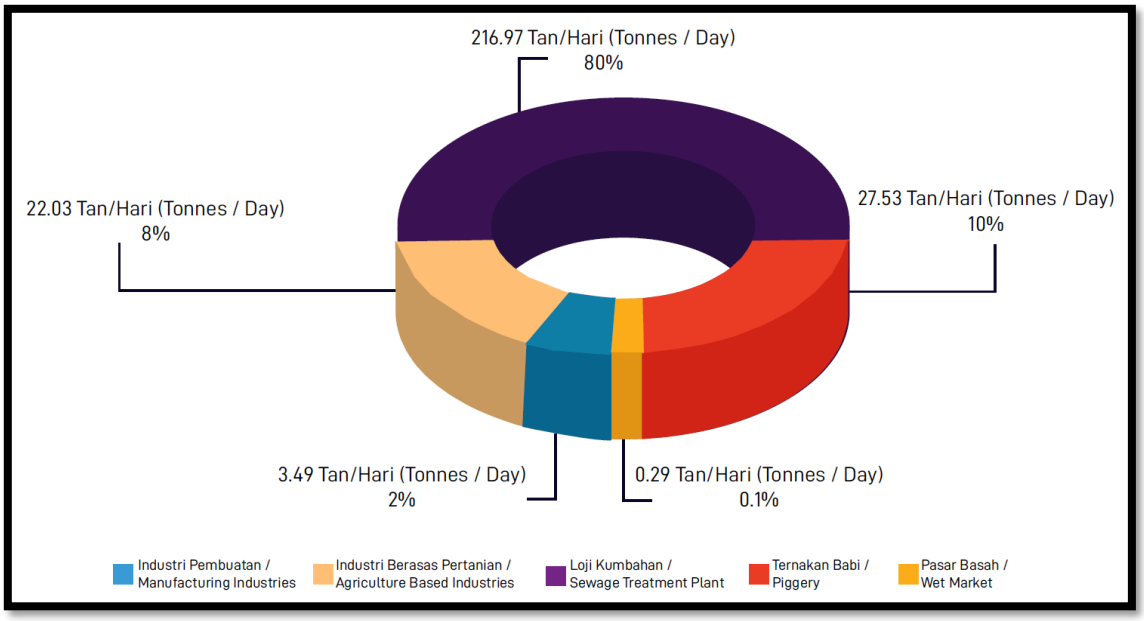

Rajah 7 Anggaran Beban NH3-N (Tan/Hari) Mengikut Punca Pencemaran Air, 2019 (JAS 2019)

Beban Permintaan Oksigen Biokimia (BOD) Mengikut Negeri

Anggaran beban BOD yang dijana di Johor direkodkan sebagai yang tertinggi dengan nilai 178.50 tan/hari, diikuti oleh Perak 108.87 tan/hari, Selangor 85.40 tan/hari, Pulau Pinang 71.83 tan/hari, Sabah 34.01 tan/hari dan Sarawak dengan 27.50 tan/hari. Beban BOD bagi negeri-negeri lain termasuk Wilayah Persekutuan Labuan dan Putrajaya adalah kurang daripada 22.75 tan/hari. Beban pencemaran BOD berdasarkan Negeri ditunjukkan dalam Rajah 8 (JAS 2019).

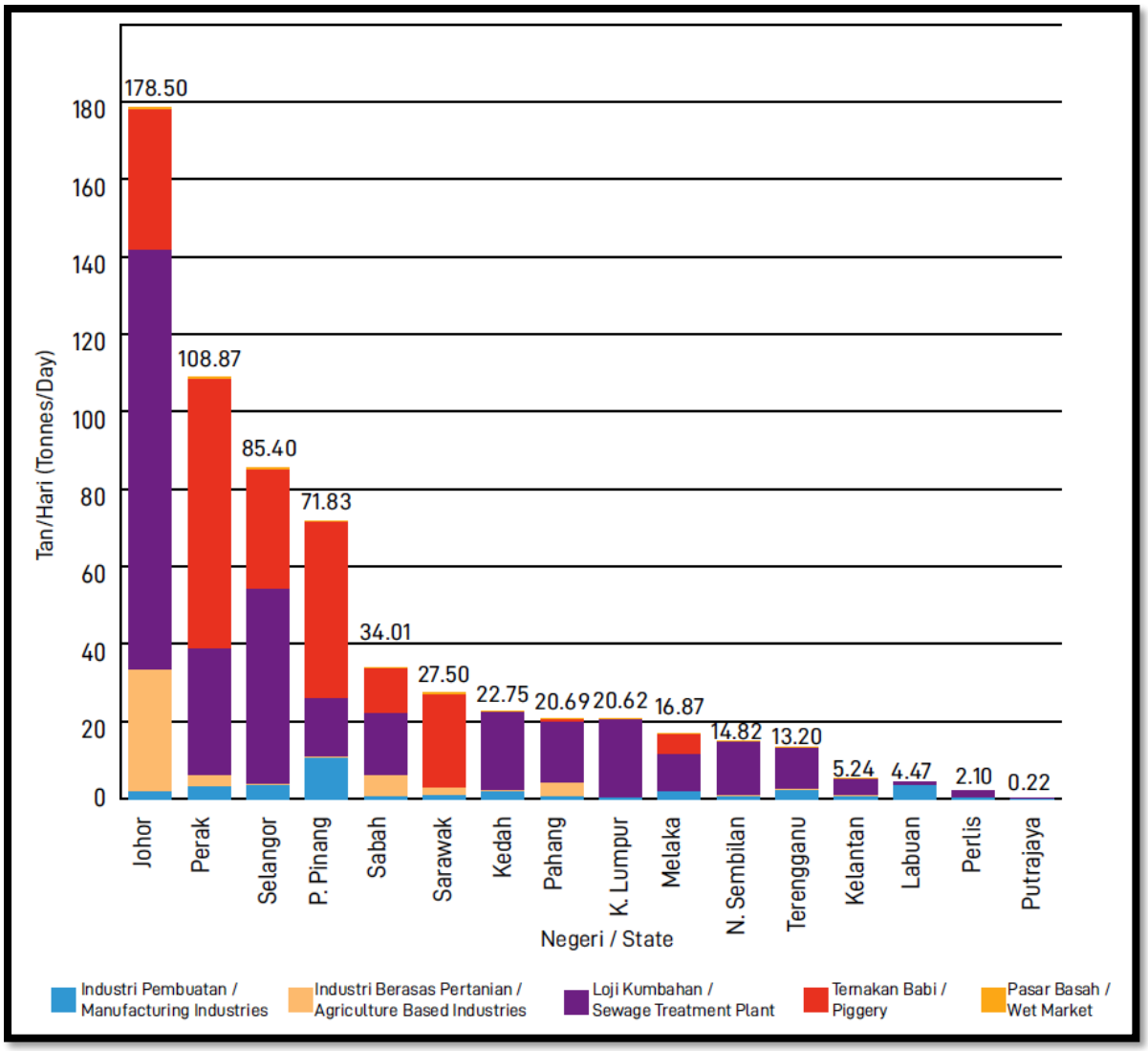

Rajah 8 Taburan Anggaran Beban BOD (Tan/Hari) dan Punca Pencemaran Air Mengikut Negeri, 2019 (JAS 2019)

Beban Pepejal Terampai Mengikut Negeri

Anggaran beban SS yang dijana di Johor direkodkan tertinggi dengan nilai 627.78 tan/hari, diikuti Perak 187.85 tan/hari, Selangor 171.14 tan/hari, Pulau Pinang 139.82 tan/hari, Sarawak 55.67 tan/hari dan Sabah menjana 54.37 tan/hari. Beban SS bagi negeri lain termasuk Wilayah Persekutuan Labuan dan Putrajaya menjana kurang daripada 28.90 tan/hari. Beban pencemaran SS berdasarkan Negeri ditunjukkan dalam Rajah 9 (JAS 2019).

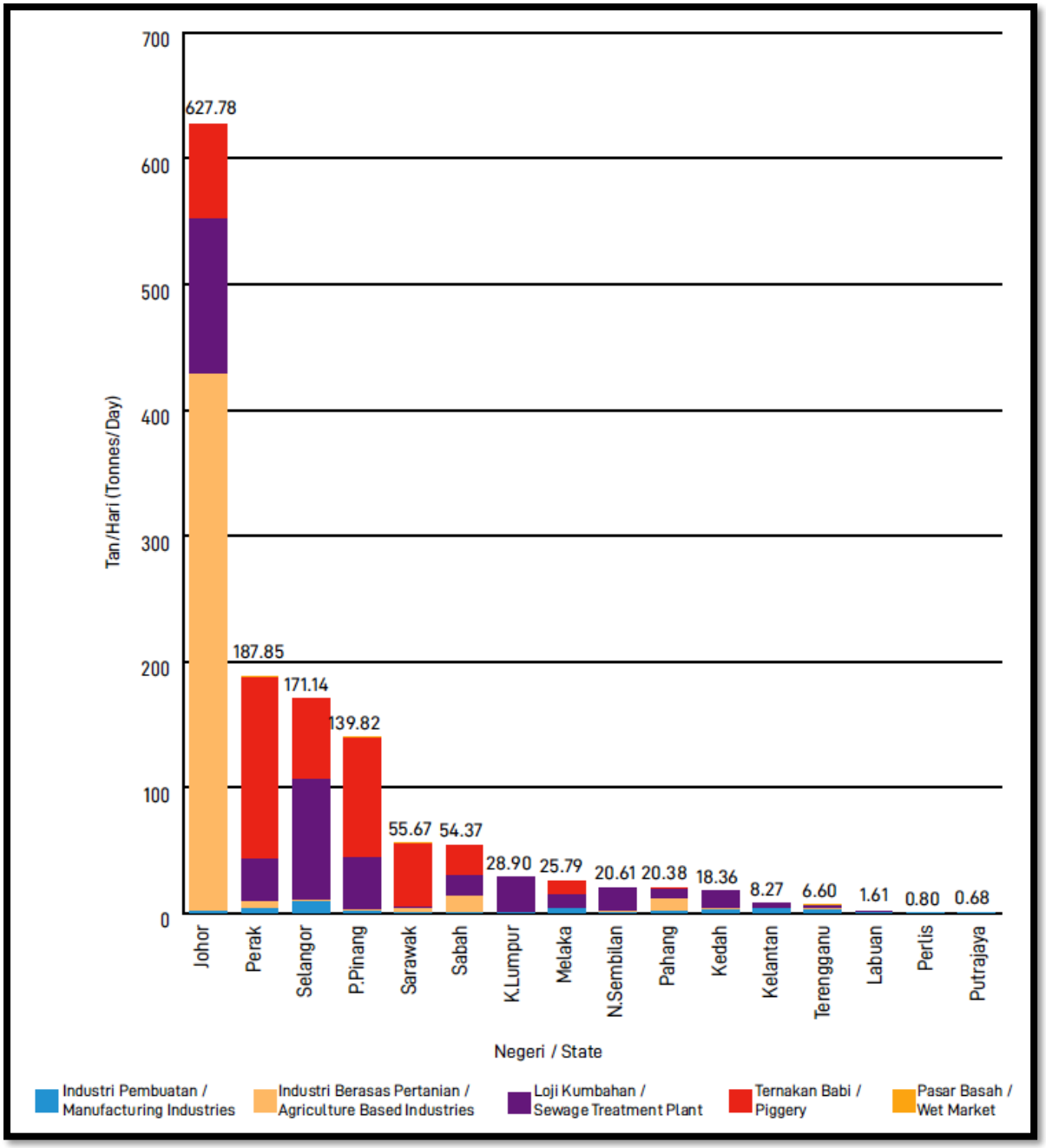

Rajah 9 Anggaran Taburan Beban SS (Tan/Hari) dan Punca Pencemaran Air Mengikut Negeri, 2019 (JAS 2019)

Beban Nitrogen Ammonia Mengikut Negeri

Anggaran beban NH3-N yang dijana di Johor direkodkan tertinggi dengan nilai 67.00 tan/hari, diikuti oleh Selangor 42.20 tan/hari, Sabah 37.90 tan/hari dan Perak 29.58 tan/hari. Beban NH3-N bagi negeri lain termasuk Wilayah Persekutuan Labuan dan Putrajaya menjana kurang daripada 16.20 tan/hari. Beban pencemaran NH3-N berdasarkan Negeri ditunjukkan dalam Rajah 10 (JAS 2019).

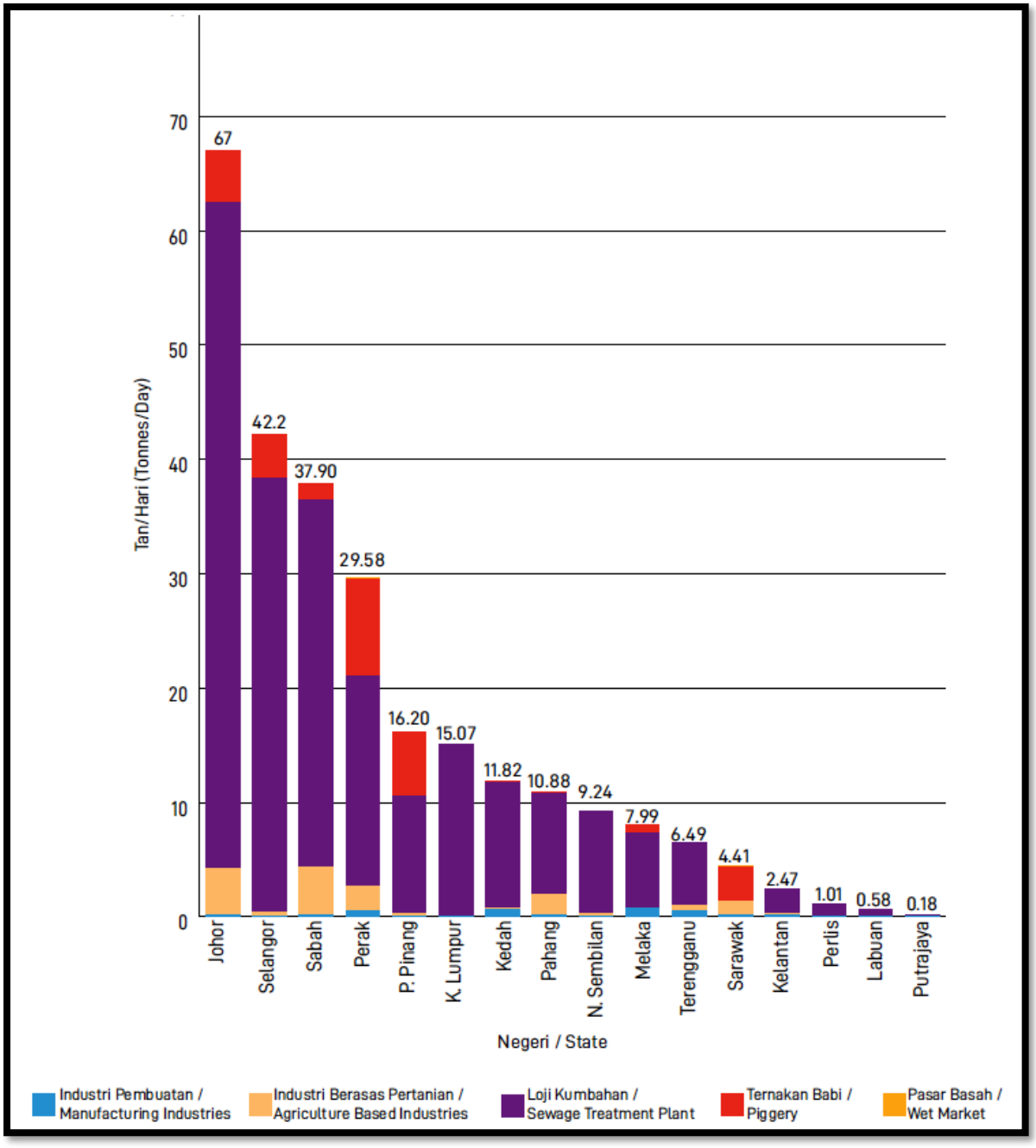

Rajah 10 Taburan Anggaran Beban NH3-N (Tan/Hari) dan Punca Pencemaran Air Mengikut Negeri, 2019 (JAS 2019)

1.1.3. Kesan Alam Sekitar Perlombongan dan Isu Keselamatan Air

Contaminated Land Management in Malaysia

Contaminated land can be described as "land containing substances that when present in sufficient concentrations, may cause harm to humans, animals and the environment". Although a difference of opinion exists as to the exact nature of contaminated land, generally contaminants are classified as hazardous materials that do not naturally occur on a particular site. Contaminants present in soils are therefore the result of pollution from previous land usage. However, some areas may become affected from neighbouring properties by the movement of ground water.

We have not yet inherited a frightening legacy of contaminated land as in other developed countries. This can be attributed to the relatively recent industrialisation in Malaysia. Moreover, abandoned industrial sites are not many. However, contamination of land will become an increasingly serious concern unless positive efforts are directed at addressing this issue now. Moreover, we run the risk of being burdened with pockets of unsafe and unproductive contaminated land. Experience in other parts of the world has shown that acquiring, cleaning, and redeveloping contaminated industrial sites can be very expensive and time consuming.

Many contaminated sites remain obscure including abandoned municipal open dump sites. Industrial activities may also lead to disposal of waste by tipping it onto the land thus contaminating the land at the site. Land contamination may arise from unintentional leaks and spills too. Contaminants can range from solvents, oil, petrol, heavy metals to radioactive substances. Contaminants are not just restricted to industrial processes; other sources may include agricultural activities, inadequate waste disposal measures, deposition from the atmosphere and every day activities such as petrol distribution and dry cleaning.

Legislation

Specific legislations governing contaminated land are non-existent in most countries. In fact, many of the developed countries are beginning to promulgate legislations to govern contaminated land. Similarly there is no specific legislation addressing soil and groundwater contamination in Malaysia; neither are there any soil or groundwater quality standards. However section 24 of the Environmental Quality Act 1974, states that:

1. No person shall, unless licensed, pollute or cause or permit to be polluted any soil or surface of any land in contravention of the acceptable conditions specified under section 21.
2. Notwithstanding the generality of subsection (1), a person shall be deemed to pollute any soil or surface of any land if -
   (a) he places in or on any soil or in any place where it may gain access to any soil any matter whether liquid, solid, or gaseous; or
   (b) he establishes on any land a refuse dump, garbage pit, soil and rock disposal site, sludge deposit site, waste injection well or otherwise uses land for the disposal of or a repository for solid or liquid wastes so as to be obnoxious or offensive to human beings or interfere with underground water or detrimental to any beneficial use of the soil or the surface of the land.
3. Any person who contravenes subsection (1) shall be guilty of an offence and shall be liable to a fine not exceeding one hundred thousand ringgit or to imprisonment for a period not exceeding five years or both and to a further fine not exceeding one thousand ringgit a day for every day that the offence is continued after a notice by the Director General requiring him to cease the act specified therein has been served upon him.

Several other sections of the Environmental Quality Act address soil contamination indirectly. Section 31 gives the Director General the power to require the owner or occupier of a premise to install pollution control equipment, conduct a study on environmental risk, and maintain a monitoring programme. Section 33A allows the Director General to request for an environmental audit for premises perceived to be polluting. Section 34B prohibits the placing of any waste on land or surface waters. The Environmental Quality (Scheduled Wastes) Regulations 2005 list contaminated soil as a scheduled waste requiring specific ways to adequately treat and dispose off the waste.

Identification of Contaminated Sites in Malaysia

Very little work has been carried out in identifying contaminated sites in Malaysia. In October 1997, the Department of Environment (DOE) commissioned Universiti Putra Malaysia to investigate and assess existing and closed municipal landfill sites in the Federal Territory of Kuala Lumpur and to propose appropriate remedial action by relevant authorities. The study was carried out on six closed and one existing municipal landfill sites. These included Paka 1, Sri Petaling, Jinjang Utara, Paka 2, Brickfields and Sungei Besi. The only active landfill site serving Kuala Lumpur City was the Taman Beringin Landfill. The investigations included characteristics of the landfill sites, surrounding land use, social aspects, topography, geological and hydro-geological component, groundwater flow pattern, hydrological component, water quality, gas measurement, vegetation, fauna diversity and toxicity tests.

The most polluted sites were identified based on three criteria, that is, water quality, landfill gas emissions and environmental pollutants in soils, leachate and groundwater. Taman Beringin was identified as the most polluted site followed by Jinjang Utara, Paka 1, Brickfields, Paka 2, Sri Petaling, and Sungei Besi. However, no remediation action was taken mainly because it was not in use then.

Other than the above study, contaminated sites that have been identified by the DOE are those sites contaminated by illegal dumping of toxic and hazardous waste where clean up was subsequently undertaken.

Future Plans

Under the Ninth Malaysia Plan, the DOE will undertake a study on the criteria and standards for managing and restoring contaminated land in Malaysia. The purpose of the study is to provide a framework for the proper assessment and management of contaminated sites. This would ensure a consistent standard for site assessment and subsequent clean-up and restoration. It would also provide guidance to those responsible for management as well provide

assurance to the community that public health and environmental concerns on contaminated sites are being addressed.

The proposed criteria and standards from the study will be used as an input to the DOE in formulating the appropriate regulations, if so required, for the control of land pollution. The outcome of the study should also provide useful information to the Government in formulating policy and guidelines for future development on contaminated sites.

Definition, Criteria and Standards

A definition of contaminated land will be part of the proposed study. Criteria for determining contaminated land including various types of contamination and use shall be developed. The severity of contamination and associated health and environmental risks shall be considered in developing the criteria. The study will include the development of standards for a wide variety of potential soil and groundwater contaminants and other substances and media that may be present.

Guidelines for Assessing and Reporting Contaminated Sites

Guidelines and protocols for assessing contaminated sites will be developed and guidelines for preparing reports of such assessment will also be included. The main objective of these guidelines is to ensure that reports prepared by consultants and others on the investigation, assessment, remediation and any subsequent monitoring of contaminated land contain sufficient and appropriate information to enable efficient review and appropriate action by regulators, site auditors, members of the public and other interested parties.

Technical guidelines on how to carry out investigations to enable contaminated sites to be assessed thoroughly and in the most economical manner shall also be developed. These guidelines will include some of this information:

1. Preliminary site investigation to determine the probability that a site is contaminated;
2. Detailed site investigation to provide additional information needed to confirm or refute potential for site contamination, primarily by sampling and chemical analysis of environmental media (air, surface water, groundwater, soil, flora, fauna);
3. Sampling strategy to obtain an accurate picture of distribution of contaminants on site, sampling preparations, sampling techniques, appropriate standard operating procedures and QA/QC protocols;
4. Health and environmental assessment to determine the potential human exposure and environmental impact of the contaminants on the current and proposed land use of the contaminated sites; and
5. Use of relevant models for exposure and risk assessment of contaminated lands and estimation of soil to groundwater contaminant release.

Guidelines for Remediation of Contaminated Sites

At the end of this study, technical guidelines for remediation of contaminated sites will also be developed. These guidelines essentially will consist of the following information:

1. Establishing remediation goals/targets;
2. Appropriate remediation methods to be used depending on the type and severity of contamination and site conditions;
3. Extent of remediation required, including areas off-site which have been affected;
4. Extent (if any) of public consultation and any local nuisance abatement required before and during remediation;
5. Plans to protect health and the environment during remediation, including safety considerations;
6. Outline of a site management plan if partial remediation is proposed; and
7. Sampling and analysis to be conducted to determine if remediation has reduced the level of contamination or risk to tolerable levels.

Guidelines for Planning and Management of Contaminated Land

There is a clear need for guidelines for better management and planning and to enable contaminated sites to be utilised for economic activities in the future. The study will therefore include the formulation of guidelines that will take into consideration the output of the study of the selected sites representing the various categories of contaminated land and identifying suitable land use for these contaminated sites. The guidelines shall also include the determination of the status of quality of the identified sites and the clean-up method required for such sites.

Pilot Study for Selected Sites

Pilot studies for selected sites representing the various categories of contaminated land will be conducted. Such studies will use the various guidelines that will be developed as stated above, namely the Guidelines for Assessing and Reporting Contaminated Sites and Guidelines for the Remediation of Contaminated Sites.

Inventory of Contaminated Sites

Identification of selected sites representing the various categories of contaminated land in the country shall be carried out. The identified sites along with relevant information and its profile shall be recorded. A database on an inventory of contaminated sites and its profiles will also be developed in a manner that enables easy retrieval of information, references and updating to be made.

Subsequent to the study, the DOE would continue its efforts to identify all contaminated sites throughout the country. The contaminated land information system envisaged to be one of the outcomes of the study would be continuously improved and upgraded where necessary.

Awareness and Capacity Building

The DOE would continue to play its role in promoting awareness to the public, decision makers and the professionals on the importance of protecting the environment including issues related to contaminated sites. It is expected that some basic training and awareness programmes on contaminated sites would be conducted during the study. A more specific training needs and capacity building programme amongst managers and professionals in relation to contaminated sites would be identified for implementation in the future.

Research Needs

Areas of research on contaminated sites ranked in terms of priority to be carried out as recommended in the study would be examined and the DOE would continue to support and collaborate with research institutes in enabling such research to be undertaken in the country. The DOE is also open to collaboration with international organisations for the management of contaminated land.

Conclusion

The environmental implications of contaminated land is a potential problem and the DOE is now taking the initiative to deal with it. An increasing population especially in urbanised areas has put heavy pressure on scarce land resources and the necessity to utilise or redevelop contaminated sites will be inevitable. The absence of legislation coupled with a low level of awareness has, in the past, diverted attention away from the contaminated site problem. There are no standards and protocols developed in Malaysia yet. In the absence of agreed standards or guidelines, an ad hoc approach was adopted resulting in variable standards being applied. There is a need for Malaysia to develop its own criteria and standards as a means for the protection and enhancement of contaminated land as well as developing technologies to meet local needs. General awareness amongst the public needs to be heightened and overall capacity amongst professionals needs to be raised.

In conclusion, the DOE looks forward to playing an important role, in partnership with others, in supporting, encouraging and promoting the importance of identifying contaminated land, managing and restoring these sites for beneficial use so as to eventually contribute to the overall betterment of our environment.

Source
Hanili Ghazali
Email: nili@doe.gov.my
Ir Lee Heng Keng
Email: lee@doe.gov.my

Untreated Sullage:

A Challenge to the Rehabilitation of Rivers in Malaysia

According to media reports , the nation is likely to face a water supply shortage in the years to come. Besides the problem of an impending water shortage, we also have to grapple with increasing pollution of our waters. The quality of our rivers is being degraded by increasing pollution from point sources (residential, industrial and commercial premises) and non point sources (storm runoff from urban and rural land use). Data from (Eriksson *et al.*, 2002) show that of the rivers monitored in the country, only 45 percent are clean. The rest need to be rehabilitated to regain a clean status.

It is generally believed that sewage is the main source of river pollution in the country. However, some studies reveal that untreated sullage(DOE, 2004) and urban runoff (DOE,

2003) are also responsible for the poor quality of water in our rivers. There are guidelines to treat sewage, industrial effluents and runoff (DID, 2000) but none have been established for the treatment of sullage. Consequentially, sullage remains one of the main pollution sources. It is time that proper attention is given to this source of pollution.

What is Sullage

Sullage is defined as wastewater without any input from toilets (excreta). It is termed as grey-water that mainly originates from kitchen sinks, washing machines, bathrooms (Figure 1), restaurants, wet markets, car washing centres, etc. Although the quantity and quality of sullage vary from source to source, the pollutant concentration could be high and should not be allowed to enter into the river system without any treatment (Eriksson *et al.*, 2002). Sullage quantity and quality also vary with time and day (Figure 2).

Many studies in the US and other developed countries reveal that sullage has a great potential to cause serious damage to the river ecology because it contains untreated organic material, household chemicals and pathogens similar to sewage water.

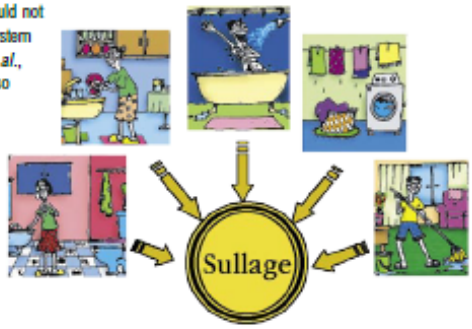

Figure 1: Sullage from household activities

How Much Sullage Do We Generate?

A significant portion of the water in urban streams is discharged from the residential and commercial activities as sullage. A few studies (DOE, 2004; 2003) reveal that sullage is very polluting in nature and must be treated properly before being allowed to enter the water body.

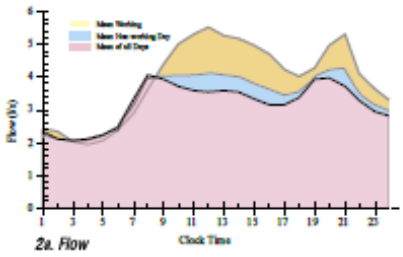

2a. Flow

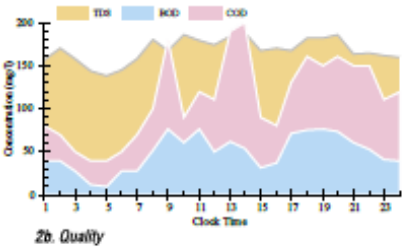

2b. Quality

Figure 2: Variation of sullage flow and quality with time and day

An important point for us to note is to the extent sullage poses a threat to our rivers. The answer lies in getting the flowdata - how much sullage is discharged per household per day. A research conducted at UPM (Azni Idris *et al.*, 2004) revealed that generally there are three peaks in sullage flow during the working days (Figure 2a). The sullage flow from the 6.14 ha study area was between 2 to 6 l/s. The population within the study area was 1448 people from a total of 283 houses. However, in many new residential areas, all sullage conveying plumbing is connected to the sewer, which goes for treatment at sewage treatment plants.

As the sullage flow varies, the pollution load also fluctuates for different times and days (Figure 2b). It generally follows the trends of sullage flow patterns, that is, pollutant concentration is high during peak sullage flows. The maximum and minimum organic content, measured as Biochemical Oxygen Demand (BOD) and Chemical Oxygen Demand (COD) values on working days, can be 77 & 9 mg/l and 200 & 40 mg/l, respectively. Based on the NWQS, the quality of the sullage from residential areas is equivalent to Class V (Table 1). Sullage from

restaurants and wet markets would contain more pollutants, which suggest it is not suitable for any use. For water supply, a Class III river is set as a minimum, but extensive treatment is needed to make it suitable for drinking water. Class IV is considered polluted and Class V is seriously polluted.

A high concentration of nutrients in sullage is another critical issue which causes algal problems in the waterbodies. Although the concentrations of AN, Total Kjeldal Nitrogen (TKN) and ortho phosphate in the sullage is less than that in the typical sewage, they are excessively high, and can degrade the aquatic status of the urban stream where the assimilative capacity of the streams is low. It is known that excessive levels of AN in rivers would be toxic to most of the aquatic fauna; the threshold level should be less than 5 mg/l for AN.

Impact of Sullage on Urban Streams

Based on the UPM study, it was found that about 81 percent of the total water consumed in the study area was released as sullage while the remaining 19 percent water used in toilets went into the sewage treatment plant. This proportion may be different in other urban sub-catchments. However, the areas where all domestic wastewater is not connected to the sewage treatment plants may have a similar proportion between sewage and sullage. There is sufficient evidence to show that for an urbanised residential area, a significant amount of domestic wastewater is discharged into the municipal drain as badly polluted sullage or grey-water. Besides other pollution sources, sullage is also responsible for degrading water quality in urban streams. The situation is severe in the areas that were developed before 1990s and in small development lots which are not subject to the EQA, 1974 (DOE, 1974).

Generally, urban streams do not have enough assimilative capacity to absorb the pollution loads released from various point sources. For a river, the quantity and quality of sullage release pose a challenge for the rehabilitation and conservation of urban streams. Discharge of untreated sullage adds oxygen demanding substances, nutrients and toxic elements such as AN into the water, which in turn make the streams unsuitable for aquatic flora and fauna. As such, like any other pollution source, sullage should also be treated effectively before being discharged into the streams.

The Way Forward

Sullage is one of the main pollution sources, which has yet to receive the attention it deserves. It is being released from many urban (residential and commercial) areas without any treatment. High BOD, COD, AN, TKN, ortho phosphate and low DO are the main polluting characteristics of sullage from residential areas. Considering that about 81 percent of the water used in a typical urban area is released as sullage without any treatment, the impact on pollution load is significant. Management of sullage water can be done in two ways; first, prevention of discharge of sullage into municipal drains by having wastewater connection to the sewer. Second, provision of suitable on-site treatment systems (such as septic tank or mechanical sewage plant), which are able to degrade the BOD down to allowable discharge limits. As such, increased public awareness and upgrading of the laws are necessary to control discharge in order to protect the river systems from further degradation and exploitation.

Table 1: Quality of sullage compared to the Malaysian National River Water Quality Standards (NWQS)

Parameter	Value for Sullage [5]	Malaysian National River Water Quality Standards (NWQS)				
		Class I	Class II	Class III	Class IV	Class V
		Excellent for water supply	Conventional treatment needed for water supply	Extensive treatment needed for water supply	Suitable for irrigation	Not suitable for any use
AN(mg/l)	4.9	< 0.1	0.1 – 0.3	0.3 – 0.9	0.9 – 2.7	> 2.7
BOD(mg/l)	49.6	< 1	1 – 3	3 – 6	6 – 12	> 12
COD(mg/l)	115.6	< 10	10 – 25	25 – 50	50 – 100	> 100
DO(mg/l)	1.6	> 7	5 – 7	3 – 5	1 - 3	< 1
pH	6.7	> 7.0	6.0 – 7.0	5.0 – 6.0	< 5.0	< 5.0
TSS(mg/l)	43.2	< 25	25 – 50	50 – 150	50 – 300	> 300
WQI	28.8	> 92.7	76.5 – 92.7	51.9 – 76.5	31.0 – 51.9	< 31.0

AN - Ammoniacal Nitrogen, BOD - Biochemical Oxygen Demand, COD - Chemical Oxygen Demand, DO - Dissolved Oxygen, pH - Phosphorus, TSS - Total Suspended Solids, WQI - Water Quality Indicators

References

Azni Idris, Wan Noor Wan Azmin, Mohd. Amin Mohd. Som & Abdullah-Al-Mamun. 2004. The Importance of Sullage (Grey-Water) Treatment for the Restoration and Conservation of Urban Streams, *1st International Conference on Managing Rivers in the 21st Century: Issues & Challenges - Rivers 2004*, 21-23 Sept 2004.

Department of Environment Malaysia (DOE). 1979. Environmental Quality Act. Ministry of Science, Technology and Environment.

Department of Irrigation and Drainage (DID). 2000. Urban Stormwater Management Manual for Malaysia. Ministry of Agriculture, Malaysia. 1

Department of Environment (DOE). 2003. The Study of Pollution Prevention and Water Quality Improvement of Sungai Langat. Department of Environment Malaysia, Ministry of Science, Technology and the Environment.

Department of Environment Malaysia (DOE). 2004. The Study on Pollution Prevention and Water Quality Improvement of Sg. Melaka. Department of Environment Malaysia, Ministry of Natural Resources and Environment Malaysia.

Eriksson, E., K. Aufferth, M. Henze & A. Ledin. 2002. Characteristics of Grey Wastewater. *Urban Water* 4: 85-104.

Source

Prof. Dr Azni Idris

Email: azni@eng.upm.edu.my

Dr Abdullah-Al-Mamun

Email: mamun@iiu.edu.my

NEW STRAITS TIMES

NEWS BUSINESS LIFE & TIMES SPORTS WORLD NST TV OPINION VOUCHERS GALLERY OLYMPIC 2020

EXCLUSIVE CRIME & COURTS NATION GOVERNMENT / PUBLIC POLICY POLITICS

Pahang MB should cancel mining near Tasik Chini to preserve lake, urges environmental group

By New Straits Times - June 8, 2021 @ 6:15pm

Sumber: (New Straits Time, 2021)

Kumpulan alam sekitar menggesa menteri besar Pahang membatalkan kelulusan yang diberikan untuk aktiviti perlombongan di sekitar Tasik Chini, tasik air tawar kedua terbesar di negara ini, di Pekan. Pertubuhan Pelindung Khazanah Alam Malaysia (Peka), dalam surat kepada Menteri Besar Datuk Seri Wan Rosdy Wan Ismail, berkata mereka menentang keputusan kerja perlombongan dilakukan berhampiran Tasik Chini yang telah dikategorikan sebagai kawasan sensitif alam sekitar di bawah Rancangan Fizikal Negara. Presidennya Puan Sri Shariffa Sabrina Syed Akil berkata kawasan berhampiran tasik itu terus dilanda aktiviti pembalakan dan perlombongan, mengakibatkan zon penampan semakin kecil. “Tasik ini tidak diurus dengan baik untuk memenuhi standard sedia ada dan ini mengakibatkan beberapa kesan buruk kepada Tasik Chini dan kawasan sekitarnya. Masalah berkaitan isu alam sekitar termasuk kualiti air tasik yang semakin teruk, hidupan marin yang semakin merosot, kepupusan kepelbagaian biologi tempatan dan tasik itu semakin hilang nilai estetikanya.”

“Pencemaran semasa dan gangguan ekologi boleh mengakibatkan bencana alam. Contohnya, pencemaran di kawasan tinggi di sekitar tasik boleh mengakibatkan banjir semasa hujan lebat seperti yang dilaporkan sebelum ini. Apabila kawasan berbukit dibersihkan untuk kerja-kerja pembalakan dan seterusnya perlombongan, maka tanah runtuh boleh berlaku,” katanya. “Jika berlaku bencana pada musim tengkujuh, kerajaan negeri akan menghadapi kerugian dan terpaksa berbelanja lebih untuk

membaiki infrastruktur mereka yang rosak, serta memberikan bantuan kepada mereka yang terjejas termasuk mereka yang mungkin kehilangan tempat tinggal atau nyawa.

1.1.4. Perubahan Iklim dan Keselamatan Air

Lokasi Lembangan Sungai Utama di Malaysia

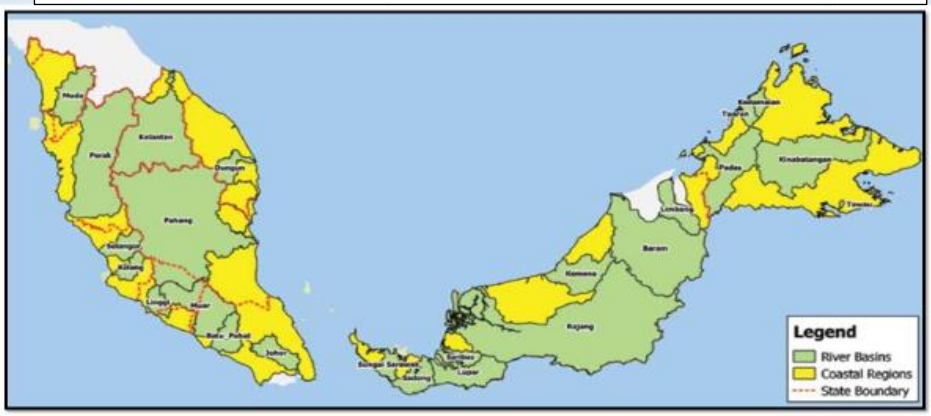

Source: (MESTECC 2018)

Projected Average Mean Annual Flow (cubic metre per second) for the Major River Basins in Malaysia

River Basin	Historical	2030	%	2050	%
Peninsular Malaysia					
Muda	96	96	-2.8	97	1.4
Perak	716	730	1.9	763	6.6
Kelang	32	32	2.7	33	5
Selangor	63	72	15	74	17
Linggi	24	26	9.2	27	15
Batu Pahat	25	27	6.9	28	9.8
Muar	55	69	25	70	27
Johor	68	69	1.3	68	1.1
Pahang	468	487	4	487	4.1
Dungun	55	55	0.6	56	2.5
Kelantan	534	558	4.6	559	4.8

River Basin	Historical	2030	%	2050	%
Sabah					
Kadamaian	149	151	1.4	141	-5.6
Tuaran	62	59	-4.2	60	-3
Padas	343	345	0.6	325	-5.2
Kinabatangan	596	614	3	556	-6.7
Tawau	4	4	0	4	0
Sarawak					
Sg. Sarawak	141	148	4.5	152	7.2
Sadong	215	226	5.1	232	7.8
Saribas	129	136	5.2	145	12
Lupar	547	572	4.5	595	8.7
Rajang	3,275	3,296	0.6	3,293	0.5
Kemena	273	283	3.6	277	1.4
Baram	2,110	2,121	0.5	2,063	-2.2
Limbang	266	277	4.3	271	2

Source: (MESTECC 2018)

Water Treatment Plants' (WTPs) Design Capacity and Production in 2015-2016

State/Territory	No. of WTPs	WTPs' Design Capacity (MLD)	Production (MLD)	Reserve Margin in 2015 (%)	WTPs' Design Capacity (MLD)	Production (MLD)	Reserve Margin in 2016 (%)
Johor	44	1986	1619	18.50	1986	1661	16.40
Kedah	36	1308	1315	0.00	1308	1361	0.00
Kelantan	35	500	453	9.20	500	471	5.80
F.T. Labuan	6	101	73	27.60	101	72	29.20
Melaka	9	639	519	18.80	639	510	20.10
Negeri Sembilan	23	994	752	24.40	1000	779	22.10
Penang	9	1479	1014	31.40	1599	1054	34.10
Pahang	76	1414	1129	20.10	1414	1111	21.40
Perak	46	1816	1289	29.00	1846	1317	28.70
Perlis	4	233	220	5.60	233	230	1.00
Sabah	73	1304	1229	5.80	1304	1221	6.40
Sarawak	93	1609	1268	21.10	1675	1328	20.70
Selangor	34	4606	4675	0.00	4606	4807	0.00
Terengganu	12	846	603	28.70	845	616	27.20
Malaysia	500	18835	16159	14.20	19056	16536	13.20

Source: Muhammad and Abas, 2018

Empangan Mudah Banjir dan Empangan Kering di Semenanjung Malaysia

Sumber: (MESTECC 2018)

Empangan Bukit Kwong menghadapi tempoh lanjutan selama lapan bulan berturut-turut. Pada 2014-2015, Empangan Sungai Langat, Empangan Sungai Selangor dan Empangan Sungai Tinggi mengalami paras simpanan pada keupayaan di bawah 50% selama tiga bulan berturut-turut atau lebih. Unjuran musim kemarau pada masa depan menunjukkan bahawa empangan ini mungkin menghadapi musim kemarau yang ketara dengan tempoh pulangan lebih daripada 10 tahun menjelang 2040.

Projected Changes in **Flood Areal Extent for the Selected 15 Flood Prone Basins** in Peninsular Malaysia both in 2030 and 2050.

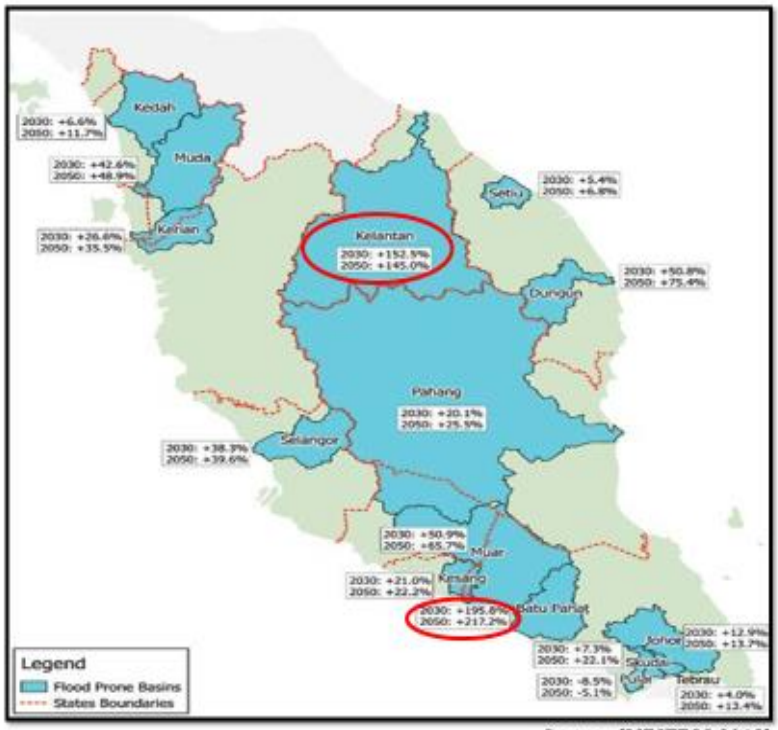

Source: (MESTECC 2018)

Flood Prone Areas for the 15 Basins in Current, 2030 and 2050 Period

Flood Prone Basins	Basin Area	Current Flood Prone Area	Projected Flood Prone Area (2030)		Projected Flood Prone Area (2050)	
	km²	km²	km²	Changes (%)	km²	Changes (%)
Kedah	2,800	127.6	136.1	+6.6	142.5	+11.7
Kerian	1,418	138.2	175.0	+26.6	187.3	+35.5
Kesang	696	89.1	107.8	+21.0	108.8	+22.2
Muar	6,149	302.2	456.0	+50.9	500.6	+65.7
Pulai	280	16.9	15.5	-8.5	16.0	-5.1
Skudai	347	9.0	9.7	+7.3	11.0	+22.1
Tebrau	261	3.2	3.3	+4.0	3.6	+13.4
Pahang	28,549	1,403.8	1,686.4	+20.1	1,762.3	+25.5
Setiu	1,035	123.4	130.0	+5.4	131.8	+6.8
Muda	4,185	366.0	522.0	+42.6	545.0	+48.9
Selangor	2,086	224.9	311.1	+38.3	314.0	+39.6
Batu Pahat	2,233	209.8	620.6	+195.8	665.4	+217.2
Johor	2,252	238.5	269.3	+12.9	271.1	+13.7
Dungun	1,714	114.5	172.6	+50.8	200.9	+75.4
Kelantan	11,901	551.0	1,391.5	+152.5	1,350.1	+145.0
TOTAL	**65,906**	**3,918**	**6,007**	**+9.1**	**6,210**	**+9.4**

Source: (MESTECC 2018)

Observed and Projected Sea Level Rise in Malaysia

Parameter	Observed Rate (1993-2010)	Projected for 2030	Projected for 2050
Sea Level Rise			
Peninsular Malaysia	2.73 - 6.45 mm/year	0.03 - 0.10 m 0.05 - 0.10 m (West Coast) 0.03 - 0.07 m (East Coast)	0.11 - 0.21 m 0.11 - 0.21 m (West Coast) 0.11 - 0.15 m (East Coast)
Sabah	5.06 - 7.00 mm/year	0.11 – 0.15 m	0.21 – 0.62 m
Sarawak	3.82 – 5.11 mm/year	0.04 – 0.12m	0.15 – 0.22 m

Source: (MESTECC 2018)

Projected Range of Maximum Sea Level Values (Metres) along the State Coastlines and Projected Maximum Sea Level Values at Selected Ports for Current (2016) and Periods of 2030 and 2050

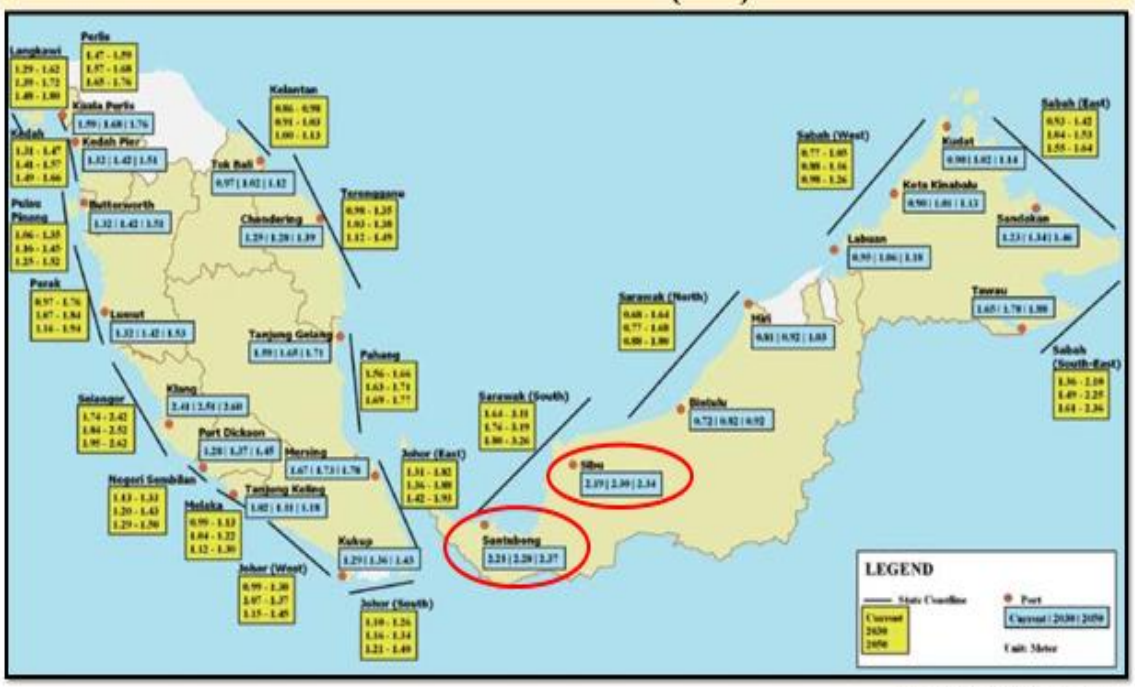

Source: (MESTECC 2018)

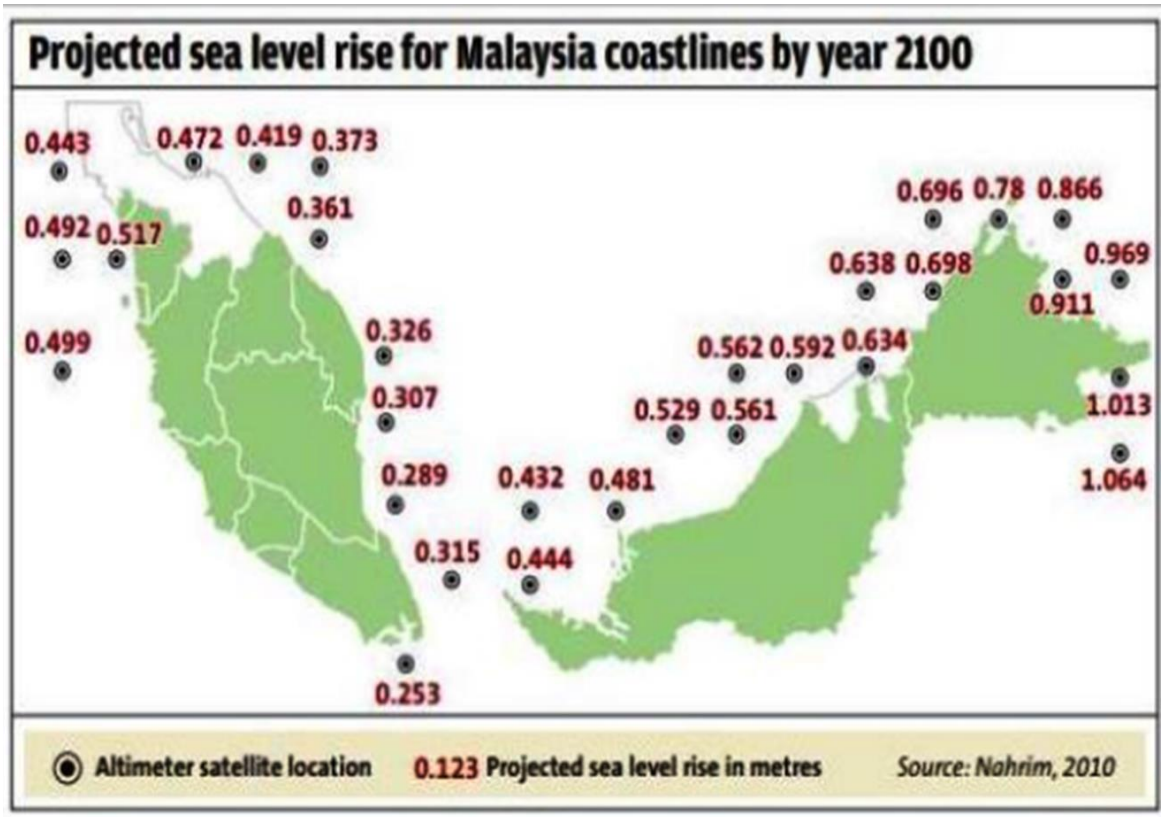

Sumber: (Lee 2015; Ghazali *et al.* 2018)

Institut Penyelidikan Hidraulik Kebangsaan (NAHRIM) melaporkan bahawa garis pantai Malaysia terjejas akibat kenaikan paras laut, dengan banyak bahagian negara dijangka berada di bawah air menjelang akhir abad ini. NAHRIM melaporkan paras laut telah meningkat antara 0.2mm dan 4.4mm setiap tahun sejak 2010 disebabkan oleh perubahan iklim di Malaysia.

Eroded Coastlines along Malaysia and Categories

State	Eroded Coastline (km)	Category 1: Critical Erosion		Category 2: Significant Erosion		Category 3: Acceptable Erosion	
		No. of Areas	Aggregate Length (km)	No. of Areas	Aggregate Length (km)	No. of Areas	Aggregate Length (km)
Johor	64.7	0	0.0	30	38.1	42	26.8
Kedah	26.8	4	1.9	28	13.6	90	11.3
Kelantan	19.8	2	2.0	2	2.5	43	15.3
Melaka	3.7	1	0.2	6	1.7	3	1.8
Negeri Sembilan	9.8	6	5.5	9	4.1	2	0.2
Pahang	61.8	2	1.5	14	16.9	58	43.4
Pulau Pinang	16.3	7	4.7	13	5.0	31	6.6
Perak	95.1	1	0.3	21	33.8	105	61.2
Perlis	0.1	0	0.0	0	0.0	2	0.1
Selangor	76.4	2	4.8	16	18.6	156	51.2
Terengganu	48.7	8	12.3	20	15.4	115	21.0
Sarawak	492.5	7	18.6	78	144.8	566	329.1
Sabah	429.3	3	3.0	63	79.1	1120	347.2
Labuan	4.4	1	0.6	9	2.5	11	1.3
TOTAL	**1,349.3**	**44**	**55.4**	**309**	**376.1**	**2,344**	**916.5**

Source: (MESTECC 2018)

Sea Level Rise and Coastal Erosion in Batu Pahat, Johor

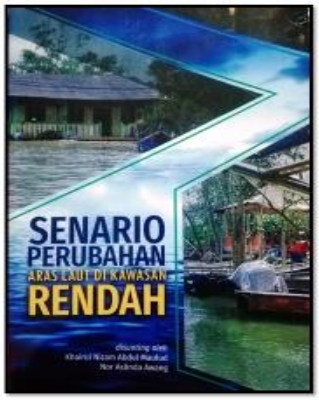

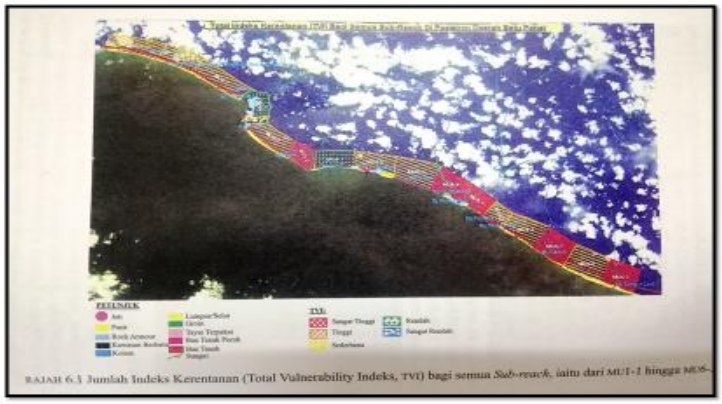

RAJAH 6.3 Jumlah Indeks Kerentanan (Total Vulnerability Indeks, TVI) bagi semua *Sub-reach*, iaitu dari MU1-1 hingga MU6-

Source: (Maulud & Awang 2015)

Sea Level Rise and Coastal Erosion in Batu Pahat, Johor

FOTO 6.5 Anak panah menunjukkan jarak limpahan air laut yang masuk ke kawasan darat Pantai Rekreasi Sungai Punggor

76 / Senario Perubahan Aras Laut di Kawasan Rendah

FOTO 6.4 Ban tanah berdekatan dengan kolam udang Sungai Koris dan Kampung Lapangan Terbang yang rosak telah menyebabkan air laut melimpah masuk ke kawasan tanaman pokok kelapa

Source: (Maulud & Awang 2015)

Protecting Coastlines in Malaysia

- Malaysia has about **5267km of coastline and 29% of these faces erosion problems**.
- As part of the solution towards coastal erosion, both **hard and soft engineering approaches had been implemented**.
- For the longer term, **Integrate Shoreline Management Plans** (ISMPs) have been developed and implemented for specific areas.
- In addition, a **National Coastal Vulnerability Index to sea-level rise is being developed**.
- Detailed sea level rise studies had also been conducted at some of the vulnerable coastal areas to project future vulnerabilities in a 20-year sequence from 2020 to 2100 **(GoM 2015)**.

Tsunami

- The **tsunami in 2004 originated in Indian Ocean impacted the islands of Langkawi and Penang**, mainland Kedah, Perak and reached north of Selangor.
- Maximum **tsunami wave heights observed on the shore ranged from 2 to 5 m**.
- Post-tsunami observations revealed that **inland inundation reached as far as 400 m**.
- The **tsunami caused damage to coastal villages and fishing harbours and resulted in 68 fatalities**.
- The most severe damage was to wooden houses and fishing boats located in coastal inlets **(Ghazali et al. 2018)**.

Floods in Malaysia (8-9 January 2021)

Source: (Aljazera, 2021)

Source: (Hasan & Gene, 2021)

Source: (Kathirgugan, 2021)

Penang Appeals for Armed Forces Assistance as Flood Situation Deteriorates

Source: (Dermawan, 2017)

- The **flooding situation worsened as the water level raised about 10 to 12 feet above the roof of houses** and the wind was very strong.
- Due to worsening flood situation, the Penang **government has requested the help of armed forces form Federal government** to rescue the inhabitants.
  - electricity supply at flood relief centres have been cut off.
  - floods have forced Rapid Penang to temporarily cease its stage bus operations.
  - Flood waters were reported to have inundated major roads and disrupted electricity supply to key areas.
  - Commuters have been advised to refer to the Rapid Penang Facebook at *rapidpgfans* for updates.

Floods in Penang, Malaysia (4-5 November 2017)

Source: (Basyir, 2017)

Source: (Mok, 2017)

Source: (Alagesh, 2017)

- A total **1,968 flood victims** (Mok, 2017) have been **evacuated** due to the massive floods-
  - 1,125 victims from Central Seberang Perai,
  - 615 from North Seberang Perai,
  - 70 from the Northeast district
  - 158 from the Southwest district
- **Penang govt says its drainage system unable to cope with intense 15-hour rainfall e.g. 372mm** (Basyir, 2017).
- Several senior citizens living in a nursing home along Jalan P. Ramlee trapped by rising floodwaters (Alagesh, 2017).

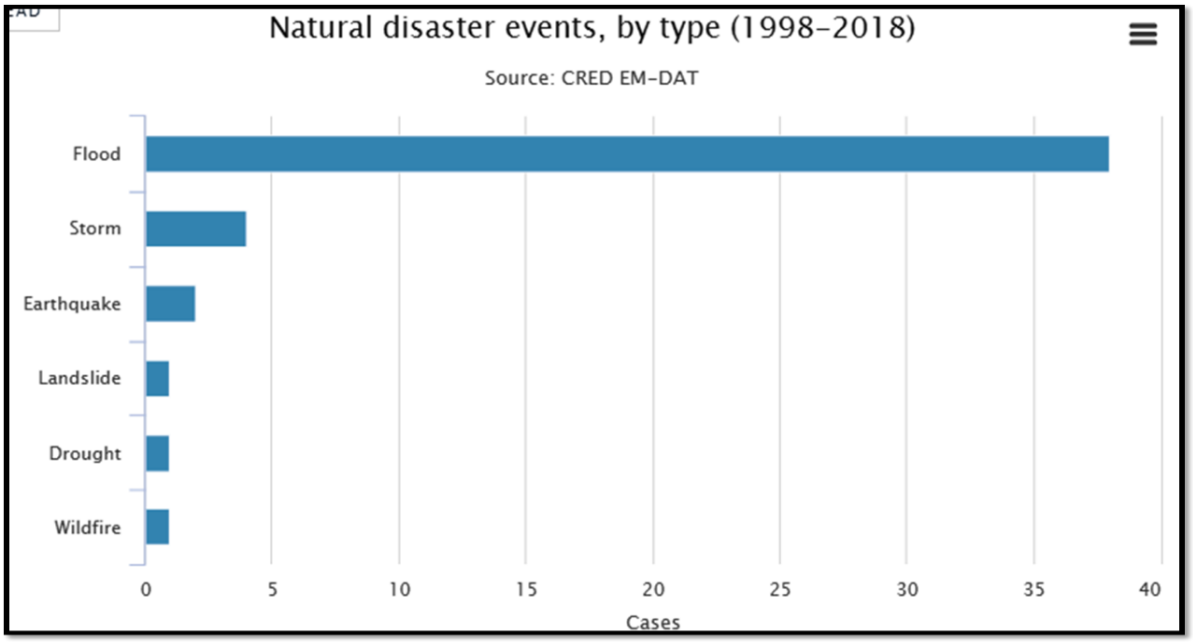

Sumber: (Zurairi, 2018)

Rajah 11 Peristiwa bencana alam mengikut jenis (1998-2018) di Malaysia

Dalam tempoh dua dekad antara 1998 dan Ogos 2018, Malaysia telah mengalami 51 kejadian bencana alam — dengan dua banjir dicatatkan pada 2018. Dalam tempoh itu, lebih 3 juta rakyat telah terjejas dan 281 rakyat meninggal dunia.

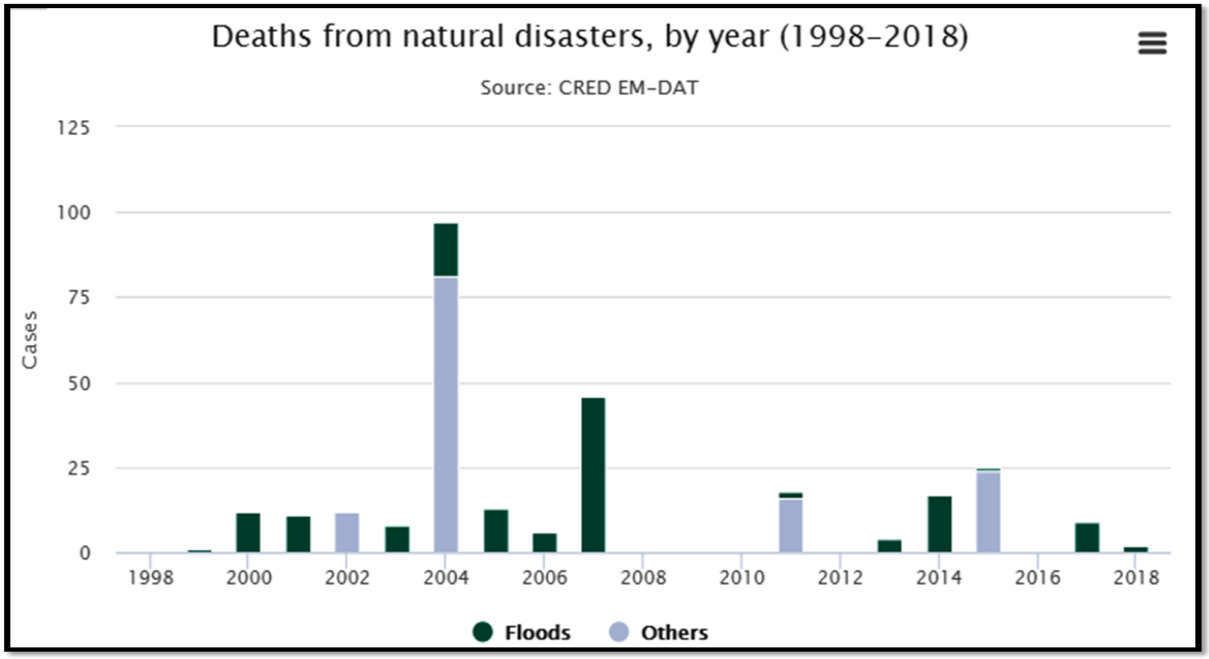

Sumber: (Zurairi, 2018)

Rajah 12 Kematian akibat bencana alam mengikut tahun (1998-2018) di Malaysia

Kebanyakan kematian beramai-ramai di Malaysia disebabkan oleh banjir, yang membentuk 38 daripada jumlah 51 bencana alam dalam tempoh itu, atau kira-kira tiga perempat — jauh lebih tinggi daripada purata global lebih 43 peratus. Dalam dua dekad yang lalu, banjir telah menjejaskan lebih 770,000 orang, membunuh 148 orang, dan menyebabkan kerugian USD1.4 bilion atau kira-kira RM5.82 bilion.

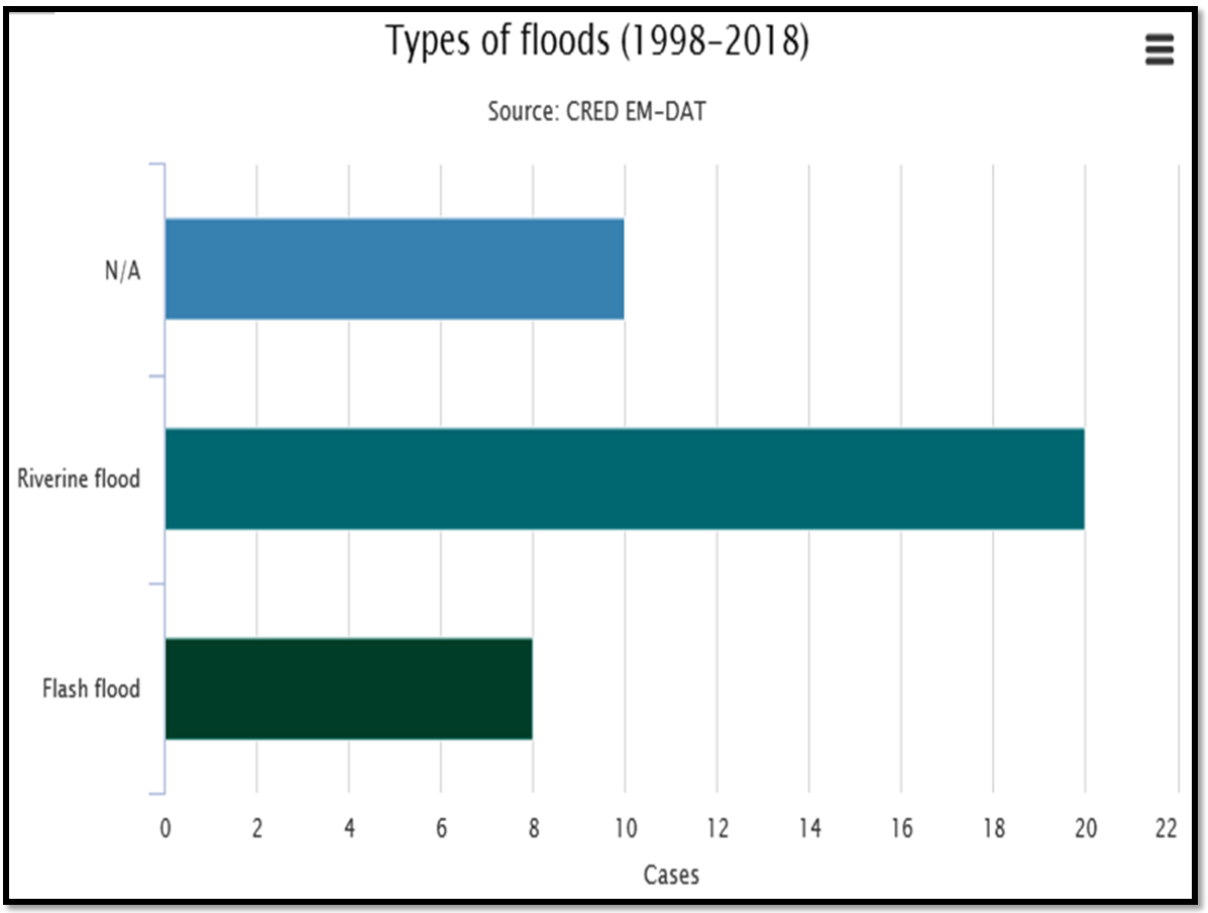

Sumber: (Zurairi, 2018)

Rajah 13 Jenis banjir (1998-2018) di Malaysia

Jika dibandingkan dengan jumlah kerosakan sepanjang tempoh tersebut, banjir telah menyumbang kepada sekitar 70 peratus kerosakan di Malaysia. Ia menyebabkan lebih separuh daripada jumlah kematian akibat bencana alam dalam tempoh itu. Daripada 38 kejadian banjir dalam tempoh itu, 20 daripadanya berlaku di sungai berbanding hanya lapan kes banjir kilat. Banjir terbesar dalam ingatan baru-baru ini juga merupakan yang terburuk, menjejaskan 2.3 juta orang.

1.1.5. Pelan Keselamatan Air

Pelan Keselamatan Air (WSP) adalah komprehensif, pendekatan pencegahan terhadap penilaian dan pengurusan risiko (WHO dan IWA, 2009). Ia mewakili rangka kerja holistik yang mempertimbangkan keseluruhan rantaian bekalan air (dari sumber-tadahan air hingga ke tahap penggunaan manusia) untuk mengenal pasti dan mengutamakan risiko kualiti air dan langkah kawalan selanjutnya yang diperlukan untuk mengurangkan atau meminimumkan risiko.

Biasanya, proses membangunkan WSP dibina berdasarkan dokumentasi dan langkah kawalan sedia ada (contohnya, peta sedia ada tadahan, maklumat tentang aktiviti di sekitar kawasan tadahan dan langkah pengurusan untuk mengawal aktiviti tersebut). Pembangunan WSP melibatkan pertanyaan dan jawapan soalan berikut:

- Apakah bahaya, kejadian berbahaya dan risiko yang mengakibatkan kesihatan awam dalam sistem bekalan air saya?
- Berapa pentingnya mereka?
- Bagaimanakah saya boleh membetulkannya?
- Bagaimanakah saya tahu ia telah dibetulkan?

Dalam konteks ini, bahaya ialah agen biologi, kimia, fizikal atau radiologi yang boleh menyebabkan kemudaratan kepada kesihatan awam, dan kejadian berbahaya ialah kejadian yang memperkenalkan bahaya kepada sistem, atau gagal mengeluarkannya daripadanya. Risiko yang terhasil diterangkan dengan gabungan mengenal pasti kemungkinan bahawa kejadian berbahaya akan berlaku, dan menilai keterukan akibat jika kejadian tersebut berlaku. Pendekatan ini menyokong pelaksanaan langkah kawalan tambahan (iaitu, aktiviti dan proses yang digunakan untuk mengurangkan atau meringankan risiko) jika penilaian mendedahkan bahawa risiko tidak dikawal secukupnya. Ia juga memerlukan pelan pengurusan dan komunikasi diwujudkan dan dilaksanakan, dan disemak secara berkala untuk menghasilkan penambahbaikan tambahan.

1.1.6. Pelan Keselamatan Sanitasi (SSP)

Pelan Keselamatan Sanitasi (*Sanitation Safety Plan* atau SSP) (seperti yang diterangkan dalam WHO, 2015) ialah alat pengurusan berasaskan risiko untuk sistem sanitasi. Ia membantu dalam:

- mengenal pasti dan mengurus risiko kesihatan secara sistematik di sepanjang rantaian sanitasi. Risiko tersebut termasuk risiko daripada penjanaan sisa, pengangkutan sisa (contohnya, dalam sistem pembetungan), rawatan sisa, penggunaan produk sampingan sanitasi (contohnya, dalam pertanian) dan pembuangan ke persekitaran,
- membimbing pelaburan berdasarkan risiko sebenar, untuk menggalakkan manfaat kesihatan dan meminimumkan kesan buruk kesihatan, dan
- memberikan jaminan kepada pihak berkuasa dan orang ramai tentang keselamatan produk dan perkhidmatan berkaitan sanitasi.

Bahaya, kejadian berbahaya dan pelan pengurusan berkaitan yang dibangunkan dalam proses SSP boleh, dan harus, memaklumkan risiko tadahan dalam perancangan keselamatan air. Ini boleh berada pada skala tadahan makro (dengan pelepasan meresap atau punca titik) atau pada peringkat komuniti kecil.

SSP kadangkala dikaitkan dengan atau dimasukkan dalam WSP, untuk memberikan perhatian sewajarnya kepada keseluruhan kitaran bekalan air, termasuk pengeluaran dan pelepasan air sisa. Pendekatan sebegini mempertimbangkan pengaruh sanitasi terhadap kualiti air minum dan penggunaan air sisa dalam pertanian dan akuakultur.

1.2. IWRM dan Pendekatan Holistik

Konsep Pengurusan Sumber Air Bersepadu (IWRM), yang ditakrifkan oleh *Global Water Partnership* (GWP,t.t.) sebagai:

"...satu proses yang menggalakkan pembangunan dan pengurusan air, tanah dan sumber berkaitan yang diselaraskan untuk memaksimumkan kesejahteraan ekonomi dan sosial yang terhasil secara saksama tanpa menjejaskan kemampanan ekosistem penting."

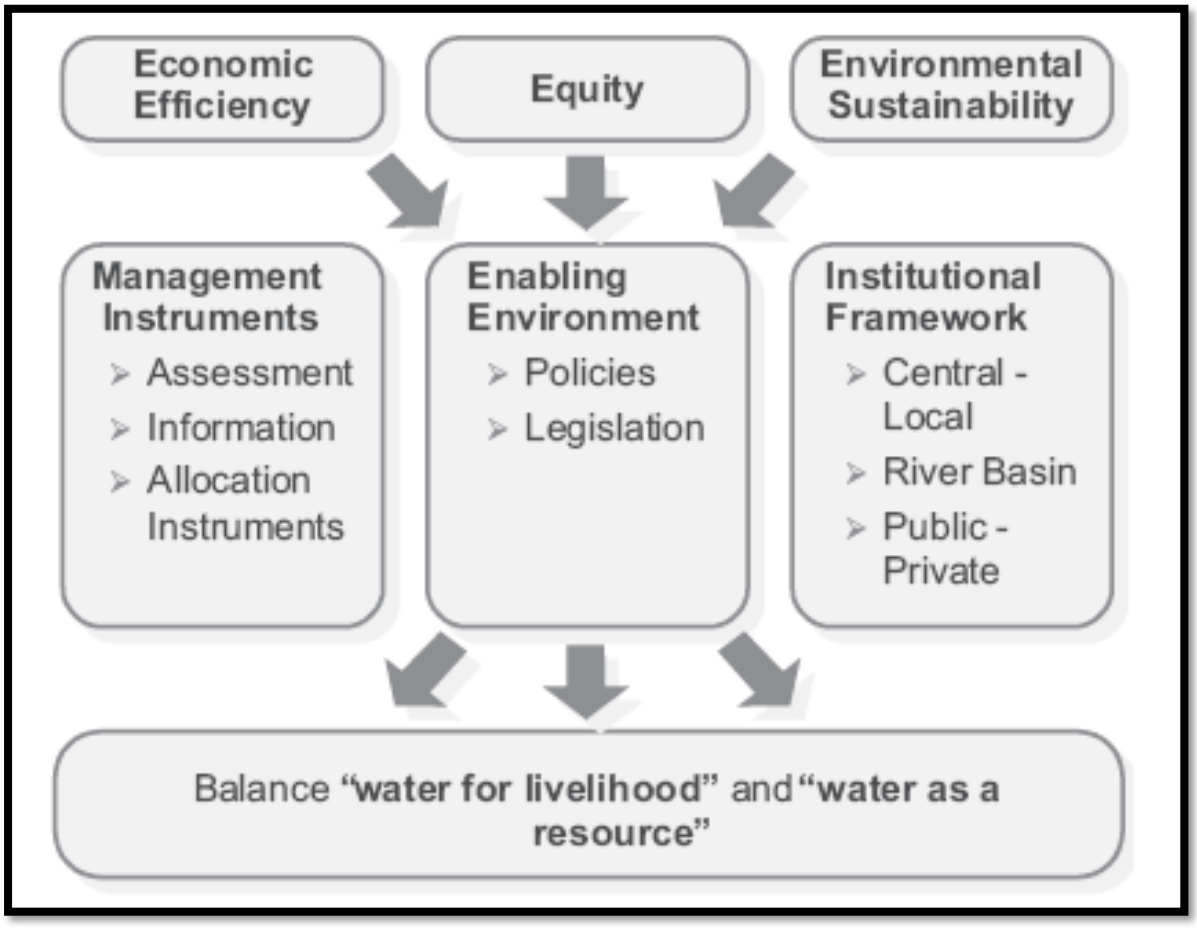

Sumber: (GWP, t.t.)

Rajah 14 Rangka kerja am pendekatan IWRM terhadap pengurusan air

Economic Efficiency	Kecekapan Ekonomi
Equity	Ekuiti
Environmental Sustainability	Kemampanan Alam Sekitar
Management Instruments ➢ Assessment	Instrumen Pengurusan ➢ Penaksiran

➢ Information ➢ Allocation Instruments	➢ Maklumat ➢ Instrumen Peruntukan
Enabling Environment ➢ Policies ➢ Legislation	Persekitaran Memboleh Daya ➢ Dasar ➢ Perundangan
Institutional Framework ➢ Central- Local ➢ River-Basin ➢ Public-Private	Rangka Kerja Institusi ➢ Pusat-Tempatan ➢ Sungai-Lembangan ➢ Awam-Swasta
Balance "water for livelihood" and "water as a resource"	Keseimbangan "air untuk kehidupan" dan "air sebagai sumber"

Bagi melaksanakan wawasan ini, terdapat keperluan untuk memastikan keselarasan dan hubungan yang sesuai antara objektif utama pembangunan nasional dan tempatan berkenaan dengan:

- Objektif pembangunan ekonomi yang berkaitan dengan sumber kewangan, seperti pertumbuhan ekonomi, pengurusan aset kewangan dan pembangunan sektor ekonomi.
- Objektif pembangunan sosial yang berkaitan dengan sumber manusia, seperti pembasmian kemiskinan, kesihatan, pendidikan, dan pewujudan pekerjaan.
- Objektif pembangunan alam sekitar yang berkaitan dengan sumber asli, seperti dasar air, dasar kawalan pencemaran, dasar pemuliharaan alam semula jadi, dasar tanah pertanian, dasar hutan dan dasar perikanan.

"Tiga E" dalam takrifan IWRM am – Kecekapan ekonomi, Ekuiti sosial dan Kemampanan Ekologi perlu dicapai melalui pembangunan menyeluruh "Tiga Tonggak" dalam pengurusan air:

1. Persekitaran memboleh daya dalam bentuk dasar, strategi, perundangan dan lain-lain.
2. Peranan institusi pelbagai pihak berkepentingan dalam sektor air.
3. Instrumen pengurusan seperti alat perancangan, pemantauan, peraturan dan insentif ekonomi.

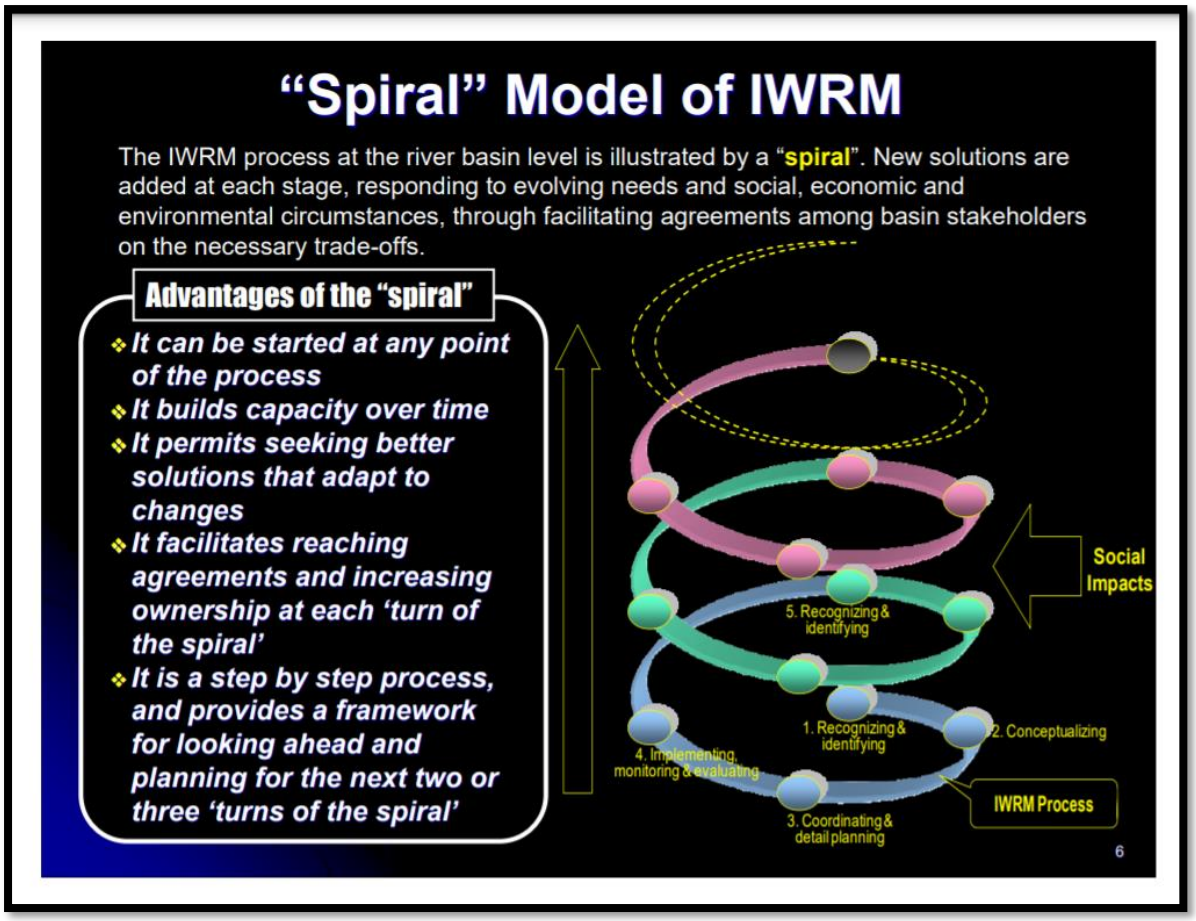

Sumber: (Stakhiv, 2009)

Rajah 15 Model Lingkaran IWRM

Integrated Water Resource Management:
Perspectives and Initiatives in Malaysia

Natural water is a finite resource that is vital to human development. It needs to be properly managed in a sustainable manner, particularly during the dry season when water reserves in many dams drop to a critical level. In many developing countries, maintaining adequate water resources is a problem because of lack of integration and an holistic approach to its management. Population increases lead to an increase in water demand or water supply requiring an efficient and effective water treatment system in place to achieve the standard set for drinking water. Usually there is little participation of the general public and other stakeholders apart from the government. In addition, not only systems are poorly designed and underfinanced, regulatory and management aspects remain weak. Collaborative Decision Making (CDM) mechanism has been promoted as a better management approach to managing water resources in a river basin, including the use of indicators in performance measurements (Mazlin *et al*. 2004a;b).

Water resource management often focuses on meeting demands by the population without taking into consideration the requirement to protect the natural water resource from pollution. Generally, the numerous consumer complaints revolve around poor water quality rather than health related aspects of water. Changes in government policy play an important role in increasing the complexity of managing natural water resources. In addition, the transformation of our economy from an agriculture-intensive to industry-intensive one has resulted in massive changes in land use activities. Changes in land use such as deforestation, agriculture, industrial and residential development do have a large impact on water quality in many river systems. Rapid development within cities or township areas, industrial estates, industries, and the increasing use of chemicals in agriculture have resulted in poor water quality of many of our rivers. River systems have been subjected to tremendous increases in pollution sources as a result of these activities. Maintaining good water quality has become a major concern in water resources management not only in Malaysia but around the world as well

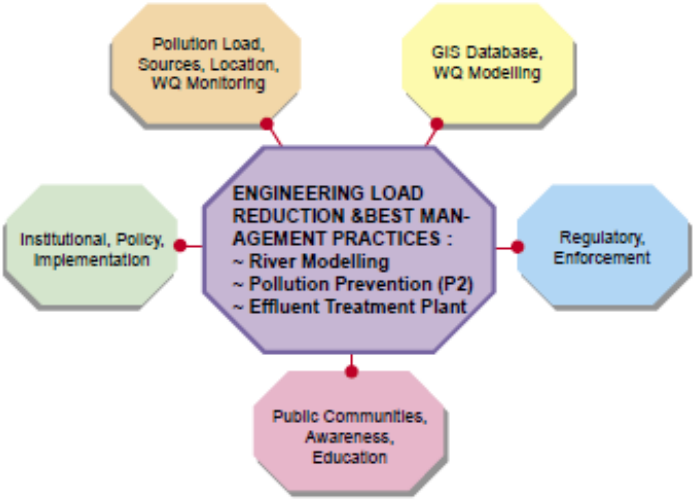

Figure 1: Schematic representation of a holistic approach to managing water quality of the Langat River

Concepts of IWRM and IRBM

The concepts of Integrated Water Resource Management (IWRM) and Integrated River Basin Management (IRBM) aim to provide the best approach on how to treat the natural water resources economically. IRBM which deals with issues of water allocation, pollution control and flood control is a subset of IWRM which addresses the broader issues of food self sufficiency, tariffs, cross subsidies, institutional roles, etc. Water governance should be the focal point of a participatory approach involving all levels of stakeholders. Meanwhile, integrated in this context refers to the integration within and between natural and human systems.

Integrated management of water quality appears to be a superior approach to gathering all data involving environmental systems. IWRM and IRBM when applied to water systems result in integration between freshwater and coastal zones; land and water; surface water and groundwater; quantity and quality; as well as upstream and downstream. The principles to be adopted are economic efficiency, equity and environmental sustainability. There is also a need to develop a structural framework comprising management instruments.

The role of the Global Water Partnership of which the Malaysian Water Partnership (MyWP) is a chapter, promotes and facilitates IWRM / IRBM. The global mission's message calls for the involvement of all stakeholders, moving towards full-cost pricing of water

services, increasing public funding for research and innovation while promoting cooperation in the management of international basins and increasing investments in water projects (Hiew, 2001). Water as an important resource in the coastal zone should also be managed sustainably within the context of Integrated Coastal Zone Management (ICZM) as discussed by Mazlin and Sarah (2003).

Environmental modeling has become an important tool for environmental management. This can be observed in increasing interest among scientists and engineers to develop environmental models. Of late, studies on the application of models, either as predictive tools or as a numerical representation of the real environment, have been published in many journals and books.

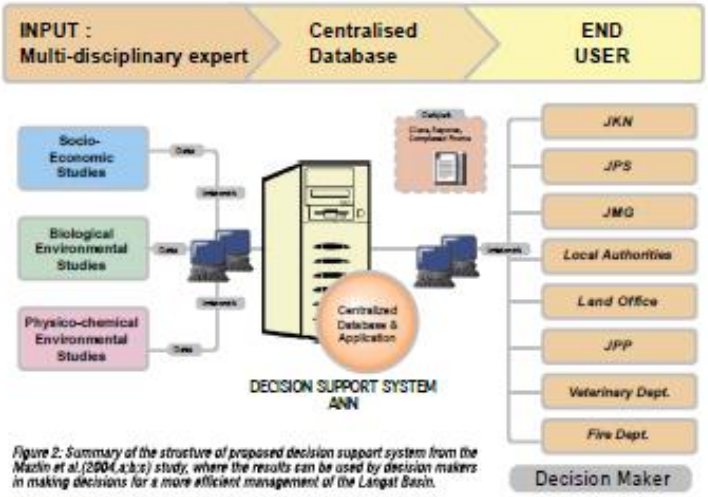

Figure 2: Summary of the structure of proposed decision support system from the Mazlin et al.(2004,a;b;c) study, where the results can be used by decision makers in making decisions for a more efficient management of the Langat Basin.

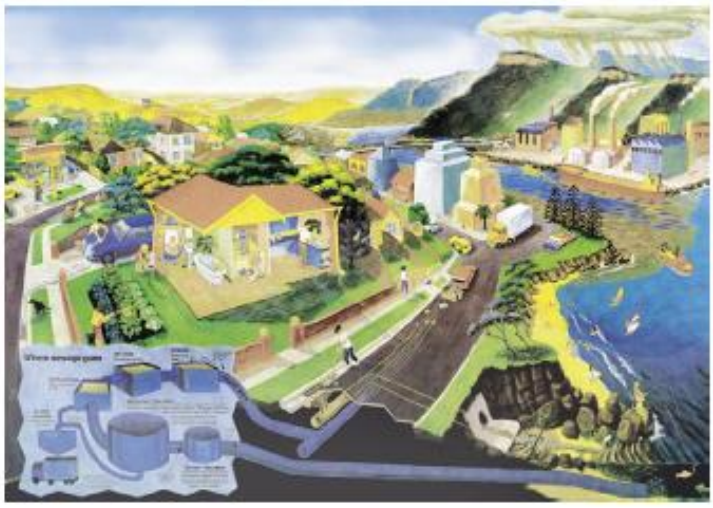

Integrated Water Resource Management in Malaysia (IRWM)

Malaysia has recently adopted IWRM as an innovative approach to managing its water resources. Clear pronouncements to this effect are found in the Third Outline Perspective Plan (OPP3) and the 8th Malaysia Plan (MP8) documents. The adoption provides the necessary impetus to break away from traditional practices characterised by multiple individualist sector-centred approaches. In line with the current international trend, the new approach promises to overcome deficiencies in cross-sector co-ordination, reduce conflicts and inefficiency, and engender equity.

However, countrywide adoption and implementation of IWRM principles and practices have been hampered due to the following factors:

1. General lack of awareness of IWRM, countrywide;
2. Lack of capacity in implementing agencies (public, private and NGOs); and
3. Absence of Best Management Practices (BMPs) in IWRM in the Malaysian context.

Under the Malaysian Constitution, water is a state matter. Nevertheless when it comes to water resource development, utilisation and management, both the federal and state governments are involved. This is because the responsibility for water resource administration is fragmented and is shared among a number of federal and state agencies, with each having its own specific involvement in water related issues. Their interest in water related matters could be viewed from any of the following aspects:

- Planning, development and management of water resource aspects;
- Protection and conservation of water aspects;
- Land use control and watershed management aspects.

IWRM includes actions necessary to develop an effective framework of policies, legislations, financing structures, capable institutions with clearly defined roles, and a set of management instruments (GWP-ToolBox, 2003). The purpose of such a framework is to effectively regulate the use, conservation and protection of the water resources, balancing requirements for broad economic development and the need to sustain ecosystems. The emphasis here is on the process of establishing priorities and actions for integrated management of water resources. Priorities include ecosystem protection and conservation in the basin. As only modest progress has been made in creating public awareness in IWRM, its realisation is still minimal.

WRM/IRBM of the Langat River

The Langat Basin is an area drained by the Langat River in the state of Selangor, Malaysia. The Basin is currently one of the fastest developing areas in the country. A number of large scale socio-economic projects are either currently taking shape or are already completed in the Basin. These include the new

Continued on page 12

Continued from page 11

township of Putrajaya (new Federal Government Administrative Centre), Multimedia Super Corridor (MSC) for the information technology industry, the BioValley for biotechnology research/industry, the Kuala Lumpur International Airport and several institutions of higher learning.

Rapid urbanisation in the Basin has led to a large influx of people into the region. A sudden increase in population has exerted a number of stresses on the Langat River. One of the main problems is river pollution from sewage and suspended solids resulting from land clearing and discharge of untreated or incompletely treated sewage. The problem is of concern to many including government, non-governmental organisations and the public as the Langat River is the main potable water resource for the whole Langat Basin and the Klang Valley (Kuala Lumpur) nearby where almost a million people depend on this river for drinking water. Many attempts have been made to arrest the deterioration of the Langat River water quality but with limited success. The root of the problem is the absence of a truly integrated management system of water resources in the Basin.

Integrated management has been applied in several water quality improvement programmes funded by the government for the Langat River Basin. The Consultancy Unit of Universiti Malaya (UPUM, 2002) has conducted a Pollution Prevention and Sungai Langat Water Quality Improvement Programme funded by the then Ministry of Science, Technology and Environment. The objectives of the study were:

i. To improve, upgrade and maintain raw water quality of Sungai Langat from medium polluted to clean category (Class III to Class II), so that it is suitable for water treatment purposes using conventional methods
ii. To evaluate various control instruments such as engineering, scientific, legal, economic and institutional at meeting the objectives of reducing pollution load into the Sungai Langat and the maintenance of a suitable environment for repair and self restoration.
iii. To restore and maintain Sungai Langat at Class II after the implementation of the river improvement project.

In this study the holistic approach to watershed management was applied (Figure 1). A watershed management plan (WMP) is needed to address several issues: (i) pollution load estimation, sources and geographical information system (GIS), (ii) pollution load reduction strategies and best management practices (BMPs), and (iii) community, institutional and regulatory aspects.

The IRBM concept was taken into consideration as well in the study by Mazlin *et al.* (2004a; b; c). This study started at the end of year 2000 and was completed in December 2003 under the IRPA Grant mechanism. The objectives of the study were:

i. To understand inter and multi-disciplinary approaches to monitoring and assessing the health of the Langat Basin ecosystem and suggest a framework for integration.
ii. To identify strategies and tools that allow integration of conservation and development, maintenance of ecological integrity, protection of ecosystem resilience and satisfaction of basic human needs.
iii. To gather scientists and technical experts to monitor, analyse, evaluate and make recommendations on the sustainable management of ecosystem health at the national level based on the Langat Basin as a case study.
iv. To suggest a list of environmental health indicators which will assist planners, policy and decision makers in planning and environmental management.
v. To develop an information directory related to Langat Basin Ecosystems to facilitate finding of information and references.
vi. To develop a decision support system inclusive of databases, good management systems, modeling and friendly user interface.

This study advocated the concept of IWRM-IRBM and introduced a general framework for structuring IWRM-IRBM planning and implementation. It also involved the development of a simulation model using Artificial Neural Networks (ANN).

Conclusions

The concepts of IWRM and IRBM promote a holistic approach to managing the natural water resources of Sungai Langat within the Langat Basin community area. They need to be adopted as a matter of urgency as they aim for pollutant-free water discharge into the Langat river or water courses. By applying this approach the current quality of water will not only be enhanced, but environmental protection is assurred as well which directly provides for healthy living. The realisation of benefits by applying this approach has been proven in many instances in recent years worldwide. In fact, this approach offers greater integration via participation amongst the government agencies, non-government sectors and stakeholders, on reducing or alleviating pollution levels and increasing environmental awareness amongst the general public. The resolution to treat available natural water resource within the context of environmental conservation and best water resources management practices is an imperative.

References

GWP-ToolBox. 2003. *Sharing Knowledge for Equitable, Efficient and Sustainable Water Resources Management.* Global Water Partnership ToolBox Integrated Water Resources Management.

Mazlin B. Mokhtar, Rahmah Elfithri & Abdul Hadi Harman Shah. 2004a. Collaborative Decision Making as a Best Practice in Integrated Water Resources Management: A Case Study on Langat Basin, Malaysia. In *Proceedings: First Southeast Asia Water Forum*, pp. 333-354.

Mazlin Bin Mokhtar, Rahmah Elfithri & Abdul Hadi Harman Shah. 2004b. Collaborative Decision Making in the Langat River Basin: Potential Indicators for Management of Water Resources. In Aminuddin Ab. Ghani *et al.*, *Proceedings of the 1st International Conference on Managing Rivers in the 21st Century: Issues & Challenges*, pp. 370 – 374.

Mazlin Bin Mokhtar, Shaharudin Idrus, & Sarah Aziz(ed). 2004c. Ecosystem Health of The Langat Basin. *Proceedings of the Langat Basin Research Symposium 2003*, Bangi, Selangor: UKM, 290p.

Mazlin B. Mokhtar & Sarah Aziz A. Ghani Aziz. 2003 Integrated coastal zone management using the ecosystems approach: some perspectives in Malaysia. *Ocean & Coastal Management* 46 (5): 407 – 419.

Unit Perundingan Universiti Malaya. 2002. Program Pencegahan Pencemaran dan Peningkatan Kualiti Air Sungai Langat; Draf Laporan Akhir.

Source
Hafizan Juahir
Email: hafizan@env.upm.edu.my
Azimah Ismail
Email: azimah@iwk.com.my
Mazlin Mokhtar
Email: mazlin@pkrisc.ukm.edu.my

1.2.1. Statut untuk IWRM di Malaysia

Dasar Negara berkaitan **Advokasi, Kesedaran, Pembangunan Keupayaan (AACB)** dan **Platform Penyertaan Awam (PPP)** untuk Transformasi Sektor Air 2040 di Malaysia adalah seperti di bawah-

Bil.	Dasar Berkaitan/Pelan Strategik Dikaji	A	A	CB	PPP	Kementerian Terdahulu	Kementerian Semasa
1	Dasar Sumber Air Negara 2002					NRE	KASA
2	Pelan Strategik Pengurusan Sumber Air Bersepadu Nasional					NRE	MOSTI
3	Dasar Alam Sekitar Negara 2002					KeTTHa	KASA
4	Dasar Pengurusan Sisa Pepejal (2016)					-	KPKT
5	Dasar Perubahan Iklim Negara, 2009					-	KETSA
6	Dasar Sains, Teknologi dan Inovasi Negara 2013-2020					-	MOSTI
7	Dasar Kebersihan Negara 2019					-	KPKT
8	Dasar Kepelbagaian Biologi Kebangsaan 2016-2025					KeTSA	NRE
9	Pelan Induk Teknologi Hijau Malaysia 2013-2030					KETTHA	NRE
10	Dasar Agromakanan Negara 2011-2020					MOA	MAFI
11	Pelan Tindakan Kesihatan Alam Sekitar Kebangsaan (NEHAP) Malaysia					-	KKM
12	Dasar Perbandaran Negara 2 (2016-2025)					-	KPKT
13	Dasar Pembangunan Luar Bandar Negara (2030)					-	MRRD
14	Dasar Pengangkutan Negara 2019-2030					-	MOT

Bil.	Dasar Berkaitan/Pelan Strategik Dikaji	A	A	CB	PPP	Kementerian Terdahulu	Kementerian Semasa
15	Wawasan Kemakmuran Bersama 2030					PMO (EPU)	PMO (EPU)
16	Dasar Masyarakat Negara					-	KPKT
17	Pelan Tindakan Kecekapan Tenaga Negara 2015					KeTTHa	NRE
18	Dasar Perhutanan Negara (1978; Pindaan 1992)					NRE	NRE
19	Wawasan Kemakmuran Bersama 2030					Kementerian Hal Ehwal Ekonomi	Kementerian Hal Ehwal Ekonomi
20	Dasar Pengguna Negara (2002)					-	KPDNKK
21	Pelan Tindakan Pendidikan (2006-2010)					-	KPM
22	Rancangan Fizikal Negara 3 (2016)					-	KPKT
23	Rangka Kerja Bandar Pintar Malaysia (2018)					-	KPKT
24	Kelestarian Alam Sekitar 2020-2030					-	KASA
25	Pelan Strategik Kementerian Air, Tanah dan Sumber Asli 2019 – 2023					KATS	NRE
26	Pelan Hala Tuju Malaysia ke arah Sifar Plastik Sekali Guna (2018-2030)					KPKT	KPKT
	Petunjuk: **Ada** **Tiada**						

Statut dan Agensi berkaitan Pengurusan Lembangan Sungai Bersepadu di Malaysia

Pengurusan	Statut	Agensi
Kawalan pencemaran	Akta Kualiti Alam Sekeliling 1974	Jabatan Alam Sekitar (P)
	Standard Kualiti Air Minum	Jabatan Kesihatan (P)
	Akta Jalan, Parit dan Bangunan 1974	Kerajaan tempatan (N)
	Akta Kerajaan Tempatan 1976	Kerajaan tempatan (N)
	Enakmen LUAS 1999	LUAS (N)
	Akta Industri Perkhidmatan Air 2006	Pesuruhjaya Air (P)
Kawasan tadahan	Akta Perhutanan Negara 1984	Jabatan Perhutanan (N)
	Enakmen LUAS 1999	LUAS (N)
	Akta Kerajaan Tempatan 1976	Kerajaan tempatan (N)
Saliran Guna Tanah	Akta Pemuliharaan Tanah 1960	Pejabat Tanah (N)
	Akta Perancangan Bandar dan Desa 1976	Kerajaan tempatan (N)
	Akta Kerajaan Tempatan 1976	Kerajaan Tempatan (N)
	Akta Kerja-kerja Saliran 1954	JPS (P)
Kawalan Banjir	Akta Fungsi-Fungsi Menteri 2008	JPS (P)
	Enakmen LUAS 1999	LUAS (N)
Perkhidmatan air	Akta Industri Perkhidmatan Air 2006	Pesuruhjaya Air (P)

Nota: Nota: P = Peringkat Persekutuan, N = Peringkat Negeri

Sumber: (Khalid *et al.* 2018)

1.2.2. Pendekatan Konvensional dan Berasaskan Alam Semula Jadi untuk Penyesuaian Risiko Bencana

Natural hazard	Conventional approaches	Natural or nature-based approaches	Examples
Inland flooding and erosion	Dams, dikes, levees, stream channelization, stormwater sewers, combined sewers, pumps	• Floodplain and watershed restoration • Green stormwater management • Protecting floodplains from development	• Levee setbacks • Wetland, forest and watershed restorations • Rain gardens and natural infiltration systems • Minimizing stream alterations • Permeable pavement • Voluntary buyouts • Avoiding new development in floodplains • Open space acquisition and protection
Coastal flooding and erosion	Seawalls, bulkheads, dikes, breakwaters, levees	• Coastal habitat protection and restoration • Living shorelines • Protecting sensitive coastal areas from development	• Intact or restored shoreline systems (e.g., wetlands, mangroves, beaches, dunes, and barrier islands) • Coral and oyster reefs • Restored/constructed marsh with sills or breakwater structures • Constructed oyster reefs • Voluntary buyouts • Coastal land acquisition and easements
Extreme heat and drought	Dams and reservoirs, air conditioning	• Watershed protection and restoration • Urban green infrastructure • Water conservation	• Forest and watershed restoration • Beaver restoration • Urban trees and other vegetation • Green roofs and cool pavement • Rain barrels • Xeriscaping
Wildfire	Wholesale suppression of wildfires, clearing firebreaks	• Ecological forest management • Helping communities live with fire • Managing wildfires (when possible) to benefit ecosystems	• Combined fuel reduction treatments • Prescribed fire • Post-fire restoration • Fire-adapted communities, such as through Firewise USA® neighborhood mitigation • Collaborative risk management • Avoiding new development in high-fire-risk areas

Sumber: (Glick *et al.* 2020)

Nilai perlindungan alam semula jadi-Kajian 2019 daripada Agensi Pengurusan Kecemasan Persekutuan mendapati bahawa padang golf yang terbiar di Clear Lake, Texas, membantu melindungi 300 penduduk dan 150 rumah daripada banjir semasa Taufan Harvey. Sebelum ribut, laluan itu telah diubah menjadi taman seluas 178 ekar dan tanah lembap oleh pihak berkuasa air tempatan. Jabatan Ikan dan Permainan Massachusetts menentukan bahawa menghapuskan tiga empangan lama dan memulihkan dataran banjir semula jadi mengurangkan risiko banjir ke kawasan sekitar dan menghalang kemungkinan kegagalan empangan. Penghapusan empangan juga 60% lebih murah daripada membaiki dan menyelenggara struktur dalam tempoh 30 tahun akan datang.

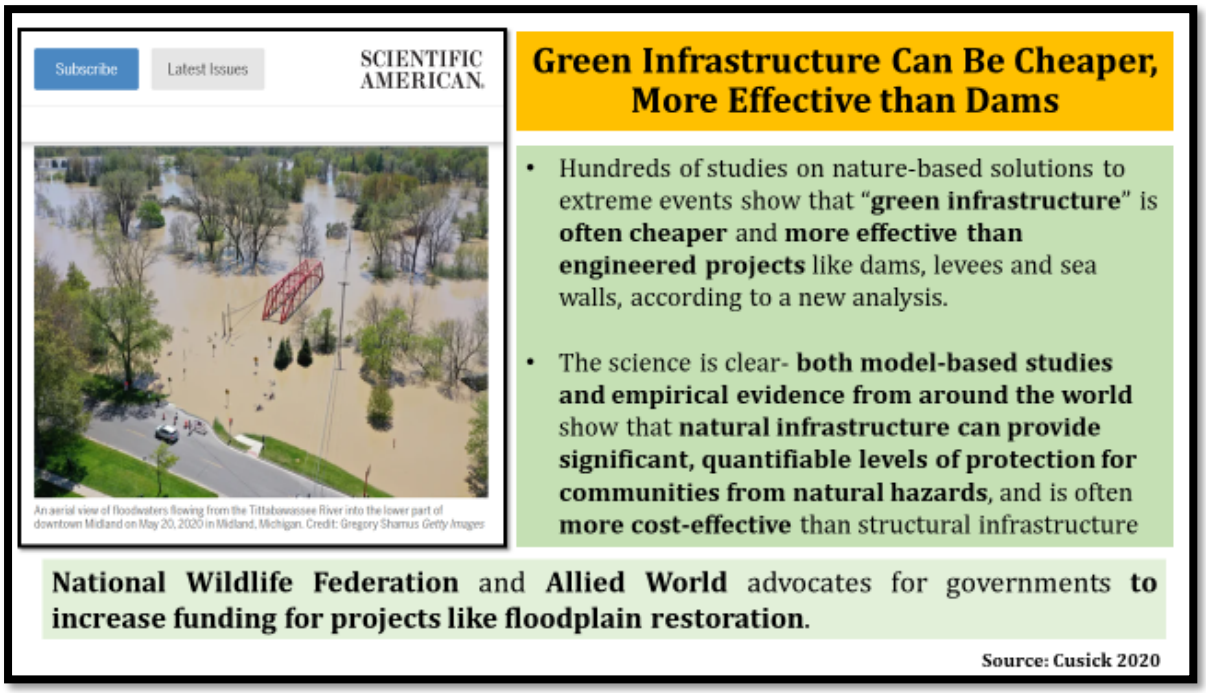

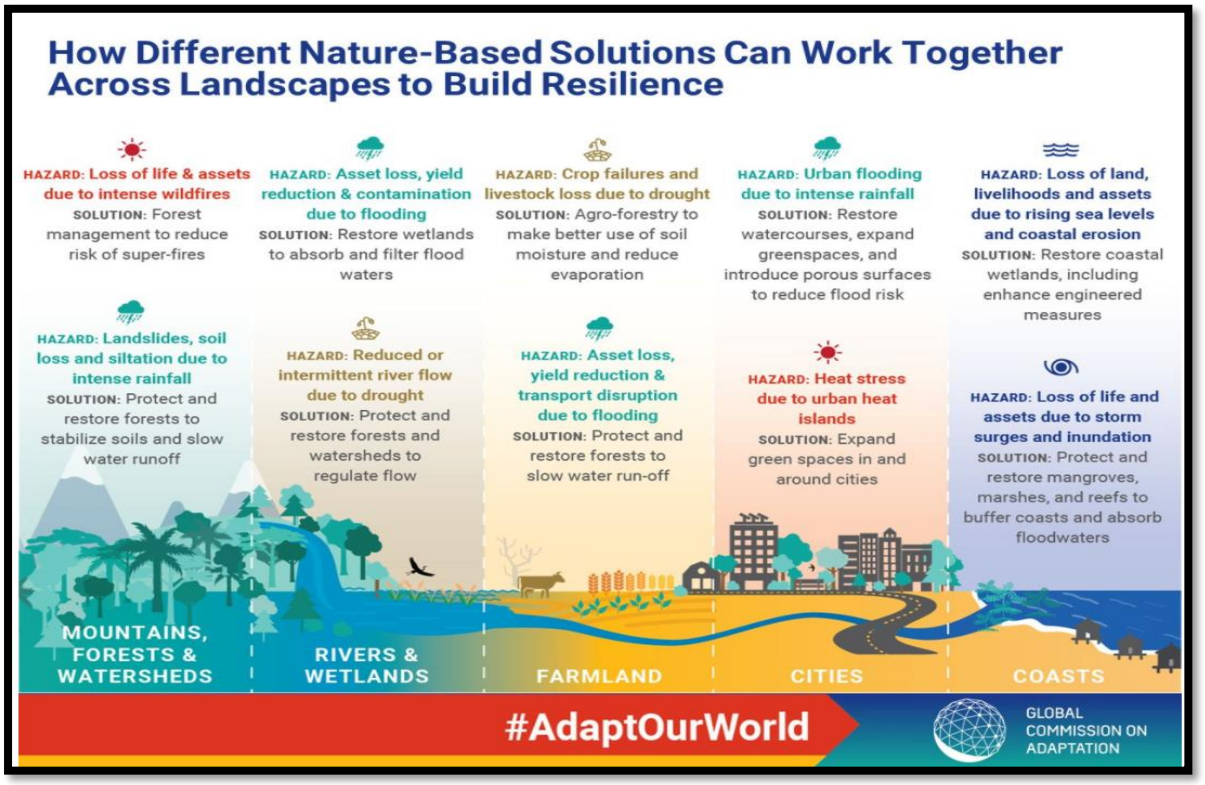

Sumber: (GCA 2019)

Rajah 16 Pendekatan penyelesaian berasaskan alam semula jadi merentas landskap

Perancangan Bandar dengan Penyelesaian Berasaskan Alam Semula Jadi untuk Pengurusan Air Ribut/Banjir

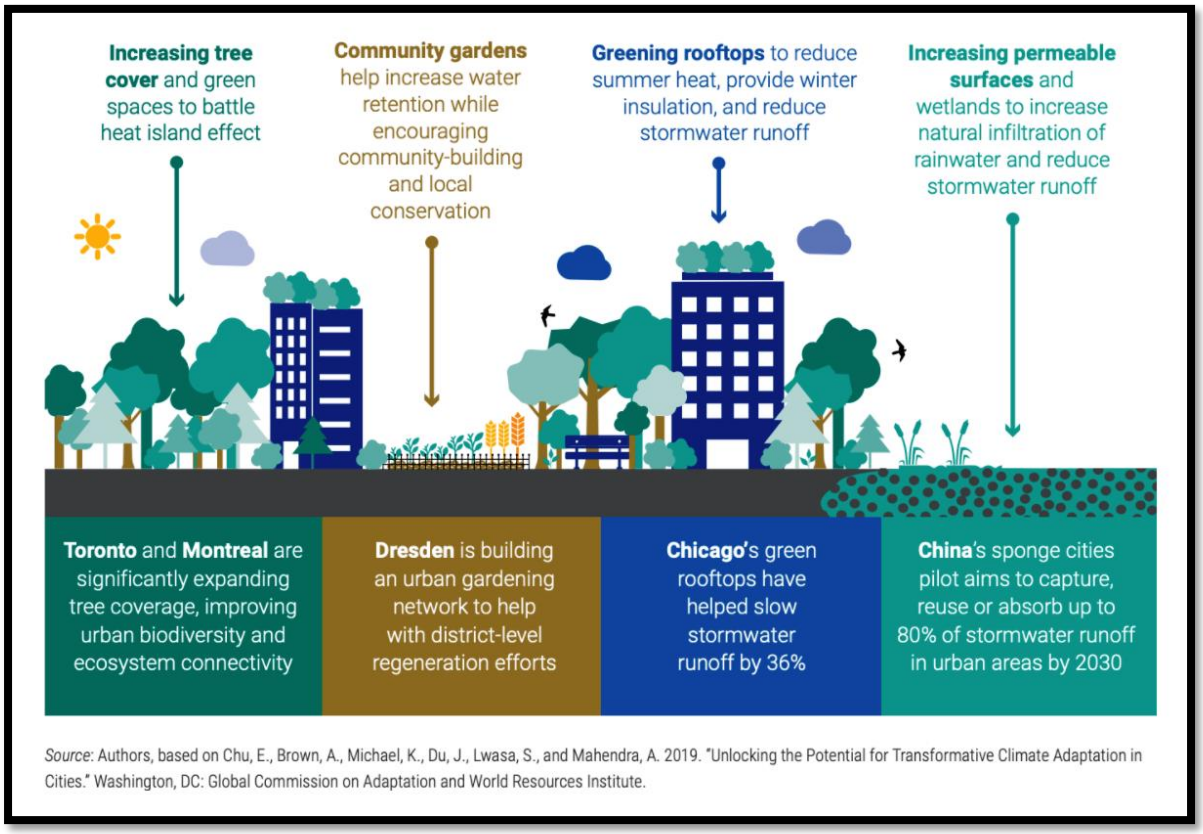

Sumber: (GCA 2019)

Sistem Amaran Awal

Risiko Iklim dan Sistem Amaran Awal (CREWS) adalah perkongsian beberapa organisasi antarabangsa (Bank Dunia, Pertubuhan Meteorologi Dunia dan Pejabat Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu untuk Pengurangan Risiko Bencana) dan negara (Australia, Perancis, Jerman, Luxembourg, Belanda, Switzerland dan Kanada) yang bertujuan menyelamatkan nyawa, aset dan punca pendapatan di negara kurang maju (LDC) dan negara membangun pulau kecil (SIDS) dengan meningkatkan keupayaan untuk menjana dan menyampaikan amaran awal yang berkesan, berasaskan impak, pelbagai bahaya, dan maklumat berasaskan jantina (GCA 2019).

Bertindak balas sebelum bencana melanda

Pembiayaan berasaskan ramalan (FbF) mengubah tindak balas bencana standard - bertindak selepas berlakunya bencana - pada puncanya. Menggunakan ramalan cuaca lanjutan dan mekanisme pembiayaan khusus, FbF menyalurkan sumber kepada komuniti sebelum kejadian ekstrem melanda.

“Dengan pembayaran yang tepat pada masanya, kami berharap dapat mengelakkan kemungkinan malapetaka sebelum ia berlaku, menyokong orang ramai untuk terus bekerja dan pergi ke sekolah,” kata Robert Kwesiga, Setiausaha Agung Persatuan Palang Merah Uganda (URC).

Uganda merupakan salah satu daripada 16 persatuan Bulan Sabit Merah dan Palang Merah di seluruh dunia yang merintis FbF. Uganda telah mengalami banjir yang lebih kerap dan kemarau yang lebih teruk akibat perubahan iklim. Di Wilayah Kapelebyong, FbF membantu lebih 2,000 orang melindungi diri mereka daripada penyakit bawaan air akibat banjir, dan membolehkan URC memberi amaran secara proaktif kepada penduduk tentang kemungkinan banjir di dua daerah (GCA 2019).

Tanah Lembap yang Dibina untuk Mitigasi Banjir di Malaysia

Universiti Sultan Zainal Abidin, Kampus Gong Badak merupakan satu-satunya kampus universiti di pantai timur yang menerapkan konsep takungan air banjir mesra alam selepas banjir besar pada 2014 di hampir seluruh Malaysia (Toriman, 2017).

Sumber: (Toriman, 2017).

Pengurusan Banjir Bersepadu di Malaysia

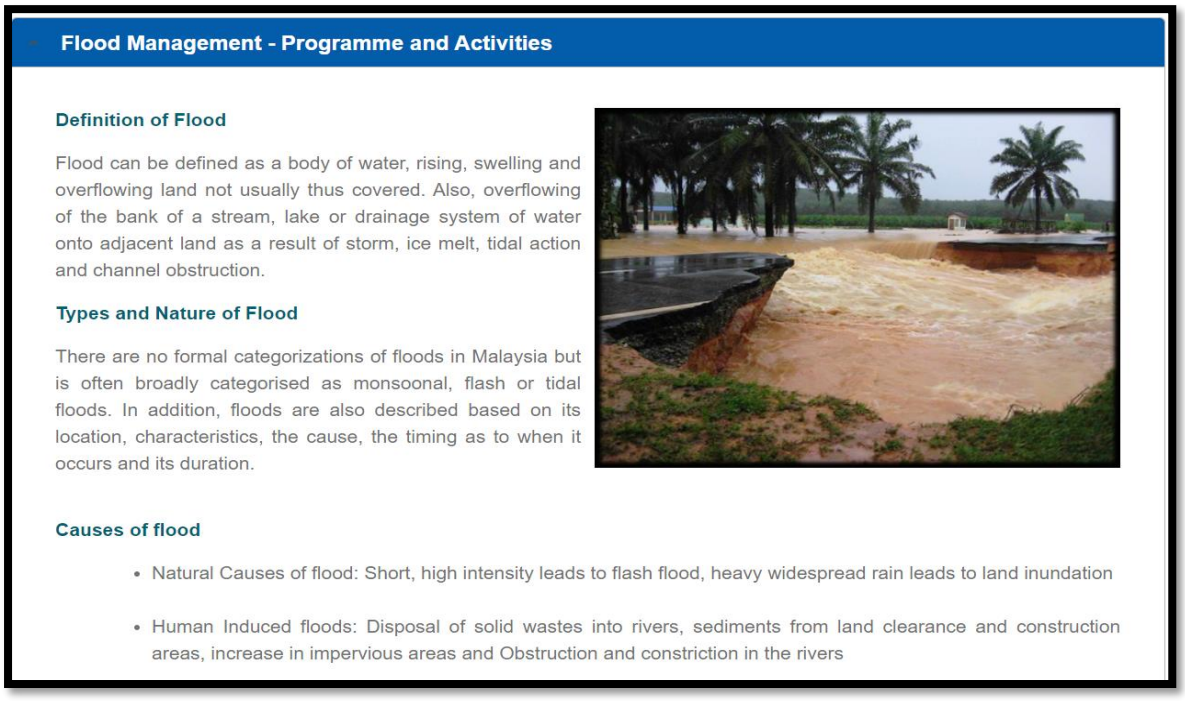

Flood Management - Programme and Activities

Definition of Flood

Flood can be defined as a body of water, rising, swelling and overflowing land not usually thus covered. Also, overflowing of the bank of a stream, lake or drainage system of water onto adjacent land as a result of storm, ice melt, tidal action and channel obstruction.

Types and Nature of Flood

There are no formal categorizations of floods in Malaysia but is often broadly categorised as monsoonal, flash or tidal floods. In addition, floods are also described based on its location, characteristics, the cause, the timing as to when it occurs and its duration.

Causes of flood

- Natural Causes of flood: Short, high intensity leads to flash flood, heavy widespread rain leads to land inundation
- Human Induced floods: Disposal of solid wastes into rivers, sediments from land clearance and construction areas, increase in impervious areas and Obstruction and constriction in the rivers

Sumber: JPS 2017

Kawasan Mudah Banjir di Malaysia

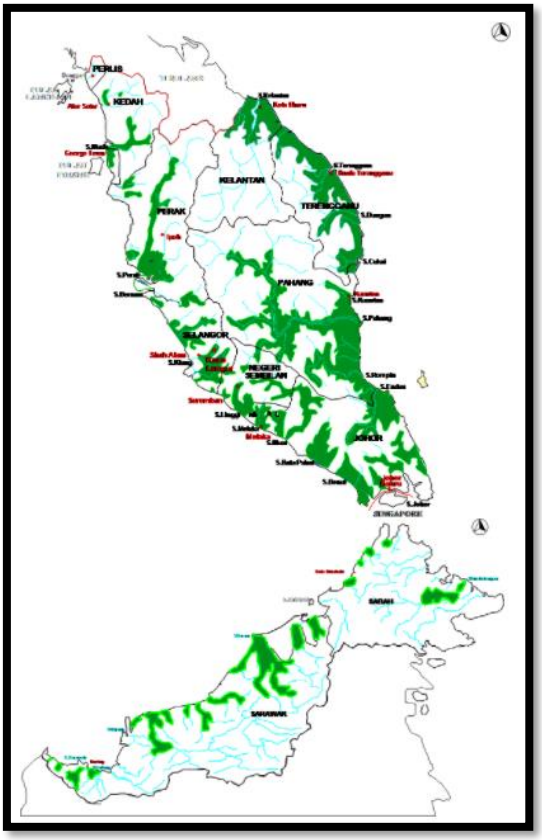

Sumber: JPS 2017

Kesan banjir

Positif: Mengekalkan, memperkaya dan memberikan nafas baharu kepada sektor kepelbagaian biologi tertentu di dataran banjir, mengisi semula tanah dengan tanah yang kaya dengan nutrien agar sesuai untuk pertanian dan tumbuh-tumbuhan semula jadi, membersihkan sampah sarap serta mengeluarkan endapan dari kawasan banjir, mengimbuh semula simpanan air bawah tanah (JPS 2017).

Negatif: Mengancam nyawa, mengganggu aktiviti sosial dan ekonomi serta memusnahkan harta benda, menyebabkan kesusahan dan pemulihan boleh mendatangkan kos yang tinggi kepada individu dan kerajaan, dan menghalang pelaburan baharu di kawasan mudah banjir (JPS 2017).

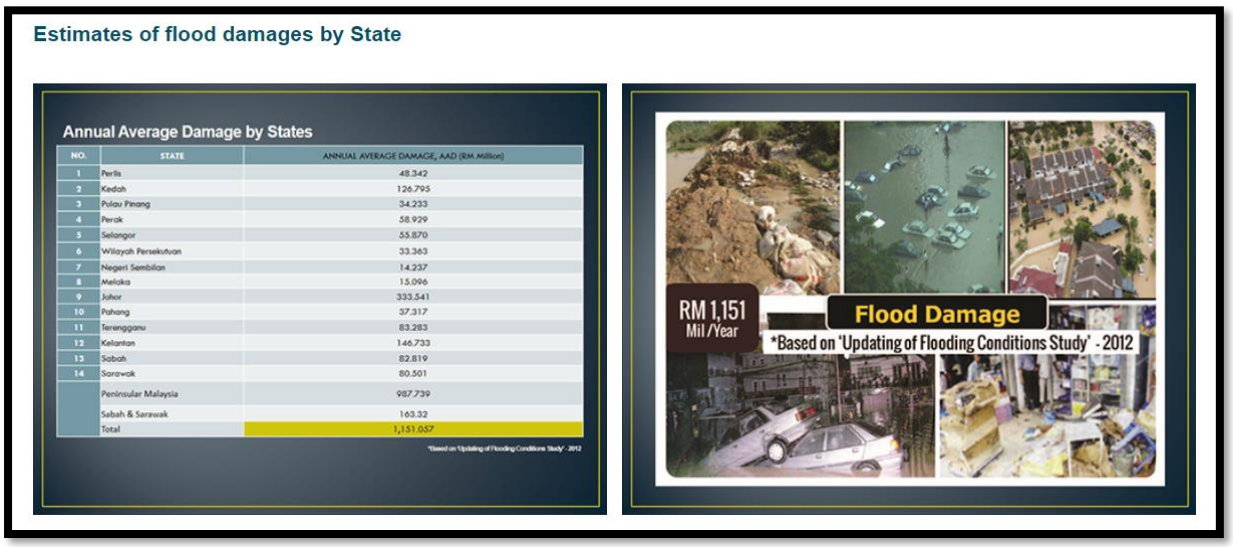

Sumber: JPS 2017

Pendekatan Pengurusan Banjir

Pada mulanya, pengurusan banjir memberikan tumpuan kepada keperluan untuk menyediakan bantuan banjir segera serta melaksanakan projek besar tebatan banjir untuk "bersaing" dengan pembangunan bandar yang berterusan dan sengit.

Langkah-langkah bukan struktur baharu telah diperkenalkan dan yang paling penting adalah yang diperlukan di bawah Manual Saliran Mesra Alam. Pematuhan kepada manual ini kini menjadi keperluan mandatori untuk semua projek pembangunan bandar baharu sejak 2001.

Sejak alaf baharu, JPS telah mengguna pakai pendekatan Pembangunan Lembangan Sungai Bersepadu dan Pengurusan Banjir Bersepadu untuk program pengurusan banjirnya. Ini akan menyediakan pendekatan yang seimbang antara langkah struktur dan bukan struktur serta tahap penyertaan awam yang lebih tinggi (JPS 2017).

Jentera dan Organisasi Bantuan Banjir

Kerajaan telah menubuhkan Jawatankuasa Bantuan Bencana Alam pada tahun 1972 dengan tugas menyelaras operasi bantuan banjir pada peringkat negara, negeri dan daerah dengan tujuan untuk mencegah kehilangan nyawa manusia dan mengurangkan kerosakan banjir.

JPS merupakan ahli jawatankuasa dan organisasi bantuan dan operasi banjir berdasarkan Prosedur Operasi No. 29 yang diterbitkan oleh Majlis Keselamatan Negara. Selain itu, JPS telah menerbitkan Pekeliling Bil. 2/2003- "Garis Panduan Pengurusan Bencana Banjir Semasa Musim Monsun dan Banjir Kilat", iaitu menyelaras penyediaan operasi banjir pada peringkat persekutuan, negeri dan daerah (JPS 2017).

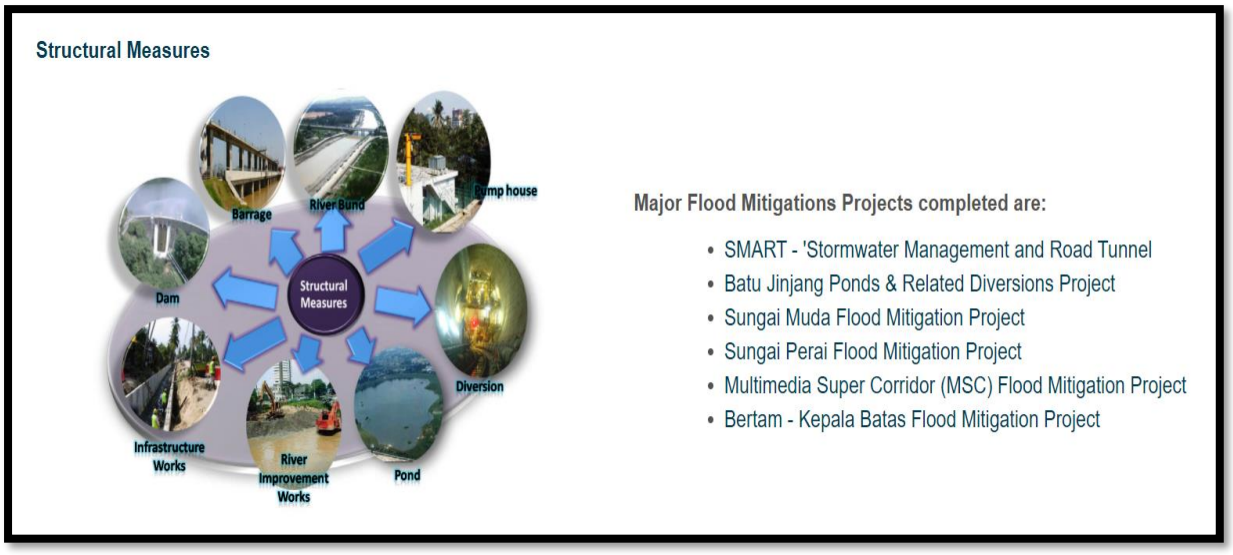

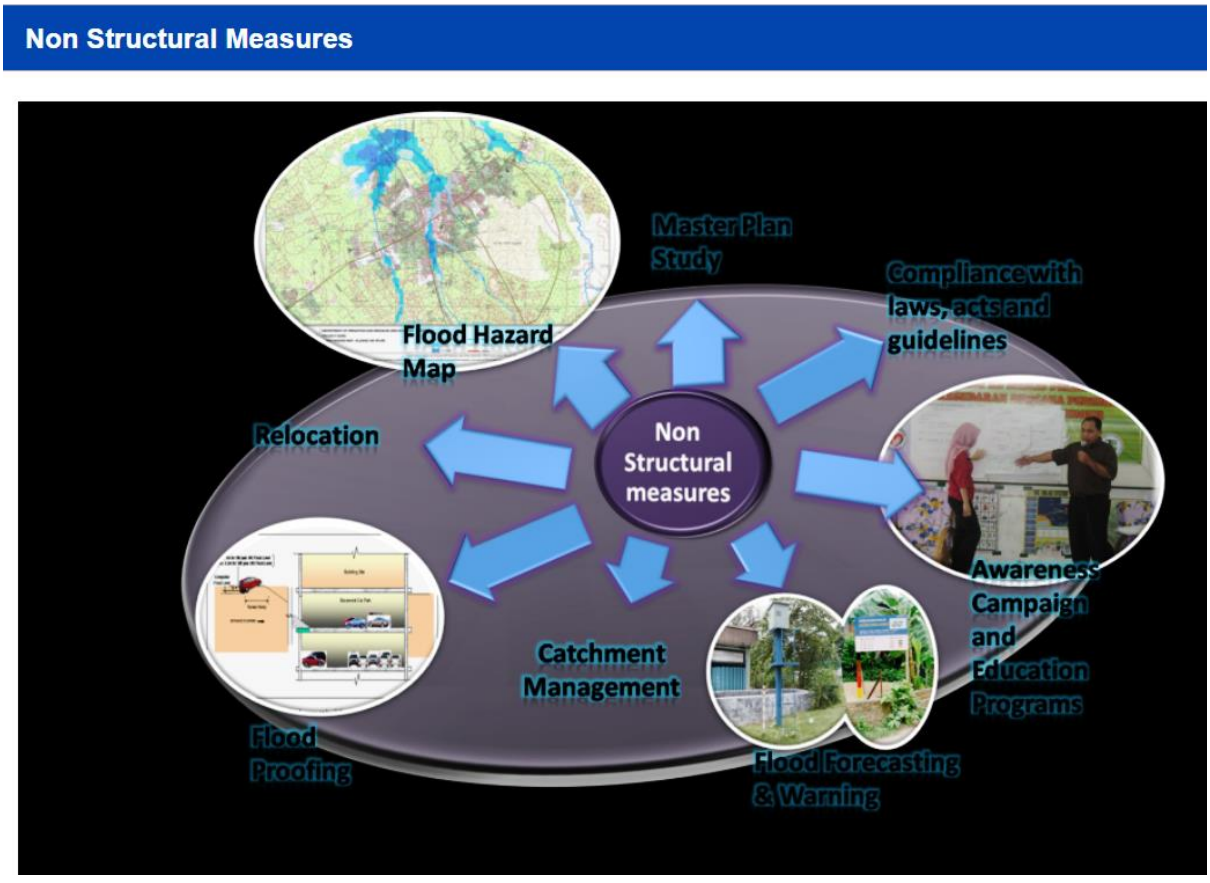

Sumber: JPS 2017

Non Structural Measures	Kaedah Bukan Berstruktur
Master Plan Study	Kajian Pelan Induk
Compliance with laws, acts and guidelines	Pematuhan undang-undang, akta dan garis panduan
Awareness Campaign and Education Programs	Kempen Kesedaran dan Program Pendidikan
Flood Forecasting & Warning	Sistem Ramalan dan Amaran Banjir
Catchment Management	Pengurusan Tadahan
Flood Proofing	Penahan Banjir
Relocation	Penempatan semula
Flood Hazard Map	Peta Bahaya Banjir

Pelan Induk

- Kajian: Kajian tentang Lembangan Sungai dan Tebatan Banjir
- Kajian Pelan Induk Saliran

Pengurusan Tadahan

- Kawalan Pembangunan
- Pemeliharaan Tanah
- Pengurusan penggunaan tanah yang tinggi

Undang-undang berkaitan air

No	Legislation
1	Water Act, 1920
2	Geological Survey Act, 1974
3	irrigation Areas Act, 1953
4	Streets, Drainage and Buildings Act, 1974
5	The Forest act, 1984
6	The National Code, 1985
7	The Incorporation (State Legislature Company) Act, 1962
8	The Drainage Works Act, 1985
9	The Fisheries Act, 1985
10	Environmental Quality Act, 1974
11	Land Conservation Act, 1960
12	Town and Conutry Planning Act, 1976
13	Local government Act, 1976
14	The Merchant Shipping Ordinance, 1952
15	The Port Authorities Act, 1963
16	The Emergency (Essential Powers) Ordinance No.7, 1969
17	Selangor Water Supply Enactment, 1997
18	The Mining Enactment, 1929
19	Selangor Waters Management Authority Enactment, 1999

No.	Bil.
Legislation	Perundangan
Waters Act, 1920	Akta Air 1920
Geological Survey Act, 1974	Akta Penyiasatan Kaji Bumi 1974
Irrigation Areas Act, 1953	Akta Kawasan-Kawasan Pengairan 1953
Streets, Drainage and Building Act, 1974	Akta Jalan, Parit dan Bangunan 1974
The Forest Act, 1984	Akta Hutan 1984
The National Code, 1985	Kanun Tanah Negara, 1985
The Incorporation (State Legislature Company) Act, 1962	Akta Perbadanan (Badan Perundangan Negeri) 1962
The Drainage Works Act, 1985	Akta Kerja Saliran, 1985
The Fisheries Act, 1985	Akta Perikanan, 1985
Environmental Quality Act, 1974	Akta Kualiti Alam Sekitar, 1974
Land Conservation Act, 1960	Akta Pemuliharaan Tanah, 1960
Town And Country Planning Act, 1976	Akta Perancangan Bandar dan Desa, 1976
Local Government Act, 1976	Akta Kerajaan Tempatan, 1976
The Merchant Shipping Ordinance, 1952	Ordinan Perkapalan Saudagar 1952
The Port Authorities Act, 1963	Akta Lembaga Pelabuhan, 1963
The Emergency Ordinance (Essential Powers) No. 7, 1969	Ordinan Darurat (Kuasa-Kuasa Perlu) No. 7, 1969
Selangor Water Supply Enactment, 1997	Enakmen Bekalan Air Selangor, 1997
The Mining Enactment, 1929	Enakmen Perlombongan, 1929
Selangor Waters Management Authority Enactment, 1999	Enakmen Lembaga Urus Air Selangor, 1999

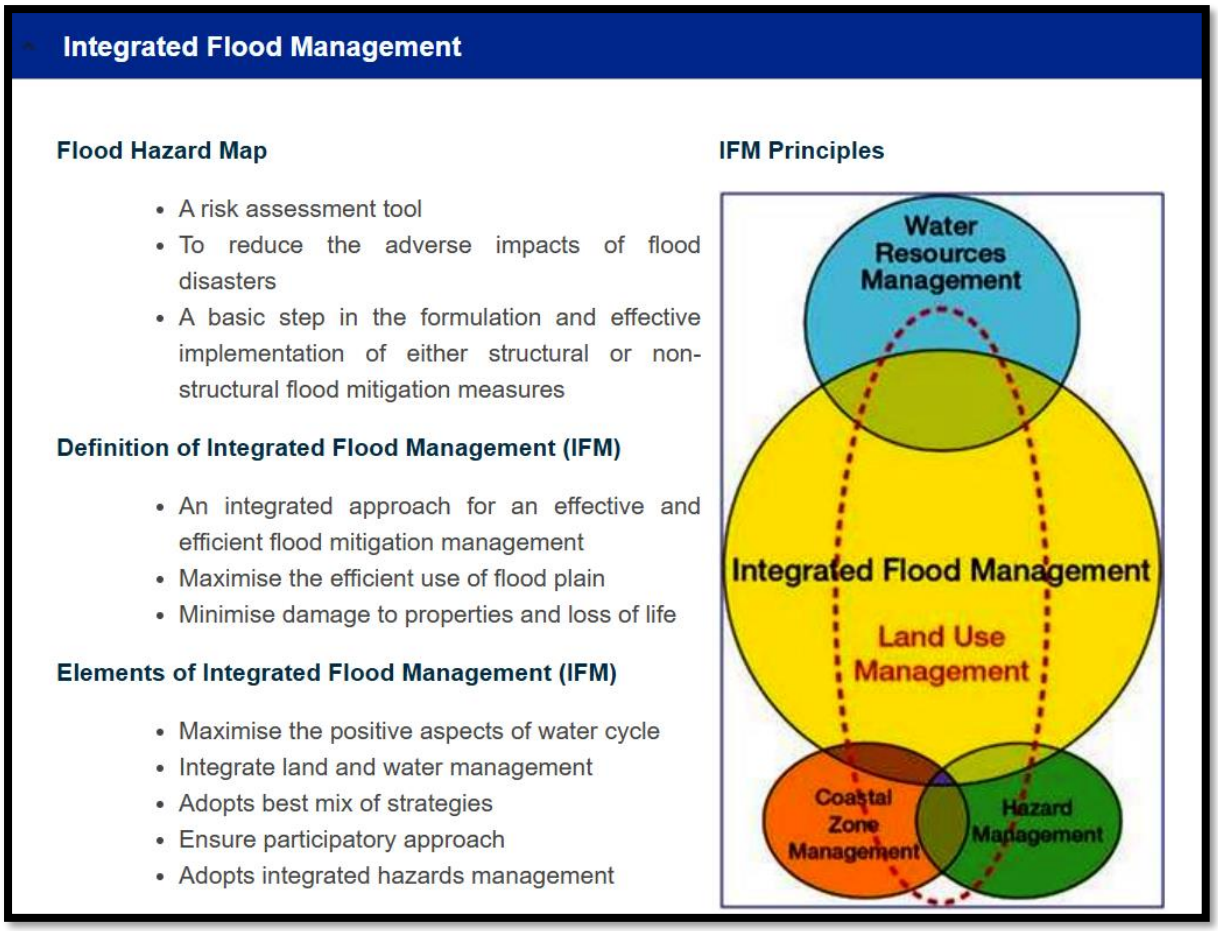

Sumber: JPS 2017

Integrated Flood Management	Pengurusan Banjir Bersepadu
Flood Hazard Map • A risk assessment tool • To reduce the adverse impacts of flood disasters • A basic step in the formulation and effective implementation of either structural or non-structural flood mitigation measures	Peta Bahaya Banjir • Alat penilaian risiko • Mengurangkan impak buruk daripada bencana banjir • Langkah asas dalam perumusan dan pelaksanaan kaedah tebatan banjir sama ada berstruktur atau tidak berstruktur
Definition of Integrated Flood Management (IFM) • An integrated approach for an effective and efficient flood mitigation management • Maximise the efficient use of flood plain • Minimise damage to properties and loss of life	Takrif Pengurusan Banjir Bersepadu (*Integrated Flood Management* atau IFM) • Pendekatan bersepadu bagi pengurusan tebatan banjir yang berkesan dan cekap • Memaksimumkan pengunaan dataran banjir yang cekap • Meminimumkan kerosakan harta dan kehilangan nyawa

Elements of Integrated Flood Management (IFM) • Maximise the positive aspects of water cycle • Integrate land and water management • Adopts best mix of strategies • Ensure participatory approach • Adopts integrated hazards management	Elemen Pengurusan Banjir Bersepadu (IFM) • Memaksimumkan aspek positif kitaran air • Menyepadukan pengurusan tanah dan air • Menerima guna gabungan strategi yang terbaik • Memastikan pendekatan penyertaan • Menerima guna pengurusan bahaya bersepadu
IFM Principles	Prinsip IFM
Water Resources Management	Pengurusan Sumber Air
Integrated Flood Management	Pengurusan Banjir Bersepadu
Land Use Management	Pengurusan Penggunaan Tanah
Coastal Zone Management	Pengurusan Zon Pantai Bersepadu
Hazard Management	Pengurusan Bahaya

Konsep IFM 'Hidup dengan banjir' adalah berdasarkan prinsip berikut:

- Menggunakan pendekatan lembangan;
- Menganggap banjir sebagai sebahagian daripada kitar air;
- Menyepadukan pengurusan tanah dan air;
- Mengguna pakai gabungan strategi berdasarkan pendekatan pengurusan risiko;
- Membolehkan kerjasama antara agensi yang berbeza;
- Memastikan pendekatan penyertaan

Pusat Ramalan dan Amaran Banjir Negara di Malaysia

Objektif

Untuk menyediakan ramalan dan amaran yang tepat dan boleh dipercayai tentang banjir yang akan berlaku untuk keselamatan awam dan pengurangan risiko serta kerosakan harta benda.

Fungsi

- Membangunkan, menyelenggara dan mengendalikan sistem ramalan dan amaran banjir yang terdiri daripada pengumpulan data hidrodinamik dan hidrologi serta sistem telemetri dan infrastruktur ICT.
- Menyediakan penyebaran ramalan banjir dan amaran awal tepat pada masanya kepada agensi tindak balas bencana banjir dan orang ramai.
- Meningkatkan komuniti berdaya tahan bencana yang mampu menghadapi kejutan banjir, bertindak balas, memberikan reaksi dan mampu pulih dengan cepat selepas banjir berakhir.

Piagam Pelanggan

Melaksanakan ramalan banjir dan penyebaran amaran monsun 2 hari lebih awal kepada agensi berkaitan bencana banjir dan mangsa banjir di Lembangan Sungai Kelantan, Terengganu dan Pahang.

Menyediakan laporan banjir dalam tempoh 24 jam selepas kejadian banjir (JPS 2018).

Carta Organisasi

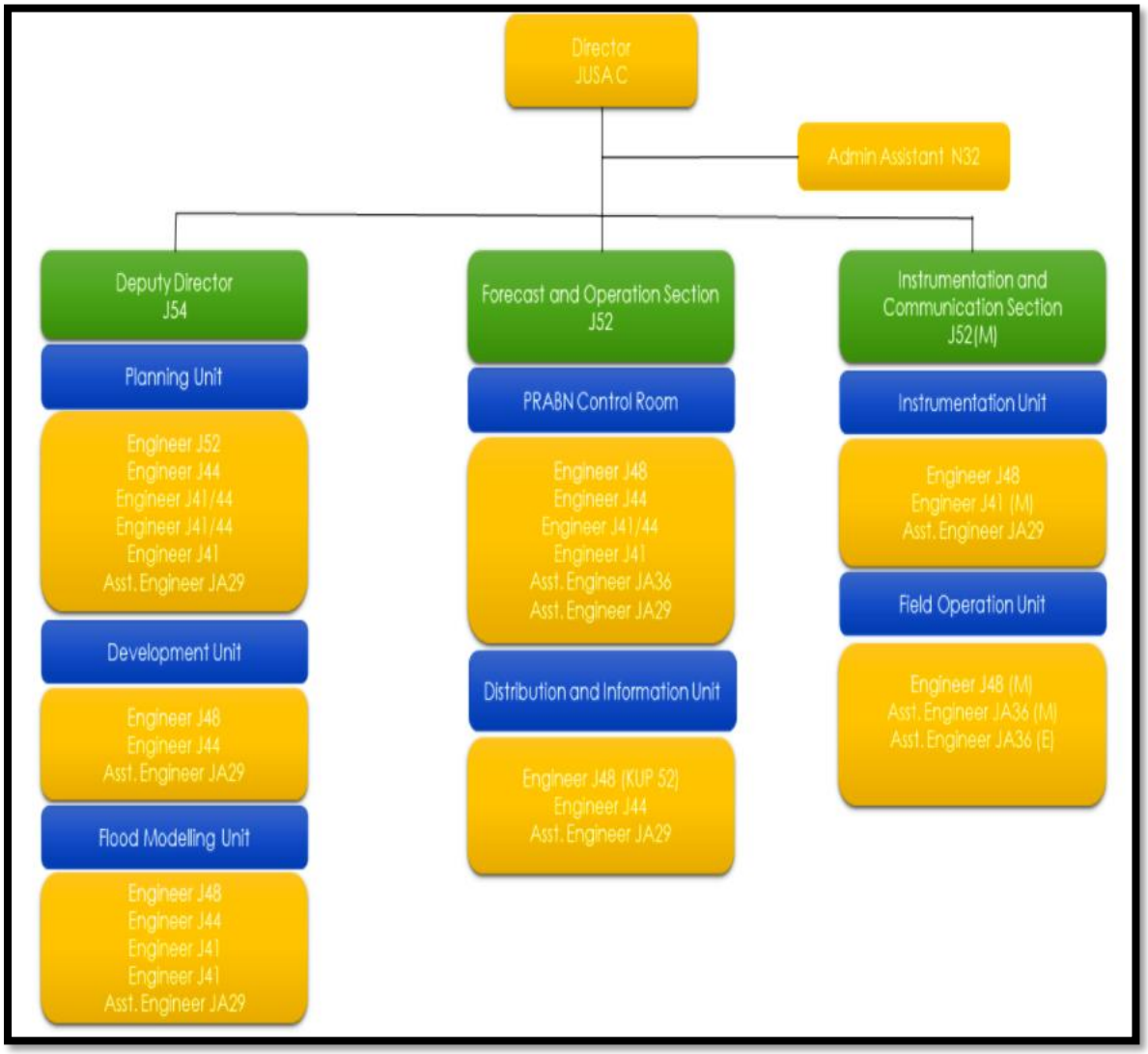

Sumber: (JPS 2018)

1.2.3. Strategi Pengurusan Air di bawah Kesan Perubahan Iklim yang Mungkin

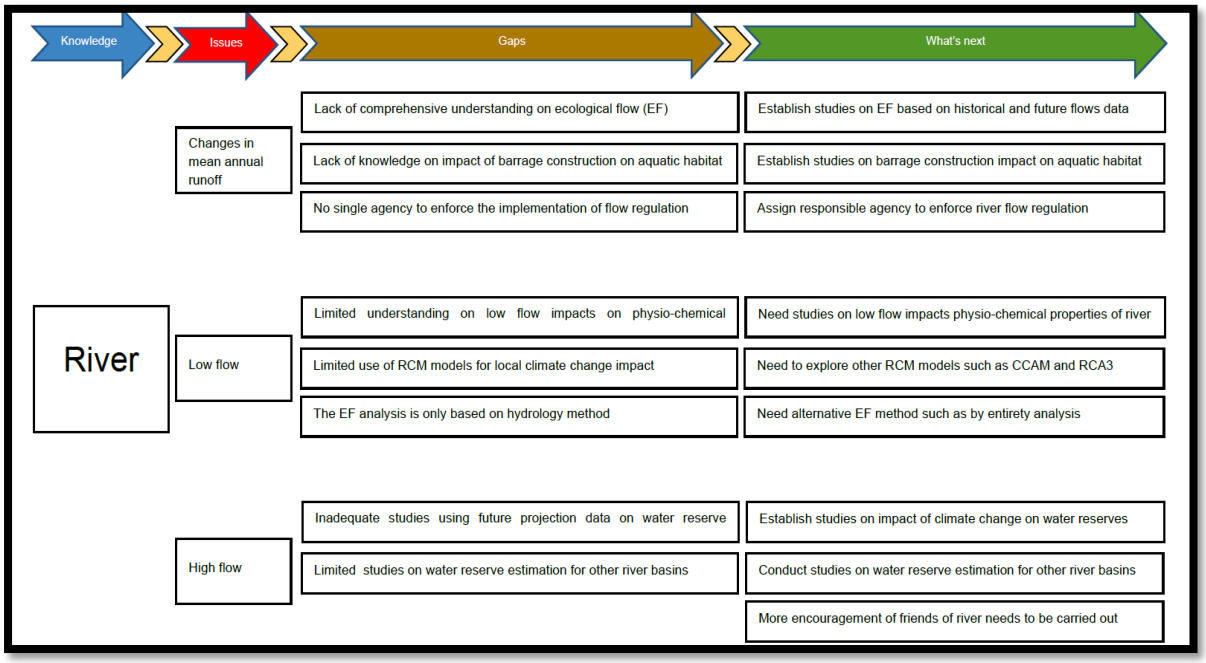

Sumber: (Institut Penyelidikan Air Kebangsaan Malaysia, 2021)

Rajah 17 Jurang dan strategi yang dicadangkan bagi sungai di bawah kesan perubahan iklim yang mungkin

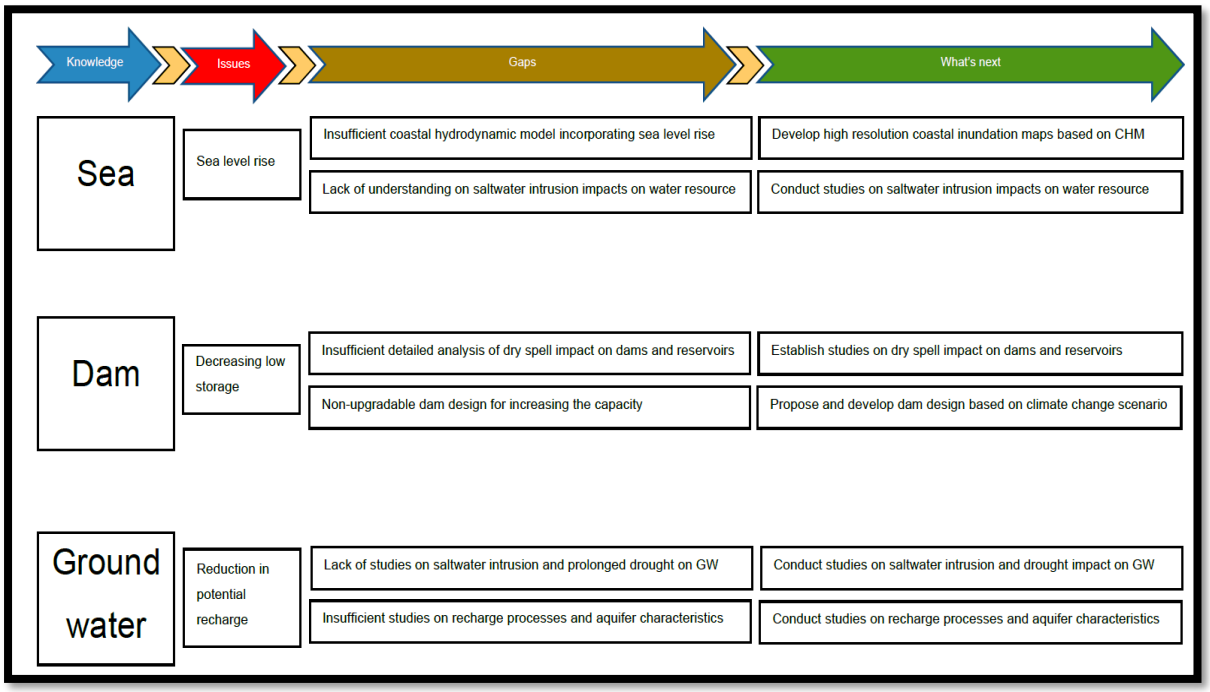

Sumber: (Institut Penyelidikan Air Kebangsaan Malaysia, 2021)

Rajah 18 Jurang dan strategi yang dicadangkan untuk laut, empangan dan air tanah di bawah kesan perubahan iklim yang mungkin

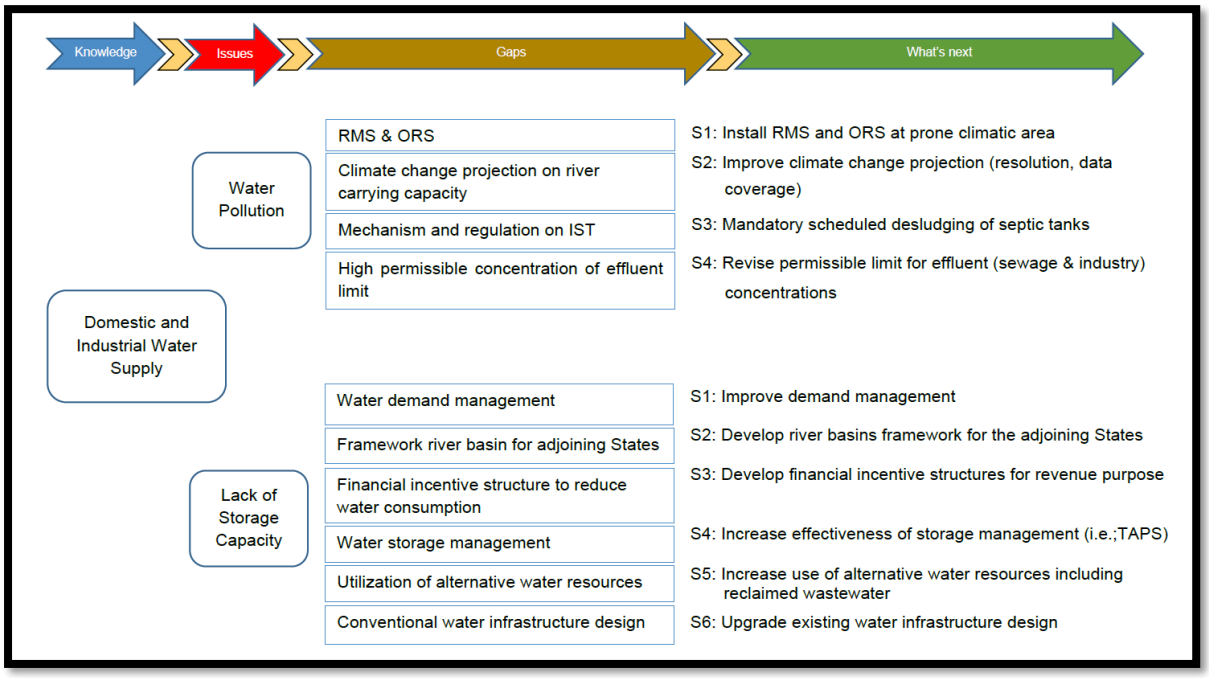

Sumber: (Institut Penyelidikan Air Kebangsaan Malaysia, 2021)

Rajah 19 Jurang dan strategi yang sepadan untuk penggunaan air sektor di bawah kesan perubahan iklim yang mungkin

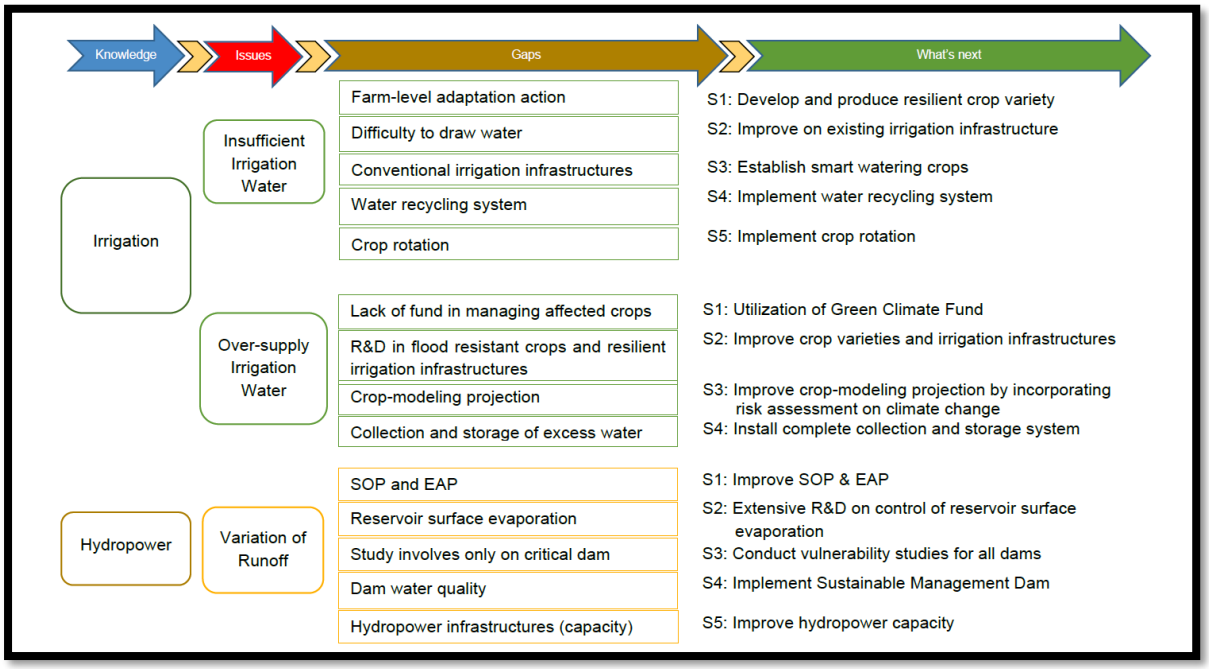

Sumber: (Institut Penyelidikan Air Kebangsaan Malaysia, 2021)

Rajah 20 Jurang dan strategi yang sepadan untuk penggunaan air sektor di bawah kesan perubahan iklim yang mungkin

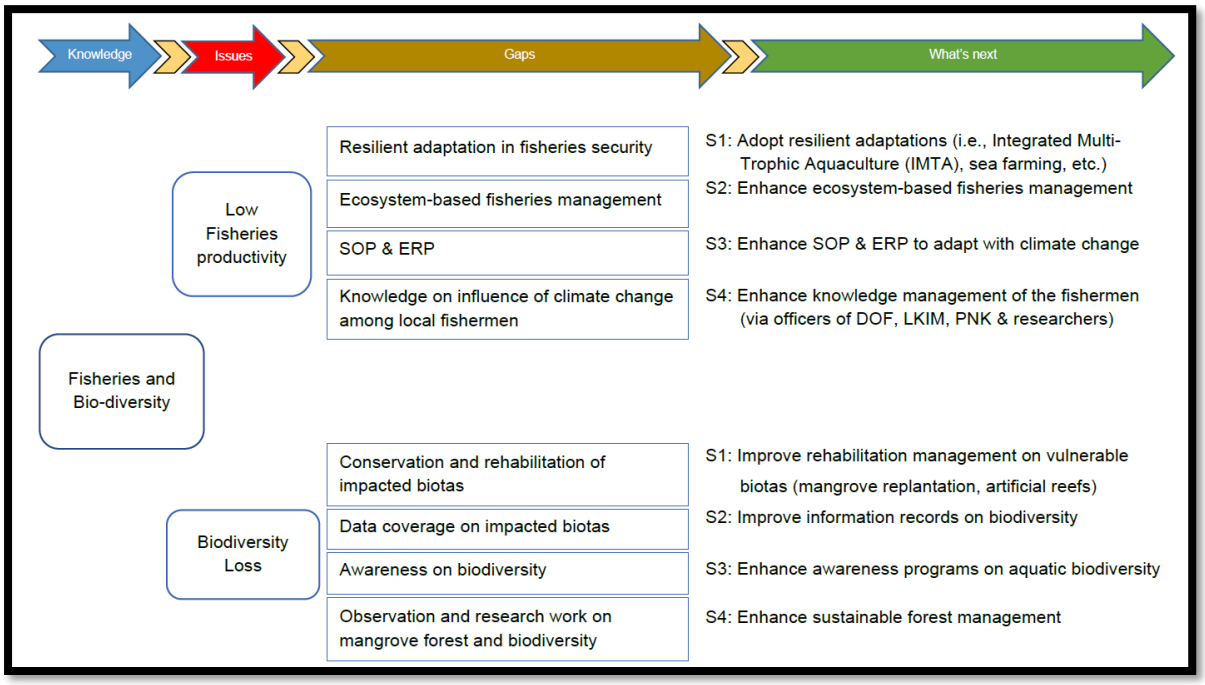

Sumber: (Institut Penyelidikan Air Kebangsaan Malaysia, 2021)

Rajah 21 Jurang dan strategi yang sepadan untuk penggunaan air sektor di bawah kesan perubahan iklim yang mungkin

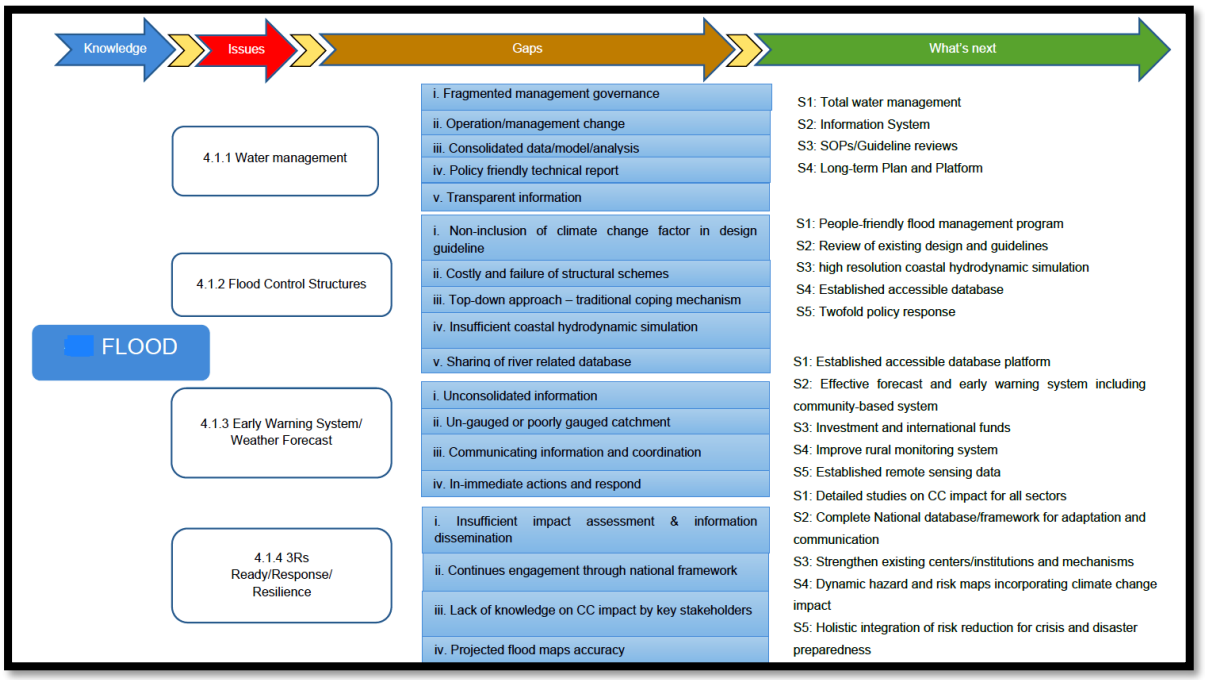

Sumber: (Institut Penyelidikan Air Kebangsaan Malaysia, 2021)

Rajah 22 Jurang dan strateginya yang sepadan untuk bencana berkaitan air – banjir di bawah kesan perubahan iklim yang mungkin

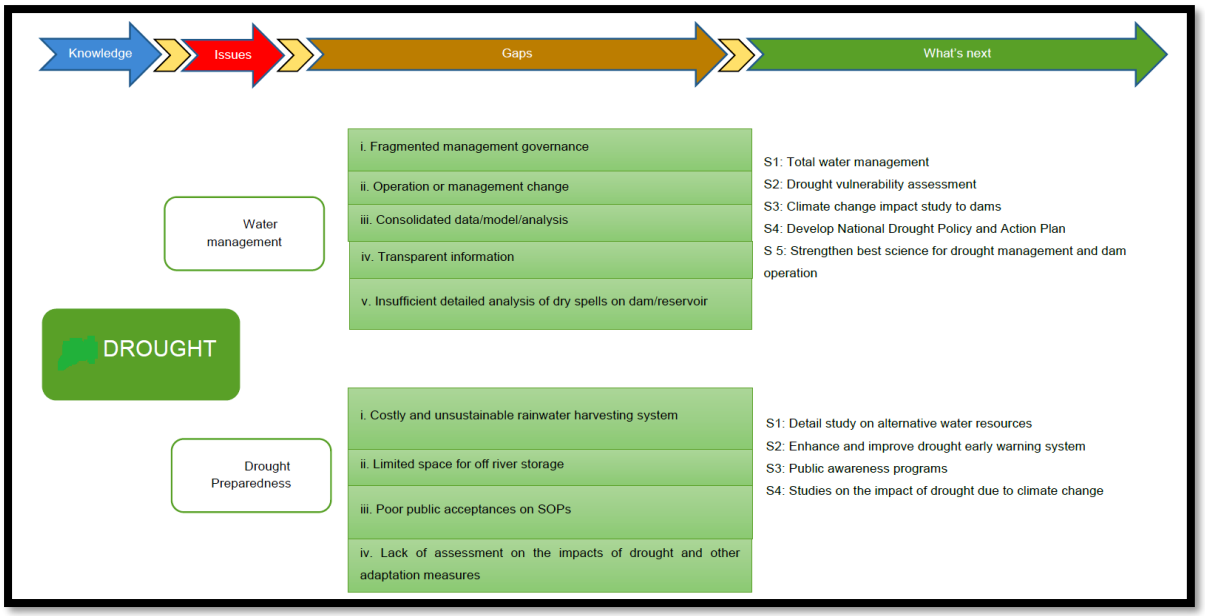

Sumber: (Institut Penyelidikan Air Kebangsaan Malaysia, 2021)

Rajah 23 Jurang dan strategi yang sepadan untuk bencana berkaitan air – kemarau di bawah kesan perubahan iklim yang mungkin

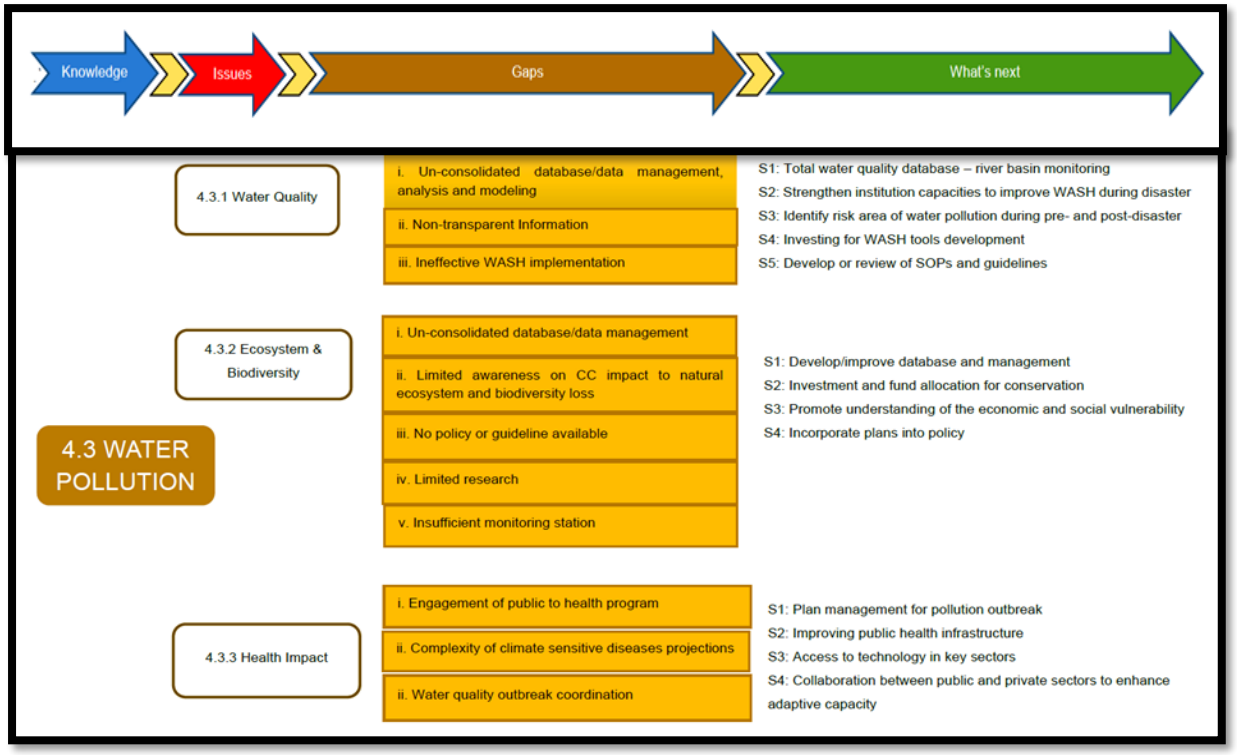

Sumber: (Institut Penyelidikan Air Kebangsaan Malaysia, 2021)

Rajah 24 Jurang dan strategi yang sepadan untuk bencana berkaitan air – pencemaran air di bawah kesan perubahan iklim yang mungkin

1.2.4. Perlombongan mesra alam

Perlombongan mesra alam yang melibatkan sektor kerajaan di dalam dan di luar Malaysia

Oleh
Ts. ChM. Dr. Abdul Hafidz Yusoff, Universiti Malaysia Kelantan (UMK)

Laporan Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu (PBB) baru-baru ini mendapati bahawa 26 peratus daripada pelepasan karbon dunia berpunca daripada pengekstrakan dan pemprosesan awal logam dan mineral lain. Mengurangkan kesan alam sekitar aktiviti perlombongan diiktiraf sebagai komponen utama pembangunan ekonomi rendah karbon. Cornish Lithium, sebuah syarikat yang ditubuhkan pada tahun 2016 untuk meneroka rizab litium daerah Inggeris, yang secara perbandingan banyak terdapat dalam air geoterma, menggunakan penyepaduan imejan satelit, dron dan pemetaan bawah permukaan 3D dan data pemetaan sejarah terdahulu selama lebih daripada 200 tahun untuk mengesan potensi tertinggi deposit litium yang besar. Kerjasama yang teguh dengan masyarakat setempat, kerajaan dan ahli akademik telah banyak mengurangkan jumlah cubaan penerokaan ke atas hutan dan pelucutan yang berlebihan. Lubang gerek air digerudi ke dalam struktur geologi yang telap untuk memintas cecair pada kedalaman kira-kira 1km di tapak yang disasarkan dan air dipam ke dalam loji pemprosesan untuk mengekstrak litium sebelum disuntik kembali ke bawah tanah. Kaedah ini mempunyai kesan yang jauh lebih kecil daripada lembangan penyejatan udara terbuka besar (IET) tradisional.

Selain daripada peraturan semasa di bawah Akta Kualiti Alam Sekeliling Malaysia 1974 dan Enakmen Mineral Negeri, rancangan untuk meningkatkan kecekapan dan mengurangkan kesan alam sekitar perlombongan juga melibatkan penutupan lombong haram dan tidak terkawal, memilih proses perlombongan umum yang mesra alam, melaksanakan teknologi perlombongan hijau yang baru ditemui, membersihkan tapak lombong yang ditutup, menilai semula gred terputus, dan menyelidik pembangunan teknologi perlombongan hijau (Misi MIT 2016).

Perlombongan biologi dengan menggunakan bakteria bukan patogen sebagai inisiatif menjadi penggunaan perindustrian yang penting di Afrika Selatan, Brazil dan Australia, dengan 20% daripada pengeluaran tembaga global berasal daripada larut lesap biologi (BBC News Technology 17406375). **Kenderaan pelepasan sifar di tapak lombong** yang boleh menjana elektrik secara terus daripada hidrogen atau gas asli, yang hanya menghasilkan wap air sebagai sisa atau bateri terpacu, telah dihasilkan oleh syarikat Finland Epiroc (Epiroc). Rio Tinto, sebuah syarikat Australia menjalankan lombong perintis dengan **teknologi penangkapan metana** di New South Wales dan penyimpanan karbon dioksida di Victoria Australia, dengan lebih 60,000 tan metrik disimpan pada tahun 2020. Dundee Sustainable Technologies, sebuah syarikat Kanada telah membangunkan **proses hidrometalurgi** baharu pengklorinan untuk menggantikan penggunaan sianida yang sangat toksik dan menghapuskan keperluan kolam sisa dan risiko keruntuhan pembendungan. Fitostabalisasi adalah oleh penyelidikan Chile untuk mengekalkan bahan cemar menggunakan pertumbuhan

tumbuhan untuk mengurangkan mobiliti Aeolian logam berat tanah, sebagai satu inisiatif untuk **merawat sisa lombong**. Latihan pengendali dengan menggunakan **simulator** boleh mengurangkan kos dan penggunaan bahan api dengan ketara sekali gus mengurangkan pelepasan karbon. Perlombongan sekerap menggunakan sumber yang sentiasa boleh diguna semula untuk inisiatif perlombongan lain kerana logam kitar semula lebih murah dan mampan. Ecosphere Technologies di Australia menggunakan Ozonix untuk merawat bakteria, organik larut dalam air sisa perlombongan dengan menggunakan bahan kimia. Perbandaran Tempatan eMalahleni di Afrika Selatan melaksanakan loji penyahgaraman, menyumbang kemudahan sisa hampir sifar. Syarikat perlombongan Barrick Gold di Australia kini menerima 19% kuasanya daripada tenaga boleh diperbaharui. Pelombong permukaan 2200 SM digunakan untuk mengurangkan pencemaran bunyi dan udara dengan menghalang aktiviti penggerudian dan letupan konvensional.

Rujukan

1. https://eandt.theiet.org/content/articles/2020/01/can-mining-ever-go-green/
2. https://web.mit.edu/12.000/www/m2016/finalwebsite/solutions/greenmining.html
3. https://www.bbc.com/news/technology-17406375#:~:text=In%20the%20case%20of%20biomining,is%20not%20limited%20to%20copper.
4. https://www.epiroc.com/en-fi/innovation-and-technology/zero-emission

1.2.5. Pengurusan Lembangan Sungai Bersepadu (IRBM)

Pemulihan dan Baik Pulih Sungai melalui Perkongsian SMART: Peranan Kerajaan

Oleh

Dr. Kalithasan Kailasam, Global Environment Centre (GEC)

Pendekatan Pengurusan Lembangan Sungai Bersepadu (IRBM) bertujuan mengintegrasikan pengurusan sumber air dengan pengurusan ekosistem dan membolehkan penggabungan pertimbangan huluan dan hiliran ke dalam membuat keputusan dan seterusnya pengurusan sumber air (Keizrul Abdullah, 1999). Pendekatan IRBM akan membawa kepada sungai yang lebih bersih dan sihat melalui perlindungan, pemulihan dan baik pulih ekosistem sungai yang lebih baik dan seterusnya meningkatkan status kepelbagaian biologi (Kailasam, 2005).

Dalam tahun kebelakangan ini, terdapat peningkatan pengiktirafan terhadap keperluan untuk meningkatkan pelibatan pihak berkepentingan dalam pengurusan sungai (Chan, 2005). Kini telah diiktiraf secara meluas bahawa melainkan pelbagai pihak berkepentingan termasuk banyak agensi kerajaan, penyedia perkhidmatan, ahli politik, orang awam, sektor swasta, masyarakat setempat dan NGO terlibat secara aktif – usaha ke arah pengurusan sungai tidak berjaya dan tidak mampan (Bent Lauge Madsen, 1995a, 1995b). Kertas kerja ini berkongsi proses pelibatan yang berbeza tentang bagaimana kerajaan boleh memainkan peranan penting dalam pengurusan sungai.

Agensi kerajaan memainkan peranan penting bukan sahaja pada peringkat dasar tetapi juga untuk menterjemahkannya ke dalam tindakan untuk memastikan kesihatan sungai, terutamanya pemuliharaan di dasar lembangan sungai terutamanya melalui perlindungan, pemulihan dan baik pulih kawasan tadahan air. Sebelum ini, agensi memberikan tumpuan kepada "pendekatan tegas" terutamanya dalam penyelesaian kejuruteraan untuk menangani pengurusan dan isu kawasan tadahan air. Seperti yang ditekankan oleh IWRM/ IRBM serta pengalaman lebih 20 tahun GEC dalam penjagaan sungai, akar kepada pengurusan lembangan sungai yang berkesan adalah terutamanya pada 'faktor manusia' (tingkah laku dan amalan manusia). **Pendekatan Sains Sivik** yang menekankan pendekatan **HEART**, dimana **Kesedaran, Pengetahuan** dan **Kemahiran** akan membolehkan **Tindakan** diambil oleh kumpulan sasaran berkaitan adalah diperlukan, masih kurang. Oleh itu, untuk menangani dan menyelesaikan isu di akar umbinya, pelibatan setempat, iaitu dalam kalangan semua pihak yang berkepentingan terutamanya masyarakat tempatan adalah penting dan telah digalakkan oleh GEC sejak 15 tahun yang lalu. Ia adalah penting untuk mengambil kira pendekatan kemanusiaan, seperti kuasa masyarakat dalam mengurangkan isu seperti pencemaran sungai serta pemantauan lembangan.

Mengimbangi pendekatan "atas ke bawah" dan "bawah ke atas" serta "*Hard & Heart*" adalah aspek utama dalam memastikan pemilikan dan kemampanan projek. Oleh itu, kunci pendekatan ini ialah membina hubungan dan kepercayaan semua pihak berkepentingan terutamanya masyarakat dengan kerajaan. Salah satu model kejayaan adalah perkongsian awam, swasta (PPP) yang menekankan kerjasama pihak berkepentingan dan benefisiari: kerajaan (rentas agensi), sektor swasta, NGO dan Awam.

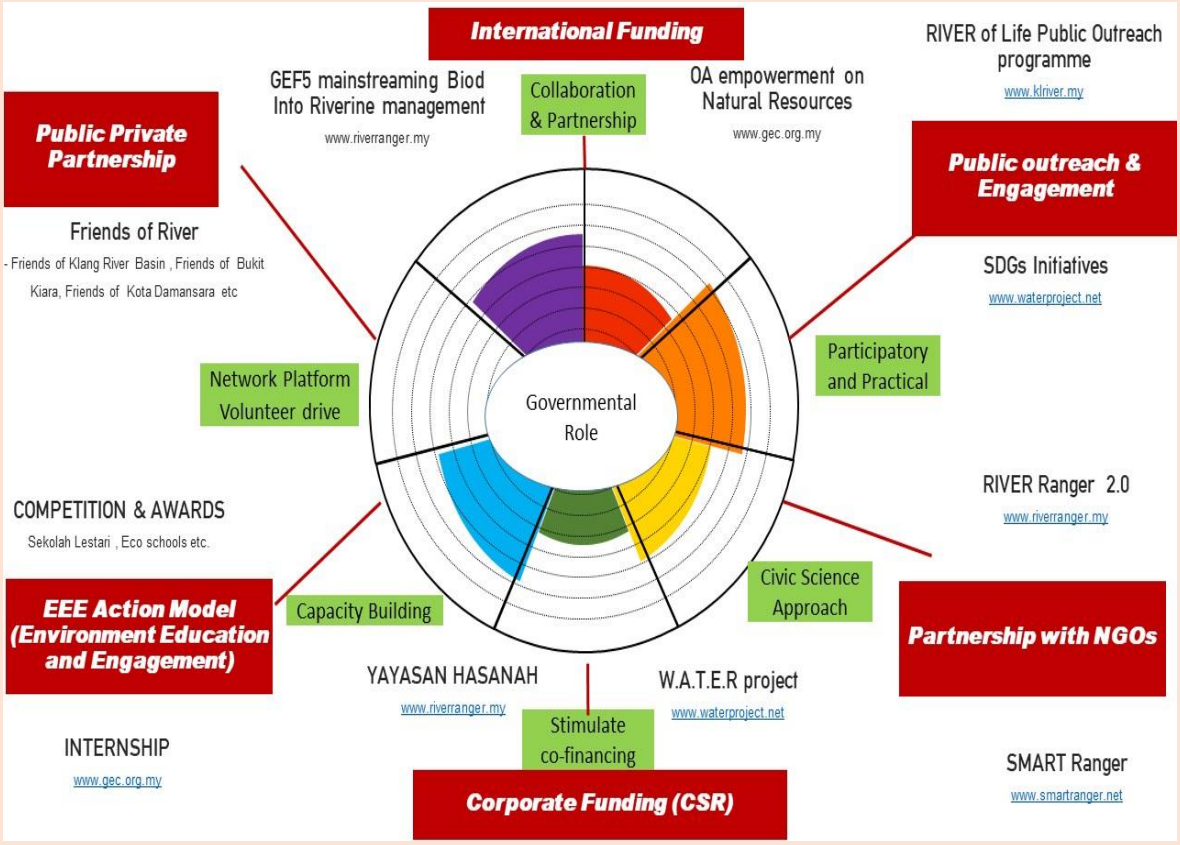

Rajah 25 Model Perkongsian SMART Lembangan Sungai

Dalam memastikan perkara di atas, mekanisme Perkongsian SMART telah diwujudkan dan dipromosikan sebagai platform tumpuan untuk meningkatkan pelibatan dan rasa pemilikan sungai. Perkongsian SMART membantu mengukuhkan hubungan dan pelibatan agensi kerajaan dan pihak berkepentingan lain yang berkaitan dengan NGO, masyarakat setempat, orang awam dan media dalam perlindungan, pemulihan, baik pulih dan pemantauan aktiviti lembangan sungai.

Terdapat beberapa model teladan Perkongsian SMART seperti dalam rajah di atas, dengan sendirinya atau membentuk perkongsian pintar dengan pihak lain (agensi, sektor swasta, yayasan, agensi pembiayaan antarabangsa, NGO, komuniti/awam dan Universiti/Institusi Penyelidikan). Berikut adalah beberapa contoh pengurusan lembangan sungai yang baik menggunakan model Perkongsian SMART oleh GEC dengan agensi kerajaan dan sektor swasta.

Salah satu contoh projek pelibatan pintar yang baik ialah projek Pemulihan dan Pengindahan Sungai terbesar Kerajaan Malaysia; Program Khidmat Masyarakat River of Life (ROL POP) (http://www.klriver.org) yang melibatkan penyertaan pelbagai peringkat dengan semua pihak berkepentingan yang berkaitan. Pada peringkat kerajaan tempatan, platform Agenda Tempatan 21 merupakan satu lagi model perkongsian pintar yang berjaya dalam pelibatan pihak berkepentingan yang mampan. Selain itu, sektor Swasta dan Yayasan juga menyumbang secara signifikan terhadap pengurusan lembangan sungai yang mampan di Malaysia. Satu contoh yang baik yang menunjukkan kesan yang ketara adalah Projek

W.A.T.E.R Yayasan SPARK (Bekerja Secara Aktif Melalui Pendidikan dan Pemulihan): Projek Pemulihan Sungai Sg. Penchala melalui perkongsian pintar dari 2004 hingga kini dengan kemajuan berterusan dan pengembangan inisiatif yang memberikan manfaat bukan sahaja kepada aspek alam sekitar sungai, tetapi juga sosial dan ekonomi masyarakat berhampiran (http://www.waterproject.net.my). Satu lagi contoh yang baik pelibatan berasaskan Yayasan adalah oleh Yayasan Hasanah: Pengurusan Lembangan Sungai Kinta untuk Perkhidmatan Komuniti dan Ekosistem melalui Penyertaan Komuniti Aktif dan Pihak Berkepentingan. Ia menekankan peranan pelbagai agensi di hulu pengurusan tadahan Sg Kinta bersama penerima manfaat lain termasuk masyarakat Orang Asli. Selain itu, Pengarusperdanaan Pemuliharaan Kepelbagaian Biologi ke Pengurusan Sungai di Malaysia (Kinta Atas dan Lembangan Sungai Klang) juga merupakan contoh yang baik untuk menunjukkan bagaimana agensi kerajaan (JPS Malaysia) boleh bekerjasama dengan agensi antarabangsa (GEF dan UNDP) dan NGO (GEC) sebagai rakan pelaksana. Di samping itu, projek Memperkasa Komuniti Orang Asli yang disasarkan dalam Pemuliharaan Sumber Asli dan Kehidupan Mampan bersama UNDP-MOF Malaysia; Pengurusan Sumber Air Mampan untuk Komuniti melalui Bekalan Air Minum dengan HSBC Bank Berhad; dan Dana Penjagaan Sungai Kebangsaan GEC adalah beberapa model kes yang berjaya.

Dengan perkongsian dengan masyarakat setempat dan orang ramai, contoh yang baik dapat dilihat melalui rangkaian Friends of Klang River Basin (FOKRB) dan Friends of River Group yang lain. Hasil utama perkongsian ini termasuk penubuhan perkongsian antara pelbagai kumpulan komuniti proaktif tempatan dan agensi kerajaan untuk penggunaan bersama, pemantauan, kerjasama, perkongsian maklumat, serta rangkaian dalam kalangan pihak berkepentingan sebagai mekanisme pertukaran maklumat untuk berkongsi pengalaman dan pengajaran berkaitan. Semua maklumat projek yang berkaitan mengenai pihak berkepentingan yang terlibat, peranan agensi kerajaan dan sumbangan mereka terhadap pencapaian projek/program yang diketengahkan di atas boleh didapati di laman web www.riverranger.my.

Perkongsian SMART **membuka tanggapan penting untuk dimulakan**, seperti peranan penasihat yang merupakan bahagian penting dalam menyumbang idea, kelulusan dan sumber kepada pelaksanaan projek. Model ini juga melengkapkan kepakaran teknikal mereka dengan agensi lain, dengan pengetahuan dan kemahiran yang diperlukan untuk mengurus kawasan tadahan air dengan cara yang lebih semula jadi. Selain itu, agensi akan dapat memahami dengan lebih baik apa yang diperlukan untuk mengurus sungai secara mampan dan akan diberikan idea tentang cara untuk memulakan dan mengambil bahagian secara berkesan dalam penyertaan masyarakat dalam pengurusan kawasan tadahan air, membenarkan/mendedahkan pegawai kerajaan kepada isu-isu yang dihadapi oleh masyarakat dan memberi mereka peluang untuk membangunkan penyelesaian bagi masalah ini melalui cara yang ada. Ia juga merupakan peluang bagi pegawai kerajaan untuk membentuk rangkaian dengan ahli masyarakat dan oleh itu, orang ramai akan mendapat akses/hubungan terus dengan pegawai kerajaan yang berkaitan di agensi berkaitan. Orang ramai perlu diberi pengiktirafan serta menanam rasa pemilikan untuk melindungi alam sekitar dan persekitaran mereka sambil sebati dengan pembandaran dan pembangunan seiring dengan matlamat kerajaan/agensi.

Agensi kerajaan juga boleh memberikan sokongan dan mengiktiraf program atau aktiviti yang sedang dijalankan serta bekerjasama dengan NGO dan CBO dengan menyediakan sokongan teknikal serta rakan kerjasama. Contoh program sokongan yang dibangunkan dan dikendalikan oleh NGO ialah RIVER Ranger, SMART Ranger dan DRH2O GEC. Satu lagi peranan yang boleh dimainkan oleh agensi kerajaan adalah dengan mengiktiraf inisiatif perkongsian oleh pihak berkepentingan lain terutamanya orang awam, masyarakat setempat dan sukarelawan. Platform seperti Anugerah ROLPOP, Sekolah Lestari, Anugerah SGD, Anugerah Hari Air Sedunia dan Anugerah Penjagaan Sungai adalah beberapa platform yang mantap untuk mengiktiraf kumpulan sasaran (pemandu). Selain itu, kesukarelawanan sokongan kewangan dan rangkaian dalam kalangan pihak berkepentingan dan komuniti adalah sama penting, denganplatform seperti National River Care Fund (NRCF) oleh GEC, Inisiatif Komuniti LA21 oleh Pihak Berkuasa tempatan, Sokongan Teknikal Taman Komuniti Bandar oleh Jabatan Pertanian (DoA), Friends of Rivers (FoR) ialah beberapa kajian kes terbaik yang menunjukkan peranan berbeza agensi kerajaan dalam menyokong pelbagai inisiatif yang dilaksanakan.

Ringkasnya, Perkongsian SMART yang dikongsi di atas menjelaskan manfaat pelibatan pelbagai agensi kerajaan seperti di bawah-

(a) Mewujudkan mekanisme kemampanan berfokus (pembiayaan, sumber manusia, institusi) yang merupakan keberkesanan kos dan penjimatan masa. Walau bagaimanapun, melaksanakan satu program untuk keseluruhan kawasan tadahan akan lebih menjimatkan kos kerana penyepaduan program akan mengelakkan kelewatan yang berkaitan dengan kontrak berasingan, memulakan dan mengurus fasa yang berbeza atau projek berskala kecil.

(b) Mengoptimumkan sumber yang membolehkan skala ekonomi dan pengeluaran bahan biasa dan aktiviti bersama merentasi semua subkawasan tadahan dan bukannya inisiatif berasingan,

(c) Mengelakkan pertindihan kerja terutamanya reka bentuk, pertindihan bahan dan aktiviti serta kelulusan merentasi fasa subkawasan tadahan dan kontraktor yang berasingan,

(d) Meningkatkan ketekalan dalam mesej dan prinsip utama yang pemesejan biasa dan bersepadu mengenai isu umum merentas subkawasan tadahan boleh diseragamkan,

(e) Memudahkan pengurusan dan pentadbiran dengan kontrak bersepadu untuk mengurus berada di bawah bimbingan satu jawatankuasa pemandu yang ditubuhkan, berbanding enam hingga lapan kontrak dan mekanisme penyelarasan berasingan.

Secara keseluruhan, ia membawa kepada hasil yang lebih baik dan lebih berkekalan. Pendekatan bersepadu ini akan meningkatkan kualiti hasil dan meningkatkan kemampanan dengan membolehkan pembangunan perkongsian jangka panjang pelbagai pihak berkepentingan. Pelibatan dan penyertaan kerajaan adalah penting dan mesti bekerjasama dengan pihak berkepentingan utama lain seperti NGO, Komuniti/awam, sektor swasta, institusi pendidikan dan penyelidikan melalui perkongsian

pintar dalam mana-mana projek, yang akhirnya akan membawa kepada perkongsian jangka panjang, pemilikan, pendekatan menang-menang yang membawa kepada kemampanan.

Tadahan Air dan Pengurusan Sumber Air Bersepadu - Kitaran air dalam lembangan sungai yang besar.

1.2.6. Pengurusan Lembangan Tasik Bersepadu (*Integrated Lake Basin Management* atau ILBM)

Dengan latar belakang nilai sumber tasik yang unik ini, kesan negatif penggunaan secara berlebihan oleh manusia terhadap sumber ini, dan akibat kesukaran mengurus tasik dan lembangannya untuk kegunaan mampan, Jawatankuasa Alam Sekitar Tasik Antarabangsa (ILEC) telah mengkaji pengalaman pengurusan lembangan tasik di banyak negara di seluruh dunia. Matlamatnya adalah untuk membangunkan pendekatan bersepadu yang berkesan dan saintifik untuk pengurusan lembangan tasik. Pendekatan ini, yang ditetapkan pengurusan lembangan tasik bersepadu (ILBM), adalah cara berfikir yang membantu pengurus lembangan tasik dan pihak berkepentingan mengurus tasik dan lembangannya untuk kegunaan mampan, dan khususnya untuk mengekalkan perkhidmatan pengawalseliaan ekosistem. Berdasarkan sebahagian daripada Inisiatif Pengurusan Lembangan Tasik sebelum ini yang dijalankan dengan kerjasama Bank Dunia dan Kemudahan Persekitaran Global, ILBM menganggap tasik mempunyai banyak nilai sumber yang memerlukan pertimbangan pengurusan khas kerana sifat air lentiknya (ILEC, 2005). Menyedari bahawa tasik dan lembangannya adalah satu unit pengurusan yang saling berinteraksi, ILEC telah menentukan bahawa pengurusan lembangan tasik yang baik hanya boleh direalisasikan melalui ILBM. Di samping mempertimbangkan ciri biofizikal yang dikaitkan dengan sistem air lentik seperti tasik, rangka kerja pengurusan ini menggalakkan penambahbaikan berterusan tadbir urus lembangan tasik, dengan menyepadukan enam elemen pengurusan penting untuk pengurusan lembangan tasik yang berkesan. Tonggak tadbir urus tasik ini termasuk institusi, dasar, penyertaan pihak berkepentingan, sains, teknologi dan pembiayaan, dan adalah asas untuk menangani kemerosotan perkhidmatan ekosistem secara berkesan, terutamanya yang melibatkan perkhidmatan pengawalseliaan.

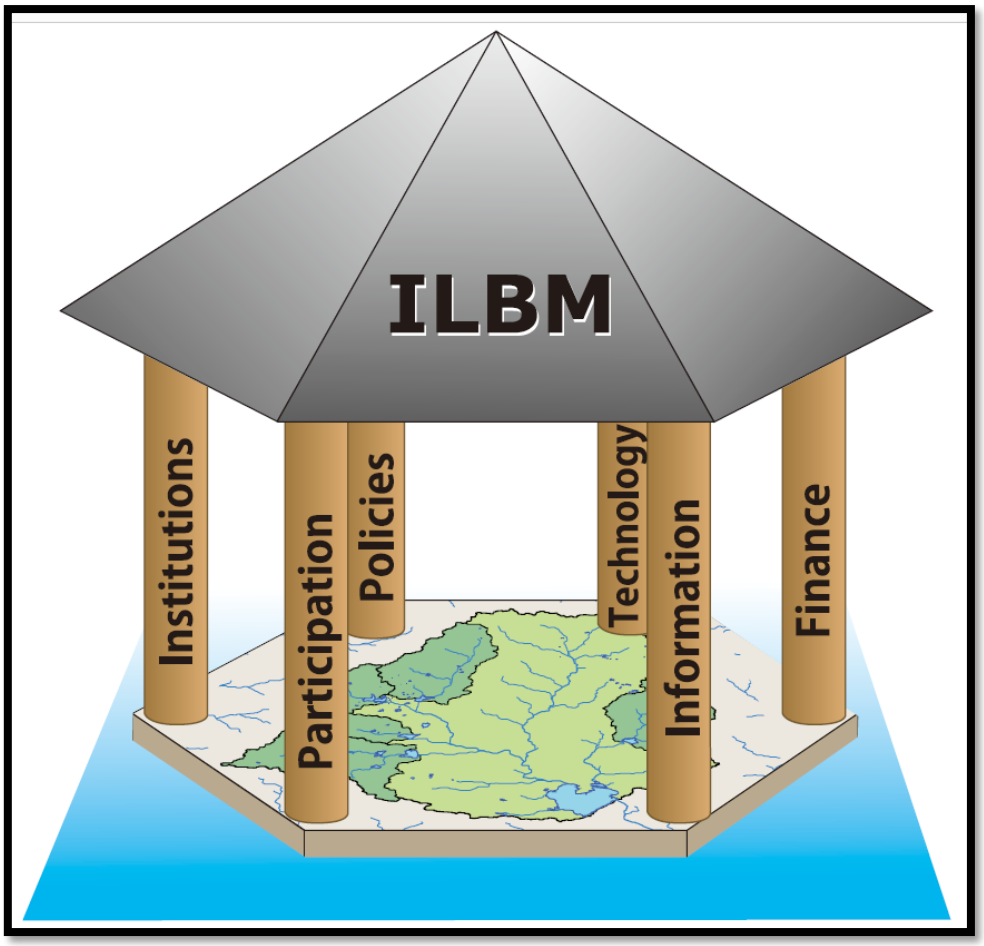

Rajah 26 Elemen Tadbir Urus ILBM (Nakamura dan Rast, 2012)

ILBM	ILBM
Institutions	Institusi
Participation	Penyertaan
Policies	Dasar
Technology	Teknologi
Information	Maklumat
Finance	Kewangan

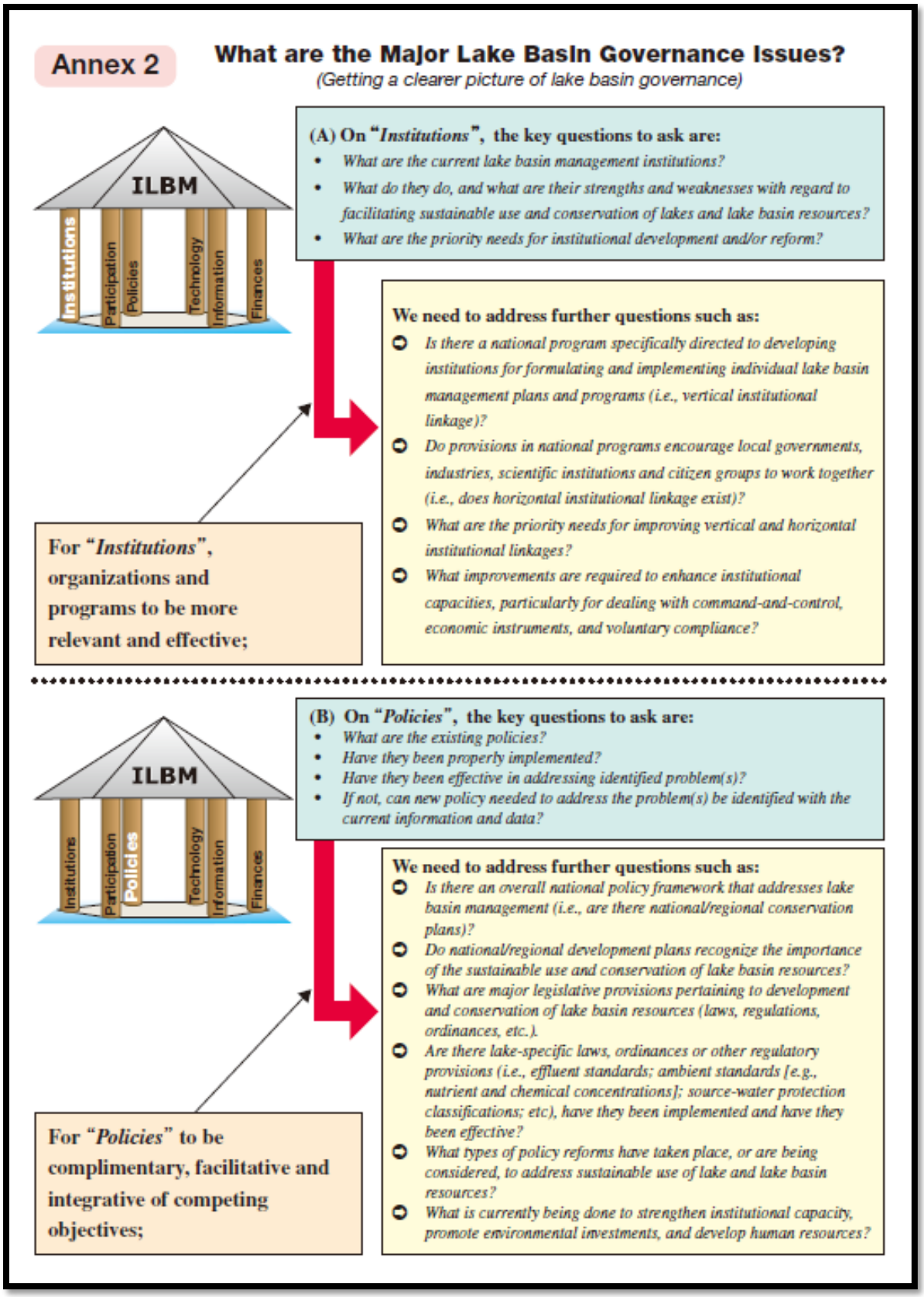

Sumber: (Nakamura dan Rast, 2012)

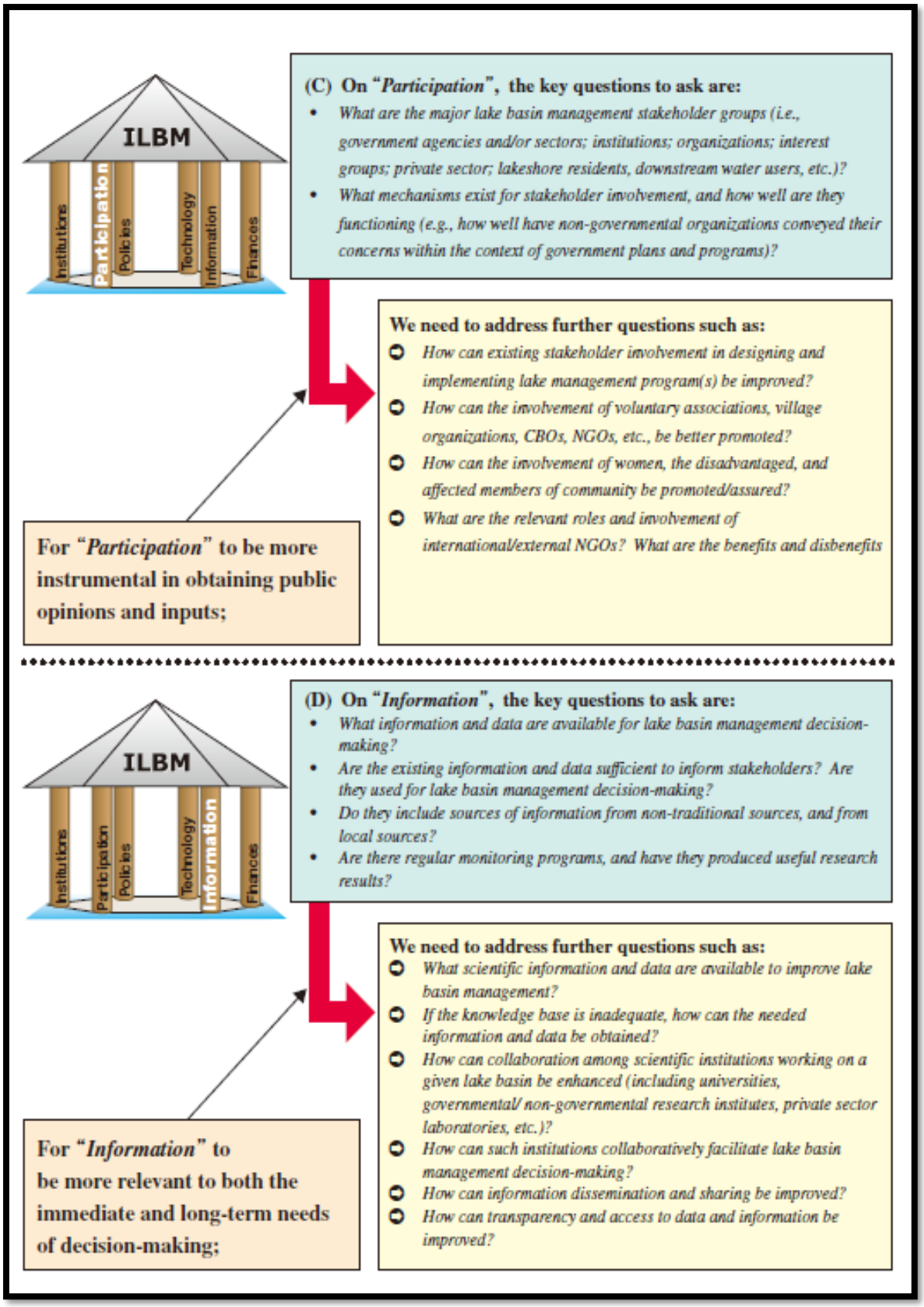

Sumber: (Nakamura dan Rast, 2012)

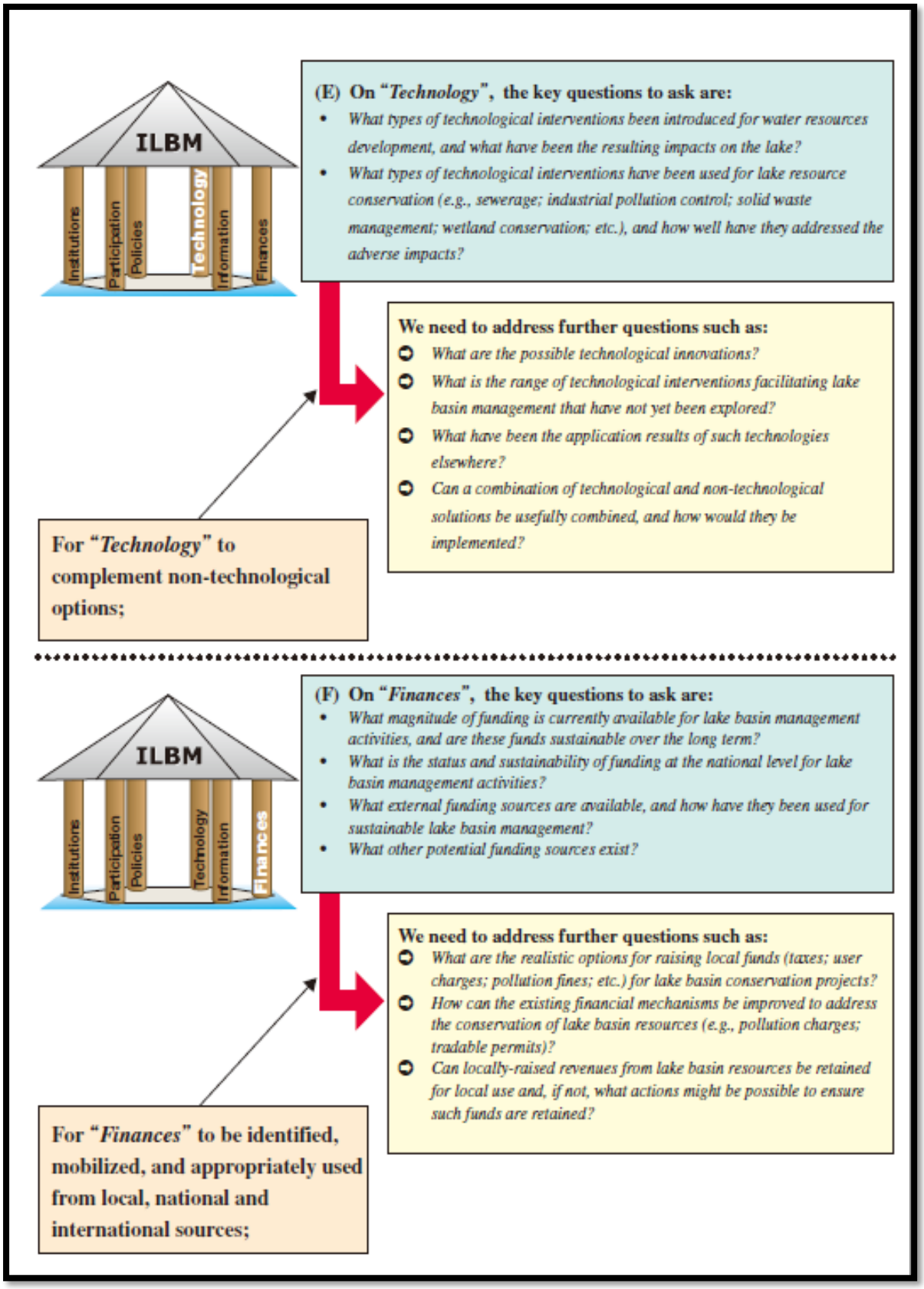

Sumber: (Nakamura dan Rast, 2012)

1.2.7. Pengurusan Zon Pantai Bersepadu (ILBM)

Status Stesen Kualiti Air Marin

Jabatan Alam Sekitar Malaysia pada 2019 melaporkan bahawa daripada 368 stesen pemantauan kualiti air marin tempatan di pesisir pantai, muara dan pulau, 74 stesen adalah cemerlang, 113 stesen adalah baik, manakala 166 stesen adalah sederhana (JAS 2019). Baki 15 stesen dikategorikan sebagai daif. Sebanyak 11 stesen air tidak berkualiti terletak di muara, 3 berada di kawasan pantai manakala 1 lagi terletak di pulau.

Johor dan Selangor masing-masing mencatatkan 5 stesen daif, manakala Pulau Pinang merekodkan 2 stesen daif dan 1 stesen daif terletak di Perak, Melaka dan Kelantan. Koliform najis, oksigen terlarut, nitrat dan fosfat adalah parameter utama yang merosot kualiti air marin. Versi baharu MMWQI untuk pengiraan indeks kualiti air marin pada tahun 2019 telah menetapkan penanda aras baharu untuk memantau yang lebih sensitif dan ketat terhadap perubahan dalam kualiti air marin.

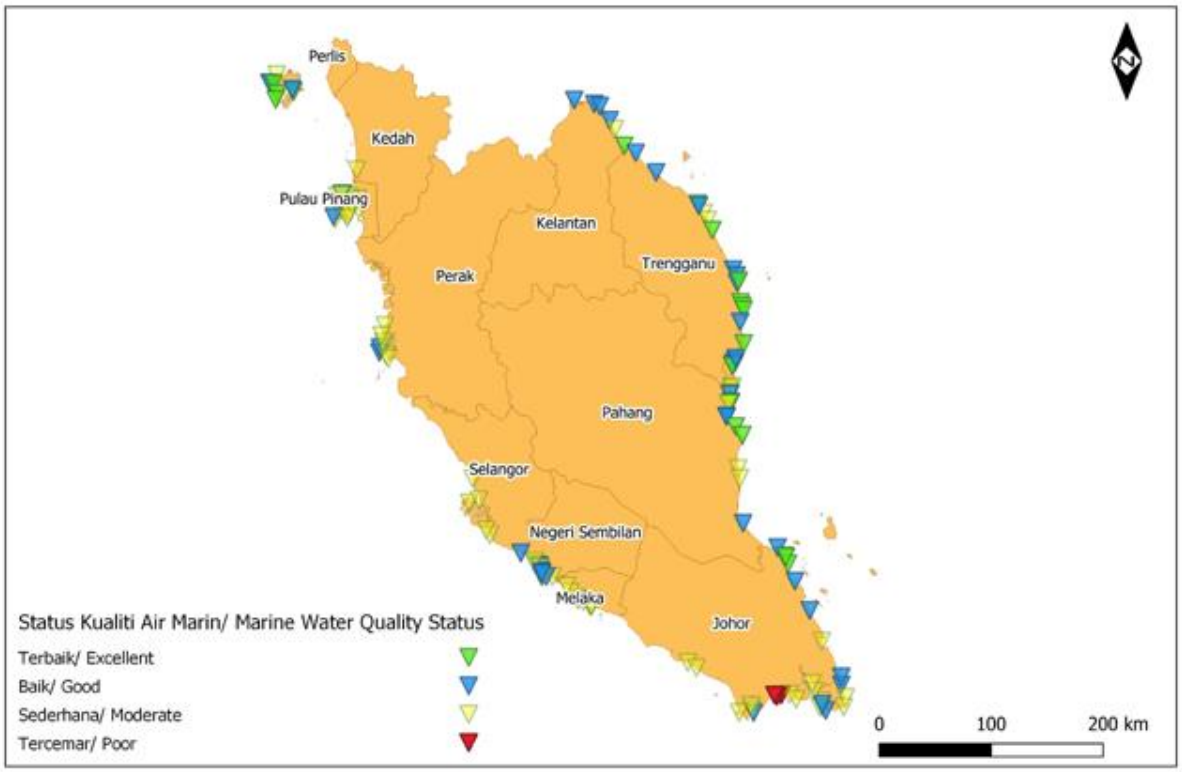

Rajah 27 Lokasi Stesen Pantai dan Indeksnya di Semenanjung Malaysia (JAS 2019)

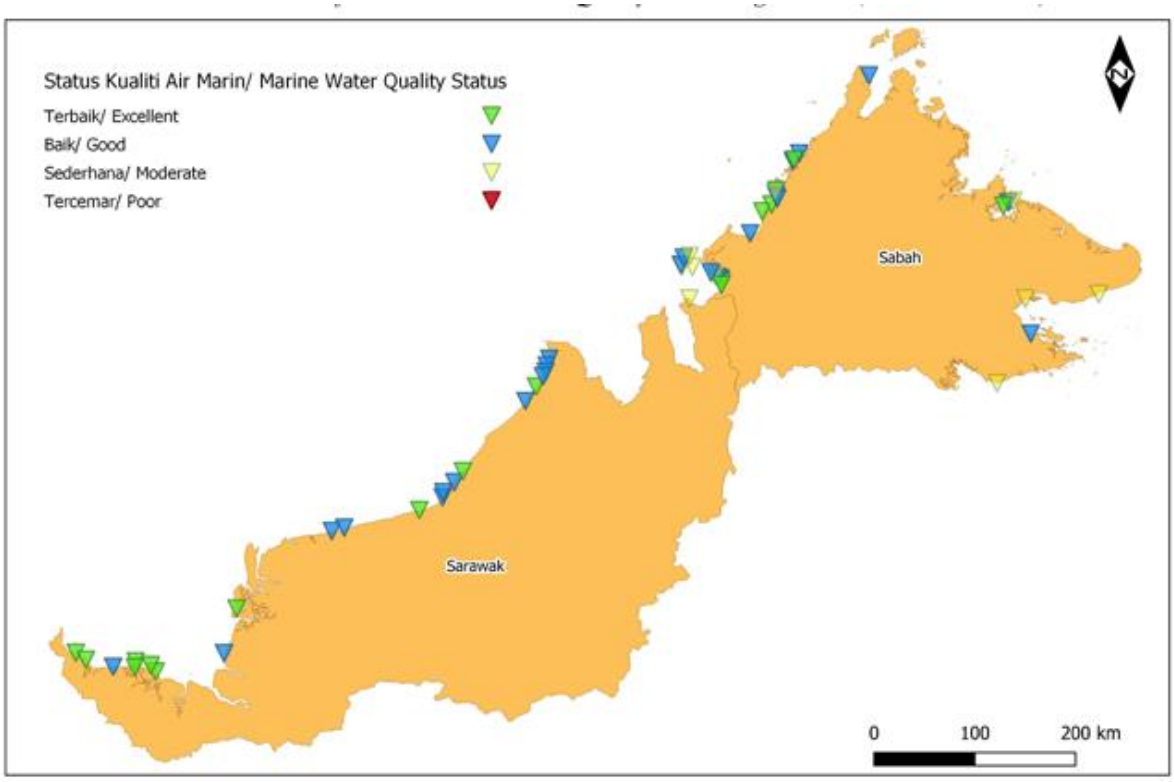

Rajah 28 Lokasi Stesen Pantai dan Indeksnya di Sabah dan Sarawak (JAS 2019)

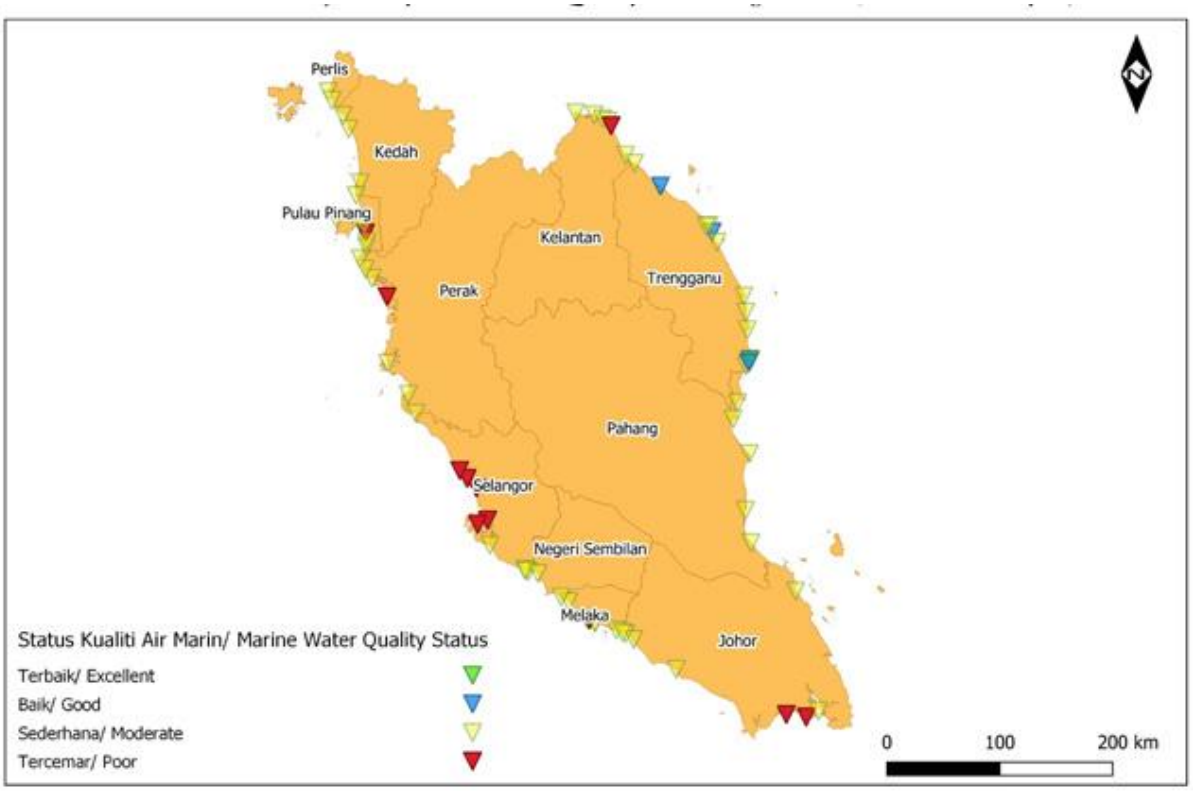

Rajah 29 Lokasi Stesen Muara dan Indeksnya di Semenanjung Malaysia (JAS 2019)

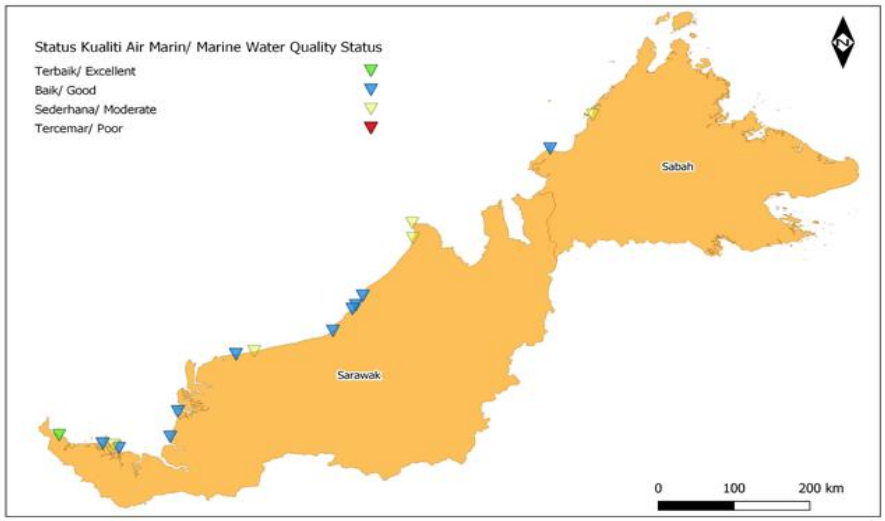

Rajah 30 Lokasi Stesen Muara dan Indeksnya di Sabah dan Sarawak (JAS 2019)

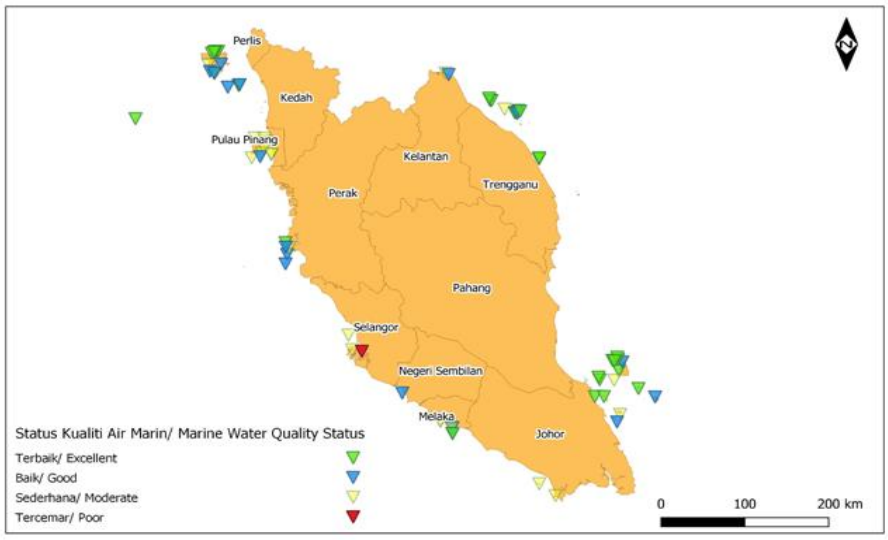

Rajah 31 Lokasi Stesen Pulau dan Indeksnya di Semenanjung Malaysia (JAS 2019)

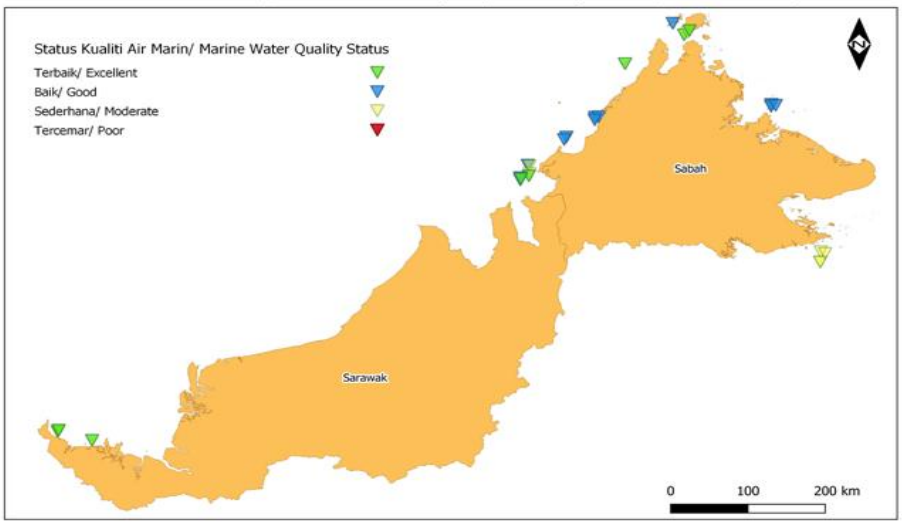

Rajah 32 Lokasi Stesen Muara dan Indeksnya di Sabah dan Sarawak (JAS 2019)

Pengurusan alam sekitar pantai yang mampan memerlukan integrasi aktiviti sosial, budaya, ekologi dan ekonomi yang konsisten dengan matlamat pembangunan mampan (Stocker *et. al.*, 2012). Universiti Wollongong di Australia mentakrifkan teori pengurusan pantai yang dicadangkan oleh Harvey dan Caton (2003) sebagai "pengurusan aktiviti manusia dan penggunaan mampan sumber pantai Australia untuk meminimumkan kesan buruk terhadap persekitaran pantai sekarang dan pada masa hadapan" (Stocker *et. al.*, 2012). Sementara itu, pendekatan mudah suai dan kolaboratif pengurusan pantai telah disepadukan dengan tadbir urus bersama dan tumpuan telah diberikan kepada penyertaan awam, kesedaran ekologi, penyepaduan yang lebih baik antara pelbagai sektor, penyelesaian kurang kejuruteraan dan, pada dasarnya, kepada konsep pembangunan mampan (Stocker *et. al.*, 2012).

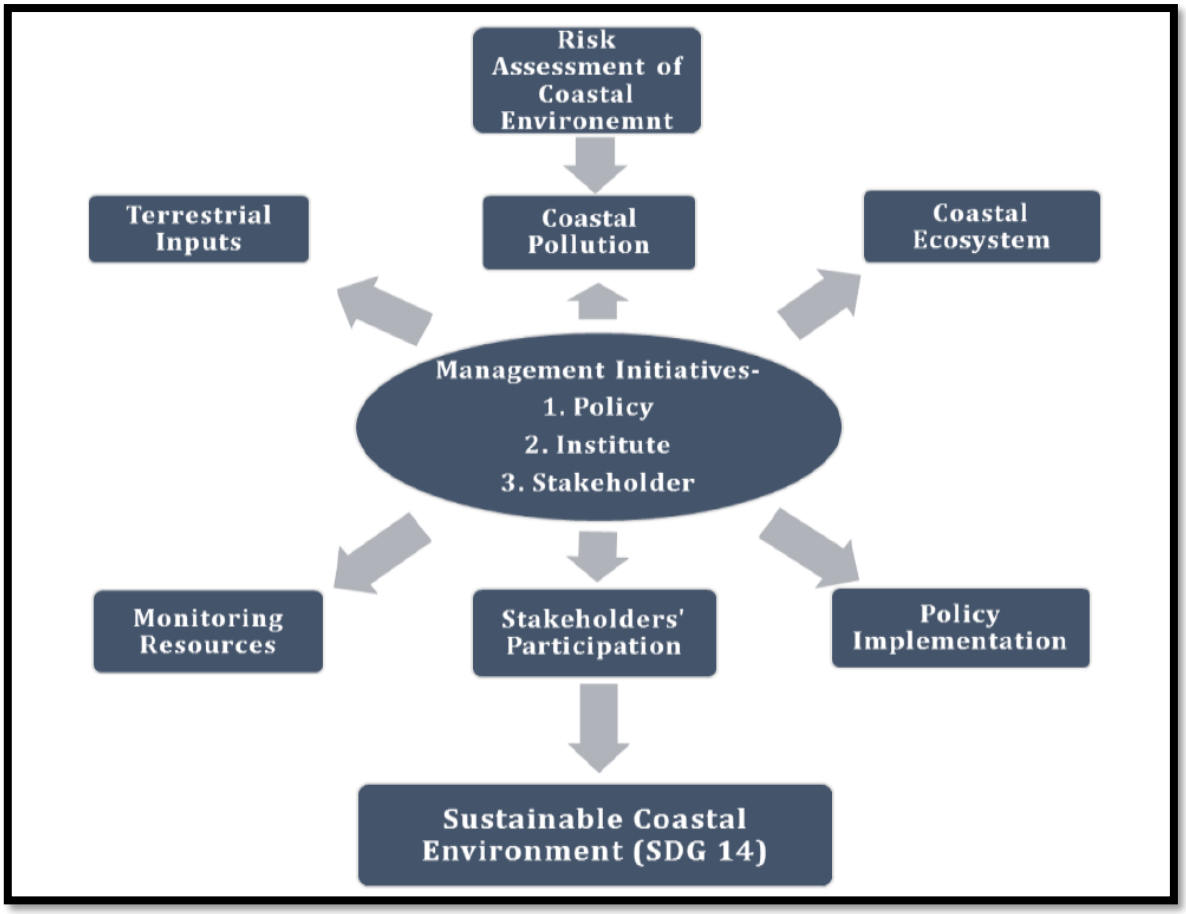

Rajah 33 Rangka kerja konsep untuk mencapai persekitaran pantai yang mampan (Mokhtar *et. al.*, 2017)

Risk Assessment of Coastal Environment	Penilaian Risiko Persekitaran Pantai
Terrestrial Inputs	Input dataran
Coastal Pollution	Pencemaran Pantai
Coastal Ecosystem	Ekosistem Pantai
Management Initiatives – 1. Policy 2. Institute 3. Stakeholder	Inisiatif Pengurusan – 1. Dasar 2. Institut 3. Pihak berkepentingan
Monitoring Resources	Pengawasan Sumber
Stakeholders' Participation	Penyertaan pihak berkepentingan

Policy Implementation	Pelaksanaan Dasar
Sustainable Coastal Environment (SDG 14)	Persekitaran Pantai Mampan (SDG 14)

Zon pantai adalah penghubung antara darat dan laut, dan merupakan kawasan unik yang dicirikan oleh kepelbagaian biologi marin yang tinggi. Ia adalah sumber yang sensitif terhadap alam sekitar dan ekonomi yang berharga. Zon pantai menyediakan perkhidmatan ekosistem yang sangat penting seperti makanan laut, perlindungan daripada bahaya semula jadi, ekopelancongan dan mitigasi perubahan iklim antara lain. Ia juga mempunyai nilai estetik yang hebat dan sebahagian daripada warisan budaya kita. Aktiviti seperti akuakultur dan pelancongan memberikan manfaat kepada ekonomi dan kesejahteraan manusia, tetapi jika tidak diurus dengan berkesan, ia juga boleh memberikan tekanan yang ketara kepada zon pantai melalui kehilangan kepelbagaian biologi, pencemaran oleh bahan berbahaya, pengenalan spesies bukan asli dan sampah laut (EU, 2014). Telah diketengahkan oleh Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu (2017) bahawa kesan buruk perubahan iklim (pengasidan lautan), penangkapan ikan berlebihan dan pencemaran laut menjejaskan keuntungan baru-baru ini dalam melindungi lautan dunia seperti yang dikehendaki di bawah Matlamat Pembangunan Mampan (SDG) 14. Sasaran 14.1 dengan jelas menyatakan bahawa menjelang 2025 negara mesti mengambil langkah untuk mencegah dan mengurangkan dengan ketara semua jenis pencemaran marin, khususnya daripada aktiviti berasaskan darat, termasuk serpihan marin dan pencemaran nutrien.

Persekitaran pantai - cabaran dan rangka kerja pengurusan

Ekonomi pertanian Malaysia yang kebanyakannya bermula dengan ketara dengan perkembangan pesat infrastruktur pembuatan (Mokhtar *et. al.*, 2010). Pelbagai dasar seperti Dasar Ekonomi Baru (1971-1990), Wawasan 2020 (1991-2020), Dasar Pembangunan Nasional (1991-2000) dan Dasar Wawasan Negara (2001-2010) menyokong antara lain. Menurut Laporan Ekonomi 2014/2015 yang diterbitkan oleh Kementerian Kewangan Malaysia, sektor pembuatan diunjurkan menyumbang 5.5% daripada jumlah Keluaran Dalam Negara Kasar (KDNK) pada 2015, manakala sektor pertanian 3.1% daripada jumlah KDNK pada tahun yang sama (MOF, 2014).

Dengan sektor pembuatan semakin rancak untuk manfaat ekonomi, kerajaan memperkenalkan Akta Kualiti Alam Sekeliling 1974 (EQA 1974) untuk perlindungan alam sekitar melalui peraturan yang bertujuan mengurangkan dan menghapuskan kesan negatif perindustrian. Akta ini merangkumi pelbagai aspek perlindungan alam sekitar, termasuk pencemaran dan pencemaran yang disebabkan oleh bahan berbahaya. Disebabkan oleh perindustrian dan sumbangan KDNK oleh sektor pembuatan, Malaysia membenarkan penggunaan pelbagai jenis bahan dan proses oleh industri. Walau bagaimanapun, Jabatan Alam Sekitar (JAS) mengawal selia pelepasan, pengeluaran dan deposit bahan berbahaya, bahan cemar dan sisa yang berbahaya kepada alam sekitar. Dalam hal ini, EQA 1974 memberikan mandat kepada JAS untuk menggunakan langkah-langkah yang perlu bagi memantau kesan alam sekitar dan mengawal kemerosotan alam sekitar.

Sehubungan itu, Akta Perikanan 1985 bertanggungjawab untuk pengurusan sumber laut yang mampan di samping membantu penguatkuasaan rizab marin. Pendekatan Ekosistem kepada

Pengurusan Perikanan adalah salah satu langkah terkini yang diambil untuk mengurus sumber perikanan secara rasional. Jabatan Perikanan bergantung kepada JAS untuk mengawal pencemaran perairan pantai melalui EQA 1974. Bagi pengurusan sumber air di Malaysia, kerajaan persekutuan bekerjasama rapat dengan kerajaan negeri. Penyelarasan yang lebih baik diperlukan dalam kalangan pihak berkuasa persekutuan, negeri dan tempatan untuk pengurusan pencemaran pantai melalui pelaksanaan dasar yang lebih baik. Pelibatan dan penyertaan masyarakat awam, swasta dan sivil adalah penting untuk pendekatan bersepadu dan holistik ke arah pengurusan pencemaran pantai (Mokhtar *et. al.*, 2017).

1.2.8. Pengurusan Air Bawah Tanah Merentasi Sempadan (TGM)

PEMANTAUAN KUALITI AIR BAWAH TANAH

Pemantauan kualiti air bawah tanah telah diwujudkan pada 1997 (JAS 2019). Tapak tersebut dipilih berdasarkan penggunaan tanah tertentu. Program pemantauan air tanah telah dijalankan di 120 stesen pemantauan kualiti air tanah (telaga) di seluruh negara (Rajah 12). Walau bagaimanapun, hanya 115 stesen telah dijalankan untuk pensampelan air tanah. Hal ini adalah kerana tiada pelepasan air tanah kerana faktor pembangunan dan retakan batuan di stesen pemantauan kualiti air tanah. Jadual 3.1 menunjukkan taburan stesen pemantauan kualiti air tanah (telaga) di seluruh negeri di Malaysia mengikut kategori guna tanah. Pada tahun 2019, 459 sampel telah dianalisis untuk sebatian organik meruap (VOC), racun perosak, logam berat, anion, bakteria (coliform), sebatian fenolik, jumlah kekerasan, jumlah pepejal terlarut (TDS), pH, suhu, kekonduksian dan oksigen terlarut (DO).

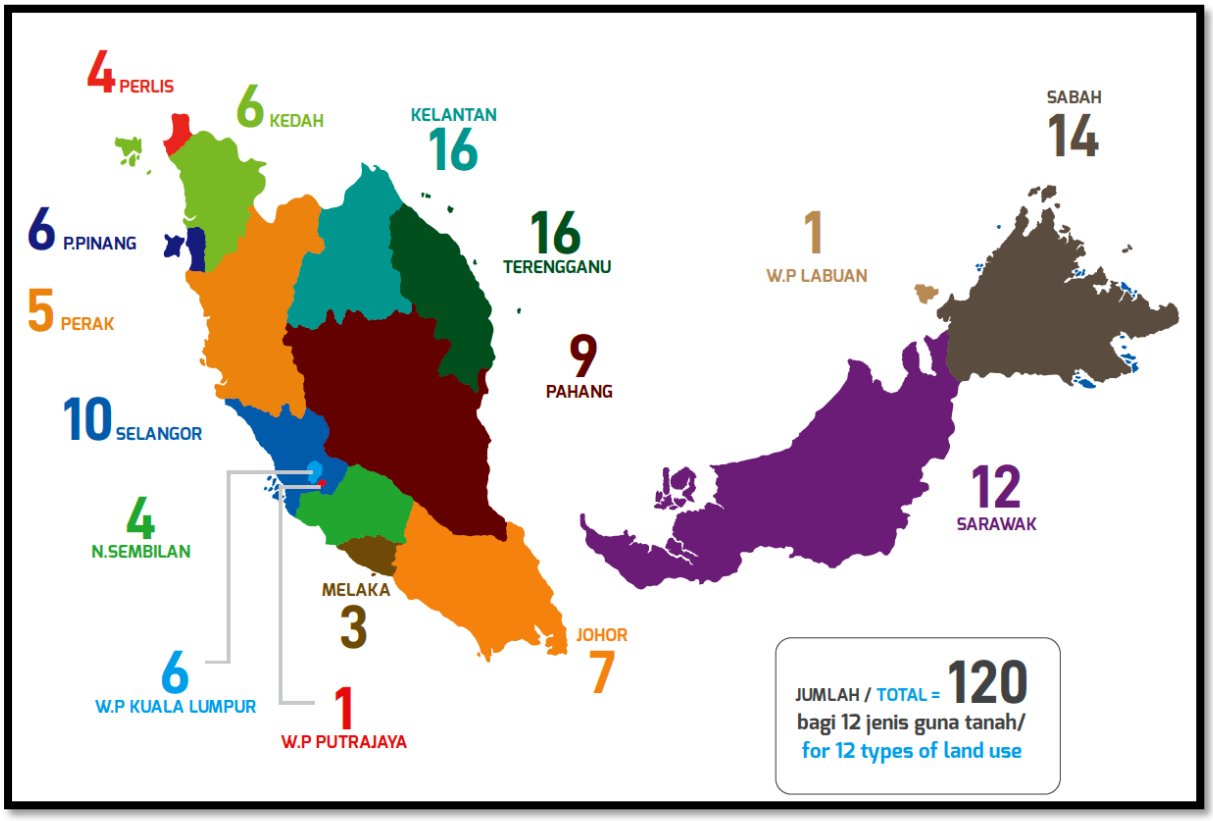

Rajah 34 Pemantauan dengan baik bagi setiap negeri di Malaysia, 2019 (JAS 2019).

Indeks Kualiti Air Tanah Malaysia (MGQI) digunakan sebagai kaedah untuk menentukan status kualiti air tanah dan kategorinya. MGQI dibangunkan berdasarkan parameter utama, iaitu pH, besi, jumlah pepejal terlarut, nitrat, E-Coli, fenol dan sulfat. MGQI dengan kualiti skala antara 0 hingga 100 yang akan mengenal pasti kualiti air tanah daripada sangat baik sehingga sangat teruk (Rajah 13).

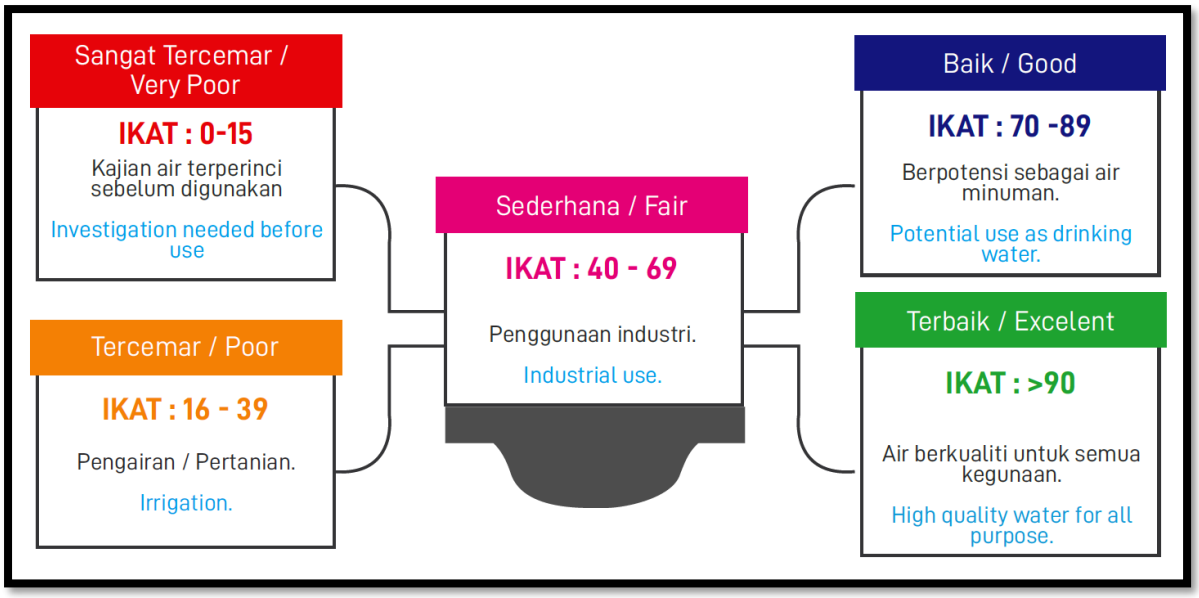

Rajah 35 Pengelasan Indeks Kualiti Air Tanah (JAS 2019)

Tadbir Urus Sumber Air Tanah

Bekas Setiausaha Agung Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu Boutros Boutros-Ghali pernah berkata bahawa "cara terbaik untuk menangani birokrat adalah dengan keganasan yang senyap dan tiba-tiba." Nampaknya Boutros-Ghali mempunyai pandangan yang agak suram tentang birokrasi, namun dia mungkin akan bersetuju bahawa kita harus terlebih dahulu melakukan analisis institusi ('senyap-senyap'), supaya kita tahu cara menggunakan 'keganasan tiba-tiba' untuk melaksanakan dasar air tanah yang baik, dengan berbuat demikian menjawab soalan kajian: Apakah persekitaran institusi semasa berkenaan dengan pengurusan sumber air tanah dan bagaimana ia boleh diubah untuk membolehkan pengekstrakan air tanah? Pemahaman tentang persekitaran institusi adalah penting, terutamanya dalam bidang air bersepadu, pengurusan dengan masalah yang selalunya kompleks dan kurang ditakrifkan kerana pengetahuan tidak lengkap dan pelaku dasar boleh mempunyai persepsi masalah dan kepentingan bersaing yang berbeza. Dengan mengabaikan kebolehlaksanaan institusi, seseorang berisiko membangunkan penyelesaian yang tidak relevan (teknikal) yang tidak akan dilaksanakan (Stek, 2008).

Setelah menetapkan tujuan dan keperluan analisis institusi, ini membawa kita kepada memilih rangka kerja untuk melaksanakan analisis institusi. Tetapi rangka kerja analisis manakah yang sesuai untuk menilai tetapan institusi? Dan, yang lebih penting, bagaimana rangka kerja ini boleh membawa kepada kesimpulan dan cadangan yang berguna? Memandangkan tadbir urus mempunyai ciri-ciri tempatan yang kuat, rangka kerja tersebut mesti boleh dilaksanakan di bawah rejim pengurusan air yang berbeza di negara yang berbeza.

Bressers *et. al.* telah membangunkan rangka kerja analisis institusi untuk membandingkan rejim pengurusan sumber air di negara yang berbeza dan mengenal pasti Kepaduan Dasar sebagai kriteria utama untuk pengurusan air yang berjaya dan mampan berdasarkan tinjauan meluas kesusasteraan Eropah dan Amerika mengenai tadbir urus sumber asli. Tambahan pula, Bressers *et al.* berjaya menggunakan kaedah mereka di enam negara Eropah termasuk Perancis,

Sepanyol, Belanda dan Switzerland yang kesemuanya mempunyai sejarah dan sistem tadbir urus yang sangat berbeza (Bressers, *et al.*, 2003).

Walaupun rangka kerja Kepaduan Dasar dibangunkan dan digunakan di enam negara benua Eropah, idea yang menjadi asasnya mendapat penggunaan yang meluas di tempat lain, termasuk di Amerika Syarikat dan United Kingdom. Memandangkan kerajaan dan sistem perundangan Malaysia dimodelkan mengikut model United Kingdom, adalah wajar untuk mengandaikan bahawa rangka kerja Kepaduan Dasar juga boleh digunakan untuk pengurusan air tanah di Kuala Lumpur.

Rangka Kerja Analisis

Bressers berpendapat bahawa kepaduan dasar antara semua pelaku dasar yang berkaitan adalah perlu untuk mengurus air secara mampan. Ini kerana ia memerlukan pelaku dasar menyesuaikan diri antara satu sama lain, menstabilkan rejim pengurusan air dan memastikan komitmen dan kerjasama yang diperlukan untuk melaksanakan dasar air mampan. Kepaduan dasar tidak boleh dikenakan kerana tiada pelaku dasar yang mempunyai kawalan penuh. Malah agensi kerajaan yang berkuasa perlu menghormati hak harta, bidang kuasa undang-undang dan kepentingan semasa (Bressers, *et. al.*, 2003).

Bressers juga memerhatikan bahawa terdapat beberapa halangan utama untuk membuat dasar air tanah yang membawa kepada situasi menang-menang atau pertukaran yang menguntungkan antara pelaku dasar. Ketidakpastian, bersama-sama dengan kerumitan masalah, skala masa jangka panjang perubahan air bawah tanah dan pluralisme (iaitu kehadiran pelbagai pelaku dasar) boleh menghalang pembuatan keputusan yang berkesan (Bressers, *et al.*, 2003).

Dan sementara bab sebelumnya cuba mengurangkan ketidakpastian melalui pemodelan, bab ini memberikan tumpuan kepada cara kerjasama antara pelbagai pelaku dasar boleh dirangsang.

Papan penyelidikan Bressers yang lain berkenaan hak penggunaan air. Walau bagaimanapun, topik ini tidak begitu relevan dengan kajian khusus ini kerana harta dan hak penggunaan air tanah adalah sangat mudah. Di Kuala Lumpur hak penggunaan air tanah dikawal oleh satu agensi dan penggunaan air tanah semasa adalah tidak penting.

Dalam menganalisis keselarasan dasar, Bressers juga menekankan keperluan untuk mengenal pasti, mengambil kira bahawa membuat keputusan berlaku pada banyak peringkat, dan bahawa keputusan ini mempengaruhi satu sama lain. Analisis institusi dijalankan dengan menjawab senarai soalan yang merangkumi semua elemen rangka kerja Kepaduan Dasar: tahap tadbir urus, pelaku dasar, persepsi dan objektif, instrumen dan sumber dasar. Syarat kepaduan dasar yang dikenal pasti oleh Bressers *et. al.* ialah: tradisi kerjasama, masalah bersama, peluang bersama, kehadiran ancaman alternatif yang boleh dipercayai dan antara muka institusi (Bressers, *et. al.*, 2003).

Analisis Institusi

Analisis institusi disusun mengikut elemen model tadbir urus Bressers (instrumen dasar dan sumber digabungkan di bawah satu tajuk).

Tahap dan Skala Tadbir Urus

Malaysia ialah sebuah persekutuan di mana kerajaan negeri mempunyai autonomi yang ketara. ***Di bawah perkara 73 perlembagaan persekutuan, kerajaan negeri mempunyai bidang kuasa ke atas sumber air dan tanah, manakala kerajaan persekutuan boleh menggubal isu antara negeri seperti kawalan pencemaran, perlombongan dan kesihatan awam*** (Perunding Zaaba, 1999). Senarai lengkap semua organisasi yang terlibat dalam pengurusan air tanah Kuala Lumpur diberikan dalam Jadual 4.

Negeri Selangor telah mewujudkan satu agensi, iaitu Lembaga Urus Air Selangor, untuk menguruskan tanggungjawab utamanya dalam bidang sumber air dan bekalan air. Di Selangor dan Kuala Lumpur, sistem bekalan air dikendalikan oleh Perbadanan Bekalan Air Selangor, sebuah syarikat swasta yang mempunyai konsesi yang diberikan oleh kerajaan negeri Selangor dan sebahagiannya dimiliki oleh Syarikat Pelaburan Negeri Selangor: Kumpulan Darul Ehsan Berhad.

Lembaga Pengurusan Air Selangor bergantung pada kepakaran daripada Jabatan Mineral dan Geosains kerajaan persekutuan dan Jabatan Alam Sekitar untuk menjalankan tugasnya. Pada peringkat negeri, Lembaga Pengurusan Air Selangor berinteraksi dengan Jabatan Pengairan dan Saliran serta Jabatan Kerja Raya. Kedua-dua agensi ini terlibat dalam reka bentuk dan pembinaan infrastruktur fizikal. Jabatan Perancang Bandar dan Desa bertanggungjawab untuk perancangan guna tanah pada peringkat kebangsaan dan negeri, yang termasuk mewartakan kawasan tebing sungai yang sensitif dan zon imbuh semula air bawah tanah.

Jadual 4: Gambaran keseluruhan organisasi yang berurusan dengan air bawah tanah di Kuala Lumpur

Federal Agencies	Ministry of Natural Resources and Environment • Department of Environment • Department of Minerals and Geoscience • National Hydraulic Research Institute Malaysia Ministry of Federal Territories • Kuala Lumpur City Hall Ministry of Energy, Water and Communications • National Water Services Commission Treasury (Ministry of Finance) • Water Asset Holding Company Ministry of Health
Federal and State Agencies	Ministry of Natural Resources and Environment • Department of Irrigation and Drainage Ministry of Housing and Local Government • Town and Country Planning Department Ministry of Public Works • Department of Public Works
Selangor State Agencies	Selangor Waters Management Authority Kumpulan Darul Ehsan Berhad (Selangor State Investment Company) Local Authorities of Selangor State such as Ampang Jaya Municipal Council, Petaling Jaya City Council, etc.
Private Companies	Selangor Water Supply Corporation

Sumber: (Stek, 2008).

Perbadanan Bekalan Air Selangor, sebagai utiliti air swasta, dikawal selia oleh Suruhanjaya Perkhidmatan Air Negara kerajaan persekutuan. Suruhanjaya mengawal harga air, kualiti air paip dan penghantaran air. Perbadanan Bekalan Air Selangor membeli air daripada loji rawatan air yang dikendalikan oleh syarikat lain. Sebahagian daripada loji ini adalah milik persendirian, yang lain dimiliki oleh kerajaan negeri atau Syarikat Pegangan Aset Air kerajaan persekutuan. Disebabkan Perbadanan Bekalan Air Selangor membekalkan air minum, ia turut diselia oleh Kementerian Kesihatan yang mengendalikan projek bekalan air berskala kecil di beberapa kawasan luar bandar, tetapi tidak di Kuala Lumpur.

Jabatan Pengairan dan Saliran, Jabatan Kerja Raya dan Jabatan Perancang Bandar dan Desa adalah jabatan persekutuan tetapi kerajaan negeri memegang kuasa besar ke atas operasi peringkat negeri mereka. Jabatan Alam Sekitar dan Jabatan Mineral dan Geosains adalah agensi persekutuan tulen yang membantu kerajaan negeri tetapi tidak dikawal oleh mereka.

Pihak berkuasa tempatan seperti Dewan Bandaraya Kuala Lumpur dikehendaki memantau pembangunan di Kawasan Sensitif Alam Sekitar dan menahan permit bangunan jika difikirkan berhemat untuk berbuat demikian. (LESTARI, 1997) Pihak berkuasa tempatan berada di bawah kawalan kerajaan negeri (tiada pilihan raya tempatan), dan dalam kes Kuala Lumpur, yang merupakan wilayah persekutuan, di bawah Kementerian Wilayah Persekutuan. Adalah penting untuk ambil perhatian bahawa Lembaga Pengurusan Air Selangor menghadapi beberapa ‘lubang’ dalam bidang kuasanya, terutamanya Kuala Lumpur. Di Kuala Lumpur, kerajaan negeri Selangor dikehendaki membekalkan air (tugas yang dijalankan oleh Perbadanan Bekalan Air Selangor) tetapi ia tidak mempunyai bidang kuasa ke atas sumber air bandar itu.

Penyelidikan mengenai isu pengurusan air dijalankan oleh Institut Penyelidikan Hidraulik Kebangsaan Malaysia, sebuah institut Kementerian Sumber Asli dan Alam Sekitar. Gambaran keseluruhan agensi yang dinyatakan di atas diberikan dalam Jadual 4.

Kerajaan Malaysia bersifat keundangan dan berhierarki. Sifat ini boleh menghalang kerjasama antara pelbagai peringkat kerajaan. Sifat keundangan kerajaan ini terbukti melalui contoh berikut tentang aktiviti pemantauan air bawah tanah. Jabatan Alam Sekitar memantau kualiti air bawah tanah sebagai sebahagian daripada tugasnya untuk mengawal pencemaran di bawah Akta Kualiti Alam Sekitar (1974).
Jabatan Mineral dan Geosains memantau paras air bawah tanah kerana perlu mengkaji hidrogeologi seperti yang dikehendaki oleh Akta Penyiasatan Kajibumi (1974). Keperluan ini membawa kepada situasi yang janggal apabila kedua-dua jabatan mengendalikan rangkaian pemantauan air bawah tanah yang berasingan sepenuhnya. Di telaga Jabatan Alam Sekitar hanya kualiti air tanah diukur. Di telaga Jabatan Mineral dan Geosains hanya paras air tanah diukur. Bagaimanapun, kedua-dua jabatan terletak di bawah Kementerian Sumber Asli dan Alam Sekitar yang sama.

Dari segi hierarki, menteri persekutuan dan ketua menteri negeri mempunyai tahap kuasa yang hampir sama. Jadi untuk dasar air tanah yang menyeluruh dimulakan di Kuala Lumpur, menteri besar Selangor dan lapan menteri persekutuan mesti mencapai persetujuan. Pemecahan kuasa ini menjadikan kawal selia sumber air di Malaysia tidak berkesan (Zakaria, 2001; Madsen, *et. al.*, 2003; Mutadir, 2006; BERNAMA, 2007). Hanya Perdana Menteri, yang disokong oleh parlimen persekutuan dan perbendaharaan, mempunyai kedudukan yang lebih tinggi daripada menteri persekutuan dan ketua menteri. Unit Perancang Ekonomi di Jabatan Perdana Menteri menetapkan rancangan lima tahun yang menentukan dasar untuk semua kementerian dan kerajaan negeri. Rancangan lima tahun semasa (2006-2010) ialah Rancangan Malaysia Kesembilan.

Dari segi sejarah, ahli politik dari gabungan Barisan Nasional telah menguasai kerajaan persekutuan dan kerajaan negeri. Walau bagaimanapun, selepas pilihan raya umum 2008 Barisan Nasional kehilangan kuasa di Selangor kepada gabungan Barisan Rakyat. Oleh itu, kedudukan Perdana Menteri berhubung dengan Ketua Menteri berkemungkinan akan berubah pada masa akan datang.

1.3. Amalan IWRM antara Malaysia dengan Negara-negara Lain

Subsektor AACB telah mengumpulkan kisah kejayaan AACB dan Platform Penyertaan Awam untuk Pengurusan Sumber Air oleh negara-negara lain sebagai penentuan penanda aras. Kisah kejayaan diteliti melalui analisis kandungan. Maklumat akan diatur mengikut kategori di samping membuat perbandingan dengan strategi di Malaysia. Program dan aktiviti pengurusan air negara-negara berikut dilihat sesuai dengan keadaan di Malaysia, dan juga berkaitan dengan AACB. Senarai negara yang dikaji ialah United Kingdom, Australia, Sweden, Finland, Singapura, Korea Selatan dan Sungai Mekong. Setiap program pengurusan air bagi negara terlibat mempunyai nicnya yang tersendiri dan perlu diamati dan diterapkan dalam keadaan Malaysia. Hampir semua program pengurusan air menunjukkan hubungan antara masyarakat dengan entiti kerajaan. Program tersebut juga mengetengahkan pemerkasaan komuniti, maka rakyat memperoleh keputusan baik yang ketara (ADB, 2012; SIWI, 2015; Josefsson, 2007).

1.3.1. Perbandingan tentang Kesedaran IWRM antara Malaysia dengan United Kingdom

Dalam perbandingan dengan United Kingdom, Subsektor AACB meneliti kempen kesedaran air di Malaysia yang bertujuan memupuk tabiat dan perspektif pengguna tentang air dan mewujudkan warga air yang bertanggungjawab. Contoh kempen di Malaysia dan United Kingdom yang bertujuan memupuk tabiat dan perspektif pengguna tentang air dan mewujudkan warga air yang bertanggungjawab disenaraikan di bawah.

Jadual 3 Perbandingan tentang Kesedaran IWRM antara Malaysia dengan United Kingdom

Malaysia	United Kingdom

• 22 April - Hari Bumi Sedunia
• 5 Jun - Hari Alam Sekitar Sedunia Awam.
• 16 September - Hari Ozon Sedunia Awam.
• 21 Oktober - Hari Alam Sekitar Kebangsaan Awam.
• Kem Kesedaran Alam Sekitar untuk Pelajar Sekolah dan IPT.
• Program Sahabat Alam Sekitar;
  ▪ Jejak Sungai Kebangsaan
• Sahabat Sungai
• Aktiviti gotong-royong di kawasan sungai
• Wira Sungai bersama NGO
• Felo Saintis Sungai Awam
• Pelajar sekolah dan IPT.
• Anugerah Sekolah Mampan dan Anugerah Alam Sekitar
  ▪ Modul pengurusan / kepentingan sumber air untuk pelajar sekolah rendah dan sekolah menengah
• Pameran bertemakan alam sekitar untuk orang awam.
• Pengucapan pelajar sekolah dan IPT tentang alam sekitar.
• Anugerah Kelestarian Alam Sekitar Langkawi kepada agensi kerajaan, orang awam, badan korporat, organisasi swasta dan bukan kerajaan.
• Pertandingan Tesis Alam Sekitar 3 Minit oleh pelajar Melayu IPT.
	• Kempen Our Rivers ialah proses ulasan awam tidak rasmi, yang dimulakan oleh organisasi hijau bukan kerajaan selari dengan perundingan Agensi Alam Sekitar, yang bertujuan memasukkan pengetahuan tempatan dan langkah yang lebih beraspirasi dalam pelan terakhir Pengurusan Lembangan Sungai (*River Basin Management Plan* atau RBMP).

1.3.2. Perbandingan tentang Sokongan IWRM antara Malaysia dengan Filipina

Subsektor AACB meneliti inisiatif yang menggalakkan sokongan akar umbi dengan matlamat untuk mewujudkan rangkaian penasihat air terlatih di negara, negeri dan/atau daerah antara Malaysia dengan Filipina.

Dari segi sokongan, Filipina menerima guna:

1. Program "Adopt an Estero" pada 2012 adalah salah satu program di bawah Biro Pengurusan Alam Sekitar (DENR-EMB). Dalam program ini, 430 Memorandum Perjanjian ditandatangani oleh 232 badan air di seluruh negara. Program ini melibatkan penyertaan komuniti dalam mengumpul dan menguruskan data kualiti air bagi badan air berkenaan.
2. Majlis Belia Pengurusan Tadahan Air (Watershed Management Youth Council atau WMYC)
3. Kanun Kawasan Tadahan telah digubal dan diterima pakai pada 2007 untuk menyepadukan pelbagai inisiatif dalam lembangan (Hearne 2010).
4. Menggalakkan sokongan pengurusan kawasan tadahan dalam kalangan pemimpin pelajar dan penyokong Davao City.
5. Penyertaan wanita berhubung dengan peruntukan, pengurusan dan perlindungan sumber air. Pembuatan keputusan dalam pengurusan sumber air tidak lagi dianggap sebagai isu peringkat strategik.
6. Program Tebatan dan Pengurusan Banjir (*Flood Mitigation and Management Programme* atau FMMP): FMMP menyampaikan amaran kemungkinan banjir menerusi radio dua hala atau telefon bimbit kepada sukarelawan kampung di kawasan projek. Kemudian, Sukarelawan Palang Merah di kampung menulis ramalan pada papan kenyataan di tempat-tempat penting dalam kampung itu dan menyampaikan maklumat dari mulut ke mulut.

Fasa pengurusan dan pengukuhan institusi (pembolehdayaan atas-bawah tetapi dari bawah-atas) - Filipina telah berjaya menjalankan pengurusan atau penyelarasan lembangan sungai dalam kalangan pelbagai pihak berkepentingan.

- Majlis Pengurusan Tadahan Air (*Watershed Management Council* atau WMC) Seluruh Bandar akan mendraf Kanun Pengurusan Tadahan Air.
- Lapan lembangan sungai; pengurusan disepadukan di bawah Ordinan Pengurusan Tadahan Air.
- Pada 1998, Talomo-Lipadas Rivers, suatu inisiatif oleh Jawatankuasa Pengurusan Alam Sekitar dan Ekonomi Filipina-Kanada untuk meningkatkan kualiti sungai.
- Jawatankuasa Penyelarasan Pemuliharaan Sungai Davao (Davao River Conservation Coordinating Committee atau DRCCC).
- NGO tempatan menyelaraskan peranan untuk penyertaan yang berkesan, melalui kerjasama dengan Bantuan dan Perkhidmatan Katolik (Catholic Relief and Services atau CRS).

- 1974: Lembaga Sumber Air Negara (National Water Resources Board atau NWRB) ditubuhkan untuk menyelaraskan penggunaan air bagi tujuan berbeza.
- 1999: Jawatankuasa Penyelarasan Pemuliharaan Sungai Davao (DRCCC).
- 2007: Majlis Bandar Raya meluluskan Kanun Pengurusan Tadahan Air.

Prestasi dan akauntabiliti - Siapakah yang memimpin?

- Hidrologi untuk Alam Sekitar, Kehidupan dan Dasar (*Hydrology for the Environment, Life and Policy* atau HELP) – Davao; pengurusan air dan persekitaran bandar.
- Rangkaian HELP Davao dan latihan antarabangsa tentang pengurusan air (Khan, 2011).
- Program berkembar 'HELP Demonstrational' dengan Lembangan Sungai Murrumbidgee di Australia telah memperluas jaringan kerjasama teknikal dan pendedahan bagi kerajaan bandar.
- Perintah Eksekutif Tempatan, iaitu rangka kerja di bawah kerajaan tempatan, telah dikeluarkan semasa pembentukan WMC seluruh bandar.

Jadual 4 Perbandingan tentang Sokongan IWRM antara Malaysia dengan Filipina

Sokongan	Malaysia	Filipina
Pihak Berkuasa/Kerajaan Tempatan	Sederhana	Tinggi
Pemerkasaan wanita	Sederhana	Tinggi
Pemerkasaan sekolah	Sederhana	Tinggi
Pemerkasaan belia	Sederhana	Tinggi
Pemerkasaan kepimpinan	Sederhana	Tinggi
Pemerkasaan komuniti	Rendah	Tinggi

1.3.3. Perbandingan tentang Pembinaan Keupayaan IWRM antara Malaysia dengan Negara Lain

Pasukan Petugas AACB menjalankan semakan semula kepustakaan yang menyeluruh tentang pembinaan keupayaan dan latihan IWRM untuk WST2040, dengan aspirasi untuk menyediakan cadangan dan syor kepada pelbagai kumpulan pihak berkepentingan pada peringkat kerajaan persekutuan, kerajaan negeri, pihak berkuasa tempatan, kemudahan individu, dan unit tadbir urus pertengahan di samping membuat perbandingan antara Malaysia dengan Sungai Mekong dan Singapura.

Jadual 5 Perbandingan tentang Pembinaan Keupayaan IWRM antara Malaysia dengan Negara Lain

Negara	Perincian
Malaysia	Keterbatasan pusat latihan air mengakibatkan kadar latihan pengurusan air yang lemah. Oleh itu, sukar untuk memastikan pelaksanaan skim dan program AACB yang berkesan bagi menggabungkan semua pihak berkepentingan yang berkaitan dalam sektor air di Malaysia. Akademi air sedia ada di Malaysia ▪ Pusat Latihan Indah Water, Indah Water Konsortium (IWK) ▪ Institut Pembangunan Modal Insan (IPMI), Jabatan Pengairan dan Saliran ▪ Institut Alam Sekitar Malaysia (*Environment Institute of Malaysia* atau EiMAS) ▪ Akademi Air Malaysia (Persatuan Air Malaysia) ▪ Akademi Perkhidmatan Air Pulau Pinang (PWSA) ▪ Akademi Air, Rahnill SAJ
Singapura	Singapore Water Academy (SgWA) Public Utility Board (PUB), agensi air nasional Singapura, telah menubuhkan Singapore Water Academy (SgWA), sebuah institusi latihan terkemuka yang menawarkan program khusus kepada pakar air profesional pada peringkat antarabangsa dan tempatan. Akademi ini membangunkan kurikulum berasaskan kecekapan dengan menambah baik kekompetenan kejuruteraan pada masa ini dan membangunkan keupayaan pada masa depan bagi meningkatkan kemahiran kejuruteraan dalam industri untuk fasa pertumbuhan seterusnya.
Mekong	Aktiviti Mekong Region Future Instittute (MERFI) termasuk: **1.** Penganalisisan perkembangan pilihan pelaburan dengan menggunakan alat sistem kompleks dan meningkatkan penyelarasan rentas sektor. **2.** Pelaksanaan proses penyertaan untuk memudahkan pembelajaran dalam kalangan agensi pembuat keputusan dengan cara mendapatkan, menganalisis dan menjelaskan tukar ganti rentas sektor bagi perkembangan pelaburan dalam kalangan agensi kerajaan, universiti dan institusi penyelidikan serta masyarakat sivil. **3.** Pemudahan dialog rentas sektor untuk berkongsi pengalaman tentang perkembangan pelaburan dan mengurangkan tukar ganti rentas sektor. **4.** Pembangunan data tanpa lesen dan alat analisis yang disediakan untuk agensi kerajaan, termasuk latihan menyeluruh. **5.** Latihan untuk pekerja agensi kerajaan di kawasan Greater Mekong Subregion (GMS) bagi menilai hasil berkaitan kemampanan keputusan pembangunan serta menghebahkan keberkesanan negara yang telah ditambah baik dalam: ▪ pembangunan negara dan wilayah yang mampan ▪ penyelenggaraan dan penambahbaikan perkhidmatan ekosistem ▪ keupayaan komuniti untuk menyesuaikan diri dengan perubahan iklim ▪ • pengurangan kadar kemiskinan ▪ kesejahteraan dan kehidupan yang lebih berdaya tahan ▪ keupayaan untuk bersaing dalam pasaran dunia
Finland	Finnish Environment Institute (SYKE) Finnish Environment Institute (SYKE) menawarkan kepakaran tentang pelbagai langkah pengurusan untuk sungai, arus dan anak sungai, daripada anak sungai perhutanan kecil kepada arus kuasa hidro besar. Selain itu, institut ini menawarkan pemahaman ekologi yang mendalam dengan kapasiti pemodelan hidrologi yang besar. Bidang kepakaran khas termasuk menambah baik status air dan menggunakan pengetahuan saintifik dalam pemulihan.

	Kaedah penilaian pelbagai kriteria membantu dalam melakukan perbandingan pilihan kos efektif dan memastikan penyertaan pihak berkepentingan dalam fasa perancangan. Kualiti air dan pemantauan biologi sebelum dan selepas pemulihan memberikan maklumat tentang cara matlamat pemulihan telah dicapai.

1.3.4. Perbandingan tentang IWRM antara Malaysia dengan Finland

Perbandingan antara Malaysia dengan Finland dari segi pengurusan air pada peringkat Lembangan Sungai (Air ialah DNA kita), Arahan Rangka Kerja Air.

Finland ialah sebuah negara yang terletak di utara Eropah yang melambangkan sempadan utara antara Barat dengan Timur Eropah. Strategi yang digunakan untuk persekitaran memboleh daya di Finland digariskan dalam Akta tentang Pengaturan Pengurusan Lembangan Sungai dan Strategi Marin, Dekri Kerajaan tentang Pengurusan Sumber Air dan Dekri Kerajaan tentang Wilayah Pengurusan Sumber Air. Kementerian Alam Sekitar dan Kementerian Pertanian dan Perhutanan menerajui pengurusan sumber air di Finland. Program kebangsaan diterima guna, seperti Program Langkah (Programme of Measures atau PoM) untuk melaksanakan Rancangan Pengurusan Lembangan Sungai (RBMP). Bagi menjayakan program ini, instrumen pengurusan digunakan untuk menentukan tanggungjawab dan kerjasama antara semua pihak berkepentingan bagi memastikan langkah dan instrumen adalah kukuh dan dikenali umum. Selain itu, sistem pemantauan turut digunakan.

Instrumen tambahan lain yang telah digunakan adalah pemuliharaan jasad air, pendidikan dan penyelidikan (Keto & Gustafsson, 2020). Walau bagaimanapun, disebabkan isu rentas sempadan sungai antara negara, Finland terpaksa menginstitusikan kerjasama rentas sempadan antara Finland dengan negara jirannya, namun kerjasama ini dianggap tidak perlu dalam menyesuaikan perjanjian sungai disebabkan oleh pelaksanaan konvensyen yang melibatkan Finland dalam proses meratifikasikannya. Bagi mengatasi masalah ini, penetapan yang jelas dalam kerjasama lembangan dan penyertaan semua negara lembangan diperlukan bagi menangani IWRM, terutamanya dalam isu yang berkaitan dengan pembangunan mampan, pengurusan, penggunaan dan perlindungan air rentas sempadan (Honkonen & Lipponen, 2018).

Inisiatif AACB dan Platform Penyertaan Awam Finland:

i. Rangkaian Pemulihan Saluran Air Finland

Platform terbuka kepada semua yang menyediakan maklumat dan pengalaman untuk menambah baik status air. Kempen, perkongsian maklumat melalui laman web, surat berita dan media sosial. Amalan baik bagi perlindungan dan pemulihan air, kisah kejayaan, cabaran dan kegagalan, penggunaan perkhidmatan ekosistem akuatik.

ii. Yayasan Tasik Vesijärvi

- Mendapatkan pendanaan untuk usaha penyelidikan, penyelenggaraan dan pengurusan.
- Meningkatkan kesedaran tentang Tasik Vesijärvi melalui pelbagai jenis komunikasi.
- Menggalakkan usaha untuk menambah baik kualiti air Tasik Vesijärvi.
- Menyediakan rancangan untuk pengurusan tasik.

iii. Finnish Environment Institute (SYKE)

Finnish Environment Institute (SYKE) menawarkan kepakaran tentang pelbagai langkah pengurusan untuk sungai, arus dan anak sungai, daripada anak sungai perhutanan kecil kepada arus kuasa hidro besar. Selain itu, institut ini menawarkan pemahaman ekologi yang mendalam dengan kapasiti pemodelan hidrologi yang besar. Bidang kepakaran khas termasuk menambah baik status air dan menggunakan pengetahuan saintifik dalam pemulihan.

Penyediaan projek pemulihan merangkumi pilihan langkah fizikal, kimia dan biologi dan teknik pengurusan kawasan tadahan yang akan digunakan pada sasaran. Pelaksanaan aliran ekologi dan kepelbagaian pilihan pampasan ekologi digunakan untuk pengurangan kuasa hidro. Kaedah penilaian pelbagai kriteria membantu dalam melakukan perbandingan pilihan kos efektif dan memastikan penyertaan pihak berkepentingan dalam fasa perancangan. Kualiti air dan pemantauan biologi sebelum dan selepas pemulihan memberikan maklumat tentang cara matlamat pemulihan telah dicapai.

Jadual 6 Perbandingan tentang IWRM antara Malaysia dengan Finland

Kategori	Malaysia	Finland
Maklumat dan data	Mengikut sektor	Rangkaian Pemulihan Saluran Air Finland
Dana dan Pembiayaan	Mengikut sektor	Kerajaan
Sains rakyat	Pendedahan rendah	Pelibatan tinggi

Belajar daripada Pengalaman

1. Pendekatan atas-bawah diimbangi dengan inisiatif bawah-atas
2. Rangkaian Pemulihan Saluran Air Finland sebagai platform terbuka kepada semua dengan menyediakan maklumat dan pengalaman untuk menambah baik status air.

1.3.5. Perbandingan tentang IWRM antara Malaysia dengan Jerman

Jadual 7 Perbandingan program RhineNet antara Malaysia dengan Jerman (Pengembalian demokrasi kepada komuniti)

Tema	Malaysia	Program Rhine Net
Rangka Kerja Penyertaan Awam dan garis panduan	Tiada rangka kerja atau garis panduan yang diwujudkan	Harmonizing Collaborating Planning (HarmoniCop) telah dirangka untuk meningkatkan penyertaan orang ramai. Program ini diperoleh daripada Arahan Rangka Kerja Air Eropah baharu yang memasukkan pendekatan Perancangan Pengurusan Lembangan Sungai. Lima belas rakan kongsi dari Belgium, Perancis, Jerman, U.K., Hungary, Itali, Belanda, Sepanyol dan Switzerland terlibat dalam projek yang masing-masing mewakili rangkaian unik bagi kepakaran berkaitan air. Objektif projek tersebut yang menyasarkan untuk menjana maklumat berguna tentang penyertaan orang ramai dalam Rancangan Pengurusan Lembangan Sungai (RBMP) akan disokong oleh penasihat luar yang terdiri daripada platform pihak berkepentingan. Wakil daripada NGO, kerajaan tempatan, penggubalan dasar, industri air dan perladangan memainkan peranan sebagai penasihat luar semasa pelaksanaan projek. Sejak projek ini bermula pada November 2002, rakan kongsi projek sudah berjaya menarik perhatian orang ramai. Projek ini tamat pada Oktober 2005.
Platform pembuatan keputusan	Menerusi forum air (Sekali-sekala)	Menerusi pembentukan lembangan sungai
Tadbir Urus	Peringkat Negeri:	Peringkat Negeri:
Dana dan Pembiayaan	Berdasarkan belanjawan tahunan (Negeri/Persekutuan) - berdasarkan keperluan sahaja Kebanyakannya dibantu oleh Organisasi Bukan Kerajaan/ Organisasi Berasaskan Komuniti (N), perniagaan persendirian (P), Perunding/Kontraktor (C)	Kerajaan mesti memperuntukkan dana dan pembiayaan mengikut permintaan komuniti
Pembangunan keupayaam	Kekurangan penyelidikan dan latihan dalam membangunkan rancangan air dan pembangunan keupayaan dalam kalangan perancang air.	Lebih banyak penyelidikan dan latihan dalam membangunkan rancangan air dan pembangunan keupayaan dalam kalangan perancang air.
Pihak Berkuasa	Sesetengah negeri di Malaysia di bawah Enakmen, mewujudkan lembaga/pihak berkuasa air seperti LUAS, LSANK, LAUT, BAKAJ dan Lembaga Air Kuching. Keterbatasan pengaturan ini adalah pemberian kuasa bagi lembangan sungai merentasi lebih daripada satu negeri.	Pihak Berkuasa Lembangan Rhine Net

1.3.6. Perbandingan tentang IWRM antara Malaysia dengan Suruhanjaya Sungai Mekong

Jadual 8 Perbandingan antara Malaysia dengan Suruhanjaya Lembangan Sungai Mekong

Tema	Malaysia	Suruhanjaya Lembangan Sungai Mekong
Rangka Kerja Penyertaan Awam dan garis panduan	Tiada rangka kerja atau garis panduan yang diwujudkan	Struktur tadbir urus lembangan Suruhanjaya Lembangan Sungai Mekong
Platform pembuatan keputusan	Menerusi forum air (Sekali-sekala)	MRC bertindak sebagai forum utama bagi kerjasama dan satu-satunya daripada empat negara berdaulat yang diwujudkan oleh triti (Perjanjian Mekong 1995). Walaupun tanggungjawab untuk merancang, merangka dan melaksanakan projek pembangunan dan pengurusan sumber air terletak pada setiap Negara Ahli, namun MRC diberikan mandat untuk menggalakkan pembangunan mampan dan menyelaras pengurusan daripada perspektif lembangan yang luas. Dalam usaha untuk memenuhi mandatnya dalam menggalakkan kerjasama dan menyumbang kepada integrasi wilayah dalam sektor air dan sektor berkaitan, MRC dan Negara Ahlinya telah mencuba untuk membina kerjasama dengan rakan kongsi yang penting dari segi strategik.
Tadbir Urus	Peringkat Negeri:	Peringkat Negara
Dana dan Pembiayaan	Berdasarkan belanjawan tahunan (Negeri/Persekutuan) - berdasarkan keperluan sahaja Kebanyakannya dibantu oleh Organisasi Bukan Kerajaan/ Organisasi Berasaskan Komuniti (N), perniagaan persendirian (P), Perunding/Kontraktor (C)	Melalui suruhanjaya
pembangunan keupayaam	Kekurangan penyelidikan dan latihan dalam membangunkan rancangan air dan pembangunan keupayaan dalam kalangan perancang air.	Lebih banyak penyelidikan dan latihan dalam membangunkan rancangan air dan pembangunan keupayaan dalam kalangan perancang air.
Pihak Berkuasa	Sesetengah negeri di Malaysia di bawah Enakmen, mewujudkan lembaga/pihak berkuasa air seperti LUAS, LSANK, LAUT, BAKAJ dan Lembaga Air Kuching. Keterbatasan pengaturan ini adalah pemberian kuasa bagi lembangan sungai merentasi lebih daripada satu negeri.	Suruhanjaya Lembangan Sungai Mekong

Belajar daripada pengalaman

1. Jerman berkerjasama dengan negara lain untuk sama-sama menguruskan Lembangan Rhine. Program pengurusan untuk Lembangan Sungai Rhine diuruskan oleh jawatankuasa yang diwakili oleh beberapa negara dalam lembangan sungai.

2. Pedekatan Sungai Rhine Net adalah untuk mewujudkan persekitaran memboleh daya yang menarik perhatian rakyat untuk mendekati sungai dan menjaga lembangan sungai mereka.
3. Perbandingan antara Malaysia dengan Singapura dari segi program Aktif, Bersih, Cantik (ABC).

1.3.7. Perbandingan tentang IWRM antara Malaysia dengan Singapura

Singapura melaksanakan pengurusan sumber air bandar bersepadu melalui Program Air Aktif, Bersih, Cantik (ABC) Program Air Aktif, Bersih, Cantik (ABC) dilancarkan pada April 2006 sebagai sebahagian daripada objektif strategik PUB yang lebih besar untuk mendekatkan lagi rakyat dengan air supaya warga Singapura dapat menghargai dan menjaga sumber yang bernilai ini. Sebelum Singapura berperanan dalam pelaksanaan program ABC, proses penerimaan tidak semudah yang dijangka. Program Air Aktif, Bersih, Cantik bermula dengan mendapatkan penerimaan daripada pemimpin politik, mewujudkan hubungan baik dengan orang awam melalui kempen kesedaran yang intensif sehingga tapak tunjuk cara dilancarkan bermula di Kolam Ayer, diikuti dengan projek di Empangan Bedok dan Empangan MacRitchie ((Public Utilities Board, 2019).

Di bawah Program Air Aktif, Bersih, Cantik (ABC), Singapura telah mengoptimumkan takungan, sungai dan terusan menjangkaui fungsi kebiasaannya sebagai penyaluran air dan penyimpanan air. Sudut pada ruang komuniti kini menawarkan pelbagai pilihan rekreasi untuk dinikmati oleh orang ramai, menjadikan Singapura sebagai Bandar Taman dan Air yang gemilang. Lebih daripada 100 lokasi yang berpotensi dikenal pasti daripada pelaksanaan program ini menjelang 2030. Proses program ABC ditunjukkan dalam rajah 5.1 di bawah.

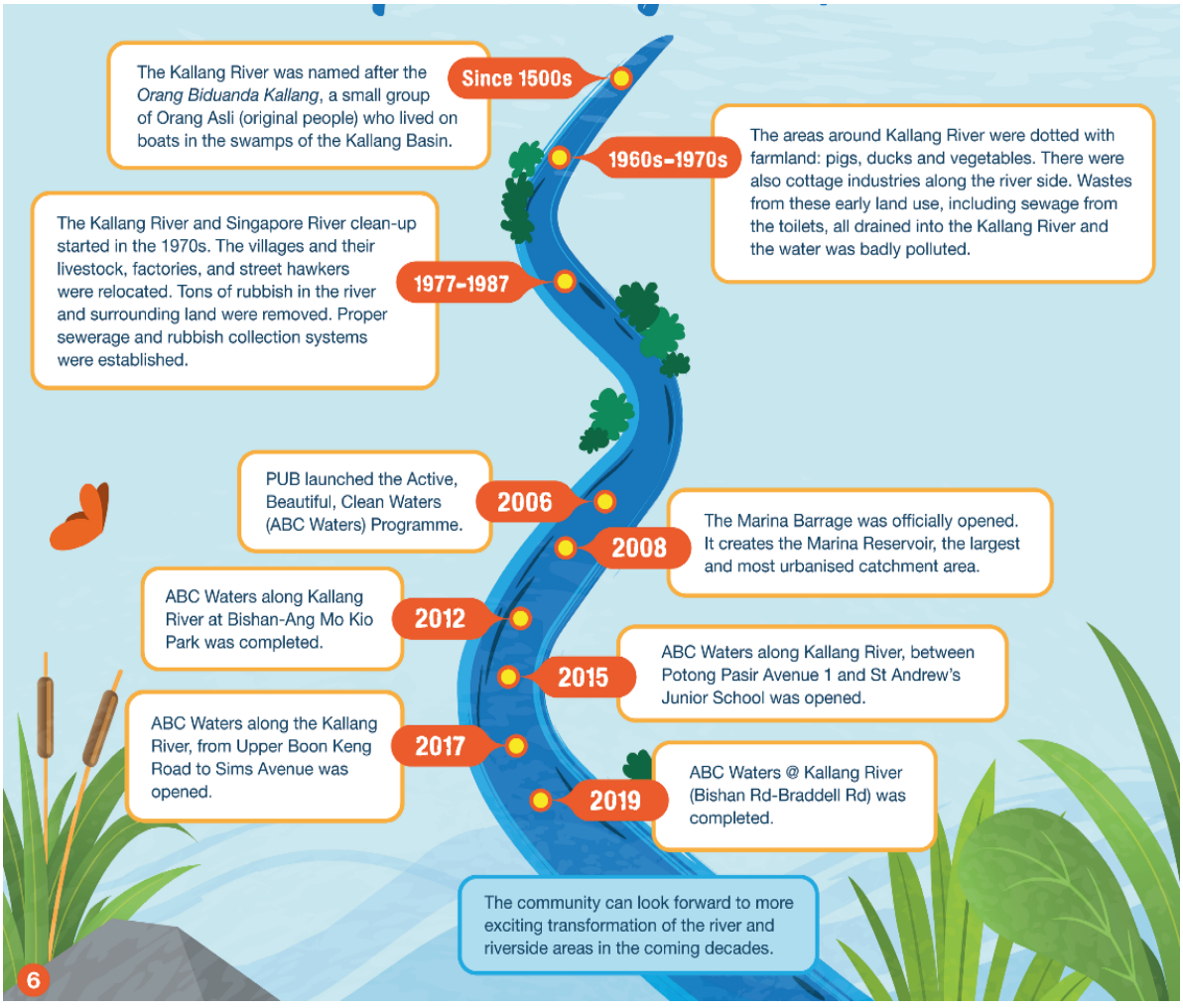

Rajah 36 Inisiatif ABC di Sungai Kallang, Singapura ((Public Utilities Board, 2019)

Untuk berurusan dengan pelbagai pihak berkepentingan, Singapura menerima guna Rangkaian 3P (*People* (Rakyat), *Private* (Swasta), *Public* (Awam)) untuk melibatkan rakyat serta sektor awam dan swasta secara holistik untuk menghidupkan projek pengurusan air PUB. Rangkaian 3P kemudiannya akan membentuk tonggak bagi Program Air ABC yang didasarkan kepada pendekatan trisektor untuk menyatukan dan bekerja dengan pelbagai pihak berkepentingan. Pertukaran antara agensi telah membantu pelaksanaan Program Air Aktif, Bersih, Cantik.

Beberapa inisiatif untuk mengenal pasti dan menggalakkan pelibatan kesukarelawanan, PUB memperkenalkan:

1. Anugerah Tera Air yang mengiktiraf individu dan organisasi atas sumbangan besar mereka terhadap kegiatan berkaitan air.
2. Pengiktirafan kepada organisasi dan orang awam yang berminat untuk meningkatkan kesedaran terhadap pemuliharaan air dan penganjuran aktiviti berkaitan air adalah disambut sebagai Rakan Air.

PUB mengenal pasti bahawa adanya keperluan untuk membina keupayaan melalui pensijilan dan program profesional ke arah pemastian bandar yang berdaya huni termasuk (Centre for Liveable Cities, 2017):

1. Skim Pensijilan Air ABC
2. Skim Tanda Hijau
3. Program Profesional Air ABC

Belajar daripada Pengalaman

1. Konsep Pengurusan Sumber Air Bandar Bersepadu boleh menjadi antara pilihan untuk program AACB dan PPP di Malaysia.
2. Walau bagaimanapun, perancangan strategik dan menyeluruh perlu dibuat memandangkan projek ini mungkin memerlukan belanja yang besar dan kemampanan projek juga perlu diberikan pertimbangan.
3. Kerjasama dalam kalangan pihak berkepentingan amat diperlukan dan penting bagi memastikan kejayaan dan kemampanan projek.

1.3.8. Perbandingan tentang Pembinaan Keupayaan antara Malaysia dengan Korea Selatan

Perbandingan antara Malaysia dengan Korea Selatan dari segi program desa 'Pembangunan Digerakkan oleh Komuniti' Saemaul-Undong.

Konsep Korea Selatan bagi program desa 'Pembangunan Digerakkan oleh Komuniti' adalah (Asian Development Bank, 2012) :

1. Penambahbaikan Kualiti Kehidupan dan Kuasa Bersaing dalam komuniti setempat.
2. Pertumbuhan Wilayah Kuantitatif dan Pengubahan Struktur Ekonomi, Penyertaan, Pertambahan Nikmat.
3. Peningkatan Kekayaan Wilayah dan Pewujudan Kerja

Tujuan utama gerakan SU adalah untuk mengatasi apa yang kelihatan pada masa itu sebagai endemik kemiskinan luar bandar di Republik Korea. Pada awal tahun 1970-an, sebanyak 33,267 *mauls* (kampung tradisi) menyertai gerakan SU. Dalam setiap *maul*, ketua pemuda dan wanita Saemaul dipilih secara demokrasi dalam mesyuarat agung kariah. Pencapaian luaran gerakan ini termasuk pemulihan infrastruktur kampung, penambahbaikan bagi keseluruhan persekitaran hidup luar bandar, dan peningkatan ketara dalam pendapatan isi rumah. Pelaksanaan gerakan SU berlaku dalam tiga peringkat berturut-turut yang memfokuskan kepada infrastruktur asas (Tahap I); pembangunan (Tahap II); dan penyebaran (Tahap III), yang bertujuan memperluas khalayak penduduk yang menerima prinsip yang membawa kepada kejayaan pergerakan tersebut dalam jangka sederhana dan panjang.

AACB dan Platform Inisiatif Penyertaan Awam Saemaul Undong:

1. Program Latihan– kem latihan secara terasing selama 1 minggu/kem latihan selama 11 minggu
2. Latihan Kepimpinan Saemul
3. Institut Latihan bagi Pemimpin Saemul

Jadual 9 Perbandingan tentang Pembinaan Keupayaan antara Malaysia dengan Korea Selatan

Kriteria	Malaysia	Korea Selatan
Pembinaan keupayaan untuk komuniti	Berstruktur rendah dan tidak khusus pada masa ini	Tinggi dan berstruktur dengan menggunakan main peranan
Kerjasama awam swasta	Persediaan perkongsian awam swasta yang rendah untuk pembangunan tempatan dan wilayah	Persediaan perkongsian awam swasta yang tinggi untuk pembangunan tempatan dan wilayah

Belajar daripada Pengalaman

1. Kem latihan berasingan untuk pembangunan keupayaan.
2. Penekanan terhadap pengaruh politik dan kepimpinan yang kukuh adalah penting.
3. Pendekatan bawah ke atas dalam platform penyertaan awam.

1.3.9. Perbandingan tentang IRBM antara Malaysia dengan Australia

Di Australia, kerajaan negeri dan bukannya kerajaan persekutuan yang mengawal air. Tanggungjawab tadbir urus air dibahagikan kepada lima kategori, iaitu dasar, perkhidmatan, peruntukan, peraturan ekonomi, peraturan alam sekitar, dan peraturan kesihatan. Australia Selatan mempunyai lebih 20 tahun pengalaman berkaitan dengan pendekatan bersepadu bagi pengurusan air dan sumber alam. Tiga pendekatan berbeza dilaksanakan dari 1970 hingga 2014. Jawatankuasa penasihat air dibentuk untuk melihat peruntukan air dan keterlibatannya. Jawatankuasa penasihat air dibentuk daripada Akta Sumber Air 1976.

Bagi pendekatan komuniti, jiran mungkin terlibat sebagai jawatankuasa dalam membuat keputusan tentang peruntukan air dan tentang permohonan lesen air. Dalam pendekatan ini, cabaran utama kerajaan adalah tidak dapat membiayai permintaan yang disyorkan oleh komuniti. Pendekatan kedua pada pertengahan 1990 apabila Perundangan dalam Akta Pengurusan Air 1995 dan Akta Sumber Air 1997 membolehkan penubuhan lembaga pengurusan air tadahan. Pendekatan ketiga ialah Akta Pengurusan Sumber Asli pada 2004 yang merayu semula Akta Sumber Air (1997) serta Akta Pemuliharaan Tanah dan Akta Penjagaan Tanah (1989). Objektif utama adalah untuk menyatukan organisasi dan individu merentasi sektor yang berbeza, menghubungkan sistem semula jadi dan interaksi faktor ekonomi, sosial dan alam sekitar dalam pembuatan keputusan.

Cabaran utama ialah pengurus utama kurang mengetahui tentang proses undang-undang. Bagi mengadakan holistik yang betul dalam skala pelaksanaan, penyelarasan semua sumber air seperti air permukaan, air bawah tanah, kuantiti air, isu banjir, penyahgaraman, huluan dan hiliran telah diketengahkan. Kerajaan Australia Selatan sentiasa konsisten dalam pendekatan bersepadunya, contohnya, rang undang-undang Pengurusan Sumber Alam Bersepadu (*Natural Resources Management* atau NRM) 2004 (Mitchell, Bellette, & Richardson, 2014). Di Melbourne, Australia, Pengurusan Air Bandar Bersepadu (IUWM) dan Water Sensitive Urban Design (WSUD) merupakan perancangan jangka panjang bagi memasukkan hasil komuniti dalam melibatkan semua pihak berkepentingan, pengendali khidmat, dan sumber air (Furlong *et. al.*, 2016). Perbandingan tersebut dibincangkan dalam jadual di bawah:

Jadual 10 Perbandingan antara Malaysia dengan Australia dari segi IRBM

Kriteria	Malaysia	Australia
Tadbir Urus	Peringkat Negeri:	Peringkat Negeri:
Platform Penyertaan Awam Pembuatan keputusan (dasar/undang-undang, perundangan, dan lain-lain)	Kurang penyertaaan awam dalam proses pembuatan keputusan melalui organisasi bukan kerajaan dan organisasi berasaskan komuniti	Penyertaan giat komuniti dalam proses pembuatan keputusan melalui pewujudan jawatankuasa lembangan sungai
Instrumen Perundangan:	Enakmen Sumber Air Negeri.	Undang-undang 1995 bagi Akta Pengurusan Air dan Akta Sumber Air 1997
Dana dan Pembiayaan	Berdasarkan belanjawan tahunan (Negeri/Persekutuan) - berdasarkan keperluan sahaja	Kerajaan mesti memperuntukkan dana dan pembiayaan mengikut permintaan komuniti

	Perniagaan persendirian (P), Perunding/kontraktor (C)	
Pembangunan keupayaam	Kekurangan penyelidikan dan latihan dalam membangunkan rancangan air dan pembangunan keupayaan dalam kalangan perancang air.	Lebih banyak penyelidikan dan latihan dalam membangunkan rancangan air dan pembangunan keupayaan dalam kalangan perancang air.
Pihak Berkuasa	Negeri menubuhkan pihak berkuasa airnya sendiri. Keterbatasan pengaturan ini adalah pemberian kuasa bagi lembangan sungai merentasi lebih daripada satu negeri.	Pihak berkuasa dibangunkan berasaskan sungai seperti Murray–Darling Basin Authority (MDBA).
Pemantauan lembangan sungai		Pengauditan Sungai Mampan (*Sustainable Rivers Audit* atau SRA) Rangka kerja Pelaporan Lembangan Bersepadu

Belajar daripada pengalaman

1. Jawatankuasa Komuniti Lembangan (BCC) ialah Platform Penyertaan Awam yang membantu Suruhanjaya berjaya memperoleh dan mengekalkan minat komuniti, serta pelibatan dan sokongan mereka.
2. Hasil keadaan sumber berkemungkinan besar akan dicapai jika sasaran formal telah dikenal pasti, dan kebertanggungjawaban untuk mencapai sasaran ini dikenal pasti dengan jelas dan dipersetujui oleh kerajaan.
3. Strategi untuk tindakan, program dan rangka kerja telah mendapat manfaat daripada pendekatan antara kerajaan (atas-bawah) yang digandingkan dengan tindakan bawah-atas, walaupun proses menentukan cara pengaturan perkongsian kos yang saksama boleh disediakan, dilaksanakan dan dikekalkan, merupakan satu cabaran.
4. Bagi menggalakkan kemampanan, mekanisme pemantauan diperlukan.

2. Tahap Pertengahan 1- Sokongan melalui Latihan

2.1. Peranan Kepemimpinan yang proaktif untuk IWRM

Peranan kepimpinan sektor kerajaan untuk pengurusan sumber air bersepadu (IWRM) terutamanya di negara membangun sangat penting kerana sokongan institusi dan perundangannya yang lebih baik daripada pihak berkepentingan yang lain. Walau bagaimanapun, penyertaan awam atau penyertaan masyarakat dalam program pengurusan sumber air bersepadu sentiasa terhalang oleh tahap pengetahuan orang ramai yang lemah, keengganan mereka untuk mengambil bahagian serta kekurangan platform yang tersusun (Rault *et. al.*, 2013). Beberapa kajian, bagaimanapun, melaporkan potensi kesediaan orang ramai untuk mengambil bahagian dalam pengurusan air terutamanya di negara-negara bertekanan air lebih tinggi (Bjerregaard, 1998; Carr *et. al.*, 2012; De Marchi, 2003). Rault *et. al.* (2013) juga melaporkan potensi penyertaan aktif orang ramai, walaupun di negara demokrasi yang terhad bilangannya, melalui cara menyatakan dan bertukar-tukar pandangan dan pendapat tentang persekitaran mereka, bukannya berkomunikasi melalui mana-mana media. Oleh itu, orang ramai akan mempunyai pengetahuan yang mencukupi tentang masalah pengurusan air sama ada pada peringkat institusi dan isi rumah. Di Malaysia, Akademi Sains Malaysia (ASM) telah pun menghasilkan 'Pelan Pengurusan Sumber Air Bersepadu Negara (2016) selaras dengan Rancangan Malaysia Ke-11 (2016–2020), Pengurusan Sumber Air Bersepadu (IWRM), Lembangan Sungai Bersepadu Pengurusan (LHDNM), Pengurusan Lembangan Tasik Bersepadu (ILBM), dan lain-lain. Selain itu, terdapat Kumpulan Industri-Kerajaan Malaysia bagi Teknologi Tinggi (MIGHT) yang berperanan mewujudkan perkongsian awam-swasta untuk pembangunan mampan, termasuk pengurusan sumber air. Kesemua pendekatan ini, termasuk pendekatan Rangkaian Penyelesaian Pembangunan Lestari (SDSN), cuba melibatkan masyarakat sivil dan pihak berkuasa tempatan dalam pengurusan sumber air mampan bagi mencapai SDG (Matlamat Pembangunan Mampan), terutamanya matlamat SDG 6.5, bertujuan melaksanakan air bersepadu. pengurusan sumber pada semua peringkat, dan matlamat SDG 17.17, yang bermatlamat mengukuhkan perkongsian awam, swasta, akademik, NGO dan masyarakat sivil (Ahmed *et. al.* 2020).

Beberapa kajian mendakwa bahawa sikap dan persepsi rakyat terhadap sumber air dicerminkan dalam program pengurusan sumber air kerajaan kerana niat rakyat adalah factor penting yang diperlukan untuk kemahuan dan tindakan politik (Burstein, 2010; Stoutenborough dan Vedlitz, 2013). Oleh itu, apabila wujud gambaran persepsi dan sikap masyarakat dalam program pengurusan air yang berkaitan, maka akan wujud hubungan positif yang sihat antara persepsi dan sikap rakyat serta kesediaan mereka untuk terlibat dalam pengurusan sumber air. Lai *et. al.* (2017) melaporkan bahawa usaha mendidik orang ramai sangat penting dan menjadi asas untuk mengurangkan tarif air bukan hasil (NRW) ke atas pengurusan sumber air di Malaysia. Walaupun kerajaan sedang meneliti tarif NRW, pendidikan boleh menyedarkan orang ramai untuk melibatkan diri dalam pengurusan sumber air dan juga menggalakkan minat mereka supaya mengurangkan tarif NRW. Sehubungan itu, pendekatan ramalan dan kawalan digunakan sebagai instrumen untuk mengurus sumber air dalam jangka masa agak lama terutamanya pengurusan yang dikuasai oleh penyelesaian kejuruteraan seperti pengurusan bekalan air melalui pengagihan saluran paip. Walau bagaimanapun, kawalan pencemaran perlu menangani sumber pencemaran titik dan bukan titik termasuk perubahan guna tanah terutamanya untuk aktiviti pembangunan pesat (Pahl-Wostl *et. al.*, 2008). Oleh itu, pengurusan sumber air yang mampan dan bersepadu memerlukan proses pencarian dan pembelajaran masyarakat untuk memasukkan langkah infrastruktur dan bukan infrastruktur (Pahl-Wostl, 2002). Oleh itu, pemahaman keseluruhan pengurusan ekosistem oleh kerajaan tempatan sangat

penting ke arah menyumbang pembangunan mampan termasuk IWRM. Dalam hal ini, jurnal perubatan terkenal dunia *'The Lancet*' telah mengeluarkan Infografik Kesihatan Planetary yang luar biasa 'Melindungi kesihatan manusia dalam zaman Anthropocene: laporan Yayasan Rockefeller-Komisen Lancet mengenai kesihatan planet'. planetary health'.

Di Malaysia, kelemahan dalam pengurusan sumber air mampan dilaporkan terutamanya disebabkan oleh penguatkuasaan undang-undang yang tidak mencukupi, kekurangan penyertaan awam, bersama-sama dengan penekanan yang tidak mencukupi kepada langkah-langkah bukan struktur (Chan, 2009, 2012; Mokhtar *et. al.*, 2010, 2011).). Selain itu, pencemaran merentas sempadan Sungai Langat terutamanya daripada pembetungan dan pembuangan industri, air larian pertanian dan seumpamanya telah dilaporkan oleh beberapa kajian walaupun sungai merupakan antara sumber air minum utama di Negeri Selangor, Malaysia (Ahmed *et. al.* ., 2020, 2018a, 2018b). Oleh itu, keterlibatan awam dengan kerajaan, bukan kerajaan, akademik dan sektor perniagaan akan berkesan dalam pengurusan sumber air (Chan, 2012; Mokhtar *et. al.*, 2011). Walaupun terdapat beberapa kajian di Malaysia mengenai persepsi dan keterlibatan orang ramai dalam pengurusan sumber air bersepadu berdasarkan analisis statistik (Ab Razak *et. al.*, 2015; Afroz *et. al.*, 2016; Lai *et. al.*, 2017), namun, Ahmed *et. al.* (2020) melaporkan bahawa persepsi dan sikap orang ramai terhadap sungai dan air minum serta persepsi kualiti air mereka didapati menjadi petunjuk penting yang mempengaruhi penyertaan mereka dalam platform pengurusan air.

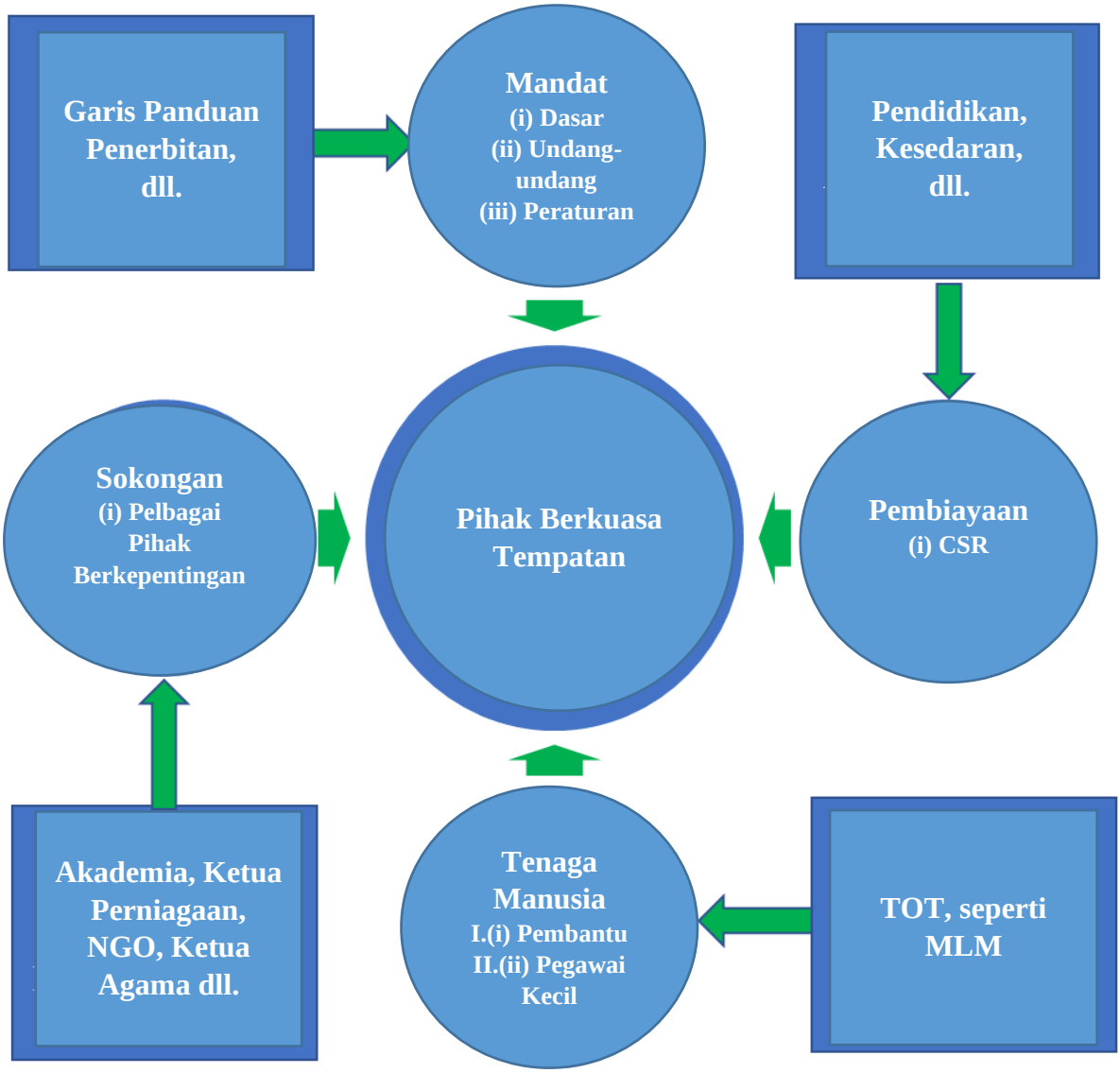

Sumber: (Ahmed *et al.* 2018a)

Rajah 37 Elemen yang diperlukan untuk Peranan Kepimpinan Proaktif oleh Pihak Berkuasa Tempatan

Oleh itu, pihak berkuasa yang bertanggungjawab di Malaysia harus memberikan tumpuan kepada meningkatkan kesedaran, sokongan dan pembinaan keupayaan untuk penyertaan berkesan rakyat dalam pengurusan sumber air. Sebagai contoh, Dasar Sumber Air Negara 2011, Akta Industri Perkhidmatan Air 2006, Akta Air 1920, Akta Kualiti Alam Sekitar 1974, dan lain-lain memberikan tumpuan kepada peningkatan kesedaran. Walau bagaimanapun, sokongan dan pembinaan keupayaan pihak berkepentingan dalam pengurusan air tidak ditunjukkan dengan ketara dalam dasar dan akta. Oleh itu, agensi yang berkaitan hendaklah mengambil langkah tidak berstruktur khas seperti kempen, iklan, pameran air, latihan dan sebagainya bagi meningkatkan kesedaran dan pembinaan keupayaan rakyat agar dapat meningkatkan penyertaan mereka dalam platform pengurusan sumber air yang berkesan. Kepemimpinan Pihak Berkuasa Tempatan yang proaktif dan berkesan menjadi keperluan mendesak untuk IWRM yang Bersepadu dan Holistik berserta bekalan air minum yang selamat dan tersedia pada peringkat isi rumah. Empat elemen (iaitu mandat, pembiayaan, tenaga kerja

dan sokongan) diperlukan oleh Pihak Berkuasa Tempatan untuk menjadi proaktif (Rajah 1). Sementara itu, Pihak Berkuasa Tempatan mempunyai mandat penuh untuk menguruskan sungai dan air minum di Malaysia. Pembiayaan dan tenaga kerja juga sangat penting bagi Pihak Berkuasa Tempatan, namun kedudukan pembiayaan tidak mencukupi, begitu juga kekurangan latihan untuk pegawai pangkat rendah bagi meningkatkan kebolehan dalam melakukan berbilang tugas dan menerima peranan kepemimpinan untuk IWRM. Selain itu, sokongan yang tidak mencukupi dari pelbagai pihak berkepentingan menjadi masalah utama untuk menguruskan sungai. Walau bagaimanapun, Pihak Berkuasa Tempatan/pegawai daerah boleh berfungsi dengan lebih baik dalam mengatur platform pelbagai pihak berkepentingan serta hubungan dengan orang ramai, sektor swasta, NGO dan sektor awam dalam mengurus dan memantau kualiti dan kuantiti air mentah serta air minum (Ahmed *et. al.* 2018a).

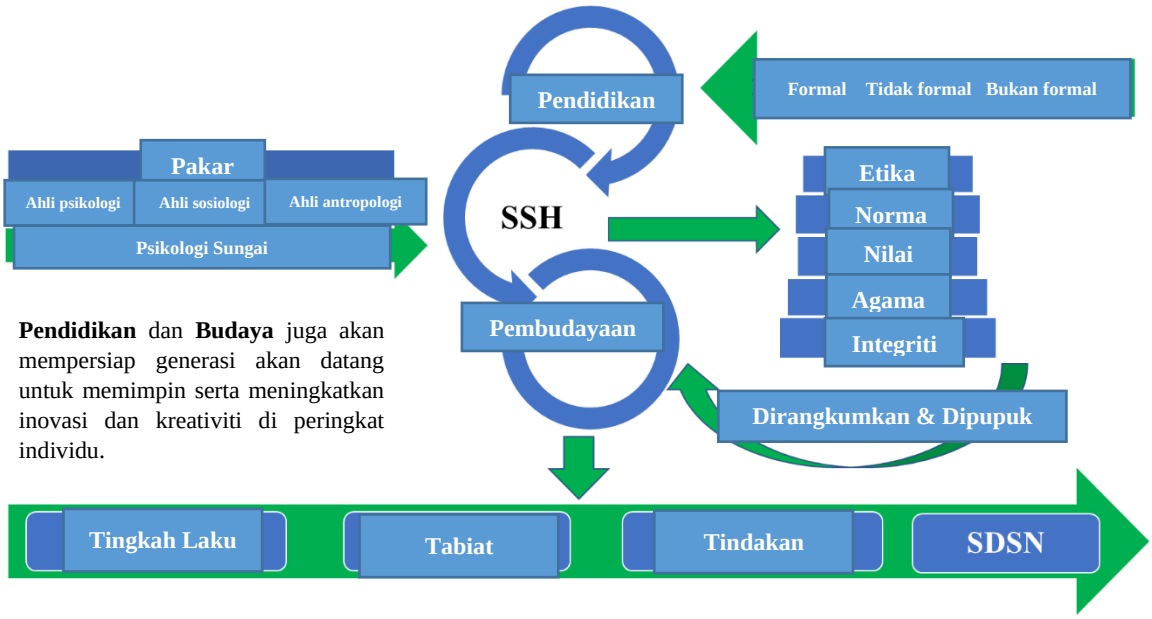

Sumber: (Ahmed *et al.* 2018a)

Rajah 38 Penerajuan ke arah IWRM menerusi Platform Pelbagai Pihak Berkepentingan yang berkesan

Pihak Berkuasa Tempatan harus diiktiraf untuk memimpin dan mengawal pihak berkepentingan lain. Kepimpinan dalam pendekatan atas-ke-bawah dan bawah-ke-atas mungkin dapat menyelesaikan masalah pelaksanaan, memandangkan Pihak Berkuasa Tempatan dan Pejabat Daerah merupakan institut pentadbiran kerajaan yang paling rendah pada peringkat tempatan. Keterlibatan dan penyertaan semua pihak berkepentingan akan menyumbang kepada usaha meningkatkan kemahiran kepimpinan Pihak Berkuasa Tempatan dan/atau individu. Selain itu, pendidikan (iaitu formal, tak formal, bukan formal) dan budaya juga akan menyediakan generasi akan datang untuk menerajui kepimpinan serta meningkatkan inovasi dan kreativiti pada peringkat individu (Rajah 2) (Ahmed *et. al.* 2018a).

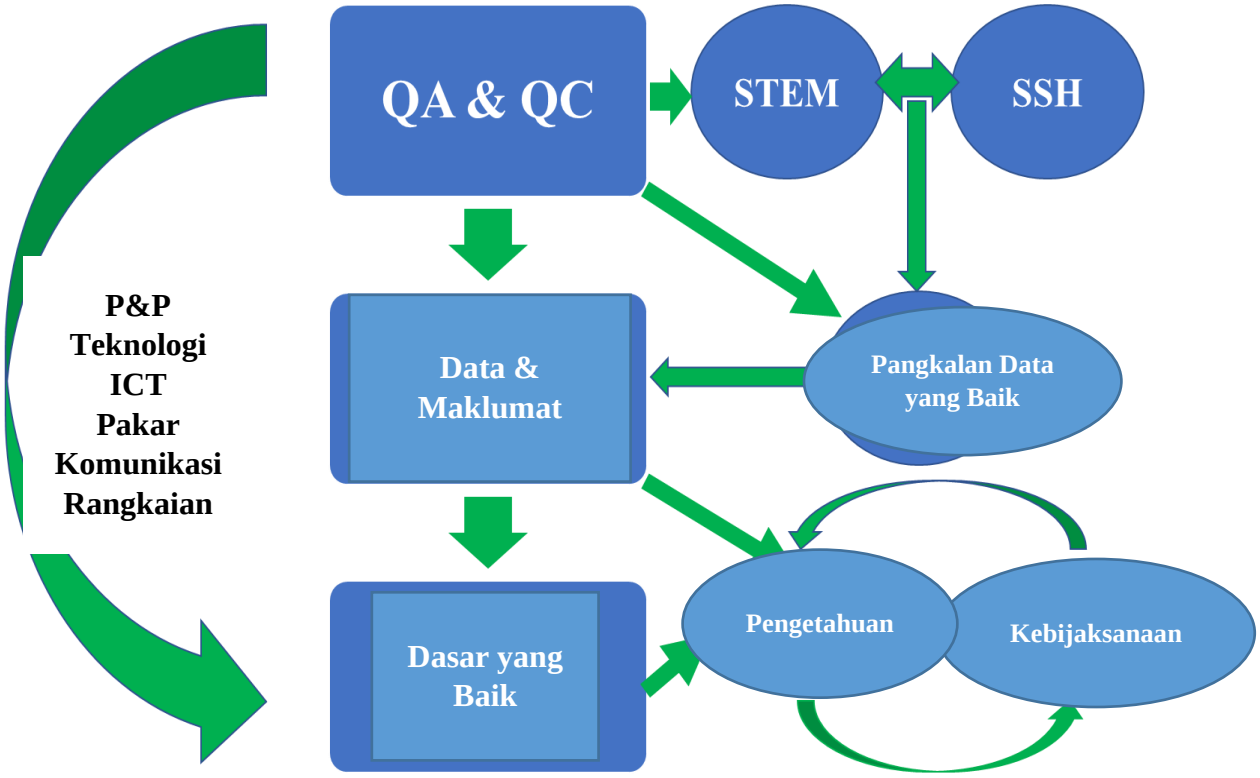

Sumber: (Ahmed *et al.* 2018a)

Rajah 39 Data dan Maklumat untuk menghasilkan Dasar yang Baik dan membuat Keputusan yang berkesan

Selain itu, data dan maklumat berkualiti sangat penting bagi penggubal dasar dan juga penyelidik untuk menghasilkan dasar lebih baik dan pengubahsuaian dasar dan garis panduan sedia ada. Justeru, jaminan kualiti (QA) dan kawalan kualiti (QC) data sains, teknologi, kejuruteraan dan matematik (STEM) serta data sains sosial dan kemanusiaan (SSH) akan membantu menghasilkan dasar yang lebih baik serta mengemas kini dasar sedia ada melalui pangkalan data yang baik (Rajah 3). Selain itu, QA dan QC pada banyak peringkat akan memastikan kejituan dan ketepatan data dan maklumat untuk proses membuat keputusan yang berkesan oleh pihak berkuasa tempatan. Oleh itu, pihak berkuasa tempatan dan juga individu akan mendapat pengetahuan tulen yang terbaik yang akan mempengaruhi dan memberikan inspirasi kepada mereka untuk bertindak dengan baik dan memimpin dalam melakukan perkara yang baik dengan menggunakan kebijaksanaan mereka (Ahmed *et. al.* 2018a).

Rakyat di Malaysia sedar tentang kepentingan kualiti air bukan sahaja untuk hidupan akuatik tetapi juga untuk taraf hidup yang sihat dan berkualiti tinggi. Mereka juga berpendapat bahawa air berkualiti adalah keperluan penting untuk pembangunan ekonomi. Rakyat bersedia untuk mengambil bahagian dalam pengurusan sumber air jika mereka mengetahui dan memahami manfaat kualiti air yang lebih baik. Oleh itu, aktiviti pendidikan dan peningkatan kesedaran perlu digalakkan oleh agensi yang sesuai untuk meningkatkan bilangan rakyat yang menyertai program pengurusan sumber air. Orang ramai juga berpendapat bahawa pelaksanaan dasar yang berkesan diperlukan untuk pengurusan air. Walaupun terdapat banyak dasar yang kukuh

di Malaysia untuk pengurusan sumber air, penggalakan dan penguatkuasaan dasar ini menjadi cabaran besar dan mungkin disebabkan oleh penyertaan pihak berkepentingan berkaitan yang rendah dan peranan kepimpinan yang tidak mencukupi daripada agensi berkaitan. Oleh itu, platform pelbagai pihak berkepentingan yang berkesan untuk pengurusan sumber air yang berguna untuk penyertaan bermakna dalam program pengurusan bersama-sama dengan entiti kerajaan, bukan kerajaan, masyarakat sivil, akademik dan perniagaan. Oleh itu, pihak berkuasa tempatan boleh memainkan peranan kepimpinan yang proaktif kerana mereka boleh melaksanakan penguatkuasaan melalui Akta Kerajaan Tempatan 1976 untuk mengubah pemikiran orang ramai tentang kepentingan pengurusan air melalui latihan khas, kempen dan sebagainya. Latihan khas juga diperlukan untuk latihan tenaga pengajar (TOT) bagi meningkatkan pembinaan keupayaan mereka dalam pengurusan sumber air. Oleh itu, kempen dan mesyuarat awam adalah alat yang berguna untuk penyertaan aktif orang ramai dalam pengurusan sumber asli, dan penyertaan mereka boleh menyumbang secara signifikan kepada pengurusan sumber air yang mampan (Ahmed *et. al.* 2020).

2.1.1. Peranan Kepimpinan dengan Kesukarelawanan, Integriti dan Pengganti

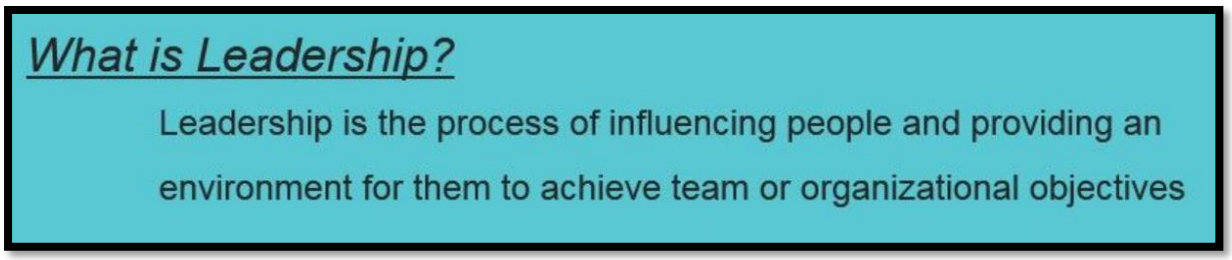

Who is a Leader?
A leader is a person who has a vision, a drive and a commitment to achieve that vision, and the skills to make it happen.

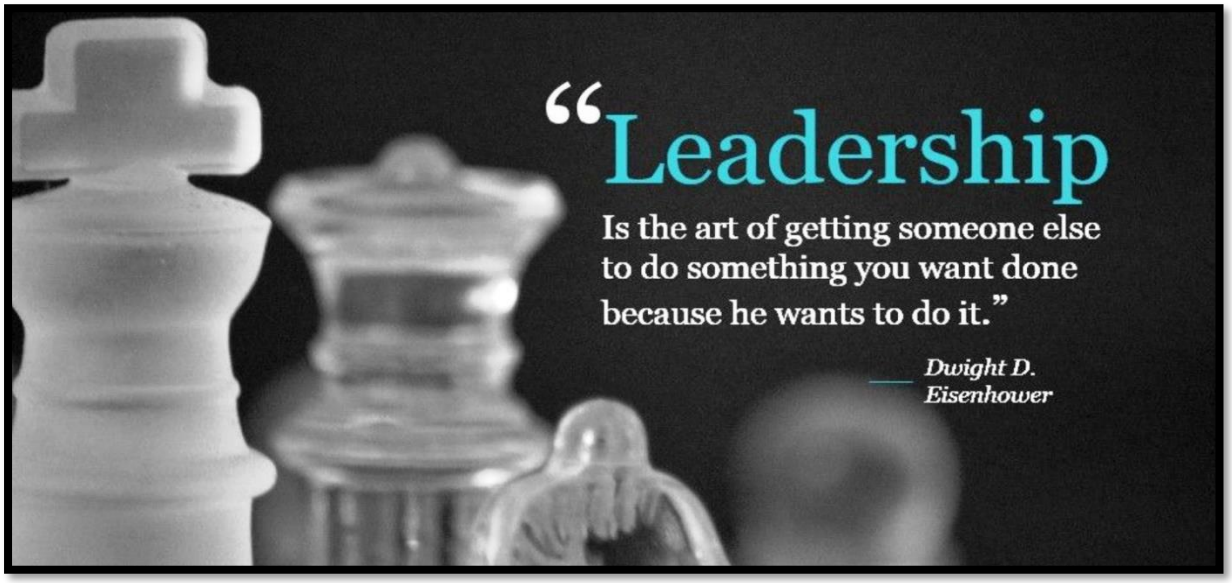
"Leadership
Is the art of getting someone else to do something you want done because he wants to do it."
Dwight D. Eisenhower

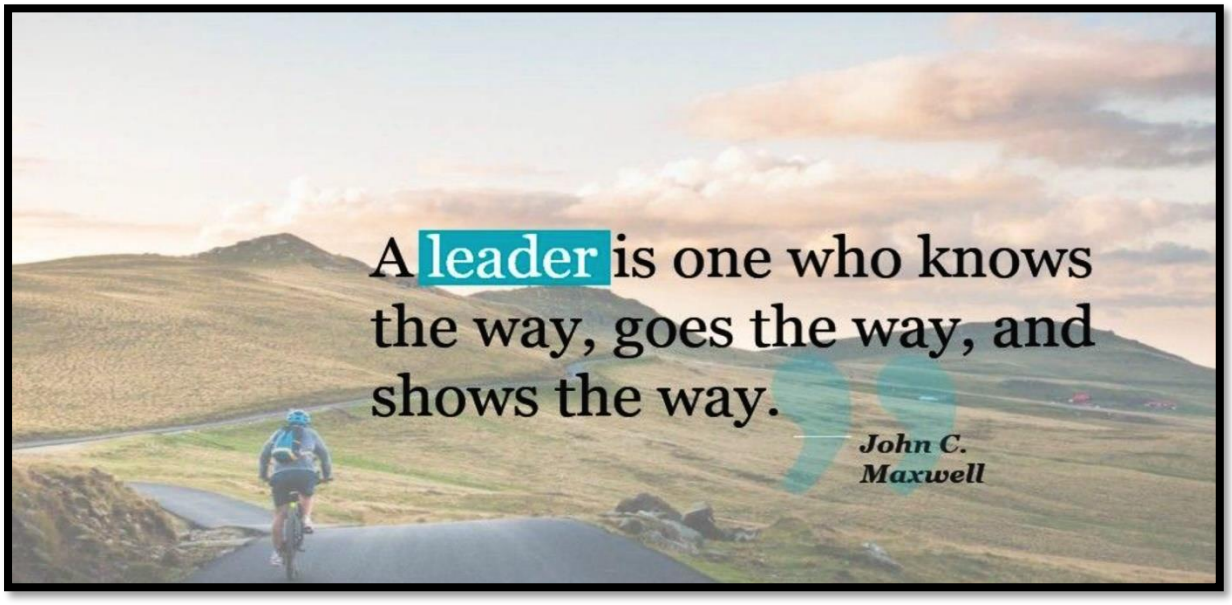
A leader is one who knows the way, goes the way, and shows the way.
John C. Maxwell

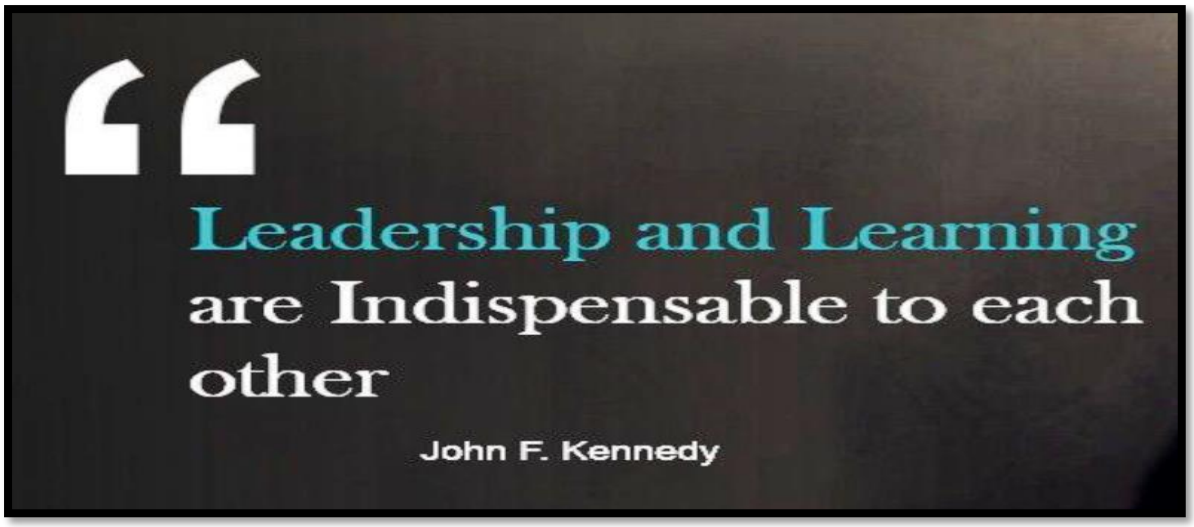
Leadership and Learning are Indispensable to each other
John F. Kennedy

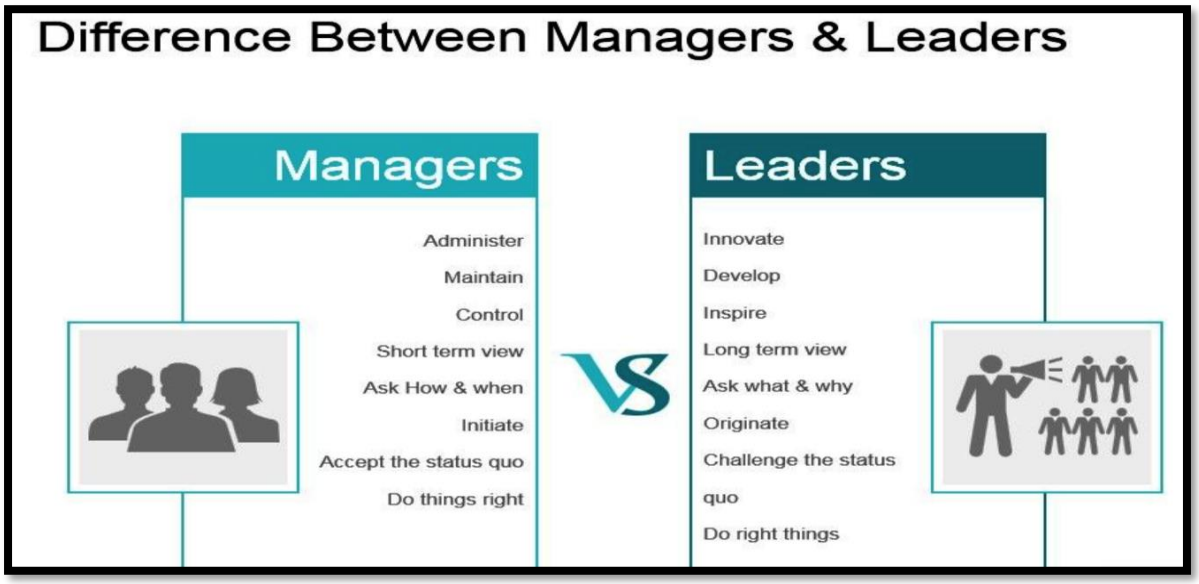
Difference Between Managers & Leaders
Managers
Administer
Maintain
Control
Short term view
Ask How & when
Initiate
Accept the status quo
Do things right
VS
Leaders
Innovate
Develop
Inspire
Long term view
Ask what & why
Originate
Challenge the status quo
Do right things

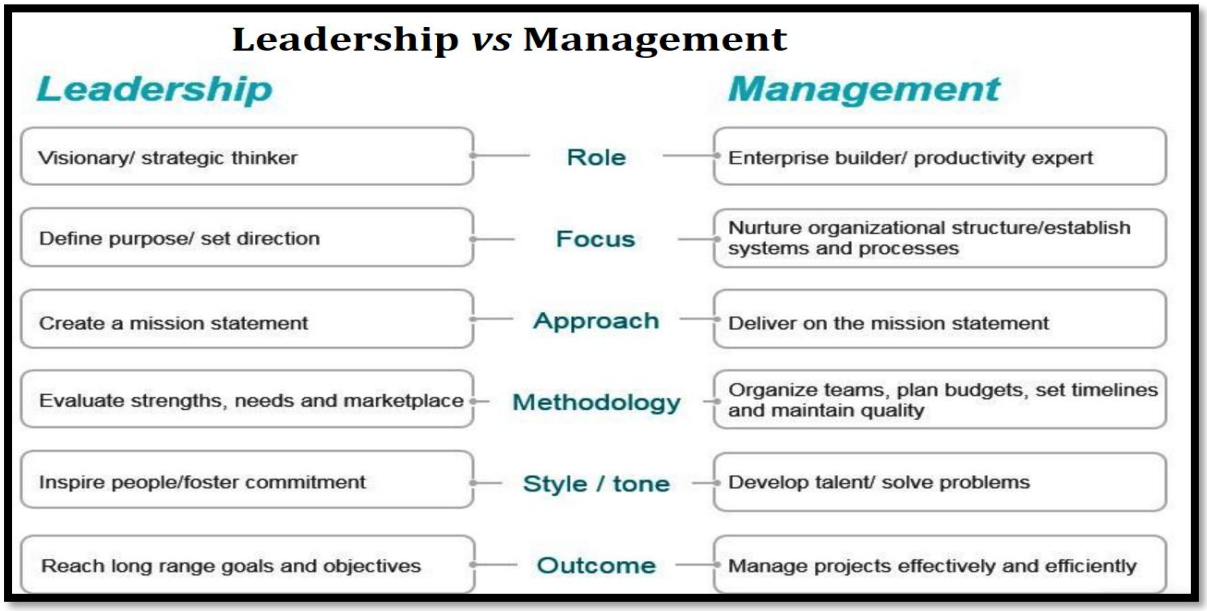
Leadership vs Management
Leadership
Management
Visionary/ strategic thinker
Role
Enterprise builder/ productivity expert
Define purpose/ set direction
Focus
Nurture organizational structure/establish systems and processes
Create a mission statement
Approach
Deliver on the mission statement
Evaluate strengths, needs and marketplace
Methodology
Organize teams, plan budgets, set timelines and maintain quality
Inspire people/foster commitment
Style / tone
Develop talent/ solve problems
Reach long range goals and objectives
Outcome
Manage projects effectively and efficiently

Formal and Informal Leadership

Formal leadership

- Occurs when a manager leads by exercising formal authority.
- The exercise of formal authority through assigning duties derives, from the managers official position within the organization's hierarchy of authority.
- Any employee who is assigned a managerial position has the opportunity and responsibility to exercise formal leadership.

Informal leadership

- Arises when a person without formal authority is influential in directing the behaviors of others. Although not formally appointed or elected he becomes a leader through his actions or personal attractions.

Styles of Leadership

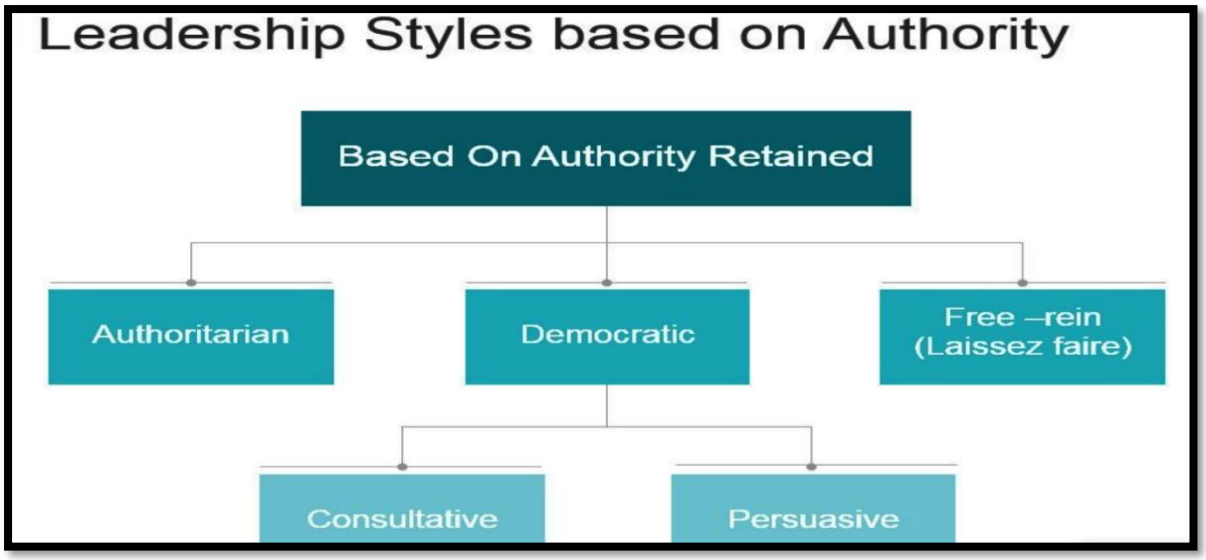
Leadership Styles based on Authority
Based On Authority Retained
Authoritarian
Democratic
Free –rein
(Laissez faire)
Consultative
Persuasive

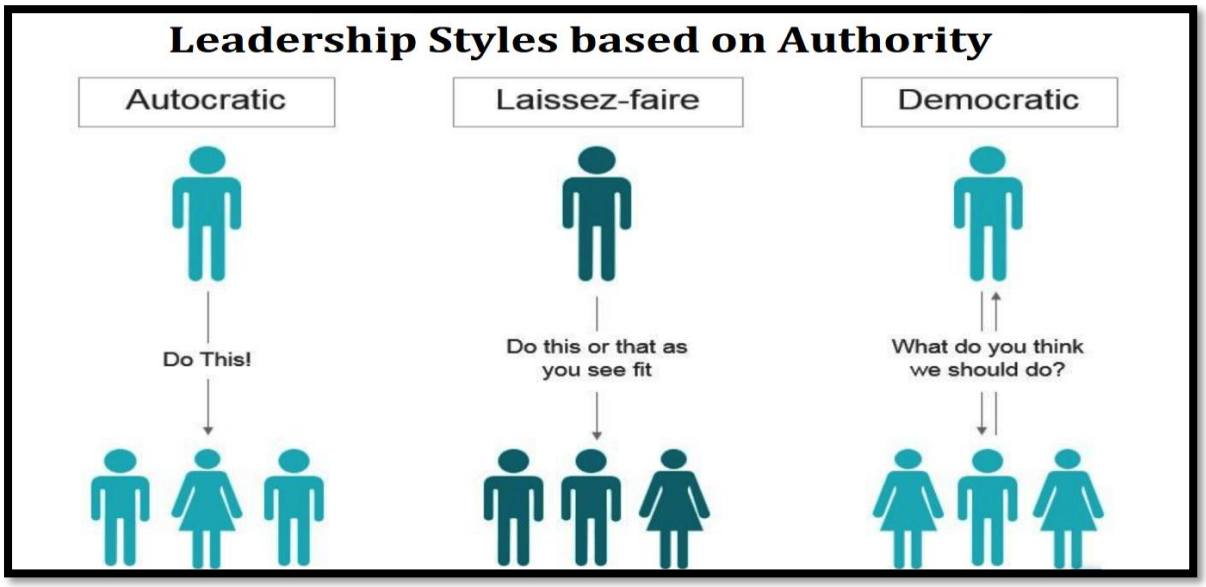
Leadership Styles based on Authority
Autocratic
Laissez-faire
Democratic
Do This!
Do this or that as you see fit
What do you think we should do?

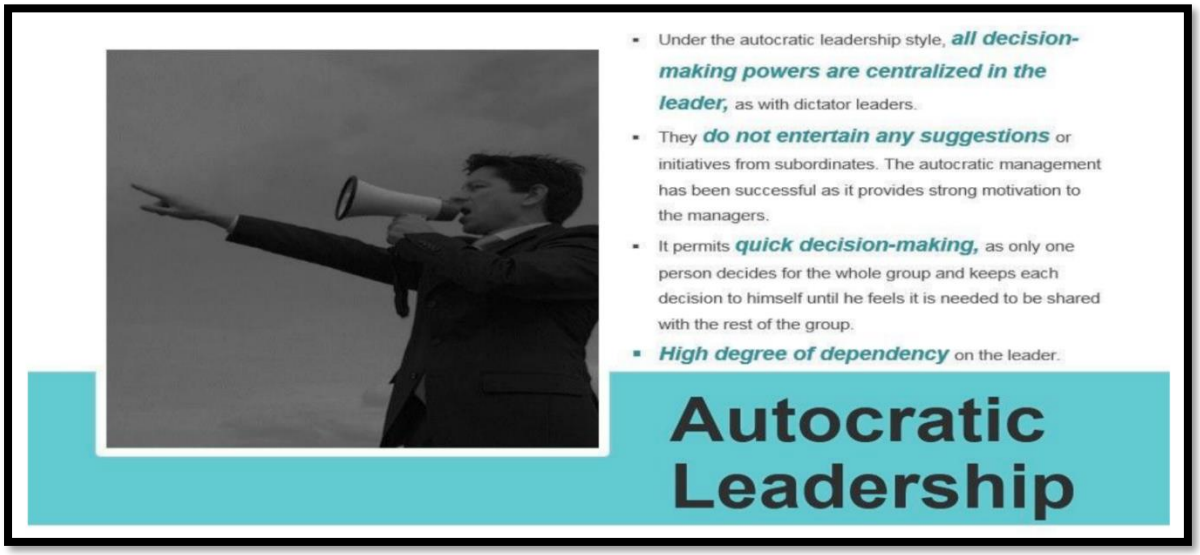
Under the autocratic leadership style, all decision-making powers are centralized in the leader, as with dictator leaders.
They do not entertain any suggestions or initiatives from subordinates. The autocratic management has been successful as it provides strong motivation to the managers.
It permits quick decision-making, as only one person decides for the whole group and keeps each decision to himself until he feels it is needed to be shared with the rest of the group.
High degree of dependency on the leader.
Autocratic Leadership

Autocratic Leadership Advantages & Disadvantages

Advantages of Autocratic Style of leadership

- Provides for quick decision-making
- Subordinates like to work under centralized authority
- Confidential matters can be kept secretly.
- Less competent subordinates are required.

&

Disadvantages of Autocratic Style of Leadership

- Subordinates are not informed about why they are asked to do a particular work
- Subordinates are forced to follow the directions.
- Depends entirely upon the efficiency of the leader.
- Creative ideas are not utilized.
- Organizational continuity is threatened

Democratic Leadership

- *Consultative*:
  Process of consultation before decisions are taken.
- *Persuasive*:
  Leader takes decision and seeks to persuade others that the decision is correct.

Democratic Leadership Advantages & Disadvantages

List of Advantages of Democratic Leadership Style

- It fits almost every business.
- It often has solutions for complex problems.
- It promotes a creative environment.
- It builds strong teams.

List of Disadvantages of Democratic Leadership Style

- It tends to become apologetic.
- It is time-consuming.
- It takes long to process decisions.
- It can seem to be uncertain.

Laissez Faire Leadership

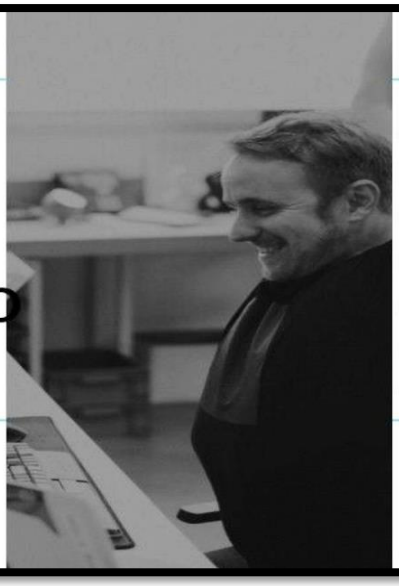

A free rein leader does not lead, but leaves the group entirely to itself such a leader allows maximum freedom to subordinates, i.e. they are given a free hand in deciding their own policies and methods.

Laissez-faire Leadership Advantages & Disadvantages

Benefits of Laissez-Faire Leadership

- When team members have the skills to succeed.
- When group members are experts.
- When independence is valued.

Downsides of Laissez-Faire Leadership

- Lack of role awareness.
- Poor involvement with the group.
- Low accountability.
- Passivity and avoidance.

Based on Task vs People Emphasis

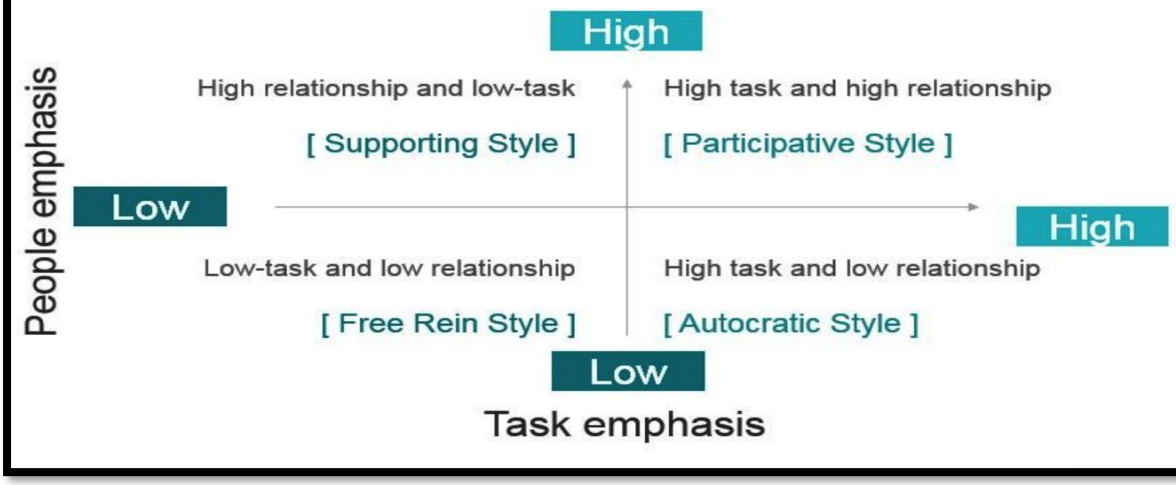

Based on Assumptions about People

They distrust people and believe in close supervision and tight control over the subordinates.

They are participative, trust subordinate and allow them to participate in decision-making.

Likert's Styles of Leadership

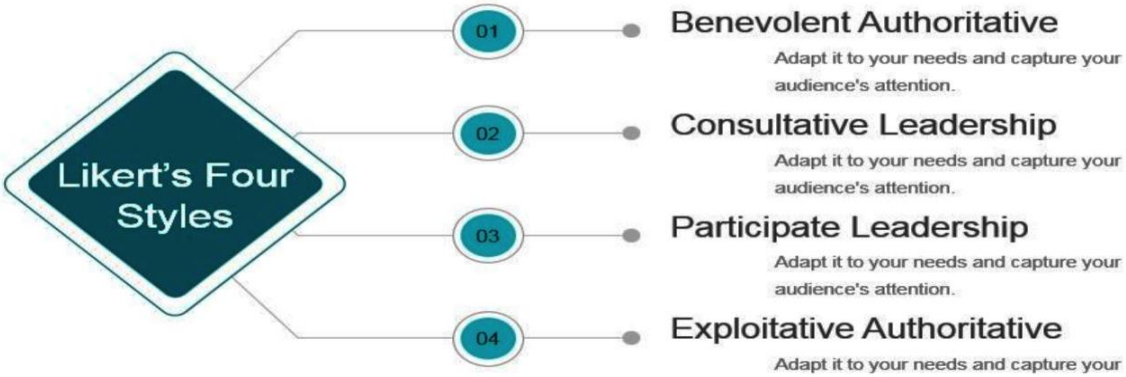

- A charismatic personality that inspires others to do business with him.
- A much stronger interest in dealing with customers than employees.
- A strong dislike for bureaucratic rules and regulations.
- Anxiety to consolidate business gains as quickly as possible.

Entrepreneurial Leadership

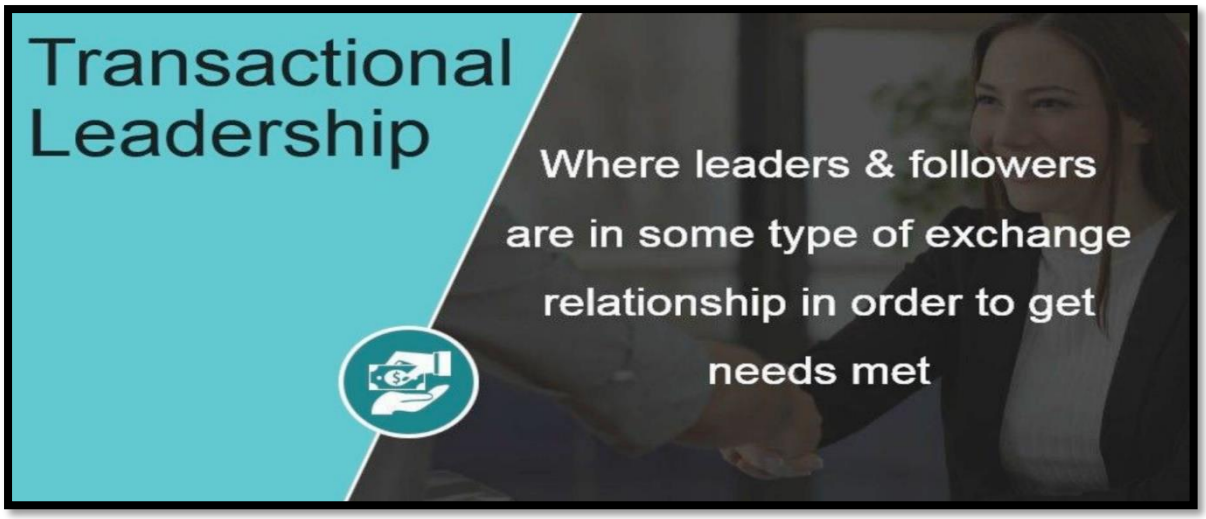
Transactional Leadership
Where leaders & followers are in some type of exchange relationship in order to get needs met

Transformational Leadership- 4 Components
Inspirationa I Motivation
Individual Consideration
Idealized Influence
Intellectual Stimulation
• Clear vision
• Optimism
• Inclusion
• Productivity
• Mentorship
• Empathy
• Purpose
• Strengths & skills
• Role model
• Walk the walk
• Enthusiasm & optimism
• Embody values
• Innovation
• Creativity
Goals
• Challenge

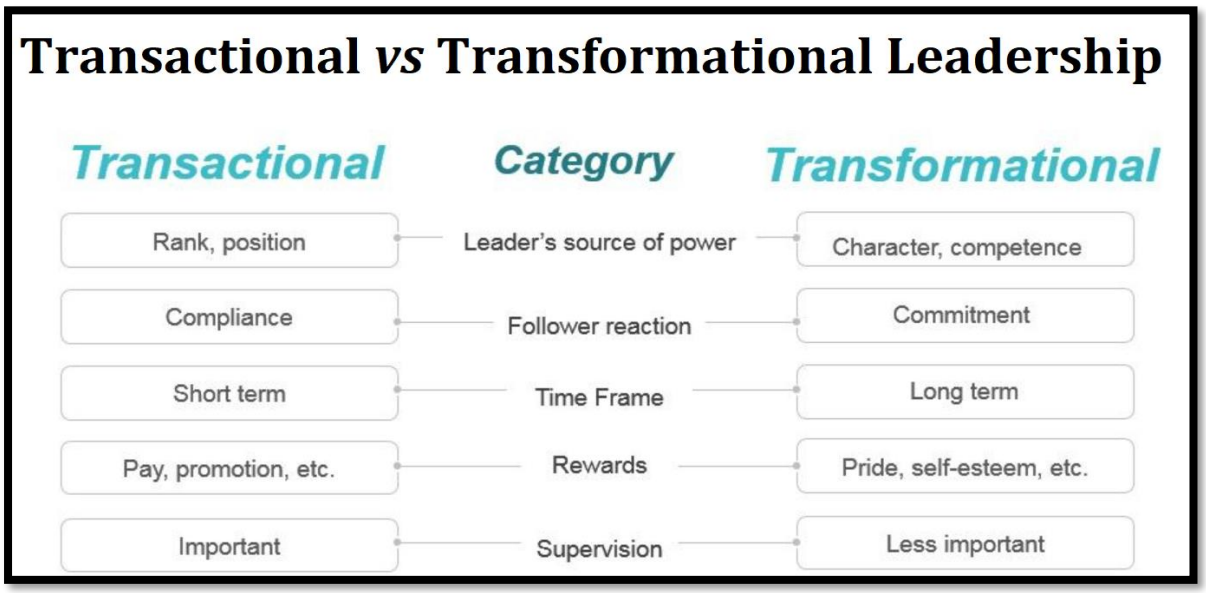
Transactional vs Transformational Leadership
Transactional
Category
Transformational
Rank, position
Leader's source of power
Character, competence
Compliance
Follower reaction
Commitment
Short term
Time Frame
Long term
Pay, promotion, etc.
Rewards
Pride, self-esteem, etc.
Important
Supervision
Less important

Theories of Leadership

Personality Traits

Abilities

- Supervising ability
- Intelligence
- Initiative

Personal Traits

- Self-assurance
- Decisiveness
- Masculinity/ femininity
- Maturity
- Working class affinity

Motivators

- Need for occupational achievement
- Self-actualization
- Power over others
- High financial rewards
- Job security

Traits and Skills (Leaders vs Non-Leaders)

Traits

- Adaptable To Situations
- Alert To Social Environment
- Ambitious, Achievement Oriented
- Assertive
- Cooperative
- Decisive
- Dependable
- Dominant (Power Motivation)
- Energetic (High Activity Level)
- Persistent
- Self-confident
- Tolerate Of Stress
- Willing To Assume Responsibility

Skills

- Clever (Intelligent)
- Conceptually Skilled
- Creative
- Diplomatic And Tactful
- Fluent In Speaking
- Knowledgeable About The Work
- Organized (Administrative Ability)
- Persuasive
- Socially Skilled

Behavioral Theory of Leadership

Behavioral Theory

Leadership behaviors can be taught.

VS

Trait Theory

Leader are born, not made.

Theories proposing that specific behaviors differentiate leaders from nonleaders.

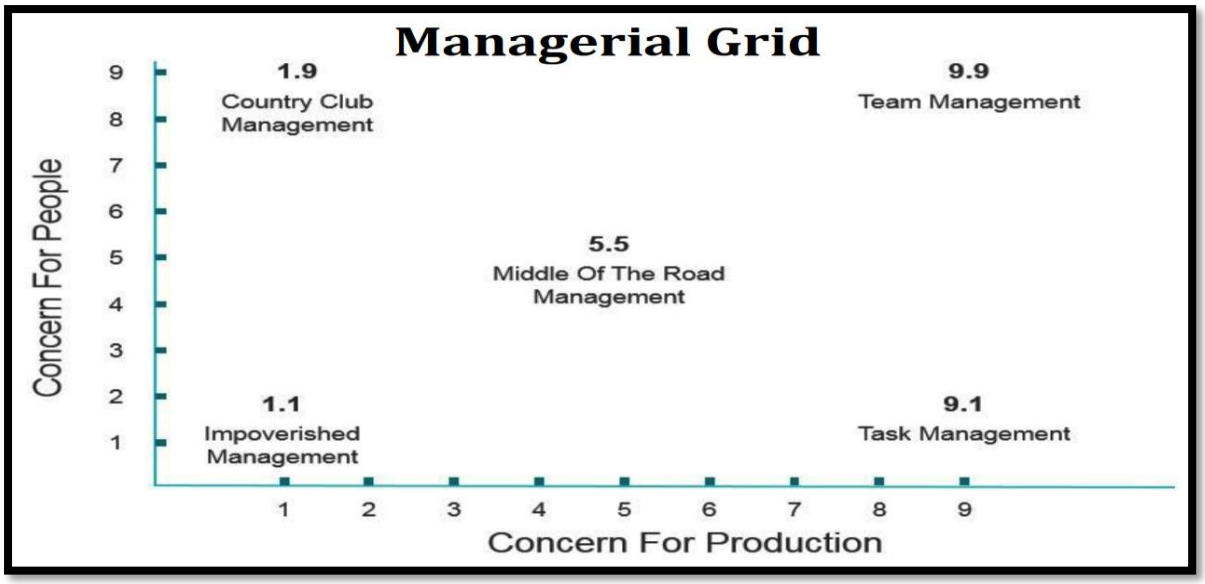

Behavioral Theory Studies-Ohio State Studies

Initiating Structure

The extent to which a leader is likely to define and structure his or her role and those of subordinates in the search for goal attainment.

Consideration

The extent to which a leader is likely to have job relationships characterized by mutual trust, respect for subordinates' ideas, and regard for their feelings.

University Michigan Studies

Production-oriented Leader

One who emphasizes technical or task aspects of the job.

Employee-oriented

Emphasizing interpersonal relations, taking a personal interest in the needs of employees and accepting individual differences among members.

١

Contingency Theories & Situational Theories of Leadership

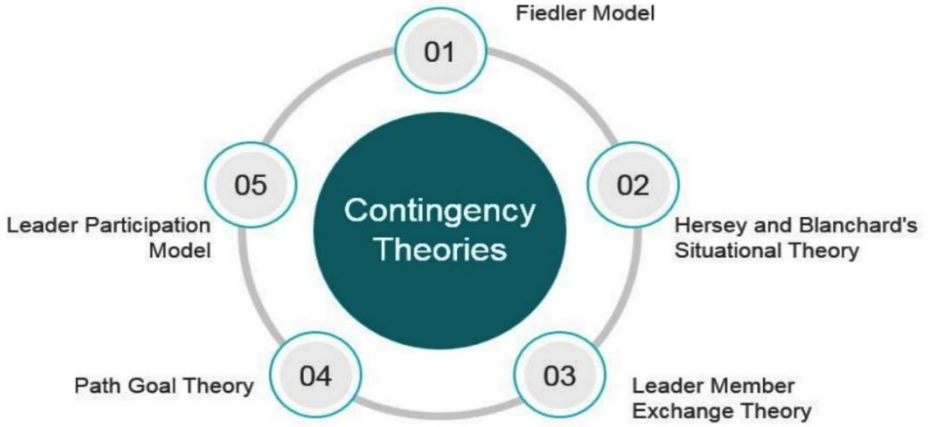

Contingency Theory

- Behavior of leader depends upon characteristic of situation leader is in.
- Implies under what conditions will employee oriented leadership will be effective and under what type of conditions production oriented leadership be more effective.

Fiedler's Model

- The theory that effective groups depends upon a proper match between a leader's style of interesting with subordinates and the degree to which the situation gives control and influence to the leader.
- There are basically three steps in the model
  a) Identifying leadership style
  b) Defining the situation
  c) Matching leaders and situations

Fiedler's Contingency Model

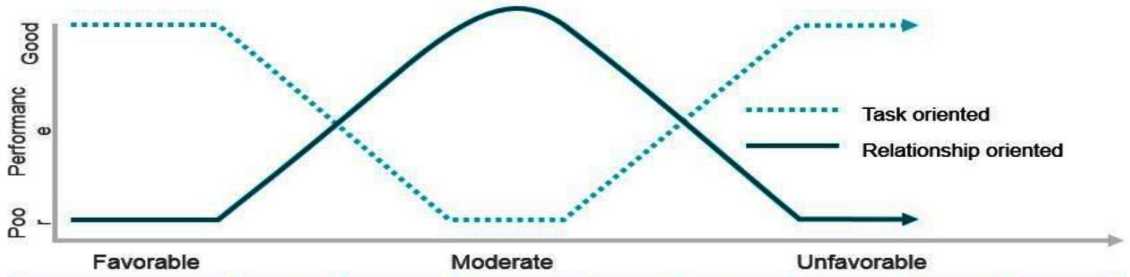

Category	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Leader member relations	Good	Good	Poor	Poor	Good	Good	Poor	Poor
Task structure	High	High	Low	Low	High	High	Low	Low
Position power	Strong	Weak	Strong	Weak	Strong	Weak	Strong	Weak

Least Preferred Co-worker (LPC) Scale

Scale									
Pleasant	8	7	6	5	4	3	2	1	Unpleasant
Friendly	8	7	6	5	4	3	2	1	Unfriendly
Rejecting	8	7	6	5	4	3	2	1	Accepting
Tense	8	7	6	5	4	3	2	1	Relaxed
Cold	8	7	6	5	4	3	2	1	Warm
Supportive	8	7	6	5	4	3	2	1	Hostile
Boring	8	7	6	5	4	3	2	1	Interesting
Quarrelsome	8	7	6	5	4	3	2	1	Harmonious

Scoring

Your final score is the total of the numbers you circled on the 18 scales

57 or less = low LPC (Task motivated)

58-63 = Middle LPC (socio-independent leaders, task or with how others view them)

64 or above = High LPC (motivated by relationship)

Contingency Model

Leader-member relations	Good				Poor			
Task Structure	High Structure		Low Structure		High Structure		Low Structure	
Position power	Strong power	Weak power	Strong power	Weak power	Strong power	Weak power	Strong power	Weak power
	1	2	3	4	5	6	7	8
Preferred leadership Style	Low LPCs Middle LPCs				High LPCs			Low LPCs

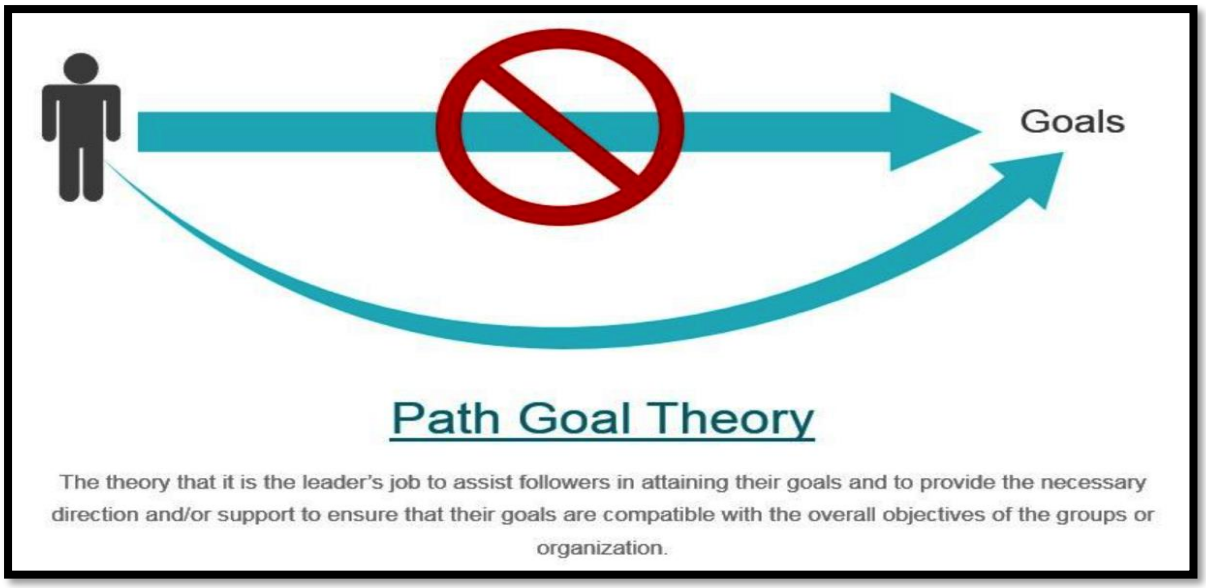
Goals
Path Goal Theory
The theory that it is the leader's job to assist followers in attaining their goals and to provide the necessary direction and/or support to ensure that their goals are compatible with the overall objectives of the groups or organization.

Path Goal Theory
Leader behavior
Directive
Participative
Achievement oriented
Supportive
Environment Contingency factors
Task Structure
Formal authority system
Work group
Subordinate contingency factors
Locus of control
Experience
Perceived ability
Outcome
Performance
Satisfaction

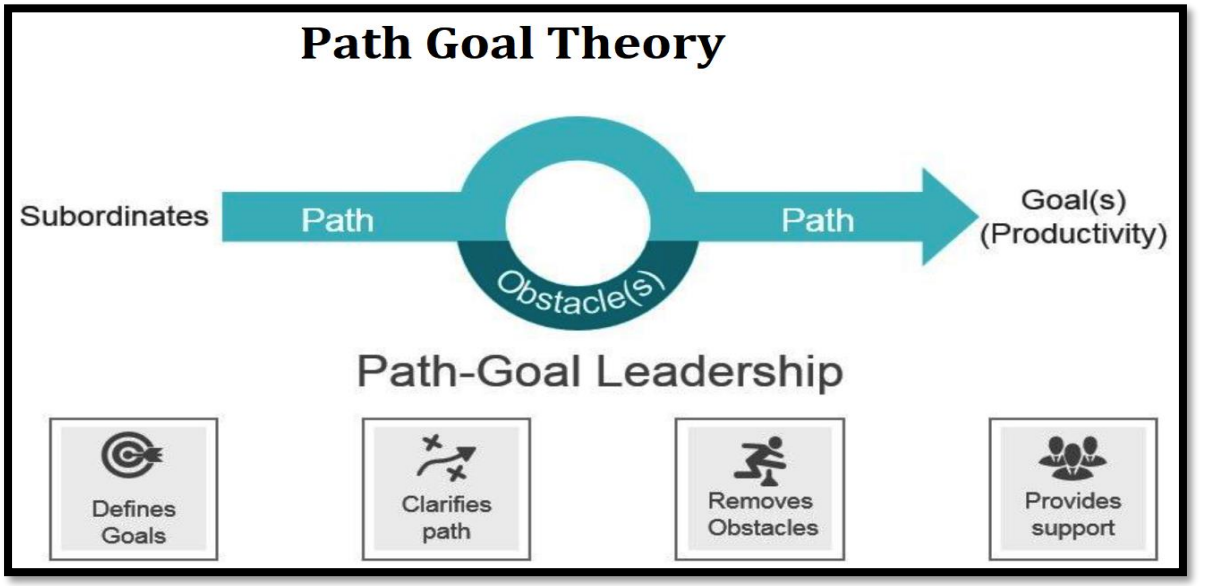
Path Goal Theory
Subordinates
Path
Obstacle(s)
Path
Goal(s)
(Productivity)
Path-Goal Leadership
Defines Goals
Clarifies path
Removes Obstacles
Provides support

How Path Goal Theory Works

Leadership Behavior	Subordinate Behavior	Task Characteristics
Directive Provides guidance and psychological structure	Dogmatic authoritarian	Ambiguous unclear rules complex
Supportive Provides nurturance	Unsatisfied need affiliation need human touch	Repetitive unchallenging mundane
Participative Provides involvement	Autonomous need for control need for clarity	Ambiguous under unstructured
Achievement oriented Provides challenges	High expectations need to excel	Ambiguous Challenging complex

Hersey & Blanchard's Situational Leadership (SLT)

Followers Can Accept Or Reject The Leader

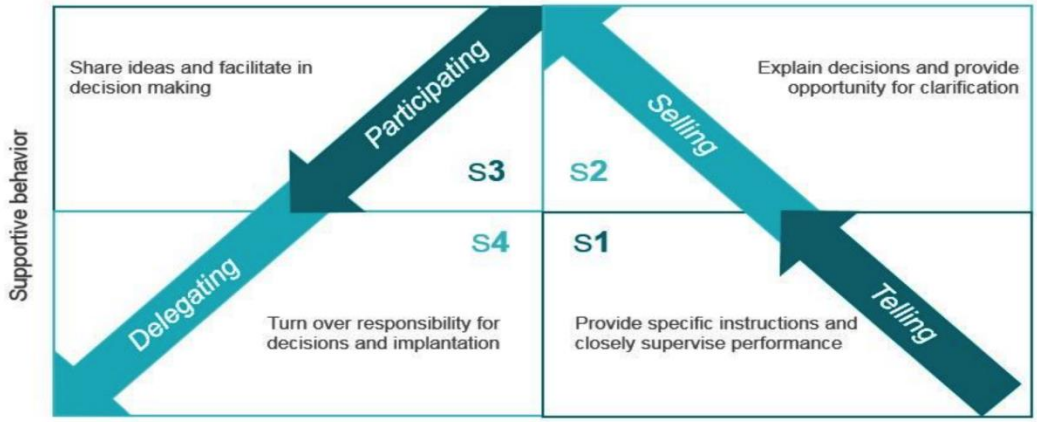

Four Leadership Styles (Hersey & Blanchard)

Telling	Selling	Participating	Delegating
The leader define the roles needed to do the job and tells followers what, where, how, and when to do the tasks.	The leader provides followers with supportive instructions, but is also supportive.	The leader and followers share in decisions about how best to complete A high-quality job	The leader provides little specific, close direction or personal support to followers.

Leader-Member Exchange Theory

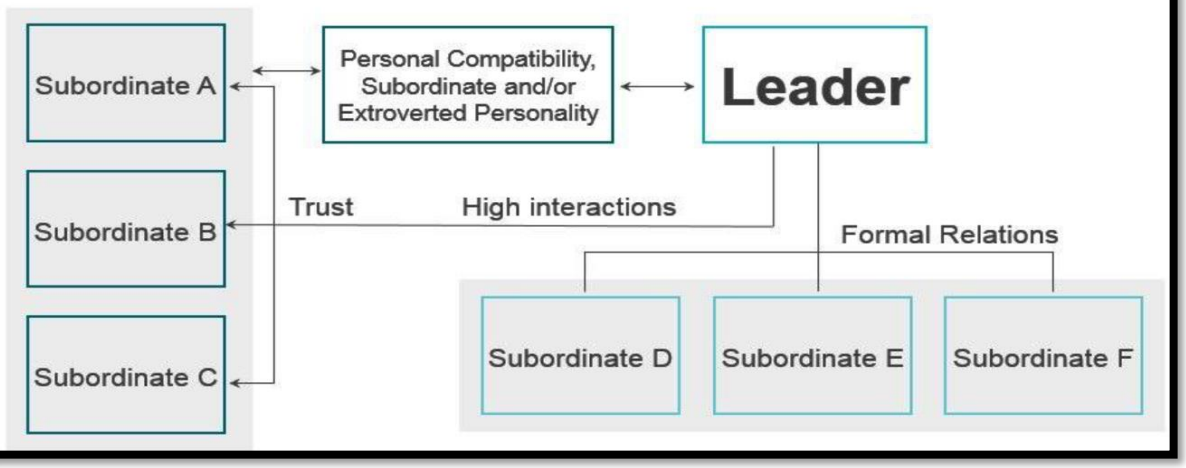

Normative Decision Model (Vroom & Yetton)

Autocratic I (AI)	Leader solves the problem along using information that is readily available to him/her
Autocratic II (AII)	Leader obtains additional information from group members, then makes decision alone. Group members may or may not be informed.
Consultative I (CI)	Leader shares problem with group members individually, and asks for information and evaluation. Group members do not meet collectively, and leader makes decision alone.
Consultative II (CII)	Leader shares problem with group members collectively, but makes decision alone
Group II (GII)	Leader meets with group to discuss situation. Leader focuses and directs discussion, but does not impose will. Group makes final decision.

Participative Leadership

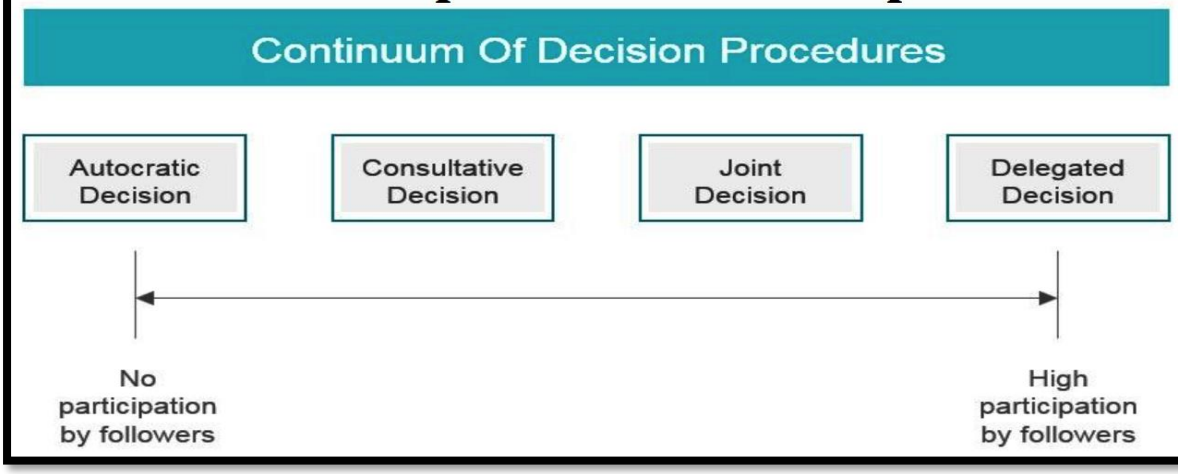

Sumber: (Slaid-Pasukan, 2021)

2.1.1.1. Kepimpinan dengan Kesukarelawanan

Pendidikan kepimpinan adalah komponen utama pengaturcaraan belia. Dalam usaha mereka untuk menggalakkan pembangunan kepimpinan, kebanyakan program belia menggalakkan pembangunan sahsiah dan mengajar kemahiran interpersonal tetapi gagal dalam mengajar kepimpinan kerana gagal menggalakkan penggunaan kuasa. ***Kemunculan kepimpinan melalui kesukarelawanan berlaku apabila seseorang individu beralih daripada menyertai kerja sukarela kepada mencipta peluang sukarelawan untuk diri sendiri dan orang lain*** (Harris dan Beckert, 2019).

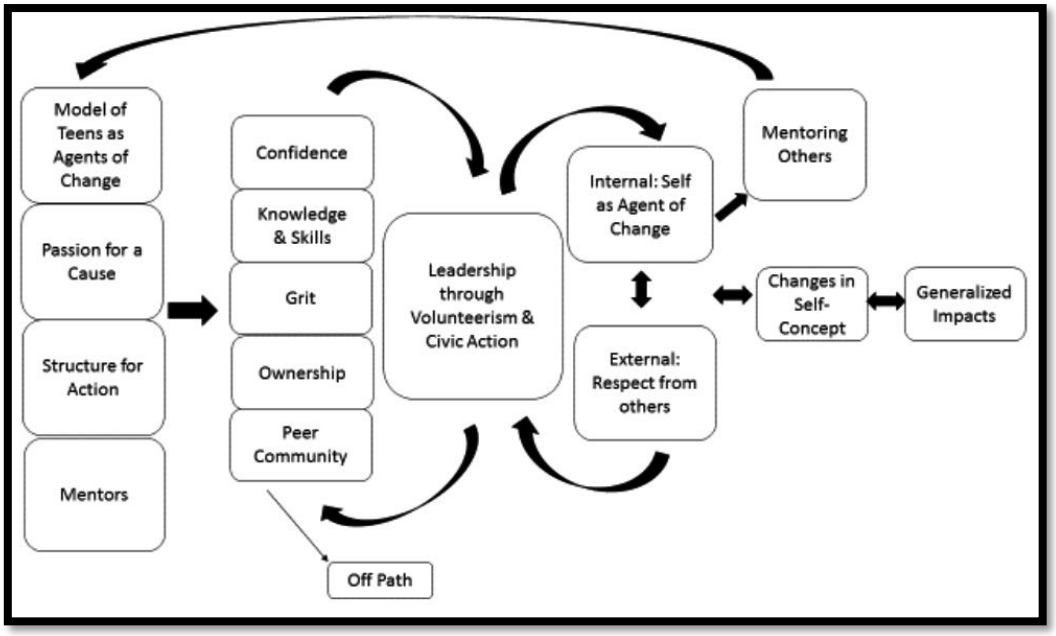

Rajah 40 Kepimpinan melalui kesukarelawanan dan tindakan sivik (disesuaikandaripada Schwartz & Suyemoto, 2012; Harris dan Beckert, 2019)

Model yang disesuaikan ini (Rajah 4) menggabungkan tema daripada kajian ini dengan tema Schwartz dan Suyemoto. Faktor-faktor ini boleh membimbing program pembangunan belia untuk memudahkan kemunculan kepimpinan melalui kesukarelawanan dan perubahan sosial. Selaras dengan rancangan Schwartz dan Suyemoto (2012), program pembangunan belia perlu menyediakan model yang menonjol, struktur untuk tindakan, dan tumpuan kepada semangat keterlibatan pesertanya. Di samping itu, program ini hendaklah memudahkan mekanisme untuk pementoran. Mekanisme untuk pementoran adalah salah satu kekuatan program Akademi Kepimpinan Lanjutan (Advanced Leadership Academy atau ALA). Selain pengetahuan, kemahiran dan komuniti rakan sebaya, pengaturcaraan juga hendaklah menggalakkan keyakinan, ketabahan dan pemilikan. Roach *et. al.* (1999) mencadangkan bahawa pendidikan kepimpinan perlu memberikan tumpuan kepada usaha membantu golongan muda melihat diri mereka sebagai pemimpin sekarang, bukan hanya bakal pemimpin pada masa hadapan, dengan menggalakkan mereka bekerjasama untuk menyempurnakan projek kumpulan bersemangat yang berdasarkan kepentingan belia. Walaupun mereka tidak mencadangkan bahawa projek

tersebut secara eksklusif memberikan tumpuan kepada perubahan sosial, namun ia merupakan satu cara untuk menggalakkan projek kerjasama ini. Akhirnya, apabila golongan muda muncul sebagai pemimpin melalui kesukarelawanan dan perubahan sosial, mereka perlu diberi peluang untuk membimbing belia lain. Hal ini akan memberikan model yang menonjol yang ditunjukkan oleh Harris dan Beckert (2019), dan Schwartz dan Suyemoto (2012) sebagai aspek penting dalam pengaturcaraan. Angkatan Belia (YF) melaksanakan perkara ini melalui pengaturcaraannya dengan membenarkan belia yang menamatkan program umum memohon bekerja untuk YF dan bertanggungjawab melaksanakan pengaturcaraan bagi peserta akan datang. Aspek yang berjaya dalam program ini, seperti yang digariskan di atas, perlu dimasukkan ke dalam program sedia ada yang memudahkan kerja perubahan sosial yang diterajui oleh belia seperti majlis bandar raya belia (Carlson, 2006). Selain memudahkan kemunculan kepimpinan, program yang menggabungkan cadangan ini boleh memberikan kesan yang mendalam kepada komuniti. Dipercayai juga bahawa golongan muda mempunyai potensi yang belum diterokai untuk bertindak sebagai ejen bagi perubahan sosial yang positif ke arah memperbaiki keadaan dalam komuniti dan masyarakat mereka.

Gaya Kepimpinan dan Kesannya terhadap Hasil Sukarelawan

Pengetahuan tentang kesan gaya kepimpinan terhadap tingkah laku sukarelawan masih jauh daripada diterokai sepenuhnya. Walaupun telah banyak tercatat dalam kepustakaan bahawa kepimpinan positif NPO berkait dengan kesukarelawanan yang berterusan (Benevene *et. al.*, 2021; Richardson dan Vandenberg, 2005; Rowold dan Rohmann, 2009; Yahaya dan Ebrahim, 2016) namun banyak kajian yang dijalankan ke atas hasil gaya kepimpinan ke atas ahli NPO tidak menunjukkan perbezaan antara kakitangan bergaji dan sukarelawan (Benevene *et. al.*, 2021; Peng *et. al.*, 2020).

Peranan Pengantara Kepuasan Sukarelawan

Kepuasan dan komitmen afektif sukarelawan berkait dengan kesejahteraan, prestasi dan niat mereka untuk kekal. Walaupun kepuasan bersifat lebih menentukan bagi sukarelawan baharu, namun komitmen afektif lebih penting untuk sukarelawan veteran (Chacón *et. al.*, 2007; Vecina *et. al.*, 2012). Hal ini berlaku kerana kepuasan sukarelawan lebih dikaitkan dengan fasa pertama pengalaman sebenar dalam organisasi, dan lebih tertakluk kepada perubahan, manakala komitmen afektif dibina dari semasa ke semasa dan cenderung untuk menjadi lebih stabil, dibina di atas pengetahuan fakta yang lebih tentang Organisasi Bukan Keuntungan tempat sukarelawan beroperasi (Jiménez *et. al.*, 2010). Malah, perbezaan utama antara konstruk ini bergantung pada kestabilan kepercayaan dan kesan yang berkaitan dengannya. Oleh itu, sedikit sebanyak kepuasan bertindak sebagai pendahulu komitmen afektif dalam pengalaman sukarelawan, yang seterusnya, menggalakkan kesukarelawanan yang berterusan (Chacón *et. al.*, 2007). Sukarelawan yang berpuas hati mempunyai peluang yang lebih tinggi untuk menjadi lebih komited kepada Organisasi Bukan Keuntungan dari semasa ke semasa (Jiménez *et. al.*, 2010; Cady *et. al.*, 2018). Kelihatan sesungguhnya, kepuasan dalam pengalaman sukarelawan melindungi sukarelawan daripada ketegangan yang berlaku daripada aktiviti mereka dan, pada masa yang sama, meningkatkan komitmen afektif terhadap misi dan objektif organisasi, apabila

pengetahuan yang lebih realistik tentang organisasi mereka telah dibangunkan (Benevene *et. al.*, 2021; Chacón *et. al.*, 2007).

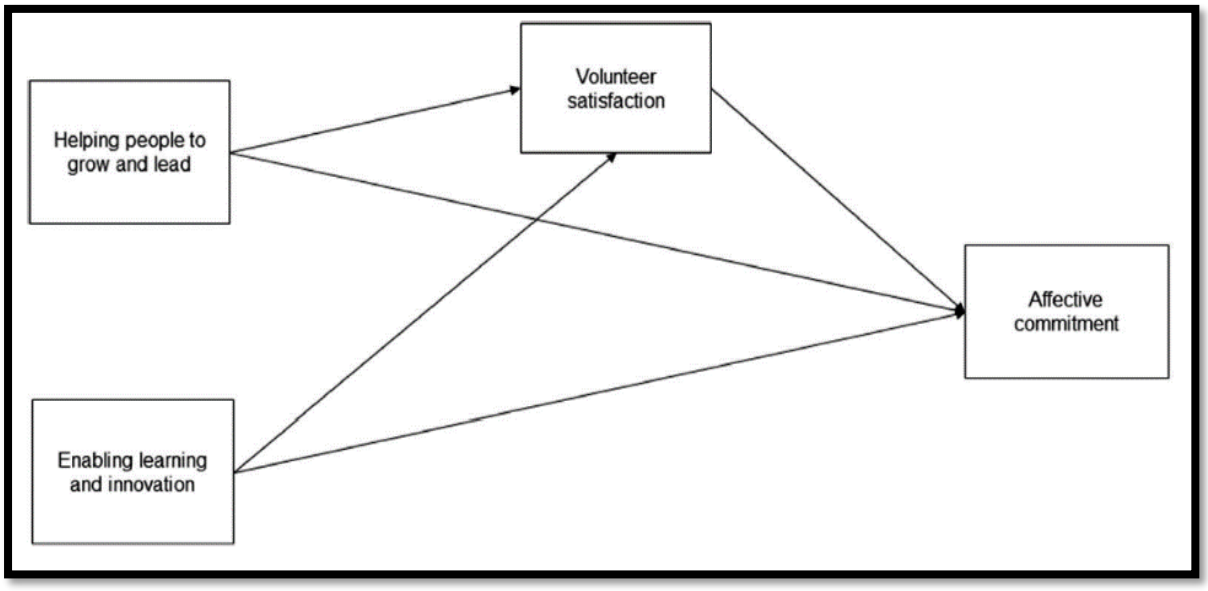

Rajah 41 Peranan Pengantara kepuasan sukarelawan dalam tingkah laku kepimpinan ke arah komitmen sukarelawan (Benevene *et. al.*, 2021)

Helping people to grow and lead	Membantu rakyat maju dan memimpin
Volunteer satisfaction	Kepuasan sukarelawan
Affective commitment	Komitmen afektif
Enabling learning and innovation	Membolehkan pembelajaran dan inovasi

Kesannya, kepuasan sukarelawan dikaitkan dengan komitmen afektif sukarelawan. Memandangkan kepuasan sukarelawan dikaitkan secara positif dengan komitmen afektif mereka, dan kedua-duanya dikaitkan dengan kesukarelawanan yang berterusan, maka pengurusan Organisasi Bukan Keuntungan yang berkesan perlu menyokong gaya kepimpinan dan strategi yang menjana kepuasan sukarelawan dan komitmen afektif. Pautan ini merupakan faktor yang sangat penting dalam menjamin kualiti dan kemampanan aktiviti organisasi mereka.

2.1.1.2. Kepimpinan dengan Integriti

Istilah integriti telah ditakrifkan dengan pelbagai cara. Integriti berasal dari bahasa Latin 'integritas' yang bermaksud kejujuran, kebenaran, keaslian, ketekalan yang boleh dipercayai antara perkataan dan perbuatan dan oleh itu ia menggambarkan sejenis 'kesempurnaan' seperti yang diterangkan oleh Worden. Kami diberitahu: "Terdapat banyak cara untuk gagal mencapai integriti dan banyak alasan untuk berbuat demikian", tetapi "menjadi peranan pemimpin untuk menghantar mesej yang jelas dan pragmatik bahawa etika yang baik masih menjadi asas urusan yang baik ” (Shacklock & Lewis, 2006).

***Kepimpinan Beretika*:** Kepimpinan beretika telah ditakrifkan dengan pelbagai cara dan walaupun banyak yang telah diperkatakan tentang kepentingan kepimpinan beretika, topik ini telah mendapat perhatian empirikal yang agak tidak menentu. Satu takrifan baru-baru ini menyatakan bahawa kepimpinan beretika seharusnya berkisar tentang "penciptaan dan pemanfaatan peluang yang berfaedah dengan cara yang terhormat" (Shacklock & Lewis, 2006).

***Kepimpinan berasaskan nilai*:** Dalam mana-mana keadaan di mana pencapaian tadbir urus berasaskan nilai diusahakan, isu nilai pemimpin menjadi penting untuk menubuhkan organisasi yang beretika. Kepustkaan dalam bidang ini adalah luas dan pelbagai, tetapi kes untuk tumpuan yang kuat terhadap nilai dan kepercayaan pemimpin dan pemahaman tentangnya sudah mantap. Terdapat sedikit keraguan bahawa pemimpin beretika adalah mereka yang berpegang pada nilai peribadi yang kukuh yang berpunca daripada tanggapan betul, adil, saksama dan munasabah. Oleh itu, kami mencari pemimpin yang boleh memenuhi pelbagai keperluan, tetapi integriti peribadinya tidak boleh dipertikaikan (Shacklock & Lewis, 2006).

***Integriti dari Atasan*:** Kepentingan komitmen pemimpin peringkat kanan, khususnya Ketua Pegawai Eksekutif tidak boleh dipertikaikan dalam usaha untuk menubuhkan organisasi beretika apabila orang ramai pada semua peringkat memimpin dengan berintegriti. Banyak pengarang dalam bidang kepimpinan telah merujuk kepentingan khusus orang di bahagian paling atas organisasi, iaitu mereka yang memegang peranan eksekutif kanan. Walau bagaimanapun, dalam tinjauan pendapat CBS 2002, kurang daripada satu pertiga bilangan responden mengatakan bahawa mereka percaya kebanyakan CEO adalah jujur (Shacklock & Lewis, 2006).

***Iklim Etika*:** Jelas sekali, pemimpin mempunyai pengaruh besar terhadap keadaan iklim yang menyelubungi mereka. Pembinaan iklim etika bukanlah sesuatu yang baharu. Drexel dan Elliot menegaskan bahawa pengurus perlu memberikan sokongan dan penyertaan berterusan jika mereka ingin mengekalkan iklim etika, dengan menyatakan: "pengurus mesti mempertahankan komitmen mereka kepada suasana beretika dengan hasil positif dari segi kenaikan pangkat dan ganjaran lain." Banyak kajian dalam bidang ini telah mengesahkan, bagaimanapun, bahawa iklim etika adalah fenomena multidimensi yang mempunyai banyak penentu. Jelaslah bahawa "iklim etika di mana mereka (orang) bekerja, kepimpinan mereka, dan tekanan yang bertindak ke atas mereka adalah semua faktor yang boleh mempengaruhi kecenderungan semula jadi mereka berdasarkan perkembangan moral mereka sebagai individu (Shacklock & Lewis, 2006).

***Pembuatan Keputusan Beretika*:** Terdapat banyak kajian mengenai isu cara membuat keputusan beretika yang lebih baik dan pelbagai dimensi dan kerumitan kemahiran kepimpinan ini. Pelbagai model sangat membantu dalam usaha meningkatkan kepimpinan beretika. Sebagai contoh, Koehn mencadangkan bahawa nilai integriti dalam persekitaran perniagaan adalah berdasarkan cara membuat keputusan dengan integriti mengelakkan pemikiran dan tindakan jangka pendek, membantu mengekalkan hubungan yang sihat dengan pihak berkepentingan, menggalakkan ketulenan apabila berurusan dengan pelanggan, menggalakkan membuat keputusan yang dijalankan dengan berhati-hati dan bersungguh-sungguh, membantu mencari pelbagai perspektif dan menggalakkan analisis introspektif yang membangunkan kreativiti. Peters mempertimbangkan keperluan untuk kepimpinan beretika dan membincangkan etika motif pemimpin, mempengaruhi strategi proses, dan sifat transformasi diri yang diperlukan untuk kepimpinan beretika (Shacklock & Lewis, 2006).

***Kepimpinan Transformasi*:** Kepimpinan transformasi telah digembar-gemburkan secara meluas dalam kepustakaan sebagai peralihan yang diingini daripada bentuk kepimpinan transaksi tradisional. Fokusnya kepada pengaruh ideal, motivasi inspirasi, rangsangan intelektual dan pertimbangan individu; menunjukkan hubungan etika yang sangat mungkin. Avolio berhujah bahawa kerangka pengaruh ideal mempunyai konotasi etika yang jelas (Shacklock & Lewis, 2006).

***Pertukaran Ahli Pemimpin*:** Teori Pertukaran Ahli Pemimpin (LMX) yang dibangunkan oleh Graen dan Novak dan lain-lain, mempunyai implikasi yang jelas untuk tingkah laku kepimpinan yang beretika. Hubungan antara konflik peranan, kekaburan peranan dan kepuasan tugas intrinsik; dan kesan rintangan membina oleh pekerja terhadap tindak balas pemimpin bergantung pada nilai perhubungan jangka panjang yang lebih berkualiti. Isu perhubungan berdiad ini berkemungkinan besar menjadi peramal hasil etika dan sebaliknya etika boleh membawa kepada perhubungan berdiad yang lebih berkualiti (Shacklock & Lewis, 2006).

Peranan yang dimainkan oleh kepimpinan berkenaan dengan konsep integriti pada setiap peringkat dibentangkan dalam Rajah 1. Secara khususnya, Rajah 1 mengaitkan bagaimana integriti peribadi pemimpin membuahkan hasil seperti integriti pengikut, kepercayaan kepada pemimpin, kepuasan dengan pemimpin, dan prestasi pemimpin. (Palanski & Yammarino, 2009).

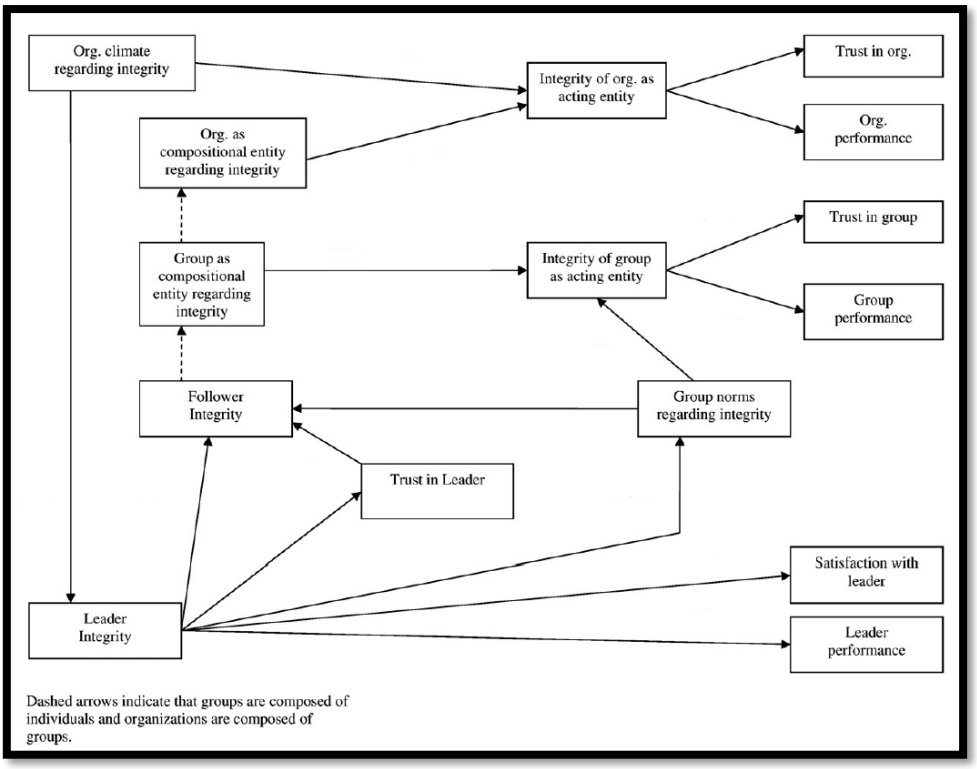

Rajah 42 Integriti pada peringkat individu, kumpulan dan organisasi (Palanski & Yammarino, 2009)

Peringkat individu: integriti pemimpin

Integriti adalah konsep utama dalam banyak teori kepimpinan, tetapi makna dan peranan teori integriti berbeza-beza antara teori. Oleh itu, takrif integriti Palanski & Yammarino (2007) digunakan sebagai asas untuk perbincangan dan cadangan berikut.

Percaya kepada pemimpin

Kepercayaan kepada kepimpinan telah menjadi topik yang sentiasa diminati oleh penyelidik organisasi. Penyelidikan telah menunjukkan bahawa apabila pengikut mempunyai kepercayaan terhadap pemimpin mereka, mereka cenderung untuk menunjukkan prestasi yang lebih baik, memaparkan lebih banyak tingkah laku kewargaan organisasi (*organizational citizenship behaviours* atau OCB) dan komitmen organisasi yang lebih besar, mengalami kepuasan kerja yang lebih besar dan kurang berhasrat untuk meninggalkan organisasi (Dirks & Ferrin, 2002). Ringkasnya, kepercayaan terhadap kepimpinan telah muncul sebagai topik kritikal yang diminati dalam kajian organisasi. Walaupun masih pada peringkat awal, penyelidikan mengenai integriti telah menunjukkan hubungan teori yang kukuh dengan kepercayaan. Simons (2002) menghuraikan dengan panjang lebar tentang hubungan teoretikal antara niat tingkah laku (BI) dan kepercayaan, tetapi kelihatan perkara utama ialah BI yang tinggi seorang pemimpin boleh memberikan pengikut keyakinan yang pasti terhadap tindakan yang akan diambil oleh pemimpin berdasarkan kata-katanya. Dengan rasa yakin ini, pengikut lebih berkemungkinan akan tunduk kepada pemimpin (iaitu, mempercayai pemimpin). Pengkonsepsan Simons (2002) terhadap BI berpendapat bahawa kesan BI ke atas hasil seperti prestasi, kepuasan, OCB, dan niat untuk meninggalkan sepenuhnya dimediasi oleh kepercayaan kepada pemimpin, tetapi perlu diperhatikan bahawa peranan pengantara

kepercayaan belum diuji. Bukti empirikal yang muncul menyokong idea bahawa BI membawa kepada kepercayaan (contohnya, Simons *et. al.*, 2007). Oleh itu, semua perkara lain adalah sama, pemimpin berintegriti tinggi akan melahirkan lebih banyak kepercayaan kepada pengikut dan dengan itu menghasilkan lebih banyak hasil positif berbanding pemimpin berintegriti rendah. Garis penaakulan ini membawa kepada cadangan ini:

Usul: Integriti pemimpin berkait secara positif dengan kepercayaan pengikut terhadap pemimpin.

Kepuasan pengikut dengan pemimpin

Dirks dan Ferrin (2002) menyatakan bahawa kepercayaan terhadap pemimpin dan kepuasan dengan pemimpin "secara konseptual adalah serupa kerana kedua-duanya mencerminkan sikap atau penilaian yang dipegang oleh individu tentang rujukan yang sama: pemimpin" dan sukar untuk menilai hala arah sebab-musabab. Tiada teori khusus yang mengaitkan integriti pemimpin dengan kepuasan pengikut. Walau bagaimanapun, mungkin integriti boleh menjejaskan kepuasan pengikut dengan pemimpin atas asas sebab yang sama seperti kepercayaan: integriti yang tinggi memberikan pengikut rasa pasti tentang apa yang akan berlaku. Yang pasti, pengikut mungkin tidak menyukai apa yang dilakukan oleh pemimpin dan mungkin tidak berpuas hati. Namun, dalam kes yang tiada kepastian (kerana integriti yang rendah), tidak mungkin pengikut akan berpuas hati dengan pemimpin dalam apa jua keadaan.

Memandangkan persamaan konseptualnya dengan amanah, diharapkan integriti pemimpin akan mempengaruhi kepuasan pengikut terhadap pemimpin dengan cara yang sama.

Usul: Integriti pemimpin akan berkait secara positif dengan kepuasan pengikut dengan pemimpin

Prestasi pemimpin

Adakah pemimpin yang mempamerkan integriti tinggi mengatasi pemimpin lain? Penyelidikan lepas menunjukkan bahawa kepimpinan dikaitkan dengan prestasi kerja pemimpin (Judge & Piccolo, 2004), tetapi tidak ada hubungan teori yang khusus antara integriti dan prestasi kerja pemimpin. Teori kepimpinan yang mengandungi integriti sebagai elemen penting (iaitu, transformasi [Bass, 1985], sahih [Avolio *et. al.*, 2004], dan rohani [Fry, 2003]) semuanya mencadangkan hubungan yang positif dengan prestasi. Walau bagaimanapun, ada kemungkinan bahawa usaha dan sumber yang diperlukan untuk mengekalkan dan menunjukkan tahap integriti yang tinggi boleh memberikan kesan buruk kepada aspek bukan sosial prestasi kerja seperti menghasilkan output yang berkualiti dengan cekap. Oleh itu, berkemungkinan integriti mempunyai kesan positif yang lebih besar kepada aspek sosial prestasi kerja (contohnya, berurusan dengan pelanggan atau mengurus perhubungan pasukan) berbanding dengan aspek bukan sosial prestasi kerja (contohnya, mengurus belanjawan atau mewakilkan kerja). Oleh itu,

Usul: Integriti pemimpin berkait secara positif dengan aspek social prestasi kerja pemimpin, tetapi tidak berkait dengan aspek bukan social prestasi kerja pemimpin

Integriti pengikut

Hampir semua teori kepimpinan karismatik dan transformasi utama (Bass, 1985) membincangkan sifat suri teladan sebagai ciri utama pemimpin berkarisma. Dengan kata lain,

pemimpin mempengaruhi nilai dan tindakan pengikut dengan menunjukkan contoh tingkah laku peribadi. Bandura (1986) merujuk proses ini sebagai pemodelan, di mana orang belajar dengan memerhati tingkah laku orang lain dan akibatnya. Walau bagaimanapun, suri teladan tidak semestinya terhad kepada pemimpin berkarisma. Sebagai contoh, Brown *et. al.* (2005) mencadangkan bahawa salah satu ciri utama pemimpin beretika ialah membangunkan pengikut beretika dengan sengaja bertindak sebagai suri teladan serta menggunakan sistem ganjaran sebagai insentif untuk tingkah laku beretika. Berdasarkan kajian ini, berkemungkinan pemimpin yang mempamerkan integriti tinggi membentuk pengikut yang juga mempamerkan integriti tinggi (iaitu, kesan melata berkenaan dengan integriti).

Sehubungan dengan itu, seorang pemimpin boleh mempengaruhi pengikut untuk memiliki integriti secara tidak langsung dalam dua cara. Pertama, berdasarkan sokongan besar terhadap peranan amanah dalam kepimpinan dan integriti, ada kemungkinan pemimpin mempengaruhi integriti pengikut melalui kepercayaan terhadap pemimpin, walaupun kesan relatif kepercayaan tidak jelas. Kedua, seorang pemimpin boleh mempengaruhi integriti pengikut secara tidak langsung dengan menetapkan norma kumpulan untuk tingkah laku penting (dibincangkan secara terperinci di bawah), tetapi kesan mekanisme ini juga tidak jelas.

Usul:. Integriti pemimpin berkait secara positif dengan integriti pengikut, tetapi hubungan ini diperantarakan secara separa oleh kepercayaan kepada pemimpin dan norma integriti kumpulan

Norma kumpulan berkaitan integriti

Setakat ini, beberapa idea tentang cara integriti pemimpin boleh menjejaskan pengikut dan hasil pemimpin yang berkaitan telahpun disebutkan. Menarik juga untuk dipertimbangkan bahawa integriti pemimpin mempengaruhi secara langsung hasil peringkat kumpulan seperti norma mengenai integriti. Grojean *et. al.* (2004) menegaskan bahawa pemimpin boleh berpengaruh dalam membentuk dasar dan amalan formal dalam suasana kolektif (kumpulan).

Selain itu, ketua memainkan peranan penting dalam mengiktiraf dan memberikan ganjaran kepada tingkah laku yang menyokong nilai kumpulan. Sebagai contoh, dalam pasukan perkhidmatan pelanggan, ketua boleh menetapkan dasar bahawa janji yang dibuat kepada pelanggan mesti dipenuhi dalam tempoh masa yang munasabah. Untuk menyokong dasar ini, ketua boleh menetapkan cara untuk menjejaki prestasi setiap ahli berkenaan dengan sikap menepati janji kepada pelanggan. Ketua juga boleh memberikan ganjaran kepada tingkah laku yang diharapkan dan memberikan bimbingan dan maklum balas untuk menggalakkan tingkah laku sebegitu. Bergantung pada kuasa yang dimiliki oleh seorang ketua, sistem pampasan mungkin dikaitkan dengan aspek menepati janji. Dalam contoh ini, nilai yang diletakkan oleh ketua terhadap integriti tercermin dalam norma kumpulan. Norma kumpulan sedikit sebanyak mencerminkan watak ketua kumpulan.

Usul: Integriti ketua akan berkait secara positif dengan norma integriti kumpulan

Kesan ketua terhadap integriti peringkat kumpulan

Kesan pelbagai peringkat (Dansereau *et. al.*, 1984; Kozlowski & Klein, 2000) melibatkan kesan yang dimiliki oleh entiti pada satu peringkat (iaitu, pemimpin individu) terhadap entiti pada tahap yang berbeza (iaitu, integriti kumpulan sebagai entiti bertindak). Oleh itu, kemungkinan kesan pelbagai peringkat berpotensi adalah antara sebab yang paling menarik dan penting untuk penyelidikan pelbagai peringkat dijalankan. Dalam rangka kerja konseptual

sekarang, kesan pelbagai peringkat utama yang sedang dipertimbangkan ialah, "Bagaimanakah ketua kumpulan (individu) mempengaruhi integriti kumpulan?"

Usul: Integriti pemimpin dikaitkan secara positif dengan integriti peringkat kumpulan (di mana kumpulan itu adalah entiti yang bertindak). Kesan ini akan diperantarakan oleh norma kumpulan untuk integriti dan komposisi kumpulan untuk integriti.

Integriti peringkat kumpulan

Dalam garis panduan mereka untuk pembinaan teori pelbagai peringkat, Kozlowski & Klein (2000) menyebut bahawa penjelasan tentang fungsi konstruk peringkat lebih tinggi adalah wajar; dengan kata lain, adakah konstruk peringkat tinggi yang berfungsi dengan cara yang sama seperti konstruk peringkat rendah berbanding pemboleh ubah lain? Kozlowski & Klein (2000) menyatakan prinsip bahawa pembinaan teori harus bermula dengan konstruk endogen yang diminati. Amaran mereka diambil dengan baik dan, dari satu segi, penjelasan di atas menangani integriti kumpulan (iaitu, kumpulan itu adalah entiti bertindak) sebagai konstruk endogen yang terhasil daripada komposisi kumpulan dan norma kumpulan. Namun, nampaknya model integriti pelbagai peringkat tidak akan lengkap tanpa perbincangan tentang kesan ke atas integriti kumpulan (di mana kumpulan itu adalah entiti bertindak) ke atas hasil yang berkaitan. Secara mudahnya, hanya dua hasil yang dibincangkan dalam model ini. Kerana perkaitannya yang penting pada peringkat individu, kepercayaan terhadap kumpulan diterokai sebagai hasil yang berpotensi. Kerana kepentingannya di mana-mana dalam tingkah laku organisasi, prestasi kumpulan juga diterokai sebagai hasil yang berpotensi.

Kepercayaan dalam kumpulan

Sebilangan kajian telah meneliti kepercayaan peringkat kumpulan, tetapi kepercayaan pada kebanyakan konseptualisasi ini berkisar tentang kepercayaan dalam kumpulan, bukan kepercayaan pada kumpulan secara keseluruhan (Dirks & Ferrin, 2002). Walau bagaimanapun, Currall & Inkpen (2002) mengkaji isu-isu sekitar kepercayaan pada pelbagai peringkat analisis dan mencadangkan pendekatan 3×3 untuk mengkaji amanah. Dalam model mereka, individu, kumpulan atau firma (organisasi) mungkin sama ada pemegang amanah atau penerima amanah. Oleh itu, kepercayaan mungkin wujud, sebagai contoh, antara dua firma yang berbeza, antara individu (contohnya, pekerja) dan firma, atau antara dua kumpulan dalam organisasi. Untuk tujuan sekarang, adalah memadai untuk ambil perhatian bahawa pemegang amanah boleh menjadi kumpulan secara keseluruhan, iaitu pemegang amanah adalah individu, kumpulan lain, atau bahkan organisasi. Secara lebih khusus, kumpulan mungkin dipercayai oleh pelbagai pihak berkepentingan (contohnya, pelanggan, kumpulan dalaman lain atau firma lain).

Hipotesis yang menyatakan bahawa integriti kumpulan (iaitu, kumpulan adalah entiti bertindak) akan membawa kepada kepercayaan dalam kumpulan adalah berdasarkan andaian isomorfisme (Kozlowski & Klein, 2000) iaitu, konstruk peringkat lebih tinggi (iaitu, integriti kumpulan) mempunyai struktur dan fungsi yang sama seperti konstruk peringkat rendah (iaitu, integriti individu). Dalam konseptualisasi integriti yang dikemukakan di sini, integriti pada peringkat kumpulan mempunyai struktur yang sama (ketekalan perkataan dan tindakan) dengan integriti pada peringkat individu. Memandangkan kepentingan teori integriti individu untuk kepercayaan terhadap individu, adalah munasabah untuk meneroka fungsi (hubungan) yang sama ini pada peringkat kumpulan.

Usul: Integriti peringkat kumpulan berkait secara positif dengan kepercayaan pihak berkepentingan dalam kumpulan

Prestasi kumpulan

Penyelidikan telah menunjukkan bahawa prestasi kumpulan bergantung sebahagiannya, pada cara kumpulan berkait dengan kumpulan lain (Guzzo & Shea, 1992). Sebagai contoh, cara kumpulan menangani konflik antara kumpulan mungkin memainkan peranan penting dari segi prestasi kumpulan kerana kumpulan berlawanan mungkin menghalang prestasi. Jika diperluaskan maksudnya, ketara seakan prestasi kumpulan dikaitkan bukan sahaja dengan hubungan antara kumpulan tetapi secara lebih luas dengan hubungan "antara entiti". Dalam erti kata lain, prestasi kumpulan mungkin bergantung pada kumpulan lain tetapi juga individu (contohnya, CEO) atau organisasi (contohnya, pembekal komponen atau perkhidmatan kritikal).

Seperti pemimpin dan pengikut, terdapat sedikit teori untuk membimbing spekulasi tentang hubungan antara integriti kumpulan dan prestasi kumpulan. Integriti yang tinggi boleh membawa kepada prestasi yang lebih tinggi seperti yang dijanjikan oleh kumpulan dan kemudian memberikan hasil yang diingini kepada pihak berkepentingan yang lain. Seperti individu, integriti yang tinggi hanya boleh menjejaskan kebolehubahan prestasi dari semasa ke semasa supaya kumpulan integriti yang tinggi tidak terlalu berjanji atau kurang melaksanakan dan dengan itu mempunyai prestasi yang agak stabil dari semasa ke semasa. Memandangkan ketakpastian ini, cadangan berikut ditawarkan.

Usul: Integriti kumpulan berkait secara positif dengan nilai mutlak prestasi kumpulan dan berkait secara negatif dengan kebolehubahan prestasi kumpulan dengan masa.

Integriti peringkat organisasi

Seperti yang dinyatakan dalam bahagian sebelumnya, integriti organisasi berkemungkinan bersifat lebih konkrit dan lebih mudah untuk dikonseptualisasikan daripada integriti kumpulan kerana penyempurnaan janji dan penetapan nilai organisasi secara relatifnya lebih menonjol. Sama seperti perbincangan mengenai integriti kumpulan tidak lengkap tanpa menyebut hasil, begitu juga perbincangan mengenai integriti peringkat organisasi. Kepercayaan terhadap organisasi dan prestasi organisasi diteliti di sini atas sebab yang sama seperti perkara itu diteliti pada peringkat kumpulan (iaitu, perkaitan dengan integriti dan kepentingan di mana-mana, masing-masing).

Kepercayaan kepada organisasi

Peranan penting kepercayaan dalam organisasi didokumentasikan dengan baik (Dirks & Ferrin, 2002) dalam bidang tingkah laku organisasi. Penyelidikan dalam bidang pengurusan lain telah mula mengkaji peranan kepercayaan peringkat organisasi (di mana organisasi itu sendiri adalah rujukan kepercayaan) dalam pelbagai konteks. Sebagai contoh, Panteli & Sockalingam (2005) mengkaji peranan yang dimainkan oleh kepercayaan dalam pakatan antara organisasi, dan Ratnasingam (2005) menganggap peranan kepercayaan institusi dalam perdagangan perniagaan-ke-perniagaan. Begitu juga, kepercayaan pelanggan terhadap organisasi mungkin memainkan peranan penting dalam hasil seperti kepuasan dan kesetiaan.

Seperti integriti kumpulan, usul bahawa integriti organisasi (iaitu, organisasi adalah entiti bertindak) akan membawa kepada kepercayaan dalam organisasi adalah didasarkan pada

andaian isomorfisme (Kozlowski & Klein, 2000), iaitu pembinaan peringkat lebih tinggi (integriti organisasi) mempunyai struktur dan fungsi yang sama seperti konstruk peringkat rendah (iaitu integriti individu atau kumpulan). Memandangkan kepentingan teori integriti individu untuk kepercayaan terhadap individu, maka adalah munasabah untuk meneroka fungsi (hubungan) yang sama ini pada peringkat organisasi.

Usul: Integriti peringkat organisasi berkait secara positif dengan kepercayaan pihak berkepentingan dalam organisasi

Prestasi organisasi

Prestasi organisasi dipengaruhi oleh hubungan organisasi dengan pihak berkepentingan (Freeman, 2005). Sememangnya, seseorang mungkin berhujah bahawa prestasi organisasi, sama ada kewangan atau sosial, berkait rapat dengan keupayaan organisasi untuk mencipta nilai untuk pihak berkepentingannya. Dari perspektif penciptaan nilai, nampaknya integriti peringkat organisasi mungkin merupakan faktor penting berkenaan dengan prestasi organisasi.

Seperti peringkat individu dan kumpulan, terdapat beberapa teori untuk membimbing spekulasi tentang hubungan antara integriti organisasi dan prestasi organisasi. Integriti yang tinggi boleh membawa kepada prestasi yang lebih tinggi seperti yang dijanjikan oleh organisasi dan kemudian memberikan hasil yang diingini. Seperti halnya dengan individu, integriti yang tinggi hanya boleh menjejaskan kebolehubahan prestasi dari semasa ke semasa supaya organisasi berintegriti tinggi tidak terlalu berjanji atau tidak mampu melaksanakannya. Berdasarkan faktor ketakpastian ini, usul berikut ditawarkan.

Usul: Integriti organisasi akan dikaitkan secara positif dengan tahap prestasi organisasi mutlak dan berkait secara negatif dengan kebolehubahan prestasi organisasi dari semasa ke semasa.

Kesan iklim organisasi terhadap kepimpinan

Iklim organisasi berkenaan integriti juga mungkin mempunyai pengaruh yang kuat kepada tingkah laku entiti peringkat rendah (iaitu, individu dan kumpulan). Walau bagaimanapun sesetengah kajian telah menunjukkan bahawa kesan ini merentas peringkat mungkin berlaku tidak secara langsung. Sebaliknya, pemimpin boleh memainkan peranan pengantara bagi organisasi dan individu. Seperti dinyatakan oleh Grojean *et. al.* (2004), "Pemimpin langsung adalah penghubung antara organisasi dan ahlinya. Penetapan nilai penyelia dengan menyokong atau menghalang dasar etika menggambarkan kepentingan segera untuk orang bawahan." Oleh itu, iklim organisasi berkenaan integriti, yang mungkin diformalkan melalui dasar atau arahan pengurusan atasan (cth., CEO atau TMT), sebahagian besarnya dihantar kepada individu melalui pengaruh pemimpin langsung mereka. Oleh itu,

Usul: Iklim organisasi tentang integriti berkait secara positif dengan integriti ketua kumpulan.

Mencapai sebuah Organisasi "Memimpin dengan Integriti"

Beberapa strategi di bawah adalah perlu untuk memastikan bahawa organisasi menarik dan merekrut orang yang beretika dan kemudian menangani mereka dengan cara yang akan mengekalkan dan meningkatkan integriti organisasi (Shacklock & Lewis, 2006).

Pnedidikan Etika Pra-pekerjaan: Orang yang memasuki tenaga kerja buat kali pertama adalah asas penting untuk integriti organisasi masa hadapan - pemimpin kita pada masa hadapan. Walaupun bukan peranan utama dalam organisasi yang menggaji untuk mementingkan agenda pra-pekerjaan, namun organisasi boleh mempunyai pengaruh tak langsung dengan mengutamakan keperluan mereka sendiri apabila berurusan dengan pencari kerja. Hal ini berpotensi mempengaruhi kurikulum dan kandungan etikanya pada peringkat sekolah menengah dan kolej. Organisasi boleh memberikan taklimat secara langsung kepada ahli pendidikan pada peringkat sekolah menengah untuk menonjolkan apa yang mereka harapkan dari segi penyediaan golongan muda sebelum mereka mencari pekerjaan. Nampaknya terdapat bukti untuk menyokong kegunaan dan keberkesanan kandungan berkaitan etika dalam pengalaman pendidikan menengah dan kolej.

***Mengambil Bekerja Orang Beretika*:** Organisasi perlu merangka strategi dan teknik pengambilan yang boleh menilai pekerja berpotensi dengan teliti dari segi pendirian etika dan kecenderungan mereka terhadap tingkah laku beretika (dan tidak beretika). Pada peringkat permulaan, mencari orang yang tepat untuk menyertai organisasi mungkin suatu cabaran pada mulanya. Pada peringkat yang lebih tinggi, perlu lebih berhati-hati apabila memilih orang dari luar untuk memainkan peranan kanan supaya tidak berlaku kesilapan pemilihan yang serius dengan memilih orang yang tidak beretika. Sebenarnya, terlalu sedikit proses pengambilan yang memasukkan etika sebagai kriteria pemilihan khusus. Strategi pengambilan perlu menekankan penelitian calon dengan pelbagai teknik untuk menguji, sehampir mungkin dengan pengalaman kehidupan sebenar akan nilai mereka dan kemungkinan reaksi terhadap situasi mudarat dari segi moral.

***Melatih dan membentuk Pemimpin Beretika*:** Setelah merekrut orang yang tepat ke dalam organisasi, melalui penekanan etika pada peringkat pengambilan dan pemilihan, proses itu tidak berhenti setakat di situ. Strategi latihan kepimpinan beretika yang berterusan dan berfokus boleh menjadi rangsangan utama kepada integriti organisasi. Latihan berterusan sedemikian perlu merangkumi kandungan etika yang kukuh, daripada orientasi melalui pembangunan eksekutif, dengan latihan khas untuk mereka yang mempunyai kedudukan risiko etika tinggi (seperti pembelian, kontrak, pembiayaan dll.) dan dalam bidang profesional yang menimbulkan dilema dan keperluan khas (contohnya: pemasaran, kejururawatan, polis, perkhidmatan beruniform).

***Membimbing bakal dan pelapis pemimpin*:** Pementoran atau bimbingan pro-aktif pemimpin baharu dengan menggandingkan mereka dengan lebih ramai pemimpin kanan yang telah

membuktikan integriti, kualiti etika dan kemahiran mereka, merupakan satu lagi pelaburan berguna dalam Memimpin dengan Integriti.

Menaja Pendidikan Perniagaan: Sejak skandal korporat Enron, WorldCom dan seumpamanya baru-baru ini, terdapat tekanan yang besar terhadap sekolah perniagaan untuk memperkukuh penekanan mereka dalam pengajaran etika. Beberapa kajian telah melaporkan fakta bahawa sistem pendidikan lepas menengah secara amnya tidak mencukupi dalam pengajaran etika. Milton-Smith melaporkan kemajuan yang perlahan dan tidak sekata dalam pendidikan etika perniagaan merentas universiti, badan profesional dan persatuan industri. Walaupun semakin banyak program pendidikan yang diadakan oleh ahli etika, "vokasionalisme sempit masih lebih diutamakan daripada nilai peribadi dalam kurikulum perniagaan dan pengurusan." Sebagai contoh mengenai kajian keusahawanan di Kanada, Kyleen menyatakan penekanan kepada pengajaran etika yang tidak mencukupi dalam kurikulum.

Pengurusan Prestasi: Pengurusan prestasi (atau penilaian) kakitangan berpotensi menjadi alat utama dalam mempromosikan dan memberikan ganjaran kepada tingkah laku beretika, walaupun bukan tanpa kesukaran etikanya sendiri. Sebagai contoh, kajian pada tahun 2003 tentang dilema etika yang berkaitan dengan penilaian prestasi mendapati tingkah laku tidak beretika sebahagiannya didapati lebih rendah daripada jangkaan keberkesanan prosedur pengukuran prestasi. Skim pengurusan prestasi yang merangkumi ukuran besar pengukuran etika dan maklum balas boleh membantu organisasi merancang untuk memajukan orang yang betul ke jawatan yang melibatkan tahap kepercayaan yang lebih tinggi. Terdapat saranan untuk penggunaannya dalam domain ini oleh beberapa pengarang. Terbaru, Selvarajan memerhatikan bahawa sistem penilaian prestasi telah "tertumpu secara eksklusif kepada prestasi perniagaan dengan mengecualikan dimensi etika prestasi kerja". Selvarajan mencadangkan bahawa elemen etika perlu dibangunkan dalam penilaian prestasi dan mencadangkan model proses kognitif untuk tujuan ini.

Ganjaran, Promosi dan Peningkatan: Terdapat beberapa bukti tentang pertimbangan etika dalam pemilihan kenaikan pangkat dalam profesion psikologi. Terdapat juga beberapa bukti pertimbangan 'watak' dalam keputusan kenaikan pangkat dalam sektor awam, tetapi kajian yang lebih terkini dalam domain pemilihan kenaikan pangkat mendedahkan bahawa terdapat kajian lanjut perlu dilakukan. Zauderer, dalam meneliti Kecekapan Teras Eksekutif (ECQ) Pejabat Pengurusan Personel AS, menyatakan bahawa "ini akan diperkukuh dengan ketara jika 'watak unggul' ditambah ke dalam senarai kriteria". Tumpuan yang padu terhadap etika dalam sistem pemilihan kenaikan pangkat organisasi diperlukan, yang benar-benar meneliti kecenderungan terhadap tingkah laku beretika (dan tidak beretika). Sudah tentu pada masa lalu bidang ini kurang diberi penekanan. Ponemon, menggunakan bidang perakaunan, menyerlahkan bahawa keputusan kenaikan pangkat selalunya didasarkan pada sifat pemilih yang cuba mengklonkan gaya penaakulan etika mereka sendiri, dengan itu terdapat sedikit kemungkinan bahawa tahap penaakulan etika yang lebih tinggi akan muncul. Pembangunan

sistem ganjaran yang sesuai untuk menangani keperluan ini dilihat sebagai tanggungjawab utama bidang Pengurusan Sumber Manusia.

2.1.1.3. Kepimpinan dengan Pengganti

Antara keputusan paling sukar bagi pemimpin yang berjaya ialah menetapkan masa untuk berundur. Ramai pemimpin berasa sangat sukar untuk meninggalkannya. Sesetengahnya, seperti Teddy Roosevelt, meninggalkan dan kemudian mendapati mustahil untuk menjauhkan diri, yang kemudiannya menimbulkan masalah kepada pengganti mereka. Ini membawa kepada nasihat yang biasa diberikan kepada presiden, CEO dan pemimpin lain untuk mencuba rehat sepenuhnya (*clean break*). Masalah dalam banyak situasi pendekatan itu ialah seringnya terdapat terlalu sedikit perancangan dan persediaan untuk rehat itu, yang membawa kepada kekosongan dan ketaksinambungan dalam kepimpinan apabila penghujung perkhidmatan atau persaraan tiba. Pada tahun 2010, pada mesyuarat kepimpinan utama, tinjauan ke atas pemimpin yang hadir mendedahkan bahawa kurang daripada separuh daripada respons mereka menunjukkan bahawa tak sampai separuh daripadanya organisasi mereka mempunyai rancangan untuk penggantian (Lexa, 2017).

LANGKAH TEKTIKAL DALAM PERANCANGAN PENGGANTIAN

Mula Fikrkan Tentang Tarikh

Dalam situasi yang ideal, anda perlu memulakan tempoh perkhidmatan anda dengan merancang dan bekerja secara bermatlamat. Perkara itu termasuk memikirkan bagaimana anda menyerahkan pengurusan kepada pengganti anda. Seperti yang kita lihat sebelum ini, majoriti pemimpin dalam bidang saya tidak mempunyai rancangan dan itu mungkin juga seteruk atau lebih teruk lagi di bahagian dunia penjagaan kesihatan anda. Kebanyakan pemimpin tidak mula memikirkan perkara ini sehingga umur mereka atau keadaan peribadi mereka memaksa mereka untuk menghadapi isu tersebut. Saya menasihatkan pemimpin untuk mula membuat persediaan sekurang-kurangnya 5 tahun lebih awal dari tarikh jangkaan persaraan mereka. Ini biasanya lebih kepada tetingkap (tambah atau tolak beberapa tahun) daripada tarikh, tetapi merupakan langkah besar ke hadapan dalam memastikan proses berjalan (Lexa, 2017).

Peroleh Penerimaan Daripada Kumpulan atau Organisasi Anda

Apabila masa semakin hampir dan anda mula memberikan tumpuan kepada realiti penggantian, anda perlu mengadakan perbincangan yang serius tentang peralihan dengan ahli kumpulan atau institusi anda. Pada ketika ini, anda memerlukan sokongan mereka dengan keputusan anda untuk memulakan proses perancangan dan perbincangan. Ramai pemimpin tidak suka mengambil langkah ini kerana mereka bimbang hal ini akan mencemaskan kumpulan dan menimbulkan kebimbangan. Dalam sesetengah kumpulan yang mungkin berlaku, tetapi kemungkinan besar ahli kumpulan telah memikirkan perkara ini hampir sama atau lebih daripada yang anda fikirkan, jadi jika berlaku apa-apa mereka akan berasa lega kerana seseorang akhirnya telah mengemukakan isu rumit ini ke dalam mesyuarat rakan kongsi anda (Lexa, 2017).

MENUGAS DAN MENGAGIHKAN

Tajuk yang disebutkan di atas adalah baik, nasihat umum untuk kebanyakan pemimpin, tetapi seperti yang telah kita bincangkan dalam bahagian penyerahan tugas, terlalu jarang berlaku dalam bidang kita sehingga anda menceburi amalan yang lebih besar. Meminta seorang untuk memikul semua tugas kepimpinan adalah cara yang tidak baik untuk mengendalikan organisasi

dan menanggung risiko seperti yang digariskan sebelum ini. Jika kumpulan anda dikendalikan dengan cara ini sekarang, maka memikirkan tentang penggantian adalah alasan yang baik untuk mula mengagihkan beberapa tugas kepimpinan dalam kalangan kumpulan individu terpilih, yang juga merupakan langkah seterusnya dalam pelan penggantian anda (Lexa, 2017).

Langkah ini menyempurnakan beberapa matlamat penting sekaligus. Pertama, ia membantu melatih calon yang diyakini untuk mengendalikan tugas kepimpinan. Kedua, ia mewujudkan struktur yang lebih teguh untuk organisasi yang mula membantu anda mengetahui dan juga akan menjadi sebahagian daripada warisan anda. Ketiga, ia membolehkan anda melihat calon ini dan menilai keupayaan mereka untuk menggantikan anda. Perkara ini mungkin kelihatan jelas, tetapi ujian terbaik bagi seorang pemimpin ialah memimpin mereka. Dengan mula mengagihkan tugas kepimpinan kepada calon yang mungkin, anda boleh menguji potensi pengganti anda. Banyak amalan perubatan hari ini mempromosikan dari dalam untuk mengisi kekosongan kepimpinan yang penting, bukannya membawa masuk seseorang dari luar.
Jika ini adalah jangkaan anda, maka ketiga-tiga langkah ini adalah cara untuk memulakannya (Lexa, 2017).

MENILAI

Jika anda merancang untuk menaikkan pemimpin pengganti kumpulan anda dari dalam, berhati-hati jangan sampai melangkau mana-mana langkah yang disebutkan di atas atau bergerak terlalu cepat. Adalah penting bagi anda meluangkan masa menilai kemungkinan pengganti anda dan cara terbaik untuk menilai kemahiran kepimpinan mereka adalah dengan memberi mereka peluang kepimpinan. Kadang-kadang orang dalam kumpulan anda yang nampaknya pilihan yang jelas untuk menjadi pemimpin ternyata biasa-biasa sahaja apabila anda memberi mereka beberapa tugas kepimpinan. Dengan memulakan sekurang-kurangnya beberapa tahun lebih awal dan dengan memberi orang tambahan sejumlah tanggungjawab, anda akan mempunyai peluang untuk menilai sama ada mereka adalah orang yang betul untuk memimpin kumpulan ke hadapan. Mendapatkan bantuan luar daripada perunding pintar mungkin membantu pada peringkat ini. Mereka boleh menilai semula calon dan prestasi mereka. Mereka tidak akan mempunyai beban emosi dan sejarah dengan orang ini yang mungkin mengaburkan anda untuk membuat penilaian. Akhirnya tiba giliran anda,
tetapi seperti dalam domain lain, ada baiknya seseorang pemimpin mempunyai beberapa kepakaran tambahan dan memberikan nasihat dalam situasi yang sukar (Lexa, 2017).

MENTOR

Bimbingan adalah penting untuk membentuk generasi pemimpin anda yang seterusnya. Usaha ini melibatkan kedua-dua prinsip umum kepimpinan serta maklumat khusus amalan utama yang telah anda kumpulkan sepanjang tempoh perkhidmatan anda. Jangan sekadar membiarkan calon anda menghadapi cabaran kepimpinan, tunjuk ajar mereka semasa mereka menyempurnakan tugas dan tanggungjawab mereka. Bertentangan dengan ungkapan mitologi konvensional, “pemimpin tidak dilahirkan”. Kebanyakan jenis organisasi penting lain menggunakan bimbingan untuk membentuk pemimpin mereka dan anda sebagai pemimpin perlu membimbing pemimpin masa depan anda. Anda mempunyai tanggungjawab penting di sini, terutamanya untuk perkara khusus, tetapi anda juga perlu menggunakan sumber luaran juga. Anda perlu fikikan untuk menghantar mereka menjalani kursus kepimpinan dan mungkin

program penyamapaian sijil atau ijazah yang lebih formal supaya mereka memperoleh kemahiran dan wawasan tambahan tentang tugas dan peranan sebagai pemimpin (Lexa, 2017).

PERTIMBANGKAN RANCANGAN PERIBADI ANDA

Kebanyakan pencapaian yang disebutkan di atas tertumpu kepada kebaikan kumpulan anda yang lebih besar dan rancangan untuk kumpulan dan pemimpin masa depan. Anda juga perlu memikirkan keperluan peribadi anda. Adakah anda akan bersara apabila anda berundur atau adakah anda akan terus menjadi ahli kumpulan? Adakah anda tinggal dalam komuniti atau adakah anda berpindah ke negeri lain untuk memulakan persaraan anda? Fikirkan dengan teliti tentang perkara ini. Selepas lama memegang jawatan sebagai ketua, adakah anda akan gembira sebagai rakan kongsi manakala orang lain memimpin? Adakah anda dapat menyepi? Adakah anda perlu bersara sepenuhnya daripada amalan tersebut untuk mengelakkan diri anda daripada campur tangan dalam kerja pemimpin semasa. Pengganti anda mungkin akan sentiasa mendapat manfaat daripada nasihat anda, tetapi jika anda tidak dapat menyerahkan sepenuhnya penguasaan, anda mungkin menyukarkan mereka untuk melakukan tugas mereka dan anda mungkin membuatkan diri anda kelihatan bodoh. Fikirkan contoh Teddy Roosevelt yang memalukan dirinya sendiri dan merosakkan partinya sehinggakan pilihan raya memisahkan dia dan pengganti terdekatnya, Taft. Hal ini membawa kepada keputusan pilihanraya yang memenangkan parti pembangkang untuk menguasai Rumah Putih. Jika contoh itu tidak memberikan kesan yang mencukupi, maka fikirkan beberapa banyak contoh atlet profesional yang kembali aktif lama selepas kecemerlangan mereka, memalukan diri mereka sendiri, lantaran tidak dapat menahan tarikan untuk kembali sehingga membuatkan mereka menalami kecederaan dan/atau memalukan diri mereka sendiri (Lexa, 2017).

Sebaliknya, cuba sasarkan perkara yang berjaya dilakukan oleh orang seperti Johnny Carson dan Jerry Seinfeld—pergi semasa berada di kemuncak dan benar-benar pergi. Melakukan hal itu bukan mudah untuk pemimpin yang berjaya. Pemimpin Alpha mempunyai pengalaman yang hebat, dan dalam proses mendapatkan pengalaman itu, identiti dan harga diri mereka terikat dalam kedudukan tersebut. Keadaan itu boleh menjadikannya sukar, sangat sukar, untuk dilepaskan. Melepaskan sebelum seseorang memaksa anda berbuat demikian boleh menjadi keputusan yang sangat sukar untuk dibuat dan bagi sesetengah pemimpin lebih sukar untuk dilaksanakan. Mempunyai keberanian untuk pergi pada masa yang sesuai daripada menunggu sehingga seseorang perlu memberitahu anda dengan lembut bahawa masanya telah tiba untuk anda berundur, sebenarnya sudah lama berlalu. Dalam kes anda, mulakan perancangan dan pertimbangkan peristiwa penting yang disebutkan di atas untuk membantu menjadikan proses sukar ini kurang menyakitkan dan lebih berjaya (Lexa, 2017).

PERKARA PENTING

1. Perancangan penggantian bermula dengan anda dan hendaklah dilakukan sekarang.
2. Masa adalah penting- cuba untuk menjadi yang terbaik.
3. Walaupun setiap rancangan berbeza, beberapa pencapaian penting perlu disasarkan untuk menjadikan proses peralihan berjalan clancar.
4. Anda dan kumpulan anda perlu bekerjasama untuk melakukan kerja ini.
5. Bimbingan dan persediaan formal adalah kunci kepada pembangunan kepimpinan.

6. Memilih pengganti hendaklah dilakukan selepas proses penyerahan tugas dan penilaian secara progresif untuk memastikan anda memilih orang yang tepat dengan persediaan yang betul.

Daripada Sherpa kepada Pendaki Gunung: Belajar Memimpin

Oleh sebab kemahiran kepimpinan dan pembangunan profesional jarang diajar secara eksplisit kepada pelajar siswazah dan pasca-kedoktoran, hal ini membuatkan peralihan daripada perantis kepada sarjana boleh menjadi sangat sukar. Sesetengah pelajar siswazah mendapati keseluruhan konsep "kepimpinan" samar-samar dan menjengkelkan. Yang lain berharap untuk mencari kedudukan di mana mereka boleh menjalankan penyelidikan mereka tanpa perlu berurusan dengan "politik pejabat." Saya mempunyai beberapa berita yang menggembirakan untuk orang sedemikian: Tidak kira ke mana arah kerjaya anda membawa anda, beberapa nilai kepimpinan diperlukan untuk anda berjaya. Membangunkan kemahiran sekarang boleh mempercepat kemajuan anda kepada pekerjaan tetap yang memuaskan (Fiske, 1999).

Kepimpinan Boleh Dipelajari!

Ramai orang -- saintis dan bukan saintis -- berpendapat bahawa kepimpinan adalah kemahiran semula jadi, sama ada anda dilahirkan dengannya, atau tidak. Halnya tidak semudah begitu. Anda boleh membentuk elemen kepimpinan yang berkesan di mana-mana sahaja anda berada dalam kerjaya anda dan kemahiran ini akan membuat perubahan besar kepada masa depan anda (Fiske, 1999).

Berikut adalah beberapa unsur yang saya yakini sangat penting untuk mencapai tahap kepimpinan berkesan (Fiske, 1999):

i. **Organization**.

Ramai orang gagal untuk memahami hakikat bahawa kemahiran kepimpinan bukan sekadar sifat peribadi dan karisma. Saya percaya bahawa keupayaan untuk menganalisis, mengatur, dan membawa kejelasan kepada projek atau organisasi adalah ciri utama pemimpin yang berjaya. Kursus dan buku tentang pengurusan projek boleh mengajar anda banyak perkara yang perlu anda ketahui.

ii. Komunikasi.

Keupayaan untuk menerima dan menyampaikan idea dan perasaan kepada orang ramai adalah satu lagi kemahiran kritikal. Mendengar selalunya lebih kritikal daripada bercakap. Jelas sekali, keupayaan ini melangkaui kemahiran petah bercakap dan selesa dengan orang ramai -- ia termasuk keupayaan untuk berhubung dengan orang ramai. Terdapat buku dan kursus yang mengajar orang tentang komunikasi dan organisasi berkesan, seperti Toastmasters, yang membantu orang ramai meningkatkan kemahiran komunikasi mereka.

iii. Visi

Seorang pemimpin mesti dapat menyatakan visi yang menarik tentang hala tuju kumpulan. Orang yang ingin menjadi pemimpin sekadar untuk memimpin sering menghadapi kesukaran apabila terserempak dengan keadaan pendakian tebing yang curam.

Latihan Membina Kesempurnaan

Kemahiran ini paling baik dikembangkan melalui latihan. Saya mendapati bahawa pelajar siswazah dan pasca-kedoktoran yang telah memainkan beberapa peranan kepimpinan dalam jabatan, sekolah atau komuniti mereka cenderung melaluinya dengan lebih mudah apabila beralih daripada perantis penyelidikan kepada sarjana penyelidikan. Walaupun beberapa tahap kesukaran yang dilalui sangat mencabar untuk berjaya pada peringkat awal kerjaya anda, namun berusaha mencari projek sampingan untuk diuruskan boleh menjadi peluang yang tidak ternilai untuk anda berlatih memimpin, serta meluaskan ufuk pencapaian anda (Fiske, 1999).

Memilih Pemimpin yang Tepat

Bagi anda yang akan memilih penasihat siswazah atau pasca-kedoktoran -- pertimbangkan pilihan anda dengan teliti. Terdapat beberapa "Sir Edmund Hillary's" di luar sana yang boleh membawa anda ke puncak gunung saintifik yang anda pilih untuk didaki. Terdapat juga beberapa "pemandu kereta luncur anjing." Semak pencapaian PI, rekod pencapaian dengan pelajar dan pasca-kedoktoran, dan dengan segala cara BERCAKAP SENDIRI DENGAN SHERPA (Fiske, 1999).

2.2. Pengurangan Risiko Bencana Berkaitan Air

Ketersediaan Air:

Tekanan air atau stress air, secara asasnya diukur berdasarkan penggunaan air sebagai fungsi yang bergantung pada bekalan yang ada, menjejaskan banyak bahagian dunia (Rajah 1). ***Lebih dua bilion orang tinggal di negara yang mengalami tekanan air.*** Walau bagaimanapun, tekanan air fizikal selalunya merupakan fenomena bermusim, bukannya tahunan, seperti yang ditunjukkan oleh kebolehubahan bermusim dalam ketersediaan air (Rajah 2). Dianggarkan empat bilion orang tinggal di kawasan yang mengalami kekurangan air fizikal yang teruk selama sekurang-kurangnya sebulan setahun (UNESCO, 2021). Perlu juga diperhatikan bahawa kira-kira 1.6 bilion orang menghadapi kekurangan air 'ekonomi', yang bermaksud bahawa walaupun air mungkin tersedia secara fizikal, mereka tiada infrastruktur yang diperlukan untuk mengakses air tersebut.

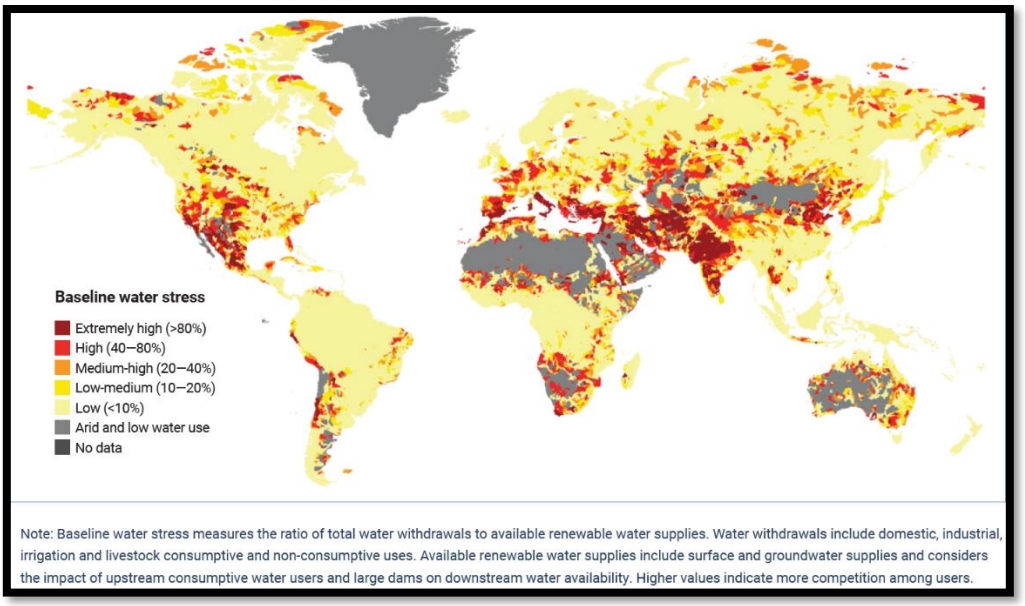

Rajah 43 Garis dasar tahunan tekanan air (UNESCO 2021)

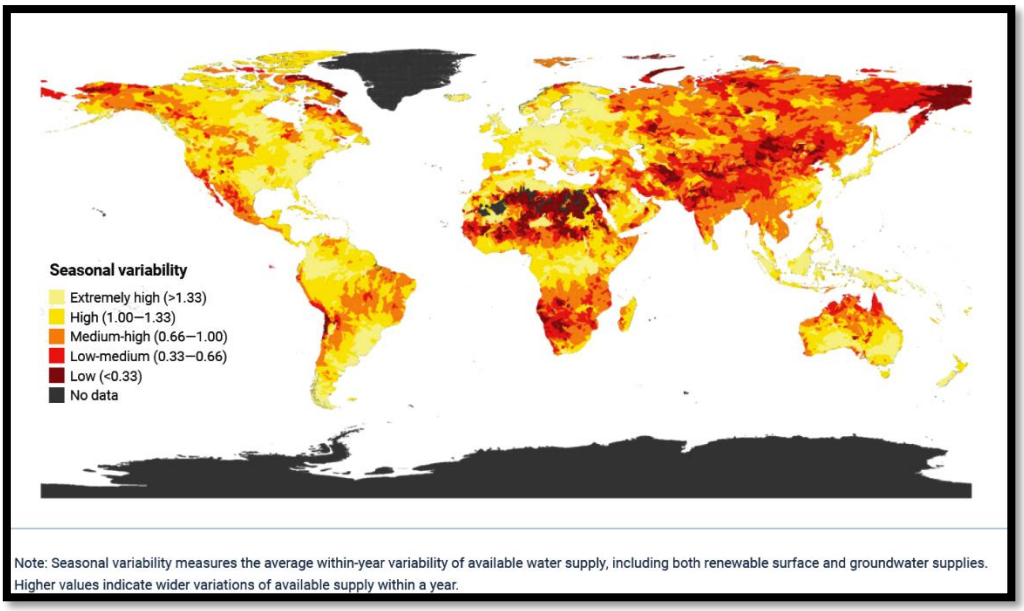

Rajah 44 Kebolehubahan bermusim dalam bekalan air yang ada (UNESCO 2021)

Perubahan iklim berkemungkinan meningkatkan kebolehubahan musim, mewujudkan bekalan air yang lebih tidak menentu dan tidak pasti, sekali gus memburukkan lagi masalah di kawasan yang sudah tertekan air dan berpotensi menjana tekanan air di tempat yang belum lagi menjadi fenomena berulang. ***Beberapa akuifer utama dunia mengalami tekanan air yang semakin meningkat dan 30% daripada sistem air bawah tanah terbesar sedang mengering.*** Kawasan yang mengalami tahap kemerosotan tertinggi ditunjukkan dalam Rajah 3. Pengambilan air untuk pengairan adalah pemacu utama pengeringan air bawah tanah di seluruh dunia (UNESCO, 2021).

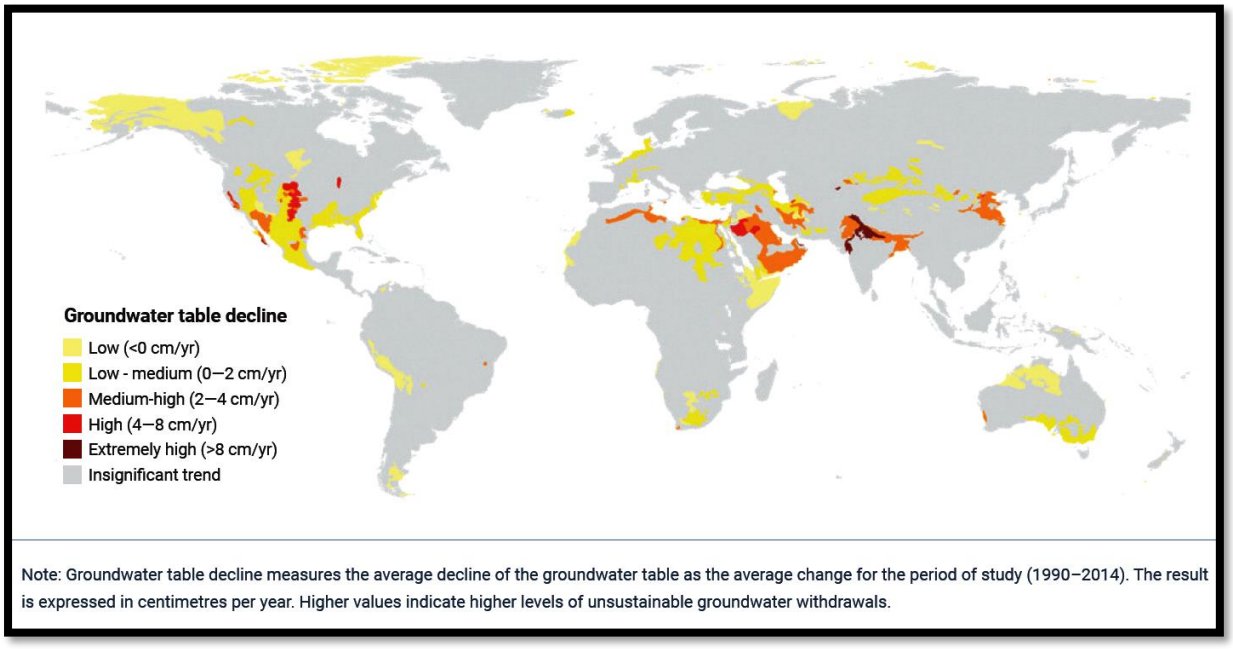

Rajah 45 Penurunan paras air bawah tanah di seluruh dunia (UNESCO 2021)

Kualiti Air

Beberapa trend telah dilaporkan, walaupun data kualiti air global masih terlalu sedikit disebabkan kekurangan keupayaan pemantauan dan pelaporan, terutamanya di kebanyakan negara mundur. Kualiti air telah merosot kerana pencemaran di hampir semua sungai utama di Afrika, Asia dan Amerika Latin. Pemuatan nutrien, yang sering dikaitkan dengan pemuatan patogen, adalah antara sumber pencemaran yang paling lazim (UNESCO, 2021). ***Pada peringkat global, dianggarkan 80% daripada semua air sisa perindustrian dan perbandaran dilepaskan ke alam sekitar tanpa sebarang rawatan terlebih dahulu, dan memberikan kesan buruk terhadap kesihatan manusia dan ekosistem.*** Nisbah ini jauh lebih tinggi di negara mundur, di mana kemudahan sanitasi dan rawatan air sisa sangat kurang. Mengurus lebihan nutrien dalam air larian pertanian juga dianggap sebagai salah satu cabaran berkaitan kualiti air yang paling lazim di seluruh dunia. Pencemaran beratus-ratus bahan kimia juga memberikan kesan negatif kepada kualiti air. Risiko yang berkaitan dengan bahan pencemar yang muncul, termasuk bahan pencemar mikro, telah dikenal pasti sejak awal tahun 2000-an (UNESCO, 2021).

Peristiwa Melampau

Banjir dan kemarau adalah contoh dua bencana utama berkaitan air. Sepanjang tempoh 2009–2019, banjir menyebabkan hampir 55,000 kematian (termasuk 5,110 pada 2019 sahaja), menjejaskan 103 juta orang lagi (termasuk 31,000 pada 2019 sahaja) dan menyebabkan kerugian ekonomi sebanyak USD76.8 bilion (termasuk USD36.89 bilion pada 2019 sahaja) (UNESCO, 2021). Dalam tempoh yang sama, kemarau menjejaskan lebih 100 juta orang, membunuh lebih 2,000 orang lagi, dan secara langsung menyebabkan kerugian ekonomi lebih USD10 bilion. ***Pada peringkat global, kejadian banjir dan hujan lebat telah meningkat lebih daripada 50% sepanjang dekad yang lalu, berlaku pada kadar empat kali lebih besar daripada yang terjadi pada tahun 1980.*** Perubahan iklim dijangka meningkatkan lagi kekerapan dan keterukan banjir dan kemarau (UNESCO, 2021) .

Air, Sanitasi dan Kebersihan (WASH)

Pada 2017, 5.3 bilion orang (71% daripada populasi global 7.55 bilion) menggunakan perkhidmatan air minum yang diurus dengan selamat – yang terletak di premis, tersedia apabila diperlukan dan bebas daripada pencemaran (Rajah 4). Sejumlah 3.4 bilion orang (atau 45% daripada populasi global) menggunakan perkhidmatan sanitasi terurus dengan selamat - tandas atau tandas yang dipertingkatkan yang tidak dikongsi, yang daripadanya najis dibuang dengan selamat di situ atau dirawat di luar tapak (UNESCO, 2021).

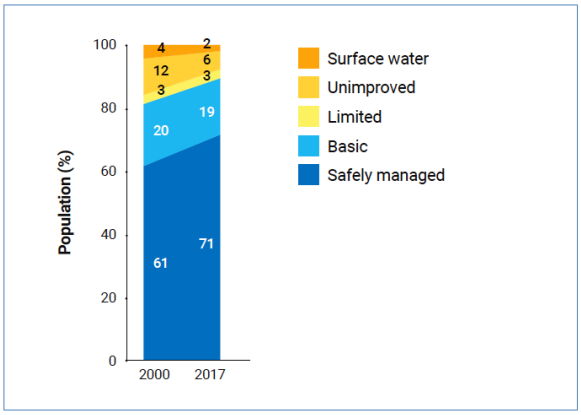

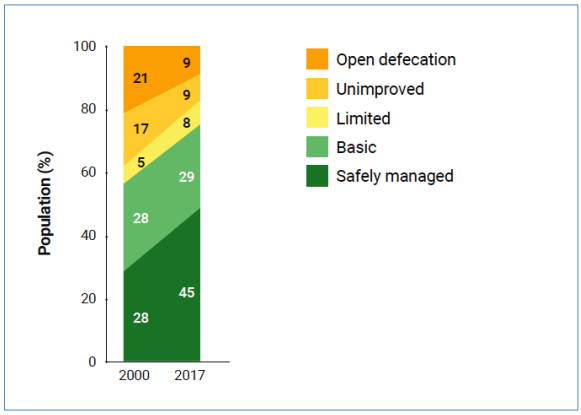

Rajah 46 Liputan air minum dan sanitasi global, 2000–2017 (%) (UNESCO 2021).

Perkhidmatan Ekosistem Berkaitan Air

Daripada 18 kategori 'sumbangan alam semula jadi kepada manusia' (yang termasuk kumpulan perkhidmatan ekosistem), 14 antaranya sedang merosot. Ini termasuk tiga kategori berkaitan air secara jelas: pengawalseliaan kuantiti air tawar, kualiti pantai dan air tawar, dan bahaya dan kejadian ekstrem. Penurunan dalam kategori ini juga menyumbang kepada penurunan dalam kebanyakan kategori perkhidmatan lain, mengancam kemampanan kategori yang sedang meningkat (tenaga, makanan, makanan haiwan dan bahan). Dengan mengambil kira bahawa ***Matlamat Pembangunan Mampan (SDG) adalah bersepadu, tidak boleh dibahagikan dan dilaksanakan secara nasional, trend negatif semasa dalam biodiversiti dan ekosistem akan menjejaskan kemajuan ke arah 80%*** (35 daripada 44) sasaran penilaian SDG berkaitan kemiskinan (SDG). 1), kelaparan (2), kesihatan (3), air (6), bandar (11), iklim (13), lautan (14) dan darat (15) (UNESCO, 2021).

Carta Rangka Kerja Sendai untuk Pengurangan Risiko Bencana 2015-2030

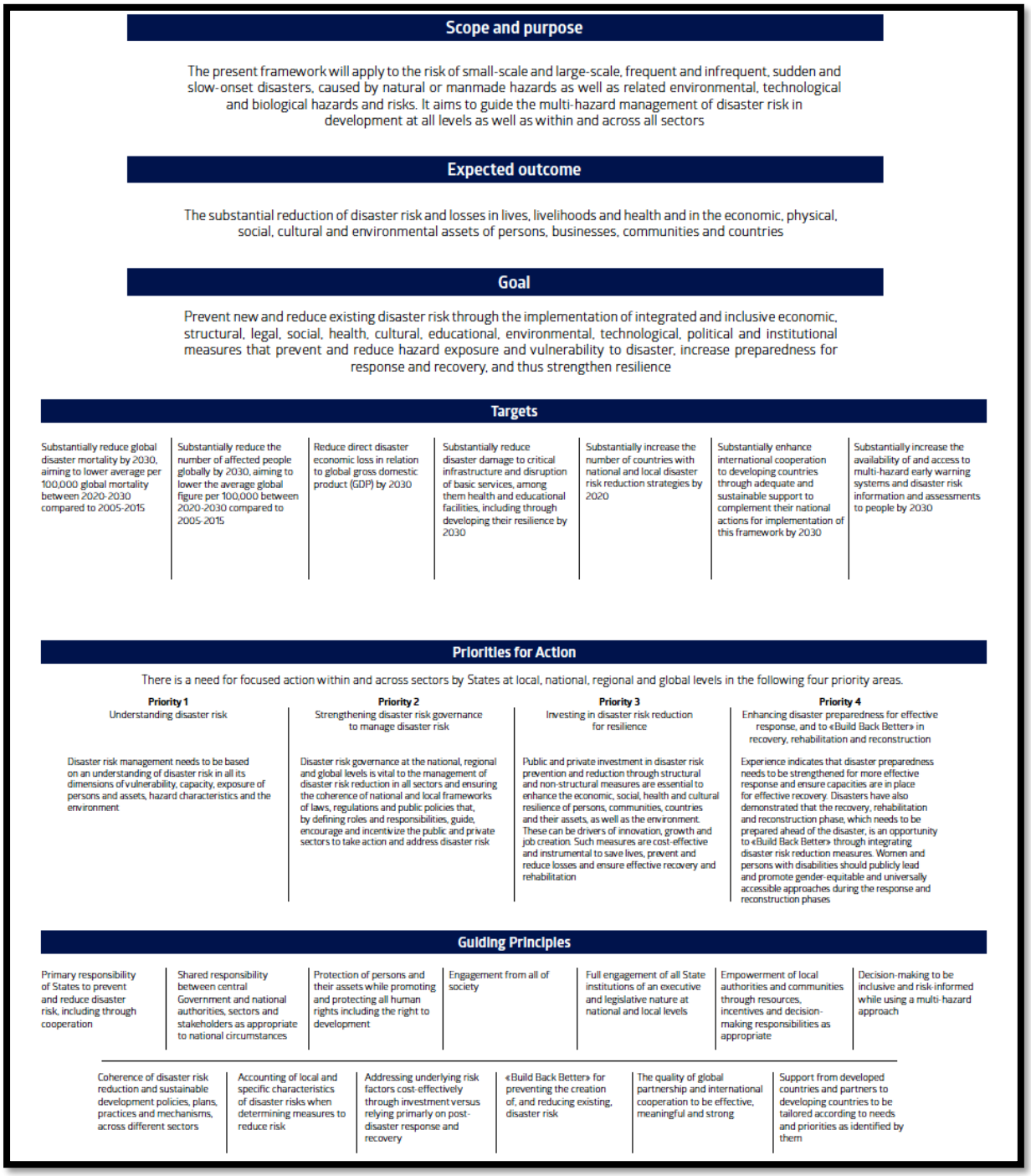

Rajah 47 Gambaran Keseluruhan Rangka Kerja Sendai untuk Pengurangan Risiko Bencana (UNDRR, 2021)

Dunia sedang berubah. Interaksi antara trend perubahan iklim, kerapuhan ekosistem, wabak penyakit, pembandaran pesat yang tidak dirancang, anjakan besar-besaran dan ketakstabilan geopolitik, didorong oleh kesalinghubungan komunikasi, perdagangan, sistem kewangan dan politik, bermakna kejutan, tekanan dan krisis berkumandang di seluruh dunia. ***Pandemik COVID-19 telah mengingatkan dunia tentang maksud Rangka Kerja Sendai untuk Pengurangan Risiko Bencana 2015-2030: risiko adalah sistemik, saling berhubungan dan melata (Rajah 5).***

Perubahan iklim mendorong peningkatan risiko merentasi semua negara, dan bahaya yang tidak dapat diramalkan boleh mendatangkan kesan melata yang dahsyat ke atas semua sektor, dengan akibat sosioekonomi dan alam sekitar yang berpanjangan, melemahkan (Rajah 6). Kita terperangkap dalam kitaran bencana yang ganas dan memenuhi kendiri > bertindak balas > pulih > ulangi. Orang yang paling terjejas adalah mereka yang telah melakukan paling sedikit untuk menyebabkan perubahan ketara ini. Tidak dapat dinafikan bahawa sebarang jenis bencana amat merugikan: dari segi nyawa manusia dan ekonomi. Malangnya, walaupun terdapat banyak bukti, langkah pencegahan masih belum diutamakan, dan oleh itu, keperluan kemanusiaan terus berlipat ganda, menjejaskan keuntungan pembangunan. Kemiskinan, ketaksamaan dan ketakjaminan terus menambahkan risiko bencana, menambahkan kelemahan dan meningkatkan impaknya. Dunia tidak berada di landasan untuk mencapai Matlamat Pembangunan Mampan (SDG). Apabila Negara Anggota PBB bergerak ke hadapan dengan Agenda 2030, tindakan yang lebih tertumpu dan dipercepatkan diperlukan untuk membantu negara mengenal pasti dan menganalisis pelbagai risiko yang mereka hadapi, melaksanakan langkah yang sesuai untuk mengurangkan risiko sedia ada dan mencegah penciptaan risiko baharu (UNDRR). , 2021).

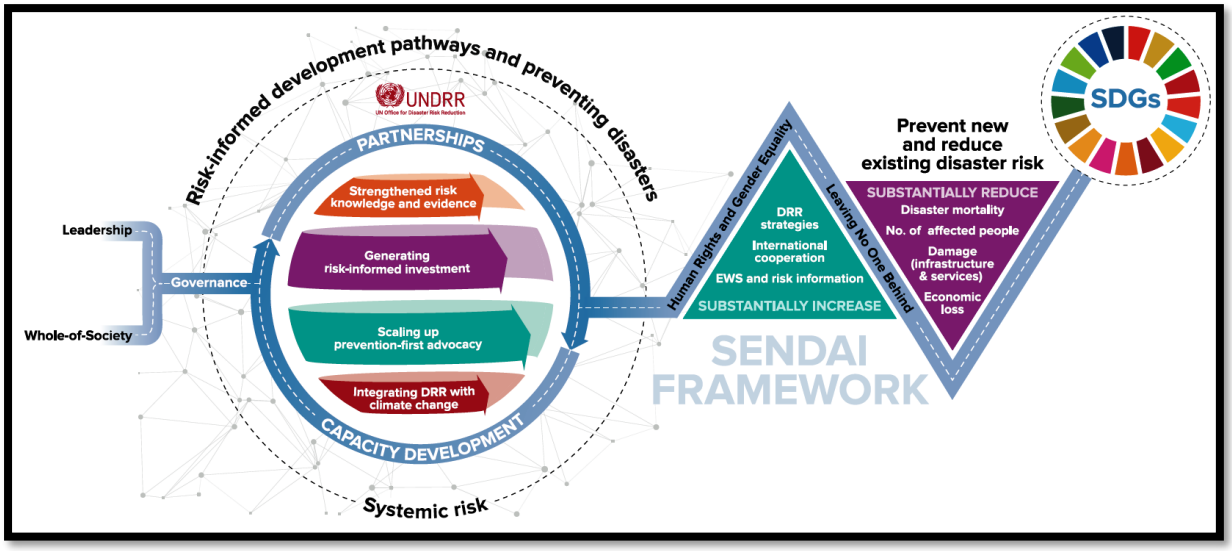

Rajah 48 Teori Perubahan UNDRR (UNDRR, 2021)

Kami yakin bahawa risiko dapat dikurangkan dan bencana tidak seharusnya memusnahkan. Penambahbaikan dalam pengurusan risiko bencana bersama-sama dengan peningkatan taraf hidup telah mengurangkan kadar kematian akibat bahaya semula jadi dengan ketara. Tetapi keuntungan ini boleh menajdi terbalik dengan mudah. Namun, kita mesti bertindak sekarang. Kita sedang menghadapi bencana yang lebih sengit, kerap dan berganda, yang melampaui usaha kita dalam membina daya tahan. Jika kita berterusan dengan pendekatan urusan seperti biasa', kita tidak akan mencapai matlamat dan sasaran global Rangka Kerja Sendai dan matlamat saling bergantung Agenda 2030. Kita akan merosakkan generasi untuk terus hidup dengan peningkatan risiko dan akibat yang lebih dahsyat kepada kehidupan dan mata pencarian mereka. Kita mesti komited untuk mempercepat dan mengubah dengan mengurangkan risiko sedia ada, mencegah penciptaan risiko baharu dan membina daya tahan dengan mengambil pendekatan keseluruhan masyarakat. Lebih-lebih lagi, mereka semua komited dengan

kepimpinan dan tadbir urus yang baik. Komuniti global memerlukan kepimpinan untuk memenuhi skala cabaran. Momentum politik dan komitmen untuk bertindak mesti dipertahankan melebihi tujuan pilihan raya. Kita telah bertahan terlalu lama dalam keterasingan kita, membahagikan pengetahuan dan sumber, memfokuskan pada 'pembetulan' jangka pendek segera dan bukannya pada strategi peringkat nasional dan tempatan yang dibiayai, yang membina daya tahan dalam jangka sederhana hingga panjang apabila dilaksanakan (UNDRR, 2021).

Kos yang lebih tinggi, pendapatan yang lebih rendah dan kerugian kewangan yang berkaitan dengan risiko air adalah factor yang signifikan. Menurut Projek Pendedahan Karbon (CDP), lima pemacu risiko air teratas ialah peningkatan masalah kekurangan air, banjir, kemarau, peningkatan tekanan air dan perubahan iklim. Lima risiko teratas berikutnya ialah kos operasi yang lebih tinggi, gangguan rantaian bekalan, gangguan bekalan air, kekangan kepada pertumbuhan dan kerosakan jenama. Dari perspektif lain, 76% daripada risiko berkaitan air adalah bersifat fizikal, manakala risiko kawal selia membentuk 16%, dan reputasi serta pasaran pula 6% daripada risiko ini. Apabila risiko kepada Tenaga, Industri dan Perniagaan (EIB) dipertimbangkan secara kewangan melalui penilaian, terdapat kes yang lebih kukuh untuk pengurusan yang baik. Kerugian syarikat kewangan berkaitan air dicatatkan sebanyak USD38.5 bilion pada 2018, dengan kesan terbesar yang berkaitan dengan dua syarikat dalam pengekstrakan mineral dan penjanaan kuasa. Angka ini mungkin lebih besar, kerana sekurang-kurangnya 50 syarikat tidak dapat memberikan angka. Pada 2019, gabungan risiko kepada nilai perniagaan ialah USD425 bilion. Rajah 7 menggambarkan risiko air berkaitan dengan natijah kewangan (UNESCO, 2021).

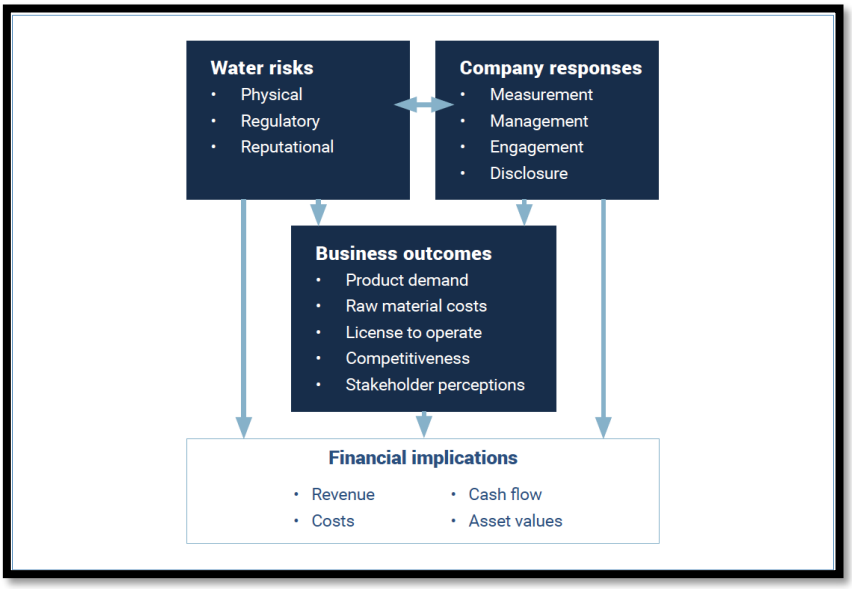

Rajah 49 Risiko air dan natijah kewangan (UNESCO 2021)

Water risks • Physical • Regulatory • Reputational	**Risiko air** • Fizikal • Kawal selia • Reputasi
Company responses • Measurement	**Respons syarikat** • Pengukuran

• Management • Engagement • Disclosure	• Pengurusan • Keterlibatan • Pendedahan
Business outcomes • Product demand • Raw material costs • License to operate • Competitiveness • Stakeholder perceptions	**Hasil Perniagaan** • Permintaan produk • Kos bahan mentah • Lesen untuk beroperasi • Daya saing • Persepsi pihak berkepentingan
Financial implications • Revenue • Cash flow • Costs • Asset values	**Implikasi kewangan** • Hasil • Aliran tunai • Kos • Nilai aset

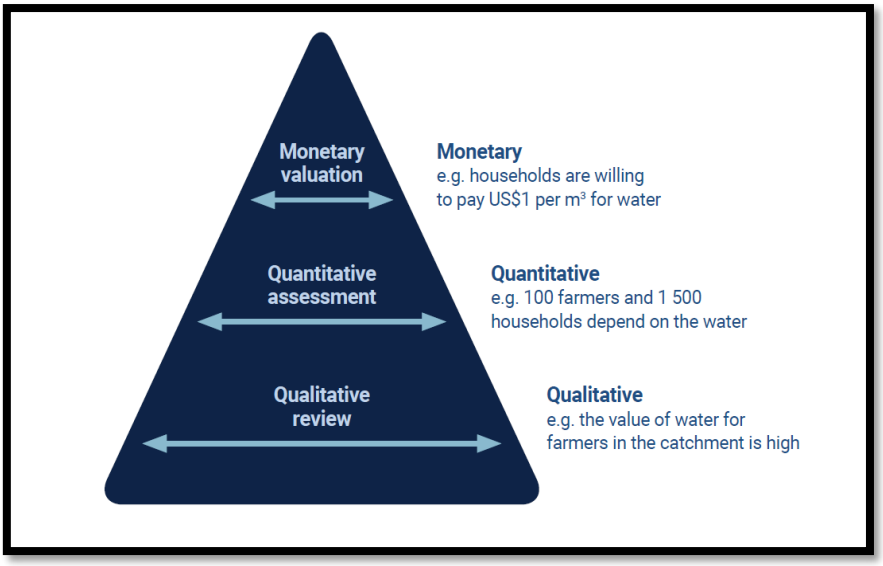

Rajah 50 Hierarki pendekatan penilaian air (UNESCO 2021)

Monetary valuation	Penilaian monetari
Quantitative assessment	Penaksiran kuantitatif
Qualitative review	Kajian semula kualitatif
Monetary e.g. households are willing to pay US$1 per m^3 for water	Monetari contoh, isi rumah sanggup membayar USD1 untuk setiap m^3 air
Quantitative e.g. 100 farmers and 1 500 households depend on the water	Kuantitatif contoh, 100 petani dan 1500 isi rumah bergantung pada air
Qualitative e.g. the value of water for farmers in the catchment is high	Kualitatif contoh, nilai air kepada petani dalan kawasan tadahan adalah tinggi

Air dilihat sebagai sumber dengan pengeluaran dan kos penggunaannya ditentukan oleh harga, dan sebagai liabiliti yang melibatkan kos rawatan dan penalti kawal selia, yang membawa kepada persepsi bahawa air adalah kos atau risiko kepada jualan dan pematuhan. Satu siri kajian kes yang dilakukan bersama oleh World Wide Fund for Nature (WWF) dan International Finance Corporation (IFC) membawa kepada kesimpulan bahawa perniagaan cenderung

berfokuskan penjimatan operasi dan impak hasil jangka pendek, dan cenderung untuk kurang memberikan perhatian kepada nilai air dalam kos pentadbiran, modal asli, risiko kewangan, pertumbuhan dan operasi masa depan, dan inovasi. Majlis Perniagaan Dunia untuk Pembangunan Lestari (World Business Council for Sustainable Development, WBCSD) telah berhujah, "tidak semestinya munsabah atau wajar untuk menyatakan semua nilai dalam bentuk kewangan". Malah, penilaian kualitatif (deskriptif, tinggi, sederhana, rendah) hendaklah menjadi titik permulaan. Kemudian disusuli dengan penilaian kuantitatif sebagai 'penunjuk' atau metrik nilai (meter padu, bilangan orang yang terjejas). Akhir sekali, nilai kewangan diambil kira (UNESCO, 2021). Hierarki ini ditunjukkan dalam Rajah 8.

WBCSD memilih pendekatan ekonomi kebajikan berdasarkan kesejahteraan manusia, dengan itu mengiktiraf bahawa aspek sosial dan alam sekitar juga perlu dipertimbangkan. Untuk menangani perkara ini, ia menggunakan jumlah nilai ekonomi (TEV), pendekatan yang dikatakan lebih menarik kepada pembuat dasar dan perniagaan antarabangsa. Sebaliknya, WWF dan IFC menyokong kepentingan risiko air (ketakpastian) dalam penilaian dan untuk mengurangkan risiko melalui pengawasan. Mereka juga menunjukkan bagaimana masa dan ruang mempengaruhi pandangan ini (Rajah 9). Walau bagaimanapun, sebarang pendekatan akan mendapat manfaat daripada langkah memasukkan perkara yang tidak dinilai pada masa ini, melihat sebarang perubahan dalam nilai dari semasa ke semasa, dan penyelesaian berskala untuk menilai air.

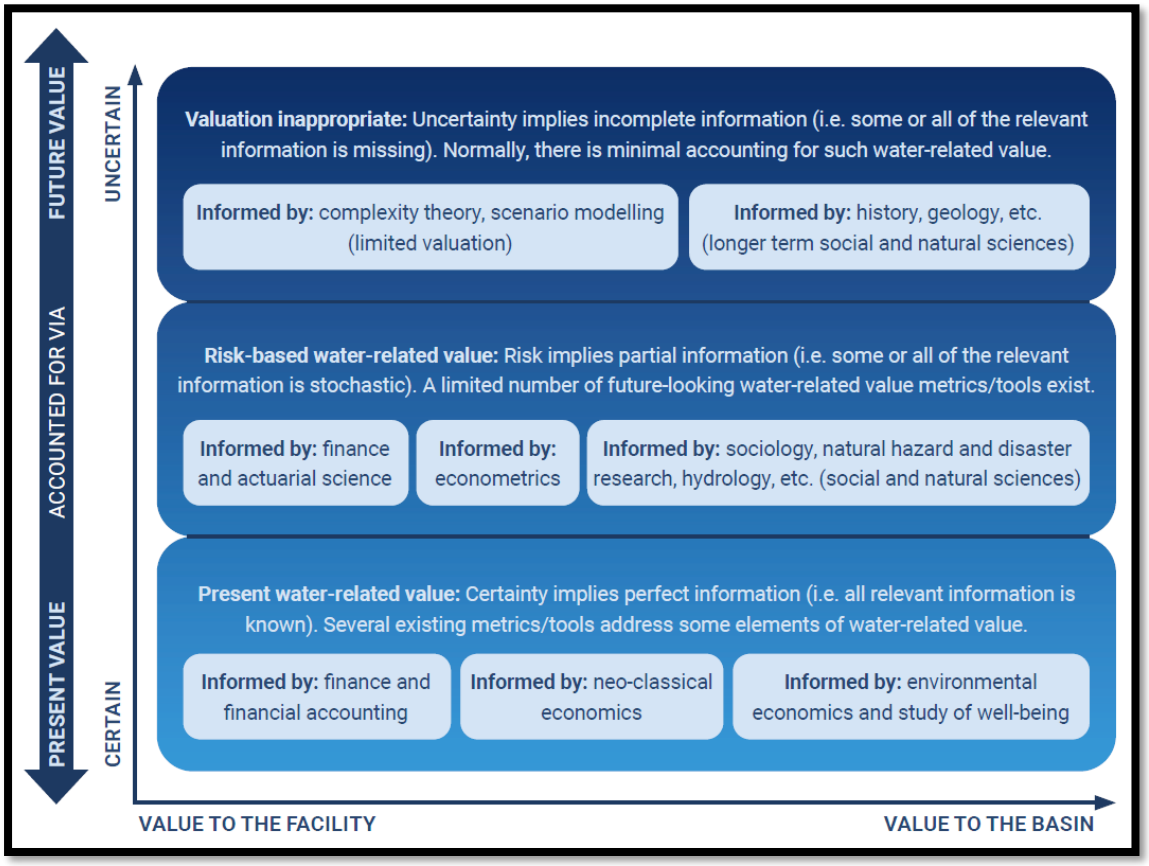

Rajah 51 Cara penilaian dipengaruhi oleh ketakpastian (UNESCO 2021)

Water efficiency, mitigating risks and water value

Sustainable access to water is essential to all of Unilever's operations, 40% of which take place in water-stressed areas. In such locations, the cost of buying water is often low and does not reflect its availability, or its true value, to the company's business or to local communities. Consequently, where the business case for many water efficiency measures is made solely on the basis of the purchase price of water, they may not meet the standard investment criteria.

The company's Clean Technology Fund for sustainable capital expenditure has different allocation criteria for water saving projects at water-stressed sites. First, the payback period is increased from three to five years, increasing also the number of projects that can receive funding and changing the investment mindset. Second, a water stress factor is applied as water saved in water-stressed sites could be five times more valuable than where water is in abundance. In 2019, the amount of water abstracted by Unilever's factories was cut by 46.8% per tonne of production, as compared to 2008. The cumulative costs avoided through direct water savings driven by water efficiency improvements are over €122 million since 2008. In addition, sites are encouraged to explore the energy, chemical and labour cost savings/costs avoided through the water efficiency measures (the true costs of water), which have shown very attractive payback periods of 1.3 years.

Costs and ramifications of pollution

In March 2018, two pipeline leakages occurred at Anglo American's mine in the State of Minas Gerais, Brazil. 1,686 tonnes of iron ore slurry were discharged, 492 of which flowed directly into the Santo Antônio stream. The water supply to the Santo Antônio do Grama community was interrupted and operations were suspended until December 2018. The incident resulted in a substantive impact of US$0.6 billion on the group's earnings before interest, taxes, depreciations and amortization (EBITDA). This included the cost of 280 days of lost production; immediate risk mitigation, including river clean-up and community compensation (approximately US$7.5 million); the inspection and repair of the pipeline (US$20 million); and eight non-compliance notices (US$50 million). Remedial action included provision of potable water to the community; immediate clearing of iron ore sediment on affected land and in the river; and recovery and restoration of areas directly affected and over eight miles beyond.

Fostering eco-industrial parks in Viet Nam

This five-year project of the United Nations Industrial Development Organization (UNIDO), completed in 2019, aimed to increase the transfer, deployment and diffusion of clean and low-carbon technologies, to minimize emissions of greenhouse gases (GHGs), persistent organic pollutants (POPs) and water pollutants, and to improve water efficiency and the sound management of chemicals. The project promoted and supported the gradual transformation of industrial zones into eco-industrial parks. If all 18 opportunities that were identified are implemented, 885,333 m^3 of freshwater is expected to be saved every year, along with Resource Efficient and Cleaner Production (RECP) options saving 488,653 m^3 of water per year. The water reductions contribute to overall financial savings that often have short payback periods: in the order of months.

Sumber: (UNESCO 2021).

2.3. Nilai Air dan IWRM

Prinsip Panel Air Peringkat Tinggi Bangsa-Bangsa Bersatu (HLPW) tentang Penilaian Air boleh digunakan untuk memperuntukkan dan mengurus sumber air secara mampan, cekap dan inklusif, dan menyampaikan serta menetapkan harga perkhidmatan air dengan sewajarnya (UNHLPW, 2021).

- Menggunakan "Prinsip HLPW tentang Penilaian Air" untuk mengiktiraf pelbagai nilai yang masyarakat berikan kepada air dan kegunaannya, mengambil kira sikap ini dalam keputusan politik dan perniagaan, dan dalam keputusan untuk menetapkan harga perkhidmatan air dan sanitasi dengan sewajarnya.
- Menjalankan semua proses untuk menetapkan nilai dengan cara yang saksama, telus dan inklusif, dan menilai, mengurus, dan melindungi semua sumber air, termasuk tadahan air, sungai, dan akuifer, ekosistem yang berkaitan, dan aliran air terpakai untuk generasi semasa dan akan datang .
- Menggalakkan pendidikan dan kesedaran awam tentang nilai intrinsik air dan peranan pentingnya dalam semua aspek kehidupan dan memastikan pelaburan yang mencukupi dalam institusi, infrastruktur, maklumat, dan inovasi untuk merealisasikan pelbagai manfaat berbeza yang diperoleh daripada air dan mengurangkan risiko.

Mukadimah

1. **Air amat berharga, namun mudah terjejas dan berbahaya.** Air, dalam kombinasi dengan tanah, udara, dan tenaga, adalah asas kehidupan, masyarakat dan ekonomi. Air bukan sekadar bahan: ia membawa pelbagai nilai dan makna. Hal ini dinyatakan dari sudut rohani, budaya dan emosi dan terdapat dalam warisan bahasa air, norma dan artifak. Perkara ini mencerminkan persepsi mendalam, keperluan untuk keterhubungan dan penyertaan semua masyarakat. Menjadikan air tersedia untuk banyak kegunaan dan penggunanya, memerlukan alat dan institusi untuk mengubahnya daripada sumber semula jadi kepada sesuatu yang berperanan menyediakan perkhidmatan dan kemudian memulihkan dan mengembalikannya dengan selamat kembali kepada ekosistem. Air dan sumbernya mesti dihormati kerana jika diabaikan atau disalahgunakan, ia mempunyai kuasa penyebab untuk memudaratkan, memecahbelahkan malah memusnahkan masyarakat.
2. **Sumber air tidak akan habis dan terancam dari pelbagai tekanan: terdapat keperluan mendesak untuk tindakan pada skala besar.** Air adalah penting untuk kesihatan manusia, jaminan bekalan makanan, bekalan tenaga, mengekalkan kemampanan bandar dan ekosistem. Hari ini, sistem air dunia sedang menghadapi krisis yang semakin meningkat, diancam oleh penggunaan berlebihan, pencemaran dan perubahan iklim. Komuniti di seluruh dunia sedang mengalami peristiwa melampau, kemarau dan banjir. Berbilion orang tidak mempunyai akses kepada air minum yang selamat di rumah, atau kekurangan sanitasi yang diurus dengan selamat. Permintaan semakin meningkat daripada pertambahan penduduk dan pertumbuhan ekonomi.
3. **Menilai atau menghargai air bermakna mengiktiraf dan mempertimbangkan semua manfaat dan risiko yang pelbagai yang disebabkan oleh air, dan merangkumi dimensi ekonomi, sosial, dan ekologi serta makna budaya dan agama yang pelbagai.** Melindungi ekosistem, dan yang miskin, yang disisihkan, dan yang rentan diperlukan dalam semua keadaan. Akses kepada perkhidmatan air adalah perlu

untuk pembangunan manusia yang saksama dan inklusif. Akses sejagat kepada air minum dan sanitasi yang selamat adalah hak asasi manusia.

4. **Menjadikan semua nilai air secara eksplisit memberikan pengiktirafan dan suara kepada dimensi yang mudah diabaikan.** Mengenal pasti dan mengiktiraf semua nilai air, saling bergantung dan kesannya ke atas semua bidang kehidupan dan aktiviti menggariskan kepentingan kerjasama dan interaksi antara semua sektor dan kepentingan. Menilai air bukan sekadar analisis kos-manfaat malah perlu untuk membuat keputusan kolektif dan pertukaran yang membawa ke arah penyelesaian yang mampan dan saksama. Wanita dan belia memainkan peranan penting dalam mencapai penyelesaian yang mampan ini.
5. **Menilai air menggalakkan kecekapan dan amalan yang lebih baik dengan mendedahkan kos jangka pendek dan jangka panjang pencemaran, sisa dan salah peruntukan, dan memudahkan pelaburan.** Instrumen dan peraturan ekonomi berasaskan nilai boleh mengisyaratkan kekurangan, mengelakkan pembaziran, dan menggalakkan pemuliharaan. Sebarang penggunaan air bergantung pada ekosistem dan infrastruktur yang berfungsi, yang berharga dan mahal untuk dipelihara, disediakan, dikendalikan dan diselenggara. Pengurusan air yang mampan memerlukan kos ini untuk ditanggung sepenuhnya. Harga adalah sebahagian daripada penyelesaian, tetapi harga tidak sama dengan nilai. Apabila tarif dan harga digunakan, perlindungan adalah penting untuk memastikan akses kepada air tersedia, saksama dan mampu dimiliki oleh semua.
6. **Menilai dan mengurus air dengan berkesan memberikan peluang transformatif untuk menukar risiko kepada daya tahan, kemiskinan kepada kesejahteraan, dan ekosistem yang terdegradasi kepada yang mampan.** Bekerja merentasi sektor, komuniti dan negara untuk menilai air akan membantu mengurangkan konflik dan membina hubungan kerjasama, sekali gus menyumbang kepada kestabilan dan keamanan dalam negara dan antara negara.
7. **Inisiatif Menilai Air HLPW ialah proses kerjasama yang bertujuan membina keupayaan, juara, dan pemilikan pada semua peringkat, untuk hala tuju bersama ke hadapan.** Inisiatif ini memberikan peluang unik dan saling memperkukuh untuk memenuhi kesemua 17 Sasaran Pembangunan Mampan.

Mengapakah Air Penting?

Nilai sebenar air, digabungkan dan berbeza dalam semua perspektif pihak berkepentingan, sering diabaikan, menyebabkan pembaziran, penyalahgunaan dan penyelewengan oleh kepentingan tertentu. Kadangkala perbalahan tentang nilai air terletak pada ukuran nilainya. Pada masa lain, perbalahan, malah konflik, berpunca oleh tindakan membandingkan domain nilai yang berbeza, contohnya, nilai ekonomi berbanding budaya yang lebih tak ketara. Mereka yang mengawal cara air dinilai mengawal bagaimana cara air digunakan. Nilai adalah aspek utama kuasa dan ekuiti dalam tadbir urus sumber air (UNESCO 2021).

Rajah 10 membandingkan keamatan air Keluaran Dalam Negara Kasar (KDNK) dengan kekurangan air. Keamatan air KDNK diukur sebagai nisbah jumlah keluaran ekonomi kepada jumlah pengeluaran air, dan kekurangan air diukur sebagai nisbah jumlah pengeluaran air kepada sumber air tawar yang boleh diperbaharu. Singkatan negara dinyatakan menurut Organisasi Pemiawaian Antarabangsa.

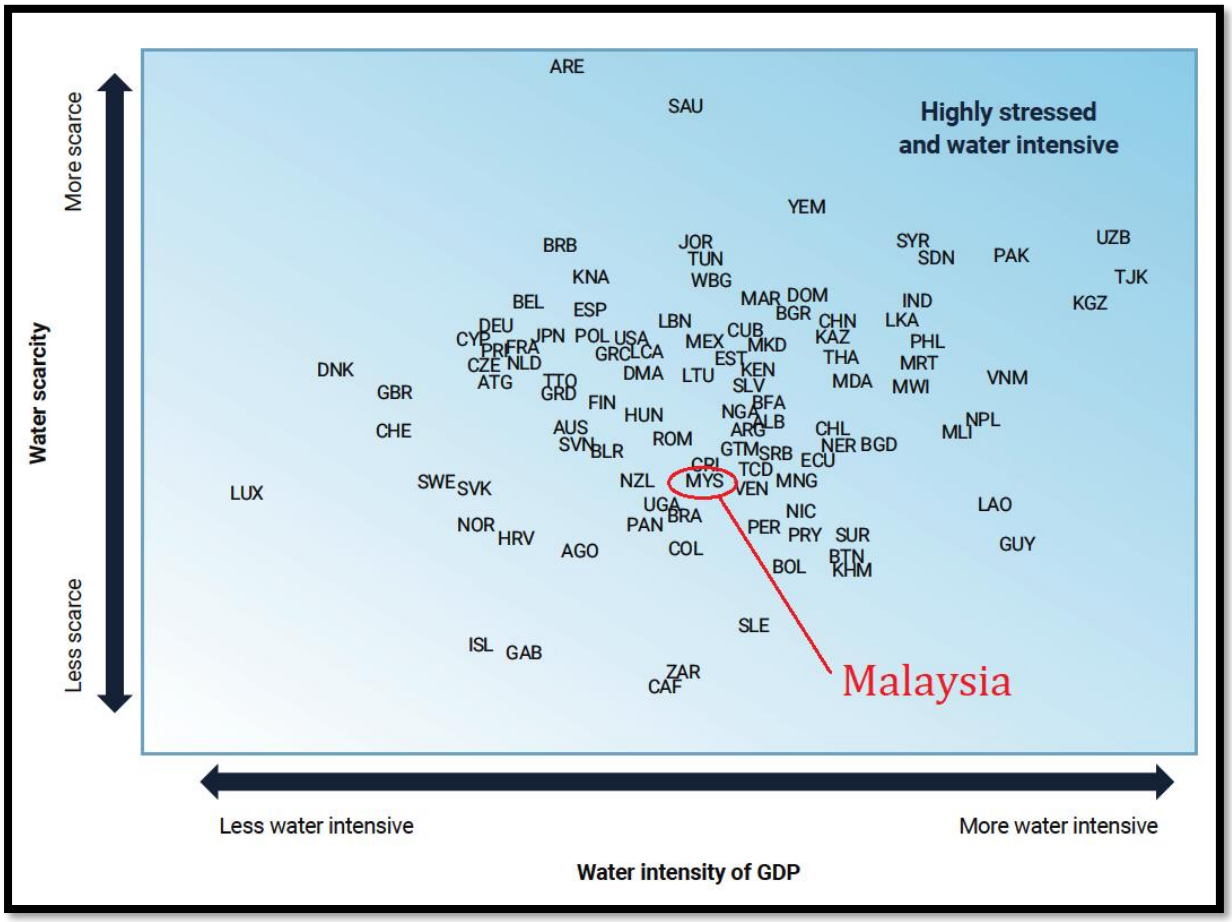

Rajah 52 Perbandingan ekonomi air-sedikit dan air-melimpah (UNESCO 2021)

2.3.1. Menilai persekitaran

Sumber semua air adalah alam sekitar dan semua air yang diambil oleh manusia akhirnya kembali ke alam sekitar, bersama-sama dengan sebarang kekotoran yang ditambahkan kepadanya. Antara muka air-persekitaran boleh diuruskan secara proaktif untuk menangani cabaran berkaitan air melalui apa yang dikenali sebagai 'penyelesaian berasaskan alam semula jadi' (UNESCO 2021). Tetapi status dan trend interaksi alam sekitar–air jelas menunjukkan keperluan untuk penggabungan nilai alam sekitar yang lebih baik dalam pengurusan sumber air. Dalam kebanyakan kajian, perkhidmatan ekosistem berkaitan air tidak dianggap sebagai kategori yang berbeza atau berasingan, dan kumpulan atau himpunan perkhidmatan mesti sering digabungkan daripada hasil asas untuk mendapatkan analisis dan kesimpulan yang berkaitan tentang air.

Nilai signifikan juga boleh dikaitkan dengan perkhidmatan ekosistem yang berkaitan dengan usaha menyokong daya tahan, atau mengurangkan risiko. Banyak risiko bencana diburukkan lagi dengan kehilangan perkhidmatan ekosistem yang berkaitan, kerana perkhidmatan ini memainkan peranan dalam mencegah bencana pada mulanya. Nilai perkhidmatan ini boleh dikira, tetapi ia selalunya tidak diiktiraf atau dimasukkan secukupnya dalam perancangan ekonomi, yang cenderung memihak kepada keuntungan jangka pendek berbanding kemampanan jangka panjang. Menyatakan nilai perkhidmatan

ekosistem dari segi kewangan membolehkan nilai lebih mudah dibandingkan dengan penilaian ekonomi lain, yang sering menggunakan unit berasaskan kewangan. Walau bagaimanapun, persekitaran boleh mempunyai nilai penting yang tidak boleh, atau tidak dikekang atau ditakrifkan oleh pendekatan berasaskan kewangan.

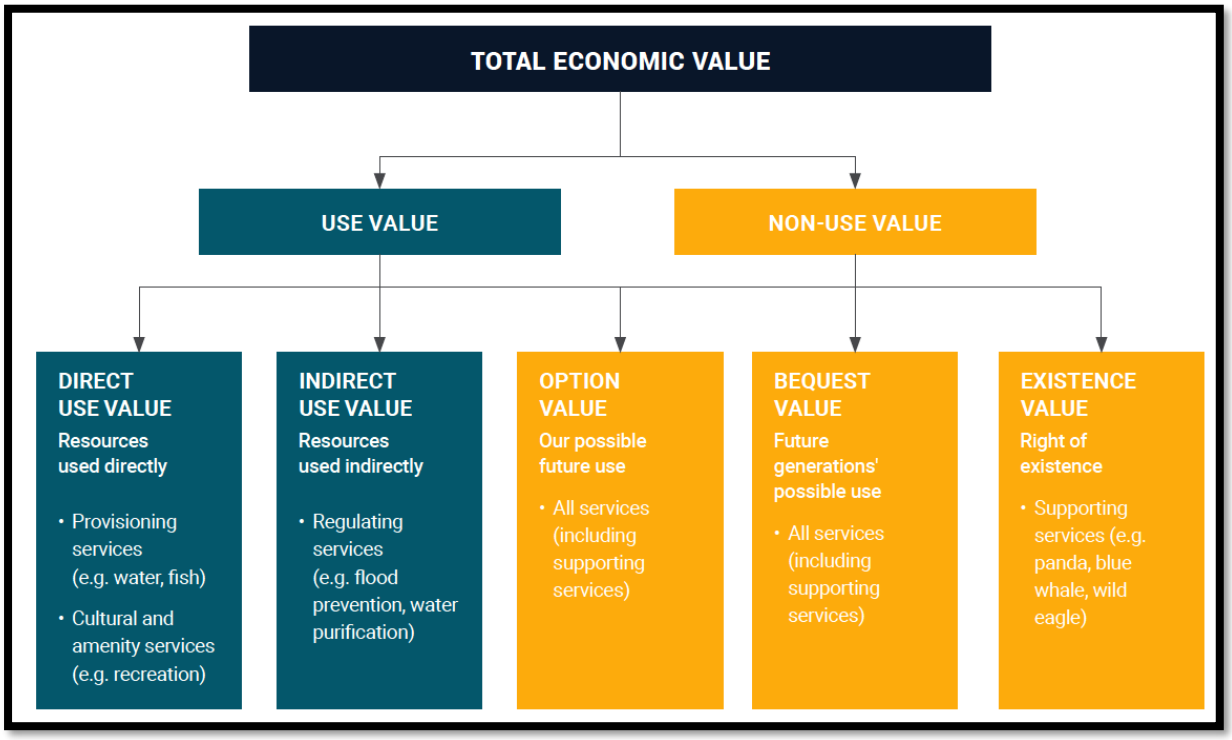

Rajah 53 Contoh beberapa pertimbangan utama dalam menilai jumlah nilai ekonomi (total economic value, TEV) alam sekitar atau aset ekosistem (UNESCO 2021)

Kewujudan sistem nilai yang berbeza menyimpulkan bahawa membangunkan sistem bersatu, dan metrik untuk, menilai air dan/atau alam sekitar akan menjadi masalah. Apa yang boleh dilaksanakan adalah membangunkan pendekatan biasa di mana nilai persekitaran yang berbeza atau sistem nilai boleh dibandingkan, dibezakan dan digunakan.

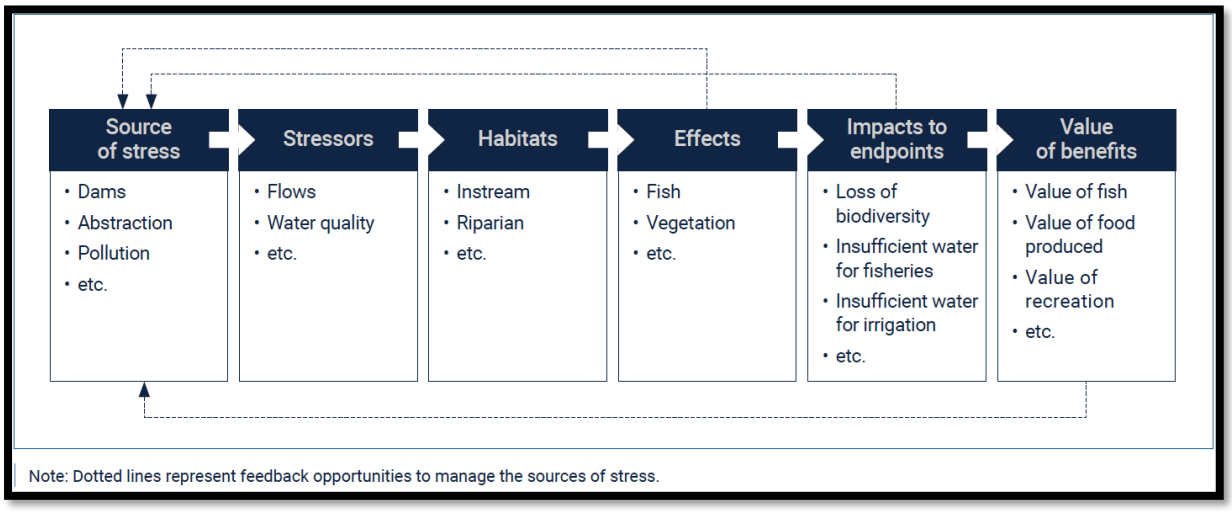

Rajah 54 Model menjalinkan perubahan aliran kepada kesan ke atas ekosistem, mengakibatkan kesan kepada titik akhir dan akhirnya nilai manfaat (UNESCO 2021)

2.3.2. Menilai infrastruktur hidraulik

Nilai air kepada masyarakat ditunjangi oleh infrastruktur hidraulik, yang berfungsi menyimpan atau memindahkan air, sekali gus memberikan manfaat sosial dan ekonomi yang besar. Pembangunan sosioekonomi menjadi terbatas di negara-negara yang mempunyai infrastruktur yang tidak mencukupi untuk mengurus air. Walaupun lebih banyak infrastruktur diperlukan, pengalaman lepas menunjukkan bahawa penilaian infrastruktur hidraulik telah mengalami kecacatan yang serius (UNESCO 2021).

Valuations help identify how green infrastructure supports grey infrastructure – The case of the Itaipu Dam in Brazil

The Itaipu Dam in Brazil is among the world's largest in terms of hydropower generation. However, due to the nature of the soils in its catchment area and land use practices of local farmers, the Itaipu Reservoir (like most others) is vulnerable to excessive sediment loads that gradually fill it and reduce the storage capacity, and therefore shorten the reservoir's life expectancy, while increasing maintenance costs.

Itaipu Dam, Brazil. *Photo: © nicolasdecorte/Shutterstock.com*

Natural capital accounting (described further in Chapter 2) identified relevant natural capital flows (ecosystem services). Farmers in the watershed were able to develop a quantified scoring system that could account for how much each farm might contribute to reducing siltation (Laurent et al., 2011). This enabled farmers to be considered as 'water producers' by the National Water Agency, which assigns values to the ecosystem services generated by farms participating in the programme based on their contribution to savings in terms of dam maintenance, operational costs and capital depreciation (ANA, 2011). The resulting programme, Cultivando Água Boa (*"cultivating good water"*), has established a partnership with farmers to achieve mutual goals of sustainability based largely on the adoption of no-till farming (Mello and Van Raij, 2006). The life expectancy of the dam complex has now been increased from 60 years to 350 years. Additionally, other environmental benefits are delivered (such as reduced nutrient runoff and biodiversity conservation) and, importantly, farm productivity and sustainability have also increased – presenting a win-win scenario for farmers and the hydropower company.

Sumber: (UNESCO 2021)

Walaupun sejumlah besar wang yang dilaburkan dalam infrastruktur air, penilaian kos dan manfaat tidak dibangunkan dengan baik, diseragamkan atau digunakan secara meluas. Manfaat masyarakat yang disampaikan selalunya tidak diukur, kos (terutamanya kos luaran) tidak diambil kira dengan secukupnya, pilihan selalunya tidak dinilai dan dibandingkan dengan sewajarnya, dan data hidrologi selalunya lemah dan ketinggalan zaman.

Penilaian infrastruktur hidraulik dibelenggu oleh kesukaran konsep dan metodologi, terutamanya mengenai kegunaan bukan penggunaan, dan nilai tak langsung dan bukan penggunaan. Kebanyakan kaedah menilai infrastruktur air berpusat pada pendekatan kos-manfaat, tetapi terdapat kecenderungan untuk menilai terlalu tinggi manfaat dan meremehkan kos, dan khususnya tidak memasukkan semua kos.

Salah satu soalan yang paling kritikal ialah 'nilai kepada siapa'. Penilaian cenderung tertumpu secara berlebihan kepada penerima sasaran manakala pihak berkepentingan lain mungkin mendapat manfaat yang kurang atau bahkan mendapat kesan negatif. Kelemahan utama dalam banyak pendekatan ialah mereka memberikan tumpuan terutamanya kepada kos kewangan

(aliran tunai, dan modal serta perbelanjaan operasi) dan pulangan kewangan. Mereka sering meninggalkan kos tidak langsung, dan khususnya kos sosial dan alam sekitar, yang dianggap sebagai luaran.

Persoalan utama dalam penilaian ialah sama ada modal besar dan kos operasi dan penyelenggaraan (O&M) dimasukkan dalam penilaian kegunaan akhir yang berikutnya. Pengecasan kos penuh untuk perkhidmatan air adalah pengecualian dan bukannya peraturan. Di kebanyakan negara, hanya sebahagian atau semua kos operasi dipulihkan, dan pelaburan modal dilindungi oleh dana awam.

Penilaian hanya berguna jika proses membuat keputusan yang dimaksudkan adalah berdasarkan penilaian nilai yang adil. Terlalu banyak projek, terutamanya untuk infrastruktur air berprofil tinggi seperti empangan, pada dasarnya kekal sebagai projek sia-sia, bermotifkan politik dan/atau mungkin dicemari rasuah. Dalam keadaan sedemikian, nilai, jika ditaksir, adalah legap, terpilih, dimanipulasi atau diabaikan. Tiada jumlah panduan tentang penilaian akan mengubahnya. Pada asasnya, penilaian infrastruktur air adalah berkisar tentang tadbir urus yang baik. Sekurang-kurangnya, percubaan untuk mentadbir dengan baik mesti ada untuk penilaian yang sewajarnya memainkan peranan.

2.3.3. Menilai perkhidmatan bekalan air, sanitasi dan kebersihan (WASH)

Peranan air dalam isi rumah, sekolah, tempat kerja dan kemudahan penjagaan kesihatan sering diabaikan atau tidak diberikan nilai yang setanding dengan kegunaan lain. Air adalah keperluan asas manusia, diperlukan untuk diminum dan untuk menyokong sanitasi dan kebersihan, mengekalkan kehidupan dan kesihatan. Akses kepada air dan sanitasi adalah hak asasi manusia. Sambungan terus akses kepada perkhidmatan WASH bukan sahaja meningkatkan peluang pendidikan dan produktiviti tenaga kerja, tetapi juga menyumbang kepada kehidupan yang bermaruah dan kesaksamaan. Perkhidmatan WASH juga secara tidak langsung menambah nilai dalam bentuk persekitaran yang lebih sihat (UNESCO 2021).

Dianggarkan bahawa mencapai akses sejagat kepada air minum dan sanitasi yang selamat (Matlamat SDG 6.1 dan 6.2) di 140 negara berpendapatan rendah dan sederhana akan menelan belanja kira-kira USD1.7 trilion dari 2016 hingga 2030, atau USD114 bilion setahun. Nisbah faedah-kos pelaburan sedemikian telah ditunjukkan memberikan pulangan positif yang ketara di kebanyakan wilayah. Pulangan terhadap kebersihan adalah lebih tinggi, kerana ia boleh meningkatkan hasil kesihatan dalam banyak kes dengan sedikit keperluan untuk infrastruktur mahal tambahan.

Tahun 2020 menyaksikan peningkatan pandemik COVID-19, yang melanda teruk orang yang paling terdedah di dunia – kebanyakan mereka tinggal di penempatan tak formal dan kawasan setinggan bandar. Kebersihan tangan amat penting untuk mencegah penularan COVID-19. Di seluruh dunia, lebih darfipada tiga bilion orang dan dua daripada lima kemudahan penjagaan kesihatan tidak mempunyai akses yang mencukupi kepada kemudahan kebersihan tangan.
Oleh sebab akses kepada WASH adalah sangat asas kepada kehidupan dan kesihatan awam, di banyak negara perkhidmatan WASH dianggap sebagai bidang kuasa kerajaan dan oleh itu sering disubsidi, walaupun di negara berpendapatan tinggi.

Bagaimanapun, subsidi tidak semestinya memastikan golongan miskin dapat mengakses perkhidmatan asas. Subsidi air akhirnya boleh memberikan manfaat kepada mereka yang mempunyai sambungan sedia ada ke rangkaian pembetungan atau air, yang kebanyakannya bukan miskin. Akibatnya, golongan miskin tidak mendapat manfaat daripada subsidi dan penyedia perkhidmatan air kehilangan hasil tarif yang boleh dikutip daripada isi rumah yang lebih kaya. Nilai hilang dari segi hasil kepada pembekal, manakala kesan negatif daripada tidak mempunyai akses kepada perkhidmatan WASH, seperti ketakhadiran ke sekolah dan kerja, tidak dapat dikurangkan. Adalah penting untuk mengkaji kemampuan dari perspektif kumpulan yang kurang bernasib baik, berdasarkan pendapatan mereka, lokasi mereka dan cabaran sosioekonomi yang mereka hadapi.

Challenges to addressing COVID-19 in informal settlements and other poor or deprived communities

Most of the COVID-19 guidelines are almost impossible to implement in informal settlements and other poor or deprived communities. Overcrowding, housing design, and lack of access to water, sanitation and waste management facilities, make any form of physical/social distancing and simple interventions, such as regular handwashing, extremely difficult.

- In informal urban settlements, a large proportion of the population may have existing health conditions (respiratory infections, waterborne diseases and other chronic illnesses), aggravated by the harsh living conditions and, increasingly, some lifestyle diseases associated with poor nutrition and substance abuse. These communities also have limited access to, and ability to pay for, health care.
- Most households rely on day-to-day work to meet their living costs and do not have any savings or financial buffers to rely on to pay for basic services such as water, sanitation and hygiene (WASH). Balancing the need to control the public health emergency with the economic livelihood impacts on the poor, particularly women and children, will be critical to the success of any intervention strategy in the response and recovery phases.
- The lack of adequate data and information on informal settlements makes the planning and response to COVID-19 interventions difficult. The current use of city-wide data for access to WASH facilities masks the inequities present.
- The population profile in many informal settlements may not be the same as the rest of the urban agglomeration. Inequalities in access to basic WASH services also exist within this population. Access to such services can be less than 10% for many of the slum populations.
- Slums and informal settlements may be cut off from service provision in the event of quarantine without proper consultations. WASH services being essential, under no circumstances should they be discontinued.

Sumber: (UNESCO 2021)

2.3.4. Menilai air untuk makanan dan pertanian

Pertanian menggunakan bahagian utama (69%) sumber air tawar global. Walau bagaimanapun, penggunaan air untuk pengeluaran makanan dipersoalkan apabila persaingan antara sektor untuk air semakin sengit dan kekurangan air meningkat. Selain itu, di banyak wilayah di dunia, air untuk pengeluaran makanan digunakan secara tidak cekap. Keadaan ini merupakan pemacu utama kemerosotan alam sekitar, termasuk penyusutan akuifer, pengurangan aliran sungai, kemerosotan habitat hidupan liar dan pencemaran (UNESCO 2021).

Nilai yang diberikan kepada air dalam pengeluaran makanan secara amnya adalah rendah berbanding dengan kegunaan lain. Nilai itu biasanya sangat rendah (biasanya kurang daripada USD0.05/m3) di mana air digunakan untuk mengairi bijirin makanan dan makanan ternakan, manakala nilai ini boleh menjadi agak tinggi (dalam tertib magnitud yang sama seperti nilai dalam kegunaan domestik dan industri) untuk nilai tinggi tanaman seperti sayur-sayuran, buah-buahan dan bunga-bungaan.

Anggaran nilai air untuk pengeluaran makanan biasanya hanya mempertimbangkan penggunaan air yang menguntungkan dari segi ekonomi secara langsung (iaitu nilai kepada pengguna air), manakala banyak manfaat langsung dan tak langsung lain yang berkaitan dengan air, yang mungkin bersifat ekonomi, sosiobudaya atau alam sekitar, kekal. tidak diambil kira atau hanya sebahagiannya diukur. Sebahagian daripada manfaat tersebut termasuk menambah baik pemakanan, menampung peralihan dalam corak penggunaan, menjana pekerjaan dan menyediakan daya tahan hidup terutamanya untuk petani pekebun kecil, menyumbang kepada pengurangan kemiskinan dan memulihkan ekonomi luar bandar, dan menyokong pengurangan dan penyesuaian perubahan iklim. Nilai keselamatan makanan air adalah tinggi tetapi jarang diukur - dan selalunya menjadi keperluan politik tanpa mengira nilai lain.

Beberapa strategi pengurusan yang boleh memaksimumkan pelbagai nilai air untuk pengeluaran makanan boleh dilaksanakan, termasuk menambah baik pengurusan air di kawasan tadahan hujan; peralihan kepada intensifikasi mampan; mendapatkan sumber air untuk pertanian pengairan, terutamanya daripada sumber berasaskan alam semula jadi dan bukan konvensional; meningkatkan kecekapan penggunaan air; mengurangkan permintaan untuk makanan dan penggunaan air sebagai akibat daripadanya; dan meningkatkan pengetahuan dan pemahaman tentang penggunaan air untuk pengeluaran makanan.

Water Productivity Open Access Portal (WaPOR)

Water productivity, which is expressed as the quantity of biomass produced in relation to the total volume of water consumed in that year (actual evapotranspiration) can be retrieved from the FAO Water Productivity Open Access Portal (WaPOR). These data can be assessed at the continental, national, river basin and sub-basin/irrigation scheme scales (FAO, n.d.c). Water productivity gaps can be identified this way, facilitating proposed solutions to reduce them, and contributing to a sustainable increase of agricultural production, while taking valued ecosystems and equitable use of water resources into account (FAO, 2020d). Eventually these steps should lead to reduced overall water stress. Many of the new digital technology interventions are already in use on large-scale commercial farms (e.g. in Europe), but knowledge transfer to small-scale farms using simple agricultural methods (e.g. in Africa or Asia) is limited and needs to be further enhanced.

Illustration of mapping with the WaPOR system

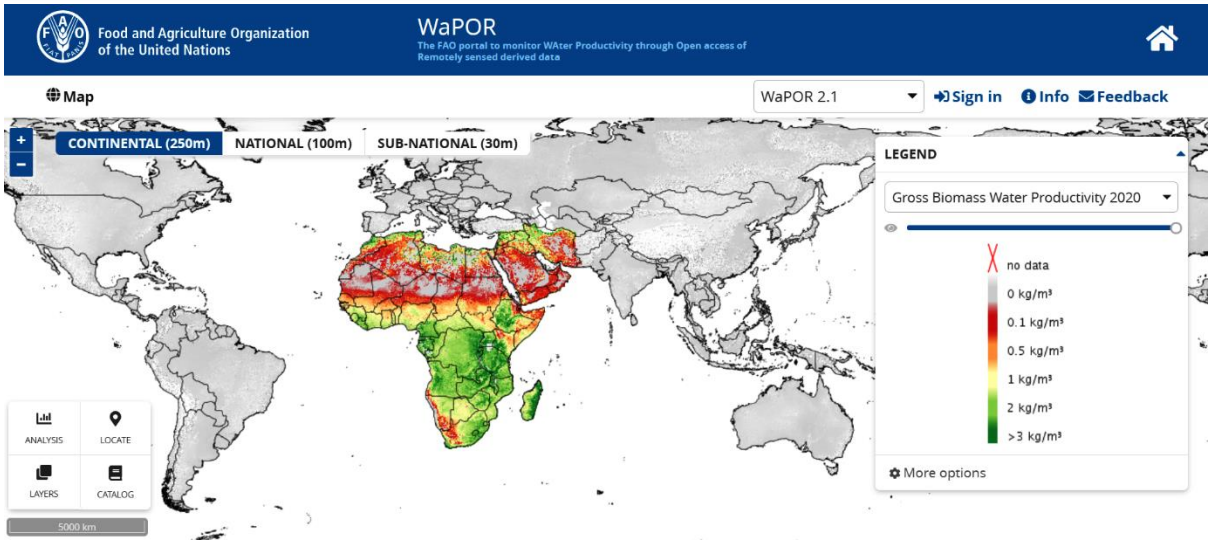

Systems of Rice Intensification (more productivity with less water)

Rice is a staple for nearly half the world's population. Irrigated, lowland rice cultivation, which covers about 56% of the total rice-cropped area, produces about 76% of the total amount of rice produced globally (Uphoff and Dazzo, 2016). The System of Rice Intensification (SRI) provides an example of a successful water-smart agricultural practice. SRI is a practice developed to increase the productivity of land, water and other resources in rice production systems, and is promoted in many rice-producing countries. It is based on the principle of developing healthy, large and deep root systems that can better resist drought, waterlogging and rainfall variability – all of which are potential impacts of climate change. SRI has proved particularly beneficial as it requires only intermittent water application, rather than continuous flood irrigation. The average increase in income from SRI compared to conventional practices in eight countries (Bangladesh, Cambodia, China, India, Indonesia, Nepal, Sri Lanka and Viet Nam) amounted to around 68%. Crop yields increased between 17 and 105%, while water requirements decreased between 24 and 50%. Additionally, SRI can possibly reduce methane emissions, as it reduces the amount of flooding required for irrigated rice cultivation (FAO, 2013c).

Sumber: (UNESCO 2021)

Meningkatkan keselamatan air untuk pengeluaran makanan dalam sistem tadahan hujan dan sistem pengairan boleh menyumbang kepada usaha mengurangkan kemiskinan dan merapatkan jurang jantina secara langsung dan tak langsung. Kesan langsung termasuk hasil yang lebih tinggi; pengurangan risiko kegagalan tanaman dan peningkatan kepelbagaian tanaman; gaji yang lebih tinggi daripada peluang pekerjaan yang dipertingkatkan; dan pengeluaran dan harga makanan tempatan yang stabil. Kesan tak langsung termasuk pengganda pendapatan dan pekerjaan di luar ladang, dan pengurangan penghijrahan. Pendapatan yang dipertingkatkan dan lebih stabil boleh membantu meningkatkan pendidikan dan set kemahiran wanita, dan dengan itu memupuk penyertaan aktif mereka dalam proses membuat keputusan. Walaupun peningkatan produktiviti air boleh memberikan impak positif yang besar, perhatian harus diambil kira untuk kemungkinan kesan buruk dan implikasi ke atas pembasmian kemiskinan (iaitu rampasan tanah dan peningkatan ketaksamaan).

2.3.5. Tenaga, industri dan perniagaan

Dalam sektor tenaga, industri dan perniagaan (EIB), air dilihat sebagai sumber dengan kos pengeluaran dan penggunaan yang ditentukan oleh harga, dan liabiliti yang melibatkan kos rawatan dan penalti kawal selia, yang membawa kepada persepsi bahawa air adalah kos atau risiko kepada jualan dan pematuhan. Perniagaan cenderung berfokus kepada penjimatan operasi dan impak hasil jangka pendek, dan cenderung untuk kurang memberikan perhatian kepada nilai air dalam kos pentadbiran, modal asli, risiko kewangan, pertumbuhan dan operasi masa depan serta inovasi (UNESCO 2021).

Ada pemacu yang mendorong dan ada yang menarik perniagaan ke arah menilai air. Yang pertama adalah trend, global dan kawal selia, yang melibatkan perakaunan modal asli, penilaian air dan penetapan harga air. Yang terakhir ialah kes perniagaan yang semakin meningkat untuk manfaat prospektif termasuk membuat keputusan yang lebih baik, hasil yang lebih tinggi, kos yang lebih rendah, pengurusan risiko dan reputasi yang lebih baik.

Kos yang lebih tinggi, pendapatan yang lebih rendah dan kerugian kewangan yang berkaitan dengan risiko air adalah signifikan. Risiko yang dikaitkan dengan peningkatan kekurangan air, banjir dan perubahan iklim termasuklah kos operasi yang lebih tinggi, gangguan rantaian bekalan, gangguan bekalan air, kekangan kepada pertumbuhan dan kerosakan jenama.

Berdasarkan cirinya, sektor EIB sangat tertumpu kepada pengewangan. Ciri ini memberikan kecenderungan terhadap aspek nilai tertentu (cth. harga satu meter padu air) dan kadangkala sikap acuh tak acuh kepada orang lain (cth. nilai ketara dan tidak ketara air kepada pihak berkepentingan lain). Penilaian kewangan yang paling mudah ialah isipadu – harga per meter padu, didarab dengan isipadu air yang digunakan, serta kos untuk merawat dan melupuskan air sisa. Ukuran untuk prestasi komersial penggunaan air dalam EIB agak mudah, termasuk produktiviti air, yang ditakrifkan sebagai keuntungan atau nilai pengeluaran setiap volum ($/m3); keamatan penggunaan air, yang ditakrifkan sebagai isipadu untuk menghasilkan unit nilai ditambah (m3/$); kecekapan penggunaan air, yang ditakrifkan sebagai nilai ditambah setiap isipadu ($/m3); dan perubahan kecekapan penggunaan air dari semasa ke semasa (Matlamat SDG 6.4.1).

Produktiviti ekonomi keseluruhan air (KDNK/m3) dalam sektor EIB juga membawa pada peringkat tempatan, serantau dan nasional kepada pelbagai manfaat bersama, seperti penciptaan pekerjaan dan perusahaan baharu. Ini tidak mudah untuk diukur, kerana banyak faktor memainkan peranan, yang mana air hanyalah satu.
emahaman lebih baik tentang motivasi di sebalik kepentingan korporat dalam pengurusan air perlu sejajar dengan motivasi agensi pengurusan air yang mengikuti pendekatan perancangan Pengurusan Sumber Air Bersepadu (IWRM). Ekonomi kitaran akan menghargai air sehingga setiap liter digunakan semula berulang kali, menjadikan air itu sendiri hampir menjadi sebahagian daripada infrastruktur dan bukannya sumber yang boleh digunakan.

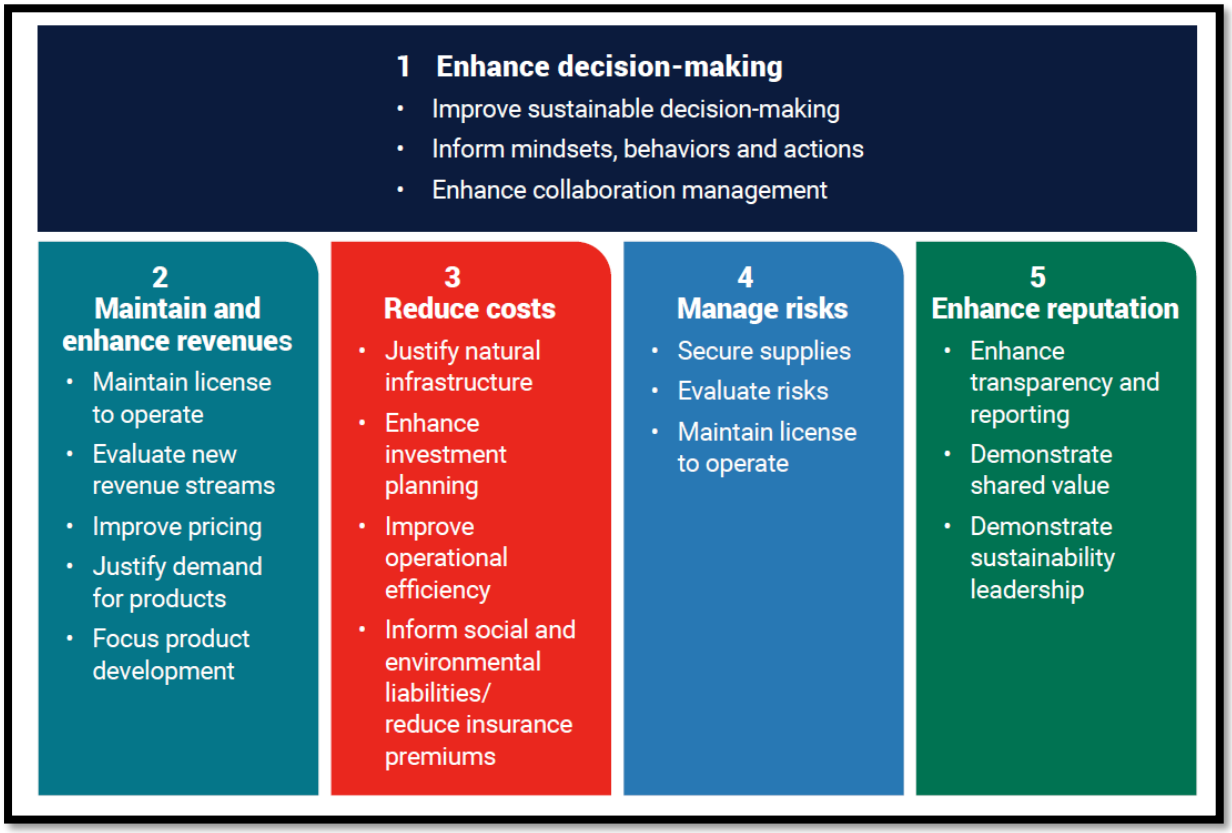

Rajah 55 Kes perniagaan untuk menilai air (UNESCO 2021)

1. Enhance decision-making • Improve sustainable decision-making	1. Meningkatkan pembuatan keputusan

• Inform mindsets, behaviors and actions • Enhance collaboration management	• Menambah baik pembuatan keputusan mampan • Maklumkan minda, tingkah laku dan tindakan • Meningkatkan pengurusan kerjasama
2. Maintain and enhance revenues • Maintain license to operate • Evaluate new revenue streams • Improve pricing • Justify demand for products • Focus product development	2. Mengekalkan dan meningkatkan hasil • Mengekalkan lesen untuk beroperasi • Menilai aliran hasil baharu • Menambah baik harga • Mewajarkan permintaan produk • Menumpukan kepada pembangunan produk
3. Reduce costs • Justify natural infrastructure • Enhance investment planning • Improve operational efficiency • Inform social and environmental liabilities/reduce insurance premiums	3. Mengurangkan kos • Mewajarkan infrastruktur semula jadi • Meningkatkan perancangan pelaburan • Menambah baik kecekapan pengendalian • Maklumkan liabiliti sosial dan alam sekitar/mengurangkan premium insurans
4. Manage risks • Secure supplies • Evaluate risks • Maintain license to operate	4. Menguruskan risiko • Menjamin bekalan • Menilai risiko • Mengekalkan lesen untuk beroperasi
5. Enhance reputation • Enhance transparency and reporting • Demonstrate shared value • Demonstrate sustainability leadership	5. Meningkatkan reputasi • Meningkatkan ketelusan dan pelaporan • Membuktikan nilai bersama • Menunjukkan kepimpinan mampan

2.3.6. Nilai budaya air

Budaya secara langsung mempengaruhi cara nilai air dilihat, diperoleh dan digunakan. Setiap masyarakat, kumpulan atau individu wujud dalam persekitaran budaya mereka sendiri yang dibentuk oleh pelbagai campuran warisan, tradisi, sejarah, pendidikan, pengalaman hidup, pendedahan kepada maklumat dan media, status sosial dan jantina, antara banyak faktor lain (UNESCO 2021).

Sesetengah budaya boleh mendukung nilai yang sukar untuk diukur atau sememangnya, dalam beberapa kes, untuk dinyatakan. Air boleh menarik minat orang ramai atas sebab rohani, atau melalui keindahan pemandangan, kerana kepentingannya untuk hidupan liar atau rekreasi, antara lain, atau gabungannya. Nilai ini boleh menjadi masalah untuk dibandingkan dengan nilai yang diperoleh melalui cara formal yang lain, seperti ekonomi, dan oleh itu sering dikecualikan daripada penaksiran nilai yang memihak kepada mereka. Selain itu, budaya berubah dan berkembang dari semasa ke semasa, kadangkala dengan begitu pantas.

Terdapat hubungan rapat antara agama, atau kepercayaan, dan etika. Sebagai contoh, naratif yang berasal dari kawasan yang dicirikan oleh kekurangan air sering memaparkan ilustrasi

makhluk hidup yang sah dan betul dari segi moral, selalunya seperti yang dicirikan oleh agama tempatan, diberi ganjaran dengan hujan dan akses kepada air. Sebaliknya, konsep ekonomi moden air boleh dicirikan oleh pengabstrakan daripada konteks sosial, budaya dan agama. Air dalam konteks pembangunan ekonomi global sering dianggap sebagai sumber yang boleh digunakan oleh masyarakat, oleh itu berbeza daripada air kerana ia mungkin diiktiraf oleh agama atau sistem kepercayaan kebanyakan orang tempatan, mewujudkan perspektif nilai yang agak pelbagai dan berpotensi untuk menjadi bertentangan.

Nilai air dalam konteks konflik, keamanan dan keselamatan bersifat paradoksikal. Walaupun banyak yang telah ditulis tentang nilai positif air dalam menggalakkan keamanan, dalam banyak kes air itu sendiri menjadi faktor penyumbang kepada konflik pada mulanya. Telah ditegaskan bahawa semangat dialog membantu mengubah konflik berkaitan air menjadi kerjasama.

Nilai air terhadap kesejahteraan manusia melangkaui peranannya dalam menyokong fungsi mengekalkan kehidupan fizikal secara langsung, dan termasuk kesihatan mental, kesejahteraan rohani, keseimbangan emosi dan kebahagiaan.

Selepas memahami, mengkategorikan atau mengekodkan nilai budaya, terdapat keperluan untuk mengenal pasti cara dan kaedah untuk memasukkan nilai ini ke dalam langkah membuat keputusan. Alat ini, seperti pemetaan budaya, boleh membantu untuk lebih memahami nilai budaya air, mendamaikan nilai antagonis, dan membina daya tahan terhadap cabaran semasa dan masa depan, seperti perubahan iklim. Keperluan asas ialah penyertaan penuh dan berkesan sensitif jantina semua pihak berkepentingan dalam membuat keputusan, membolehkan setiap orang mengungkapkan nilai mereka sendiri dengan cara mereka sendiri.

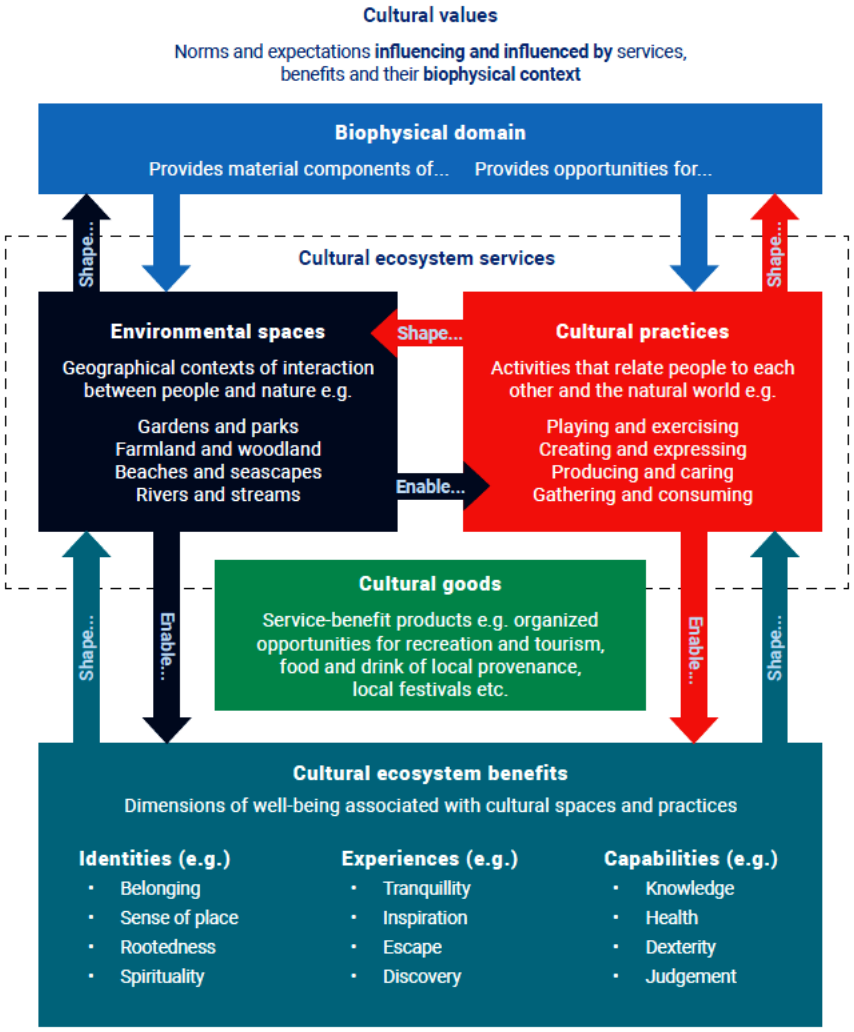

Rajah 56 Kerangka konseptual bagi perkhidmatan ekosistem budaya (UNESCO 2021)

2.3.7. Prinsip bagi menilai air

Menghargai atau menilai air adalah tanggungjawab kita semua. Sama ada bertindak sebagai kerajaan, majlis perbandaran, perniagaan, petani, masyarakat awam, komuniti atau sebagai individu, kita semua mempunyai kewajipan untuk:

Mengenal Pasti dan Menerima Pelbagai Nilai Air

Prinsip 1. Mengenal pasti dan mengambil kira berbilang dan pelbagai nilai air kepada kumpulan berbeza dan minat dalam semua keputusan yang mempengaruhi air. Terdapat hubungan yang mendalam antara keperluan manusia, kesejahteraan sosial dan ekonomi, kepercayaan rohani, dan daya maju ekosistem yang perlu dipertimbangkan.

Mengharmonikan Nilai dan Membina Kepercayaan

Prinsip 2. Mengendalikan semua proses untuk mengharmonikan nilai dalam cara yang saksama, telus dan terangkum. Pengimbangan tidak dapat dielakkan, terutamanya apabila

berdepan dengan kekurangan air, dan ini memerlukan perkongsian manfaat dalam kalangan semua yang terjejas. Keadaan tidak bertindak juga mungkin mempunyai kos yang melibatkan pengimbangan yang lebih curam. Proses ini perlu menyesuai dalam menghadapi perubahan tempatan dan global.

Melindungi Sumber

Prinsip 3. Menilai, mengurus dan melindungi semua sumber air, termasuk tadahan air, sungai, akuifer, ekosistem bersekutu, dan menggunakan aliran air untuk generasi semasa dan akan datang. Terdapat kesegeraan yang meningkat untuk melindungi sumber, mengawal dan mencegah pencemaran dan menangani tekanan lain merentasi pelbagai skala.

Mendidik untuk Memperkasa

Prinsip 4. Menggalakkan pendidikan dan kesedaran awam tentang nilai intrinsik air dan peranan pentingnya dalam semua aspek kehidupan. Usaha ini akan membolehkan penyertaan yang lebih luas, keputusan yang bijak dan amalan mampan dalam bidang seperti perancangan ruang, pembangunan infrastruktur, pengurusan bandar, pembangunan perindustrian, pertanian, perlindungan ekosistem dan kegunaan domestik.

Melabur dan Menginovasi

Prinsip 5. Memastikan pelaburan mencukupi dalam institusi, infrastruktur, maklumat dan inovasi untuk merealisasikan pelbagai manfaat berbeza yang diperoleh daripada air dan mengurangkan risiko. Hal ini memerlukan tindakan bersepadu dan kesepaduan institusi yang perlu memanfaatkan idea, alat dan penyelesaian baharu sambil menggunakan pengetahuan dan amalan sedia ada dan asli dengan cara yang memupuk pemimpin inovatif masa depan.

Arah ke Hadapan

Terdapat banyak arah ke hadapan untuk melaksanakan Prinsip HLPW untuk Menghargai Air, termasuk:

a) Meningkatkan kesedaran tentang nilai air dan kepentingannya dalam kalangan penggubal dasar, pemimpin industri dan masyarakat, wartawan, penulis, saintis, profesional muda dan guru dengan perhatian khusus kepada kumpulan dan belia yang rentan. Laporan, bahan audio-visual dan contoh perlu disusun dan dirangka untuk menggambarkan bagaimana dan di mana Prinsip HLPW untuk Menilai Air boleh atau telah digunakan dengan jayanya.
b) Menubuhkan Gabungan Kepimpinan Global tentang penilaian air untuk menggerakkan juara yang memimpin melalui teladan dan menyerlahkan penerapan Prinsip HLPW untuk Menilai Air dalam pelbagai konteks dan tetapan yang berbeza.
c) Menggalakkan tindakan kerjasama pihak utama seperti kerajaan negara dan tempatan, industri, masyarakat sivil, dalam menghargai air dalam konteks mereka, mendedahkan insentif mereka untuk bertindak (merentasi risiko dan manfaat bersama) dan mengenal pasti peluang untuk memperbaiki amalan mereka. Manfaat bersama dan pengurusan risiko perlu dimanfaatkan oleh pelbagai pelakon yang lebih luas; ini tidak boleh dipacu oleh sektor air sahaja.
d) Menggalakkan institusi dan rangkaian utama untuk menggabungkan nilai air dalam dasar dan amalan mereka, membina kriteria atau paradigma sedia ada seperti Tanggungjawab Sosial Korporat (Corporate Social Responsibility, CSR), Alam Sekitar, Sosial dan Tadbir Urus (ESG), The UN Global Compact, Natural and Social Capital Accounting, Pembayaran untuk Perkhidmatan Ekosistem (Payment for Ecosystem Services, PES), Pengurangan Risiko Bencana (Disaster Risk Reduction, DRR), dan Prinsip OECD untuk Tadbir Urus Baik.
e) Membina agenda menilai tindakan air yang dan strategi pelaburan merentas institusi dan rangkaian.

2.4. Penilaian dan Pengurusan Risiko

2.4.1. Pemantauan dan Akauntabiliti

Akademi Sains Malaysia telah pun menghasilkan dasar dan perancangan yang lebih baik untuk air dan sektor lain. Begitu juga, Kumpulan Industri-Kerajaan Malaysia bagi Teknologi Tinggi (MIGHT) ialah organisasi perkongsian awam-swasta dalam menyediakan platform pembinaan konsensus untuk kerjasama dalam membangunkan dasar dan nasihat strategik kepada kerajaan. Sehubungan itu, Institut Foresight Malaysia juga telah ditubuhkan untuk penyepaduan dan pelaksanaan dasar dan perancangan yang berkesan. Sementara itu, Pelan Pengurusan Sumber Air Bersepadu Nasional (Jilid I & II) oleh Akademi Sains Malaysia merupakan pelan hala tuju pengurusan sumber air bersepadu (IWRM) yang cemerlang di Malaysia. Pelan itu juga mengarusperdanakan sumber air dalam dasar ekonomi negara, dasar makanan, dasar alam sekitar, dasar kesihatan dan dasar tenaga (Ahmed *et. al.*, 2019).

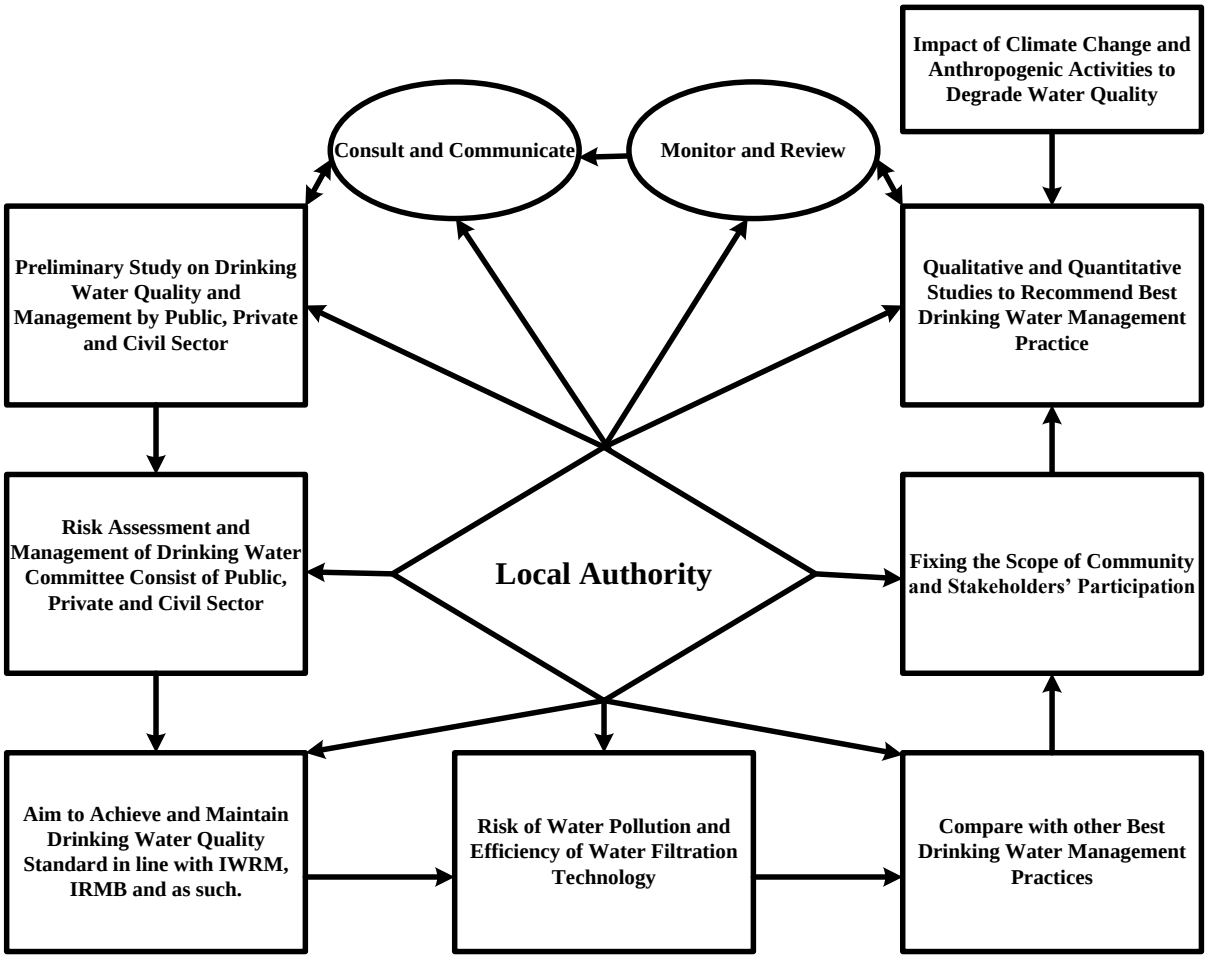

Sumber: (Wainwright and Verdon-Kidd, 2016; Ahmed *et. al.*, 2019, 2020)

Rajah 57 Penilaian dan Pengurusan Risiko untuk IWRM

Walau bagaimanapun, penyepaduan dan pelaksanaan institut dan dasar ini tidak mencukupi mungkin disebabkan oleh kelemahan kesediaan untuk memimpin oleh agensi peneraju pengurusan sumber air. Oleh itu, PBT mempunyai kuasa mengawal untuk menguatkuasakan undang-undang dan dasar melalui Akta Kerajaan Tempatan 1976. PBT juga mempunyai keupayaan penyelarasan dalam kalangan pihak berkepentingan dalam pengurusan sungai dan

air minum selaras dengan IWRM, LHDNM, ILBM dan ICZM. Begitu juga, Deklarasi Bandaraya Kuala Lumpur 2030 oleh UN-HABITAT juga mencetuskan semangat kerjasama, kreativiti dan inovasi yang kuat untuk pihak berkuasa tempatan memainkan peranan kepimpinan untuk IWRM (Rajah 6). Oleh itu, aspirasi untuk masa depan Cities 2030 yang berdaya tahan dan mampan sebagai Bandar untuk semua di mana tiada siapa dan tiada tempat yang tertinggal untuk memupuk kemakmuran dan kualiti hidup untuk semua.

Mokhtar *et. al.* (2010) melaporkan pengaturan institusi polisentrik di bawah pentadbiran Persekutuan mampu menyelaras dan menyepadukan pengurusan lembangan sungai dengan memperluas skop untuk proses pembelajaran berulang yang boleh menangani cabaran institusi untuk pendekatan pengurusan adaptif dan berasaskan ekosistem. Sebagai contoh, Rakan Alam Sekitar di bawah Jabatan Alam Sekitar telah menganjurkan banyak program untuk meningkatkan kesedaran pihak berkepentingan melalui pendidikan alam sekitar (RAK 2014). Mokhtar *et. al.* (2011) juga melaporkan bahawa pembelajaran berulang melalui penyertaan individu berkepentingan berlaku pada tahap sesuai yang paling rendah. Perlu ada juga mekanisme pembelajaran berulang dalam rangkaian antara organisasi untuk Pengurusan Lembangan Sungai Bersepadu kerana terdapat beberapa sektor pengurusan berkaitan statut dan agensi tertentu. Oleh itu, pihak berkepentingan utama untuk IWRM akan memainkan peranan yang sangat penting untuk membantu melaksanakan dasar pengurusan air dengan berkesan (Ahmed *et. al.*, 2019).

2.5. Alat Pengurusan Risiko

2.5.1. Prinsip pencemar yang membayar

ENAKMEN LEMBAGA PENGURUSAN AIR SELANGOR 1999
BAHAGIAN IX
PERLINDUNGAN ALAM SEKITAR
Fasal 78. Sekatan ke atas pencemaran
Fasal 79. Larangan pencemaran sumber air.

78. (1) Pihak Berkuasa boleh, dalam perundingan dengan Ketua Pengarah Kualiti Alam Sekitar, menetapkan syarat yang boleh diterima bagi emisi, pelepasan atau deposit sisa oleh mana-mana orang ke dalam mana-mana kawasan yang ditetapkan atau sebahagian daripadanya,

(2) Bagi maksud melaksanakan syarat yang dinyatakan mengikut subseksyen (1), Pihak Berkuasa boleh menghalang, mengawal atau mengawal selia emisi, pelepasan atau deposit sisa oleh mana-mana orang ke dalam mana-mana kawasan yang ditetapkan atau sebahagian daripadanya,

(3) Tanpa mengehadkan sifat umum subseksyen (1) dan (2), seseorang hendaklah disifatkan sebagai mengeluarkan, membuang atau mendepositkan sisa ke dalam mana-mana kawasan yang ditetapkan jika:

(a) dia meletakkan apa-apa sisa atau membenarkan apa-apa sisa mendapat akses kepada tanah, taneh atau air; atau
(b) dia menyebabkan apa-apa perubahan kepada keadaan semula jadi dan penggunaan tanah, taneh atau air yang menerima.

(4) Mana-mana orang yang melanggar seksyen ini melakukan suatu kesalahan dan apabila disabitkan boleh didenda tidak melebihi lima puluh ribu ringgit atau dipenjarakan selama tempoh tidak melebihi dua tahun atau kedua-duanya dan didenda selanjutnya tiga ribu ringgit bagi setiap hari kesalahan itu diteruskan selepas notis oleh Pihak Berkuasa yang memerlukan pematuhan telah disampaikan.

79. (1) Kecuali sebagaimana yang dibenarkan secara nyata di bawah mana-mana undang-undang bertulis tiada seorang pun boleh, kecuali di bawah dan mengikut terma dan syarat lesen yang dikeluarkan di bawah seksyen ini, menyebabkan memasuki atau melepaskan ke dalam mana-mana sumber air-

(a) apa-apa bahan beracun, berbahaya atau mencemarkan atau bahan buangan yang akan menyebabkan atau berkemungkinan menyebabkan atau menyumbang kepada menyebabkan sumber air itu atau sebahagian daripadanya memudaratkan, memudaratkan atau memudaratkan kesihatan, keselamatan atau kebajikan orang awam atau haiwan atau sayur-sayuran kehidupan atau kesihatan di dalamnya atau kepada kegunaan lain yang bermanfaat bagi sumber air tersebut;
(b) apa-apa perkara yang berdasarkan suhu, kandungan biologi atau kimianya atau kesannya dalam mengubah warna air menjadikan atau menyumbang kepada menjadikan sumber air atau sebahagian daripadanya berpotensi bahaya kepada kesihatan, keselamatan atau kebajikan awam atau kepada hidupan haiwan atau sayur-sayuran atau kesihatan atau menjejaskan kegunaan lain yang bermanfaat bagi sumber air tersebut;
(c) apa-apa bahan yang menurut sifat fizikalnya, kandungan kimia atau biologinya, atau kesannya dalam mengubah warna air menjadikan atau menyumbang kepada menjadikan sumber air itu sukar untuk dirawat atau menjejaskan aliran, kualiti atau kuantiti air di dalam sumber air itu; dan
(d) apa-apa jenis minyak, terpakai, sisa atau sisa yang mengandungi minyak atau sebaliknya

(2) Apabila apa-apa kemasukan atau pelepasan sedemikian hendak dibuat, pemunya atau penghuni harta yang darinya kemasukan atau pelepasan itu bermula hendaklah, melainkan jika dibuktikan sebaliknya, dianggap telah melepaskan atau menyebabkannya masuk ke dalam sumber air.

(3) Lesen untuk memasuki atau membuang ke dalam mana-mana sumber air mana-mana perkara yang diperihalkan subseksyen (1) boleh diberikan oleh Pihak Berkuasa menurut peruntukan seksyen

(4) Mana-mana orang yang melanggar seksyen ini melakukan suatu kesalahan dan apabila disabitkan boleh didenda tidak melebihi seratus ribu ringgit atau dipenjarakan selama tempoh tidak melebihi tiga tahun atau kedua-duanya dan didenda selanjutnya tiga ribu ringgit selama setiap hari kesalahan itu diteruskan selepas notis oleh Pengarah yang memerlukan pematuhan telah disampaikan.

Sinar Harian

Premium Berita Suara Sinar Video Khas Lifestyle E-Paper

Sabtu | 17 Julai 2021

>> EDISI > SELANGOR KL > Selangor peruntuk RM200 juta atasi masalah pencemaran air

Selangor peruntuk RM200 juta atasi masalah pencemaran air

MUHAMMAD AMINNURALIFF | | 30 Oktober 2020

Pembentangan Belanjawan Selangor 2021 di Dewan Undangan Negeri, Shah Alam hari ini.

SELANGOR JOURNAL

HOME LATEST CURRENT LOCAL E-SELANGORJOURNAL SELANGORK

JULY 17, 2021

Selangor Menteri Besar Dato' Seri Amirudin Shari speaking at the Selangor Legislative Assembly in Shah Alam, on November 9, 2020. — Picture by FIKRI YUSOF/SELANGORKINI

MB: Luas law amended, warning to polluters

November 10, 2020

malaysiakini

news and views that matter

NEWS

Water polluters in S'gor to face RM200,000 to RM1m fine - MB

Bernama

Published 26 Sep 2020, 9:09 pm

A+ A-

Time to implement 'polluter pays' principle

By Salleh Buang - September 22, 2020 @ 12:01am

This Sept 15 pic shows the four company directors and a workshop manager charged at t

NSTP/NURUL AMELIA ISHAK

FMT

HOME NEWS BERITA CARZILLA OPINION

SPORTS LIFESTYLE OHSEM! GALLERY

Government considering law to make polluters pay for clean-ups

Bernama - March 21, 2019 2:46 PM

119 Shares 92 23

The scene at Sungai Kim Kim, Johor, which was hit with chemical pollution earlier this month. (Bernama pic)

Mesyuarat Ketiga Penggal Ketiga Dewan Undangan Negeri Selangor Tahun 2020
30 Oktober 2020 - 12 November 2020
123) PENCEMARAN SUNGAI

Tahun : 2020, **Sesi** : 3

Isu : Alam Sekitar

Ahli Dewan Undangan Negeri : YB Tuan Mohd Sany Bin Hamzan

Kategori: Bertulis

Soalan Kecil

1. Apakah inisiatif oleh Kerajaan Negeri untuk mengatasi masalah pencemaran sungai dan saliran serta perparitan di kawasan pedalaman?

   Kerajaan Negeri melalui LUAS sentiasa melakukan pemantauan di kawasan lembangan sungai bagi memastikan sumber air terpelihara. Punca pencemaran yang dikenal pasti bukan sahaja di kawasan yang pesat membangun tetapi termasuk kawasan luar bandar yang kebanyakannya merupakan kawasan tadahan air. Inisiatif Kerajaan Negeri melalui LUAS untuk mengatasi masalah pencemaran sungai dan longkang serta perparitan di kawasan luar bandar adalah mempergiat dan memperkasakan program kesedaran awam dalam kalangan masyarakat sungai seperti pelaksanaan Friends of River (FoR) dengan kerjasama agensi PBT dan PDT. Pelaksanaan inisiatif ForR peringkat Negeri Selangor telah dilancarkan di 30 lokasi ForR pada 26 September 2020 yang turut melibatkan komuniti di luar bandar.

2. Apakah langkah yang telah diambil oleh Kerajaan Negeri dalam usaha untuk mengatasi masalah pencemaran sungai di Selangor?

   Langkah kawalan dan pencegahan yang dilaksanakan oleh Kerajaan Negeri melalui Lembaga Urus Air Selangor (LUAS) dalam memastikan sumber air mampan dengan pendekatan Pengurusan Lembangan Sungai Bersepadu (IRBM) adalah berdasarkan Pelan Tindakan Bersepadu Menangani Pencemaran Sumber Air Selangor. seperti berikut:

   (i) Semakan undang-undang Enakmen LUAS 1999 yang melibatkan penambahan jumlah denda, kompaun dan penjara supaya tindakan undang-undang lebih ditakutii oleh pihak tidak bertanggungjawab untuk melakukan pencemaran. Cadangan Pindaan Enakmen LUAS 1999 akan dibentangkan dalam Mesyuarat Ketiga (Belanjawan), Persidangan Penggal Ketiga, Tahun Keempat Belas 2020;

   (ii) Mengemaskini dan memantau inventori aktiviti guna tanah di rizab sungai dalam Sistem Maklumat Geografi (GIS). Kajian inventori dan pemetaan guna tanah di 50 meter rizab sungai telah dilaksanakan oleh LUAS menggunakan kaedah pengawasan udara melalui dron di Sungai Semenyih termasuk Sungai Rinching dan Sungai Beranang, Sungai Klang dan Sungai Damansara serta Sungai Sembah dan anak sungainya pada tahun 2018. Manakala kajian di Sungai Selangor, Sungai Langat dan Sungai Buloh pada peringkat pelaksanaan bermula tahun 2019 dan dijangka siap pada penghujung tahun 2020. Pelaksanaan pemantauan berkala telah dilaksanakan setiap bulan bagi aktiviti berisiko yang dikenal pasti dalam inventori bagi tujuan mengawal aktiviti dalam rizab sungai yang merupakan kawasan berisiko berhampiran sumber udara;

   (iii) Pelaksanaan pemantauan pencemaran dan tindakan penguatkuasaan secara bersepadu dipantau melalui tadbir urus sedia ada iaitu melalui Pasukan Petugas Sungai Klang, Sungai Langat dan Lembangan Sungai Selangor yang dipengerusikan oleh Pengarah LUAS dan diadakan empat (4) kali/tahun bagi pelaksanaan tindakan pemantauan dan penguatkuasaan bersepadu dengan agensi berkaitan. Sekiranya isu itu tidak dapat diselesaikan, ia akan dibangkitkan k Jawatankuasa Pengurusan Lembangan Sungai dan

Pantai Selangor yang dipengerusikan oleh Pengerusi Jawatankuasa Tetap Infrastruktur, YB Tuan Ir. Izham bin Hashim dan juga diadakan empat (4) kali/tahun. Kedua-dua Jawatankuasa/Pasukan Petugas adalah di bawah sekretariat LUAS; Jawatankuasa/Pasukan Petugas adalah di bawah sekretariat LUAS.

(iv) Mengadakan perbincangan dan penyelarasan antara agensi Kerajaan Negeri dan Persekutuan melalui dua (2) mesyuarat iaitu Mesyuarat Jawatankuasa Pengurusan Tertinggi Menangani Pencemaran Air yang dipengerusikan oleh YB Tuan Ir. Izham bin Hashim, Pengerusi Jawatankuasa Tetap Infrastruktur dan Kemudahan Awam Negeri Selangor dan Jawatankuasa Kecemasan Pencemaran Air Negeri Selangor yang dipengerusikan oleh YB Tuan Hee Loy Sian, Pengerusi Jawatankuasa Tetap Alam Sekitar Negeri Selangor;

(v) Pelaksanaan Ops Sumber Air di mana Kerajaan Negeri Selangor melalui LUAS telah mula melaksanakan Ops Sumber Air pada Januari 2020 sehingga kini selaras dengan keputusan Jawatankuasa Kecemasan Pencemaran Sumber Air Selangor yang dipengerusikan oleh YB Tuan Hee Loy Sian, Pengerusi Persekitaran Jawatankuasa Tetap. Ops Sumber Air ini merupakan operasi pemantauan bersepadu 24 jam di lembangan sungai utama dan kawasan sensitif sumber air di Selangor. Ia dilaksanakan bagi memastikan kejadian pencemaran sumber air khususnya sungai dapat ditangani segera bagi meminimumkan risiko penutupan LPA yang akan menyebabkan gangguan bekalan air kepada pengguna. Operasi bersepadu ini diketuai oleh LUAS melibatkan pelbagai agensi antaranya Jabatan Alam Sekitar (JAS), Polis Diraja Malaysia (PDRM), Unit Pengurusan Bencana Negeri Selangor (UPBN), Suruhanjaya Perkhidmatan Air Negara (SPAN), Pejabat Daerah & Tanah (PDT) , Pihak Berkuasa Tempatan (PBT) Pengurusan Air Selangor Sdn Bhd (Air Selangor) dan Indah Water Konsortium Sdn. Bhd. (IWK). Sehingga kini, bilangan kes yang boleh dikendalikan oleh LUAS dengan LPA (Kod Kuning) tanpa henti adalah sebanyak 10 kes;

(vi) Mempergiatkan penguatkuasaan yang ketat dan tindakan undang-undang seperti Pengkompaunan dan pendakwaan di Mahkamah. Berdasarkan rekod sehingga Ogos 2020, 357 Notis dan 12 Kompaun telah dikeluarkan. Cadangan untuk menubuhkan pasukan perisikan bagi meningkatkan keberkesanan penguatkuasaan dan mencegah aktiviti yang mencurigakan masih dalam kajian;

(vii) Mempergiatkan pemantauan berkala ke atas pematuhan syarat premis berlesen oleh LUAS tertakluk kepada Kebenaran Bertulis untuk aktiviti pengubahsuaian sumber dan Lesen Kemasukan atau Pelepasan Pencemaran;

(viii) Pelaksanaan Surat Arahan di bawah seksyen 121 (1) dan Perintah Perlindungan Air di bawah seksyen 122 (1), Enakmen LUAS 1999 kepada premis pencemar/berisiko untuk kawalan pencemaran di punca dan menjalankan kerja pembersihan dengan segera. LUAS juga menyediakan perkhidmatan panel kontraktor pembersihan sekiranya berlaku sebarang kecemasan pencemaran air;

(ix) Menyediakan sistem amaran awal dengan pembangunan stesen telemetri kualiti air (15 Stesen Pemantauan Sungai) di kawasan strategik hulu dengan kerjasama strategik Pengurusan Air Selangor. Perkongsian dan capaian data antara agensi berkaitan melibatkan penyepaduan data ke dalam Sistem Pengurusan Sumber Air Bersepadu (IWRIMS). Pada masa ini terdapat 11 stesen telemetri LUAS dengan satu (1) stesen kualiti air LUAS di hulu salur masuk LPA Bukit Tampoi dan melibatkan enam (6) parameter yang dipantau selaras dengan Indeks Kualiti Air (IKA);

(x) Mengkaji dan mengenal pasti peralatan yang sesuai dan berkesan untuk mengesan pencemaran bau bagi membantu penyiasatan punca pencemaran. Selain itu, cadangan penggunaan dron berteknologi tinggi bagi tujuan memantau kawasan berisiko pencemaran di lembangan sungai secara berkala; dan

(xi) Mempergiat dan memperkasakan program kesedaran awam di kalangan agensi, pihak berkepentingan dan masyarakat seperti pelaksanaan Friends of River (FoR). Ini bagi memastikan segala pembangunan atau aktiviti yang dijalankan mengambil kira perlindungan sumber air.

3. Apakah tindakan Kerajaan Negeri untuk mengelakkan masalah pencemaran sungai daripada berulang?

Kerajaan Negeri melalui LUAS sentiasa komited dalam memastikan sumber air di Negeri Selangor sentiasa terpelihara. Selaras dengan itu, beberapa tindakan telah dilaksanakan dan dirancang oleh Kerajaan Negeri bagi mengelak masalah pencemaran sungai daripada berulang seperti berikut:

1. Memperkukuh Enakmen LUAS 1999 dengan meningkatkan denda, kompaun dan penjara bagi kesalahan pencemaran sumber air. Cadangan pemberian insentif kepada pemberi maklumat berhubung pencemaran pencemaran air sehingga sabit kesalahan dan ia tertakluk kepada pindaan Enakmen LUAS 1999;

2. Meningkatkan tindakan bersepadu dengan pelaksanaan Ops Sumber Air dengan kerjasama agensi berkaitan. Operasi yang diketuai LUAS itu dijalankan bagi memastikan kejadian pencemaran air khususnya sungai dapat ditangani segera agar tidak mengakibatkan LPA ditutup yang akan menyebabkan gangguan bekalan air kepada pengguna;

3. Menambah baik operasi pemantauan dengan penubuhan Skuad Rapid LUAS melalui penambahan bilangan kakitangan bagi tujuan rondaan dan statik di kawasan sensitif sumber air di lembangan sungai utama Selangor bagi menangani pencemaran sumber air yang dilaksanakan 24 jam; dan

4. Pelaksanaan Kawalan Pencemaran dengan Cadangan Dasar Pelepasan Sifar Baharu dan Prinsip Bayaran Pencemaran (PPP). Salah satu cadangan yang sedang dikaji dan diteliti oleh Kerajaan Negeri Selangor melalui Lembaga Urus Air Selangor (LUAS) ialah dasar/dasar pelepasan sifar oleh sektor perindustrian dan pembuatan. Pelaksanaan pelepasan sifar adalah inisiatif hijau di mana premis mengitar semula sisa efluen dari premis mereka dan bukannya melepaskannya ke alam sekitar dan sumber air. Pelaksanaan pelepasan sifar akan dilaksanakan bersama semua pihak berkuasa tempatan (PBT) dan Jabatan Alam Sekitar (JAS).

Selaras dengan dasar pelepasan sifar, konsep prinsip bayaran pencemar juga sedang dikaji dan diteliti oleh LUAS yang membenarkan mana-mana premis dikenakan bayaran bagi jumlah beban pencemaran yang dilepaskan ke dalam sungai. Kedua-dua dasar ini sedang dikaji untuk kebolehlaksanaan keseluruhannya dari segi kesan keseimbangan dan kemampanan sumber air serta ekonomi.

Sumber: (Dewan Undangan Negeri Selangor, 2020).

2.5.2. Pembayaran untuk Perkhidmatan Ekosistem

Pembayaran untuk Perkhidmatan Ekosistem (PES) di Malaysia

Oleh
Prof. Dr. Awang Noor Abd Ghani, Universiti Putra Malaysia (UPM)

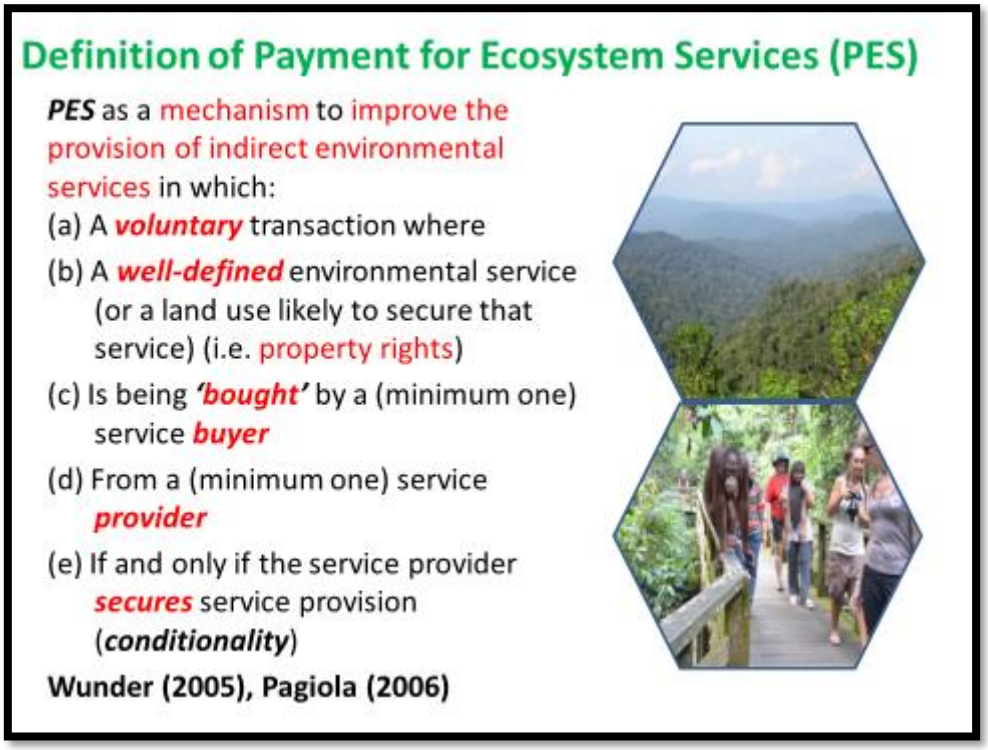

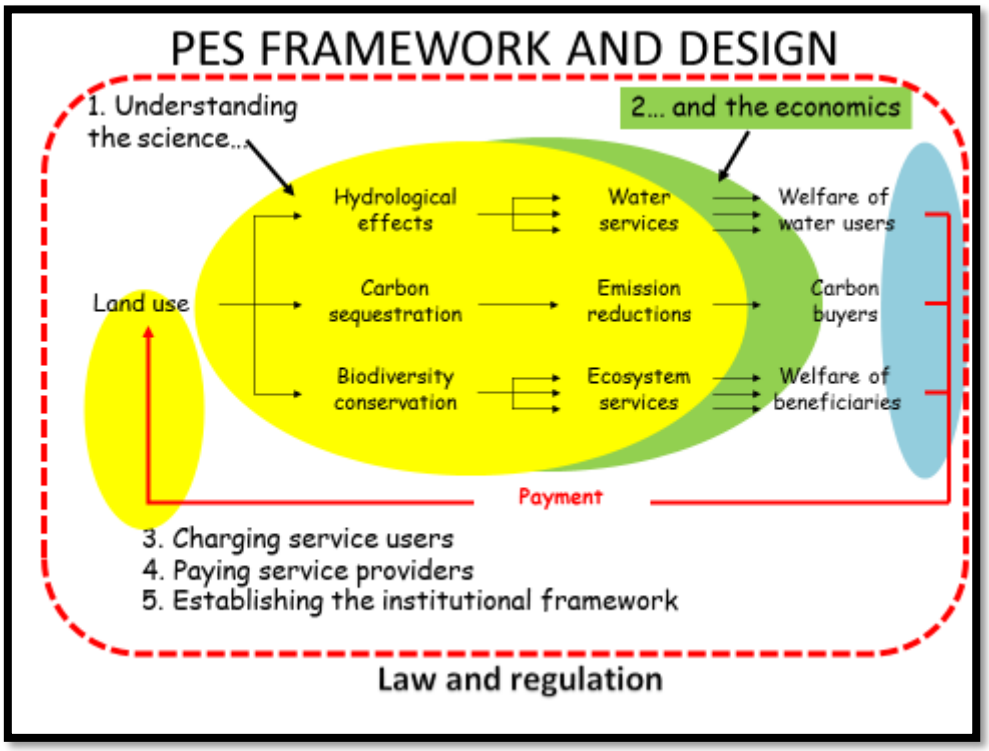

Link between ecosystem services and human well-being

ES: The benefits people obtain from biodiversity and ecosystems

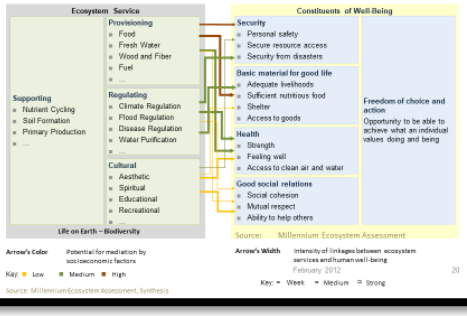

PES in Malaysia

- 401 cases identified
- Government-financed (forest recreation, protected areas, state park)
- User-financed (*tagal* system)
- Mixed-financed (marine parks, sabah parks, forest recreation area, community-based project)
- Two major ecosystems (21% of the total database)
  - biodiversity conservation (including wildlife conservation, national parks, state parks)
  - Landscape/seascape beauty (including recreation areas, ecotourism areas, marine park for recreation and ecotourism)

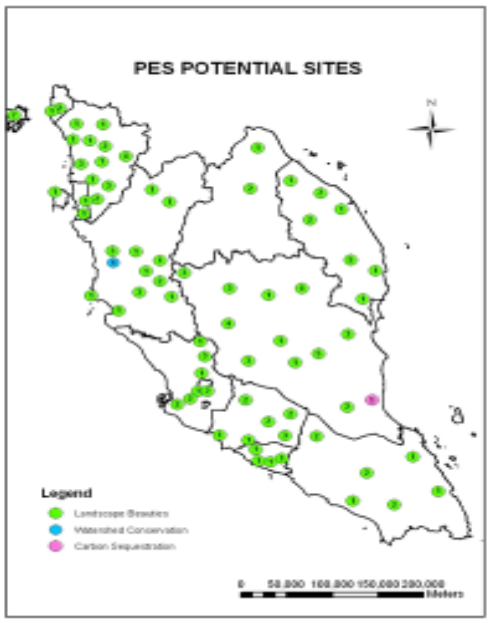

Current Projects – have PES elements

- Heart of Borneo (Sabah, Sarawak, Kalimantan)
- Central Forest Spine
- Enhancing Protected Area in Peninsular Malaysia (UNDP Project)
- ITTO-FRIM REDD+ Project
- National Biodiversity Palnning to support NBAP
- Perak Hydroelectricity Energy Corporation (PHEC)

Five case studies

1. Kilim Geoforest Park, Langkawi, Kedah, PM
2. Belum-Temenggor Forest Complex, Gerik, Perak, PM
3. Tagal System, Ranau, Sabah
4. Malua Wildlife Habitat Conservation Bank, Ulu Segama, Sabah
5. Semenggoh Nature Reserve, Kuching, Sarawak

Matrix of Case Study Areas

Site	Actor	Service Provider	Intermediary	Ecosystem Service	Buyer	Payment mechanism	Rate
Kilim Geoforest Park	Community	Kedah State Forest Department	Community and Langkawi Development Authority	Ecotourism	Local and foreign visitors	User fee	RM180
Belum-Temenggor Forest Complex	Government	Perak Cooperation State Park	Eco-tours company	Biodiversity, ecotourism	Local and foreign visitors	User fee	RM10/person/entrance
Malua Wildlife Habitat Conservation Bank	Government	Sabah Forest Department	Bank	Habitat conservation	Local and foreign citizens	Bio-banking credit	RM34/BCC (US10/BCC) (voluntary)
Tagal System	Community	Luanti Village	No	Species conservation (Kelah)	Local and foreign visitors	User fee	Logs massage: RM5/entry RM10/entry
Semenggoh Nature Reserve	Government-International	Sabah Forest Corporation	Ecotours	Species conservation (orang utan)	Enterance fee	User fee	Local: RM3/entrance Foreign: RM10/entrance
INFRAPRO Carbon Offset Project	Government	Sabah Foundation	FACE	Carbon offset	Local and international community	Cost of rehabilitation	RM3,400/ha

Kilim Geoforest Park, Langkawi, Kedah

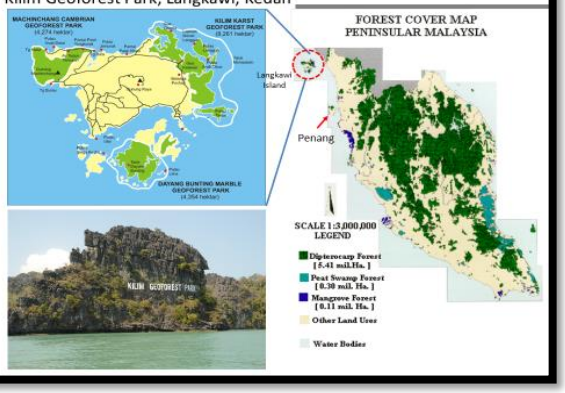

ACTORS

Item	Description
Buyer of ecosystem services	Local and foreign visitors
Seller of ecosystem services	Kedah State Forest Department. No payment is made to KSFD by buyers. KSFD manage the mangrove area.
Intermediaries	Sungai Kilim Community Cooperative Sdn. Bhd. (SKCCSB). Visitors pay mangrove package tour to the KCCSB for the services provided by tour operators. Refer to next slide for distribution of payment by sellers. The interest of intermediaries is to sustain income from ecotourism activities in Kilim Geoforest Park.
Others	Langkawi Development Authority (LDA). The payment is made by the KCCSB at RM3,500 per month. LDA provides capital investment (jetty, office) and maintenance of the developed area. LADA is responsible in monitoring the development of all Langkawi Geopark including Kilim Geoforest Park.

Value chain of PES in Kilim Geoforest Park, Langkawi, Kedah

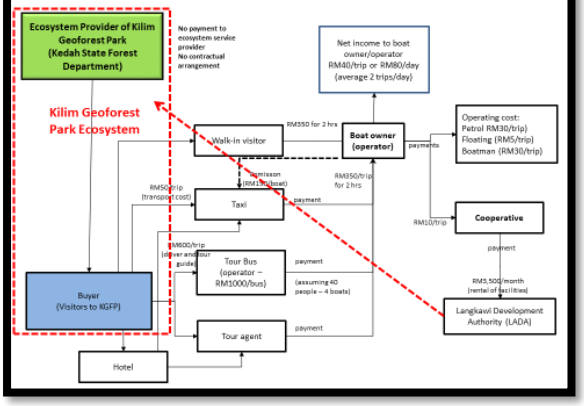

Distribution of Payment (2-hour boat ride; visitor by taxi)

Actors	Category	Payment	Percent
Kedah State Forest Department	**Service provider (seller)**	**0**	**0**
Visitors	Buyer	RM350/boat (2 hours)	
Taxi driver	Intermediary	- RM180/boat/trip	51.4
Boatman	Community	- RM30/boat/trip	8.6
Other business	Community	- RM30/boat/trip	9.6
		- RM/5/boat/trip	1.4
Kilim Cooperative	Community	- RM10/boat/trip	2.9
Boat owner	Operator	Gross: RM95/boat/trip	27.1
	Boat maintenance	- RM10/boat/day	3.4
		Net: RM75/boat/day	21.4

Note: Langkawi Development Authority is paid RM3,500 per month by Kilim Cooperative of using facilities provided by LDA (jetty, office)

SERVICE

Item	
Baseline situation	These Geoforest Parks are located in the permanent reserved forests that provide outdoor recreation and ecotourism resources. The Forestry Department of Kedah has undertaken initiative in conserving geodiversity for recreational purposes on sustainable manner.
Environmental Services protection scheme	Area: 8,261 ha (total area of Kilim Geoforest Park) Coverage of the PES scheme: The area is contiguous of mangrove area that is located within Kilim Geoforest Park. The area is declared as UNESCO World heritage site in 2006. Types/sector: Biodiversity, Recreation Kedah State Forestry Department manages the area. Get support from Federal Government through Langkawi Development Authority in terms of infastructure development such as jetty, office, parking area, gift shops, food stalls, toiltes, surau. A project is underway to develop an Ecoscience in the adjacent area.
Sustainability of the scheme and uses of funds	The sustainability is ensured through gazettement of area as permanent forest reserve (mangrove) and Kilim Geoforest Park. The fund for the management of the area through government allocation.

PAYMENT SCHEME

Item	
Establishment of payment rate	The rate is fixed based on negotiation among the community and other stakeholders (particularly taxi drivers). Even though some studies on economic valuation have been made, the estimated rate is not used in setting up the fee. This is because there is no legal and institutional arrangements between sellers and buyers.
Legal basis for the fee	There is no legal basis on the fee charges to visitors. There is no specific duration fixed on the payment charged.
Use of payment in ecosystem service protection and conservation	There is no provision of payment from sellers in ecosystem service protection and conservation. The budget is from the state allocation to Kedah State Forest Department and federal government to Langkawi Development Authority.

PES EVALUATION

Item	
Environmental impact	Protection of mangrove, wildlife and geology in the area is secured through gazettement of mangrove as permanent forest reserve and declaration of Kilim Geoforest Park as World Heritage in 2006. Through these legislations, the area is secured for the provision of ecosystem services and ecosystem protection. The area for habitat protection of wildlife, plants and geology is secured.
Economic impact	Employment opportunities to the community (intermediary) that provides tour packages, transport, restaurants, workers at LADA, boat operators. This helps to increase income and improve their standard of living. Before the scheme: income of fishermen - about RM600 - 800 a month. Now: income has increased up to RM 1,800 a month. With own boat: can earn more than RM 2,000; holiday season: up to RM10, 000 a month. The visitors to the area is steadily increased over the years (see figure).
Social and institutional impact	Training is provided to local community by Langkawi Development Authority. Organization of community engagement is done through the cooperative.

LESSONS LEARNT

- The program can be replicated in other areas with unique mangrove characteristics and attractions to visitors
- It can be enlarged to inlcude the whole Kilim Geoforest Park or the whole Langkawi Island but the contractual arrangement has to be clearly defined and established
- PES is a right model for enhancing the sustainable management of mangrove and geological features of the area because it provides incentive to local community for sustainable income and at the same time promote ecotourism
- The scheme will be modified by state authority in order to obtain the payment made by buyers. So far the state government do not have any revenue collection from ecosystem services provided by mangrove
- The role of community as an intermediary in providing ecotourism services to visitors. The payment to Langkawi Development Authority can be maintained because LADA provide capital investment and infrastructure facilities for the benefits of visitors. The payment arrangement between users and intermediary can also be maintained in view of the fact that this arrangement provide long term employment to local community and helps to improve standard of living

2.5.3. Pendekatan Ekosistem kepada Pengurusan Perikanan

Pendekatan Ekosistem kepada Pengurusan Perikanan (EAFM), Langkawi

Oleh
En. Jamil Tajam, UiTM Perlis

Pada masa kini, kita telah melihat bahawa kepupusan dan kehilangan kepelbagaian biologi terumbu karang di rantau kita semakin teruk. Oleh itu, pemuliharaan kepelbagaian biologi dan isu penting berkaitan penggunaan mampan sumber biologi ini perlu diberi perhatian khusus. Dalam kajian saya, Langkawi UNESCO Global Geopark (LUGG) adalah contoh yang baik untuk dijadikan tapak demonstrasi, di mana kemerosotan terumbu karang berada pada tahap kritikal. Pemahaman yang komprehensif dan terkini tentang terumbu karang di LUGG, nilainya, proses yang menyokongnya dan tekanan yang mempengaruhinya adalah asas untuk melindungi dan memulihkan terumbu dan dalam membuat keputusan bermaklumat untuk mengelakkan, mengurangkan dan mengimbangi tekanan . Semua maklumat ini perlu diambil kira dalam memaklumkan pengurusan adaptif sebelum mengisytiharkan kawasan ini sebagai kawasan perlindungan marin (MPA) melalui Pendekatan Ekosistem untuk Pengurusan Perikanan (EAFM). Oleh itu, LESTARI-UKM telah memainkan peranan penting dalam pembentukan pendekatan pengurusan adaptif ini. Objektif keseluruhan projek ini bertujuan membangunkan pendekatan ekosistem kepada pengurusan perikanan untuk kawasan penting secara biologi-global dan penting secara komersial di luar bidang kuasa negara. Dengan memberikan tumpuan kepada pulau ini di bahagian utara Semenanjung Malaysia dan berdekatan dengan laut Andaman, ia berfungsi sebagai tapak demonstrasi inovatif untuk meningkatkan pemuliharaan dan pengurusan kepelbagaian biologi karang yang unik dan sumber ekologi dalam keadaan air yang tidak jelas. Projek ini telah menangani tiga halangan utama kepada pemuliharaan kepelbagaian biologi marin di kawasan khusus ini:

1) Kurang pengetahuan saintifik tentang ekosistem terumbu karang dan sumbernya yang hidup dalam keadaan air yang tidak jernih.
2) Kekurangan rangka kerja tadbir urus yang komprehensif dan berkesan untuk kepelbagaian biologi marin dalam air keruh.
3) Kurang kesedaran dalam kalangan masyarakat yang tinggal di kawasan ini.

Semasa penyelidikan ini, pemetaan habitat marin (menggunakan pendekatan akustik), penilaian risiko ekologi (logam berat dan fiziko-kimia) dan kepelbagaian biologi terumbu karang telah dijalankan pada penghujung tahun 2014 hingga 2015. Bagaimanapun rundingan kerja dengan komuniti nelayan tempatan telah berjaya dilaksanakan dalam tiga bengkel berasingan pada 2015-2016. Hasil daripada bengkel ini, komuniti nelayan tempatan telah bersetuju untuk mewartakan zon larangan mengambil, iaitu 200 meter dari pulau bagi memulihara kesinambungan hidupan marin. Ini memberikan impak positif kepada kawasan yang diwartakan sebagai Taman Negeri atau Saktuari Laut Langkawi. Sebahagian daripada itu, kertas kerja penubuhan taman negeri dan draf penubuhan Unit Pengurusan Perikanan (FMU) telah diserahkan kepada penasihat undang-undang negeri dan Exco kerajaan negeri untuk proses pewartaan.

Daripada penyelidikan ini juga dicadangkan pendekatan pengurusan bersepadu pelbagai sektor (seperti; IWRM, EAFM, ICZM, ISWM dan ICM) perlu diselaraskan dan digunakan terutamanya bersama-sama untuk menangani masalah dari kawasan tadahan (sumber air tawar) ke ekosistem marin secara lebih holistik dan menyeluruh. Pendekatan pengurusan bersepadu pelbagai sektor ini boleh membantu pengurus LUGG menangani sistem terumbu karang saling bergantung yang kompleks dan mengimbangi antara keperluan komuniti tempatan jangka pendek dan sasaran jangka panjang Matlamat Pembangunan Mampan (SDG). Tambahan pula, kerja penyelidikan ini bertindak balas kepada pelan strategik global Konvensyen Kepelbagaian Biologi (Sasaran Biodiversiti Aichi), yang menyatakan bahawa sekurang-kurangnya 10% kawasan pantai dan marin perlu dipulihara dengan berkesan, dan diurus secara saksama menjelang tahun 2020 (Lundquist *et. al.*, 2017; Wilhelm *et. al.*, 2014; Toonen *et. al.*, 2013). Bagaimanapun, Malaysia pada masa ini mempunyai 2.3 peratus MPA (Bank Dunia 2016), menunjukkan bahawa lebih banyak perlu dilakukan untuk memenuhi sasaran dan standard antarabangsa.

Akhir sekali, projek itu mencadangkan proses pelan hala tuju ke arah penggunaan mampan dan pemuliharaan kepelbagaian biologi marin melalui pembangunan pelan pengurusan adaptif dan kolaboratif. Dengan menjana minat daripada pemegang saham perikanan pelbagai, projek itu meningkatkan kesedaran penggubal dasar dan komuniti penduduk tempatan tentang pentingnya kepelbagaian biologi karang dan keperluan untuk mengurus dan melindungi ekosistem terumbu karang. Hasil ini sejajar dengan keperluan Rancangan Malaysia Kesebelas, 2016-2020 dan memperkukuh Agenda 2030, yang akan memudahkan peralihan dalam sosioekonomi tempatan dan transformasi ini akan memastikan kemampanan sumber asli negara, meminimumkan pencemaran, dan memperkukuh keselamatan tenaga, makanan dan air. dengan memulihara kepelbagaian biologi, kesinambungan fungsinya sebagai penampan semula jadi terhadap perubahan iklim dan bencana alam dapat dipergiatkan. Semoga hasil daripada kajian saya ini dapat memberikan manfaat kepada penduduk tempatan malah pada peringkat serantau dan global dalam memastikan kelangsungan hidupan marin, khususnya terumbu karang di kawasan ini agar ia dapat dikekalkan dengan rapi untuk generasi akan datang.

GE
RAL
adoption program
EAFM
SUPER
MAREC

2.5.4. Kesediaan untuk Menyertai dan Membayar

Kesediaan untuk Membayar demi Pemuliharaan Tadahan Air di Hulu Langat, Selangor Hulu Langat, Selangor

Malaysia dikurniakan sebagai salah satu daripada kedua belas kepelbagaian biologi yang terkaya di dunia (Mohamed *et. al.*, 2012). Flora dan faura Malaysia menghadapi ancaman serius dan telah pun kehilangan tumbuh-tumbuhan asalnya akibat aktiviti penebangan hutan. Di Malaysia, kawasan hutan diiktiraf secara besar-besaran sebagai sumber bekalan air yang penting untuk industri, pertanian, isi rumah dan tujuan rekreasi. Namun, kawasan hutan pada masa kini terancam akibat aktiviti penebangan pokok. Memandangkan perkara itu, kawasan tadahan air terjejas. Berdasarkan kajian Beruviles dan Veenstra (2005), aktiviti penebangan hutan tropika sebenarnya membawa kepada isu yang memudaratkan kualiti air sungai akibat peningkatan kepekatan sedimen, nitrogen dan fosforus (Mohamed *et. al.*, 2012).

Kawasan hutan di Selangor telah ditetapkan secara rasmi sebagai Hutan Kekal sejak tahun 1898 (Jabatan Perhutanan Selangor, 2009). Penamaan ini bertujuan melindungi, mengurus, memelihara dan membangunkan sumber hutan secara mampan. Bagaimanapun, aktiviti penebangan hutan di Selangor tidak dapat dielakkan. Hutan Hulu Langat merupakan salah satu hutan yang mengalami penebangan pokok. Dianggarkan, kira-kira 14,567 hektar hutan telah ditebang untuk kayu dalam tempoh 12 tahun (Jeafar el ai. 2009). Di samping itu, aktiviti pembalakan haram baru-baru ini yang telah dilaporkan dalam media massa menyebabkan kesan besar dalam kemusnahan hutan. Isu ini sebenarnya penting kerana hutan Hulu Langat berfungsi sebagai kawasan tadahan air untuk komuniti di Hulu Langat. Kebergantungan masyarakat pada air tawar semakin meningkat sehingga menimbulkan keperluan pemuliharaan kawasan tadahan air Hulu Langat.

Tadahan air Hulu Langat meliputi kawasan Hutan Simpan Hulu Langat di Selangor, sebuah negeri yang pesat membangun di Malaysia Barat. Hutan simpan ini mewakili kira-kira 26% daripada sembilan hutan simpan di Selangor. Ia dilitupi hutan dipterokarpa Lill pada ketinggian 120 hingga 1,265 m dari aras laut (Mohd Shalhwahid *et. al.*, 2003). Fungsi hutan Hulu Langat sebagai kawasan tadahan air, berakar dari sungai utama hutan, iaitu Sungai Langat. Sungai ini membentuk beberapa cabang seperti, Sungai Langat, Sungai Lupok, Sungai Chongkak, Sungai Pangson, Sungai Lolo dan Sungai Lui. Cabang-cabang ini adalah kawasan tadahan hulu yang berfungsi sebagai kawasan Tadahan Langat, menempatkan empangan kawal selia untuk bekalan air domestik. Empangan itu melepaskan bekalan air domestik ke hilir ke tempat terletaknya kemudahan rawatan air untuk proses pembersihan air. Sebuah syarikat bekalan air swasta, Syarikat Bekalan Air Selangor (SYABAS), mengendalikan kemudahan tersebut. Selain fungsi penting kawasan tadahan hulu, bahagian hilir Sungai Langat adalah kawasan lapang penduduk tempatan untuk aktiviti rekreasi dan memancing (Mohamed *et. al.*, 2012).

Penganggaran min kesediaan untuk membayar

Hasil tinjauan mendedahkan bahawa daripada 500 responden, 58% menunjukkan kesediaan untuk membayar demi pemuliharaan tadahan air manakala 42.4% menolak

Tinjauan itu mendedahkan bahawa responden lebih cenderung untuk membayar harga yang lebih rendah demi pemuliharaan kawasan tadahan air. Manakala 97% daripada responden yang dibentangkan set pertama tawaran bida (kenaikan 10% dalam bil air bulanan) sanggup membayar untuk pemuliharaan kawasan tadahan. Sebaliknya, hanya 16% daripada 100 responden sanggup membayar apabila mereka diberikan tawaran bida kenaikan 30% dalam bil air bulanan.

Berdasarkan analisis regresi logik, kebarangkalian respons "YA" untuk WTP dianggap sebagai pemboleh ubah bersandar dan pemboleh ubah penjelasan yang terdiri daripada amaun bida yang ditawarkan, pendapatan, pendidikan dan kawasan kediaman. Keputusan menunjukkan bahawa pemboleh ubah penjelasan adalah signifikan dan paling sesuai dengan model. Tanda positif pekali daripada regresi menandakan hubungan langsung antara pemboleh ubah penjelasan dan bersandar. Sebaliknya, tanda negatif pekali sebaliknya membayangkan hubungan tak langsung. Jumlah bida yang ditawarkan kepada responden untuk pemuliharaan kawasan tadahan menunjukkan tanda negatif dan signifikan secara statik. Sementara itu, pendapatan menunjukkan tanda positif menunjukkan korelasi positifnya dengan WTP.

Kesediaan Isurumah untuk Membayar demi Perkhidmatan Perlindungan Tadahan Air di Lembangan Langat, Selangor dengan Menggunakan Kaedah Penilaian Kontinjen

Kesediaan untuk Membayar (Willingness to Pay, WTP)

Min WTP bagi WTP anggaran WTP isi rumah huluan ialah RM30.01 manakala min WTP isi rumah pertengahan ialah RM33.07 berbanding dengan WTP isi rumah hiliran, iaitu RM32.41 (Krishnan et. al., 2018). Anggaran keputusan kelihatan lebih rendah daripada kajian WTP sebelum ini dijalankan ke atas perkhidmatan hidrologi yang disediakan di kawasan tadahan air Opequon. WTP untuk perlindungan tadahan air Opequon ialah RM192 sebulan (Collins *et. al.* 2006). Sebaliknya, WTP untuk tadahan air Flagstaff ialah USD4.89 (RM19.56) sebulan (Mueller 2012), tadahan air Dejen Woreda ialah 28.48 Birr (RM63.24) setahun (Ebrahim 2014), WTP untuk tadahan air berhutan Wondo Genet ialah 30-35 ETB (RM6.54) bulanan (Ayenew & Tesfaye 2015) dan kesanggupan membayar untuk perkhidmatan tadahan air yang dipertingkatkan di Tadahan Air Layawan di Bandar Oroquieta ialah 57.48php dan 53.89php (RM4.66 dan RM4.98) (Calderon *et. al.* 2012)

2.6. Selain itu, kesediaan membayar untuk pemulihan kawasan tadahan air pantai yang sangat bersifat bandar ialah USD132.72 setahun bagi setiap isi rumah (Nicosia *et. al.* 2014). Perbezaan WTP bagi perlindungan kawasan tadahan menunjukkan bahawa kualiti hidup isi rumah, pendapatan dan kesedaran terhadap perkhidmatan perlindungan tadahan serta keberkesanan pengurusan kutipan pembayaran adalah faktor yang mempengaruhi WTP. WTP yang lebih tinggi berdasarkan keputusan anggaran menunjukkan kebimbangan yang lebih besar dalam kalangan isi rumah terhadap kesedaran alam sekitar dan perkhidmatan perlindungan kawasan tadahan di Lembangan Langat. Dalam konteks ini, kajian ini menunjukkan WTP yang lebih tinggi berbanding projek PES Costa Rica. Oleh itu, adalah amat difahami bahawa kemungkinan untuk membangunkan mekanisme pembayaran yang berkesan untuk Lembangan

Langat adalah tinggi dalam kalangan isi rumah. Promosi meluas dan pendidikan PES dalam kalangan isi rumah akan membawa kepada pembangunan skim PES yang mantap kerana 2.8% isi rumah yang tidak mempunyai pengetahuan awal tentang PES dalam kajian ini memiliki WTP RM8 setiap tahun berdasarkan pasaran hipotetikal yang jelas.

2.6. Alat Pengurusan Risiko

2.6.1. Rundingan Pelbagai Pihak Berkepentingan

Model Perubahan Dialogik membentangkan cara berstruktur untuk organisasi merancang dan melaksanakan inisiatif komunikasi pihak berkepentingan mereka. Inisiatif ini dibahagikan kepada empat fasa: Meneroka dan Melibatkan Diri; Membina dan Memformalkan; Melaksana dan Menilai; dan Membangun Selanjutnya, Mereplikasi atau Menginstitusikan. Model ini dicipta untuk memfokus kepada kepentingan dan nilai dialog antara pihak berkepentingan, dan merupakan satu perubahan daripada gaya pengurusan projek yang paling berat (SustaiNet, 2020).

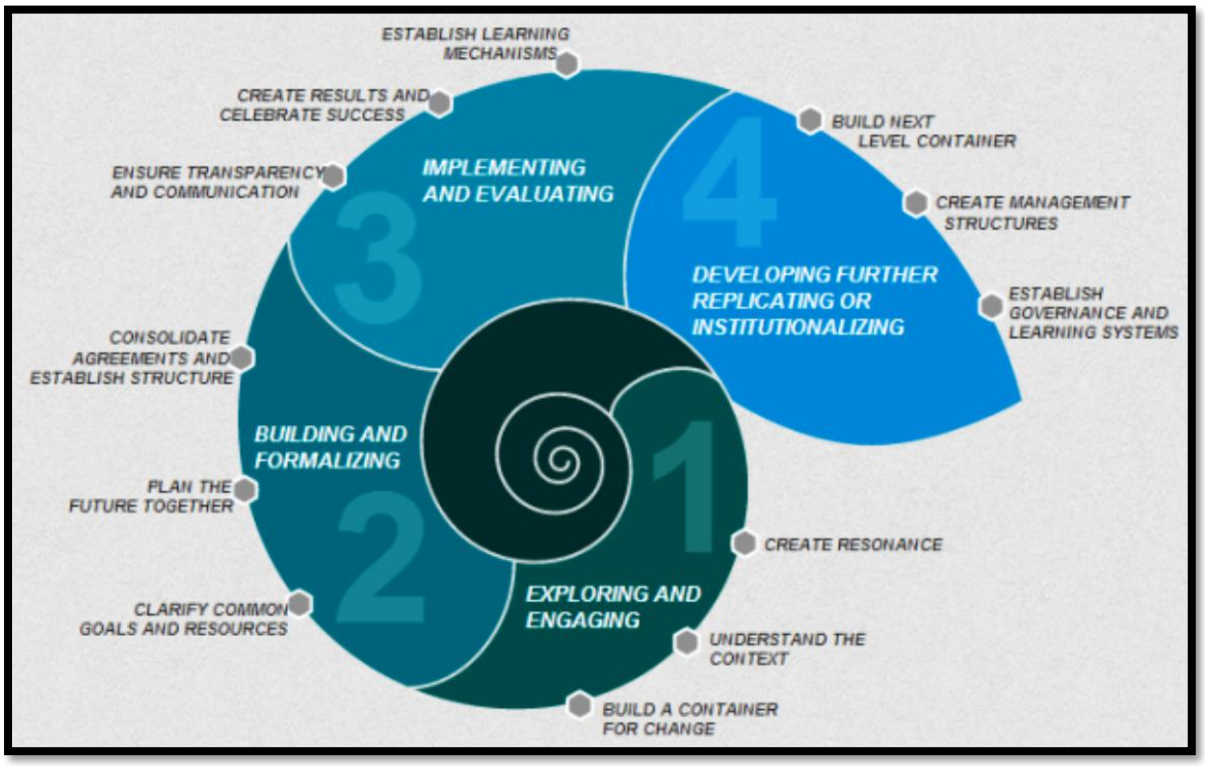

Rajah 58 Model Komunikasi Pihak Berkepentingan (SustaiNet, 2020)

1. Meneroka dan Melibatkan Diri:

Dalam fasa ini, konteks komunikasi pihak berkepentingan diterokai. Apakah faktor yang boleh mempengaruhi dialog? Siapakah pihak berkepentingan utama dan sekunder? Apakah sistem yang ada dan bagaimana sistem itu boleh memberikan kesan kepada penyertaan pihak berkepentingan?

Bercakap dengan pihak berkepentingan yang terpilih tetapi relevan dan pemimpin pendapat secara tidak rasmi pada ketika ini membantu memahami prospek dan halangan yang berpotensi untuk dialog dan perubahan.

Hasil Dijangkakan:

• Mengenal pasti pihak berkepentingan
• Membina kepercayaan pihak berkepentingan

• Memperoleh kredibiliti yang diperlukan untuk pelaksanaan
• Memahami konteks projek/isu berkenaan dengan pihak berkepentingan
• Mengenal pasti faktor pengaruh luaran

2. Membina dan Memformalkan:
Fasa ini tertumpu kepada pemantapan proses komunikasi pihak berkepentingan dan menuju ke arah pengiktirafan formal komitmen pihak berkepentingan. Pasukan projek disediakan, jadual mesyuarat ditetapkan dan perjanjian ditandatangani - bergantung pada jenis projek, hal ini boleh bermakna kontrak rasmi, memo persefahaman, rancangan projek, dsb.

Struktur untuk Dialog Pihak Berkepentingan perlu menawarkan tahap 'keselamatan proses' yang mencukupi dalam persekitaran yang tidak dapat diramalkan dan kompleks: sumbangan, peranan dan peruntukan kerja serta reka bentuk komunikasi dan proses perlu dipersetujui bersama.

Hasil dijangkakan:

• Perjanjian kerjasama
• Rancangan projek
• Perjanjian pelaksanaan
• Unit organisasi formal untuk membantu membimbing proses iaitu jawatankuasa, pasukan berdedikasi, kumpulan kerja, dsb.

3. Melaksana dan Menilai:
Ini adalah fasa pelaksanaan sebenar - dengan penunjuk prestasi utama ialah "hasil". Agar dialog pihak berkepentingan menjadi berkesan, ia mesti memenuhi janji kemajuan, perubahan atau manfaat yang boleh dilihat, jika tidak, pihak berkepentingan akan kehilangan minat dalam proses tersebut. Semasa fasa ini, organisasi sering menyedari hakikat bahawa komponen atau isu projek tertentu mungkin tidak ditangani atau dipertimbangkan dengan betul lebih awal dalam proses. Di samping itu, adalah suatu perkara biasa bahawa pemegang kepentingan baharu dan/atau "terlepas" diperkenalkan kepada projek.

Kerumitan proses sering menjadi jelas semasa fasa ini, kadangkala dalam bentuk krisis. Gejala krisis mungkin termasuk kritikan dari pihak luar, pihak berkepentingan yang menyuarakan minat baharu yang sebelum ini tidak dinyatakan, akhbar negatif, inisiatif balas, perbincangan tak produktif yang tidak berkesudahan, atau sekumpulan aktor yang mengancam untuk keluar daripada proses dialog. Kepentingan politik selalunya boleh mengekalkan pembangunan inisiatif atau merumitkan pembentukan konsensus. Lebih banyak kestabilan dan hubungan saling percaya telah diwujudkan dalam Fasa 1 dan 2, lebih baik fasa ketakstabilan sedemikian dapat diatasi.

Hasil dijangkakan:

• Berkongsi/menerbitkan pencapaian yang berjaya
• Menjana pelaksanaan projek dan laporan status
• Komunikasi awam dan liputan media

• Sistem pemantauan komunikasi pihak berkepentingan disediakan

4. Pembangunan Seterusnya, Mereplikasi atau Menginstitusikan:
Adalah perkara biasa bagi kebanyakan dialog pihak berkepentingan berakhir selepas berjaya menyelesaikan fasa tiga. Walau bagaimanapun, beberapa inisiatif komunikasi pihak berkepentingan bergerak untuk ditetapkan sebagai "struktur mampan" seperti fasa keempat ini. Hal ini boleh berlaku dalam pelbagai bentuk termasuk replikasi program di lokasi lain atau merentasi pelbagai projek atau memformalkan proses dialog pihak berkepentingan dalam organisasi.

Cabaran utama dalam Fasa 4 ialah mengekalkan semangat perubahan. Perpindahan daripada inisiatif yang lebih berstruktur longgar kepada institusi tidak semestinya merupakan satu proses yang mudah. Replikasi atau penginstitusian selalunya memerlukan struktur pengurusan profesional. Perubahan peranan dan struktur membuat keputusan perlu menjadi lebih cekap. Struktur pengurusan sedia ada memerlukan legitimasi dan kredibiliti tambahan. Oleh itu, adalah disyorkan bahawa kumpulan teras asal kekal terlibat secara aktif dalam Fasa 4 Dialog Pihak Berkepentingan, secara progresif menyerahkan fungsi mereka kepada aktor baharu dan memindahkan proses langkah demi langkah ke dalam struktur masa depannya.

Hasil Dijangkakan:

• Penyertaan pihak berkepentingan yang berterusan
• Menetapkan objektif lanjutan
• Menginstitusikan program komunikasi pihak berkepentingan
• Memanfaatkan pengalaman dialog dan menggunakannya untuk memaklumkan proses atau projek lain

2.7. Kaedah Latihan AACB IWRM

2.7.1. Program Jejak Sungai Kebangsaan

Program Denai Sungai Kebangsaan (DSK) merupakan salah satu inisiatif yang dilaksanakan Kementerian Alam Sekitar dan Air (KASA) untuk mengubah imej kilang industri di negara ini sebagai pencemar sungai di mata rakyat. KASA menyasarkan 10,000 km denai di kawasan sungai terpilih menjelang 2030. Program ini ialah program rakan strategik bersama pegawai-pegawai daerah, PBT, JPS, NGO, komuniti dan industri. Kewujudan denai di sepanjang sungai atau jasad air akan menggalakkan aktiviti berasaskan alam sekitar, seperti berkelah, memancing dan berbasikal dalam kalangan masyarakat setempat, sekali gus mengelak pihak tidak bertanggungjawab menjadikan sungai sebagai tapak pelupusan sampah yang akhirnya menyebabkan pencemaran. Program ini merupakan contoh platform yang baik untuk penyertaan orang ramai (KASA, 2021).

Sumber: (KASA 2021)

CARTA ALIR PERMOHONAN

Berikut ialah carta alir bagi proses permohonan membina denai, menaik taraf, membaiki atau menganjurkan aktiviti berkumpulan menerusi program DSK.

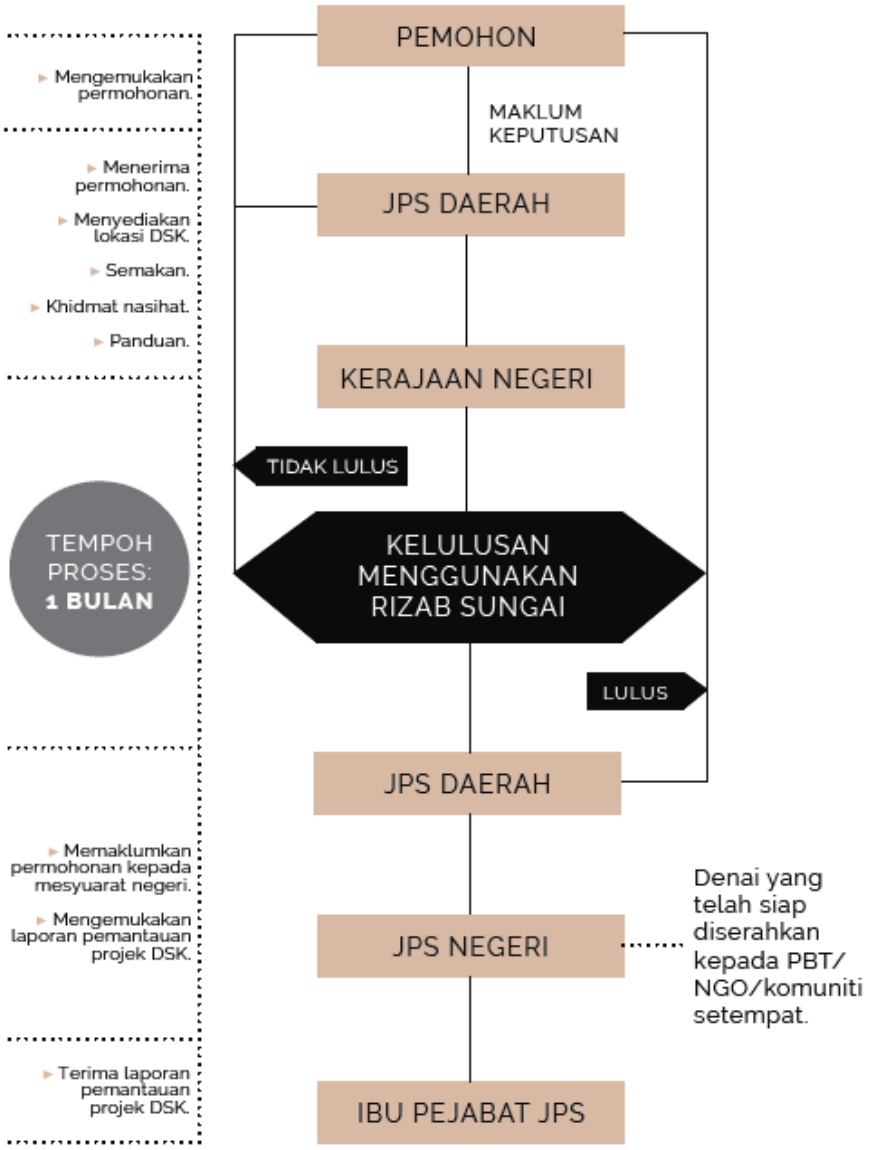

Sumber: (KASA 2021)

2.7.2. *River of Life* (Sungai Nadi Kehidupan)

Sungai Nadi Kehidupan (ROL) ialah projek tujuh tahun yang diketuai oleh Kerajaan Malaysia untuk mengubah Sungai Klang menjadi kawasan dermaga yang bertenaga dan boleh didiami bersama dengan nilai ekonomi yang tinggi. Sementara itu, projek ROL telah berjaya memastikan pelibatan beberapa komuniti di sepanjang Lembangan Sungai Klang khususnya melalui aktiviti kitar semula serta pemantauan sungai dan pemetaan pencemaran. Beberapa komuniti yang terlibat dengan projek ROL adalah seperti berikut- Komuniti Hijau Wangsa Melawati (WMGC), Persatuan Rekreasi Taman AU3 Kuala Lumpur (PRTAU3), Jawatankuasa AU2 Rukun Tetangga, Komuniti Sierra Ukay (SEGORA), KRT Perumahan Awam Seri Terengganu, KRT Kampung Kasipillay, KRT Kampung Segambut Dalam, KRT PPR Beringin dan seumpamanya. Beberapa aktiviti pelibatan komuniti projek ROL ialah Inisiatif Kitar Semula Bersama Komuniti: Kitar Semula Sepanjang Hayat, Program Jaringan Komuniti (Program Jaringan Komuniti)- Pemantauan Sungai dan Pemetaan Pencemaran, dan sebagainya.

Rajah 59 Perancangan sungai nadi kehidupan (Sumber: GEC, 2021)

Platform, Rakan Lembangan Sungai Klang, meliputi lapan (8) sungai dalam Lembangan Sungai Klang bersama-sama dengan panjang keseluruhan 110 km. Aktiviti utama Rakan Lembangan Sungai Klang dibahagikan kepada tiga (3) komponen utama:

1. Pembersihan Sungai (diketuai oleh Jabatan Pengairan dan Saliran (JPS) Malaysia)
2. Pengindahan Sungai (diketuai Dewan Bandaraya Kuala Lumpur (DBKL))
3. Pengkomersialan dan Pelancongan (diterajui Kementerian Wilayah Persekutuan (KWP))

Kumpulan sasaran Lembangan Sungai Klang dan inisiatifnya ialah:

1. Institusi pendidikan- Isu berkaitan pengurusan sisa pepejal dari dalam dan luar kampus serta pembuangan sisa dari kafeteria dan kantin ke dalam longkang.
2. Masyarakat setempat - Isu berkaitan pembuangan sisa isi rumah ke dalam longkang, tebing sungai, dan kawasan perumahan, serta pembuangan air sisa pembetungan dan pencerobohan tebing sungai.
3. Kedai makan, pasar basah, dan bengkel kereta - Isu yang berkaitan dengan pelupusan sisa makanan dan pengurusan sisa makanan, minyak enjin dan alat ganti yang tidak cekap.
4. Industri, korporat dan pemaju - Isu berkaitan pengurusan sisa pepejal yang tidak cekap, sisa efluen dan sisa pembinaan serta pengeluaran besar-besaran sisa.

Fasa 1 dan 2 Program River of Life- Public Outreach (ROL-POP) telah selesai untuk tadahan Sungai Klang Hulu dan Sungai Bunus. ROL-POP kini telah berkembang ke Fasa 3A, 3B, 4 dan 5 yang meliputi seluruh sempadan projek River of Life. Pusat Alam Sekitar Global (GEC) bertanggungjawab melaksanakan aktiviti ROL-POP termasuk aktiviti di kawasan Fasa 5.

GEC melalui ROL-POP telah membangunkan aplikasi mudah alih yang dinamakan Citizen's Eye. Citizen's Eye ialah aplikasi yang telah dibangunkan untuk membolehkan peserta Public Outreach Programme (POP) serta orang ramai menjadi mata dan telinga untuk merekodkan sebarang acara atau aktiviti yang berkaitan dengan pengurusan sungai dengan segera dan cekap (contohnya, amalan pengurusan yang baik) termasuk masalah pencemaran. Aplikasi ini mampu menyediakan pautan tentang aktiviti pengurusan sungai kepada pihak berkuasa tempatan bagi membolehkan tindakan selanjutnya diambil.

Terdapat banyak usaha untuk melibatkan masyarakat sebagai sebahagian daripada pihak berkepentingan air dan platform penyertaan awam di Malaysia. Beberapa platform penyertaan awam sedia ada seperti Inspirasi Kawa, renjer sungai, Jabatan Alam Sekitar, Jabatan Pengairan dan Saliran (JPS), Rakan Sungai, WWF dan lain-lain telah terlibat secara aktif dengan komuniti tempatan untuk menyertai program air AACB. Namun, disebabkan beberapa batasan, pelibatan masyarakat dalam pengurusan air masih terhad.

Penyertaan komuniti dalam pelaksanaan IWRM tidak diwakili secara sama rata dan bersifat terhad. Salah satu punca yang diiktiraf secara meluas bagi kegagalan yang disebutkan di atas untuk membangunkan dan melaksanakan IWRM ialah kurangnya pelibatan penduduk dan masyarakat tempatan. Penyertaan selalunya terhad kepada perundingan awam, di mana

masyarakat hanya boleh bertindak balas terhadap rancangan yang telah diputuskan. Kerajaan telah memasang forum penyelarasan mengenai alam sekitar. Walau bagaimanapun, pendedahan, kesedaran, pengetahuan, dan kemahiran masih belum berkembang sepenuhnya. Komuniti tidak terlibat secara aktif dan tidak mengambil bahagian dalam pembangunan dasar dan pemantauan kawasan alam sekitar.

Ahmad *et. al.* (2020) mendapati pendedahan persepsi terhadap air sungai dan air minum di lembangan Sungai Langat telah meningkatkan secara signifikan kesediaan masyarakat untuk mengambil bahagian dalam pengurusan air. Kajian itu mencadangkan agar pihak berkuasa yang bertanggungjawab di Lembangan Sungai Langat, Malaysia menumpukan usaha meningkatkan kesedaran, sokongan dan pembinaan keupayaan untuk penyertaan berkesan rakyat dalam pengurusan sumber air. Dasar Sumber Air Negara 2012 memberikan tumpuan terutamanya untuk meningkatkan kesedaran. Walau bagaimanapun, didapati bahawa sokongan dan pembinaan keupayaan pihak berkepentingan dalam pengurusan air tidak diketengahkan secara signifikan dalam dasar tersebut. Agensi yang berkaitan dicadangkan supaya mengambil langkah tak berstruktur khas seperti kempen, iklan, pameran air, latihan dan sebagainya bagi meningkatkan kesedaran dan pembinaan keupayaan rakyat agar dapat menambah bilangan penyertaan mereka dalam platform pengurusan sumber air yang berkesan. Rakyat di Malaysia sedar tentang kepentingan kualiti air bukan sahaja untuk hidupan akuatik tetapi juga untuk taraf hidup yang sihat dan berkualiti tinggi. Masyarakat juga berpendapat bahawa air berkualiti adalah keperluan penting untuk pembangunan ekonomi. Masyarakat bersedia untuk mengambil bahagian dalam pengurusan sumber air jika mereka mempunyai pengetahuan dan kesedaran tentang pengurusan air.

Beberapa contoh platform penyertaan awam (PPP) dibincangkan di bawah, dan maklumat tentang PPP didasarkan pada semakan desktop serta temu bual dengan kakitangan platform tertentu.

1. Menyediakan dan menyebarkan pengetahuan dan pengalaman yang disintesis mengenai amalan pengurusan terbaik (best management practices, BMP) dalam IWRM.
2. Memupuk interaksi dalam kalangan ahlinya dengan mempromosikan dialog keratan rentas dan pelbagai pihak pada peringkat tempatan, lembangan sungai, negeri dan kebangsaan bagi memenuhi keperluan kritikal.
3. Menyediakan sokongan dalam program dan aktiviti pembinaan keupayaan dan latihan yang berkaitan dengan IWRM.
4. Menyediakan sokongan bagi inisiatif penyelidikan dan pembangunan yang berkaitan dengan IWRM.
5. Bertindak sebagai titik fokus dan pusat penyelarasan untuk tindakan kerjasama dengan organisasi yang serupa atau berkaitan pada peringkat tempatan, serantau dan antarabangsa.

2.7.3. Program Penjagaan Sungai

Pusat Alam Sekitar Global (Global Environment Centre, GEC) menubuhkan Program Penjagaan Sungai (River Care Programme, RCP) yang memfokus kepada usaha menggalakkan penyertaan masyarakat dalam perlindungan sungai dan sumber air serta penggunaannya secara mampan melalui pendekatan Sains Sivik. GEC bekerjasama rapat dengan semua pihak berkepentingan dalam pengurusan sisa pepejal, dan pengurusan air dan sungai, dan percaya bahawa setiap orang mempunyai peranan untuk dimainkan dalam alam sekitar.

Misi RCP bertujuan menggalakkan perlindungan, pemulihan dan penggunaan mampan sungai dengan meningkatkan penyertaan dan pengetahuan pelbagai pihak untuk merangsang tindakan dan visi tempatan demi memiliki sungai yang bersih, sihat, hidup dan bertenaga bagi manusia dan alam sekitar.

Objektif Program Penjagaan Sungai ialah:

1. Melindungi, memulihara dan mempromosikan sungai yang hidup berserta dengan kepelbagaian biologinya.
2. Menggalakkan restorasi dan pemulihan sungai dan jasad air lain.
3. Meningkatkan kesedaran dan mendidik semua pihak berkepentingan tentang penjagaan sungai.
4. Menggalakkan kesedaran sivik dan tindakan tempatan melalui pemantauan dan pemetaan sungai.
5. Menyokong pembinaan keupayaan dan rangkaian individu, komuniti dan organisasi dalam pengurusan sungai
6. Fokus program ini adalah untuk mempromosi dan menyokong pengurusan bersepadu lembangan sungai dengan penekanan khusus untuk memastikan bahawa kepelbagaian biologi dan pemuliharaan tanah lembap dan pertimbangan komuniti dimasukkan ke dalam pengurusan lembangan sungai.

Program Penjagaan Sungai GEC telah melaksanakan pelbagai projek dan inisiatif yang berkaitan dengan pengurusan lembangan sungai bersepadu dan telah terlibat dengan pelbagai rakan kongsi dalam projek penilaian dan pengurusan sungai berasaskan tapak berikut yang menekankan penyertaan masyarakat. RCP bekerjasama dengan lima kumpulan sasaran (iaitu orang awam; institusi pendidikan;

komuniti tempatan; tempat makan, penjaja, pasar basah dan bengkel; industri, perbadanan dan pemaju) untuk lebih memahami persepsi, kebimbangan dan isu mereka tentang sungai dan melaksanakan strategi dan pelan tindakan untuk membendung pencemaran sungai.

Pada tahun 2019, RCP telah berjaya menjangkau lebih 30,000 khalayak sasaran dalam aktiviti berkaitan ROLPOP, memanjangkan penggunaan berhemat komuniti sebanyak 6.8 km hamparan sungai, pemantauan komuniti untuk aliran sungai sepanjang 14.1km dan membentuk empat sudut pendidikan komuniti berasaskan alam sekitar. Program dan modul yang dibina dan mantap yang dibangunkan oleh GEC di bawah RCP adalah hebat. Lebih 300 komuniti terlibat dalam program RCP ini. Program lain yang berjaya termasuk kitar semula sisa dan pengumpulan minyak masak terpakai untuk biodiesel, inisiatif berasaskan sekolah melalui Renjer Skuad dan pelaksanaan Amalan Pengurusan Terbaik di pasar basah, restoran, industri, perbadanan dan pemaju. Beberapa contoh Program Penjagaan Sungai adalah:

Jadual 11 Program Penjagaan Sungai

Projek	Perincian	Modul yang Dihasilkan
Projek W.A.T.E.R a. **Projek W.A.T.E.R Pengawasan Air – Pengimbangan Air dan Pengurusan Tadahan Sungai Mampan untuk Lembangan Sungai Selangor** b. **Program Sungai Penchala – Pengawasan Air** c. **Program Pendidikan Sungai Sg. Kinta**	Projek pengawasan air ini adalah kesinambungan Projek W.A.T.E.R yang mengusahakan pemulihan sungai dan jangkauan pendidikan kepada pelbagai pihak berkepentingan untuk mengubah pemikiran dan menerima pakai inisiatif pemuliharaan air bagi perlindungan sumber air.	a. GEC – Modul Penjagaan Sungai 2019 b. GEC – Kad Laporan Sungai c. Buku Kecil GEC – Program Renjer SUNGAI d. GEC - Modul (Sekolah) Pemuliharaan Air Renjer Sungai 2016 e. Poster GEC – Apa yang telah anda buang hari ini? f. Brosur GEC –Pemantauan dan Klasifikasi Kualiti Air Sungai g. Poster GEC – Pengauditan Air h. GEC- Kad Laporan Sungai i. Poster GEC – Renjer sungai Sungai Klang j. Buku kecil GEC – Pengauditan Sungai ‘mari kita kenali sungai kita!’ k. *River of Life* (Sungai Nadi Kehidupan) l. Sekretariat ASEAN dan GEC – Tanah gambut dan Perubahan Iklim di Asia Tenggara m. GEC – Gambut seumur hidup? Tanah gambut & Penyesuaian Perubahan Iklim n. GEC- Kad Laporan tasik o. GEC- Hutan Bakau, Kuala Gula, Perak p. GEC - Kad Laporan Sungai q. Sekretariat ASEAN dan GEC – Menangani Kemerosotan Tanah
SMART (*Start Managing All Resources Today* - Mula Uruskan Semua Sumber Hari Ini) Renjer untuk Sekolah di Lembah Klang	Projek ini dibangunkan untuk menyokong program kitar semula yang lengkap melalui sistem beli balik dan meningkatkan amalan kitar semula dalam kalangan pelajar.	
Pengurusan Bersepadu Lembangan Sungai Kinta untuk Perkhidmatan Komuniti dan Ekosistem melalui Penyertaan Komuniti Aktif dan Pihak Berkepentingan.	Projek ini adalah usaha kerjasama pelbagai pihak berkepentingan terutamanya agensi kerajaan yang penting di Perak bertujuan memulihara dan memelihara kawasan tadahan hulu Lembangan Sungai Kinta yang berfungsi sebagai bekalan air kepada Orang Asli dan komuniti setempat.	
Program Jangkauan Awam Sungai Nadi Kehidupan Fasa 5 (ROLPOP 5)	Objektif utama ROL-POP adalah untuk menjana bukti penambahbaikan dalam sikap dan tingkah laku kumpulan sasar dalam Kawasan Projek terhadap penjagaan	

	dan pemeliharaan sungai demi meningkatkan kualiti air dan mengurangkan pencemaran dalam kawasan projek. Selain itu, usaha ini menggalakkan rasa sayang terhadap sungai dan memulakan perubahan jangka panjang dan mampan dalam tingkah laku ke arah memelihara sungai.	Gambut di Asia Tenggara Usaha Serantau ASEAN r. Poster GEC – Asia Tenggara yang berapi-api -Sumber, kehidupan, masa depan kita di bawah ancaman - s. GEC – Pemantauan biologi - pernahkah anda terfikir apa yang hidup di dalam sungai? t. GEC – Akaun buku panduan untuk kitar semula SMART RANGER u. GEC – Tsunami dan Tanah Lembap Pantai – Syor untuk Tindakan v. GEC – Penilaian ke atas tanah gambut, biokepelbagaian dan perubahan iklim w. GEC – Penilaian ke atas tanah gambut, biokepelbagaian dan perubahan iklim -penemuan interim utama yang berkaitan dengan perubahan iklim x. GEC – Penilaian ke atas tanah gambut, biokepelbagaian dan ringkasan eksekutif perubahan iklim y. ASEAN dan GEC – Strategi Pengurusan Tanah Gambut ASEAN z. ASEAN dan GEC – Inisiatif Pengurusan Tanah Gambut ASEAN aa. Projek Hutan Tanah Gambut ASEAN (APFP) – Pemulihan dan Penggunaan Mampan Hutan Tanah Gambut Asia Tenggara bb. GEC - Modul Renjer Hutan Tanah Gambut cc. GEC – Hutan Paya Laut Manjung Selatan – Mangrove Manjung Selatan, Kampung Nelayan, Kampung Nelayan dd. GEC – Sungai Nadi Kehidupan Mengasingkan Sisa Pepejal ee. GEC – Sungai Nadi Kehidupan- Program Jangkauan Awam Fasa 5 ff. GEC – Program Jangkauan Awam Sungai Nadi Kehidupan gg. GEC – 2017 Sepanduk tentang GEC Komuniti Setempat– 2017 Sepanduk tentang Insitut Academik hh. GEC – 2017 Sepanduk tentang Sisa Pepejal ii. GEC - 2017 Sisa Pepejal Industi jj. GEC – Sepanduk tentang Amalan Pengurusan Alam Sekitar Terbaik: Perkara yang boleh kami lakukan kk. GEC – Sepanduk Sungai Nadi Kehidupan “Aktiviti Komuniti” ll. risalah GEC – mm. Rakan Hutan Bakau Kuala Gula
Pengurusan Sumber Air Mampan untuk Komuniti melalui Bekalan Air Minum	GEC mengakui kekurangan bekalan air bersih di kawasan luar bandar dan dalam kalangan masyarakat orang asli di Malaysia. Projek ini dimulakan untuk mencari penyelesaian bagi masalah ini dengan menyediakan sumber alternatif air boleh diminum yang sesuai dan praktikal untuk mereka.	
Program Pendidikan Sungai Penchala	Program Pendidikan Sungai Kinta dibiayai oleh Yayasan G.A.B untuk memperkasakan rakyat Malaysia dalam membuat pilihan untuk memulihara sumber air.	
Pengurusan Sisa Berasaskan Komuniti di Pulau Pangkor	Projek 3 tahun yang memberikan tumpuan kepada usaha memperkasakan komuniti tempatan bagi mengurangkan pencemaran air pantai dengan cara menguruskan sisa dan air secara mampan melalui konsep Sisa menjadi Kekayaan. Inisiatif ini dilaksanakan oleh GEC, dibiayai oleh Vale di Malaysia. Disokong oleh Jabatan Pengairan dan Saliran, Manjung, Perak.	
Projek W.A.T.E.R oleh Yayasan SPARK	Projek W.A.T.E.R oleh Yayasan SPARK, dengan kerjasama Pusat Alam Sekitar Global (GEC) telah dimulakan pada Disember 2007. Projek W.A.T.E.R ialah inisiatif perintis untuk mendidik orang ramai tentang kepentingan air dan mengapa serta bagaimana kita perlu memulihara dan melindungi sumbernya, iaitu sungai.	
Program Pemuliharaan Air dan Alam Sekitar HSBC untuk Sekolah-sekolah di Malaysia	Program Pemuliharaan Air merupakan projek dua tahun yang dibiayai oleh HSBC Bank Malaysia Berhad untuk mendidik pelajar tentang pengurusan sumber air yang bijak.	
Komuniti Penahan Banjir dan Penyesuaian untuk Ketahanan Iklim	Perkongsian Air Malaysia (MyWP) di bawah Perkongsian Dunia Global (GWP) bertujuan mewujudkan platform dan laluan kepada komuniti untuk menjadi penahan banjir dan menyesuaikan diri dengan ketahanan iklim. Pusat Alam Sekitar Global telah diamanahkan sebagai rakan kerja untuk melaksanakan aktiviti ini.	
Program Jangkauan Awam River of Life (www.myrol.my)	Objektif utama ROL-POP adalah untuk menjana bukti penambahbaikan dalam sikap dan tingkah laku kumpulan sasar dalam Kawasan Projek terhadap penjagaan dan pemeliharaan sungai untuk meningkatkan kualiti air dan	

	mengurangkan pencemaran dalam kawasan projek. Selain itu, ia bertujuan menggalakkan rasa pemilikan terhadap sungai dan memulakan perubahan jangka panjang dan mampan dalam tingkah laku ke arah memelihara sungai.	nn. GEC – Program Jangkauan Awam Sungai Nadi Kehidupan oo. GEC – pp. hlm rakan Hutan Gambut Selangor qq. Risalah GEC– Poster Man jungGEC Selatan Bakau - Petua Penjimatan Air rr. Poster GEC – Sungai Nadi Kehidupan –Program Jangkauan Awam (POP) ss. Poster GEC - cara hidup 4R, 2C
Pmulihan Tasik Kelana Jaya, Selangor	Program Pemulihan Tasik Kelana Jaya telah dibangunkan pada 2002 oleh Pusat Alam Sekitar Global (GEC) dengan pembiayaan daripada Dana Geran Kecil UNDP-GEF. Matlamat projek itu adalah untuk "memulih dan menguruskan tasik Taman Perbandaran Kelana Jaya secara mampan melalui pendekatan penyertaan yang melibatkan semua pihak berkepentingan utama terutamanya “kumpulan masyarakat".	
Pelibatan Komuniti dalam Pemuliharaan Kepelbagaian Biologi lembangan Sungai Nenggiri, Kelantan	Program Pemuliharaan Sungai Nenggiri (*Nenggiri River Conseration Programme* atau NRCP) telah ditubuhkan pada 2004 berikutan kebimbangan yang disuarakan oleh komuniti setempat dan pihak berkepentingan lain terhadap kemerosotan Sungai Nenggiri dan kehilangan punca pendapatan daripada usaha menangkap ikan dan aktiviti berasaskan sumber asli yang lain. NRCP telah ditubuhkan oleh Pusat Alam Sekitar Global dan Titiwangsa Heritage Sdn. Bhd. secara perkongsian dengan komuniti setempat dan Kerajaan Negeri Kelantan.	
Program Penjagaan Sungai Pinang	Program Penjagaan Sungai Pinang merupakan projek tiga tahun yang dibiayai oleh HSBC Bank Malaysia Berhad dengan kerjasama Pusat Alam Sekitar Global (GEC) untuk meningkatkan penyertaan komuniti dalam perlindungan sungai dan pemulihan sungai dan berakhir pada 2013.	
Penilaian Pantas Tadahan Hulu Kinta	Projek satu tahun untuk menyediakan data asas tentang tadahan hulu Kinta	
Komuniti Penahan Banjir dan Penyesuaian untuk Ketahanan Iklim, Kuantan, Pahang	Projek jangka pendek, dibiayai oleh Universiti Putra Malaysia (UPM) untuk meningkatkan dan membangunkan modul latihan bagi kesedaran dan kesediaan banjir komuniti, menggabungkan gaya pembelajaran pengalaman, untuk meningkatkan daya tahan perubahan iklim. Projek itu dilaksanakan dengan kerjasama GEC, MyWp dan JPS Pahang.	

2.7.4. Wakaf Air

Dana Wakaf Air merupakan inisiatif KASA dengan kerjasama YWM bertujuan menyediakan sumber pembiayaan alternatif bagi projek perkhidmatan air dengan mudah, cepat dan mampan melalui instrumen endowmen. Wakaf Air menyediakan platform kepada sektor awam, korporat dan swasta untuk mengambil bahagian berdasarkan kebolehan masing-masing dalam usaha Kerajaan menyediakan perkhidmatan air kepada mereka yang memerlukan merentasi sempadan agama, kaum dan etnik. Wakaf Air merupakan skim berstruktur bagi membolehkan orang ramai melaksanakan wakaf dalam sektor perkhidmatan air yang sangat penting dalam kehidupan manusia (KASA 2021, 2020; Ali 2021; Noh 2021).

Peringkat awal penggunaan dana Wakaf Air bertujuan membiayai projek perkhidmatan air berskala kecil bernilai di bawah RM50,000.00 seperti penggalian telaga, penyelenggaraan dan pembelian alat ganti bagi meneruskan bekalan air bersih dan penyediaan sumber air alternatif. Sumbangan wakaf ini boleh disalurkan melalui Sistem Wakaf Tunai Malaysia yang boleh diakses melalui pautan https://www.ywm.gov.my/wakaf-air. Setiap caruman layak mendapat potongan cukai pendapatan di bawah Seksyen 44 (11C) Akta Cukai Pendapatan 1967, tertakluk kepada potongan yang boleh dituntut oleh individu ialah 7% dan syarikat 10% daripada pendapatan agregat mengikut kelulusan Kementerian Kewangan Malaysia [No. Rujukan Cukai: (8.09) 248/40/7-2078 (29) bertarikh 17 Julai 2019 (KASA 2021, 2020; Ali 2021; Noh 2021).

2.7.5. Sahabat Sungai(*Friends of River* , FoR)

Menurut Sahabat Sungai (FoR), sebanyak 145 FoR telah ditubuhkan di seluruh negara. Di Selangor, Majlis Mesyuarat Kerajaan Negeri (State Executive Council, EXCO) pada 25 Januari 2019 telah meluluskan penubuhan pelaksanaan pemuliharaan sungai yang dipengerusikan oleh pengerusi jawatankuasa tetap infrastruktur dan kemudahan awam serta lembaga sebagai urusetia. Kerajaan Selangor telah meluluskan belanjawan sebanyak RM1 juta sebagai usaha menyokong program FoR pada 2021. Salah satu inisiatif pemuliharaan sungai yang diperkenalkan melalui jawatankuasa ini ialah mewujudkan FoR di Negeri Selangor.

Objektif FoR ialah:

1. Meningkatkan kesedaran dan kecintaan masyarakat terhadap kepentingan sungai di Negeri Selangor dan pemuliharaan ekosistem.
2. Rasa pemilikan dan akauntabiliti dalam kalangan masyarakat terhadap sungai.
3. Bekerjasama dengan masyarakat setempat dalam melaksanakan program/aktiviti pemuliharaan sungai secara konsisten.
4. Mewujudkan persekitaran sungai yang bersih, meriah dan selamat untuk dikunjungi.

Sementara itu, 19 platform berasaskan komuniti telah diwujudkan dan platform disenaraikan di bawah dalam jadual:

Jadual 12 Sahabat Sungai di Selangor (di bawah LUAS)

No.	Nama Komuniti	Ketua Komuniti	Nama Sungai
1	Friends Sungai Klang Taman Melawati River	Kennedy Michael	Sungai Klang
2	Friends of Klang River Basin	Kalithasan K.	Lembangan Sg. Klang
3	Inspirasi Kawa dan Water Warriors	Affan Nasaruddin	Sungai Selangor
4	Belia Patriot YPNM	Lt Kol Bersekutu (PA) Hj Yann Razal	Taman Warisan Hulu Sg. Klang
5	JKP Zon 4 MPSJ	Ar Kamarul Hisham Bin Hj. Yeop Hashim	Sungai Klang
6	Inspirasi Kawa	Masbudi Abdul Malek	Sungai Selangor
7	Friends of Sg. Garing	Samsudin Bin Mohamad	Sungai Garing
8	Taman Rekreasi Paya Bakau Kg. Sijangkang	Mohd Suhaimi Bin Sanusi	Sungai Batu 8 Sijangkang
9	MPKK Kg. Melayu Bt. 16, Rawang	Adnan Bin Ahmad	Sungai Sepakat
10	Kelab Kebun Rumah Pangsa AU2	Tn. Haji Mohamad Halim Bin Mohamad Said	Sungai Klang
11	Kampung Taman Warisan	Mazelan Bin Jamaluddin	Sungai Klang
12	Kelab Rekreasi Sirip Biru Negeri Selangor	Zaidi Bin Ahmat at Haron	Sungai Sepang Besar
13	Komuniti Bestari Jaya	Zaleha Mat Saat	ORS Bestari Jaya
14	River4life	Airudin Bin Saranor	Sungai Alor Lempah
15	Kelab Rotary Malaysia	Dr. Dhileepan	Sungai Selangor
16	Desa Anggerik Serendah	Dr. Ir. Mohmad Asari Daud	Sungai Selaru
17	MPKK Sungai Apong	Mohd Shahrazad Bin Abd Ghani	Sungai Apong
18	Friends of Rivers, Malaysia	Dato Seri Zaini Ujang / Mansor Abd Ghani	Sungai seMalaysia /Friends of River Malaysia
19	Indah Water Konsortium	Indah Water Konsortium (IWK)	Anak Sungai Tambul Kota Damansara
			Anak Sungai Bukit Gasing, Petaling Jaya
			Desa Mentari, Petaling Jaya
			Tasik Seksyen 7, Shah Alam
			Sungai Langat (Kawasan Perdagangan Banting)
			Sungai Kanching, Templer
			Sungai Air Hitam / Parit Besar, Seksyen 4, Bandar Baru Bangi
			Sungai Air Hitam Tributary, Klang

2.7.6. Renjer Sungai:

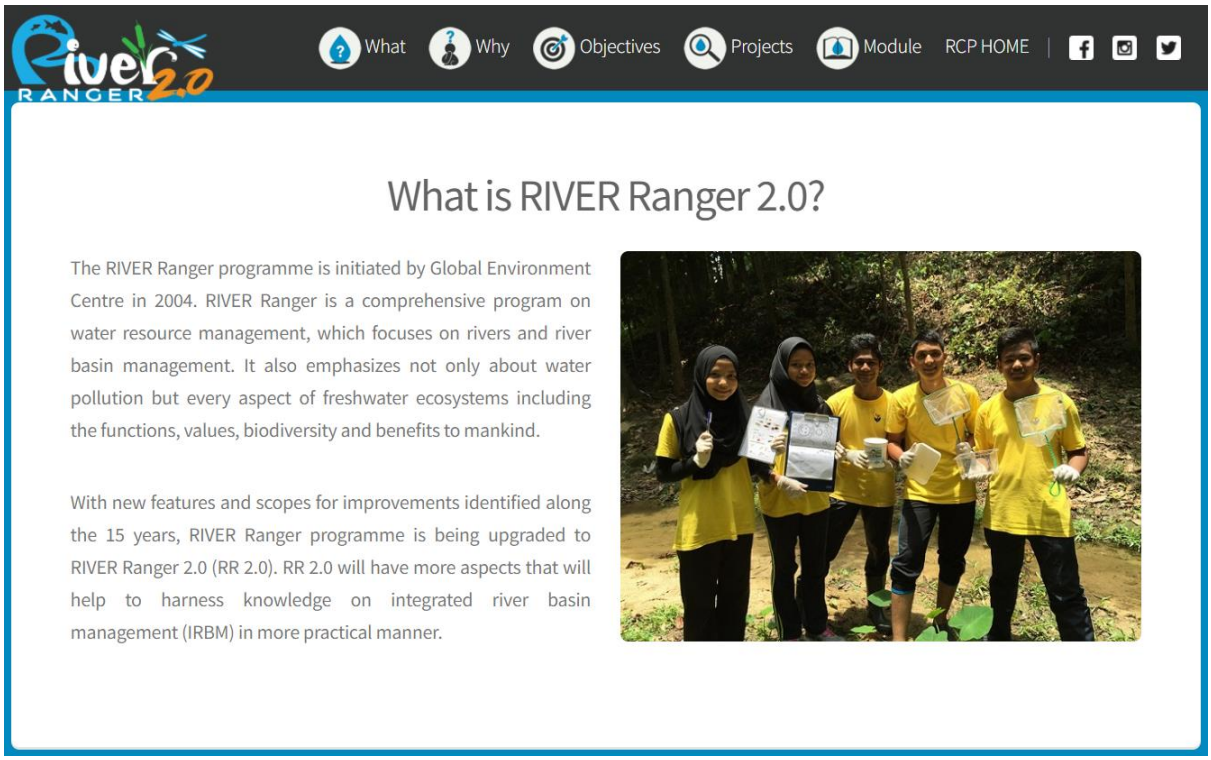

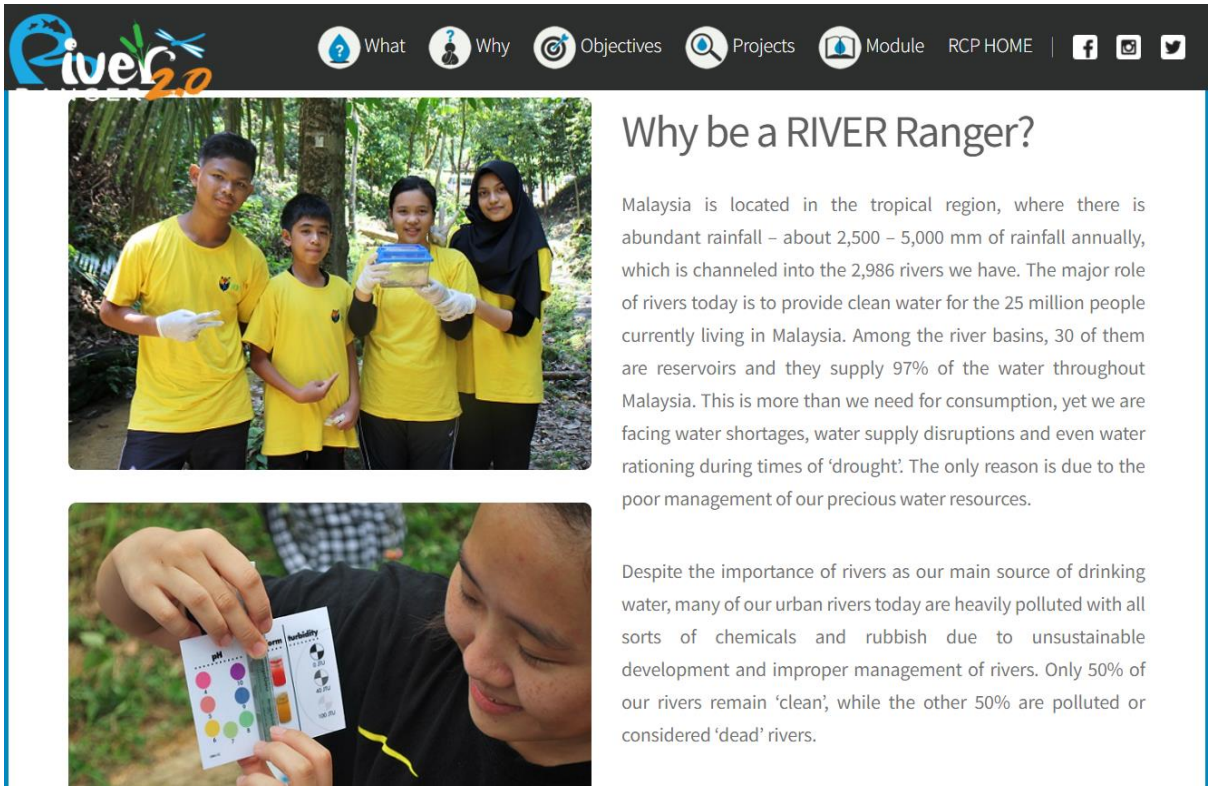

Sumber: GEC2021

Pusat Alam Sekitar Global (GEC) berbangga kerana menjadi yang pertama di Malaysia memperkenalkan konsep "Sains Sivik" sebagai satu cara untuk menggalakkan penyertaan masyarakat dalam pengurusan sungai. Konsep yang diterapkan adalah seperti berikut:

Banyak projek menekankan perkara tentang kesedaran dan pengetahuan, tetapi yang kurang ialah kemahiran untuk mengambil tindakan terhadap isu yang paling penting. Dengan memastikan orang ramai mempunyai kesedaran, pengetahuan dan kemahiran, barulah mereka boleh mengambil tindakan untuk menyelesaikan masalah yang dihadapi. Melalui latihan orang awam untuk menjadi saintis rakyat, mereka boleh menangani keadaan lembangan sungai berdekatan mereka dengan memainkan peranan penting dalam melindungi dan memulihara sungai kita.

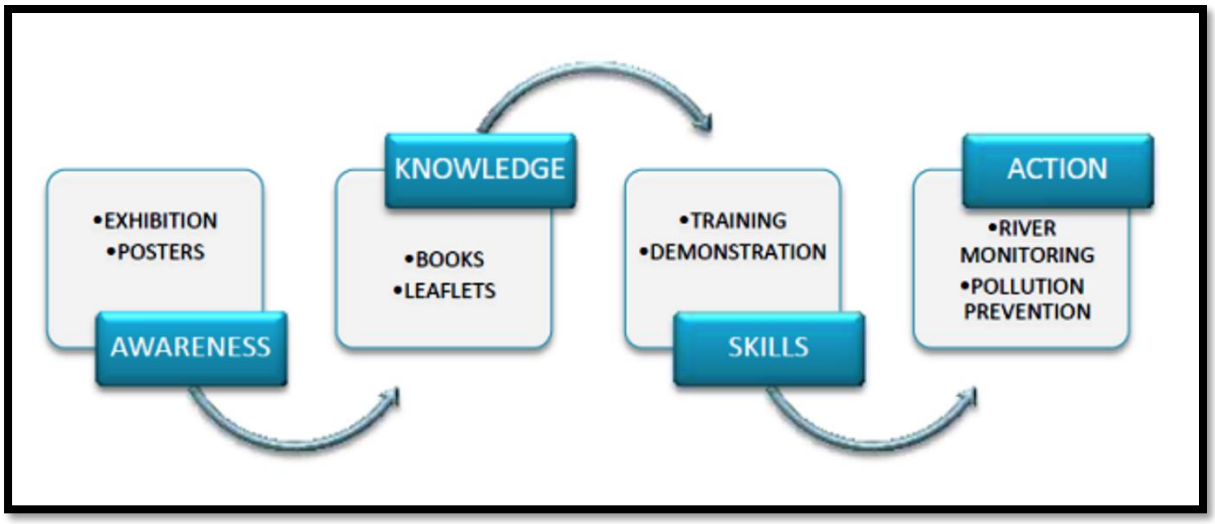

Sumber: GEC 2021

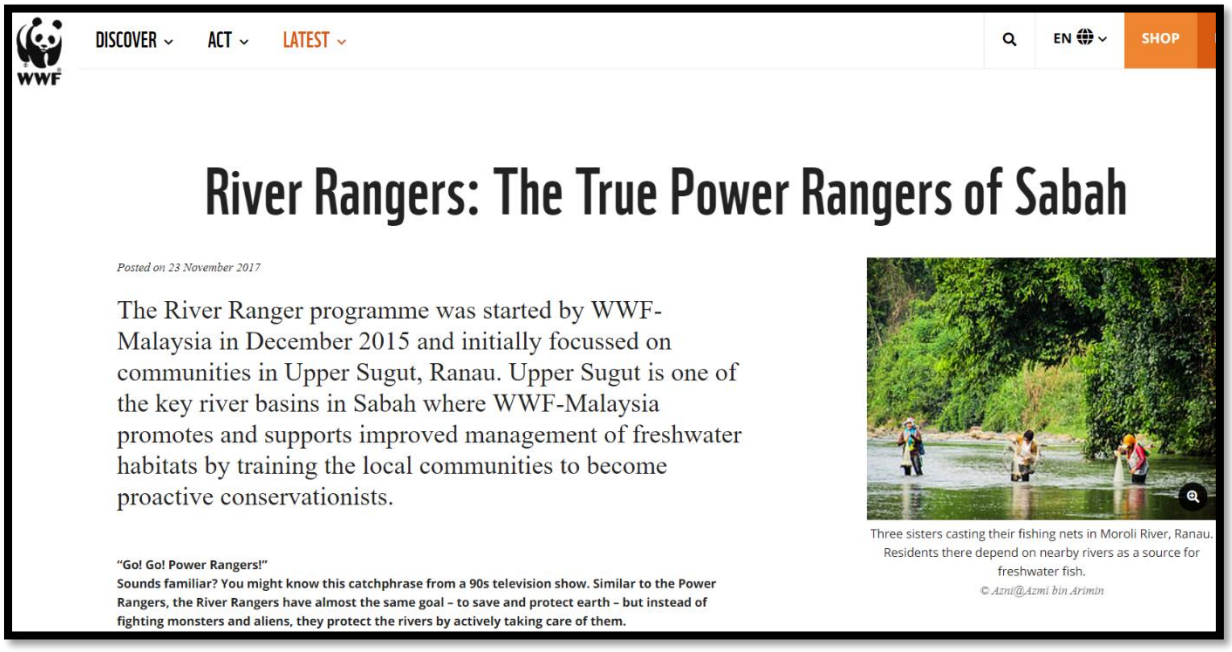

Sumber: WWF 2017a

Daripada pelatih kepada tenaga pengajar

Dengan pembiayaan daripada HSBC Bank Malaysia Berhad, WWF-Malaysia bekerjasama dengan Unit Pembangunan Masyarakat pejabat daerah Ranau untuk melatih 16 penduduk yang tinggal di lembangan Sungai Sugut Atas dan anak sungainya sebagai Renjer Sungai. Sejak menjadi Renjer Sungai Ranau, penduduk setempat telah menubuhkan sebuah kelab yang dinamakan Kelab Pemantau Sungai Daerah Ranau. Aktiviti pertama mereka ialah program pemantauan sungai untuk penduduk Kampung Perancangan dan Kampung Togis pada Januari 2016.

Daripada 16 Renjer Sungai Ranau, Zaini Sapin, Japli Sapin, Muslimah Sapin, dan Kanisah Asin telah menjadi tenaga pengajar kepada kumpulan baharu Renjer Sungai di Inanam. Mereka ditugaskan untuk melatih dan membimbing renjer baharu tentang kemahiran praktikal seperti pemantauan dan pemetaan pencemaran, dan cara mudah untuk memastikan kebersihan sungai (WWF 2017a).

Pengambilan Renjer Sungai Inanam

Kira-kira 13.4 kilometer panjang, tadahan Inanam terletak di timur laut Kota Kinabalu dan merupakan salah satu lembangan sungai utama di negeri ini. Tadahan ialah kawasan di mana air dikumpulkan oleh landskap semula jadi, seperti apabila air hujan serap oleh gunung dan bukit, yang akhirnya mengalir ke sungai, tasik dan lautan. Terdapat tiga sungai utama di kawasan tadahan ini; iaitu Sungai Inanam, Likas dan Darau. Sungai-sungai ini banyak terjejas oleh pembangunan yang tidak mampan dan dicemari oleh saliran dan sisa industri (WWF 2017a).

Menurut Jabatan Alam Sekitar Sabah, terdapat 293 punca pencemaran air yang berpotensi di sepanjang tebing Sungai Inanam setakat Ogos 2017. Punca pencemaran ini boleh dikesan berpunca daripada industri kecil dan sederhana serta kawasan perumahan di Inanam. Pembuangan sampah secara sembarangan adalah punca utama Sungai Inanam kekal tercemar dan jika keadaan ini berterusan, sungai itu mungkin tidak akan pulih. Menyedari keterukan isu ini, WWF-Malaysia bekerjasama dengan Dewan Bandaraya Kota Kinabalu untuk mengembangkan program Renjer Sungai ke Inanam dengan pembiayaan daripada HSBC Bank Malaysia Berhad.

Dari 28 hingga 29 Oktober 2017, masyarakat tempatan yang tinggal berhampiran dengan Sungai Inanam telah dijemput untuk menyertai bengkel Renjer Sungai pertama mereka. Sama seperti di Ranau, bengkel ini diadakan untuk merekrut River Renjer daripada komuniti Inanam untuk memacu usaha pemuliharaan sungai di kawasan mereka. Bengkel anjuran Dewan Bandaraya dan WWF-Malaysia itu turut dihadiri wakil Jabatan Pengairan dan Saliran (JPS), Unit Kemajuan Masyarakat Inanam (Community Development Unit of Inanam, UPPM) dan Jabatan Perlindungan Alam Sekitar (EPD) Sabah.

Datuk Bandar Kota Kinabalu Datuk Yeo Boon Hai berkata, "Kita perlu sedar bahawa sungai bukanlah tapak pembuangan, kerana pelupusan sisa tidak mampan memberikan kesan negatif kepada alam sekitar dan kita mesti berganding bahu dalam menjaga sungai kita." Beliau seterusnya menegaskan bahawa menyemai kasih sayang dan menjaga sungai kita adalah

penyelesaian yang berpanjangan kepada masalah itu. Beliau menambah, “Dewan Bandaraya Kota Kinabalu menyokong penuh program Renjer Sungai di Inanam selaras dengan visi kami untuk menjadikan Kota Kinabalu sebuah bandar bersih, hijau dan boleh didiami menjelang 2020.”

Pada Hari 1 bengkel, para peserta telah diperkenalkan dengan program Renjer Sungai dan isu alam sekitar yang mempengaruhi sungai, pengurusan sumber air, dan ekosistem air tawar, yang merangkumi kepelbagaian biologi, fungsi, nilai dan manfaat kepada manusia.

Semasa kerja lapangan pada Hari 2, para peserta mempelajari tiga teknik pemantauan sungai:

- **Pemerhatian fizikal**, yang melibatkan penggunaan lima deria manusia (bau, penglihatan, bunyi, sentuhan, dan rasa) untuk menentukan kesihatan sungai.
- **Ujian kimia**, untuk menentukan tahap pH, oksigen terlarut dan unsur-unsur lain di dalam air.
- **Pemerhatian biologi**, yang melibatkan analisis bilangan dan jenis spesies yang wujud di sungai yang dipantau.

Penduduk Inanam, Fatimah Munsin, teruja menjadi Renjer Sungai dan berminat untuk mengaplikasi ilmu yang diperoleh melalui aktiviti pemantauan sungai di kampungnya. Renjer Sungai baharu akan menjalankan aktiviti bulanan ini dan menyerahkan laporan kepada WWF-Malaysia.

"Saya juga ingin berkongsi pengetahuan Renjer Sungai saya dengan komuniti lain, termasuk mereka di luar Inanam," tambah Fatimah. “Sekarang kita mempunyai program Renjer Sungai di Inanam, dan lebih ramai orang, terutamanya belia kita, akan melihat mengapa kita perlu melindungi sungai kita.”

Acara dua hari itu diakhiri dengan perbincangan mengenai cabaran yang dihadapi oleh Renjer Sungai baharu di kampung mereka, serta inisiatif masa depan mereka. Diilhamkan daripada bengkel ini, Renjer Sungai turut mengambil inisiatif untuk menubuhkan Jawatankuasa Pemantauan Kebersihan Sungai bagi pemuliharaan Sungai Inanam.

Menurut Dato’ Dr Dionysius Sharma, Pengarah Eksekutif/CEO WWF-Malaysia ketika itu, “Program Renjer Sungai meningkatkan penghargaan terhadap sungai dan mengingatkan kita bahawa air bersih sangat berharga dan merupakan sumber semula jadi yang sangat terhad. Pengalaman masa lalu kami dengan Renjer Sungai Ranau telah mengajar kami bahawa program ini adalah inisiatif yang didorong oleh komuniti yang hebat dan contoh hebat untuk bekerjasama menjadikan segalanya mungkin.”

2.8. Komunikasi, Pendidikan dan Kesedaran Awam (*Communication, Education and Public Awareness* atau CEPA) untuk IWRM

What is CEPA?

Article 13 of the Convention on Biological Diversity directs the Parties to promote and encourage understanding and develop education and public awareness programs. This Article has been interpreted in subsequent decisions to encompass communication, education and public awareness or CEPA.

Unfortunately it not sufficient to simply tell people about biodiversity and what is happening so that they can correct what they do. The changes required of people will not come about by rational individual choice alone. Biodiversity planners need to think differently about using communication, education and public awareness rather than just as a way to make scientific information available to the public.

What does CEPA mean?

CEPA stands for Communication, Education and Public Awareness and is a term introduced for the work program of the CBD on this cross cutting issue.

- CEPA deals with the processes that attract, motivate and mobilize individual and collective action for biodiversity.
- CEPA comprises a broad range of social instruments including information exchange, participatory dialogue, education and social marketing.
- CEPA brings out common interests amongst stakeholders to conserve and use biodiversity sustainably.
- CEPA provides the means to develop networks, partnerships and support knowledge management.
- CEPA provides the ways to manage the processes of multi stakeholder dialogue, and to gain cooperation of different groups.
- CEPA includes action learning or action research as a means to learn reflectively from experience, such as in adaptive management.
- CEPA provides the tools to develop capacity to support biodiversity.
- CEPA is a change management process vital to implement the NBSAPs.

THE TERMS ASSOCIATED WITH CEPA

C for communicating, connecting, capacity building, change in behaviour;

E for educating, empowerment (learning and professional updating);

P for public, public awareness, public participation, policy instrument;

A for awareness, action, action research.

Sumber: (IUCN 2007)

What role does CEPA play in biodiversity conservation?

As shown in the diagram below, there is a complex interplay of underlying causes (primary drivers) and direct causes (proximate drivers) that affect biodiversity conservation. To reduce the impact of these drivers on biodiversity many sectors need to be involved. CEPA (Communication, Education and Public Awareness) has a role in identifying these drivers as well as in bringing about the learning and change processes in society to deal with them.

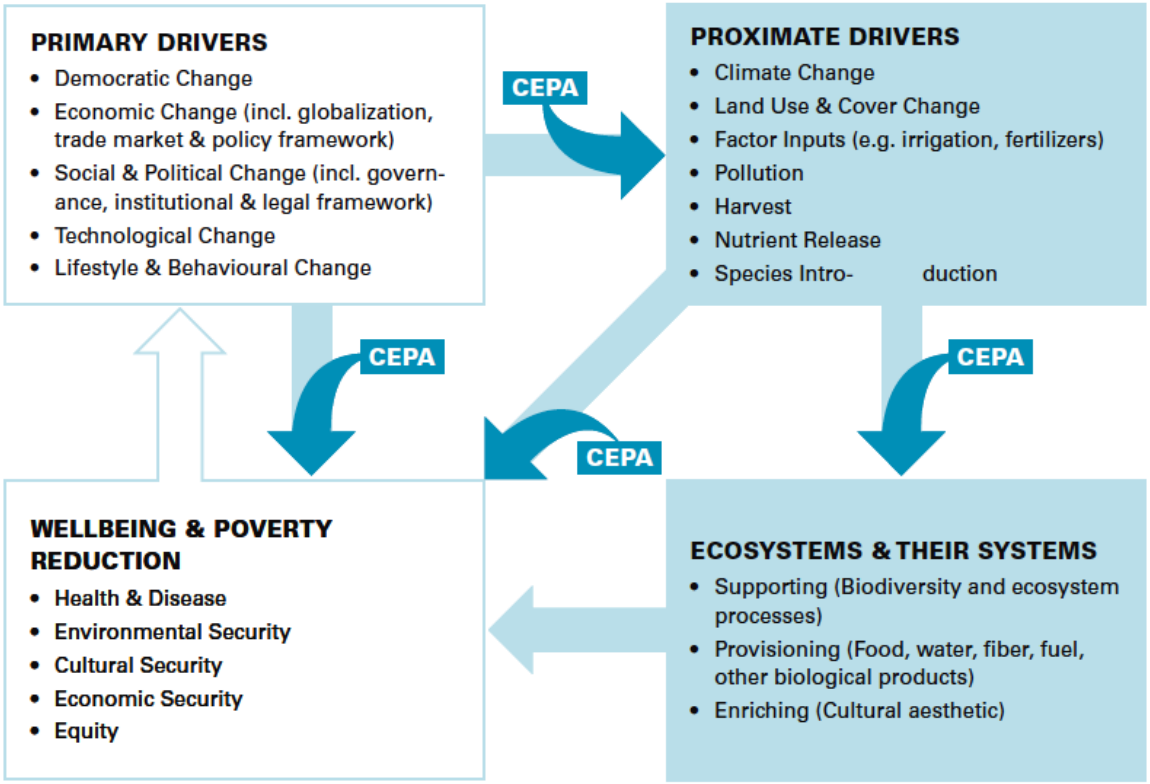

The added value of communication, education and public awareness (CEPA) in biodiversity policy, project planning and implementation

Sumber: (IUCN 2007)

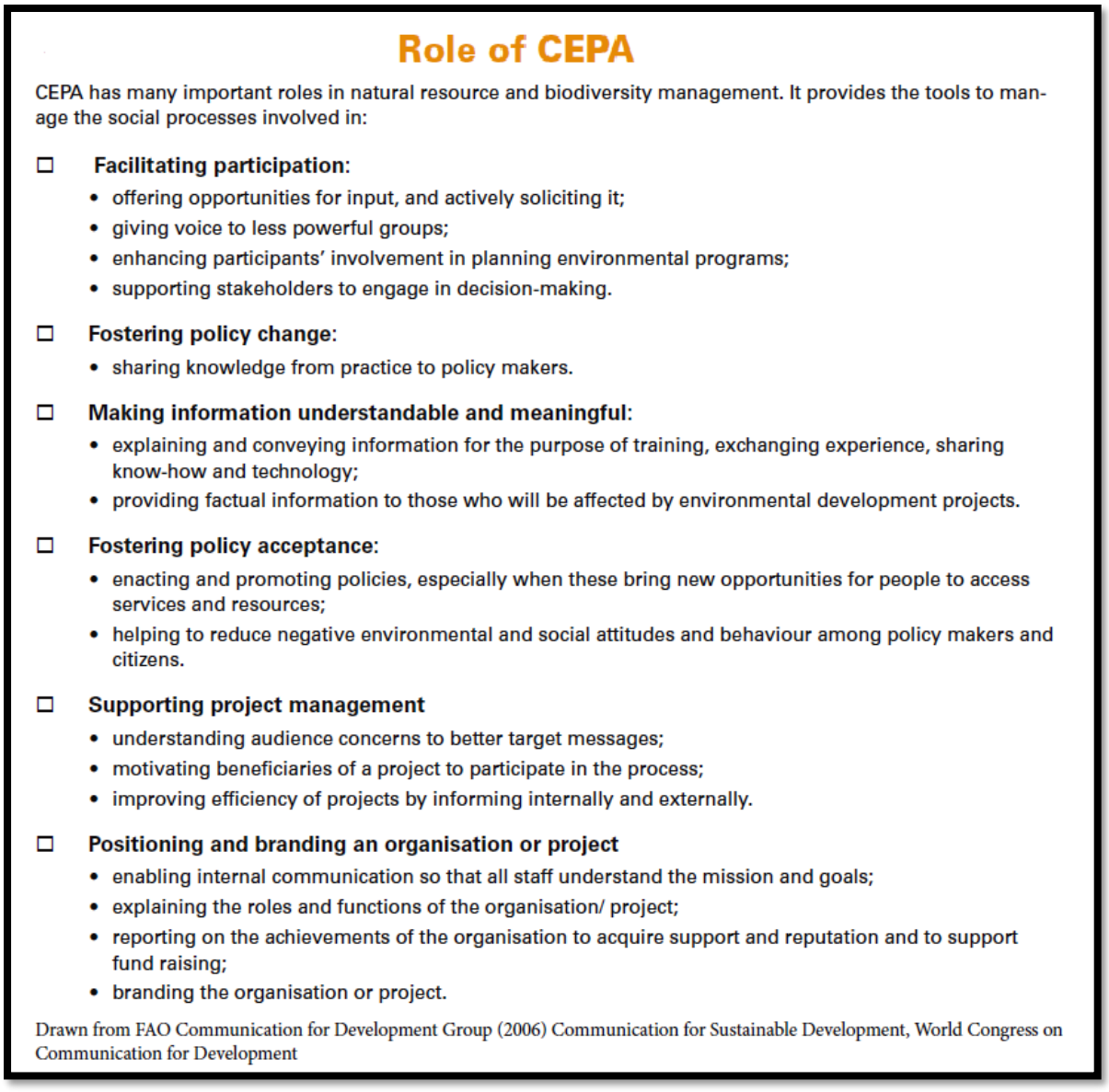

Role of CEPA

CEPA has many important roles in natural resource and biodiversity management. It provides the tools to manage the social processes involved in:

- ☐ **Facilitating participation**:
  - offering opportunities for input, and actively soliciting it;
  - giving voice to less powerful groups;
  - enhancing participants' involvement in planning environmental programs;
  - supporting stakeholders to engage in decision-making.
- ☐ **Fostering policy change**:
  - sharing knowledge from practice to policy makers.
- ☐ **Making information understandable and meaningful**:
  - explaining and conveying information for the purpose of training, exchanging experience, sharing know-how and technology;
  - providing factual information to those who will be affected by environmental development projects.
- ☐ **Fostering policy acceptance**:
  - enacting and promoting policies, especially when these bring new opportunities for people to access services and resources;
  - helping to reduce negative environmental and social attitudes and behaviour among policy makers and citizens.
- ☐ **Supporting project management**
  - understanding audience concerns to better target messages;
  - motivating beneficiaries of a project to participate in the process;
  - improving efficiency of projects by informing internally and externally.
- ☐ **Positioning and branding an organisation or project**
  - enabling internal communication so that all staff understand the mission and goals;
  - explaining the roles and functions of the organisation/ project;
  - reporting on the achievements of the organisation to acquire support and reputation and to support fund raising;
  - branding the organisation or project.

Drawn from FAO Communication for Development Group (2006) Communication for Sustainable Development, World Congress on Communication for Development

Sumber: (IUCN 2007)

2.8.1. Pemikiran Sistem

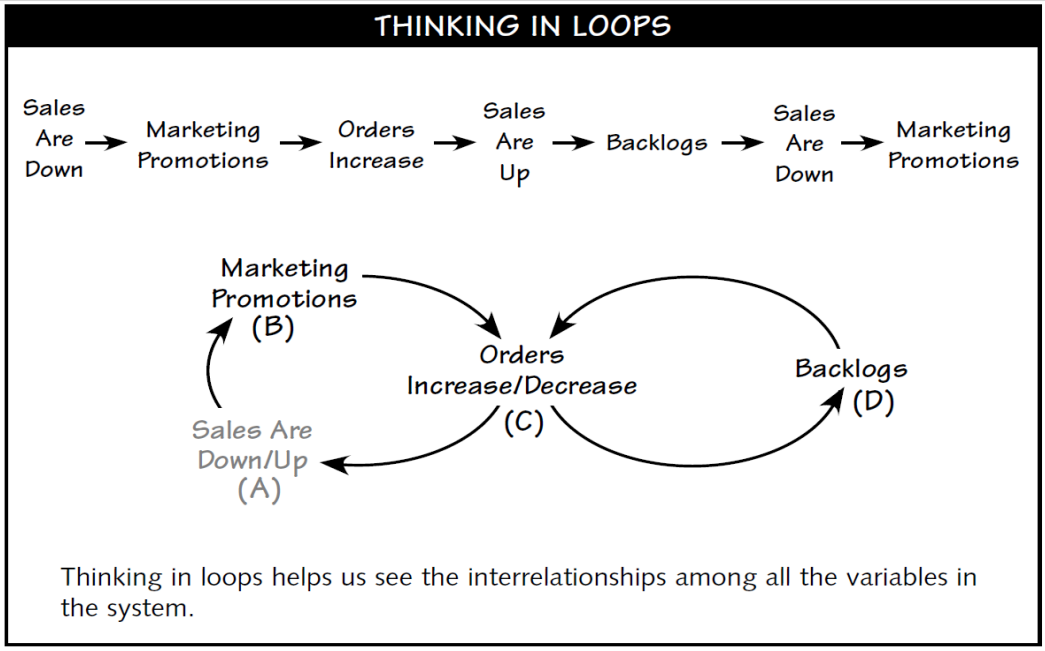

Rajah 60 Proses dalam pemikiran sistem untuk melihat perkaitan antara semua pemboleh ubah dalam sistem (Kim 1999)

Asas Penting Tingkah Laku Sistemik

Mengukuhkan dan Mengimbangi Proses Maklum Balas hanyalah sebahagian daripada gambaran apabila kita memikirkan tentang cara sistem bertindak. Untuk menjelaskan gambarannya, mari pertimbangkan beberapa contoh tindakan sistemik yang kita semua alami. Sebagai contoh, mungkin anda pernah bekerja di sebuah syarikat yang pada mulanya berkembang pesat dalam jualan, namun runtuh beberapa tahun kemudian. Atau, mungkin anda terlibat dalam salah satu hobi kegemaran Amerika, berdiet menurut hobi di mana anda terus kehilangan 15 paun yang sama berulang kali. Atau, anda mungkin masih ingat, semasa anda mula-mula belajar menunggang basikal, anda terhuyung-hayang di jalanan cuba menstabilkan diri anda dan akhirnya terjatuh (Kim 1999).

Semua contoh ini mungkin kelihatan sama sekali tidak berkaitan pada permukaannya; namun, jika kita melihatnya dengan lebih dekat, kita boleh mengenal pasti beberapa perkara yang sangat asas yang mempunyai persamaan. Malah, semua tingkah laku sistemik boleh diterangkan melalui hanya dua proses asas — dinamakan proses pengukuhan dan pengimbangan. Kedua-dua "asas penting" tingkah laku sistemik ini melibatkan maklum balas yang berbeza. Dan, gabungan proses inilah yang menimbulkan pelbagai jenis tindakan dinamik dalam sistem yang kita lihat di sekeliling kita (Kim 1999).

Proses Memperkukuh: Enjin Pertumbuhan dan Keruntuhan

Proses pengukuhan timbul daripada apa yang disebutkan sebagai maklum balas positif. Ini bukan bertujuan sekadar memuji kerja yang dilakukan dengan baik. Dalam istilah sistem, ia bermaksud maklumat yang turut mengubah searah dengan maklum balas. Dalam erti kata lain, perubahan berturut-turut menambah kepada perubahan sebelumnya dan mengekalkan perubahan ke arah yang sama (Kim 1999).

Jadual 13 Kaedah agensi IWRM untuk Pembinaan Keupayaan

Bil.	Aktiviti	Tarikh	Sederhana	Agensi Kerjasama
Suruhanjaya Perkhidmatan Air Negara (SPAN)				
1	Kempen pengurangan NRW	Sekali-sekala	Akhbar (BH & NST)	-
2	Inisiatif Pemuliharaan Air	Sekali-sekala	Jerayawara	Kerajaan Negeri Kedah
3	Kempen Pemuliharaan Air Bersih	Sekali-sekala	Media Elektronik (RTM, TV1)	RTM
4	Kempen Pembuangan Enap Cemar	Sekali-sekala	Video/Grafik (media sosial)	ML Studios
5	Kempen Pemuliharaan Air Bersih	Sekali-sekala	Media Elektronik (Bernama TV)	Bernama
6	Kempen Pemuliharaan Alam Sekitar Mampan (Air)	Sekali-sekala	Papan Iklan	-
7	Kempen Kesedaran Pengurangan NRW	Sekali-sekala	Video/Grafik (media sosial)	ML Studios
8	Kempen Pemuliharaan Air Bersih	Sekali-sekala	Media Elektronik (TV Al Hijrah)	TV Al Hijrah
9	Aktiviti Penguatkuasaan (pencurian air)	Sekali-sekala	Media Nasional	Pengurusan Air Selangor
10	Aktiviti Penguatkuasaan (pencurian air)	Sekali-sekala	Media Nasional	Air Selangor
11	Aktiviti Penguatkuasaan (pencemaran laluan air)	Sekali-sekala	Media Nasional	LUAS dan Air Selangor
12	Kempen Hentikan Pencemaran Sungai	Sekali-sekala	Pihak akhbar (BH & NST)	-
13	Kempen untuk Menghentikan Pembuangan Sisa Berjadual ke dalam Saluran Pembetungan Awam	Sekali-sekala	Media sosial	-
14	Kempen Penggunaan Produk dengan Label Cekap Air	Sekali-sekala	Media sosial	-
15	Aktiviti Penguatkuasaan (pencemaran bau)	Sekali-sekala	Media Nasional	JAS dan LUAS
16	Aktiviti Penguatkuasaan (pencemaran laluan air)	Sekali-sekala	Media sosial	-
17	Aktiviti Penguatkuasaan (pencemaran sumber air)	Sekali-sekala	Media Nasional	-
18	Kerjasama tentang SPAN dengan penuntut TVET Mara Dalam talian	Sekali-sekala	Facebook	MARA
19	OPS AIR RAYA (pencemaran pembetung dan saluran air)	Sekali-sekala	Media sosial	-
20	Aktiviti Penguatkuasaan (pencurian air)	Sekali-sekala	Media Nasional	Air Selangor
21	Aktiviti Penguatkuasaan (pencurian air)	Sekali-sekala	Media Nasional	Pengurusan Air Selangor
22	Ceramah tentang Pencemaran Air	Sekali-sekala	Media Elektronik (Bernama TV)	Bernama
23	Aktiviti Penguatkuasaan (pencurian air)	Sekali-sekala	Media sosial	RSAJ
24	Malaysia Prihatin : Sumber Air Pengguna (wawancara)	Sekali-sekala	Media Elektronik (RTM, TV1)	RTM
25	Aktiviti Penguatkuasaan (pencurian air)	Sekali-sekala	Media sosial	SATU
26	Aktiviti Penguatkuasaan (pencurian air)	Sekali-sekala	Media sosial	SAINS
27	Aktiviti Penguatkuasaan (pencurian air)	Sekali-sekala	Media sosial	SAINS
28	Aktiviti Penguatkuasaan (pencurian air)	Sekali-sekala	Media Nasional	Pengurusan Air Selangor
29	Aktiviti Penguatkuasaan (pencurian air)	Sekali-sekala	Media Nasional	Pengurusan Air Selangor

30	Pemuliharaan Air Tanggungjawab kita	Sekali-sekala	Media Elektronik (RTM, TV1)	RTM
31	Ceramah tentang Implikasi Pencemaran Sungai	Sekali-sekala	Media Elektronik (Bernama TV)	Bernama
32	Kempen Video: Jimat Air	Sekali-sekala	Media sosial/Media elektronik	RTM
33	Kempen Video: Kesan Perubahan Iklim	Sekali-sekala	Media sosial/Media elektronik	RTM
34	Perbincangan tentang Pemuliharaan Alam Sekitar	Sekali-sekala	Webinar	
35	Kempen Video: Dilarang Mencemari Sumber Air	Sekali-sekala	Media sosial/Media elektronik	RTM
36	Komuniti Gotong-royong Paip Air	Sekali-sekala	Media sosial	Kerajaan Negeri Kedah
37	Kempen Video: Proses Rawatan Air	Sekali-sekala	Media sosial/Media elektronik	RTM
38	Aktiviti Penguatkuasaan (pencemaran bau)	Sekali-sekala	Media Nasional	JAS, LUAS, IWK, MPS
39	Wawancara tentang Pencemaran Air	Sekali-sekala	Media Elektronik (RTM, TV1)	RTM
40	Kempen Radio - Peranan SPAN	Sekali-sekala	Manis FM	Manis FM
41	Bengkel Kes Pendakwaan untuk Agensi Pensijilan (Pembetungan) di bawah Seksyen 20 dan 45 Akta 655	Tahunan		SPAN dan Pengendali Pembetungan
42	Latihan Audit Pematuhan Produk	Tahunan		SPAN dan agensi berkaitan
43	Program Bengkel Penguatkuasaan di bawah Akta 655 dan Program Antirasuah	Tahunan		SPAN dan Pengendali Air dan Pembetungan
Jabatan Alam Sekitar				
1	22 April - Hari Bumi	Tahunan	Secara fizikal/dalam talian	
2	5 Jun – Hari Alam Sekitar Sedunia	Tahunan	Secara fizikal/dalam talian	
3	16 September – Hari Ozon Sedunia	Tahunan	Secara fizikal/dalam talian	
4	21 Oktober – Hari Alam Sekitar Negara	Tahunan	Secara fizikal/dalam talian	
5	Kem Kesedaran Alam Sekitar	Tahunan	Secara fizikal/dalam talian	
6	Program Rakan Alam Sekitar; a. Denai Sungai Kebangsaan b. Sahabat Sungai c. Aktiviti gotong royong di kawasan sungai d. River Rangers bersama NGO e. Rakan Saintis Sungai	Tahunan	Secara fizikal/dalam talian	

7	Anugerah Sekolah Lestari Anugerah Alam Sekitar Modul pengurusan / kepentingan sumber air	Tahunan	Secara fizikal/dalam talian	
8	Pameran bertemakan alam sekitar	Tahunan	Secara fizikal/dalam talian	
9	Pidato Alam Sekitar	Tahunan	Secara fizikal/dalam talian	
10	Anugerah Langkawi Kelestarian Alam Sekitar	Tahunan	Secara fizikal/dalam talian	
11	Pertandingan 3 Minit Tesis Alam Sekitar Bahasa Melayu	Tahunan	Secara fizikal/dalam talian	

2.8.2. Sokongan melalui Latihan

Bagi memastikan keselamatan air minum yang terbaik, Pertubuhan Kesihatan Sedunia (WHO, 2004), melalui Garis Panduan untuk Kualiti Air Minum mengesyorkan penggunaan WSP sebagai pendekatan optimum untuk penilaian risiko dan pengurusan kualiti air minum. WSP biasanya dibangunkan oleh pembekal air dengan tujuan mengawal bahaya dan kejadian yang boleh menyebebkan bahaya sedemikian kepada sistem, dan meningkatkan keselamatan keseluruhan air minum. WSP menyediakan asas untuk perlindungan sistem dan kawalan proses demi memastikan bahawa bilangan patogen dan kepekatan bahan kimia dan radionuklid tidak melebihi tahap yang ditetapkan untuk memenuhi sasaran kesihatan awam, dan air boleh diterima oleh pengguna. Bagi memastikan keselamatan air minum yang terbaik, Pertubuhan Kesihatan Sedunia (WHO, 2004), melalui Garis Panduan untuk Kualiti Air Minum mengesyorkan penggunaan WSP sebagai pendekatan optimum untuk penilaian risiko dan pengurusan kualiti air minum. WSP biasanya dibangunkan oleh pembekal air dengan tujuan mengawal bahaya dan kejadian yang memperkenalkan bahaya sedemikian kepada sistem, dan meningkatkan keselamatan keseluruhan air minum. WSP menyediakan asas untuk perlindungan sistem dan kawalan proses untuk memastikan bahawa bilangan patogen dan kepekatan bahan kimia dan radionuklid tidak melebihi tahap yang ditetapkan untuk memenuhi sasaran kesihatan awam, dan air boleh diterima oleh pengguna.

Walaupun tidak semua bahaya kepada kesihatan manusia berkaitan dengan ekosistem akuatik, terdapat beberapa pertindihan antara pengurusan alam sekitar untuk perlindungan alam sekitar dan untuk perlindungan kesihatan manusia. Di mana sistem pengurusan alam sekitar ada, mereka mungkin menyokong pengurusan tadahan untuk bekalan air, dan mungkin boleh mengembangkan sistem untuk memasukkan sasaran kualiti air minum (Rajah 61).

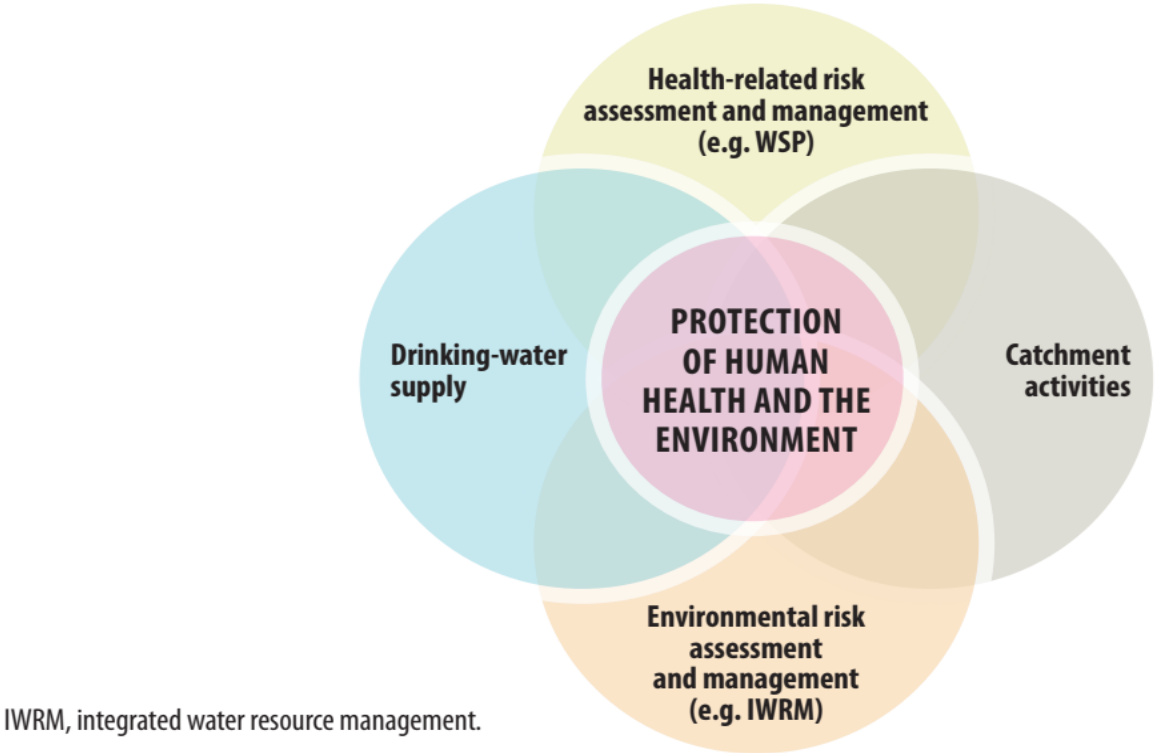

Rajah 61 Persamaan antara pengurusan alam sekitar dan kesihatan di kawasan tadahan air (daripada WHO, 2016)

Rajah 62 menunjukkan rangka kerja contoh yang mungkin untuk mengurus isu kualiti air di kawasan tadahan dengan menyepadukan falsafah WSP dengan pendekatan sedia ada untuk perlindungan alam sekitar. Pendekatan sedemikian boleh melindungi kualiti air untuk manfaat kesihatan manusia dan alam sekitar.

Pengalaman sesetengah negara dalam menyepadukan prinsip pengurusan risiko untuk kualiti air minum ke dalam konteks pengurusan risiko alam sekitar boleh disertakan, di samping kelebihan integrasi tersebut.

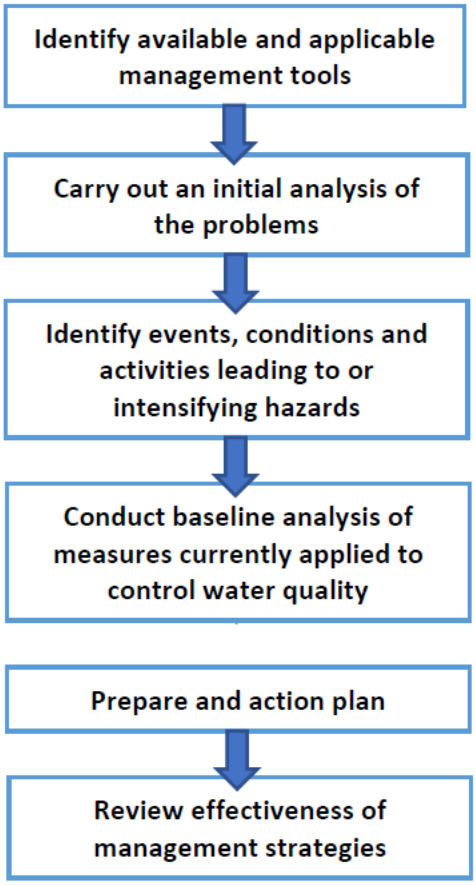

Rajah 62 Contoh rangka kerja untuk penyepaduan WSP dengan pendekatan untuk perlindungan alam sekitar

Selain IWRM, WSP dan SSP, terdapat banyak prinsip penilaian risiko dan rangka kerja pengurusan dengan tumpuan alam sekitar tersedia dan digunakan di seluruh dunia, termasuk:

- Analisis Bahaya dan Titik Kawalan Kritikal (HACCP)
- Penilaian Kesan Alam Sekitar)(EIA)
- Penilaian Risiko Alam Sekitar (ERA), dan
- Piawaian Pengurusan Alam Sekitar ISO 14000.

Banyak alat IWRM, sebaliknya, dikaitkan dengan pengaturan institusi dan tadbir urus untuk pengurusan air dan bukannya langkah kawalan langsung. Sebagai contoh, membangunkan dan menguatkuasakan peraturan kualiti air dan pencemaran alam sekitar akan membantu meminimumkan risiko pencemaran air sumber. Pelibatan pihak berkepentingan, termasuk

dengan pihak berkepentingan tadahan dan pengawal selia alam sekitar, digalakkan dalam proses WSP. Melibatkan diri dengan pelbagai pihak berkepentingan tadahan, sebagai contoh, adalah penting dalam mengenal pasti risiko dan peluang di luar sfera pengaruh segera pembekal air itu sendiri. Walaupun tidak semua isu pengurusan tadahan boleh dimasukkan ke dalam WSP, perlindungan sumber air minum memerlukan inisiatif bersepadu dan strategik antara pelbagai pihak berkepentingan, termasuk pembekal air dan pasukan WSP (WHO, 2017).

Prinsip Pencemar yang Membayar (PPP), misalnya, adalah amalan yang diterima umum, bukan salah satu alat pengurusan risiko. Alat lain yang telah dilaksanakan atau mudah didapati termasuk peraturan, prosedur pengurusan dan undang-undang kecil, standard kualiti air, instrumen ekonomi, sistem pemantauan, alat pemodelan dan platform komunikasi dan perancangan yang mantap.

3. Tahap Pertengahan 2- Pembinaan Keupayaan Pendukung IWRM

3.1. Sokongan Dasar untuk Pelaksanaan IWRM

3.1.1. Analisis Dasar untuk IWRM

Jadual 14. Analisis Dasar tentang AACB untuk IWRM di Malaysia

Sl.	Bidang Tema	Dasar/Pelan Strategik	Pihak Berkuasa Pelaksana	Kekuatan	Kelemahan	Peluang	Cabaran/Isu
1.	Dasar Air	Dasar Sumber Air Negara 2011	MNRE/MOSTI	1. Memastikan antara 18 dasar negara disemak dan dipetakan secara percuma (dasar daripada MNRE, KPM, MPIC, KeTTHA, MOSTI dan lain-lain.) 2. Menguruskan sumber air dengan cekap dan berkesan (memberikan perhatian kepada aspek kuantiti dan kualiti) - Peningkatan permintaan air hasil daripada pertumbuhan penduduk dan perindustrian, ditambah lagi dengan kemerosotan sumber tanah dan air, menunjukkan keperluan untuk menguruskan sumber air secara cekap dan berkesan. 3. Melangkah ke arah pengurusan lembangan sungai bersepadu - Lembangan sungai ialah unit geografi dengan sempadan yang jelas yang menggambarkan keseluruhan proses hidrologi dan melangkaui had politik dan pentadbiran. Oleh itu, ia	1. Dasar NWR ialah dasar terikat masa untuk dipadankan dengan garis masa Rancangan Pembangunan Malaysia 2. Tiada strategi Sokongan ditemukan 3. Tiada strategi dasar yang proaktif dan senarai tugasan dalam pembinaan keupayaan dan kesedaran tentang bahagian justifikasi 4. Tidak jelas tentang tadbir urus institusi - Konflik Politik 5. Tidak menyelitkan kesedaran, sokongan dan pembinaan keupayaan tentang air dalam dasar negara 6. Kekurangan pengurusan risiko dan nilai risiko sumber air dalam dasar negara. 7. Tiada hala tuju yang jelas tentang dana dan kewangan Pada masa ini, memandangkan pengurusan air telah dibahagikan dan berpecah-belah, dana dan kewangan juga berasaskan sektor. Beberapa kesedaran, sokongan dan pembinaan	1. Menyelesaikan perkara yang berhubung dengan arahan dasar dalam memetakan hubungan antara dasar dengan kuasa perundangan yang berkaitan 2. Sumber air hendaklah dianggap sebagai keutamaan negara 3. Perkongsian untuk melangkaui pemegang kepentingan kerajaan yang tradisional	1. Komen panel: -Pewartaan tadahan air tidak disertakan 2. Perlu meluaskan objektif dasar yang meliputi tujuan pemuliharaan dan kegunaan mampan, objektif sosial, budaya dan ekuiti, dan institusi untuk menyokong dan mengukuhkan rangka kerja institusi dan undang-undang

Sl.	Bidang Tema	Dasar/Pelan Strategik	Pihak Berkuasa Pelaksana	Kekuatan	Kelemahan	Peluang	Cabaran/Isu
				adalah unit pengurusan yang ideal untuk menangani masalah air. 4. Menterjemahkan kesedaran kepada kehendak dan keupayaan politik - Ketiadaan kepimpinan sektor dan kemahuan politik untuk melaksanakan pembaharuan yang amat diperlukan telah mengakibatkan kemerosotan kualiti air, penurunan ketersediaan air dan konflik dalam kalangan pengguna (pengguna pengairan, hidrokuasa, industri dan domestik). Oleh itu, terdapat keperluan untuk menyemai kesedaran tentang nilai ekonomi, sosial dan alam sekitar bagi air dalam kalangan ahli politik, pembuat keputusan dan pihak berkepentingan lain dalam sektor air. 5. Melangkah ke arah perkhidmatan air yang mencukupi, selamat dan mampu milik sesuai dengan status negara maju menjelang 2020 - Infrastruktur yang tidak mencukupi, kekurangan kesedaran awam dalam pengurusan sumber air, dan dasar air yang tidak sesuai telah memberikan	keupayaan pengurusan air juga berdasarkan tanggungjawab sosial korporat industri dan perniagaan. 1. Tiada penginstitusian pada Pembinaan Keupayaan 2. Strategi komunikasi yang tidak jelas pada semua peringkat hierarki 3. Perundangan yang tidak jelas Pertindihan dasar dan peraturan dalam kalangan institusi kerajaan, secara mendatar dan menegak. IWRM pada peringkat lembangan sungai dihalang oleh mandat, peraturan dan dasar yang berbeza dalam kalangan institusi kerajaan. Masalah utama, sebagai contoh, adalah status tanah yang tidak jelas di kawasan pemuliharaan tadahan air yang rapuh dan di sepanjang tebing sungai. Hal ini menyebabkan konflik yang tidak dapat diselesaikan berkenaan dengan tanah, sumber asli, dan alam sekitar dalam kalangan pelbagai kementerian, jabatan, agensi dan yang paling teruk dalam kerajaan negeri. 1. Kekurangan akses kepada data yang mencukupi dan boleh dipercayai. Data yang berkaitan dengan IWRM pada peringkat lembangan tersebar dalam kalangan institusi kerajaan yang		

Sl.	Bidang Tema	Dasar/Pelan Strategik	Pihak Berkuasa Pelaksana	Kekuatan	Kelemahan	Peluang	Cabaran/Isu
				kesan negatif kepada sektor air. Secara amnya, sistem pengagihan air sedia ada untuk kegunaan domestik dan pengairan sebahagian besarnya tidak cekap dan merosot dengan cepat. Terdapat keperluan untuk perundangan dan dasar bagi menggalakkan penyertaan sektor swasta.	berbeza. Banyak institusi mengumpul dan mengurus data dan maklumat tentang sumber air, tetapi kualiti data dan pertukaran maklumat menghadapi halangan. Penguatkuasaan undang-undang yang lemah. Kerajaan Malaysia sering gagal menguatkuasakan undang-undang yang melindungi rakyat dan alam sekitar. Keadaan ini sebahagiannya disebabkan oleh kekurangan keupayaan dan kemampuan untuk memantau, tetapi juga disebabkan oleh kekurangan pengetahuan tentang undang-undang alam sekitar oleh pegawai penguatkuasa undang-undang, seperti hakim. Kes alam sekitar selalunya memerlukan pengesahan saintifik. Oleh sebab kekurangan pengetahuan dan data saintifik, kes dan bukti yang dibawa ke mahkamah selalunya sangat lemah. Akibatnya, pencemaran industri telah menjadi masalah alam sekitar tanpa penghujung, dengan banyak kes masih tidak dapat diselesaikan. Penalti semasa di bawah Akta Kualiti Alam Sekeliling 1987 juga perlu disemak. Penalti sebanyak RM500,000 bagi setiap kesalahan nampaknya menjadi "wang mudah" khasnya kepada industri utama. Penyertaan komuniti dalam pelaksanaan IWRM adalah		

Sl.	Bidang Tema	Dasar/Pelan Strategik	Pihak Berkuasa Pelaksana	Kekuatan	Kelemahan	Peluang	Cabaran/Isu
					terhad dan tidak diwakili secara sama rata. Salah satu punca yang diakui secara meluas bagi kegagalan untuk membangunkan dan melaksanakan IWRM yang disebutkan di atas ialah kurangnya pelibatan penduduk dan komuniti setempat. Penyertaan selalunya terhad kepada perundingan awam, apabila komuniti hanya boleh bertindak balas terhadap rancangan yang telah diputuskan. Kerajaan telah menganjurkan forum penyelarasan tentang Alam Sekitar. Walau bagaimanapun, pendedahan, kesedaran, pengetahuan dan kemahiran masih belum berkembang sepenuhnya. Komuniti tidak terlibat secara aktif, dan mengambil bahagian untuk membangunkan dasar, dan memantau alam sekitar.		
		Mentransformasi Sektor Air: Pelan, Strategi dan Hala Tuju Pengurusan Sumber Air Bersepadu Nasional 2016	MNRE/MOSTI	1. Persekitaran memboleh daya mengandungi strategi untuk memperkukuh dasar dan rangka kerja undang-undang pada peringkat kebangsaan dan negeri demi memastikan pelaksanaan yang mantap dan berkesan selaras dengan peruntukan Perlembagaan Persekutuan (Hlm: 126, Perkara 3). 2. Rangka Kerja Institusi mengandungi strategi	1. Pengurusan Berpecah-belah dan Konflik antara Sektor 2. Kerajaan memerlukan nasihat tentang dasar, isu dan program berkaitan air yang strategik 3. Kerajaan perlu menetapkan dan memudahkan agenda R&D dan pembinaan keupayaan berdasarkan keperluan S&T untuk sektor air 4. Kerajaan perlu meningkatkan kesedaran, sokongan dan pembinaan keupayaan STI	1. Meningkatkan Kesedaran -Aktiviti peningkatan kesedaran diperlukan untuk membantu memaklumkan dan menyedarkan pembuat keputusan di luar komuniti air (contoh, pertanian, tenaga, kesihatan dan keselamatan, serta pembiayaan) tentang cabaran berkaitan air dan implikasinya terhadap dan saling	1. Persekitaran memboleh daya - Pembiayaan yang tidak mencukupi dan tiada pembiayaan langsung di sesetengah kawasan 2. Memerlukan jisim kritikal untuk perubahan organisasi pada peringkat tadahan 3. Terdapat keperluan untuk membangunkan

Sl.	Bidang Tema	Dasar/Pelan Strategik	Pihak Berkuasa Pelaksana	Kekuatan	Kelemahan	Peluang	Cabaran/Isu
				untuk memastikan integrasi yang lebih baik dalam institusi dan antara institusi berkaitan air, dan menambah atau memperteguh struktur institusi pada semua peringkat pengurusan hierarki. (Hlm: 128, Perkara 4). 3. Instrumen Pengurusan mengandungi strategi untuk memastikan penggunaan instrumen tersebut secara berkesan bagi membantu pembuat keputusan dalam membuat pilihan yang bijak. *National Integrated Water Resources Management Plan| Strategies and Road Map*. Instrumen pengurusan terdiri daripada pengurusan maklumat, perancangan, ekonomi dan kewangan, perundangan, teknikal, operasi dan penyelenggaraan, R&D, pembinaan keupayaan, pengurusan penyertaan, hingga kepada kerjasama antarabangsa (Hlm: 128, Perkara 5).	5. Perlu menambah bekalan melalui perkongsian lembangan sungai dan pemindahan air antara lembangan 6. Perlu mengukuhkan peranan Forum Air untuk meningkatkan tadbir urus kolaboratif dan pengurusan penyertaan 7. Perlu menyegerakan integrasi sektor bekalan air dan perkhidmatan air sisa 8. Perlu mengkaji semula liputan perkhidmatan pembetungan yang kini berpecah-belah di tiga kementerian (KeTTHA, KKM, dan KPKT) bagi memastikan kecekapan dan keberkesanan yang lebih tinggi	hubungan dengan sektor ini 2. Sokongan -Terdapat keperluan untuk menggunakan strategi peningkatan kesedaran IWRM untuk berfungsi sebagai kaedah utama bagi memaklumkan penggubal dasar, orang ramai dan akademi tentang manfaat IWRM dan mencadangkan cara yang mungkin membolehkan kumpulan sasaran menyumbang kepada pelaksanaannya. Sokongan terhadap keseluruhan isu alam sekitar dan sosioekonomi berkaitan dengan pengurusan air adalah penting. 3. Pembinaan keupayaan -Pembinaan keupayaan, latihan, dan pendidikan dalam pengertian yang lebih umum, penjanaan dan penyebaran pengetahuan, boleh berlaku melalui pendidikan dan latihan formal, bukan formal dan tidak formal. Beberapa strategi disyorkan untuk	lebih banyak program pembinaan keupayaan dalam pautan IWRM dengan Matlamat Pembangunan Mampan (*Sustainable Development Goals* atau SDG)

Sl.	Bidang Tema	Dasar/Pelan Strategik	Pihak Berkuasa Pelaksana	Kekuatan	Kelemahan	Peluang	Cabaran/Isu
						pembinaan keupayaan bagi pelaksanaan IWRM di Malaysia	
2.	Dasar Ekonomi	Perancangan Ekonomi Malaysia-12 (2021 – 2025)	JPM (EPU)	1. Melibatkan orang ramai dalam keseluruhan sistem pengurusan air - Memperluas Program Pemuliharaan Didorong Komuniti (Sistem Tagal, Sahabat Sungai, dan kumpulan pemantauan berasaskan komuniti sungai) 2. Modul berstruktur akan dibangunkan berdasarkan keperluan kumpulan sasaran yang berbeza bagi membolehkan pelaksanaan program AACB yang berkesan	1. Cabaran tadbir urus air yang baik: • Penyertaan Tak Berkesan dan Kekurangan Pemilikan Pihak Berkepentingan • Tadbir Urus Sektor Air yang Tidak Cekap • Kekurangan Pembuatan Keputusan Berdasarkan Data dan Berasaskan Sains • Keupayaan Pembiayaan Terhad • Infrastruktur dan Teknologi yang tidak mencukupi dan kurang digunakan	1. Mewujudkan platform perundingan awam pada peringkat negeri dan setempat yang dihubungkan dengan Majlis Air Negara (NWC) 2. Memastikan penyertaan aktif pihak berkepentingan dengan mewujudkan Pelan Komunikasi Strategik. 3. Pemilikan infrastruktur – petani akan mengendalikan dan menyelenggara infrastruktur pengairan dan inisiatif pengagihan air (Pengurusan Pengairan Berpelibatan) 4. Kerjasama pendidikan berkaitan alam sekitar dengan NGO, sektor swasta 5. Pensijilan kecekapan dan program pendidikan tinggi yang berkaitan akan terus ditambah baik untuk meningkatkan kompetensi profesional air 6. Kerjasama dengan rakan kongsi strategik, termasuk pada peringkat serantau dan antarabangsa tentang	1. Mengharmonikan Rangka Kerja Perundangan Air melalui perundangan air Negeri berdasarkan Rang Undang-Undang Sumber Air 2016 2. Beberapaundang-undang akan disemak untuk mengawal selia bahan pencemar yang muncul dan meningkatkan penalti ke atas prinsip pencemar yang membayar (penekanan yang lebih besar diberikan terhadap sumber pencemaran yang tidak dikuatkuasakan di bawah EQA 1974)

Sl.	Bidang Tema	Dasar/Pelan Strategik	Pihak Berkuasa Pelaksana	Kekuatan	Kelemahan	Peluang	Cabaran/Isu
						aktiviti R&D&C&I berkaitan air	
		Dasar Negara tentang Industri 4.0-Industri 4WRD (2018)	MITI	1. Memberikan penekanan kepada revolusi teknologi dan industri ke arah IR4.0 2. Memberikan tumpuan kepada kesedaran, keperluan dan manfaat IR4.0 3. Memperkukuh rangka kerja institusi bagi menyokong peranan Kerajaan dalam mewujudkan ekosistem yang betul dan memudahkan platform kerjasama	-	1. Kesalinghubungan antara pemain industri dengan hab latihan pendidikan dalam menerima guna IR4.0	1. Kerajaan cuba menyediakan platform yang betul untuk PKS mempersiapkan diri mereka dan menerima guna teknologi terkini bagi membolehkan mereka bersaing pada peringkat global. 2. Walaupun daya produktiviti buruh Malaysia telah berkembang sebanyak 3-4% sejak beberapa tahun kebelakangan ini, namun secara relatifnya kedudukan global dan penggunaan tenaga kerja berkemahiran tinggi tidak maju ke hadapan 3. Pendigitalan sistem pembuatan akan menjadi penting untuk membina pautan terus kepada pelanggan akhir dan menghasilkan produk yang inovatif dan tersuai.

Sl.	Bidang Tema	Dasar/Pelan Strategik	Pihak Berkuasa Pelaksana	Kekuatan	Kelemahan	Peluang	Cabaran/Isu
							4. Kurang kesedaran tentang kesan dan keperluan untuk teknologi Industri 4.0, dari segi peluang dan gangguan model perniagaan, terutamanya dalam kalangan PKS 5. Program latihan sedia ada tidak cukup menjurus kepada Industri 4.0 dan kumpulan tenaga pengajar semasa tidak dapat bersaing dengan kemajuan teknologi
3.	Dasar Alam Sekitar	Dasar Alam Sekitar Negara 2002	MEWA	1. Dasar berpandukan penyataan bahawa komuniti setempat memainkan peranan penting dalam menjaga alam sekitar. Usaha daripada semua peringkat umur dalam komuniti diperlukan untuk mengekalkan persekitaran yang bersih. 2. Banyak program kesedaran telah dijalankan dengan melibatkan pihak berkepentingan. 3. Memorandum Kerjasama strategik antarabangsa 4. Komunikasi formal, tak formal dan bukan formal telah dijalankan seperti	1. Amalan turun-temurun (Garis Panduan, Prosedur) 2. Tiada modul khusus yang menjadi panduan	1. Menghubungkan dasar dengan unit perancang ekonomi persekutuan dan negeri dalam memainkan peranan pusat melalui kerjasama agensi kerajaan, sama ada persekutuan-negeri atau antara sektor, pertubuhan bukan kerajaan, media, swasta, badan profesional	1. Penggunaan sembarangan. Penggunaan berlebihan dan amalan pembangunan yang tidak mampan

Sl.	Bidang Tema	Dasar/Pelan Strategik	Pihak Berkuasa Pelaksana	Kekuatan	Kelemahan	Peluang	Cabaran/Isu
				kempen, poster, pertandingan 5. Platform media sosial 6. Infrastruktur yang kondusif, saluran komunikasi dan insentif sebagai galakan 7. Risiko dan nilai dipertimbangkan. 8. Untuk kesedaran, dasar tersebut menekankan perlunya sumbangan orang asli dan komuniti setempat, masyarakat sivil dan sektor swasta..			
		Dasar Pengurusan Sisa Pepejal (2016)	KPKT	1. Memperkukuh perundangan dan penginstitusian pengurusan sisa pepejal 2. Sistem pengurusan sisa yang komprehensif, bersepadu, berkesan kos dan mampan 3. Pendidikan dan latihan alam sekitar formal dan tak formal yang komprehensif serta program penyebaran maklumat diwujudkan. 4. Menyepadukan aspek kesedaran ke dalam aktiviti pendidikan dari peringkat sekolah hingga ke institusi pengajian tinggi	1. Teras 4 (Peningkatan kesedaran dan mendidik masyarakat tentang pengurusan sisa pepejal) dan Teras 5 (Pengurusan data bersepadu dan komprehensif) masih tidak dapat dilaksanakan sepenuhnya kerana dana yang terhad	1. Penyertaan aktif dan berkesan komuniti antarabangsa 2. Perkhidmatan cekap melalui penswastaan dan pemantauan	1. Penerimaan Akta 672 yang tidak menyeluruh untuk semua Negeri (hanya 7 Negeri)
		Dasar Perubahan Iklim Negara 2009	KeTSA/ MOSTI	1. Meningkatkan kesedaran dan penyertaan komuniti untuk menggalakkan respons tingkah laku terhadap perubahan iklim.	1. Amalan turun-temurun (Garis Panduan, Prosedur) 2. Tiada modul khusus yang menjadi panduan	1. Menggalakkan kerjasama serantau bagi perubahan iklim dalam mekanisme antara kerajaan dan bukan kerajaan sedia ada dan	1. Kebergantungan yang berterusan pada sumber tenaga konvensional telah menyumbang kepada

Sl.	Bidang Tema	Dasar/Pelan Strategik	Pihak Berkuasa Pelaksana	Kekuatan	Kelemahan	Peluang	Cabaran/Isu
				2. Menerima guna pendidikan formal dan tak formal yang sistematik dan bersasaran serta meningkatkan kesedaran tentang perubahan iklim melalui pendekatan berikut: • Pelibatan pelbagai pihak berkepentingan termasuk pertubuhan bukan kerajaan (NGO), pertubuhan berasaskan komuniti (CBO) dan media; • Meningkatkan kerjasama antara sektor kerajaan dengan swasta termasuk tanggungjawab korporat; dan • Menyasarkan kumpulan khas. 3. Menyusun program pembinaan keupayaan berterusan untuk menyokong rundingan dan pelaksanaan obligasi antarabangsa. 4. Menyokong pembuatan keputusan berasaskan pengetahuan melalui penyelidikan dan pembangunan intensif berkaitan iklim serta pembinaan keupayaan sumber manusia. 5. Memperkukuh rangkaian kerjasama dan keupayaan		menginstitusikannya sebagai tindak balas bagi menangani isu semasa dan yang muncul untuk rundingan antarabangsa.	pelepasan gas rumah hijau

Sl.	Bidang Tema	Dasar/Pelan Strategik	Pihak Berkuasa Pelaksana	Kekuatan	Kelemahan	Peluang	Cabaran/Isu
				agensi pada peringkat persekutuan, negeri dan kerajaan tempatan. 6. Menyusun program pembinaan keupayaan berterusan untuk menyokong rundingan dan pelaksanaan obligasi antarabangsa.			
		Pelan Hala Tuju Malaysia Ke Arah Penggunaan Sifar Plastik Sekali Guna (2018-2030)		1. Penyertaan aktif dan berkesan komuniti antarabangsa 2. Pendidikan dan latihan alam sekitar formal dan tak formal yang komprehensif dan program penyebaran maklumat diwujudkan. 3. Mengintegrasikan kesedaran ke dalam aktiviti pendidikan dari peringkat sekolah hingga ke institusi pengajian tinggi 4. Strategi komunikasi, pendidikan dan kesedaran awam (CEPA) yang komprehensif telah dibincangkan tetapi tidak secara terperinci.	1. Sehingga 2016, eksport kami berjumlah RM30 bilion yang menyaksikan 2.26 juta metrik tan resin digunakan untuk menghasilkan plastik	1. Akan memberikan peluang kepada industri tempatan untuk menerima alternatif baharu mesra alam yang boleh memudahkan penembusan pasaran global yang lebih luas 2. Negeri terus mengenakan bayaran untuk beg plastik 3. Caj pencemaran kepada premis tak tetap	1. Malaysia adalah pemain global dalam industri plastik dengan kira-kira 1,300 pengeluar plastik pada masa ini.
4.	Dasar Kepelbagaian Biologi	Dasar Kepelbagaian Biologi Negara 2016-2025	KeTSA/ MOSTI	1. Dasar kepelbagaian biologi kita menawarkan jenis bantuan semula jadi asas yang memperkasakan kita untuk menghargai keadaan yang mengagumkan, udara dan air yang bersih, dan mengambil bahagian dalam banyak sistem	1. Berasaskan sektor. 2. Perubahan Kementerian yang bertanggungjawab baru-baru ini	1. Melaksanakan keupayaan strategi kepelbagaian biologi nasional dan subnasional selaras dengan Akses kepada Sumber Genetik dan Perkongsian Manfaat yang Adil dan Saksama Timbul daripada Penggunaannya.	1. Negara telah mengalami pertambahan penduduk dan perubahan sosioekonomi yang signifikan 2. Banyak kawasan perumahan dan perindustrian,

Sl.	Bidang Tema	Dasar/Pelan Strategik	Pihak Berkuasa Pelaksana	Kekuatan	Kelemahan	Peluang	Cabaran/Isu
				biologi yang menguntungkan dan padu. 2. Kepentingan air dalam dasar ini digambarkan dengan menekankan kepentingan air dalam kepelbagaian biologi sebagai sebahagian daripada ekosistem dan habitat hidupan. 3. Dasar ini menekankan kepentingan air dengan memperkasa dan memanfaatkan komitmen semua pihak berkepentingan untuk memulihara kepelbagaian biologi. Keupayaan, pengetahuan dan kemahiran semua pihak berkepentingan juga akan dipertingkatkan untuk memulihara kepelbagaian biologi. 4. Untuk kesedaran, dasar tersebut menekankan perlunya sumbangan orang asli dan komuniti setempat, masyarakat sivil dan sektor swasta. 5. Untuk sokongan, dasar ini menggariskan tadbir urus yang ketat untuk memulihara dan melindungi kepelbagaian biologi 6. Untuk pembinaan keupayaan, dasar ini menggariskan tiga faktor penting, iaitu perkongsian nasional dan antarabangsa			perbandaran dan infrastruktur telah dibina (meningkatkan persaingan untuk mendapatkan tanah)

Sl.	Bidang Tema	Dasar/Pelan Strategik	Pihak Berkuasa Pelaksana	Kekuatan	Kelemahan	Peluang	Cabaran/Isu
5.	Dasar Teknologi Hijau	Pelan Induk Teknologi Hijau Malaysia 2013-2030	KETTHA/MOSTI	1. Penekanan terhadap peralihan kepada sistem gelung air tertutup, produk dan perkhidmatan cekap air, serta mempergiat aktiviti R&D&C tentang pemuliharaan air, rawatan, pengagihan dan penuaian air hujan. 2. Dasar ini meliputi pembinaan dan pembangunan teknologi hijau dalam sektor air untuk meliputi kawasan di bawah: - Pengurusan Lembangan Sungai Bersepadu - Teknologi Rawatan & Pengagihan Air - Teknologi Penggunaan Air - Teknologi Penuaian Air - Teknologi Rawatan Air Sisa	1. Dasar ini memiliki kekurangan dalam usaha menekankan dan menonjolkan nilai dan risiko pengurusan air. 2. Tiada mekanisme dan alat kesedaran, sokongan dan pembinaan keupayaan dalam pengurusan udara untuk diterapkan dalam beberapa dasar. 3. Peranan air dalam pembangunan tidak diiktiraf sepenuhnya dalam dasar ini	1. Meningkatkan KDNK negara sebanyak 11 juta (2013) oleh Pemboleh Daya Pasaran Teras Strategik berikut2. Perolehan Hijau Kerajaan (GGP)3. Pembiayaan inovatif insentif hijau 4. Bandar hijau - Kerjasama antarabangsa	1. Cabaran yang diketengahkan disandarkan pada hakikat bahawa sektor pembuatan meliputi pelbagai segmen industri, masing-masing dengan isu alam sekitar yang unik dan keadaan yang memerlukan penyelesaian yang disesuaikan.4. Kekurangan penyelarasan dalam pengawalseliaan pelbagai segmen pengangkutan5. Keterjangkauan teknologi pengangkutan baharu seperti kenderaan cekap tenaga (EEV) dan persepsi pasaran yang lemah serta keyakinan terhadap teknologi baharu ini6. Cabaran yang kompleks untuk menerapkannya secara terselaras merentas semua sektor dalam rancangan ekonomi negara.
6.	Dasar Makanan	Dasar Agromakanan Negara 2011-2020	MOA	1. Dasar ini menekankan kepentingan air untuk menjamin bekalan makanan dan penggunaan pertanian 2. Ia menekankan isu pengehadan sumber asli seperti air dan tanah yang mungkin memberi kesan kepada jaminan bekalan makanan.	1. Dasar ini hanya ditekankan dalam memastikan bekalan dan permintaan air mencukupi dan bersih, teknologi dan infrastruktur bekalan dan saliran air ditambah baik dan diselenggara bagi menjamin bekalan makanan. (Fokus kepada kuantiti yang mencukupi dan kualiti air yang tinggi untuk	1. Kerjasama melalui 'Majlis Pembangunan Industri Agromakanan Strategik'	1. Cabaran: - memenuhi keperluan tenaga kerja mahir dan separuh mahir - memastikan bekalan makanan mencukupi - membangunkan industri secara mampan - menarik pelaburan swasta

Sl.	Bidang Tema	Dasar/Pelan Strategik	Pihak Berkuasa Pelaksana	Kekuatan	Kelemahan	Peluang	Cabaran/Isu
					dibekalkan kepada sektor pertanian) 2. Dasar kekurangan dalam menekankan dan menonjolkan nilai dan risiko pengurusan air. 3. Tiada mekanisme dan alat kesedaran, sokongan dan pembinaan keupayaan dalam pengurusan udara untuk diterapkan dalam beberapa dasar. Peranan air dalam pembangunan tidak diiktiraf sepenuhnya dalam dasar ini		
	Dasar Kesihatan	Plan Strategik Kementerian Kesihatan Malaysia (KKM) 2015-2020	KKM	1. Pelbagai program kesedaran kesihatan di sekolah 2. Pembinaan keupayaan dalam meningkatkan kualiti perkhidmatan penjagaan kesihatan kepada rakyat	1. Tiada program/strategi yang diketahui mengenai khidmat nasihat atau program kesedaran berkaitan air	1. Kerjasama dengan KPT dalam menggalakkan kesedaran kesihatan di peringkat awal pendidikan 2. Pelibatan sektor swasta	1. Isu yang dihadapi oleh sektor kesihatan di Malaysia: - perubahan dalam corak demografi - penyakit beban berganda - peningkatan jangkaan rakyat terhadap perkhidmatan penjagaan kesihatan - peningkatan kos penjagaan kesihatan pelbagai aspek penguatkuasaan di bawah KKM dilaksanakan oleh sembilan (9) entiti berbeza (dengan 4895 pegawai penguatkuasaan)
		Pelan Tindakan Kesihatan Alam Sekitar Kebangsaan (NEHAP) Malaysia	KKM	1. Melaksanakan Pelan Tindakan Kesihatan Persekitaran Kebangsaan (NEHAP) melalui strategi lautan biru	1. Pelan strategik tersebut memberi penekanan kepada tahap kesedaran yang rendah terhadap penyakit bawaan air seperti denggi. Masih terdapat kelemahan dalam semua	1. Peningkatan peranan dan tanggungjawab pertubuhan kerajaan dan bukan kerajaan, organisasi perniagaan dan masyarakat untuk mengurangkan kesan	1. Faktor persekitaran yang menyebabkan penyakit utama ialah: -94% kes cirit-birit disebabkan oleh air yang

Sl.	Bidang Tema	Dasar/Pelan Strategik	Pihak Berkuasa Pelaksana	Kekuatan	Kelemahan	Peluang	Cabaran/Isu
				2. Selain itu, dasar tersebut menekankan Penguatkuasaan Akta Air Minum Selamat (SDWA).	peringkat kawalan kes denggi seperti masalah sampah, air bertakung dan tahap kesedaran rakyat yang rendah. 2. Dasar ini hanya menekankan faktor air dan penyakit bawaan vektor dan air minuman bersih 3. Dasar kekurangan dalam menekankan dan menonjolkan aspek nilai dan risiko pengurusan air. 4. Tiada mekanisme dan alat kesedaran, sokongan dan pembinaan keupayaan dalam pengurusan udara untuk diterapkan dalam beberapa dasar.	alam sekitar terhadap kesihatan 2. Peningkatan kerjasama antara sektor melalui pakatan strategik, dengan tujuan mengurangkan risiko alam sekitar kepada kesihatan 3. Latihan dan Pendidikan Profesional yang memperkenalkan kursus dalam alam sekitar dan kesihatan (contohnya sebagai sebahagian daripada program sarjana muda)	tidak dirawat, air minuman yang tidak selamat, kebersihan diri, sanitasi yang buruk dan pengambilan makanan yang tidak selamat. - 42% kes malaria dipengaruhi oleh pengurusan habitat dan penggunaan tanah serta pengurusan sumber air yang lemah. 2. Isu Umum yang Memerlukan Penambahbaikan: - Pembangunan institusi dan kerjasama antara sektor. - Pembangunan sumber manusia
8.	Dasar Pembangunan	Dasar Perbandaran Negara Kedua (Semenanjung Malaysia & Wilayah Persekutuan Labuan) (2016)	KPKT	1. Dasar Perbandaran Negara Kedua (Semenanjung Malaysia & Wilayah Persekutuan Labuan) (2016) 2. Dasar berpandukan kenyataan bahawa komuniti setempat memainkan peranan penting dalam menjaga alam sekitar. Usaha semua peringkat umur dalam masyarakat amat diperlukan dalam menjaga kebersihan persekitaran. 3. Masyarakat mesti mengutamakan penjagaan kesihatan bermula dengan diri mereka sendiri dan keluarga mereka dan masyarakat secara	1. Kadar perbandaran pesat – 74.8 % bagi Semenanjung Malaysia dan 85.3% bagi Wilayah Persekutuan Labuan 2. Kadar pembandaran yang pesat meningkatkan penggunaan air (10 bilion liter digunakan oleh rakyat Malaysia pada 2013) 3. Isu dan cabaran: -daya saing ekonomi bandar -kos sara hidup yang tinggi - harga rumah yang tinggi -kesan pemanasan global dan perubahan iklim	1. Pelan tindakan: sesi sumbangsaran bersama masyarakat dalam membangunkan visi perancangan oleh PBT 2. Sesi perbincangan berkala dengan masyarakat 3. Melibatkan pihak berkepentingan swasta dalam projek komuniti seperti ‘gotong – royong’ dan kempen kitar semula	1. Isu -pemuliharaan kawasan pertanian dan biokepelbagaian

Sl.	Bidang Tema	Dasar/Pelan Strategik	Pihak Berkuasa Pelaksana	Kekuatan	Kelemahan	Peluang	Cabaran/Isu
				amnya. Perkara ini termasuk memastikan kawasan perumahan bersih dan bebas daripada penyakit dan ancaman wabak. 4. Kerajaan tempatan sebagai pihak berkuasa pusat untuk Lembaga Komuniti Warganegara perlu melaksanakan inisiatif berikut untuk pembangunan yang dipacu komuniti mampan. (Ahmad dan Talib, 2014) 5. Wakil rakyat di peringkat kerajaan tempatan mesti diberikan autonomi, sumber dan kapasiti untuk menggunakannya dengan berkesan. (Ahmad dan Talib, 2014) 6. Maklumat yang mencukupi tentang proses perancangan tempatan, sumber dan sifat ekonomi tempatan, dan mempunyai kemahiran mereka, katakanlah, pengurusan kewangan, perancangan dan belanjawan dipertingkatkan supaya mereka boleh mengambil bahagian dalam langkah membuat keputusan mengenai rancangan tempatan, belanjawan dan pelaburan. (Hot et. al., 2017) 7. Tatacara Kerjasama Antara Pejabat Permuafakatan Masyarakat dengan Sektor Awam dan Sektor Swasta 1. Selaras dengan SDG	-pembangunan modal insan -penyediaan kemudahan sosial dan, -pemantapan tadbir urus bandar	4. Kursus untuk kakitangan kerajaan semua peringkat mengenai pembangunan hijau dan perubahan iklim 5. Amalan pengasingan sisa dan pendidikan 3R di sekolah	

Sl.	Bidang Tema	Dasar/Pelan Strategik	Pihak Berkuasa Pelaksana	Kekuatan	Kelemahan	Peluang	Cabaran/Isu
				2. Objektif - Pengurusan jasad air yang cekap dan mampan 3. Pelan tindakan: memuat naik semua maklumat tentang perkembangan terkini mengenai perkara tanah, garis panduan, dan lain-lain. Dalam portal LA dan Negeri JPBD dalam portal PBT 4. Insentif untuk bangunan perniagaan lama diubah suai dalam mengurangkan penggunaan air dan tenaga 5. Sistem rawatan air sullage/kelabu di restoran/premis makanan			
		Dasar Pembangunan Luar Bandar	MRRD	1. 1. Memastikan pendekatan bawah ke atas dalam melaksanakan dasar dalam masyarakat setempat 2. Penyelarasan dalam pelaksanaan dasar pembangunan luar bandar	-	1. Penyertaan masyarakat luar bandar 2. Merapatkan jaringan antara agensi Kerajaan dan swasta/korporat bagi mentransformasikan kawasan luar bandar	-
		Dasar Pengangkutan Negara 2019-2030	MOT	1. Memastikan pengurusan pencemaran air di pedalaman dan laluan air pantai 2. Menggalakkan kesedaran kepada pengendali pengangkutan dan penyedia perkhidmatan untuk mengutamakan penyampaian	-	1. Memantapkan kerjasama dengan Kementerian Pendidikan (KPM) untuk meningkatkan kesedaran dan memupuk tingkah laku	1. Walau bagaimanapun, pertumbuhan pesat dalam mobiliti selama ini akan terus meningkat pada masa hadapan dan jika dibiarkan,

Sl.	Bidang Tema	Dasar/Pelan Strategik	Pihak Berkuasa Pelaksana	Kekuatan	Kelemahan	Peluang	Cabaran/Isu
				perkhidmatan yang berkualiti bagi meningkatkan produktiviti sektor pengangkutan 3. Menggalakkan peralihan mod daripada kenderaan persendirian kepada pengangkutan awam 4. Memupuk tingkah laku positif seperti adab penggunaan jalan raya yang betul 5. Membangunkan Komunikasi, Pendidikan dan Kesedaran Awam (CEPA) Berkesan Untuk Mewujudkan Perubahan Tingkah Laku Terhadap Amalan Pengangkutan Mampan 6. Membangunkan mekanisme komunikasi demi meningkatkan kesedaran tentang manfaat menggunakan pengangkutan awam untuk meningkatkan penggunaan 7. Menjalankan penyelidikan untuk memahami tingkah laku perjalanan dan corak perjalanan untuk intervensi yang betul untuk menggalakkan perubahan tingkah laku 8. Melaksanakan program untuk menggalakkan perubahan tingkah laku		hijau dalam kalangan pelajar sekolah 2. Teras Dasar S1.2: Meningkatkan pembangunan kemahiran dalam sektor pengangkutan dan menjadikan sektor ini peluang kerjaya yang menarik	akan membawa kepada kerugian ekonomi yang besar dalam produktiviti dan pencemaran 2. Jumlah pelepasan karbon: Pelepasan karbon dalam sektor pengangkutan sebahagian besarnya daripada pengangkutan darat, membentuk 90% (48,200 ktonne) & 67% adalah daripada kereta 3. Dari sudut demografi penduduk yang berumur 65 tahun ke atas dijangka 7% pada tahun 2020 dan nilai ini akan meningkat kepada 9% menjelang 2030
9.	Dasar Tenaga	-	JPM (EPU)	1. Tadbir Urus dan Integriti -Memantapkan tadbir urus melalui ketelusan dan akauntabiliti untuk memupuk kepercayaan rakyat	1. Tiada program/strategi yang diketahui mengenai kesedaran air atau sistem berkaitan air	1. Perolehan kerajaan untuk pembangunan, bekalan dan perkhidmatan adalah RM 1.1 Trilion 2. Faktor utama baharu yang berdaya tahan:	1. Pertumbuhan KDNK Malaysia lebih perlahan daripada China, Asia Timur dan Pasifik

Sl.	Bidang Tema	Dasar/Pelan Strategik	Pihak Berkuasa Pelaksana	Kekuatan	Kelemahan	Peluang	Cabaran/Isu
						-Tenaga yang boleh diperbaharu -Ekonomi hijau 3. Pemboleh bahagian kemakmuran bersama: -kemampanan fiskal -kemampanan	2. Kebergantungan pada produk komoditi 3. Segmen besar industri masih dalam kategori nilai tambah rendah dengan penggunaan teknologi tinggi yang rendah

3.2. Pemetaan Pihak Berkepentingan untuk IWRM

3.2.1. Pihak Berkepentingan pada Peringkat Persekutuan untuk IWRM

Jadual 15 Pihak Berkepentingan pada Peringkat Persekutuan (Sektor Kerajaan)

Bil.	Agensi Persekutuan	Perincian
01.	Kementerian Alam Sekitar dan Air (KASA) ▪ Jabatan Pengairan dan Saliran (JPS) ▪ Jabatan Alam Sekitar (JAS) ▪ Suruhanjaya Perkhidmatan Air Negara(SPAN) ▪ Institut Penyelidikan Hidraulik Kebangsaan Malaysia (NAHRIM) ▪ Bahagian Bekalan Air	Menteri: Menteri Alam Sekitar dan Air YB. Dato' Tuan Ibrahim bin Tuan Man Jabatan Alam Sekitar Kementerian Alam Sekitar dan Air Aras 1 - 4, Podium 2 & 3, Wisma Sumber Asli No.25, Persiaran Perdana, Presint 4, Pusat Pentadbiran Kerajaan Persekutuan, 62574 Putrajaya, Malaysia YBhg. Dato' Seri Ir. Dr. Zaini Ujang Ketua Setiausaha Kementerian Alam Sekitar dan Air Blok F11, Kompleks F Lebuh Perdana Timur, Presint 1 Pusat Pentadbiran Kerajaan Persekutuan 62000 Putrajaya, Malaysia zaini@kasa.gov.my +603 8091 7000 YBhg. Dato' Ir. Dr. Hj. Md. Nasir bin Md. Noh Ketua Pengarah Pejabat Ketua Pengarah Lot 5377, Jalan Putra Permai, 43300 Seri Kembangan, Selangor Darul Ehsan. T: 03-89476400 F: 03-89483044 Tel:+603 8947 6400 samb. 6599 (PA) E-mel: nasirnoh@nahrim.gov.my Ketua Pengarah: YBhg Dato' Ir. Haji Nor Hisham bin Mohd Ghazali

		(T) 03-26161501 (F) 03-26972892 E-mel:kp@water.gov.my E-mel:hisham@water.gov.my Y.Bhg. Dato' Hj. Ahmad Faizal bin Abdul Rahman Ketua Pegawai Eksekutif (KPE) Tel. Pejabat KPE : 03 - 83179303 Rohaizah binti Bujang Pembantu Peribadi Tel. Pejabat KPE : 03 – 83179304 Alamat: Tingkat Bawah dan Tingkat Satu, Prima Avenue 7, Blok 3510, Jalan Teknokrat 6, 63000 Cyberjaya, Selangor Tel: 03-8317 9333 / 334 / 335 Faks: 03- 8317 9336 Norlin Bt Jaafar Ketua Pengarah Ibu Pejabat, Wilayah Persekutuan Putrajaya Pejabat Ketua Pengarah Kementerian Alam Sekitar dan Air Aras 1 - 4, Podium 2 & 3, Wisma Sumber Asli No.25, Persiaran Perdana, Presint 4, Pusat Pentadbiran Kerajaan Persekutuan, 62574 Putrajaya, Malaysia Tel: 03 88712173 YBrs. Ir Rahmat Bin Abd Rahman Pengarah Bahagian Bekalan Air Aras 1 & 4, Blok E 4/5 Parcel E (7.09 km) 62668 Putrajaya. Tel: 03- 8883 6321
02.	Kementerian Tenaga dan Sumber Asli (KETSA)	Menteri: Menteri Tenaga dan Sumber Asli YB Datuk Seri Dr. Shamsul Anuar bin Hj Nasrah KEMENTERIAN TENAGA DAN SUMBER ASLI Wisma Sumber Asli, No.25 Persiaran Perdana, Presint 4, 62574 Putrajaya, Malaysia

		Telefon: +603 8000 8000 Faks: +603 8889 2672 E-mel: shamsul.anuar@ketsa.gov.my YBhg. Datuk Zurinah binti Pawanteh Ketua Setiausaha Tenaga dan Sumber Asli KEMENTERIAN TENAGA DAN SUMBER ASLI Wisma Sumber Asli, No.25 Persiaran Perdana, Presint 4, 62574 Putrajaya, Malaysia zurinah@ketsa.gov.my
03.	Kementerian Sains, Teknologi & Inovasi (MOSTI)	Menteri: YB Khairy Jamaluddin Menteri Kementerian Sains, Teknologi dan Inovasi Kementerian Sains, Teknologi & Inovasi (MOSTI) Aras 1-7, Blok C4 & C5, Kompleks C, Pusat Pentadbiran Kerajaan Persekutuan, 62662, Putrajaya, MALAYSIA kj@mosti.gov.my Datuk Ir. Ts. Dr. Siti Hamisah Tapir Ketua Setiausaha Kementerian Sains, Teknologi & Inovasi (MOSTI) Aras 1-7, Blok C4 & C5, Kompleks C, Pusat Pentadbiran Kerajaan Persekutuan, 62662, Putrajaya, MALAYSIA sitihamisah@mosti.gov.my
04.	Kementerian Kesihatan Malaysia ▪ Jabatan Khidmat Kejuruteraan	Menteri: Dato' Sri Dr. Adham Bin Baba Menteri Kesihatan Malaysia Pejabat Menteri Kesihatan Aras 13, Blok E7, Kompleks E, Pusat Pentadbiran Kerajaan Persekutuan 62590 Putrajaya. E-mel pejabatybmk@moh.gov.my Bahagian Tel.: 03- 8883 2512 Faks: 03-88886188 Dato' Mohd Shafiq bin Abdullah Ketua Setiausaha | KSU

		Tel: 03-8883 2539 E-mel mohdshafiq@moh.gov.my Bahagian Pejabat Ketua Setiausaha Tan Sri Dato' Seri Dr Noor Hisham bin Abdullah Ketua Pengarah Kesihatan | KPK Tel: 03-8883 2545 E-mel anhisham@moh.gov.my Pejabat Ketua Pengarah Kesihatan Aras 12, Blok E7, Kompleks E, Pusat Pentadbiran Kerajaan Persekutuan 62590 Putrajaya. Tel.: 03- 8883 2545
05.	Kementerian Perumahan dan Kerajaan Tempatan (KPKT) ▪ Jabatan Perancangan Bandar dan Desa Persekutuan (PLANMalaysia) ▪ Jabatan Sisa Pepejal ▪ Jabatan Kerajaan Tempatan ▪ Jabatan Perkhidmatan Kumbahan	Menteri: YB Datuk Hajah Zuraida Kamaruddin Menteri Kementerian Perumahan dan Kerajaan Tempatan Aras 18, No. 51, Persiaran Perdana, Presint 4, 62100 Putrajaya 03-88915012 zuraida@kpkt.gov.my Datuk Zainal Abidin bin Abu Hassan Ketua Setiausaha Kementerian Perumahan dan Kerajaan Tempatan Aras 17, No. 51, Persiaran Perdana, Presint 4, 62100 Putrajaya 03-88915003 zainal@kpkt.gov.my
06.	Kementerian Pembangunan Luar Bandar	Menteri: Datuk Dr. Abd Latiff Ahmad Menteri Kementerian Pembangunan Luar Bandar No. 47, Persiaran Perdana, Presint 4, Pusat Pentadbiran Kerajaan Persekutuan, 62100 Putrajaya, Malaysia. E-mel: latiff@rurallink.gov.my Dato' Dr. Ahmad Jailani Bin Muhamed Yunus Ketua Setiausaha Kementerian Pembangunan Luar Bandar

		No. 47, Persiaran Perdana, Presint 4, Pusat Pentadbiran Kerajaan Persekutuan, 62100 Putrajaya, Malaysia. jailaniyunus@rurallink.gov.my
07.	Kementerian Pertanian dan Industri Makanan (MAFI) ▪ Jabatan Perikanan ▪ Jabatan Pertanian	Menteri: YB Datuk Seri Dr. Ronald Kiandee Menteri Pejabat Menteri Aras 17, Wisma Tani, No. 28, Persiaran Perdana, Presint 4, Pusat Pentadbiran Kerajaan Persekutuan, 62624 Putrajaya,. rkiandee@mafi.gov.my 03-88701001 YBhg. Dato' Haslina binti Abdul Hamid Ketua Setiausaha Pejabat Ketua Setiausaha Aras 17, Wisma Tani, No. 28, Persiaran Perdana, Presint 4, Pusat Pentadbiran Kerajaan Persekutuan, 62624 Putrajaya,. haslinaabdhamid@mafi.gov.my 03-88701014 Ahmad Tarmidzi bin Ramly Ketua Pengarah Perikanan Jabatan Perikanan Malaysia Aras 1-6, Blok 4G2, 4, Pusat Pentadbiran Kerajaan Persekutuan, 62628, Putrajaya Tel no. 03 -88704002 E-mel : tarmidzi@dof.gov.my Datuk Mohd Nasir bin Warris Ketua Pengarah Pertanian Jabatan Pertanian Aras 7-17, Wisma Tani, No. 30, Persiaran Perdana, Presint 4, Pusat Pentadbiran Kerajaan Persekutuan, 62624 Putrajaya, Malaysia. No. Tel: 03-8870 3001 E-mel : nasirwarris@doa.gov.my
08.	Kementerian Pelancongan, Seni dan Budaya (MOTAC)	Menteri: YB Dato’ Sri Hajah Nancy Shukri

		Menteri Pelancongan, Seni dan Budaya Malaysia Aras 17, No. 2, Tower 1, Jalan P5/6 Presint 5, 62200 PUTRAJAYA. 03 8891 7001 nancyshukri@motac.gov.my YBhg. Dato' Dr. Noor Zari bin Hamat Ketua Setiausaha Aras 17, No. 2, Tower 1, Jalan P5/6 Presint 5, 62200 PUTRAJAYA. 03 8891 7001 Zari.hamat@motac.gov.my
09.	Kementerian Hal Ehwal Ekonomi ▪ Polis Diraja Malaysia (PDRM) ▪ RELA (Jabatan Sukarelawan Malaysia)	Menteri: YB Dato' Seri Hamzah bin Zainudin Menteri Kementerian Dalam Negeri Kementerian Dalam Negeri Blok D1, D2 & D9, Kompleks D, Pusat Pentadbiran,Kerajaan Persekutuan, 62546 Putrajaya dshamzah@moha.gov.my YBhg. Datuk Wan Ahmad Dahlan bin Haji Abdul Aziz Ketua Setiausaha Kementerian Dalam Negeri Blok D1, D2 & D9, Kompleks D, Pusat Pentadbiran,Kerajaan Persekutuan, 62546 Putrajaya wdahlan@moha.gov.my Tan Sri Dato' Seri Abdul Hamid Bador Ketua Polis Negara Ibu Pejabat Polis Malaysia Bukit Aman 50560 Kuala Lumpur. Telefon: 03- 2266 2222 E-mel: rmp@rmp.gov.my Yahya Bin Sulaiman Ketua Pengarah

		Ibu Pejabat RELA Malaysia Aras 7.8, 9, Blok D9, Kompleks C, Pusat Pentadbiran Kerajaan Persekutuan, 62546 Putrajaya Tel: 03 8870 3760 / 3770 yahya@moha.gov.my
10.	Kementerian Pertahanan Malaysia ▪ Tentera Darat Malaysia (TDM)	Menteri: YB DATO' SRI ISMAIL SABRI BIN YAAKOB Menteri Kanan Pertahanan Pejabat Menteri Pertahanan Jalan Padang Tembak 50634 Kuala Lumpur Malaysia ismailsabri@mod.gov.my Tel.: 03-2698 5020 YBHG. DATO' SRI MUEZ BIN ABD AZIZ Ketua Setiausaha Pejabat Ketua Setiausaha muez@mod.gov.my Tel.: 03-4012 3000 JENERAL TAN SRI DATUK ZAMROSE BIN MOHD ZAIN Panglima Tentera Darat TENTERA DARAT MALAYSIA Markas Tentera Darat, Sekretariat Tentera Darat, Wisma Pertahanan, Jalan Padang Tembak, 50634 Kuala Lumpur Telefon: 03-20712304 sek_td@mod.gov.my
11.	Menteri di Jabatan Perdana Menteri (Hal Ehwal Agama)	YB SENATOR Datuk Dr. Zulkifli Bin Mohamad Al-Bakri Menteri di Jabatan Perdana Menteri (Hal Ehwal Agama), Aras 10, Blok A, Kompleks Islam Putrajaya, No. 23, Jalan Tunku Abdul Rahman, Presint 3, Pusat Pentadbiran Kerajaan Persekutuan 62100 PUTRAJAYA.

		drzul_albakri@jpm.gov.my 03- 88707000 samb. 7071
12.	Kementerian Kewangan Malaysia ▪ Pengurusan Aset Air Berhad (PAAB)	Menteri: YB Senator Tengku Datuk Seri Utama Zafrul bin Tengku Abdul Aziz Menteri Kewangan Aras 10,11 & 12, Blok Tengah, No. 5 Persiaran Perdana, Presint 2, Pusat Pentadbiran Kerajaan Persekutuan, 62592 Putrajaya. Kementerian Kewangan Malaysia No. 5, Persiaran Perdana, Presint 2, Pusat Pentadbiran Kerajaan Persekutuan, 62592 WP. tengkuzafrul@treasury.gov.my YBhg. Dato' Asri bin Hamidon Ketua Setiausaha Perbendaharaan Aras 10,11 & 12, Blok Tengah, No. 5 Persiaran Perdana, Presint 2, Pusat Pentadbiran Kerajaan Persekutuan, 62592 Putrajaya. Kementerian Kewangan Malaysia No. 5, Persiaran Perdana, Presint 2, Pusat Pentadbiran Kerajaan Persekutuan, 62592 WP. asri.hamidon@treasury.gov.my Pn. Patricia Paran Ketua Pegawai Eksekutif Tingkat 24, Menara Multi-Purpose, Capital Square, 8, Jalan Munshi Abdullah, 50100 Kuala Lumpur, Malaysia 603 - 2614 5555 0122529476 patricia@paab.my

3.2.2. Pihak Berkepentingan pada Peringkat Negeri dan Tempatan untuk IWRM

3.2.2.1. Selangor

Jadual 16: Pejabat JPS di Selangor

SL. NO.	Negeri/Daerah/Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
1.	Ibu Pejabat Selangor	Datuk Ir. Gapar Bin Asan Pengarah Jabatan Pengairan Dan Saliran Negeri Selangor Tingkat 5, Podium Selatan, Bangunan Sultan Salahuddin Abdul Aziz Shah, 40626 Shah Alam, Selangor Tel: 03-55192158 E-mel:gapar@waterselangor.gov.my
2.	JPS Daerah Petaling	En. Mohd Kamal Bin Mustafa Jurutera JPS Daerah Petaling
3.	JPS Daerah Kuala Langat	YM Raja Redzuan Shah Bin Raja Iskandar Shah Jurutera JPS Daerah Kuala Langat
4.	JPS Daerah Klang	En. Ganesan a/l Balakrishnan Jurutera JPS Daerah Klang
5.	JPS Daerah Gombak	En. Mohd Hasrulhisham Bin Abdullah Jurutera JPS Daerah Gombak
6.	JPS Daerah Hulu Langat	En. Ir. Sv Kalaiselvam a/l Velayudan Jurutera JPS Daerah Hulu Langat
7.	JPS Daerah Sabak Bernam	En. Zakaris Bin Agustar Jurutera JPS Daerah Sabak Bernam
8.	JPS Daerah Kuala Selangor	En. Syaiful Mizan Bin Zamiyan Jurutera JPS Daerah Kuala Selangor
9.	JPS Daerah Sepang	En. Mohd Shafiq Bin Mohd Jabir Jurutera JPS Daerah Sepang

10.	JPS Daerah Hulu Selangor	En. Jamaludin Bin Sharif Penguasa Daerah JPS Daerah Hulu Selangor

Jadual 17 Pejabat JAS pada peringkat Negeri dan Tempatan

SL. NO.	Negeri/Daerah/Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
1	Ibu Pejabat Selangor	NOR AZIAH BINTI JAAFAR PENGARAH JAS Selangor Tingkat 12, 13 & 14, Sunwaymas Jalan Tengku Ampuan Zabedah C 9/C, Seksyen 9 40100 Shah Alam, SELANGOR. 03- 5521 4000 aziah@doe.gov.my
2	Kajang	SHAARI BIN AMAT C44 KETUA CAWANGAN KAJANG PejabatJAS Cawangan Kajang AlamatTingkat 3, Kompleks Perhentian Kajang Jalan Reko 43000 Kajang SELANGOR No. Tel : 03-87376100 No. Faks: 03-87375100 sa@doe.gov.my
3	Sepang	MOHD AMIR BIN ISMAIL C44 KETUA CAWANGAN PejabatJAS Cawangan Sepang AlamatNo. B28-1&B28-2 Jalan 7, Bandar Baru Salak Tinggi 43900 Sepang SELANGOR 03-87061340 amir@doe.gov.my
4	Gombak	NOR HAYATI BINTI MOHAMAD IDRIS C44 PEGAWAI KAWALAN ALAM SEKITAR KANAN CAWANGAN GOMBAK PejabatJAS Cawangan Gombak

SL. NO.	Negeri/Daerah/Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
		AlamatJabatan Alam Sekitar Cawangan Gombak No. 20, Jalan Sri Batu Caves 68100 Batu Caves SELANGOR No. Tel .: 03-6186948 No. Faks: 03-6186987 ni@doe.gov.my
5	Sabak Bernam	NASRUM BIN ZUBIR C44 PEGAWAI KAWALAN ALAM SEKITAR Pejabat JAS Cawangan Sabak Bernam Alamat NO. 48 JALAN BEDENA 2/1, TAMAN BEDENA 2, 45300 SUNGAU BESAR, SELANGOR DARUL EHSAN No. Tel.: 0332244240 No. Faks: 0332243280 nasrum@doe.gov.my

Jadual 18 Pejabat Jabatan Kesihatan Negeri di Selangor

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	Jabatan Kesihatan Negeri Selangor	YBhg. Dato' Indera Dr. Sha'ari bin Ngadiman Pejabat Pengarah Kesihatan Negeri Jabatan Kesihatan Negeri Selangor Tingkat 9, 10, 11 & 17, No. 1, Wisma Sunway, Jalan Tengku Ampuan Zabedah C 9/C, Seksyen 9, 40100 Shah Alam, Selangor. Tel: 03-51237333/ 200 Faks: 603-5123 7202 (Pengarah), 603-5123 7209 (Pengurusan), 603-5123 7299 drshaari@moh.gov.my

Jadual 19 Agensi Air Negeri di Selangor

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	Lembaga Urus Air Selangor (LUAS)	Lembaga Urus Air Selangor Tingkat 13, Bangunan Darul Ehsan, No. 3 Jalan Indah Seksyen 14, 40000 Shah Alam, Selangor Dato' Ir. Hashim Bin Osman Pengarah E-mel: hashim@luas.gov.my Setiausaha Pejabat : Sharifah Azlin Shah Binti Syed Zainal No.Tel: 0355111800 8091 1302 E-mel: azlin@luas.gov.my

Jadual 20 PLAN Malaysia di Selangor

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	PLANMalaysia@Selangor	PLANMalaysia@Selangor Tingkat 15-18 Bangunan Darul Ehsan, No.3 Jalan Indah, Seksyen 14, 40646 Shah Alam, Selangor 03 5511 6666 03 5511 3557 / 03 5510 5051 webmaster@jpbdselangor.gov.my www.jpbdselangor.gov.my

Jadual 21 Unit Perancang Ekonomi (UPEN) di Selangor

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	UPEN Selangor	Unit Perancang Ekonomi Negeri Selangor, Tingkat 4, Bangunan SSAAS, 40503 Shah Alam, SELANGOR. Tuan Dr Nor Fuad Bin Abdul Hamid Jawatan : Timbalan Setiausaha Kerajaan (Pembangunan), Merangkap Pengarah UPEN Alamat : Pejabat TSUK (Pembangunan), Tingkat 13, Bangunan SSAAS, 40000 Shah Alam, Selangor Tel: 03-55447142 Faks: 03-55101264 E-mel : fuad.hamid@elangor.gov.my Tel: 03- 55212326/ 03- 55212381 Pn Mazidah: 03-55447119 E-mel: mazidah@selangor.gov.my

Jadual 22 Polis Diraja Malaysia (PDRM) di Selangor

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	PDRM Selangor	Ibu Pejabat Polis Kontinjen Selangor Polis Diraja Malaysia 40000 Shah Alam Selangor Telefon: 03-55145001 Faks: 03-55195175 E-mel: IPK Selangor : cccsel@rmp.gov.my Ketua Polis Selangor : kpsel@rmp.gov.my

Jadual 23 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Selangor

SL. NO.	Negeri	Perincian
1		Kol. (PA) Mohd Yusoff Bin Samad Pengarah (KP48) PEJABAT JABATAN PERTAHANAN AWAM NEGERI SELANGOR Aras 3, Wisma Persekutuan Klang, Persiaran Bukit Raja 1/KU1, 41150 Putrajaya, Malaysia mohdyusoff[at]civildefence[dot]gov[dot]my 03- 3341 0443 samb. 101

Jadual 24 Jabatan Sukarelawan Malaysia (RELA) di Selangor

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	RELA Selangor	Nasharuddin bin Mat Nasir Pengarah Rela Selangor Lot 03-04A, Tingkat 3, Kompleks PKNS, 40000 Shah Alam Selangor Darul Ehsan 03-55103436 prn_selangor@moha.gov.my

Table 25 EXCO Alam Sekitar di Selangor

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	EXCO Alam Sekitar Selangor	YANG BERHORMAT TUAN HEE LOY SIAN AHLI DEWAN NEGERI : N25 KAJANG EXCO PELANCONGAN & ALAM SEKITAR PORTFOLIO : PENGERUSI JAWATANKUASA TETAP PELANCONGAN, ALAM SEKITAR, TEKNOLOGI HIJAU, HAL

		EHWAL ORANG ASLI DAN JAWATANKUASA KHAS AGAMA BUDDHA, KRISTIAN, HINDU, SIKH DAN TAO NEGERI SELANGOR (LIMAS) Alamat Pejabat : Pejabat Ahli Majlis Mesyuarat Kerajaan Negeri Selangor, Tingkat 2, Bangunan SSAAS, 40503 Shah Alam, Selangor Tel: 03-55447760 Faks: 03-55193328 E-mel : pejabatexcoybhee[at]gmail.com Alamat DUN: Pusat Khidmat DUN Kajang, Jalan Metro Avenue 1, Metro Kajang, 43000 Kajang, Selangor Tel: 03-87362363 Faks: 03-87412363

Jadual 26 Senarai Pihak Berkuasa Tempatan di Selangor

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
1	Majlis Bandaraya Shah Alam	Tingkat 1, Wisma MBSA Persiaran Perbandaran 40706 SHAH ALAM norrita@mbsa.gov.my; mbsa@mbsa.gov.my
2	Majlis Bandaraya Petaling Jaya	Tingkat 2, Ibu Pejabat MBPJ Jalan Yong Shook Lin 46675 PETALING JAYA info@mbpj.gov.my
3	Majlis Bandaraya Subang Jaya	Persiaran Perpaduan, Jalan USJ 5 47610 SUBANG JAYA datukbandar@mbsj.gov.my
4	Majlis Perbandaran Ampang Jaya	Menara MPAJ, Persiaran MPAJ Jalan Pandan Utama, Pandan Indah 55100 KUALA LUMPUR ydp@mpaj.gov.my; fauzi@mpaj.gov.my
5	Majlis Perbandaran Kajang	Menara MPKJ Jalan Cempaka Putih Off Jalan Semenyih 43000 KAJANG ydp.mpkj@mpkj.gov.my
6	Majlis Perbandaran Klang	Bangunan Sultan Alam Shah Jalan Perbandaran 41675 KLANG afadzli@mpklang.gov.my
7	Majlis Perbandaran Selayang	Menara MPS, Persiaran 3 Bandar Baru Selayang 68100 BATU CAVES ydp@mps.gov.my
8	Majlis Perbandaran Sepang	Persiaran Semarak Api Cyber 1

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
		63200 CYBERJAYA admin@mpsepang.gov.my
9	Majlis Perbandaran Kuala Langat	Persiaran Majlis Jalan Sultan Alam Shah 42700 BANTING ydp@mpkl.gov.my
10	Majlis Daerah Hulu Selangor	Jalan Bukit Kerajaan 44000 KUALA KUBU BHARU ydp@mdhs.gov.my
11	Majlis Daerah Sabak Bernam	45300 SUNGAI BESAR mdsb_sel@mdsb.gov.my

Jadual 27 Senarai Pejabat Daerah di Selangor

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
1	Pejabat Daerah/Tanah Hulu Langat	YBrs. Tuan Shamsul Shahril Badliza Bin Mohd Noor shahril@selangor.gov.my Kompleks Pentadbiran Daerah Hulu Langat Persiaran Pusat Bandar, Seksyen 9 43650 Bandar Baru Bangi Tel: 03 89251992 Faks: 03 89252137 Web : www.selangor.gov.my/hululangat
2	Pejabat Daerah / Tanah Klang	YBrs. Tuan Haji Mohd Zainal Bin Mohd Nor mohdzainal@selangor.gov.my Pejabat Daerah Tanah Klang Jalan Kota, 41902 Klang Tel: 03 33718030 Faks: 03 33723079 Web : www.selangor.gov.my/klang
3	Pejabat Daerah / Tanah Klang	Ybrs. Tuan Haji Mohd Zainal Bin Mohd Nor mohdzainal@selangor.gov.my Pejabat Daerah Tanah Klang

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
		Jalan Kota, 41902 Klang Tel: 03 33718030 Faks: 03 33723079 Web : www.selangor.gov.my/klang
4	Pejabat Daerah / Tanah Gombak	Nama Pegawai Daerah : Ybhg. Dato Amirul Azizan Bin Abd Rahim amirulazizan@selangor.gov.my Pejabat Daerah Tanah Gombak Bangunan Sultan Sulaiman, Persiaran Pegawai Bandar Baru Selayang, 68100 Batu Caves Tel: 03 61261500 Faks: 03 61361073 Web : www.selangor.gov.my/gombak
5	Pejabat Daerah / Tanah Petaling	YBhg. Datin Paduka Roslinah Bt Md Jani roslinahjani@selangor.gov.my Pejabat Daerah Tanah Petaling No. 1 Persiaran Atmosfera, Seksyen U5 40150 Shah Alam Tel: 03 78419500 Faks: 03 78422140

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
		Web : www.selangor.gov.my/petaling
6	Pejabat Daerah / Tanah Sepang	YBrs. Tuan Mohd Yazid Bin Sairi mohdyazid.sairi@selangor.gov.my Pejabat Daerah Tanah Sepang Bangunan Tun Aziz, Bandar Baru Salak Tinggi 43900 Sepang Tel: 03 87061001 Faks: 03 87061731 Web : www.selangor.gov.my/sepang
7	Pejabat Daerah / Tanah Kuala Langat	YBrs. Tuan Mohd Jusni Bin Hashim jusni@selangor.gov.my Pejabat Daerah Tanah Kuala Langat Persiaran Sultan Abdul Aziz Shah Kota Seri Langat, Sungai Sedu, 42700 Banting Tel: 03 31822536 Faks: 03 31872011 Web : www.selangor.gov.my/kualalangat
8	Pejabat Daerah / Tanah Kuala Selangor	YBrs. Tuan Mohd Faizal Bin Abdul Rajil

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
		Kompleks Kerajaan Daerah Kuala Selangor 45000 Kuala Selangor Tel: 03 32891355 Faks: 03 32982145 Web : www.selangor.gov.my/kualaselangor
9	Pejabat Daerah / Tanah Hulu Selangor	YBrs. Tuan Haji Musa Bin Ranli musaranli@selangor.gov.my Pejabat Daerah Tanah Hulu Selangor Jalan Bukit Kerajaan 44000 Kala Kubu Bharu Tel: 03 60641258 Faks: 03 60644253 Web : www.selangor.gov.my/huluselangor
10	Pejabat Daerah / Tanah Sabak Bernam	YBrs. Tuan Nasir Bin Mamat nasir.mamat@selangor.gov.my Kompleks Pejabat Daerah Tanah Sabak Bernam Persiaran Pusat Bandar, Seksyen 9 45300 Sungai Besar, Sabak Bernam Tel: 03 32241970 Faks: 03 32242178 Web : www.selangor.gov.my/sabakbernam

3.2.2.2. Putrajaya

Jadual 28 Pejabat JPS di Putrajaya

SL. NO.	Negeri/Daerah	Perincian
1.	**JPS W.Persekutuan (Putrajaya)**	Ir. Haji Mohd Nazri Bin Yasmin Pengarah Jabatan Pengairan Dan Saliran Negeri W. Persekutuan Putrajaya No. 25, Persiaran Perdana, Presint 4, 62000 Putrajaya, Wilayah Persekutuan Putrajaya (T) 03- 8886 1012 ppsn_wpp@water.gov.my nazri@water.gov.my
2.	**Jurutera JPS Putrajaya**	Encik Mohamad Nazrizal bin Noor J44 JURUTERA AWAM JPS Wilayah Persekutuan Putrajaya E-mel nazrizal[at]water[dot]gov[dot]my Telefon pejabat 03-88861011 Nombor Faks 03-88901480

Jadual 29 UPEN di Putrajaya

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	**Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur, Putrajaya Dan Labuan**	Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur, Putrajaya Dan Labuan Kementerian Wilayah Persekutuan, Blok 1 & Blok 2, Menara Seri Wilayah, Presint 2, 62100 Putrajaya. Tel: 03 8000 8000 Apa-apa pertanyaan sila e-melkan ke: amsyari.suhaimi@epu.gov.my nabeela.mansor@epu.gov.my

Jadual 30 PDRM di Putrajaya

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	**Ibu Pejabat Polis Daerah Putrajaya**	Ibu Pejabat Polis Daerah Polis Diraja Malaysia Presint 7, 62520 Putrajaya. Tel: 03- 8886 2222 Faks: 03- 8888 0249 kpdputrajaya@rmp.gov.my

Jadual 31 *Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Putrajaya*

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	**PEJABAT JABATAN PERTAHANAN AWAM NEGERI WILAYAH PERSEKUTUAN**	YS Kol. (PA) Effendy Bin Hj. Ali Pengarah PEJABAT JABATAN PERTAHANAN AWAM NEGERI WILAYAH PERSEKUTUAN Angkatan Pertahanan Awam Negeri Wilayah Persekutuan, Jabatan Perdana Menteri, Aras 3, Blok 1, Menara Seri Wilayah, Persiaran Perdana, Presint 2, Pusat Pentadbiran Kerajaan Persekutuan, 62100 Putrajaya, Malaysia effendy@civildefence.gov.my 03-88810469

Jadual 32 RELA di Putrajaya

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	**Ibu Pejabat/Rela Putrajaya**	YAHYA BIN SULAIMAN Ketua Pengarah Ibu Pejabat RELA Malaysia Aras 7.8, 9, Blok D9, Kompleks C, Pusat Pentadbiran Kerajaan Persekutuan, 62546 Putrajaya yahya@moha.gov.my 03-88703665

Jadual 33 EXCO Alam Sekitar di Putrajaya

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	Wilayah Persekutuan Putrajaya	(Tiada Exco Alam Sekitar) YBhg. Datuk Saiful Anuar bin Lebai Hussen Wakil Kerajaan Persekutuan Ketua Pengarah Unit Perancang Ekonomi Jabatan Perdana Menteri PERBADANAN PUTRAJAYA Kompleks Perbadanan Putrajaya 24, Persiaran Perdana, Presint 3 62675 Putrajaya Malaysia

Jadual 34 Pihak Berkuasa di Putrajaya

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
1	Wilayah Persekutuan Putrajaya	DATUK MUHAMMAD AZMI BIN MOHD ZAIN Presiden PERBADANAN PUTRAJAYA Kompleks Perbadanan Putrajaya 24, Persiaran Perdana, Presint 3 62675 Putrajaya Malaysia. (Tidak mempunyai Pegawai Daerah)

3.2.2.3. Kuala Lumpur

Jadual 35 Pejabat JPS di Kuala Lumpur

SL. NO.	Negeri/Daerah	Perincian
1.	**JPS W.Persekutan(Kuala Lumpur)**	Hj Nishad Mohamed Bin Hj. C.j. Mohd. Shaffy Pengarah Jabatan Pengairan Dan Saliran W. Persekutan Kuala Lumpur JABATAN PENGAIRAN DAN SALIRAN WILAYAH PERSEKUTUAN KUALA LUMPUR JALAN SULTAN SALAHUDDIN, 50626 KUALA LUMPUR (T) 03- 26981 711 ppsn_wpkl@water.gov.my
2.	Jurutera JPS KL	Ir. Ratna Rajah Sivapiragasam J54 JURUTERA AWAM JPS Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur E-mel ratnarajah[at]water[dot]gov[dot]my Telefon pejabat 03-26981711 Nombor faks 03 2693 2285

Jadual 36 Pejabat JAS di Kuala Lumpur

SL. NO.	Negeri/Daerah/Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
1	**Jabatan Alam Sekitar Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur**	Azlan Bin Ahmad Pengarah Jabatan Alam Sekitar Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur 3, Jln Sungai Besi, Pudu, 55200 Kuala Lumpur, Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur 03-89939023 samb. 102 azlan@doe.gov.my

Jadual 37 Pejabat Jabatan Kesihatan Negeri di Kuala Lumpur

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	**Jabatan Kesihatan WP Kuala Lumpur**	Datuk Dr. Param Jeeth Singh A/L Pakar Singh Pengarah Kesihatan Negeri Jabatan Kesihatan WP Kuala Lumpur Jalan Cenderasari, 50590 Kuala Lumpur, Wilayah Persekutuan. Tel: 03- 2268 7333 Faks: 03- 2268 7555 param@moh.gov.my

Jadual 38 Unit Perancang Ekonomi di Kuala Lumpur

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	**Unit Perancang Ekonomi Negeri Wilayh Persekutuan**	Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur, Putrajaya Dan Labuan Kementerian Wilayah Persekutuan, Blok 1 & Blok 2, Menara Seri Wilayah, Presint 2, 62100 Putrajaya. Tel: 03 8000 8000 Apa-apa pertanyaan sila e-melkan ke: amsyari.suhaimi@epu.gov.my nabeela.mansor@epu.gov.my

Jadual 39 PDRM di Kuala Lumpur

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	**Ibu Pejabat Polis Kontinjen Kuala Lumpur**	Ibu Pejabat Polis Kontinjen Kuala Lumpur Polis Diraja Malaysia Jalan Hang Tuah 51100 Kuala Lumpur Telefon: 03-21460522 Faks: 03-20726786 E-mel: IPK Kuala Lumpur : ccckl@rmp.gov.my KP Kuala Lumpur : kpkl@rmp.gov.my

Jadual 40 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Kuala Lumpur

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	Pejabat Jabatan Pertahanan Awam Negeri Wilayah Persekutuan	YS Kol. (PA) Effendy Bin Hj. Ali Pengarah Pejabat Jabatan Pertahanan Awam Negeri Wilayah Persekutuan Angkatan Pertahanan Awam Negeri Wilayah Persekutuan, Jabatan Perdana Menteri, Aras 3, Blok 1, Menara Seri Wilayah, Persiaran Perdana, Presint 2, Pusat Pentadbiran Kerajaan Persekutuan, 62100 Putrajaya, Malaysia E-mel:effendy@civildefence.gov.my Tel: 03-88810469

Jadual 41 RELA di Kuala Lumpur

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	WP Kuala Lumpur	Darman bin Dabang Pengarah Rela WP Kuala Lumpur Aras 5, Kompleks KDN WPKL, No. 69, Jalan Sri Hartamas 1, 50480 Kuala Lumpur 03-62052742 E-mel:prn_wpkl@moha.gov.my

Jadual 42 EXCO Alam Sekitar di Kuala Lumpur

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur	(Tiada Exco Alam Sekitar) Dr. Umi Binti Ahmad Pengarah Jabatan Kesihatan dan Alam Sekitar KM 4, Jalan Cheras, 56100 Kuala Lumpur. 03- 2027 5300 03- 9285 7295 E-mel:jkas@dbkl.gov.my

Jadual 43 Pihak Berkuasa Tempatan di Kuala Lumpur

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
1	Dewan Bandaraya Kuala Lumpur	Ybhg. Datuk Seri Hj. Mahadi Bin Che Ngah Datuk Bandar Kuala Lumpur Menara DBKL 1 Jalan Raja Laut 50350 Kuala Lumpur dbkl@dbkl.gov.my; jpm@dbkl.gov.my; datukbandar@dbkl.gov.my

Jadual 44 Pejabat Daerah di Kuala Lumpur

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
1	Dewan Bandaraya Kuala Lumpur	-

3.2.2.4. Terengganu

Jadual 45 Pejabat JPS di Terengganu

SL. NO.	Negeri/Daerah	Perincian
1.	**JPS Terengganu**	Tuan Haji Mohd Sor bin Othman Pengarah Jabatan Pengairan dan Saliran Terengganu TINGKAT 6, WISMA NEGERI, 20626 , KUALA Terengganu Terengganu (T) 09- 9751 037 msor@water.gov.my
2.	JPS Daerah Kuala Terengganu	Ir. STEVEN POH TZE WEI JURUTERA DAERAH TEKNIKAL KUALA TERENGGANU
3.	JPS Daerah Kemaman	ENCIK NIK MOHD FARIZ BIN ZAMANI JURUTERA DAERAH PEJABAT PENGAIRAN DAN SALIRAN DAERAH KEMAMAN
4.	JPS Daerah Dungun	ENCIK ABADI BIN HARUN PENOLONG JURUTERA DAERAH DUNGUN KHIDMAT TEKNIKAL
5.	JPS Daerah Besut	ENCIK ABDULLAH BIN AWANG JURUTERA DAERAH BESUT BAHAGIAN PENGURUSAN PROFESIONAL
6.	JPS Daerah Hulu Terengganu	ENCIK CHE MOHD ROSDAN BIN CHE ROSDAN JURUTERA DAERAH HULU TERENGGANU PENTADBIRAN
7.	JPS Daerah Marang	ENCIK MOHD AZLAN BIN MUSTAPA JURUTERA DAERAH TEKNIKAL DAERAH MARANG
8.	JPS Daerah Setiu	PUAN FATEN ADILAH BINTI AHMAD SHUKRI JURUTERA DAERAH SETIU

Table 46 Pejabat JAS di Terengganu

SL. NO.	Negeri/Daerah/Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
1		RAMLI BIN ABD.RAHMAN Pengarah JAS Terengganu Pidato Alam Sekitar OFF JALAN SULTAN OMAR 20300 KUALA TERENGGANU TERENGGANU 09-6261044 rar@doe.gov.my
2		ROZAIMI BIN MAT ZIN C 44 PEGAWAI KAWALAN ALAM SEKITAR KANAN CAWANGAN Pejabat Cawangan: JAS Cawangan Kemaman PejabatJAS Cawangan Kemaman AlamatAras 3, Bangunan Persekutuan Jalan Melor Gong Limau 24000 Chukai, Kemaman, TERENGGANU No. Tel KEMAMAN 09-6261044 No. Faks 09-8502421 rmz@doe.gov.my

Jadual 47 Pejabat Jabatan Kesihatan Negeri di Terengganu

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	**Jabatan Kesihatan Negeri Pahang**	DATO' DR. Hj. BAHARI BIN DATO' TOK MUDA HJ. AWANG NGAH PENGARAH KESIHATAN NEGERI PAHANG drbahari Jabatan Kesihatan Negeri Pahang Jalan IM 4, Bandar indera Mahkota 25582 Kuantan Pahang Darul Makmur Tel: 09- 570 7600(pengarah) Faks: 09-570 7799 (pengurusan)

Jadual 48 Agensi Air Negeri di Terengganu

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	**Jabatan Bekalan Air Negeri Terengganu**	Jabatan Bekalan Air Negeri Terengganu Tingkat 2, Wisma Negeri,Jalan Pejabat, 20200 Kuala Terengganu, Terengganu Darul Iman Safura Binti Mad Juhari Pengarah (N44) No.Tel: 09-626 4455 4238 4238 E-mel: safura@terengganu.gov.my Tel: 09- 627 4242, Faks: 09-6264466 E-mel: jba@terengganu.gov.my

Jadual 49 PLAN Malaysia di Terengganu

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	**PLANMalaysia@Terengganu**	PLANMalaysia@Terengganu Tingkat 3 & 4, Wisma Negeri, 20646 Kuala Terengganu 09 630 1214 / 09 627 4225 09 624 4117 pbd@terengganu.gov.my www.jpbdtrg.gov.my

Jadual 50 Unit Perancang Ekonomi di Terengganu

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	**Unit Perancang Ekonomi Negeri Terengganu**	Unit Perancang Ekonomi Negeri Terengganu Tingkat 13, Wisma Darul Iman 20503 Kuala Terengganu. Pengarah Tuan Haji Samiun Bin Salleh E-mel: upend@terengganu.gov.my Tel: 09-622 1900/ 09-627 6452 (Talian Terus) Tel: 09- 623 1957. : 6452 Tel: 09- 623 1957 Faks: 09- 623 4278 E-mel: upentr@terengganu.gov.my

Jadual 51 PDRM di Terengganu

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	**Ibu Pejabat Polis Kontinjen Terengganu**	Ibu Pejabat Polis Kontinjen Terengganu Polis Diraja Malaysia 20918 Kuala Terengganu, Terengganu Telefon : 09- 6354722 Faks : 09-6226941 E-mel :IPK Terengganu : ccctrg@rmp.gov.my KP Terengganu : cpo.trengganu@rmp.gov.my

Jadual 52 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Terengganu

SL. NO.	Negeri	Perincian
	PEJABAT JABATAN PERTAHANAN AWAM NEGERI TERENGGANU	YS Lt. Kol. (PA) Mohd Shafiq bin Abdullah Pengarah PEJABAT JABATAN PERTAHANAN AWAM NEGERI TERENGGANU Jalan Lapangan Terbang, 21300 Kuala Terengganu, Malaysia mohdrosman 09- 6672991/ 123

Jadual 53 RELA di Terengganu

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	**Terengganu**	(KOSONG) Pengarah Rela Terengganu Tingkat 4 Wisma Persekutuan 20200 Kuala Terengganu, Terengganu 09-6222751 prn_terengganu@moha.gov.my

Jadual 54 EXCO Alam Sekitar di Terengganu

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	EXCO Alam Sekitar	Yang Berhormat Dr. Haji Alias bin Razak, S.M.T. Pengerusi Jawatankuasa Kerajaan Tempatan, Perumahan, Kesihatan dan Alam Sekitar

Jadual 55 Pihak Berkuasa Tempatan di Terengganu

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
1	Majlis Bandaraya Kuala Terengganu	Tingkat 4 - 8 Jalan Sultan Ismail 20200 KUALA TERENGGANU mbkt@terengganu.gov.my
2	Majlis Perbandaran Kemaman	Jalan Air Putih 24000 KEMAMAN ydp@mpkemaman.gov.my
3	Majlis Perbandaran Dungun	23000 DUNGUN mdd@tm.net.my
4	Majlis Daerah Besut	22200 BESUT mdb.terengganu.gov.my
5	Majlis Daerah Hulu Terengganu	21700 HULU TERENGGANU mdht.terengganu.gov.my
6	Majlis Daerah Marang	21600 MARANG huzairil@terengganu.gov.my
7	Majlis Daerah Setiu	22100 SETIU ydp@mds.gov.my

Jadual 56 Pejabat Daerah Di Terengganu

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
1	Pejabat Daerah Kuala Terengganu	YBRS. TUAN HAJI ARIFFIN BIN ABDULLAH PEGAWAI DAERAH Alamat Jabatan : KOMPLEKS SRI IMAN, JALAN SULTAN MOHAMAD. 20692, KUALA TERENGGANU ptkt@terengganu.gov.my 096222966
2	Pejabat Dearah Kemaman	YBRS. TUAN HAJI MOHD SOPHIAN BIN ABU BAKAR JALAN SENTOSA, 24000, KEMAMAN E-mel Jabatan : pdk@terengganu.gov.my No. Telefon : 098591961 No. Faks : 098594954
3	Pejabat Daerah Besut	ENCIK AHMAD FARHAN BIN ABDUL WAHAB KAMPUNG RAJA 22000, BESUT E-mel Jabatan : pdbesut [at] terengganu [dot] gov [dot] my No. Telefon : 096956326 No. Faks : 096956390
4	Pejabat Daerah Dungun	TUAN HAJI ANUAR BIN AWANG JALAN YAHYA AHMAD, 23000, DUNGUN E-mel Jabatan : pddungun [at] terengganu [dot] gov [dot] my No. Telefon : 098481617 No. Faks : 098484594

5	Pejabat Daerah Hulu Terengganu	ENCIK AHMAD AZIZI BIN ZULKIFLI KUALA BERANG 21700, HULU TERENGGANU E-mel Jabatan : pdht [at] terengganu [dot] gov [dot] my No. Telefon : 096811244 No. Faks : 096811964
6	Pejabat Daerah Marang	YBRS. TUAN HAJI TUN AHMAD FAISAL BIN TUN ABDUL RAZAK MARANG, 21600, MARANG E-mel Jabatan : pdmarang@terengganu.gov.my No. Telefon : 096182211 No. Faks : 096181963
7	Pejabat Daerah Setiu	TUAN HAJI ROSLI BIN LATIF Alamat Jabatan : BANDAR PERMAISURI, SETIU. 22100, SETIU E-mel Jabatan : pdsetiu [at] terengganu [dot] gov [dot] my No. Telefon : 096099266 No. Faks : 096099017
8	Pejabat Daerah Kuala Nerus	YBRS. ENCIK AHMAD FARIS BIN ABDUL RAZAK LOT 54998-55003, JALAN TENGKU MOHAMAD, 21200 , KUALA KRAI E-mel Jabatan : pdkn [at] terengganu [dot] gov [dot] my No. Telefon : 096664000 No. Faks : 096624000

3.2.2.5. Pahang

Jadual 57 Pejabat JPS di Pahang

SL. NO.	Negeri/Daerah	Perincian
1.	**JPS Pahang**	Ir. Mohd Noor bin Bidin Pengarah Jabatan Pengairan Dan Saliran Negeri Pahang Tingkat 8, Kompleks Tun Razak, Bandar Indera Mahkota, 25626 Kuantan, Pahang Darul Makmur (T) 09- 5733 966 ppsn_pahang@water.gov.my mnordid@water.gov.my
2.	JPS Daerah Temerloh	Encik Mohd Fisham bin Abu J48 JURUTERA AWAM Jurutera Daerah Temerloh
3.	JPS Daerah Pekan	Ir. Mohamad Azam bin Mohd Nor J44 JURUTERA AWAM Jurutera Daerah Pekan
4.	JPS Daerah Kuala Lipis	Encik Nurual Hadi Bin Daud J41 JURUTERA AWAM Jurutera Daerah Kuala Lipis
5.	JPS Daerah Maran	Puan Nurul Wahida binti Mohd Nabin Grade FLEKSI J41 JURUTERA AWAM Jurutera Daerah Maran
6.	JPS Daerah Jerantut	YM RAJA MOHD NOORHAFIZUDDIN BIN RAJA DAUD FLEKSI J41 JURUTERA AWAM Jurutera Daerah Jerantut
7.	JPS Daerah Raub	Encik MOHAMMAD KAMAL REDZUAN BIN KAMARUDIN Grade FLEKSI J41 JURUTERA AWAM Jurutera Daerah Raub
8.	JPS Daerah Rompin	Encik Muhammad Zulhafiz Bin Shafei Grade J41 JURUTERA AWAM Jurutera Daerah Rompin
9.	JPS Daerah Kuantan	Ir. Mohamad Razali bin Jusoh J48 JURUTERA AWAM Jurutera Daerah Kuantan
10.	JPS Daerah Bentong	Encik ABD HALIM BIN ABD AZIZ Grade J41 JURUTERA AWAM Jurutera Daerah Bentong
11.	JPS Daerah Bera	Encik Mohd Fahmi Bin Hamzah J41 JURUTERA AWAM Jurutera Daerah Bera
12.	JPS Daerah Cameron Highlands	Encik Ahmad Irsyaduddin Bin AmirJ 41 JURUTERA AWAM Jurutera Daerah Cameron Highlands

Jadual 58 Pejabat JAS di Pahang

SL. NO.	Negeri/Daerah/Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
1	**Jabatan Alam Sekitar PAHANG**	MOHD SANI BIN MAT DAUD PENGARAH JAS Pahang Aras 1, Kompleks Mahkamah Kuantan Bandar Indera Mahkota 25200 Kuantan PEJABAT PENGARAH NEGERI 09-573 0636 SAMB.: 102 msmd@doe.gov.my
2	JAS Rompin	MOHD JAMALI BIN ABD MAJID C44 PEGAWAI KAWALAN ALAM SEKITAR 09-4145522 Pejabat Cawangan: JAS Cawangan Rompin PejabatJAS Cawangan Rompin AlamatLot No. PT 859 No. 3, Jalan Syed Osman 26800 Kuala Rompin PAHANG No. Tel.: 09-4145522 No. Faks: 09-4145524 jamali@doe.gov.my
3	JAS Cameron Highland	MOHD SHAHRIN BIN MUDZARAP@MANSOR C44 KETUA CAWANGAN CAMERON HIGHLANDS Pejabat Cawangan: JAS Cawangan Cameron Highland PejabatJAS Cawangan Cameron Highland AlamatRL,C3 SHG 3,4,6,8,10 Taman Royal Lily, Taman Rata 39100 Cameron Highlands PAHANG No. Tel.: 05-4915343 No. Faks: 05-4915323 shahrin@doe.gov.my
4	JAS Temerloh	SITI NORIAH BINTI ABU BAKAR C44 PEGAWAI KAWALAN ALAM SEKITAR CAWANGAN TEMERLOH Pejabat Cawangan: JAS Cawangan Temerloh PejabatJAS Cawangan Temerloh AlamatLot 12 & Lot 14, Jalan Pak Sako 3 Bandar Sri Semantan 28000 Temerloh PAHANG No. Tel.: 09-2964688 No. Faks: 09-2965198 Sitinoriah@doe.gov.my

5	JAS Gebeng	MOHD NAZIR BIN MANSOR C48 KETUA CAWANGAN GEBENG Pejabat Cawangan: JAS Cawangan Gebeng PejabatJAS Cawangan Gebeng AlamatJabatan Alam Sekitar Cawangan Gebeng,Tingkat 1, Bangunan Kontena Nasional,Jalan Gebeng 2/3, Kawasan Perindustrian Gebeng,26080 Kuantan, Pahang No. Tel.: 09-5834102 No. Faks: 09-5834086 mdnazir@doe.gov.my

Jadual 59 Pejabat Jabatan Kesihatan Negeri di Pahang

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	**Jabatan Kesihatan Negeri Pahang**	DATO' DR. Hj. BAHARI BIN DATO' TOK MUDA HJ. AWANG NGAH PENGARAH KESIHATAN NEGERI PAHANG drbahari Jabatan Kesihatan Negeri Pahang Jalan IM 4, Bandar indera Mahkota 25582 Kuantan Pahang Darul Makmur Tel: 09- 570 7600(pengarah) Faks: 09- 570 7799(pengurusan)

Jadual 60 Agensi Air Negeri di Pahang

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	**Perbadanan Bekalan Air Pahang**	Ibu Pejabat MADA Pengurusan Air Pahang Berhad, Bandar Indera Mahkota, 25200 Kuantan, Pahang Darul Makmur. Ir Abdul Aziz Bin Mohamed Noh Ketua Bahagian Perkhidmatan Air No. Tel : 09- 571 2222 No. Faks : 09- 571 2221

Jadual 61 PLAN Malaysia di Pahang

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	**PLANMalaysia@Pahang**	PLANMalaysia@Pahang Tingkat 4, Kompleks Tun Razak, Bandar Indera Mahkota, 25200 Kuantan Pahang 09 572 1181 09 573 2001 jpbd[at]pahang[dot]gov[dot]my jpbd.pahang.gov.my

Jadual 62 Unit Perancang Ekonomi di Pahang

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	**Unit Perancang Ekonomi Negeri Pahang**	Unit Perancang Ekonomi Negeri Pahang Tingkat 4, Wisma Sri Pahang, Jalan Gambut, 25000, Kuantan, PAHANG. Yb Dato' Razihan bin Adzaharuddin Timbalan Setiausaha Kerajaan (Pembangunan) Tel: 09- 512 6700 E-mel: tsuk1@pahang.gov.my

Jadual 63 PDRM di Pahang

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	**Ibupejabat Polis Kontinjen Pahang**	Ibupejabat Polis Kontinjen Pahang Polis Diraja Malaysia, Jalan Gambut, 25990 Kuantan Pahang Telefon : 09- 5052222 Faks : 09-5179018 E-mel :IPK Pahang : cccphg@rmp.gov.my KETUA Polis Pahang : cpo.pahang@rmp.gov.my

Jadual 64 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Pahang

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	**PEJABAT NEGERI PERTAHANAN AWAM PAHANG**	YS Kol. (PA) Che Adam bin A. Rahman Pengarah PEJABAT NEGERI PERTAHANAN AWAM PAHANG Jabatan Pertahanan Awam Negeri Pahang, Lot 1057 & 1058, Jalan Berserah, 26100 Kuantan, Pahang Darul Makmur. ccckel[at]rmp[dot]gov[dot]my

Table 65 RELA di Pahang

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	**Pahang**	Abdul Aziz bin Sidi Ahmad Aras 4, Kompleks KDN Pahang, Bandar Indera Mahkota, 25200, Pahang 09-5721449 prn_pahang@moha.gov.my

Jadual 66 EXCO Alam Sekitar di Pahang

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	**EXCO Alam Sekitar di Pahang**	YB. Dato' Sri Haji Mohd. Sharkar bin Haji Shamsudin, SSAP., SIMP., DSAP., DIMP. Pengerusi Jawatankuasa Pelancongan, Kebudayaan, Alam Sekitar, Perladangan dan Komoditi Negeri Pahang. Tingkat 7, Blok B, Wisma Sri Pahang, 25503 Kuantan. Telefon: 09-5164837, 09-5126607, Faks: 09-5164971 E-mel : msharkar@pahang.gov.my Dmsharkar.gmail.com

Jadual 67 Pihak Berkuasa Tempatan di Pahang

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
1	Majlis Bandaraya Kuantan	Jalan Tanah Putih 25100 KUANTAN aduan mbk.gov.my
2	Majlis Perbandaran Temerloh	Aras 6 & 7 Kompleks Pejabat Plaza Temerloh 28000 TEMERLOH ydp@mpt.gov.my
3	Majlis Perbandaran Bentong	Jalan Ketari 28700 BENTONG ydp@mpbentong.gov.my
4	Majlis Daerah Cameron Highlands	Peti Surat 66 Cameron Hihglands 39700 TANAH RATA majlis@mdcameron.gov.my
5	Majlis Daerah Jerantut	27000 JERANTUT ydp@mdjerantut.gov.my
6	Majlis Daerah Lipis	Aras 4 Bangunan Lipis Centre Point 27200 KUALA LIPIS mdlipis@pahang.gov.my
7	Majlis Daerah Maran	26500 MARAN ydp@mdmaran.gov.my
8	Majlis Daerah Pekan	Jalan Mahkota 26600 Pekan jamie@mdpekan.gov.my
9	Majlis Daerah Raub	26700 RAUB mdrraub2@tm.net.my
10	Majlis Daerah Rompin	Pejabat MD Rompin 26800 KUALA ROMPIN ydp@mdrompin.gov.my
11	Majlis Daerah Bera	Jalan Majlis 28300 Triang mdbera@pahang.com

Jadual 68 Pejabat Daerah di Pahang

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian

1	Pejabat Daerah Dan Tanah Bentong	Dato' Mohd Shafiq bin Abdullah 09- 220 1513 Pegawai Daerah Bentong Wisma Sri Bentong 28700 Bentong Pahang Darul Makmur. pdtbentong@pahang.gov.my
2	Pejabat Daerah Dan Tanah Bera	Dato' Zaman Azam bin Mohamat Sarif @ Ahmat Pegawai Daerah Bera, Pejabat Daerah dan Tanah Bera 28200 Bandar Bera Pahang Darul Makmur. pdtbera@pahang.gov.my 09- 255 3109
3	Pejabat Daerah Dan Tanah Cameron Highlands	YH. Dato' Hj. Ishak bin Md Napis DIMP., PMP., ACM., PPT., Pegawai Daerah Cameron Highlands Pejabat Daerah dan Tanah Cameron Highlands 39000 Tanah Rata Pahang Darul Makmur ishak@pahang.gov.my 05- 490 1700
4	Pejabat Daerah Dan Tanah Jerantut	Puan Khairun Nissa binti Aris, AAP. Pegawai Daerah Jerantut Pejabat Daerah dan Tanah Jerantut Kompleks Pejabat-Pejabat Kerajaan 27000 Jerantut Pahang Darul Makmur nissa@pahang,gov.my 09- 266 3511
5	Pejabat Daerah Dan Tanah Lipis	YH. Dato' Mohd Hafizi bin Ibrahim, DIMP., SMP., AAP., AMP Pegawai Daerah Lipis Pejabat Daerah dan Tanah Lipis

		Bandar Baru Kuala Lipis 27200 Kuala Lipis Pahang Darul Makmur pdtl@pahang.gov.my 09- 312 1963
6	Pejabat Daerah dan Tanah Kuantan	YM. Tengku Dato' Nor Asmaliza binti Ku Lah, DIMP., SMP. Pegawai Daerah Kuantan Bangunan Pejabat Daerah dan Tanah Kuantan, Bandar Indera Mahkota, 25990 Kuantan Pahang Darul Makmur Tg.norasmaliza@pahang.gov.my 09- 571 2404
7	Pejabat Daerah dan Tanah Pekan	YH. Dato’ Zaliza b Zulkipli, DIMP., AAP. Pegawai Daerah Pekan YH. Dato’ Zaliza b Zulkipli, DIMP., AAP. Pejabat Daerah dan Tanah Pekan Jalan Sultan Abu Bakar 26600 Pekan Pahang Darul Makmur zaliza@pahang.gov.my 09- 421 1776
8	Pejabat Daerah dan Tanah Maran	Sharuddin bin Jali, SMP. Pegawai Daerah Maran Bangunan Pejabat Daerah dan Tanah Maran, 26500 Maran Pahang Darul Makmur. sharuddin@pahang.gov.my 09- 477 1500
9	Pejabat Daerah dan Tanah Raub	YH. Dato’ Mohammad Shahid bin Ismail, DIMP., AAP. Pegawai Daerah Raub Pejabat Daerah dan Tanah Raub

		Jalan Tengku Abdul Samad 27600 Raub Pahang Darul Makmur pdr@pahang.gov.my 09- 355 1963
10	Pejabat Daerah dan Tanah Rompin	Ahmad Nasim Bin Dato' Haji Mohd Sidek Pegawai Daerah Rompin Pejabat Daerah dan Tanah Rompin, Kompleks Pentadbiran Kerajaan Negeri Daerah Rompin Blok A, 26800 Kuala Rompin, Pahang Darul Makmur pdtrompin@pahang.gov.my 09- 414 5205
11	Pejabat Daerah dan Tanah Temerloh	YH. Dato' Ali Syahbana Bin Sabaruddin Pegawai Daerah Temerloh Pejabat Daerah dan Tanah Temerloh Kompleks Pejabat Daerah dan Tanah Temerloh 28000 Temerloh Pahang Darul Makmur ali.syahbana@pahang.gov.my 09- 290 1313

3.2.2.6. Sarawak

Jadual 69 Pejabat JPS di Sarawak

SL. NO.	Negeri/Daerah	Perincian
1.	JPS Sarawak	Encik Chok Moi Soon Pengarah Jabatan Pengairan dan Saliran Sarawak (JPS Sarawak TINGKAT 7, 9 & 10, WISMA SEBERKAS, JALAN TUN ABANG HAJI OPENG

		PETI SURAT 1230, 93626 KUCHING, SARAWAK (T) 082-414212 chokms@sarawak.gov.my
2.	JPS Daerah Samarahan	Ir. IRWANDEE B.REDUAN Jurutera Bahagian Samarahan
3.	JPS Daerah Serian	ROLLIN JENTA AK GEM Jurutera Bahagian Serian
4.	JPS Daerah Sri Aman	Ir. FAIZUL BIN ABDUL WAHAB Jurutera Bahagian Sri Aman
5.	JPS Daerah Betong	BARTHOLOMEW A/L EMILY AYU JURUTERA BAHAGIAN Betong
6.	JPS Daerah Sarikei	Daniel Chen Chun Ing Jurutera Bahagian Sarikei
7.	JPS Daerah Sibu	Ir. Rudi Bin Abang Zamhari Jurutera Bahagian Sibu
8.	JPS Daerah Kapit	Pn. Inja Hellegers Anak Achong Jurutera Bahagian Kapit
9.	JPS Daerah Mukah	FAIZAL BIN SUKI Jurutera Bahagian Mukah
10.	JPS Daerah Bintulu	HENRY TUAH Jurutera Bahagian Bintulu
11.	JPS Daerah Miri	Ir. Hiew Si Tien Jurutera Bahagian Miri
12.	JPS Daerah Limbang	Anisah Bt Ahmad Jurutera Bahagian Limbang

Jadual 70 Pejabat JAS di Sarawak

SL. NO.	Negeri/Daerah/Pihak Berkuasa Tempatan	Details
1	**Jabatan Alam Sekitar Sarawak**	HAMZAH BIN MOHAMAD Pengarah JAS Sarawak AlamatTingkat 7-9, Wisma STA, No. 26, jalan Datuk Abang Abdul Rahim, 93450, Kuching, Sarawak 082-483863 samb. 201 hamzahmd@doe.gov.my
2	JAS CAWANGAN MIRI	GRACE PUYANG EMANG C44 PEGAWAI KAWALAN ALAM SEKITAR KANAN CAWANGAN MIRI PejabatJAS Cawangan Miri AlamatLot 97, Tingkat 8 Plaza Yu Lan, Jalan Brooke 98000 Miri, SARAWAK No. Faks 085-426994 grace@doe.gov.my
3	JAS CAWANGAN SIBU	MICHEAL ANAK WILSON UNTING C32 PENOLONG PEGAWAI KAWALAN ALAM SEKITAR CAWANGAN SIBU PejabatJAS Cawangan Sibu AlamatNo. 6, Tingkat 5, Bangunan Grand Merdin Jalan Kampung Nyabor 96008 Sibu, SARAWAK No. Tel 084-334790 mw@doe.gov.my
4	JAS CAWANGAN BINTULU	Abdul Mazli Hafiz Bin Abdul Malik C44 PEGAWAI KAWALAN ALAM SEKITAR KANAN CAWANGAN BINTULU Pejabat JAS Cawangan Bintulu Alamat : Tingkat 2, Bangunan Pejabat BPA No. 1, Jalan Tanjung Kidurong 97000 Bintulu, SARAWAK No. Faks 086-3138247 No. Faks 086-312958 mazlihafiz@doe.gov.my

Jadual 71 Jabatan Kesihatan Negeri di Sarawak

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	**Jabatan Kesihatan Negeri Sarawak**	Dato' Dr. Mohamed Sapian Mohamed Pengarah Jabatan Kesihatan Negeri Sarawak Jabatan Kesihatan Negeri Sarawak Jalan Diplomatik, Off Jalan Bako, 93050 Kuching, Sarawak. Tel: 082-473200 Faks: 082 – 443031 pkns@moh.gov.my

Jadual 72 Agensi Air Negeri di Sarawak

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	Kuching Water Board (Lembaga Air Kuching)	MADAM RODZIAH BINTI MOHAMAD General Manager Kuching Water Board (Lembaga Air Kuching) Jalan Batu Lintang, Kuching, Sarawak. Tel: 082- 222 222 Faks: 082- 222 259 E-mel:kwb@kwb.gov.my

Jadual 73 Unit Perancang Ekonomi di Sarawak

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	**Unit Perancang Ekonomi Negeri Sarawak**	Unit Perancang Ekonomi Negeri Sarawak Setiausaha Kerajaan Negeri, Pejabat Setiausaha Kerajaan Negeri Tingkat 20, Wisma Bapa Malaysia Petra Jaya, 93502 Kuching, Sarawak. Pengarah Prof. Madya Dr. Muhammad Abdullah bin Haji Zaidel Tel : +6082-440911 samb. 2281 Faks:- 449481/ 442536 E-mel:zmabdullah@sarawak.gov.my Tel: 08-2441957 Faks: 082-441677

		Pegawai: En Iwan: 08-2319425 E-mel: mohamibb@sarawak.gov.my

Jadual 74 PDRM di Sarawak

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	**Ibu Pejabat PDRM**	Ibu Pejabat Polis Malaysia Bukit Aman 50560 Kuala Lumpur. Telefon : 03- 2266 2266 Faks : 03- 2070 7500 E-mel: rmp@rmp.gov.my

Jadual 75 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Sarawak

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	**PEJABAT JABATAN PERTAHANAN AWAM NEGERI Sarawak**	PPj (PA) Mohtar Bin Samat Pengarah APM Sarawak KP52 (M) PEJABAT JABATAN PERTAHANAN AWAM NEGERI Sarawak Tingkat 11, Bangunan Sultan Iskandar, Jalan Simpang Tiga, Peti Surat 1298, 93300 Kuching, Sarawak. ccckel[at]rmp[dot]gov[dot]my 082-256658

Jadual 76 RELA di Sarawak

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	**RELA Sarawak**	Abang Zulfikar bin Abang Razuan Pengarah Rela Sarawak No. 176, Lot 28, Blok 10, KCLD, Batu 2 ½ , Jalan Rock, 93200 Kuching, Sarawak 082-244889 prn_sarawak@moha.gov.my

Jadual 77 EXCO Alam Sekitar di Sarawak

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	Sarawak	(Tiada Exco Alam Sekitar) YAB DATUK PATINGGI (DR) ABANG HAJI ABDUL RAHMAN ZOHARI BIN TUN DATUK ABANG HAJI OPENG KETUA MENTERI SARAWAK MENTERI KEWANGAN DAN PERANCANGAN EKONOMI MENTERI PEMBANGUNAN BANDAR DAN SUMBER ASLI Office Of The Chief Minister Of Sarawak Tingkat 22, Wisma Bapa Malaysia Petra Jaya, 92502 Kuching, Sarawak. Tel: 082-440801 Faks: 082-444566

Jadual 78 Pihak Berkuasa Tempatan di Sarawak

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
1	Dewan Bandaraya Kuching Utara	Bukit Siol, Jalan Semariang Petra Jaya 93050 KUCHING prd@dbku.gov.my
2	Majlis Bandaraya Kuching Selatan	Jalan Padungan 93675 KUCHING mayor@mbks.gov.my
3	Majlis Bandaraya Miri	Jalan Raja 98000 MIRI mfredrick@miricouncil.gov.my; mbm@miricouncil.gov.my
4	Majlis Perbandaran Padawan	Kota Padawan, Batu 10 Jalan Penrissen 93250 KUCHING mpp@sarawak.gov.my; lokc@sarawak.gov.my; Yvonne.goh@sarawak.gov.my

5	Majlis Perbandaran Sibu	Tingkat 19-24, Wisma Sanyan No 1 Jalan Sukan Peti Surat 557 96007 SIBU SMC@smc.gov.my; lawTH1@sarawak.gov.my
6	Majlis Perbandaran Kota Samarahan	94300 KOTA SAMARAHAN mdshan@tm.net.my; norha1@sarawak.gov.my;
7	Lembaga Kemajuan Bintulu (Perbandaran)	No. 1, Jalan Padang Tembak, Peti Surat 55 97007 BINTULU bda@bda.gov.my; gm@bda.gov.my; yakupbk@bda.gov.my;
8	Majlis Daerah Bau	Jalan Ong Guan Cheng 94000 BAU KUCHING mdbau@po.jaring.my; simonwhy@sarawak.gov.my
9	Majlis Daerah Betong	Bangunan Kubu Rentap 95700 BETONGbetongdc@gmail.com; Charliek@sarawak.gov.my
10	Majlis Daerah Dalat & Mukah	Aras 1, Pusat Pentadbiran Baru Bahagian Mukah, Jalan Wawasan, Peti Surat 68 96400 MUKAH aidens@sarawak.gov.my; yongic@sarawak.gov.my;
11	Majlis Daerah Kanowit	Jalan Kubu Jalan Kubu, Peti Surat 1, 96707 KANOWIT kdcict@tm.net.my; herbert2rt@sarawak.gov.my
12	Majlis Daerah Kapit	Jalan Kubu, Peti Surat 57 96800 KAPIT kptdc@tm.net.my; mdkapit@gmail.com
13	Majlis Daerah Lawas	Jalan Trusan By-Pass 98857 LAWAS mdlawas@sarawak.gov.my
14	Majlis Daerah Luar Bandar Sibu	Level 18, Wisma Sanyan Jalan Sanyan 96008 SIBU mdlbs@sarawaknet.gov.my
15	Majlis Daerah Lubok Antu	Jalan Penghulu Imong ak. Awan 95800 ENGKILILI, BAHAGIAN SRI AMAN said@sarawak.gov.my

16	Majlis Daerah Maradong & Julau	Peti Surat 4, Jalan Mahkamah 96507 BINTANGOR mdmjadm@pd.jaring.my
17	Majlis Daerah Lundu	94500 LUNDU lundudc@sarawak.gov.my
18	Majlis Daerah Marudi	Peti Surat 374 Marudi 98058 BARAM marudidc@tm.net.my
19	Majlis Daerah Matu & Daro	96250 MATU mdmdmatu@tm.net.my
20	Majlis Daerah Saratok	Jalan Datuk Abang Abu Talib Peti Surat No 73 95400 SARATOK awatu@sarawaknet.gov.my
21	Majlis Daerah Sarikei	Jalan Nyelong Peti Surat 420 96100 SARIKEI mdsarikei@moeswk.gov.my
22	Majlis Daerah Serian	No. 1 Jalan Bunga Tanjung 94700 SERIAN cons@sarawak.gov.my
23	Majlis Daerah Simunjan	LOT 805 New Service Centre GUNUNG NGELI 94800 SIMUNJAN bilonge@sarawaknet.gov.my; Geoffrey21@sarawak.gov.my
24	Majlis Daerah Sri Aman	Peti Surat 78 95700 SRI AMAN mdsa@tm.net.my; tgh@sarawak.gov.my
25	Majlis Daerah Subis	98150 BEKENU mdsubis@sarawak.gov.my
26	Majlis Daerah Limbang	Peti Surat 390 98708 LIMBANG lmndc@limbangdc.gov.my;

Jadual 79 Pejabat Daerah di Sarawak

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
1	Pejabat Daerah Asajaya	Pejabat Daerah Asajaya, 94600 Asajaya, Sarawak, Malaysia. +6082-829007 +6082-821206
2	Pejabat Daerah Belaga	Pejabat Daerah Belaga, 96900 Belaga, Sarawak, Malaysia. +6086-461315 +6086-461435
3	Pejabat Daerah Bau	Pejabat Daerah Bau, Jalan Penghulu Durin 94000 Bau, Sarawak, Malaysia. +6082-763022 +6082-763530
4	Pejabat Daerah Betong	Pejabat Daerah Betong, Jalan Pengarah Isek 95700 Betong, Sarawak, Malaysia. +6083-472204 +6083-472504
5	Pejabat Daerah Bintulu	Pejabat Daerah Bintulu, Aras Bawah, Wisma Residen Jalan Pisang Keling Off Jalan Tun Razak 97000 Bintulu, Sarawak, Malaysia. +6086-331896 +6086-338441
6	Pejabat Daerah Dalat	Pejabat Daerah Dalat, 96300 Dalat, Mukah, Sarawak, Malaysia. +6084-864219

		+6084-864435
7	Pejabat Daerah Daro	Pejabat Daerah Daro, Jalan Sentral 96200 Daro, Sarawak, Malaysia. +6084-823363 +6084-823528
8	Pejabat Daerah Julau	Pejabat Daerah Julau, Jalan SMK Julau 96600 Julau, Sarawak, Malaysia. +6084-734228 +6084-734449
9	Pejabat Daerah Kanowit	Pejabat Daerah Kanowit, Jalan Kanowit Durin 96700 Kanowit, Sarawak, Malaysia. +6084-752939 / +6084-752963 +6084-752937
10	Pejabat Daerah Kapit	Pejabat Daerah Kapit, Aras 2, Kompleks Kerajaan Negeri Jalan Bleteh 96800 Kapit, Sarawak, Malaysia. +6084-796322 +6084-797625
11	Pejabat Daerah Kuching	Pejabat Daerah Kuching, Level 6, Majma' Tuanku Abdul Halim Mu'adzam Shah Lorong P. Ramlee 5 93400 Kuching, Sarawak, Malaysia. 6082-507022 +6082-507487

12	Pejabat Daerah Lawas	Pejabat Daerah Lawas, Jalan Gaya 98850 Lawas, Sarawak, Malaysia. +6085-283103 / +6085-283105 +6085-284553
13	Pejabat Daerah Limbang	Pejabat Daerah Limbang, Level 6, Limbang Plaza Buangsiol Limbang Road 98700 Limbang, Sarawak, Malaysia. +6085-202115 / +6085-202122 +6085-215003
14	Pejabat Daerah Lubok Antu	Pejabat Daerah Lubok Antu, Jalan Temenggong Simpi 95900 Lubok Antu, Sri Aman, Sarawak, Malaysia. +6083-584108 +6083-584141
15	Pejabat Daerah Lundu	Pejabat Daerah Lundu, Jalan Sekambal 94500 Lundu, Sarawak, Malaysia. +6082-735008 / +6082-735001 +6082-735599
16	Pejabat Daerah Marudi	Pejabat Daerah Marudi, Jalan Kubu 98050 Marudi, Sarawak, Malaysia. +6085-755211 +6085-756084
17	Pejabat Daerah Matu	Pejabat Daerah Matu, 96250 Matu, Sarawak, Malaysia. +6084-832231 +6084-832239

18	Pejabat Daerah Meradong	Pejabat Daerah Meradong, Jalan Mahkamah 96500 Bintangor, Sarawak, Malaysia. +6084-693245 +6084-692578
19	Pejabat Daerah Miri	Pejabat Daerah Miri, Aras 5 Kompleks lslam Sarawak, Miri Jalan Pujut 98000 Miri, Sarawak, Malaysia. +6085-411841 +6085-422146
20	Pejabat Daerah Mukah	Pejabat Daerah Mukah, Aras Bawah, Menara Pehin Setia Raja 96400 Mukah, Sarawak, Malaysia. +6084-871963 +6084-872117
21	Pejabat Daerah Pakan	Pejabat Daerah Pakan, 96510 Pakan, Sarawak, Malaysia. +6011-18 444 211 +6011-18 444 200
22	Pejabat Daerah Samarahan	Pejabat Daerah Samarahan, Bahagian Samarahan Jalan Datuk Mohd Musa 94300 Kuching, Sarawak, Malaysia. +6082- 671105 / 671148 +6082-671042
23	Pejabat Daerah Saratok	Pejabat Daerah Saratok, Lot 42, Taman Muhibbah Saratok Town District 95400 Saratok,

		Sarawak, Malaysia. +6083-436103/ +6083-438564 +6083-436833 / +6083-438564
24	Pejabat Daerah Sarikei	Pejabat Daerah Sarikei, Tingkat 8, Wisma Jubli Mutiara Jalan Bersatu 96100 Sarikei, Sarawak, Malaysia. +6084-651299 / +6084-656725 +6084-651012
25	Pejabat Daerah Serian	Pejabat Daerah Serian, 94700 Serian, Sarawak, Malaysia. +6082-874022 +6082-875159
26	Pejabat Daerah Sibu	Pejabat Daerah Sibu, Tingkat 4, Kompleks Islam Sarawak (Sibu) Jalan Awang Rambli Amit 96000 Sibu, Sarawak, Malaysia. +6084-319687 +6084-337022
27	Pejabat Daerah Simunjan	Pejabat Daerah Simunjan, Jalan Gunung Ngeli 94800 Simunjan, Sarawak, Malaysia. +6082-803602 / +6082-803649 +6082-803916
28	Pejabat Daerah Song	Pejabat Daerah Song, Jalan Bungalow 96850 Song, Sarawak, Malaysia. +6084-777221 / +6084-777451 +6084-777046

29	Pejabat Daerah Sri Aman	Pejabat Daerah Sri Aman, Jalan Abang Aing 95000 Sri Aman, Sarawak, Malaysia. +6083-322012 / +6083-322013 +6083-321703
30	Pejabat Daerah Tatau	Pejabat Daerah Tatau, 97200 Tatau, Sarawak, Malaysia. +6086-584617 +6086-584718
31	Pejabat Daerah Selangau	Pejabat Daerah Selangau, KM80, Jalan Sibu / Bintulu 96000 Selanggau, Sarawak, Malaysia. +6084-891231 +6084-891380
32	Pejabat Daerah Telang Usan	Pejabat Daerah Telang Usan, 98300 Long Lama, Baram, Miri, Sarawak, Malaysia. 085-779422/ 085-779423 085-779410
33	Pejabat Daerah Tebedu	Pejabat Daerah Tebedu, 94760 Tebedu, Serian, Sarawak, Malaysia. 082-797204 082-797364
34	Pejabat Daerah Pusa	Pejabat Daerah Pusa, 94950 Pusa, Betong, Sarawak, Malaysia. 083-465130 083-465441
35	Pejabat Daerah Kabong	Pejabat Daerah Kabong, 94650 Kabong, Betong, Sarawak, Malaysia. 083-411267

		083-411670
36	Pejabat Daerah Sebauh	Pejabat Daerah Sebauh, Km1, Jalan Sebauh Bintulu 97100 Sebauh, Bintulu, Sarawak, Malaysia. 086-422111 086-422366
37	Pejabat Daerah Bukit Mabong	Pejabat Daerah Bukit Mabong, 4th Floor, Kompleks Kerajaan Negeri Bleteh Road 96800 Kapit, Sarawak, Malaysia. 084-796059 084-796119
38	Pejabat Daerah Subis	Pejabat Daerah Subis, 98150 Bekenu, Sibuti, Miri, Sarawak, Malaysia.
39	Pejabat Daerah Beluru	Pejabat Daerah Beluru, 98050 Bakong., Sarawak, Malaysia.
40	Pejabat Daerah Tanjung Manis	Pejabat Daerah Tanjung Manis, Sarawak, Malaysia.

3.2.2.7. Sabah

Jadual 80 Pejabat JPS di Sabah

SL. NO.	Negeri/Daerah	Perincian
1.	**JPS Sabah**	Tuan Waily Harim Pengarah Jabatan Pengairan dan Saliran Sabah Jalan Pameran, 88400 Kota Kinabalu, Sabah (T) 088-280507 waily.harim@sabah.gov,my
2.		Ir. Irene Choo Jurutera Daerah Penampang / Kota Kinabalu
3.		Pg. Ismail Bin Pg. Othman Jurutera Daerah Beaufort
4.		Ir. Jaffri Bahan Jurutera Daerah Kota Belud
5.		Ir. Dachord Moujing Jurutera Daerah Keningau
6.		Mohd Khairul Anwar Bin Abd Rahman Jurutera Daerah Tuaran
7.		Ir. Terence Wong Jurutera Daerah Kota Marudu
8.		Peter Bosonol Jurutera Daerah Ranau
9.		Syahzarul Rizal Joddari Jurutera Daerah Tawau
10.		(Kosong) Jurutera Daerah Sandakan
11.		Ir. Dr. Tay Tshung Wang Jurutera Daerah Tambunan
12.		Ng Yau Ming Jurutera Daerah Papar
13.		Md. Izwan Bin Jumat Jurutera Daerah Kudat
14.		Joseph Dinor Jurutera Daerah Tenom

Jadual 81 Pejabat JAS di Sabah

SL. NO.	Negeri/Daerah/Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
1	**Jabatan Alam Sekitar SABAH**	AMIRUL BIN ARIPIN PENGARAH JAS Sabah Aras 4, Blok 4, Kompleks Pentadbiran Kerajaan Persekutuan Sabah, Jalan UMS-Sulaman, Likas, 88450, Kota Kinabalu, Sabah 088-488171 aba@doe.gov.my
2		SITI NOR AISHAH BINTI ABDUL RAZAK C44 KETUA CAWANGAN CAWANGAN TAWAU PejabatJAS Cawangan Tawau AlamatTingkat 2, Lot 6, 7 dan 8 Lorong Sabindo Square 1 Sabindo Square 91000 Tawau, SABAH No. Tel 089-767251 sitinor@doe.gov.my
		ALIUDIN @ DIN BIN ATAT @ MOHD ARSYID C44 KETUA CAWANGAN SANDAKAN PejabatJAS Cawangan Sandakan AlamatTingkat 2, Wisma Sabah Lot 1 & 2, Megah Light Md. Estate Batu 7, Jalan Labuk 90000 Sandakan SABAH No. Tel 089-674653 aliudin@doe.gov.my
		JIKULA BIN MONGIJAL C44 KETUA CAWANGAN PejabatJAS Cawangan Sipitang AlamatLot 21 & 22, Tingkat 1, Pusat Membeli Belah Sipitang 89850 Sipitang, SABAH No. Faks 088-488166 jikula@doe.gov.my

Jadual 82 Pejabat Jabatan Kesihatan Negeri di Sabah

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Jabatan Pertanian Negeri Sabah	YBhg. Datuk Dr. Christina Rundi Pengarah Kesihatan Negeri Sabah Jabatan Kesihatan Negeri Sabah Tingkat 3, Rumah Persekutuan, Jalan Mat Salleh, 88590 Kota Kinabalu, Sabah. Tel: 088-265960 Faks: 088-221477

Jadual 83 Agensi Air Negeri di Sabah

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	**Jabatan Air Negeri Sabah (JANS)**	Jabatan Air Negeri Sabah Blok A, Tingkat 6,Wisma Muis, Beg Berkunci 210, 88825 Kota Kinabalu, Sabah Edward Lingkapo Timbalan Pengarah Tel No. : 088-232391 Fax No. : 088-232396

Jadual 84 Unit Perancang Ekonomi di Sabah

SL. NO.	Negeri	Perincian
1	UPEN Sabah	UNIT PERANCANG EKONOMI NEGERI SABAH Aras 19 & 20, Blok A, Pusat Pentadbiran Negeri Sabah, Jalan UMS, Teluk Likas, 88400 Kota Kinabalu, Sabah. Nombor Telefon : 088-369789 Nombor Faks : 088-213795

Jadual 85 PDRM di Sabah

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Ibu Pejabat Polis Kontinjen Sabah	Ibu Pejabat Polis Kontinjen Sabah Polis Diraja Malaysia Beg Berkunci No. 2062 88560 Kota Kinabalu Sabah Telefon : 088-318555 Faks : 088-230975 E-mel :IPK Sabah : cccsbh@rmp.gov.my Pesuruhjaya Polis Sabah : cpo.sabah@rmp.gov.my

Table 86 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) at Sabah

SL. NO.	Negeri	Perincian
	PEJABAT JABATAN PERTAHANAN AWAM NEGERI SABAH	YS Kol.(PA) Sharudin bin Md Zain Pengarah PEJABAT JABATAN PERTAHANAN AWAM NEGERI SABAH Pejabat Pertahanan Awam Negeri Sabah , Tingkat 6, Rumah Persekutuan Peti Surat 11193, 88813 Kota Kinabalu, Sabah. sharudin[at]civildefence[dot]gov[dot]my 088-221591

Jadual 87 RELA di Sabah

SL. NO.	Negeri	Details
	SABAH	Mohammad Pauzi bin Jhumat Pengarah Rela Sabah Aras 3, Blok A, Kompleks Pentadbiran Kerajaan Persekutuan, Jalan UMS-Sulaiman, 88400 KK Sabah 088-488482 prn_sabah@moha.gov.my

Jadual 88 EXCO Alam Sekitar di Sabah

SL. NO.	Negeri	Details
	EXCO Alam Sekitar Sabah	Datuk Jafry Bin Ariffin Menteri Pelancongan, Kebudayaan dan Alam Sekitar Kementerian Pelancongan, Kebudayaan dan Alam Sekitar, Sabah (KePKAS) Tingkat 5, Blok A Wisma Tun Fuad Stephens Karamunsing, 88300 Kota Kinabalu, Sabah Tel: (088) 253666 / 210848 / 242800 Faks: 088 267064

Jadual 89 Pihak Berkuasa Tempatan di Sabah

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
1	Dewan Bandaraya Kota Kinabalu	No.1 Jalan Bandaran 88675 KOTA KINABALU Salmah.Batin@dbkk.sabah.gov.my
2	Majlis Perbandaran Sandakan	Peti Surat 221 90702 SANDAKAN FooTin.Wong@sabah.gov.my
3	Majlis Perbandaran Tawau	Peti Surat 412 91007 TAWAU majlisperbandarantawau@sabah.gov.my
4	Majlis Daerah Beaufort	Peti Surat Bil.181 89808 BEAUFORT aduan@mdbft.sabah.gov.my;
5	Majlis Daerah Beluran	Peti Surat 20 90107 BELURAN Nordin.Daling@sabah.gov.my
6	Majlis Daerah Keningau	Peti Surat 181 89008 KENINGAU No. Faksimile : 089-560109
7	Majlis Daerah Kinabatangan	W.D.T No.8 90200 KINABATANGAN mohdhafiz.dasrah@sabah.gov.my
8	Majlis Daerah Kota Belud	Peti Surat No.8 89157 KOTA BHARU md.kb@sabah.gov.my;

9	Majlis Daerah Kota Marudu	Peti Surat 129 89100 KOTA MARUDU mdkotamarudu@gmail.com
10	Majlis Daerah Kuala Penyu	Peti Surat No.120 89740 KUALA PENYU md.kp@sabah.gov.my
11	Majlis Daerah Kunak	Peti Surat Bil 15 91207 KUNAK
12	Majlis Daerah Lahad Datu	Peti Surat 60249 91112 LAHAD DATU Jaslee.Jaafar@sabah.gov.my
13	Majlis Daerah Nabawan	Peti Surat No.27 89957 NABAWAN PENSIANGAN md.nbw@sabah.gov.my
14	Majlis Daerah Papar	Peti Surat 177 89608 PAPAR md.ppr@sabah.gov.my
15	Majlis Daerah Penampang	Peti Surat 80 89507 PENAMPANG Robert.Malangkig@sabah.gov.my
16	Majlis Daerah Ranau	Peti Surat No.57 89308 RANAU md.mu@sabah.gov.my
17	Majlis Daerah Semporna	Peti Surat Bil. 134 91308 SEMPORNA Suhaime.Ejip@sabah.gov.my
18	Majlis Daerah Sipitang	Peti Surat 28 89857 SIPITANG
19	Majlis Daerah Tambunan	P.O. Box 31 89650 TAMBUNAN
20	Majlis Daerah Tenom	Peti Surat 114 89907 TENOM
21	Majlis Daerah Tuaran	Peti Surat Bil. 580 89208 TUARAN md.trn@sabah.gov.my
22	Lembaga Bandaran Kudat	Peti Surat No.201 89057 KUDAT aduan.mdkdt@sabah.gov.my
23	Majlis Daerah Pitas	Peti Pos No. 47 Pos Mini Pitas 89100 PITAS
24	Majlis Daerah Putatan	Dewan Mini, Pejabat Daerah Putatan 88200 PUTATAN Sakina.AbdulRahman@sabah.gov.my

25	Majlis Daerah Tongod	PEJABAT POS MINI TONGOD PETI SURAT 38 89300 TONGOD

Jadual 90 Pejabat Daerah di Sabah

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
	Pejabat Daerah Beaufort	Pejabat Daerah Beaufort, Peti Surat N0. 38, 89807 Beaufort, Sabah 087- 201208 / 201209 087-211519 pd.bft@sabah.gov.my
	Pejabat Daerah Kecil Membakut	PEJABAT DAERAH KECIL MEMBAKUT PETI SURAT 54 89728 MEMBAKUT norjinah.muhammud@sabah.gov.my 087-887963 087-886452
	Pejabat Daerah Beluran	Pejabat Tanah Beluran Peti surat no.127 pos kod 90107 beluran, sabah. pdbeluran@gmail.com 089-511212 089-511255
	Pejabat Daerah Kecil Paitan	Pejabat Daerah Kecil Paitan, Peti Surat No.139, 90108 Beluran. : 089- 362 144 FAX:- 262 133
	Pejabat Daerah Telupid	Pejabat Daerah Peti Surat No.1 89300 TELUPID Sabah Malaysia Nombor Telefon: 089-521732 Nombor Faks

		089-521752 kamsah.sulaiman@sabah.gov.my
	Pejabat Daerah Kalabakan	Pejabat Daerah Kalabakan, Peti Surat No. 60746, 91017, Kalabakan. No. Tel: 089-799697
	Pejabat Daerah Kecil Kiulu	JUSTIN GINDOK @ GINDUK, PENOLONG PEGAWAI DAERAH
	Pejabat Daerah Keningau	Pejabat Daerah Keningau, Peti Surat 10, 89007 Keningau, Sabah, Malaysia. 087- 301 509 087-331 535 Sharifahkhairuunisa.Wansahdi@sabah.gov.my
	Pejabat Daerah Kecil Sook	Peti Surat Bil.1455, 89008 Keningau, Sabah, Malaysia. Tel.: 087-365912/365184 (Direct Line Penolong Pegawai Daerah) Faks: 087-365568
	Pejabat Daerah Kinabatangan	Pejabat Daerah Kinabatangan, Bangunan Urus Setia, W.D.T No.01, 90200 KINABATANGAN,SABAH TELEFON: 089- 561811 / 812 FAKS: 089-561009 E-mel: kbn.kplb@sabah.gov.my
	Pejabat Daerah Kota Belud	PEJABAT DAERAH, Peti Surat No.1, 89157 Kota Belud, Sabah PejDaerah.KotaBelud@gmail.com 088-976620 (Pejabat Am)

		088- 976621- 976624(Operator) 088-976542 (Pegawai Daerah) 088- 977064(Faks)
	Pejabat Daerah Kota Marudu	Pejabat Daerah Kota Marudu, Peti Surat 128, 89108 Kota Marudu, Sabah. TELEFON: 088 - 661 416 / 417 Faks: 088- 661 419
	Pejabat Daerah Kuala Penyu	SEBASTIAN INGKIM Pegawai Daerah Pejabat Daerah, Peti Surat No. 27,; 89747 Kuala Penyu Sabah Telefon: (087) 884364 / 884900 Faks: 087 884229
	Pejabat Daerah Kecil Menumbok	MATADIN AG. BESAR, PENOLONG PEGAWAI DAERAH Pejabat Daerah Kecil Menumbok, Peti Surat No. 5,; 89767 Menumbok Sabah Telefon: (087) 831104 / 831105 / 831216 Faks: 087 831071
	Pejabat Daerah Kudat	AHMAD SHAH DATUK HJ MOHD SUNOH, PEGAWAI TADBIR Pejabat Daerah, Peti Surat No. 21,; 89057 Kudat Sabah Telefon: (088) 620401 / 620402 Faks: 088 611303
	Pejabat Daerah Kecil Banggi	MOHD.AZMY @ AMING MAJIRUN, PEGAWAI TADBIR Pejabat Daerah Kecil Banggi, W.D.T No. 199,; 89059 Kudat Sabah Telefon: 088 671495 Faks: 088 671451

	Pejabat Daerah Kecil Matunggong	FRANCIS CHONG YU SHING, PENOLONG PEGAWAI DAERAH Pejabat Daerah Kecil Matunggong, Peti Surat No. 574,; 89058 Kudat Sabah Telefon: (088) 613759 / 613760 / 613761 Faks: 088 613786
	Pejabat Daerah Kunak	SIMUDAH HJ. SULAIMAN @ ZAIDI, PENOLONG PENGARAH Pejabat Daerah, Peti Surat No. 1,; 91207 Kunak Sabah Telefon: (089) 851478 / 852273 Faks: 089 851398
	Pejabat Daerah Lahad Datu	MAHASITAH BTE AMIN, PENOLONG PEGAWAI DAERAH (PEMBANGUNAN) Pejabat Daerah, Peti Surat No. 60165,; 91111 Lahad Datu Sabah Telefon: (089) 881177 / 881518 Faks: 089 884518
	Pejabat Daerah Kecil Tungku	FIRUZ IDZUALDEEN @ BENETTY B. MOHD. DZUL, PENOLONG PEGAWAI DAERAH Pejabat Daerah Lahad Datu Peti Surat 60165; 91108 Lahad Datu Sabah
	Pejabat Daerah Nabawan	PETER JONU @ PETER J. MOINJIL, PENOLONG PEGAWAI DAERAH (PEMBANGUNAN) Pejabat Daerah, Peti Surat No. 66,; 89957 Nabawan, Pensiangan Sabah Telefon: 087 366211 Faks: 087 366212
	Pejabat Daerah Kecil Pagalungan	ROGER APPOLONIUS, PENOLONG PEGAWAI DAERAH Pejabat Daerah Kecil Pagalungan, D/a: Pejabat Daerah Nabawan, Peti Surat No. 66,; 89957 Nabawan Sabah Telefon: (089) 845106 / 845107 Faks: 089 845104

	Pejabat Daerah Papar	HADZLAN BIN JABLEE, PEGAWAI TADBIR Pejabat Daerah, Peti Surat No. 324,; 89608 Papar Sabah Telefon: (088) 913516 / 913517 / 913518 Faks: 088 911021
	Pejabat Daerah Penampang	HENRY BIN IDOL, PEGAWAI DAERAH Pejabat Daerah, Peti Surat No. 320; 89507 Penampang Sabah Telefon: (088) 711791 / 711784 Faks: 088 711003
	Pejabat Daerah Pitas	BAKRI NANUN (HAJI), PEGAWAI TADBIR Pejabat Daerah Pitas, Peti Surat No. 8; 89100 Pitas Sabah Telefon: (088) 615767 / 615760 / 615520 Faks: (088) 615521
	Pejabat Daerah Putatan	JAINUDDIN @ ZAINUDDIN BIN AWANG, PEGAWAI DAERAH Pejabat Daerah Putatan, Bangunan Mini Sekretariat Daerah, Pusat Pentadbiran Daerah Putatan Jalan Pusat Bengkel JKR / Pasir Putih,; 88200 Putatan Sabah Telefon: (088) 762305 / 771501 / 771502 Faks: 771506
	Pejabat Daerah Ranau	ALEXANDER LIEW, PENOLONG PEGAWAI DAERAH (PEMBANGUNAN) Pejabat Daerah, Peti Surat No. 2,; 89307 Ranau Sabah Telefon: (088) 870504 / 875253 Faks: 088 876754
	Pejabat Daerah Semporna	ABD. MOHD. IBNU BIN HJ. ABD. KADIR BABA, PEGAWAI TADBIR Pejabat Daerah, Peti Surat No. 1,; 91307 Semporna Sabah Telefon: (089) 781663 / 781518 Faks: 089 781472

	Pejabat Daerah Sipitang	MASAWI BIN SALLEH, PENOLONG PEGAWAI DAERAH (PEMBANGUNAN) Pejabat Daerah, Peti Surat No. 26,; 89857 Sipitang Sabah Telefon: (087) 821964 / 821965 / 821426 Faks: 087 822433
	Pejabat Daerah Tambunan	JUMAIN B. JIKAH @ ABDUL GHANI, PEGAWAI DAERAH Pejabat Daerah, Peti Surat No. 25,; 89657 Tambunan Sabah Telefon: 087 774225 Faks: 087 773122
	Pejabat Daerah Tenom	SUNGKIM RUMANGUN, PEGAWAI DAERAH Pejabat Daerah, Peti Surat No. 100,; 89907 Tenom Sabah Telefon: (087) 735553 / 735573 Faks: 087 736334
	Pejabat Daerah Kecil Kemabong	YUESRI ISMAIL BIN YUSOF, PEGAWAI TADBIR Pejabat Daerah Kecil Kemabong, W.D.T No. 70,; 88909 Kemabong Sabah Telefon: (087) 733490 / 734490 / 737477 Faks: 087 736490
	Pejabat Daerah Tongod	MOHD FAUZI BIN NORBEH, PEGAWAI TADBIR Pejabat Daerah, Pejabat Pos Mini, Peti Surat No. 01,; 89300 Telupid Sabah Telefon: (019) 8926061 / (013) 8836788 Faks: 087-748880
	Pejabat Daerah Tuaran	FELECIA GITAH SINDAN, PEGAWAI TADBIR Pejabat Daerah, Bangunan Urus Setia, Peti Surat No. 207,; 89208 Tuaran Sabah Telefon: (088) 788511 / 788518 / 788359 Faks: 088 788363

	Pejabat Daerah Kecil Tamparuli	Pejabat Daerah Kecil Tamparuli, W.D.T No. 1,; 89257 Tamparuli Sabah Telefon: (088) 782357 / 782358 Faks: 088 782871

3.2.2.8. Labuan

Jadual 91 Pejabat JPS di Labuan

SL. NO.	Negeri/Daerah	Perincian
1.	**JPS W.Persekutuan (Labuan)**	Encik Junaiddi Awang Tuah (T) 087- 504 797 Pengarah Jabatan Pengairan Dan Saliran Negeri W.Persekutuan Labuan Komplek JPS, 706, 87000 87000 Labuan, Labuan Federal Territory ppsn_wpl@water.gov.my junaiddi@water.gov.my

Jadual 92 Pejabat JAS di Labuan

SL. NO.	Negeri/Daerah/Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
1	**Jabatan Alam Sekitar Wilayah Persekutuan Labuan**	AMIR HAMZAH MUSA Pengarah Jabatan Alam Sekitar Wilayah Persekutuan Labuan Tingkat 4, Blok 4 Kompleks Ujana Kewangan, 87000, Wilayah Persekutuan Labuan 087408773 ahm@doe.gov.my

Jadual 93 Pejabat Jabatan Kesihatan Negeri di Labuan

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Jabatan Kesihatan WP Labuan	Dr. Ismuni bin Bohari Pengarah Kesihatan Negeri UD56 Jabatan Kesihatan WP Labuan Peti surat 80832, 87018 Wilayah Persekutuan Labuan. Tel: 087 - 596146 Faks: 087-411298 (Pejabat Pengarah) ismuni@moh.gov.my

Jadual 94 Agensi Air Negeri di Labuan

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Jabatan Bekalan Air, Wilayah Persekutuan Labuan	Bahagian Bekalan Air W.P. Labuan Kementerian Alam Sekitar dan Air, Kementerian Alam Sekitar dan Air Jalan Jumidar Buyong Pusat Panggilan: 087-410200 aduanjbal@jba.gov.my

Jadual 95 UPEN di Labuan

SL. NO.	Negeri	Perincian
	UPEN Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur, Putrajaya Dan Labuan	Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur, Putrajaya Dan Labuan Kementerian Wilayah Persekutuan, Blok 1 & Blok 2, Menara Seri Wilayah, Presint 2, 62100 Putrajaya. Tel: 03 8000 8000 Apa-apa pertanyaan sila e-melkan ke: amsyari.suhaimi@epu.gov.my nabeela.mansor@epu.gov.my

Jadual 96 PDRM di Labuan

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Ibu Pejabat Polis Daerah Labuan	Ibu Pejabat Polis Daerah Labuan Financial Park, 87007 Labuan, Labuan Federal Territory

Jadual 97 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Labuan

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Pusat Kawalan Operasi Daerah Jabatan Pertahanan Awam Labuan	Pusat Kawalan Operasi Daerah Jabatan Pertahanan Awam Labuan LOT 4A2, TINGKAT 2 , WISMA WONG WO LO, PETI SURAT NO. 81130. 87021 WILAYAH PERSEKUTUAN LABUAN

Jadual 98 RELA di Labuan

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Pejabat RELA Daerah WP Labuan	Pejabat RELA Daerah WP Labuan Tingkat 6, Blok 4, Office Tower Financial Park, Jalan Merdeka, 87010 Wp Labuan, Sabah Tel: 087424084 Faks: 087424084

Jadual 99 EXCO Alam Sekitar di Labuan

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Wilayah Persekutuan Labuan	(Tiada Exco Alam Sekitar) Timbalan Ketua Eksekutif (Pembangunan) (En. Ibrahim bin Tambi) Perbadanan Labuan Wisma Perbadanan Labuan, Peti Surat 81245, 87022, WP Labuan 087-408600 / 087-408601 087-419400 webmaster@pl.gov.my

Jadual 100 Pihak Berkuasa Tempatan di Labuan

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
1	Wilayah Persekutuan Labuan	Dr. Fary Akmal binti Osman Ketua Pegawai Eksekutif Wisma Perbadanan Labuan, Peti Surat 81245, 87022, WP Labuan 087-408600 / 087-408601 (Tiada mempunyai Pegawai Daerah)

3.2.2.9. Kelantan

Jadual 101 Pejabat Daerah Di Kelantan

SL. NO.	Negeri/Daerah	Perincian
1.	**JPS Kelantan**	Encik Kamal Bin Mustapha Pengarah Jabatan Pengairan dan Saliran Negeri Kelantan Jalan Sultan Yahya Petra,15200, Kota Bharu, Kelantan () 09- 7419 624 ppsn_kelantan@water.gov.my mkamal@water.gov.my
2.	Daerah Pasir Mas	Che Mahmud bin Che Mat Jurutera Awam Daerah Pasir Mas
3.	Daerah Kota Bharu	(Kosong) Jurutera Awam Daerah Kota Bharu
4.	Daerah Machang	Mohd Sabri bin Sidek Jurutera Awam Jajahan Machang
5.	Daerah Pasir Puteh	(Kosong) Jurutera Awam Jajahan Pasir Puteh
6.	Daerah Tumpat	Norasimah binti Mat Nor Jurutera Awam Jajahan Tumpat
7.	Daerah Tanah Merah	(Kosong) Jurutera Awam 17500 TANAH MERAH
8.	Daerah Kuala Krai	(Kosong) Jurutera Awam Daerah Kuala Krai
9.	Daerah Bachok	(Kosong) Jurutera Awam Jajahan Bachok
10.	Daerah Gua Musang	(Kosong) Jurutera Awam Daerah Gua Musang
11.	Daerah Jeli	Izani Bin Abd Rahman Penolong Kana Jurutera Jajahan Jeli
12.	Daerah Lojing	(Kosong) Jurutera Awam

		Jajahan Lojing

Jadual 102 Pejabat Daerah Di Kelantan

SL. NO.	Negeri/Daerah/Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
1	**Jabatan Alam Sekitar Kelantan**	SALAHUDIN BIN SIDIK PENGARAH JAS Kelantan AlamatLOT 322-324, SEKSYEN 27 JALAN SRI CEMERLANG 15300 KOTA BHARU Kelantan 09-7414888 sbs@doe.gov.my
2	JAS CAWANGAN GUA MUSANG	SHAIFUL BAKRI BIN SHAMSUDDIN C44 PEGAWAI KAWALAN ALAM SEKITAR KANAN CAWANGAN GUA MUSANG PejabatJAS Cawangan Gua Musang AlamatPT9342, Taman TitiwangsaBandar Baru Gua Musang 18300 Gua Musang No. Tel 099125202 No. Faks 099125204 bakri@doe.gov.my

Jadual 103 Pejabat Jabatan Kesihatan Negeri di Kelantan

SL. NO.	Negeri	Perincian
	<u>Jabatan Kesihatan Negeri Kelantan</u>	YBHG. DATO' DR. ZAINI BIN HUSSIN PENGARAH KESIHATAN NEGERI KELANTAN JUSA B Jabatan Kesihatan Negeri Kelantan Tingkat 5, Wisma Persekutuan, 15590 Kota Baharu, Kelantan Darul Naim. Tel: 09-7413 330 (330) Faks: 09-7441333 drzaini2@moh.gov.my

Jadual 104 Agensi Air Negeri di Kelantan

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Lembaga Sumber Air Negeri Kelantan	PENGARAH YM. TENGKU SHARIFUDDIN BIN DATO TENGKU SHAH BUDDIN Lembaga Sumber Air Negeri Kelantan Aras Bawah, Blok 4, Kompleks Kota Darulnaim, 15503 Kota Bharu, KELANTAN Tel: 09-7475240 Faks: 09-7475220 E-mel : jank[a]kelantan.gov.my

Jadual 105 PLAN Malaysia di Kelantan

SL. NO.	Negeri	Perincian
	PLANMalaysia@Kelantan	PLANMalaysia@Kelantan Blok 4, Aras Bawah, Kota Darulnaim, 15503 Kota Bharu, KELANTAN 09 748 1004 09-7444454 jpbd[at]kelantan[at]gov[at]my www.jpbd.kelantan.gov.my

Jadual 106 Unit Perancang Ekonomi di Kelantan

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Unit Perancang Ekonomi Negeri Kelantan	Unit Perancang Ekonomi Negeri Kelantan Pejabat Setiausaha Kerajaan Negeri Kelantan, Aras 4, Mabna MBI (Blok 8), Kompleks Kota Darulnaim,] 15503 Kota Bharu, KELANTAN. Ketua Bahagian/Unit : YM Dato' Dr. Tengku Mohamed Faziharudean bin Tengku Feissal @ Wan Fahazil bin Wan Wan Mohammad Jaafar Timbalan Pengarah Telefon :7443333(6122) Faks: 09-7443411 E-mel: upen@kelantan.gov.my

		Tel: 09-7482560 (1102) Faks: 09-7443411 E-mel: upen@kelantan.gov.my

Jadual 107 PDRM di Kelantan

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Ibu Pejabat Polis Kontinjen Kelantan	Ibu Pejabat Polis Kontinjen Kelantan Polis Diraja Malaysia Jalan Bayam 15990 Kota Bharu Kelantan Telefon : 09- 7455622 Faks : 09-7440022 E-mel : IPK Kelantan : ccckel[at]rmp[dot]gov[dot]my KP Kelantan : cpo.kelantan[at]rmp[dot]gov[dot]my

Jadual 108 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Kelantan

SL. NO.	Negeri	Perincian
	PEJABAT JABATAN PERTAHANAN AWAM NEGERI KELANTAN	Lt. Kol. (PA) Zainuddin Bin Hussin Pengarah (KP44) PEJABAT JABATAN PERTAHANAN AWAM NEGERI KELANTAN Aras 2, Wisma Persekutuan, Jalan Bayam, 15200 Kota Bharu, Malaysia Zainuddin@civildefence.gov.my 09-7416160 samb. 61

Jadual 109 RELA di Kelantan

SL. NO.	Negeri	Perincian
	RELA Kelantan	Mior Muhammad Taufik bin Mior Burhanuddin Pengarah Rela Kelantan Lot PT. 28 Kg. Chica, Jalan Pasir Puteh, Kubang Kerian 16100, Kota Bharu 09-7678282 prn_kelantan@moha,gov.my

Jadual 110 EXCO Alam Sekitar di Kelantan

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Kelantan Darul Naim	YB Haji Tuan Mohd Saripudin bin Tuan Ismail Pengerusi Jawatankuasa Pertanian, Industri Asas Tani, Bioteknologi, Teknologi Hijau Dan Alam Sekitar Pejabat Setiausaha Kerajaan Negeri Kelantan, Aras 4, Mabna MBI (Blok 8), Kompleks Kota Darulnaim,15503 Kota Bharu KELANTAN e-mel : saripudin[at]kelantan.gov.my

Jadual 111 Pihak Berkuasa di Kelantan

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
1	Majlis Perbandaran Kota Bharu Bandaraya Islam	Bandaraya Islam Jalan Hospital 15000 KOTA BHARU khairul@mpkb.gov.my;
2	Majlis Daerah Bachok	16300 BACHOK mdbachok@kelantan.gov.my
3	Majlis Daerah Gua Musang	18300 GUA MUSANG mdgm@kelantan.gov.my
4	Majlis Daerah Ketereh	KM 19, Jalan Kuala Krai 16450 KETEREH

		mdk@mdketereh.gov.my
5	Majlis Daerah Dabong	18200 DABONG mddabong@kelantan.gov.my
6	Majlis Daerah Kuala Krai	JKR 60, Jalan Sultan Yahya Petra 18000 KUALA KRAI mdkkrai@kelantan.gov.my
7	Majlis Daerah Machang	Jalan Tok Kemuning 18500 MACHANG mdm@kelantan.gov.my
8	Majlis Daerah Pasir Mas	Kompleks Apam Putra Bandar Baru Lubok Jong 17000 PASIR MAS mdpm@kelantan.gov.my; hafriz@kelantan.gov.my
9	Majlis Daerah Pasir Puteh	16800 PASIR PUTEH setiausaha@mdpputeh.gov.my
10	Majlis Daerah Tanah Merah	17500 TANAH MERAH mdtm@kelantan.gov.my
11	Majlis Daerah Tumpat	Jalan Tanjung Kuala 16200 WP mdtumpat@kelantan.gov.my
12	Majlis Daerah Jeli	17600 JELI mdjeli@kelantan.gov.my

Jadual 112 Pejabat Daerah di Kelantan

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
	Daerah Kota Bharu	Ketua Jajahan : Rosnazli Bin Haji Amin E-mel : ptjkb@kelantan.gov.my Alamat : Pejabat Tanah Dan Jajahan Kota Bharu, 15000 Kota Bharu Kelantan Tel: 09-748 1963 Faks : 09-7440688 Laman web : https://ptjkb.kelantan.gov.my
	Daerah Gua Musang	Ketua Jajahan: Dato' Haji Norazman bin Abd. Ghani E-mel : ptjgm@kelantan.gov.my Alamat : Pejabat Tanah Dan Jajahan Gua Musang, 18300 Gua Musang,Kelantan Tel : 09-912 1963 / 1228 Faks : 09-9121669 Laman web : https://ptjgm.kelantan.gov.my
	Daerah Kuala Krai	Ketua Jajahan : Haji Ruslan bin Haji Hassan E-mel : ptjkk@kelantan.gov.my Alamat : Pejabat Tanah Dan Jajahan Kuala Krai, Kelantan Tel : 09-966 6393/6963 Faks : 09-966 7060 Laman web : https://ptjkk.kelantan.gov.my
	Daerah Pasir Mas	Ketua Jajahan : Tn Hj Nik Mohamed Noor bin Nik Ishak E-mel : ptjpm@kelantan.gov.my Alamat : Pejabat Tanah dan Jajahan Pasir Mas, Kompleks Apam Putra, Bandar Baru Pasir Mas, Lubok Jong,17000 Pasir Mas,Kelantan Tel : 09-791 7963/7693 Faks : 09-791 7706 Laman web : https://ptjpp.kelantan.gov.my

	Daerah Tanah Merah	Ketua Jajahan : Tuan Haji Mohd Anis bin Hussein E-mel : ptjtm@kelantan.gov.my Alamat : Pejabata Tanah Dan Jajahan Tanah Merah, 17500 Tanah Merah , Kelantan Tel: 09-9556963 Faks: 09-9556776 Laman web : https://ptjtm.kelantan.gov.my
	Daerah Tumpat	Ketua Jajahan : En. Ibrahim Bakri bin Mat Deris E-mel : ptjt@kelantan.gov.my Alamat : Pejabat Tanah dan Jajahan Tumpat, Jalan Masjid, 16200 Tumpat, Kelantan Tel: 09- 7257963 / 7257267 Faks: 09 - 7256577 Laman web : https://ptjt.kelantan.gov.my
	Daerah Bachok	Ketua Jajahan : En. Hazmi bin Abdul Hamid E-mel : ptjb@kelantan.gov.my Alamat : Pejabat Tanah dan Jajahan Bachok, Kg. Telok, 16300 Bachok, Kelantan Tel: 09-778 8963 / 09 - 778 8314 Faks: 09- 7789500 / 09-7789809 Laman web : https://ptjt.kelantan.gov.my
	Daerah Pasir Puteh	Ketua Jajahan : Haji Ab. Pattah bin Hasbullah E-mel : ptjpp@kelantan.gov.my Alamat : Pejabat Tanah Dan Jajahan Pasir Puteh,16800 Pasir Puteh, Kelantan. Tel: 09- 7866963/ 4336 Faks: 09-7867931 Laman web : https://ptjpp.kelantan.gov.my
	Daerah Machang	Ketua Jajahan : Wan Mohd Suhaimi bin Wan Mustapha E-mel : ptjm@kelantan.gov.my Alamat : Pejabat Tanah Dan Jajahan Machang,18500 Machang, Kelantan Tel: 09-975 2963/2826

		Faks: 09- 975 1903 Laman web : https://ptjm.kelantan.gov.my
	Daerah Jeli	Ketua Jajahan : En. Nik Raisnan bin Hj Daud E-mel : ptjj@kelantan.gov.my Alamat : Pejabat Tanah dan Jajahan Bachok, Kg. Telok, 17600 Bachok, Kelantan Tel: 09- 9440063/ 64 Faks: 09-9440250 Laman web : https://ptjj.kelantan.gov.my
	Daerah Kecil Lojing	Ketua Jajahan : En. Shahrin bin Abdullah E-mel : ptjj@kelantan.gov.my Alamat : Pejabat Tanah Dan Jajahan Kecil Lojing, 18300 Gua Musang, Kelantan Tel: 09-9221963 Faks: 09-9221863 Laman web : https://ptjkl.kelantan.gov.my

3.2.2.10. Negeri Sembilan

Jadual 113 Pejabat JPS di Negeri Sembilan

SL. NO.	Negeri/Daerah	Perincian
1.	**JPS Negeri Sembilan**	Ir. Saari Bin Abdullah Pengarah Jabatan Pengairan dan Saliran Negeri Sembilan Pejabat Pengarah Jabatan Pengairan dan Saliran Negeri Sembilan, Tingkat 2, Blok C, Wisma Negeri, 70503 Seremban, Negeri Sembilan Tel: 06-7659641 E-mel:saari@water.gov.my
2.	JPS Daerah Seremban	Shaiful Zakuan bin Mohamad Jurutera Daerah Seremban (J44)
3.	JPS Daerah Port Dickson	Muhamad Fariz Bin Ismail Jurutera Daerah Port Dickson (J44)
4.	JPS Daerah Kuala Pilah	Mohd Zamri Bin Ali Jurutera Daerah Kuala Pilah J41
5.	JPS Daerah Tampin	Muhammad Izuan Bin Baha Jurutera Daerah Tampin (Fleksi J41/J44)
6.	JPS Daerah Rembau	Encik Hanif Bin Hamzah Penolong Jurutera Awam Daerah Rembau
7.	JPS Daerah Jelebu	Encik Zahari Bin Nasir Penolong Jurutera Awam Daerah Jelebu
8.	JPS Daerah Jempol	Encik Azmir Syam bin Mat Saman Penolong Jurutera Awam Daerah Jempol

Jadual 114 Pejabat JAS di Negeri Sembilan

SL. NO.	Negeri/Daerah/Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
1	**JAS Negeri Sembilan**	AZURI AZIZAH BINTI SAEDON PENGARAH JAS Negeri Sembilan Tingkat 5, Arab Malaysian Business Centre, Jalan Pasar, 70200, Seremban, Negeri Sembilan 067649017

		aas@doe.gov.my
		NURUL HANI BINTI HASNAN C44 PEGAWAI KAWALAN ALAM SEKITAR CAWANGAN KUALA PILAH PejabatJAS Cawangan Kuala Pilah AlamatNo.564, Tingkat 1 Bangunan Wisma Kuala Pilah Jalan Perpateh 72000 Kuala Pilah NEGERI SEMBILAN. No. Faks 06-4816288 No. Faks 06-4816310 hani@doe.gov.my

Jadual 115 Pejabat Jabatan Kesihatan Negeri di Negeri Sembilan

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Jabatan Kesihatan Negeri Sembilan	Datin Dr Harlina Binti Abdul Rashid Pengarah Kesihatan Negeri Jabatan Kesihatan Negeri Sembilan Jalan Rasah 70300 Seremban Negeri Sembilan Darul Khusus. Tel: 4999/ 06-762 4001 Faks: 06-7648613 (Am) / 06-7638543 (Pengarah) dr_harlina@moh.gov.my

Jadual 116 Agensi Air Negeri di Negeri Sembilan

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Badan Kawal Selia Air Negeri Sembilan	Pejabat Setiausaha Kerajaan Negeri Sembilan, Tingkat 5, Blok A, Wisma Negeri Jalan Dato' Abdul Malek 70503 Seremban, Negeri Sembilan. Tel: 606- 765 9900 Faks: 606- 761 7386 E-mel: korporatsukns[at]ns.gov.my

Jadual 117 PLAN Malaysia di Negeri Sembilan

SL. NO.	Negeri	Perincian
	PLANMalaysia@Negeri Sembilan	PLANMalaysia@Negeri Sembilan Tingkat 3, Blok A, Wisma Negeri 70646 Seremban, Negeri Sembilan 06 765 9713 06- 764 5622 ccckel[at]rmp[dot]gov[dot]my jpbd.ns.gov.my

Jadual 118 Unit Perancang Ekonomi di Negeri Sembilan

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Unit Perancang Ekonomi Negeri Sembilan	Unit Perancang Ekonomi Negeri Sembilan Unit Perancang Ekonomi Negeri, Tingkat 5, Blok D, Wisma Negeri, Jalan Dato' Abdul Malek, 70503 Seremban, Negeri Sembilan.Pengarah : Tuan Muhamad Nahar bin Haji Mohd Sidek Tingkat 5, Blok D, Wisma Negeri, 70503 Seremban, Negeri Sembilan E-mel: nahar@ns.gov.my Tel: 06- 7625934 (G) Tel: 06- 7659950 / 7659951() Faks: 06-7631397

Jadual 119 PDRM di Negeri Sembilan

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Ibu Pejabat Polis Kontinjen Negeri Sembilan	Ibu Pejabat Polis Kontinjen Negeri Sembilan Jalan Cambell 70710 Seremban Negeri Sembilan Telefon: 06-7682222 Faks: 06-7623506

		E-mel : IPK Negeri Sembilan : cpo.kelantan[at]rmp[dot]gov[dot]my KP Negeri Sembilan : cpo.kelantan[at]rmp[dot]gov[dot]my

Jadual 120 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Negeri Sembilan

SL. NO.	Negeri	Perincian
	PEJABAT JABATAN PERTAHANAN AWAM NEGERI SEMBILAN	YS Lt. Kol. (PA) Mohd Syukri bin Madnor Pengarah PEJABAT JABATAN PERTAHANAN AWAM NEGERI SEMBILAN Pusat Pertahanan Awam Seremban Jalan Labu, Km 5 70200 Seremban Negeri Sembilan mohd_syukri[at]civildefence[dot]gov[dot]my 06-7615587/6190 (Samb.137)

Jadual 121 RELA di Negeri Sembilan

SL. NO.	Negeri	Perincian
	NEGERI SEMBILAN	(KOSONG) Pengarah Rela Negeri Sembilan Tkt. 9, Wisma Persekutuan Jalan Dato' Abdul Kadir 70000 Seremban, Negeri Sembilan 06-7612721 prn_negerisembilan@moha.gov.my

Jadual 122 EXCO Alam Sekitar di Negeri Sembilan

SL. NO.	Negeri	Perincian
	EXCO Alam Sekitar Negeri Sembilan	YB TUAN VEERAPAN A/L SUPERAMANIAM Pengerusi Jawatankuasa Bertindak Kesihatan, Alam Sekitar, Koperasi Dan Kepenggunaan EXCO Kerajaan Negeri, Tingkat 1, Blok C, Wisma Negeri, 70503 Seremban ybveerapan@ns.gov.my | veera_30@yahoo.com baru 06-7659502 (Pej. EXCO) | 06-7659577 (Pej. EXCO) | 06-441 5052 (P) (Pusat Khidmat DUN) baharu 06-7676395 (Pej. EXCO)

Jadual 123 Pihak Berkuasa Tempatan Negeri Sembilan

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
	Majlis Bandaraya Seremban	Wisma Bandar Raya Lot 24392 Persiaran Forest Height 1 70450 Seremban zazali@mbs.gov.my
	Majlis Perbandaran Port Dickson	KM 1, Jalan Pantai 71009 PORT DICKSON ydpmppd@mppd.gov.my
	Majlis Perbandaran Jempol	72120 BANDAR SERI JEMPOL ydp@mdjl.gov.my
	Majlis Daerah Jelebu	Tingkat 1, Pusat Komersial MDJ, 71600 KUALA KELAWANG mdjelebu@ns.gov.my
	Majlis Daerah Kuala Pilah	Jalan Perpateh 72009 KUALA PILAH ydp@mdkp.gov.my
	Majlis Daerah Rembau	Jalan Dato' Maharaja Lela 71309 Rembau mdr@mdr.gov.my

	Majlis Daerah Tampin	73000 TAMPIN mdt@mdtampin.gov.my

Jadual 124 Pejabat Daerah di Negeri Sembilan

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
	Pejabat Daerah dan Tanah Seremban	Mohd Nizam bin Tajul Arus Pegawai Daerah Pejabat Daerah dan Tanah Seremban, Kompleks Pentadbiran Daerah Seremban, Persiaran S2 A2, Seremban 2, 70300 Seremban, Negeri Sembilan Telefon: 06-6032201 Faks: 06-6032260
	Pejabat Daerah dan Tanah Seremban	Mohd Nizam bin Tajul Arus Pegawai Daerah Pejabat Daerah dan Tanah Seremban, Kompleks Pentadbiran Daerah Seremban, Persiaran S2 A2, Seremban 2, 70300 Seremban, Negeri Sembilan Telefon: 06-6032201 Faks: 06-6032260
	Pejabat Daerah dan Tanah Rembau	Mohamad Najib Bin Mustafa, Pegawai Tadbir Dan Diplomatik M54 Pejabat Daerah dan Tanah Rembau, Kompleks Pentadbiran Daerah, 71309 Rembau,

		Negeri Sembilan Darul KhususTel : 606-6851225 | Faks : 606-6852884 E-mel: mohamadnajib@ns.gov.my E-mel : do_rembau@ns.gov.my
	Pejabat Daerah dan Tanah Jelebu	Abdul Rahim Bin A. Aziz Pegawai Daerah Pejabat Daerah dan Tanah Jelebu, Kompleks Pentadbiran Daerah Jelebu, 71600 Seremban, Negeri Sembilan. Tel: 606- 6136 311 Faks: 606- 6136 528 E-mel : pentadbiranjelebu@ns.gov.my
	Pejabat Daerah dan Tanah Kuala Pilah	Pegawai Daerah Kuala Pilah Mohd Faizal bin Abdul Manap Pegawai Daerah Kuala Pilah Pejabat Daerah dan Tanah Kuala Pilah, Kompleks Pentadbiran Daerah, 72000 Kuala Pilah, Negeri Sembilan Tel: 06- 4814166 Faks: 06-4815511 E-mel:pdtkp@ns.gov.my
	Pejabat Daerah dan Tanah Jempol	Syahrul Nizam bin Saleh Pegawai Daerah M54 Pejabat Daerah Dan Tanah Jempol Kompleks Pentadbiran Daerah 72120 Bandar Seri Jempol Negeri Sembilan Darul Khusus Tel: 606- 4585218 | Faks: 606-4581242 E-mel: pdtjempol@ns.gov.my E-mel: noora@ns.gov.my
	Pejabat Daerah dan Tanah Tampin	Pn. Suhaiza Binti Sharudin Pegawai Daerah/Pentadbir Tanah Pejabat Daerah dan Tanah Tampin, Kompleks Pejabat Kerajaan,Jalan Padang, 73000 Tampin, Negeri Sembilan Tel: 606-4421229

		Faks: 606-4419511 E-mel : tampinns@ns.gov.my
	Pejabat Daerah dan Tanah Kecil Gemas	Pn. Suriani Binti Salihan Penolong Pegawai Daerah Pejabat Daerah Kecil dan Tanah Gemas, Negeri Sembilan, Telefon: 607-948 1242 / 1253 Faks: 607- 948 2395 suriani@ns.gov.my

3.2.2.11. Melaka

Jadual 125 Pejabat JPS di Melaka

SL. NO.	Negeri/Daerah	Perincian
1.	**JPS Melaka**	Mohamad Radzi bin Abdul Talib Pengarah Jabatan Pengairan dan Saliran Negeri Melaka Bandar MITC, Hang Tuah Jaya, Aras 3, Wisma Negeri, 75450 Ayer Keroh, Melaka Tel: 06-3333333.
2.	JPS Melaka Tengah	Encik Mokhtar bin Ab. Rahim Penolong Jurutera Awam JPS Melaka Tengah
3.	JPS Alor Gajah	Encik Adnan bin Abdullah Penolong Jurutera Awam JPS Alor Gajah
4.	JPS Jasin	Puan Rabiah Binti Isnin Penolong Jurutera Awam JPS Jasin

Jadual 126 Pejabat JAS di Melaka

SL. NO.	Negeri/Daerah/Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
1	JAS Negeri Melaka	ROSLI BIN HAJI OSMAN PENGARAH JAS Melaka ARAS 19, MENARA PERSEKUTUAN BANDAR MITC, HANG TUAH JAYA 75450 AYER KEROH Melaka 06-2345720 ro@doe.gov.my
	JAS Cawangan Alor Gajah	SHAHLENA BINTI ABD AZIZ C29 PENOLONG PEGAWAI KAWALAN ALAM SEKITAR CAWANGAN TABOH NANING Pejabat Cawangan: JAS Cawangan Tabuh Naning PejabatJAS Cawangan Tabuh Naning AlamatTabuh Naning, 78000 Alor Gajah, Melaka

		No. Tel 06-2345720 No. Faks 06-5520590 shahlena@doe.gov.my

Jadual 127 Pejabat Jabatan Kesihatan Negeri di Melaka

SL. NO.	Negeri	Perincian
	JKN Melaka	Datuk Dr. Ismail Bin Ali Pengarah Kesihatan Negeri Melaka Jusa C Jabatan Kesihatan Negeri Melaka Tingkat 3, 4, dan 5, Wisma Persekutuan, Jalan Business City, Bandar MITC 75450 Ayer Keroh, Melaka. Tel: 06-235 samb. 6888 Faks: 06-2345969 drismailali@moh.gov.my

Jadual 128 Agensi Air Negeri di Melaka

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Badan Kawal Selia Air Melaka	Jabatan Ketua Menteri Melaka, Aras 5, Blok Bentara, Seri Negeri, Hang Tuah Jaya, 75450 Ayer Keroh, Melaka Nama : Puan Faizah binti Abdul Rahman @ Sulaiman Jawatan : Pengarah Tel:+606 - 333 3333 samb. 7674/ 7686 Faks : +606-232 1779 E-mel : faizahrahman@melakagov[dot]my

Jadual 129 PLAN Malaysia di Melaka

SL. NO.	Negeri	Perincian
	PLANMalaysia@Melaka	PLANMalaysia@Melaka Aras 5, Wisma Negeri, Hang Tuah Jaya, M.I.T.C, 75450, Ayer Keroh, Melaka 06 333 3333 samb. 5135 06 232 3443 jpbdmelaka@melaka.gov.my www.jpbdmelaka.gov.my

Jadual 130 Unit Perancang Ekonomi di Melaka

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Unit Perancang Ekonomi Negeri Melaka	Unit Perancang Ekonomi Negeri Melaka Jabatan Ketua Menteri, Aras 3, Blok Temenggong, Seri Negeri, Hang Tuah Jaya, 75450 Ayer Keroh, Melaka. YBhg. Datuk Salhah binti Salleh Timbalan Setiausaha Kerajaan (Pembangunan) Tel: 06- 230 7321 Faks: 06-2328420 E-mel: salhah@melaka.gov.my

Jadual 131 PDRM di Melaka

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Ibu Pejabat Polis Kontinjen Melaka	Ibu Pejabat Polis Kontinjen Melaka Jalan Ayer Keroh Lama 75450 Bukit Beruang Melaka Telefon: 06-2851999 Faks: 06-2837771, 06-2823727

		E-mel: IPK MELAKA : cpo.kelantan[at]rmp[dot]gov[dot]my KETUA POLIS MELAKA : cpo.kelantan[at]rmp[dot]gov[dot]my

Jadual 132 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Melaka

SL. NO.	Negeri	Perincian
	PEJABAT JABATAN PERTAHANAN AWAM NEGERI MELAKA	YS Lt. Kol. (PA) Cuthbert John Martin Quadra Pengarah (KP44) PEJABAT JABATAN PERTAHANAN AWAM NEGERI Melaka Kompleks Kementerian Dalam Negeri, Jalan Seri Negeri, 75450, Ayer Keroh, Malaysia ccckel[at]rmp[dot]gov[dot]my 06- 232 4021

Jadual 133 RELA di Melaka

SL. NO.	Negeri	Perincian
	RELA Melaka	Pengarah Rela Melaka Razali bin Ahmad Aras 2, Kompleks Kementerian Dalam Negeri, Jalan Seri Negeri, 75450 Ayer Keroh, Melaka 06-2327314 06-2327313 prn_melaka@moha.gov.my

Jadual 134 EXCO Alam Sekitar di Melaka

SL. NO.	Negeri	Perincian
	EXCO Alam Sekitar Melaka	YB DATUK SERI HJ. ABDUL GHAFAR BIN ATAN EXCO Perumahan, Kerajaan Tempatan, Alam Sekitar Jabatan Ketua Menteri Melaka

		Kompleks Seri Negeri, Hang Tuah Jaya, 75450, Ayer Keroh, Melaka 06-3333333 ccckel[at] Melaka[dot]gov[dot]my

Jadual 135 Pihak Berkuasa Tempatan di Melaka

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
	Majlis Bandaraya Melaka Bersejarah	Bangunan Graha Makmur No, 1 Lebuh Ayer Keroh 75450 MELAKA webmaster@mbmb.gov.my
	Majlis Perbandaran Alor Gajah	Jalan Dato' Dol Said 78000 ALOR GAJAH ydp@mpag.gov.my
	Majlis Perbandaran Jasin	77000 JASIN ydp@mpj.gov.my
	Majlis Perbandaran Hang Tuah Jaya	Lot 51 & 52, Tingkat 1 Kompleks Melaka Mall, Jalan Tun Abdul Razak 75450 Ayer Keroh ydp@mphtj.gov.my

Jadual 136 Pejabat Daerah di Melaka

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
	PEJABAT DAERAH DAN TANAH NEGERI MELAKA TENGAH	DATUK SHAMSUL AMBIA BIN ABDUL AZIZ Pegawai Daerah Melaka Tengah Pejabat Daerah dan Tanah Melaka Tengah Aras Bawah & 1, Bangunan Wisma Negeri, Jln MITC-Ayer Keroh, Hang Tuah Jaya, M.I.T.C, 75450, Ayer Keroh, Melaka, Malaysia +606.333. 3333 +606.232. 6721 / 232.6582 pdtmt@melaka.gov.my

	PEJABAT DAERAH DAN TANAH ALOR GAJAH	TUAN RAHIZI BIN RANOM Pegawai Daerah Pejabat Daerah dan Tanah Alor Gajah 78000 Alor Gajah, Melaka rahizi@melaka.gov.my
	PEJABAT DAERAH DAN TANAH JASIN	YBhg. Datuk Anis Binti Ali Hasan Pegawai Daerah Jasin PEJABAT DAERAH DAN TANAH JASIN 77000 Jasin, Melaka +606 5298100 +606 5293396 infopdtjasin@melaka.gov.m

3.2.2.12. Johor

Jadual 137 Pejabat JPS di Johor

SL. NO.	Negeri/Daerah	Perincian
1.	**JPS Johor**	Ir. Che Mohd Dahan bin Che Jusof Pengarah Jabatan Pengairan Dan Saliran Negeri Johor, Aras 3, Bangunan Dato' Mohamad Ibrahim Munsyi, Pusat Pentadbiran Kota Iskandar, 79626 Iskandar Puteri, Tel: 07 2667598 cmd@water.gov.my
2.	JPS Daerah Batu Pahat	JURUTERA DAERAH BATU PAHAT En. SAIFUL LIZAN BIN IBRAHIM
3.	JPS Daerah Pontian	JURUTERA DAERAH PONTIAN Pn. FAUZIYAH HANIM BINTI NOUBI @ ATAN
4.	JPS Daerah Muar	JURUTERA DAERAH MUAR Pn. NURLIZA BINTI ZAKARIA
5.	JPS Daerah Tangkak	JURUTERA DAERAH TANGKAK Pn. JULIANA BINTI ABDULLAH
6.	JPS Daerah Kulai	JURUTERA DAERAH KULAI En. FAIZ BIN HASSAN
7.	JPS Daerah Johor Bahru	JURUTERA DAERAH JOHOR BAHRU CIK NAZ ZILLA BINTI ABDUL NAJIR
8.	JPS Daerah Mersing	JURUTERA DAERAH MERSING En. MD SHAHRIL BIN MD SHAMSUDIN
9.	JPS Daerah Segamat	JURUTERA DAERAH SEGAMAT Pn. SITI JURAIDAH BINTI MD KAMSIR
10.	JPS Daerah Kluang	JURUTERA DAERAH KLUANG Pn. DHIYA RUZANNA BINTI AB WAHID
11.	JPS Daerah Kota Tinggi	JURUTERA DAERAH KOTA TINGGI En. WAN AHMAD HAZMIL BIN WAN A AZIZ

Jadual 138 Pejabat JAS di Johor

SL. NO.	Negeri/Daerah/Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
1	**JAS Negeri Johor**	DR. MOHD FAMEY BIN YUSOFF PENGARAH JAS Johor Wisma Alam Sekitar,No.46, Jalan Pertama,Pusat Perdagangan Danga Utama,81300 Johor Bahru,JOHOR BAHRU,JOHOR 07-5500522: 502 famey@doe.gov.my
	JAS Cawangan Pengerang	MUHAMMAD TAKIYUDDIN BIN NORANI C44 PEGAWAI KAWALAN ALAM SEKITAR CAWANGAN PENGERANG PejabatJAS Cawangan Pengerang AlamatJalan Pantai, Sungai Rengit 81620 KOTA TINGGI, JOHOR No. Faks 07-8266822 takiyuddin@doe.gov.my
	JAS Cawangan Batu Pahat	JULAIHA BINTI JUMAL C44 PEGAWAI KAWALAN ALAM SEKITAR KANAN CAWANGAN BATU PAHAT PejabatJAS Cawangan Batu Pahat AlamatTingkat 7, Wisma Sing Long No. 9, Jalan Zabedah 83000 Batu Pahat JOHOR No. Faks 07-4388490 No. Faks 07-4388492 julaiha@doe.gov.my
	JAS Cawangan Kluang	AZLINA MAHMOOD C44 PEGAWAI KAWALAN ALAM SEKITAR KANAN CAWANGAN KLUANG PEJABAT KETUA CAWANGAN PejabatJAS Cawangan Kluang AlamatTingkat 8, Bangunan Wisma Bunga No. 11, Jalan Lambak 86000 Kluang, JOHOR No. Tel 07-7765892 No. Faks 07-7767493 lynn@doe.gov.my
	JAS Cawangan Muar	MOHD AIZUDDIN BIN AB RAZAK C44 PEGAWAI KAWALAN ALAM SEKITAR KANAN CAWANGAN MUAR

		PejabatJAS Cawangan Muar AlamatTingkat 1, Bangunan Thiam Lock Lot 2129, Jalan Sungai Abong 84000 Muar JOHOR No. Faks 06-9556127 No. Faks 06-9556128 aizuddin@doe.gov.my

Jadual 139 Pejabat Jabatan Kesihatan Negeri di Johor

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Jabatan Kesihatan Negeri Johor	YB Dato' Dr. Aman bin Rabu Pengarah Kesihatan Negeri , JUSA B Jabatan Kesihatan Negeri Johor Tingkat 3 & 4 Blok B, Wisma Persekutuan, Jalan Air Molek, 80590 Johor Bahru Johor Darul Takzim. Tel: 07- 222 6757 Faks: 072247361 (Pengurusan), 072232603(Pejabat Pengarah) draman@moh.gov.my

Jadual 140 Agensi Air Negeri di Johor

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Badan Kawal Selia Air Johor	Ketua Jabatan Encik Mohd Riduan Bin Md Ali Badan Kawal Selia Air Negeri Johor, Aras 1 Bangunan Dato' Jaafar Muhammad, Kota Iskandar, 79000 Iskandar Puteri, Johor Tel: 07-266 1201 Faks : 07-266 1202

Jadual 141 PLAN Malaysia di Johor

SL. NO.	Negeri	Perincian
	PLANMalaysia@Johor	PLANMalaysia@Johor Tingkat 1 & 2, Bangunan Dato' Mohamad Salleh Perang, 79646 , Kota Iskandar, Iskandar Puteri, Johor 07 266 7200 / 07 266 7201 07 266 1402 jpbd@johor.gov.my jpbd.johor.gov.my

Jadual 142 Unit Perancang Ekonomi di Johor

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Bahagian Perancang Ekonomi Negeri Johor	Bahagian Perancang Ekonomi Negeri Johor Aras 1 & 2, Blok B, Bangunan Dato’ Jaafar Muhammad, Kota Iskandar, 79503 Iskandar Puteri, JOHOR. Dato' Dr. Badrul Hisham Kassim Timbalan Setiausaha Kerajaan Johor (Pembangunan) E-mel:bpen@johor.gov.my Tel: 07- 266 6618 Faks: 07- 290 9992 E-mel:bpen@johor.gov.my https://bpen.johor.gov.my/index.php/info-bpe/organisasi/direktori-telefon/

Jadual 143 PDRM di Johor

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Ibu Pejabat Polis Kontinjen Johor	Ibu Pejabat Polis Kontinjen Johor Polis Diraja Malaysia 80990 Jalan Tebrau Johor Bahru Johor Telefon : 07- 2254422 Faks: 07-2240115 Emel :IPK Johor : cccjoh@rmp.gov.my Ketua Polis Johor : cpo.johor@rmp.gov.my

Jadual 144 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Johor

SL. NO.	Negeri	Perincian
	PEJABAT NEGERI PERTAHANAN AWAM JOHOR	Kol.(PA) Kamal Bin Mokhtar Pengarah (KP48) PEJABAT JABATAN PERTAHANAN AWAM NEGERI JOHOR Pejabat Negeri Pertahanan Awam Johor Tingkat 5 Blok 2, Kompleks Kementerian Dalam Negeri, Taman Setia Tropika, Kempas, 81200 Johor Bahru ccckel[at]rmp[dot]gov[dot]my 07-2364567 samb. 201

Jadual 145 RELA di Johor

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Johor	Md Shah Rizal bin Zainal Pengarah Rela Johor Aras 1, Blok 3, Kompleks KDN Setia Tropika, 81200 Johor Bahru, Johor 07-2351835 prn_johor@moha.gov.my

Jadual 146 EXCO Alam Sekitar di Johor

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Johor Darul Takzim	YB Tuan Vidyananthan a/l Ramanadhan Pengerusi Jawatankuasa Kesihatan dan Alam Sekitar Negeri Johor Pejabat Am, Pengerusi Jawatankuasa Kesihatan dan Alam Sekitar Negeri Johor, Aras 3, Bangunan Dato' Jaafar Muhammad, Kota Iskandar, 79555 Iskandar Puteri No. Telefon: 07- 266 6031 No. Faks: 07- 266 1075 E-mel: vidyananthan@johor.gov.my / n31.kahang@johor.gov.my

Jadual 147 Pihak Berkuasa Tempatan di Johor

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
1	Majlis Bandaraya Johor Bahru	Jalan Dato' Onn Peti Surat 232 80720 JOHOR BAHRU info@mbjb.gov.my;
2	Majlis Bandaraya Iskandar Puteri	Skudai 81300 JOHOR BAHRU admin@mbip.gov.my:
3	Majlis Bandaraya Pasir Gudang	Aras 19, Menara Aqabah, Jalan Bandar 81700 PASIR GUDANG mppg@johor.gov.my
4	Majlis Perbandaran Batu Pahat	Jalan Pejabat 83000 BATU PAHAT info@mpbp.gov.my
5	Majlis Perbandaran Kluang	Jalan Pejabat Kerajaan Kluang 86000 Kluang

		mpk@johor.gov.my
6	Majlis Perbandaran Kulai	Jalan Pejabat Kerajaan 81000 KULAI mdkulai@johor.gov.my
7	Majlis PerbandaranMuar	Karung Berkunci No. 516 84009 MUAR mpmuar@johor.gov.my
8	Majlis Perbandaran Segamat	No.1, Jalan Abdullah, 85000 SEGAMAT mpsgt@johor.gov.my
9	Majlis Perbandaran Pengerang	No. 1, Jalan Kempas 1, Taman Desaru Utama 81930 Bandar Penawar infopengerang@pbtpengerang.gov.my
10	Majlis Daerah Kota Tinggi	Jalan Padang 81900 KOTA TINGGI mdkt@johor.gov.my
11	Majlis Daerah Labis	85300 LABIS mdlbs@johor.gov.my
12	Majlis Daerah Mersing	No. 1, Jalan Tun Dr. Ismail 86800 MERSING mdmg@johor.gov.my
13	Majlis Daerah Pontian	Bangunan Majlis Daerah 82000 PONTIAN mdptn@johor.gov.my
14	Majlis Daerah Simpang Renggam	Jalan Pejabat 86200 SIMPANG RENGGAM mdsr@johor.gov.my
15	Majlis Daerah Tangkak	Pejabat Besar Majlis Daerah Tangkak Peti Surat No. 63 84907 TANGKAK mdtgk@johor.gov.my
16	Majlis Daerah Yong Peng	KM 1, Jalan Labis 83700 YONG PENG mdyp@johor.gov.my

Jadual 148 Pejabat Daerah di Johor

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
	Pejabat Daerah Johor Bahru	TUAN HAJI ABDUL RAHMAN BIN SALLEH Pegawai Daerah Pejabat Daerah Johor Bahru Jalan Datin Halimah, 80350 Johor Bahru, Johor Darul Ta'zim No. Telefon:+607-223 1963/1969 No. Faks : +607- 223 223 E-mel: arahmans@johor.gov.my
	Pejabat Daerah Muar	TUAN HAJI 'ON BIN JABBAR@JA'FFAR Pegawai Daerah Muar Alamat: Pejabat Daerah Muar, Bangunan Sultan Abu Bakar, Jalan Petrie, 84010 Muar, Johor No. Telefon: 06 - 9521021 /06- 9522615 No. Faks: 06 - 9528817 / 06-9528936 E-mel:onnjabbar@johor.gov.my
	Pejabat Daerah Batu Pahat	Haji Ismail Bin Abu Pegawai Daerah Alamat Pejabat :Pejabat Daerah Batu Pahat, Bangunan Tunku Mahkota Ibrahim Ismail, Jalan Bakau Chondong, 83000 Batu Pahat, Johor No. Telefon:07-4341333 / 07-4311858 No. Faks : 07-4347766 E-mel:ismail.abu@johor.gov.my
	Pejabat Daerah Segamat	ENCIK EZAHAR BIN ABU SAIRIN Pentadbir Tanah Daerah (N52) Alamat : KM 5, Jalan Genuang, 85000 Segamat, Johor Darul Ta'zim No. Telefon: +607 9435728

		No. Faks: +607 9435731 ezahar@johor.gov.my
	Pejabat Daerah Kluang	Tuan Haji Jamaludin Bin Haji A. Hamid Pegawai Daerah Alamat Pejabat :Pejabat Daerah Jalan Pejabat Kerajaan, 86000 Kluang, Johor No. Telefon:-7721963 No. Faks : 07-7733896 E-mel:jamaludin@johor.gov.my
	Pejabat Daerah Pontian	TUAN HAJI MOHD RAFI BIN ABDULLAH Pegawai Daerah Alamat Pejabat :Aras 1 Bangunan Sultan Ismail 82000 Pontian Johor No. Telefon :07-6871322 / 07-6871323 No. Faks : 07-6870077 E-mel: mrafi@johor.gov.my
	Pejabat Daerah Kota Tinggi	PUAN HAJAH HAZLINA BINTI JALIL Pegawai Daerah Alamat: Pejabat Daerah Kota Tinggi Aras 2, Bangunan Sultan Iskandar, 81900 Kota Tinggi. No. Telefon:07-8831241 / 07-8831281 No. Faks : 07-8834340 E-mel: pdkt@johor.gov.my
	Pejabat Daerah Mersing	YBrs. Asman Shah Bin Abd Rahman Pejabat Daerah Mersing Alamat: Pejabat Daerah Mersing, Aras 1&2, Kompleks Pejabat-Pejabat Kerajaan, Jalan Ibrahim, 86800 Mersing, Johor

		No. Telefon: 07- 7991121 No. Faks : 07-7992616 No. Email:pdmsg@johor.gov.my Pendidikan
	Pejabat Daerah Kulai	Tuan Haji Mohd Radzi Bin Haji Mohd Amin Pegawai Daerah Alamat Pejabat : Pejabat Daerah Kulai Aras 1 Bangunan Pejabat Kerajaan, Jalan Pejabat Kerajaan, 81000 Kulai No. Telefon: 07-6630006 No. Faks: 07-6639797 E-mel: mradzi@johor.gov.my
	Pejabat Daerah Tangkak	Tuan Haji Shafiei Bin Ahamad Pegawai Daerah Tangkak Alamat: Pejabat Daerah Tangkak, Jalan Dataran 2 84900 Tangkak Johor Darul Ta'zim No. Telefon:06-978 7100 / 06-978 3214 No. Faks:- 978 3882 E-mel:shafiei.ahamad@johor.gov.my

3.2.2.13. Pulau Pinang

Jadual 149 Pejabat JPS di Pulau Pinang

SL. NO.	Negeri/Daerah	Perincian
1.	JPS Pulau Pinang	Ir. Shukri Bin Muslim Pengarah Jabatan Pengairan dan Saliran Pulau Pinang, Tingkat 55, Bangunan Komtar, 10000 Jalan Penang, Pulau Pinang Tel: 04-2610460 E-mel Irshukri@Water.Gov.My
2.	Daerah SPU	Ir. Mohamad Adhar bin Yahya Jurutera Dearah SPU
3.	Daerah SPS	Mohd Zahari bin Mohd Noh Jurutera Dearah SPS
4.	Daerah SPS	Nasyrul Bin Ahmad Rizan Jurutera Dearah SPT
5.	Daerah DBD	Mohamed Rizal bin Salim Jurutera Daerah DBD
6.	Daerah DTL	Muhammad Zamri bin Uzni Jurutera Dearah DTL

Jadual 150 Pejabat JAS di Pulau Pinang

SL. NO.	Negeri/Daerah/Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
1	JAS Pulau Pinang	SHARIFAH ZAKIAH BINTI SYED SAHAB PENGARAH JAS P.Pinang Aras bawah - Zon B Wisma Persekutuan Seberang Perai Utara, 13200, Kepala Batas, Pulau Pinang 04-5751911 sza@doe.gov.my
	JAS Cawangan Bayan Lepas	TS. MOHD FITRI SAID C44 PEGAWAI KAWALAN ALAM SEKITAR KANAN CAWANGAN BAYAN LEPAS Pejabat Cawangan: JAS Cawangan Bayan Lepas PejabatJAS Cawangan Bayan Lepas

		AlamatUnit 4.3, Kompleks Mayang Mall Bandar Bayan Baru 11909 Bayan Lepas PULAU PINANG No. Tel 04-6432112 No. Faks 04-6430692 mdfitri@doe.gov.my

Jadual 151 Pejabat Jabatan Kesihatan Negeri di Pulau Pinang

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Jabatan Kesihatan Negeri Pulau Pinang	Pn. Chan Pei Hong Penolong Pengarah (Kanan) Jabatan Kesihatan Negeri Pulau Pinang Jabatan Kesihatan Negeri Pulau Pinang (Bahagian Pengurusan) Tingkat 7, Bangunan MARA No. 33 Jalan Pangkalan Weld 10300 Pulau Pinang Tel: 04- 2555 220 Faks: 04 – 2 555 200

Jadual 152 Agensi Air Negeri di Pulau Pinang

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Perbadanan Bekalan Air Pahang	Ibu Pejabat Pengurusan Air Pahang Berhad, Bandar Indera Mahkota, 25200 Kuantan, Pahang Darul Makmur. Ir Abdul Aziz Bin Mohamed Noh Ketua bahagian Perkhidmatan Air No. Tel : 09- 571 2222 No. Fax : 09- 571 2221

Jadual 153 PLAN Malaysia di Pulau Pinang

SL. NO.	Negeri	Perincian
	PLANMalaysia@Pulau Pinang	PLANMalaysia@Pulau Pinang Tingkat 57, KOMTAR, 10000 George Town, Pulau Pinang 04 650 5276

		04 263 7580 idris@penang.gov.my jpbd.penang.gov.my

Jadual 154 Unit Perancang Ekonomi at Pulau Pinang

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Unit Perancang Ekonomi Negeri Pulau Pinang	Unit Perancang Ekonomi Negeri Pulau Pinang Tingkat 26, Kompleks Tun Abdul Razak (KOMTAR) 10503 PULAU PINANG. Ketua Unit: Zepri bin Saad Alamat: Tingkat 26, Kompleks Tun Abdul Razak (KOMTAR) 10503 PULAU PINANG. Tel: 09-650 5151 Faks:- 261 5493 E-mel: abujamal@penang.gov.my Tel: 088-369000 Faks: 088-213765

Jadual 155 PDRM di Pulau Pinang

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Ibu Pejabat Polis Kontinjen Pulau Pinang	Ibu Pejabat Polis Kontinjen Pulau Pinang Polis Diraja Malaysia Jalan Penang 10760 Pulau Pinang Telefon : 04- 2221522 Faks: 04-2623388 E-mel: IPK P/PINANG : cccpg@rmp.gov.my KETUA POLIS P/PINANG : pejabatkppg@gmail.com

Jadual 156 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Pulau Pinang

SL. NO.	Negeri	Perincian

	PEJABAT JABATAN PERTAHANAN AWAM NEGERI PULAU PINANG	YS Kol. (PA) Ishak Bin Mohd Radzi Pengarah PEJABAT JABATAN PERTAHANAN AWAM NEGERI PULAU PINANG Lot 277 & 278, Jalan Air Itam, 10460, George Town, Pulau Pinang, Malaysia ishak@civildefence.gov.my

Jadual 157 RELA di Pulau Pinang

SL. NO.	Negeri	Perincian
	RELA Pulau Pinang	MARKAS 2 DIVISYEN, PULAU PINANG 11900 Bayan Lepas, Pulau Pinang Tel 04-6199100 / 04-227871

Jadual 158 EXCO Alam Sekitar di Pulau Pinang

SL. NO.	Negeri	Perincian
	EXCO Alam Sekitar Pulau Pinang	YB. PHEE BOON POH EXCO ALAM SEKITAR DAN KEBAJIKAN PEJABAT AHLI MAJLIS MESYUARAT KERAJAAN NEGERI PULAU PINANG TINGKAT 53, KOMTAR 10503 PULAU PINANG Telefon: (P) 04 - 2620860 Faks: 04 - 2618745 Email : pheeboonpoh[at]penang[dot]gov[dot]my

Jadual 159 Pihak Berkuasa Tempatan di Pulau Pinang

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
	Majlis Bandaraya Pulau Pinang	Paras 4, Menara KOMTAR Jalan Penang 10675 Pulau Pinang datukbandar@mbpp.gov.my

	Majlis Bandaraya Seberang Perai	Jalan Perda Utama, Bandar Perda 14000 Bukit Mertajam datukbandar@mbsp.gov.my

Jadual 160 Pihak Berkuasa Tempatan di Pulau Pinang

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
	PEJABAT DAERAH DAN TANAH DAERAH TIMUR LAUT (PDT DTL)	ROSLI BIN HALIM PEGAWAI DAERAH Tingkat 50 & 51, KOMTAR, 10000 Pulau Pinang No.Telefon : : 04-2616030 No.Faksimili : 04-2616137 Pautan : http://dtl.penang.gov.my roslihalim@penang.gov.]my
	PEJABAT DAERAH DAN TANAH DAERAH BARAT DAYA (PDT DBD)	MOHD HAFIZ ASWAD BIN NADZRI PEGAWAI DAERAH 11000 Balik Pulau, Pulau Pinang No.Telefon : 04-8689400 No.Faksimili : 04-8661593 Pautan : http://dbd.penang.gov.my/
	PEJABAT DAERAH DAN TANAH DAERAH SEBERANG PERAI TENGAH (PDT SPT)	KAMARUL HAIZAL BIN KODERAT PEGAWAI DAERAH Jalan Betik, Sungai Rambai, 14000 Bukit Mertajam, Pulau Pinang. No.Telefon : 04-5488888 No.Faksimili : 04-5399549 Pautan : http://spt.penang.gov.my
	PEJABAT DAERAH DAN TANAH DAERAH SEBERANG PERAI UTARA (PDT SPU)	ZULKIFLI BIN RASHID PEGAWAI DAERAH Bertam, 13200 Kepala Batas, Seberang Perai Utara, Pulau Pinang No.Telefon : 04-5776500 No.Faksimili : 04-5758969 Pautan: http://spu.penang.gov.my

	PEJABAT DAERAH DAN TANAH DAERAH SEBERANG PERAI SELATAN (PDT SPS)	MARLIA BT MOHD BELIA PEGAWAI DAERAH 14200 Sungai Jawi, Pulau Pinang. No.Telefon : 04-5857800 No.Faksimili : 04-5821003 Pautan : http://sps.penang.gov.my

3.2.2.14. Perak

Jadual 161 Pejabat JPS di Perak

SL. NO.	Negeri/Daerah	Perincian
1.	**JPS Perak**	Dato' Ir. Dr. Haji Ahmad Anuar Bin Othman, Pengarah Jabatan Pengairan dan Saliran Perak, Jalan Panglima Bukit Gantang Wahab, 30000 Ipoh, Perak Tel: 05- 2095000 (5400) E-mel:aanuar@water.gov.my
2.	JPS Daerah Manjung	Encik Mohammad Rozdhi Bin Abdullah Jurutera Daerah Manjung
3.	JPS Daerah Hilir Perak	Encik Mahidi Bin Mahamood Jurutera Daerah Hilir Perak
4.	JPS Daerah Perak Tengah	Encik Masnizan bin Mustapha Jurutera Daerah Perak Tengah
5.	JPS Daerah Kerian	Encik Amphai A/L Ee Bau Jurutera Daerah Kerian
6.	JPS Daerah Kinta	Tuan Ir. Mustafa Bin Murad Jurutera Daerah Kinta
7.	JPS Daerah Larut Matang dan Selama	Encik Taquddin Azmy Bin Zawawi Jurutera Daerah Larut Matang dan Selama
8.	JPS Daerah Kuala Kangsar	Encik Abdul Aziz Bin Mohamed Yusof Jurutera Daerah Kuala Kangsar

Jadual 162 Pejabat JAS di Perak

SL. NO.	Negeri/Daerah/Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
1	JAS Negeri Perak	ROSLI BIN ZUL

		PENGARAH JAS Perak AlamatTingkat 7 & 9, Bangunan Seri Kinta, jalan Sultan Idris Shah, 30000, Ipoh, Perak 05-2542744 roz@doe.gov.my
	JAS Cawangan Taiping	MUHAMMAD RIDZUAN BIN MOHD ALIASC44 PEGAWAI KAWALAN ALAM SEKITAR CAWANGAN TAIPING PejabatJAS Cawangan Taiping AlamatMajlis Perbandaran Taiping Tingkat 4, Jalan Kota 34000 Taiping PERAK No. Tel 05-8060858 izuanalias@doe.gov.my
	JAS Cawangan Gopeng	MOHAMMED RIZAL BIN MOHD KAMAL C32 PENOLONG PEGAWAI KAWALAN ALAM SEKITAR KANAN CAWANGAN GOPENG PejabatJAS Cawangan Gopeng AlamatLot 2055 & 2056, Kawasan Perindustrian Gopeng, 31500, Gopeng, Perak No. Tel 05-3541570 No. Faks 05-3541577 riz@doe.gov.my
	JAS Cawangan Teluk Intan	NURHIDAYAH BINTI ZAINAL ABIDIN C44 KETUA CAWANGAN PejabatJAS Cawangan Teluk Intan AlamatNo. 1, Medan Sri Intan Jalan Sekolah 36000 TELUK INTAN PERAK No. Tel 056214498 No. Faks 056214501 hidayah@doe.gov.my

Jadual 163 Pejabat Jabatan Kesihatan Negeri di Perak

SL. NO.	Negeri	Perincian
	JKN Perak	DATO' DR. DING LAY MING Pengarah Kesihatan Negeri Jusa B Jabatan Kesihatan Negeri Perak

		Jalan Panglima Bukit Gantang Wahab, 30590 Ipoh, Perak Darul Ridzuan. Tel: 05-2456000 Faks: 05-2438090 drding@moh.gov.my

Jadual 164 Agensi Air Negeri di Perak

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Lembaga Air Perak	En Khor Soon Seng Head of Department, Operations Lembaga Air Perak Tuan Haji Ishak bin Abd Rahman Pejabat Pengurus Besarhjishak@lap.com.my Noramira binti Norddin Setiausaha Pejabat Pengurus Besar Setiausaha : noramira@lap.com.my Ibu Pejabat Lembaga Air Perak Jalan St. John 30200 Ipoh Perak Darul Ridzuan Malaysia

Jadual 165 PLAN Malaysia di Perak

SL. NO.	Negeri	Perincian
	PLANMalaysia@Perak	PLANMalaysia@Perak Tingkat 3&7, Bgn. Seri Perak, Jalan Panglima Bukit Gantang Wahab, 30646 Ipoh, Perak Darul Ridzuan 05 209 5708/ 05 209 5780 05 255 3022 ccckel[at] Perak[dot]gov[dot]my jpbd.perak.gov.my

Jadual 166 Unit Perancang Ekonomi di Perak

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Unit Perancang Ekonomi Negeri Perak	Unit Perancang Ekonomi Negeri Perak Unit Perancang Ekonomi Negeri Aras 1, Bangunan Perak Darul Ridzuan,

		Jalan Panglima Bukit Gantang Wahab, 30000 Ipoh, Perak. Tuan Hj. Mu'az bin Haji Zawawi Timbalan Setiausaha Kerajaan (Pembangunan) merangkap Pengarah, Unit Perancang Ekonomi Negeri (UPEN) Tel: 05- 2095000 (5126) Faks: 05-2418173 E-mel: pengarah_upen@perak.gov.my

Jadual 167 PDRM di Perak

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Ibu Pejabat Polis Kontinjen Perak	Ibu Pejabat Polis Kontinjen Perak Polis Diraja Malaysia Jalan Sultan Iskandar 30000 Ipoh Perak Telefon: 05-2451072 Faks: 05-2533911, 05-2539993 E-mel: IPK PERAK : cccprk@rmp.gov.my KETUA POLIS PERAK : cpo.perak@rmp.gov.my

Jadual 168 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Perak

SL. NO.	Negeri	Perincian
	PEJABAT JABATAN PERTAHANAN AWAM NEGERI PERAK	Kol. (PA) Noor Azam Johari Pengarah (KP48) PEJABAT JABATAN PERTAHANAN AWAM NEGERI PERAK Aras 1, Kompleks Pejabat KDN, Persiaran Meru Utama, Jelapang, 30020, Ipoh, Malaysia ccckel[at]rmp[dot]gov[dot]my 05-5288030

Jadual 169 RELA di Perak

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Perak	Kamarul Idzham bin Kamal Pengarah Rela Perak Peiabat Rela Negeri Perak, Aras 2, Kompleks KDN, Persiaran Meru Utama, Bandar Meru Raya, Jalan Jelapang, 30020 Ipoh, Perak prn_perak@moha.gov.my

Jadual 170 EXCO Alam Sekitar di Perak

SL. NO.	Negeri	Perincian
	EXCO Alam Sekitar Perak	YB. MOHD AKMAL KAMARUDIN Pengerusi Jawatankuasa Kesihatan, Sains, Alam Sekitar dan Teknologi Hijau Pejabat Setiausaha Kerajaan Negeri Perak (Pejabat Setiausaha Kerajaan) Jalan Panglima Bukit Gantang Wahab, 30100 Ipoh, Perak No. Tel: 05-2095000 No. Faks: 05-2555026 Emel: prosuk[at]perak[dot]gov[dot]my

Jadual 171 Pihak Berkuasa Tempatan di Perak

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
	Majlis Bandaraya Ipoh	Jalan Sultan Abdul Jalil, Greentown Ipoh, Perak Darul Ridzuan 30450 IPOH mbi@mbi.gov.my
	Majlis Perbandaran Manjung	Jalan Pinang Raja SERI MANJUNG , PERAK 32040 Seri Kembangan, ydp@mpm.gov.my
	Majlis Perbandaran Kuala Kangsar	Wisma MPKK, Jalan Taiping Kuala KANGSAR, Perak Darul Ridzuan 33000 KUALA KANGSAR ydp@mpkkpk.gov.my

	Majlis Perbandaran Taiping	Wisma Perbandaran, Jalan Taming Sari 34000 TAIPING mpt@mptaiping.gov.my
	Majlis Perbandaran Teluk Intan	Jalan Sekolah Teluk Intan, Perak 36000 Teluk Intan YDP@mpti.gov.my
	Majlis Daerah Kampar	Kompleks Pentadbiran MD Kampar, Jalan Iskandar, 31900 KAMPAR urusetia@mdkampar.gov.my
	Majlis Daerah Gerik	Jalan Haji Meor Yahaya Perak Darul Ridzuan 33300 GERIK mdg@gerik.gov.my
	Majlis Daerah Kerian	No.1 Wisma MDK,Jalan Padang Perak Darul Ridzuan 34200 PARIT BUNTAR pentadbiran@mdkerian.gov.my
	Majlis Daerah Batu Gajah	Jalan Haji Abdul Wahab Batu Gajah, Perak Darul Ridzuan 31000 BATU GAJAH pentadbiran@mdbg.gov.my
	Majlis Daerah Lenggong	Jalan Alang Iskandar Lenggong , Perak 33400 LENGGONG urusetia@mdlg.gov.my
	Majlis Daerah Pengkalan Hulu	Jalan Pejabat Pengkalan Hulu, Perak Darul Ridzuan 33100 PENGKALAN HULU urusetia@mdph.gov.my
	Majlis Daerah Perak Tengah	Aras Bawah, Kompleks Pentadbiran Daerah Perak Tengah, Bandar Baru Seri Iskandar 32600, SRI ISKANDAR, admin@mdpt.gov.my
	Majlis Daerah Selama	Selama, PERAK DARUL RIDZUAN 34100 SELAMA webmaster@mdselama.gov.my
	Majlis Daerah Tanjong Malim	Peti Surat 59 Bandar Behrang 2020 35900 TANJUNG MALIM mdtmalim@mdtm.gov.my
	Majlis Daerah Tapah	Jalan Stesen 35000 TAPAH ydpmdtapah@mdtapah.gov.my

		ydpmdtapah@gmail.com

Jadual 172 Pejabat Daerah di Perak

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
	Pejabat Daerah dan Tanah Kinta	Halizah Binti Sipun Pegawai Daerah Pejabat Daerah dan Tanah Kinta, 31000 Batu Gajah. Tel: 053661204/ 3661204 3661204 Faks: 05-3665770
	Pej Daerah & Tanah Kampar	Tuan Khairul Anwar b. Ramli Pegawai Daerah Pejabat Daerah dan Tanah, Kampar Pej Daerah & Tanah Kampar, 31900 Kampar. Tel: 05- 4651963 Faks: 05-4664307 pdtkampar[at]perak.gov.my
	Pej Daerah & Tanah Manjung	Zulhisham Bin Ahmad Shukori Pegawai Daerah Manjung Pej Daerah & Tanah Manjung, Kompleks Pentadbiran Daerah, 32040 Seri Manjung. Tel : 05-6886270 / 1120/2117 Faks: 605-6882106 ccckel[at] Perak[dot]gov[dot]my
	Pejabat Daerah dan Tanah Muallim	Tuan Shamsul Ridzuan Bin Idris Pegawai Tadbir dan Diplomatik Pejabat Daerah dan Tanah Muallim, 35800 Slim River, Perak Darul Ridzuan Tel: 05-452 8014 / 452 8015 Faks: 05- 452 8085 Emel: shamsul[at]perak.gov.my

	Pejabat Daerah & Tanah Selama	Mohamed Akmal Bin Dahalan Pegawai Daerah Larut,Matang Dan Selama Pej Daerah & Tanah Selama, 34100 Selama. Tel: 05-8081963/ 05-8394963 Faks: 05-8394044 E-mel: akmalpdtlms@gmail.com
	Pejabat Daerah & Tanah Pengkalan Hulu	Safuan Bin Saleh Ketua Penolong Pengarah Pej Daerah & Tanah Pengkalan Hulu, 33100 Pengkalan Hulu. Tel: 04- 4778224 Faks: 04-4778458 E-mel : safuansaleh [at] perak[dot]gov[dot]my
	Pejabat Daerah & Tanah Perak Tengah, Seri Iskandar	Puan Rozalinawati Binti Che Roslee A.M.P Pejabat Daerah & Tanah Perak Tengah, Seri Iskandar, Kompleks Pentadbiran Daerah, 32610 Bandar Baru Seri Iskandar,Perak. Tel: 05-3712095 / 2096 Faks: 05-3712080 Do_peraktengah[at]perak.gov.my
	Pejabat Daerah & Tanah Hilir Perak	Haji Meor Hezbullah Bin Meor Meor Abd Malik Pegawai Daerah Pejabat Daerah & Tanah Hilir Perak, Kompleks Kerajaan Negeri, Jalan Changkat Jong 36000 Teluk Intan. Tel : 05-6221766 / 05- 6221767 Faks: 05-6215166 pdthilirperak@perak.gov.my

	Pejabat Daerah & Tanah Kerian	Tuan Haji Mohd Sabli Bin Bakri A.M.P. Pegawai Daerah Kerian Pejabat Daerah dan Tanah Kerian, 34200 Parit Buntar. Tel: 05- 7161963 Fax:05-71 pdtkerian[at]perak[dot]gov[dot]my
	Pejabat Daerah & Tanah Hulu Perak	Tuan Meor Shahibul Fadilah Bin Zainuddin Pegawai Daerah Hulu Perak Pejabat Daerah & Tanah Hulu Perak, Gerik, Jalan Sultan Yussuf, 33300 Gerik. Tel: 05- 7911963 Faks: 05-7921049 ccckel[at] Perak[dot]gov[dot]my
	Pejabat Daerah & Tanah Kuala Kangsar	YBrs. Tuan Ahmad Munir bin Ishak Pegawai Daerah Kuala Kangsar Pejabat Daerah dan Tanah Kuala Kangsar, 33000 Kuala Kangsar. Tel: 05- 7761055 Faks: 05-7764441
	Pejabat Daerah & Tanah Daerah Kecil Ipoh	Puan Halizah Binti Sipun Pegawai Daerah Kinta Pejabat Daerah & Tanah Daerah Kecil Ipoh, Lorong Pasar Gugusan Manjoi, 30020 Ipoh Tel: 05- 5275875 Faks: 05-5275706 pdtipoh[at]perak.gov
	Pejabat Daerah & Tanah Kampung Gajah	En Norhisyam Bin Karno Ketua Penolong Pegawai Daerah Pejabat Daerah & Tanah Kampung Gajah, Kompleks Pentadbiran Daerah, 36800 Kampung Gajah. Tel:05-6311244/3081 Fax:05-6311863

		norhisyam77@perak.gov.my
	Pejabat Daerah dan Tanah Batang Padang	Shahrul Affendi bin Baharudin Pegawai Daerah Batang Padang, Pejabat Daerah dan Tanah Batang Padang, 35000 Tapah. Tel: 05- 4011402 Faks: 05-4013588 Do_tapah@perak.gov.my
	Pejabat Daerah & Tanah Lenggong	Encik Rosdi bin Mohd Yaacob Ketua Penolong Pegawai Daerah, Daerah Kecil Lenggong. Pejabat Daerah & Tanah Lenggong, 33400 Lenggong. Tel:05-7677363/ 05-7676561/05-76778446 Fax:05-7677102 pdtlenggong@gmail.com
	Pejabat Daerah & Tanah Sungai Siput	Encik Mohd Azhar Bin Alias Ketua Penolong Pegawai Daerah M48 Pejabat Daerah & Tanah Sungai Siput, 31100 Sungai Siput(U). TEL: 05-5982055 SAMB: 200 Faks: 05-5981963 Pdtss@Perak.gov.my

3.2.2.15. Kedah

Jadual 173 Pejabat JPS di Kedah

SL. NO.	Negeri/Daerah	Perincian
1.	JPS Kedah	Ir. Haji Md.Khuzai bin Hussain Pengarah Jabatan Pengairan dan Saliran Negeri Kedah Darul Aman, Tingkat 7, Bangunan Sultan Abdul Halim, Jalan Sultan Badlishah, 05000, Alor Setar, Kedah, Malaysia (T) 04- 7333 1989 ppsn_kedah@water.gov.my mdkhuzai@water.gov.my mdkhuzai@didkedah.gov.my
2.	JPS Kota Setar / Pendang / Yan	SHARDANI BIN SALLEH Jurutera Daerah Kota Setar / Pendang / Yan
3.	JPS Daerah Kuala Muda / Sik / Baling	BAHARUDIN BIN AHMAD Jurutera Daerah Kuala Muda / Sik / Baling
4.	JPS Daerah Kubang Pasu / Padang Terap	Ir. MOHAMAD AYUB BIN ISHAK Jurutera Daerah Kubang Pasu / Padang Terap
5.	JPS Daerah Kulim / Bandar Baharu	Ir. MOHAMAD SUAIMI BIN RAMLI Jurutera Daerah Kulim / Bandar Baharu
6.	JPS Daerah Langkawi	MOHD NOORAZIDI BIN YUNUS Jurutera Daerah Langkawi

Jadual 174 Pejabat JAS di Kedah

SL. NO.	Negeri/Daerah/Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
1	JAS Negeri Kedah	NORAZIZI BIN ADINAN Pengarah JAS Kedah AlamatAras 1, Menara Zakat Jalan Telok Wanjah 05450, Alor Setar, Kedah 04-7332832 naa@doe.gov.my
	JAS Sungai Petani	YA MOHAMAD NAZIR SYAH BIN ISMAIL C44 PEGAWAI KAWALAN ALAM SEKITAR CAWANGAN SUNGAI PETANI JAS Cawangan Sungai Petani

		AlamatTingkat 1, No. 7 & 8, Jalan Bank 09000 Sungai Petani KEDAH No. Tel 04-4235633 No. Faks 04-4232832 Mnazir@doe.gov.my
	JAS Langkawi	MAHADI BIN AHMAD C44 PEGAWAI KAWALAN ALAM SEKITAR CAWANGAN LANGKAWI PejabatJAS Cawangan Langkawi AlamatTINGKAT 3 LOT 01,BANGUNAN TABUNG HAJI,LOT 1598 POKOK ASAM KUAH,07000 LANGKAWI,KEDAH No. Tel 04-9664633 No. Faks 04-9663950 mahadi@doe.gov.my
	JAS Kulim	MOHAMAD FITRI BIN SAID C44 KETUA CAWANGAN CAWANGAN KULIMKETUA CAWANGAN KULIM Pejabat Cawangan: JAS Cawangan Kulim PejabatJAS Cawangan Kulim AlamatKulim Technology Park Businnes Centre, P.O Box 60 09000 Kulim KEDAH No. Tel 04-4037675 No. Faks 04-4036496 mdfitri@doe.gov.my

Jadual 175 Pejabat Jabatan Kesihatan Negeri di Kedah

SL. NO.	Negeri	Perincian
	JKN Negeri Kedah	YBRS. DR. OTHMAN BIN WARIJO PENGARAH KESIHATAN NEGERI KEDAH JUSA B Jabatan Kesihatan Negeri Kedah Simpang Kuala, Jalan Kuala Kedah, 05400 Alor Setar, Kedah Darul Aman, Tel: 04-7741000 samb. 1004 Faks: 04-7741030 othman.w@moh.gov.my

Jadual 176 Agensi Air Negeri di Kedah

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Lembaga Sumber Air Kedah	Lembaga Sumber Air Negeri Kedah, Aras 1, Blok E, Wisma Darul Aman, 05503 Alor Setar, Kedah Darul Aman Pengarah Noorulhuda Binti Mohammed Ali AMK.,BCK. Tel: +604- 702 7667 Faks: +604- 702 7655

Jadual 177 PLAN Malaysia di Kedah

SL. NO.	Negeri	Perincian
	PLANMalaysia@Kedah	PLANMalaysia@Kedah Aras 10, Bangunan Sultan Abdul Halim, Jalan Sultan Badlishah, 05646, Alor Setar, Kedah 04 733 1077 / 04 733 5900 04 733 2286 / 04 731 2284 jpbd@kedah.gov.my jpbd.kedah.gov.my

Jadual 178 Unit Perancang Ekonomi at Kedah

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Bahagian Perancang Ekonomi Negeri Kedah	Bahagian Perancang Ekonomi Negeri Kedah Aras 3, Blok B, Wisma Darul Aman 05530 Alor Setar, Kedah. Timbalan Setiausaha Kerajaan (Pembangunan) : YBhg. Dato' Haji Norizan Bin Khazali DSDK., AMK., BCK. E-mel: norizankhazali@kedah.gov.my Tel: 04702 7000 Tel: 04- 702 7000 Faks: 04- 702 7200 E-mel: upen@kedah.gov.my

Jadual 179 PDRM di Kedah

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Ibu Pejabat Polis Kontinjen Kedah	Ibu Pejabat Polis Kontinjen Kedah Polis Diraja Malaysia Jalan Stadium 05560 Alor Setar, Kedah Telefon : 04- 7741222 Faks: 04-7339589 E-mel: IPK Kedah : cccked@rmp.gov.my KETUA Polis Kedah : cpo.kedah@rmp.gov.my

Jadual 180 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Kedah

SL. NO.	Negeri	Perincian
	PEJABAT JABATAN PERTAHANAN AWAM NEGERI Kedah	Lt. Kol. (PA) Awang Askandar B Ampuan Yaacub Pegawai Pertahanan Awam KP44 PEJABAT JABATAN PERTAHANAN AWAM NEGERI Kedah Tingkat 6, Wisma Persekutuan Alor Setar, 05000 Alor Setar, Kedah, Malaysia agaskandar@civildefence.gov.my

Jadual 181 RELA di Kedah

SL. NO.	Negeri	Perincian
	RELA Negeri Kedah	Ahmad bin Abdul Wahab Pengarah Rela Negeri Kedah Aras 4, Bangunan KDN, Kompleks Pentadbiran Kerajaan Persekutuan, Bandar Mu'adzam Shah, 06550 Alor Setar, Kedah 04-7312163 prn_kedah@moha.gov.my

Jadual 182 EXCO Alam Sekitar di Kedah

SL. NO.	Negeri	Perincian
	EXCO Alam Sekitar Negeri Kedah	YB. Dr. Robert Ling Kui Ee Pengerusi Jawatankuasa Alam Sekitar Kedah

Jadual 183 Pihak Berkuasa Tempatan di Kedah

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
	Majlis Bandaraya Alor Setar	Jalan Kolam Air 05675 Alor Setar, mbas@mbas.gov.my
	Majlis Perbandaran Kulim	No. 1 Lebuh Bandar 2 09000 KULIM info@mpkk.gov.my
	Majlis Perbandaran Sungai Petani	08000 SUNGAI PETANI admin@mpspk.gov.my
	Majlis Perbandaran Langkawi Bandaraya Pelancongan	Bandaraya Pelancongan 07000 LANGKAWI ydp@mplbp.gov.my
	Majlis Perbandaran Kubang Pasu	Komplek Pentadbiran Daerah 06000 JITRA admin@mdkubangpasu.gov.my
	Majlis Daerah Baling	09100 BALING ydp@mdbaling.gov.my
	Majlis Daerah Bandar Baharu	06300 KUALA NERANG ydp@mdptk.gov.my
	Majlis Daerah Padang Terap	06300 KUALA NERANG ydp@mdptk.gov.my
	Majlis Daerah Pendang	Aras 3 Wisma MDP 06700 PENDANG ydp@mdpendang.gov.my
	Majlis Daerah Sik	08200 SIK ydp@mdsik.gov.my
	Majlis Daerah Yan	06900 YAN mdy@mdy.gov.my

Jadual 184 Pejabat Daerah di Kedah

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
	PEJABAT DAERAH DAN TANAH KOTA SETAR	YBhg. Dato' Haji Mohd. Asri Redha Bin Abdul Rahman, Pegawai Daerah Kota Setar PEJABAT DAERAH DAN TANAH KOTA SETAR Kompleks Pentadbiran Daerah dan Tanah Kota Setar Persiaran Jubli Emas, Jalan Suka Menanti 05150 Alor Setar, Kedah Darul Aman Telefon: 04-702 8080 (D) / 04-702 8118 (T) Faks: 04-702 8049 (D) / 04-702 8117 (T)
	PEJABAT DAERAH DAN TANAH KUALA MUDA	Tuan Haji Abdullah Bin Hashim, Pegawai Daerah Kuala Muda PEJABAT DAERAH DAN TANAH KUALA MUDA Pejabat Pentadbiran Daerah dan Tanah Kuala Muda, 08000 Sungai Petani, Kedah Darul Aman Telefon: 04-702 8555 (D) / 04-702 8666 (T) Faks: 04-702 8558 (D) / 04-702 8668 (T)
	PEJABAT DAERAH DAN TANAH KULIM	Tuan Haji Abdul Bari Bin Abdullah. Pegawai Daerah Kulim PEJABAT DAERAH DAN TANAH KULIM Pejabat Pentadbir Daerah dan Tanah Daerah Kulim 09000 Kulim, Kedah Darul Aman Telefon: 04-702 9080 (D) / 04-702 9090 (T) Faks: 04-702 9060 (D) / 04-702 9088 (T)

	PEJABAT DAERAH DAN TANAH KUBANG PASU	YBhg. Dato' Haji Mohd. Nasir bin Md. Noh Pegawai Daerah Kubang Pasu PEJABAT DAERAH DAN TANAH KUBANG PASU Pejabat Pentadbir Daerah dan Tanah Kubang Pasu 06000 Jitra, Kedah Darul Aman Telefon: 04-702 8282 (D) / 04-702 8383 (T) Faks: 04-702 8292 (D) / 04-702 8393 (T)
	PEJABAT DAERAH DAN TANAH BALING	Tuan Haji Mohd. Shahadan Bin Haji Abdullah, Pegawai Daerah Baling PEJABAT DAERAH DAN TANAH BALING Pejabat Pentadbiran Daerah dan Tanah Baling, 09100 Baling, Kedah Darul Aman Telefon: 04-702 8966 (D) / 04-702 8999 (T) Faks: 04-702 8955 (D) / 04-702 8989 (T)
	PEJABAT DAERAH DAN TANAH SIK	Encik Mahamad Suhaimi Bin Man, Pegawai Daerah Sik PEJABAT DAERAH DAN TANAH SIK Pejabat Pentadbiran Daerah dan Tanah Sik, 08200 Sik, Kedah Darul Aman Telefon: 04-702 8866 (D) / 04-702 8899 (T) Faks: 04-702 8855 (D) / 04-702 8898 (T)
	PEJABAT DAERAH DAN TANAH PADANG TERAP	Tuan Haji Hakim Ariff Bin Mohd. Noor, Pegawai Daerah Padang Terap PEJABAT DAERAH DAN TANAH PADANG TERAP

		Pejabat Pentadbiran Daerah dan Tanah Padang Terap, 06300 Padang Terap, Kedah Darul Aman Telefon: 04-702 8686 (D) / 04-702 8696 (T) Faks: 04-702 8727 (D) / 04-702 8747 (T)
	PEJABAT DAERAH DAN TANAH LANGKAWI	Tuan Haji Muhamad Arof Bin Darus Pegawai Daerah Sik PEJABAT DAERAH DAN TANAH LANGKAWI Pejabat Pentadbiran Daerah dan Tanah Langkawi, 07000 Langkawi, Kedah Darul Aman Telefon: 04-702 9228 (D) / 04- 702 702 / 9266 (T) Faks: 04-702 9229 (D) / 04-702 9267 (T)
	PEJABAT DAERAH DAN TANAH YAN	Yang Mulia, Tunku Iskandar Shah Bin Tunku Muszaffar Shah, Pegawai Daerah Yan PEJABAT DAERAH DAN TANAH YAN Pejabat Pentadbiran Daerah dan Tanah Yan, 06900 Yan, Kedah Darul Aman Telefon: 04-702 8808 (D) / 04-702 8833 (T) Faks: 04-702 8818 (D) / 04-702 8838 (T)
	PEJABAT DAERAH DAN TANAH BANDAR BAHARU	Encik Muhammad Subhi bin Abdullah, Pegawai Daerah Bandar Baharu PEJABAT DAERAH DAN TANAH BANDAR BAHARU Pejabat Pentadbir Daerah dan Tanah Bandar Baharu, 09800 Serdang,Kedah Darul Aman

	PEJABAT DAERAH DAN TANAH PENDANG	Encik Ilias Bin Shuib, AMK., BCK. Pegawai Daerah Pendang PEJABAT DAERAH DAN TANAH PENDANG Pejabat Pentadbiran Daerah dan Tanah Pendang, 06720 Pendang, Kedah Darul Aman Telefon: 04-702 8444 (D) / 04-702 8448 (T) Faks: 04-702 8442 (D) / 04-702 8447 (T)
	PEJABAT DAERAH DAN TANAH POKOK SENA	Tuan Haji Ahmad Bawadir Bin Haji Abdul Ghani, Pegawai Daerah Pokok Sena PEJABAT DAERAH DAN TANAH POKOK SENA Pejabat Pentadbir Daerah dan Tanah Pokok Sena, 06600 Pokok Sena, Kedah Darul Aman Telefon: 04-702 8188 (D) / 04-702 8222 (T) Faks: 04-702 8185 (D) / 04-702 8223 (T)

3.2.2.16. Perlis

Jadual 185 Pejabat Daerah di Perlis

SL. NO.	Negeri/Daerah	Perincian
1.	JPS Perlis	Ir. Asnol Adzhan bin Abd. Manap, Pengarah Jabatan Pengaliran dan Saliran Negeri Perlis, Kompleks JPS Perlis, Pengkalan Asam, 01000 Kangar, Perlis. Tel: 04-9769975 E-mel:asnol@water.gov.my
2.		Asnol Adzhan bin Abd. Manap J52 JURUTERA AWAM

Jadual 186 Pejabat JAS di Perlis

SL. NO.	Negeri/Daerah/Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
1	JAS Perlis	AZMAN SHAH BIN ISMAIL PENGARAH JAS Perlis Tingkat 2, Bangunan KWSP, Jalan Bukit Bukit Lagi, 01000, Kangar, Perlis 04-9793100 samb. 101 azman@doe.gov.my

Jadual 187 Pejabat Jabatan Kesihatan di Perlis

SL. NO.	Negeri	Perincian
	JKN Perlis	Dr. Sirajuddin bin Hashim Pengarah Kesihatan Negeri Perlis Jabatan Kesihatan Negeri Perlis Jalan Raja Syed Alwi, 01000 Kangar, Perlis Indera Kayangan. Tel : 04-9773333 EXT. 2232 Faks : 04-9760764/9774855 drsirajuddin@moh.gov.my

Jadual 188 Agensi Air Negeri di Perlis

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Syarikat Air Perlis	Haji Abd Hamid Bin Sahid Ketua Pegawai Eksekutif Syarikat Air Perlis Sdn Bhd d/a Kompleks JKR Negeri Perlis, KM 3, Jalan Raja Syed Alwi, 01000 Kangar, Perlis Indera Kayangan. abdhamid@airperlis.com.my

Jadual 189 PLAN Malaysia di Perlis

SL. NO.	Negeri	Perincian
	PLANMalaysia@Perlis	PLANMalaysia@Perlis Tingkat 2, Blok A, Bangunan Dato' Mahmud Mat, 01000 Kangar, Perlis 04 976 1957 04 976 3763 planmalaysia@perlis.gov.my www.perlis.gov.my

Jadual 190 Unit Perancang Ekonomi di Perlis

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Unit Perancang Ekonomi Negeri Perlis	Unit Perancang Ekonomi Negeri Perlis Unit Perancang Ekonomi Negeri Perlis, Tingkat 3, Blok A, Bangunan Dato' Mahmud Mat 01000 Kangar, Perlis. Tel: 04- 973 1861 E-mel: liyana.cheumar@perlis.gov.my @ Wan Kamarul Faisal bin Wan Kamardin Timbalan Setiausaha Kerajaan (Pembangunan) Pejabat Setiausaha Kerajaan Negeri Perlis,

		Aras 1, Kompleks Dewan Undangan Negeri Perlis 01000, Kangar, Perlis, Malaysia wankamarul@perlis.gov.my 049731855

Jadual 191 PDRM di Perlis

SL. NO.	Negeri	Perincian
	Ibu Pejabat Polis Kontinjen Perlis	Ibu Pejabat Polis Kontinjen Perlis Polis Diraja Malaysia Persiaran Jubli Emas 01000 Kangar Perlis Telefon : 04- 9872222 Faks: 09-9761330 E-mel: IPK Perlis : cccpls@rmp.gov.my KP Perlis : cpo.perlis@rmp.gov.my

Jadual 192 Angkatan Pertahanan Awam Malaysia (APM) di Perlis

SL. NO.	Negeri	Perincian
	PEJABAT JABATAN PERTAHANAN AWAM NEGERI PERLIS	Lt. Kol. (PA) Ishak b. Mohd Radzi Pengarah (KP44) PEJABAT JABATAN PERTAHANAN AWAM NEGERI PERLIS Lot 8337, Persiaran Wawasan Mukim Seriab, 01000 Kangar, Perlis. ishakradzi@civildefence.gov.my 04-9762510 04-9762991 04-9760991

Jadual 193 RELA di Perlis

SL. NO.	Negeri	Perincian
	PERLIS	Ahmad Muazzan Shah bin Mohd Salleh Pengarah Rela Negeri Perlis Aras Bawah, Kompleks KDN, Persiaran Wawasan, Mukim Seriab, 01000 Kangar,Perlis 04-9770972 prn_perlis@moha.gov.my

Jadual 194 EXCO Alam Sekitar di Perlis

SL. NO.	Negeri	Perincian
	EXCO Alam Sekitar Perlis	YB TUAN TEH CHAI AAN P.M.P., P.J.K. Portfolio: Sumber Asli & Alam Sekitar Bioteknologi & Teknologi Hijau Kesihatan No. Tel: 04- 973 8813 E-mel: teh.chaiaan@perlis.gov.my

Jadual 195 Pihak Berkuasa Tempatan di Perlis

SL. NO.	Pihak Berkuasa Tempatan	Perincian
	Majlis Perbandaran Kangar	No, 192 Jalan Kangar 01000 Kangar wan.fazli@mpkangar.gov.my

3.2.3. Analisis Pihak Berkepentingan untuk IWRM

Jadual 196 Analisis Pihak Berkepentingan (Kementerian dan Agensi) untuk AACB WST2040

Sl.	Kementerian	Fungsi Pengurusan Air	Keupayaan Institusi	Keupayaan Kewangan	Keupayaan Pemantauan (Pencemaran & Pencerobohan)	Keupayaan Rangkaian dengan dengan pelbagai pihak berkepentingan	Elemen yang boleh dikaitkan dengan Pihak Berkuasa Pengurusan Lembangan Sungai
1.	Menteri di Jabatan Perdana Menteri (Unit Perancang Ekonomi)	Bahagian Infrastruktur dan Utiliti (Air dan Pembetungan): <u>Bekalan Air</u> *Memastikan bekalan air bersih mencukupi dan mampan.* Pengurusan Bekalan Air: -Pembinaan infrastruktur baharu -Menaik taraf dan memulihkan sistem sedia ada. -Memulihara sumber air. -Meningkatkan kecekapan pengagihan bekalan air. Pengurusan Permintaan Air: - Mengurangkan kehilangan serta pembaziran air dan Kerajaan Persekutuan perlu merancang, menguruskan dan menyelaraskan program berkaitan dengan bekalan air. <u>Pembetungan</u> --Perkembangan modal yang tinggi untuk meningkatkan kualiti pelepasan efluen. -Keutamaan kepada bandar raya, bandar dan kawasan pelancongan. -Sistem pembetungan berpusat: mengurangkan bilangan loji rawatan setempat, mengoptimumkan sumber dalam pengendalian dan penyelenggaraan, sistem berasingan di kawasan berbukit dan terpencil, tangki septik komunal.	Majlis SDG Kebangsaan (NSC) Fungsi SEASSA: Untuk bekerjasama dengan jabatan, agensi dan pertubuhan bukan kerajaan bagi menjalankan penyelidikan, seminar dan dialog tentang isu berkaitan dengan alam sekitar dan sumber semula jadi. (TERKINI: 11 DISEMBER 2019) PENYEDIAAN KERTAS STRATEGI 19 RMK-12: TRANSFORMASI SEKTOR AIR	Peruntukan Pembangunan Infrastruktur dan Utiliti, 2001-2005 (RM Juta) -Peruntukan Bekalan Air bagi RMK-8 adalah 4,810.0 -Peruntukan Pembetungan bagi RMK-8 adalah 1,666.1	Bahagian Ekonomi Alam Sekitar dan Sumber Asli (SEASSA): menilai keperluan, keberkesanan dan pemantauan pelaksanaan projek pembangunan untuk memastikan ia mencapai objektif pembangunan mampan negara -Pengurusan Sumber Air adalah salah satu daripada subsektor utama.	Fungsi SEASSA: Untuk turut serta dalam perundingan alam sekitar dan sumber asli tentang pembangunan mampan, perubahan iklim dan kepelbagaian biologi seperti konvensyen alam sekitar, contohnya HLPF, Konvensyen Rangka Kerja Perubahan Iklim Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu (UNFCCC), Konvensyen Kepelbagaian Biologi Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu (UNCBD) dan Suruhanjaya Ekonomi dan Sosial Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu untuk Asia dan Pasifik (UNESCAP) bagi memastikan kepentingan ekonomi negara tidak terjejas; Pembolehan alam sekitar di bawah SDG17: -	Fungsi SEASSA: -Untuk menyelaraskan rundingan antara agensi persekutuan dan negeri untuk membuat keputusann yang lebih baik tentang isu ekonomi alam sekitar dan pengurusan sumber asli;

Sl.	Kementerian	Fungsi Pengurusan Air	Keupayaan Institusi	Keupayaan Kewangan	Keupayaan Pemantauan (Pencemaran & Pencerobohan)	Keupayaan Rangkaian dengan dengan pelbagai pihak berkepentingan	Elemen yang boleh dikaitkan dengan Pihak Berkuasa Pengurusan Lembangan Sungai
		-R&D untuk menambah baik rawatan, pelupusan dan penggunaan semula enap cemar.					
2.	Kementerian Alam Sekitar dan Air (KASA)	**Jabatan Alam Sekitar (JAS)** -untuk mencegah, menyingkirkan, mengawal pencemaran dan meningkatkan kualiti alam sekitar, selaras dengan tujuan Akta Kualiti Alam Sekitar 1974 dan peraturan di bawah peruntukan tersebut. -Bahagian Bahagian Air & Marin	Institut Alam Sekitar Malaysia - Program kesedaran alam sekitar: -Hari Alam Sekitar Negara -Hari Bumi -Hari Alam Sekitar Sedunia -Program Perkongsian Strategik -Rakan Alam Sekitar -Kem Kesedaran Alam Sekitar -Sekolah Lestari – Anugerah Alam Sekitar -Pertandingan Pengucapan Awam tentang Alam Sekitar -Prasekolah Lestari -Debat Alam Sekitar antara Institusi Pengajian Tinggi -Anugerah Langkawi – Kelestarian Alam Sekitar -Penerbitan JAS -Pusat Pengurusan Pengetahuan Alam Sekitar	Terdapat lapan (8) prinsip disenaraikan di bawah DASN untuk mengharmonikan matlamat pembangunan ekonomi dengan kepentingan alam sekitar: Pengawasan Alam Sekitar Pemuliharaan Ketahanan dan Kepelbagaian Alam Peningkatan Berterusan Kualiti Alam Sekitar Penggunaan Mampan Sumber Asli Membuat Keputusan Bersepadu Peranan Sektor Swasta Komitmen dan Kebertanggungjawaban Penyertaan Aktif dalam Masyarakat Antarabangsa	Bahagian -Bahagian Penguatkuasaan -Bahagian Bahan Berbahaya Majlis Kualiti Alam Sekitar Pengurusan Sungai -Pengawasan Sungai (Stesen Kualiti Air secara Berterusan) -Pengawasan Air Tanah stesen pengawasan khusus berdasarkan penggunaan tanah, contohnya tapak pertanian) -Inventori pencemaran plumbum -Program khas	Majlis Kualiti Alam Sekitar – 10 pemegang kepentingan daripada -agensi berkaitan kerajaan -pegawai di Sabah dan Sarawak -Industri petroleum -Industri kelapa sawit -Industri getah -Wakil pengilang -Ahli akademik -NGO Rakan Alam Sekitar Unit Jenayah Alam Sekitar (JAS, PDRM, LUAS) Hal Ehwal Antarabangsa, contohnya Kumpulan Kerja ASEAN	
3.		**Jabatan Pengairan dan Saliran** -Bahagian Pengurusan Banjir; bertindak segera untuk menghadapi banjir - Pengurusan Lembangan Sungai (Menyediakan khidmat kepakaran dalam pengurusan sungai secara bersepadu termasuk penggubalan dasar	Bahagian Pembangunan Modal Insan - Pusat Latihan JPS		Program Satu Negeri Satu Sungai -pembuangan sampah dengan memasang perangkap sampah -sistem rawatan 'Makanan, Minyak & Gris' dan Perangkap Pencemar Kasar oleh	-Program Satu Negeri Satu Sungai -JPS@Komuniti	Pengurusan Lembagan Sungai – Pelan Pelaksanaan IRBM pada 2016-2020 merekodkan telah menguruskan 12 daripada 37 sungai terpilih di Malaysia

Sl.	Kementerian	Fungsi Pengurusan Air	Keupayaan Institusi	Keupayaan Kewangan	Keupayaan Pemantauan (Pencemaran & Pencerobohan)	Keupayaan Rangkaian dengan dengan pelbagai pihak berkepentingan	Elemen yang boleh dikaitkan dengan Pihak Berkuasa Pengurusan Lembangan Sungai
		dan perundangan serta memastikan lembangan sungai diurus dengan sempurna untuk keperluan pemeliharaan kuantiti dan kualiti sumber air (Sungai yang Bersih, Hidup & Vibran) Bahagian Pengurusan Sumber Air dan Hidrologi; Untuk mengumpulkan dan memproses data hidrologi bagi pembangunan dan pengurusan sumber air untuk sekarang dan masa depan Pengurusan Air Hujan; Untuk menyediakan kepakaran dalam pengurusan air hujan melalui langkah pencegahan bagi mengendalikan banjir secara cekap dan berkesan.			pihak berkuasa tempatan -kawalan saringan kelodak Sistem Pengawasan Banjir Sistem Pengawasan Kemarau		-Undang-undang dan peraturan pengurusan sungai merangkumi akta perlombongan, alam sekitar, perhutanan, perikanan, air dan pembetungan.
4.		**NAHRIM** • Menjalankan penyelidikan asas dan gunaan dalam sektor air seperti lembangan sungai, sumber air dan perubahan iklim, pinggir laut dan oseanografi, hidrogeologi dan kualiti air dan alam sekitar; • Menyediakan khidmat pakar runding berkaitan dengan air dan alam sekitarnya untuk sektor awam dan swasta; • Menyediakan khidmat nasihat dalam bidang berkaitan dengan air; • Sebagai pusat rujukan tentang air dan alam sekitar berkaitan dengan penyelidikan di peringkat negara serta terlibat secara aktif dalam penyelidikan dua hala dan berbilang hala di peringkat antarabangsa.	Makmal Hidraulik dan Instrumentasi Pusat Penyelidikan Kualiti Air dan Alam Sekitar Pusat Penyelidikan Lembagan Sungai		Pusat Penyelidikan Kualiti Air dan Alam Sekitar		Pusat Penyelidikan Lembagan Sungai

Sl.	Kementerian	Fungsi Pengurusan Air	Keupayaan Institusi	Keupayaan Kewangan	Keupayaan Pemantauan (Pencemaran & Pencerobohan)	Keupayaan Rangkaian dengan dengan pelbagai pihak berkepentingan	Elemen yang boleh dikaitkan dengan Pihak Berkuasa Pengurusan Lembangan Sungai
5.		**SPAN** Menasihati Menteri tentang segala perkara berhubung dengan objektif dasar kebangsaan bagi undang-undang perkhidmatan bekalan air dan pembetungan serta melaksanakan dan memajukan objektif dasar kebangsaan tersebut. Melaksanakan dan menguatkuasakan undang-undang perkhidmatan bekalan air dan pembetungan serta mempertimbangkan dan mengesyorkan pembaharuan kepada undang-undang perkhidmatan bekalan air dan pembetungan; Memastikan daya pengeluaran industri perkhidmatan bekalan air dan pembetungan dan memantau pengendali mematuhi standard yang ditetapkan, obligasi kontrak, serta undang-undang dan garis panduan yang berkaitan Meningkatkan usaha bersepadu ke arah meningkatkan kecekapan pengendalian industri tersebut khususnya dalam pengurangan air tidak terhasil melalui program jangka pendek, jangka pertengahan dan jangka panjang. Memastikan matlamat pembangunan negara berkenaan dengan liputan, bekalan dan akses kepada perkhidmatan bekalan air dan pembetungan tercapai; Memastikan kemampanan perkhidmatan kualiti air dan pembetungan secara jangka panjang melalui pembangunan modal kerja yang berterusan;		- Lesen di bawah WSIA - Struktur permit Di WSIA: Kerosakan pada sistem bekalan air dan sistem pembetungan awam akan dibaiki "48. (1)…. telah menyebabkan kerosakan pada apa-apa sistem air awam atau sistem pembetungan awam, orang itu akan, selain apa-apa penalti yang boleh dikenakan bagi kesalahan tersebut, bertanggungan untuk membaiki kerosakan tersebut dan membayar pampasan kepada ,,, lesen" Pembaharuan lesen individu Tanggungjawab terhadap tangki septik komunal Pampasan	Akta Industri Perkhidmatan Air 2006 (WSIA) - Kerajaan persekutuan mempunyai kuasa eksekutif - Kualiti air "41. … memastikan pada masa membekalkan kualiti air yang dibekalkan mematuhi standard kualiti minimum…"		

Sl.	Kementerian	Fungsi Pengurusan Air	Keupayaan Institusi	Keupayaan Kewangan	Keupayaan Pemantauan (Pencemaran & Pencerobohan)	Keupayaan Rangkaian dengan dengan pelbagai pihak berkepentingan	Elemen yang boleh dikaitkan dengan Pihak Berkuasa Pengurusan Lembangan Sungai
		Merumuskan dan melaksanakan rancangan untuk memastikan semua permintaan yang munasabah bagi perkhidmatan pembetungan dipenuhi dan melalui perundingan dengan pihak berkuasa yang berkaitan, menyediakan rancangan kawasan tadahan pembetungan yang merumuskan dasar dan cadangan am berkenaan dengan pembangunan apa-apa sistem pembetungan yang baharu dan langkah bagi pembaikan mana-mana sistem pembetungan sedia ada; Menjalankan apa-apa fungsi yang diberi kepadanya di bawah mana-mana undang-undang yang lain; dan Menasihati Menteri secara amnya tentang perkara berkaitan dengan perkhidmatan bekalan air dan pembetungan.					
6.		**Jabatan Meteorologi Malaysia** Teras strategik: -meningkatkan keberkesanan perkhidmatan cuaca bagi mengurangkan risiko bencana -memperkasa perkhidmatn gempa bumi dan tsunami bagi mengurangkan risiko bencana gempa bumi dan tsunami. -Perkhidmatan; pemerhatian terhadap permukaan, iaitu hujan, ketampakan suhu dan kelembapan relatif.			Mengumpulkan dan mewujudkan pangkalan data tentang iklim, kandungan atmosfera, seismologi dan tsunami yang melangkaui kawalan kualiti semasa menyediakan statistik.	Bekerjasama dan turut serta dalam program serantau dan antarabangsa dalam penyelidikan, pengumpulan dan pertukaran data dan pelbagai aktiviti meteorologi, iklim dan geofizik. Pemegang kepentingan: Kementerian Dalam Negeri (KDN) -Jabatan Alam Sekitar (JAS) -Pihak Berkuasa Penerbangan Awam Malaysia (CAAM)	

Sl.	Kementerian	Fungsi Pengurusan Air	Keupayaan Institusi	Keupayaan Kewangan	Keupayaan Pemantauan (Pencemaran & Pencerobohan)	Keupayaan Rangkaian dengan dengan pelbagai pihak berkepentingan	Elemen yang boleh dikaitkan dengan Pihak Berkuasa Pengurusan Lembangan Sungai
						-Jabatan Pengairan Dan Saliran (JPS) -Kementerian Kewangan Malaysia (MOF) -Agensi Pengurusan Bencana Negara (NADMA) -Kerajaan Negeri Dan Tempatan -Kementerian Pertahanan Malaysia -Kementerian Perumahan Dan Kerajaan Tempatan -Unit Perancang Ekonomi (EPU) -Jawatankuasa Kecil ASEAN tentang Meteorologi dan Geofizik (SCMG) -UNESCO - Suruhanjaya Oseanografi Antara Kerajaan/Amaran Tsunami Lautan Hindi dan Sistem Tebatan -UNESCO - Suruhanjaya Oseanografi Antara Kerajaan/Amaran Tsunami Pasifik dan Sistem Tebatan -Pertubuhan Penerbangan Awam Antarabangsa (ICAO) -Pertubuhan Meteorologi Sedunia (WMO)	
7.		**Jabatan Perkhidmatan Pembetungan** - pelaksana projek pembetungan negara dan sebagai penasihat kepada KASA	Perancangan dan pembangunan kecekapan kakitangan melalui pendaftaran	-Peruntukan Sungai Nadi Kehidupan bagi Greater KL pada 2008 adalah 232,778,893 dan	Unit Pengurusan Projek: -Menguruskan pelaksanaan projek		Cadangan tentang pembinaan Loji Rawatan Kumbahan Berpusat Langat

Sl.	Kementerian	Fungsi Pengurusan Air	Keupayaan Institusi	Keupayaan Kewangan	Keupayaan Pemantauan (Pencemaran & Pencerobohan)	Keupayaan Rangkaian dengan dengan pelbagai pihak berkepentingan	Elemen yang boleh dikaitkan dengan Pihak Berkuasa Pengurusan Lembangan Sungai
		tentang isu berkaitan dengan pembetungan -Di bawah peruntukan RMK bagi sektor pembetungan untuk Sabah dan Sarawak, SSD telah dilantik sebagai penasihat teknikal pembetungan, yang menjalankan audit teknikal, menyediakan perkhidmatan khidmat nasihat dan mengesahkan tuntutan pembayaran balik pinjaman Kerajaan Persekutuan daripada kerajaan negeri. -mengawal atur perkhidmatan dan sistem pembetungan sedia ada dan akan dikendalikan oleh sama ada kerajaan atau sektor swasta di seluruh negara -Indah Water Konsortium Sdn. Bhd. (IWK) akan mengendalikan dan menyelenggarakan sistem pembetungan.	sebagai Jurutera Profesional Bertauliah Kursus -Perancangan sistem pembetungan (Mac 2018) -Pemindahan teknologi, bagi Pembangunan dan Penyambungan Langat CSTP Rangkaian Paip Pembetung di Kawasan Tadahan Reka Bentuk dan Bina di Lembangan Sungai Langat	100% digunakan untuk projek Sungai Nadi Kehidupan -Jumlah perolehan pada 2018 adalah 1,274,902.54.	pembetungan (loji rawatan) kumbahan dan perpaipan merangkumi kerja pengawasan dan kawalan (pengawasan dan pengawalan) supaya menepati masa yang ditetapkan, mematuhi kualiti dan spesifikasi kontrak. Tindakan penguatkuasaan tentang isu pencerobohan di dalam tanah yang diwartakan untuk pembetungan		(CSTP) dan menyambungkan rangkaian paip pembetungan ke dalam rangkaian lembangan sungai langat melalui bina dan reka bentuk
8.		**Pengurusan Aset Air Berhad (PAAB)** -Membina, membersihkan, meningkatkan, menaik taraf, menyelenggarakan dan membaiki infrastruktur air dan semua aset lain berkaitan dengan sistem air. -membangunkan infrastruktur air negara di Semenanjung Malaysia dan Wilayah Persekutuan Labuan, menggunakan pembiayaan kompetitif yang ditetapkan dan diperoleh daripada pasaran kewangan swasta	Pada 2018, PAAB menyediakan banyak latihan dalaman yang berkaitan dengan kerja, program pembangunan yang tertumpu kepada kemahiran, pembuatan keputusan dan kepimpinan yang lebih luas dan juga program latihan dan kesedaran. Pada 2018: Syarikat menganjurkan enam (6) program latihan dalaman untuk pembangunan kakitangan: -Integriti di Tempat Kerja -Pengurusan Nilai dalam Pembinaan Bekalan Air	Aset air pada masa ini dipajakkan kepada pengendali air berlesen oleh pengawal atur industri, Suruhanjaya Perkhidmatan Air Negara (SPAN) untuk pengendalian dan penyelenggaraan. Memastikan dan memperoleh pembiayaan yang kompetitif untuk pembangunan aset air negara dan memajakkan aset tersebut kepada pengendali air berlesen oleh Suruhanjaya Perkhidmatan Air Negara (SPAN) untuk pengendalian dan penyelenggaraan	Pengawasan berterusan -Di bawah rangka kerja pelesenan WSIA, pengendali aset air dikehendaki membuat permohonan kepada SPAN untuk mendapatkan Lesen Perkhidmatan. Untuk melayakkan pengendali mendapatkan lesen ini, pengendali mestilah memenuhi Petunjuk Prestasi Utama dan keperluan yang ketat.	Perubahan di bawah Inisiatif Penstrukturan Semula Industri Perkhidmatan Air Negara -mengadakan Forum Air, memberikan maklum balas dan cadangan kepada SPAN tentang perkara berkenaan dengan kepentingan pengguna perkhidmatan bekalan air dan pembetungan	Maklumat terkini projek: -Projek Langat 2 PAAB di Selangor; menambahkan 1130 juta liter bekalan air terawat sehari (MLD) kepada isi rumah di Lembah Kelang

Sl.	Kementerian	Fungsi Pengurusan Air	Keupayaan Institusi	Keupayaan Kewangan	Keupayaan Pemantauan (Pencemaran & Pencerobohan)	Keupayaan Rangkaian dengan dengan pelbagai pihak berkepentingan	Elemen yang boleh dikaitkan dengan Pihak Berkuasa Pengurusan Lembangan Sungai
			-Kesedaran tentang Perubahan Cukai Barang dan Perkhidmatan (GST) -Sesi Dalaman tentang Cukai Jualan & Perkhidmatan (SST) -Program Pembangunan Kepimpinan (LDP) -Program Pembangunan Kepimpinan Muda (YOULEAD)	Membangunkan infrastruktur aset air yang akan dibiayai pada kadar pasaran kompetitif.			
9.		**Pusat Perubahan Iklim dan Teknologi Hijau Malaysia (MGTC)**	Latihan di MGTC - Profesional Bertauliah dalam Pengukuran dan Penentusahan (*Certified Professional in Measurement and Verification* atau CPMV) -Kursus Latihan Pengurus Tenaga yang diiktiraf (EMTC) -Pengurus Tenaga Elektrik Berdaftar (REEM) -*Energy Management Gold Standard* (EMGS): Kursus Latihan Jurutaksir Dalaman -Kursus Latihan Juruaudit Tenaga (EATC) -Latihan Juruaudit Tenaga yang diiktiraf (*Certified Energy Auditor* atau CEA) -Kursus Pengurusan Tenaga AEMAS (AEMC)	Pertumbuhan Hijau: <u>Insentif dan Pengesahan Hijau</u> -Insentif Hijau -Pembiayaan Hijau -Pelabelan dan Pengesahan Hijau <u>Khidmat Nasihat dan Pembinaan Keupayaan Hijau</u> -<u>Khidmat Nasihat dan Pakar Runding Hijau</u> -Hala Tuju/ Pembangunan Pelan Tindakan -Pembangunan Kemahiran dan Kecekapan Hijau <u>Promosi dan Pelaburan Hijau</u> -Pelaburan Hijau -Padanan Perniagaan -Promosi dan Pameran Perniagaan Hijau	Pengurangan Perubahan Iklim dan Penyesuaian Perubahan Iklim: - Penyelarasan Program Kebangsaan (Pengurangan Perubahan Iklim Penyesuaian Perubahan Iklim) Hala Tuju Malaysia ke arah Sifar Penggunaan Plastik Sekali Guna, 2018-2030	Perikatan Strategik dengan syarikat terkenal dan pihak berkuasa tempatan: - PLUS Malaysia Berhad (PLUS) - MOH - Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) - BMW Malaysia - PETRONAS Dagangan Berhad (PDB) - Pusat Tenaga ASEAN (ACE) Bekerjasama dengan Pertubuhan Pembangunan Industri Pertubuhan Bangsa-bangsa Bersatu (UNIDO) Pihak Berkuasa Pelabuhan Johor (JPA)	MEMBANGUNAKAN METROPOLIS RENDAH KARBON Pada 2018, 52 Pihak Berkuasa Tempatan (daripada sejumlah 154) telah memperkenalkan Rangka Kerja Bandar Rendah Karbon (LCCF) Manfaat LCCF -alam sekitar yang lebih bersih kerana pengurangan sisa yang mengalir ke kambus tanah - Usaha Majlis Perbandaraan Seberang Perai (MPSP) ke arah Rendah Karbon -Majlis Bandaraya Shah Alam (MBSA) menerima guna usaha mengurangkan karbon melalui inisiatif pengurangan sisa, pemuliharaan air dan kecekapan tenaga.

Sl.	Kementerian	Fungsi Pengurusan Air	Keupayaan Institusi	Keupayaan Kewangan	Keupayaan Pemantauan (Pencemaran & Pencerobohan)	Keupayaan Rangkaian dengan dengan pelbagai pihak berkepentingan	Elemen yang boleh dikaitkan dengan Pihak Berkuasa Pengurusan Lembangan Sungai
			-Pemuliharaan Tenaga bagi Sistem Penyaman Udara -Garis Panduan Pengurus Tenaga Profesional (PEM) -Adakah kita telah melakukan yang terbaik untuk menjimatkan tenaga elektrik? -Pengurusan Tenaga & Air				-Majlis Perbandaraan Klang (MPK) mengambil langkah besar dalam keberkesanan tenaga, pemuliharaan alam semula jadi dan pengurusan sisa di sekitar ibu pejabatnya.
10.	Kementerian Sains dan Teknologi (MOSTI)	**Pusat Analisis Keselamatan Air Minum, Makanan dan Alam Sekitar** Perkhidmatan disediakan melalui empat seksyen daripada Bahagian: - Bahagian Kimia Alam Sekitar. - Bahagian Kimia Makanan. - Bahagian Kualiti Air. - Bahagian Bioteknologi Pusat Analisis Industri dan Tarif Kastam - Bahagian Pengelasan Tarif - Bahagian Analisis Halal - Bahagian Keselamatan Kimia	Pusat Latihan Kimia Malaysia - program pembangunan sumber manusia untuk kakitangan Jabatan Kursus: 1) Kursus Latihan Teknikal/Generik 2) Tugas Rasmi di Luar Negara 3) Kursus Lepas Ijazah 4) Latihan Industri 5) Peperiksaan Perkhidmatan bagi Subjek Jabatan 6) Program Mentor/Jurulatih 7) Program Transformasi Minda			Simposium dan bengkel antarabangsa Komunikasi Masyarakat dan Sains dengan sekolah, komuniti	
11.		**Agensi Nuklear Malaysia** - berusaha untuk memperkenalkan penggunaan teknik isotop dalam sumber air dan hidrologi serta sektor pengurusan alam sekitar - R&D tentang alam sekitar dan penilaian sumber air;	Latihan dan Pendidikan - PUSAT LATIHAN - Menjalankan program latihan untuk pelbagai sektor di dalam negara dan luar negara -PGEC –Pendidikan Lepas Ijazah Kursus	Menjana produk dan teknologi baharu menerusi penyelidikan dan inovasi berdasarkan agenda pembangunan negara Mencapai pendapatan, sekurang-kurangnya		Fungsi Organisasi - Menyelaraskan dan menguruskan hal ehwal nuklear kebangsaan dan antarabangsa, sebagai agensi penghubung bagi Agensi Tenaga Atom Antarabangsa (IAEA)	

Sl.	Kementerian	Fungsi Pengurusan Air	Keupayaan Institusi	Keupayaan Kewangan	Keupayaan Pemantauan (Pencemaran & Pencerobohan)	Keupayaan Rangkaian dengan dengan pelbagai pihak berkepentingan	Elemen yang boleh dikaitkan dengan Pihak Berkuasa Pengurusan Lembangan Sungai
		1- Penilaian tentang potensi sumber air bawah tanah untuk bekalan air 2- Pemasinan air bawah tanah 3- Pencemaran air permukaan / air bawah tanah 4- Saling hubungan jasad air yang berbeza 5- Menjejaki sumber dan pengurangan pencemaran 6- Imbangan air 7- Masa aliran air dan pengukuran pelepasan 8- Pengenalpastian masalah berkaitan dengan kebocoran dan peresapan pada struktur semula jadi atau struktur buatan manusia	Perkhidmatan Latihan untuk pekerja sinaran	30% daripada belanjawan pengendalian tahunan, melalui pemindahan dan pengkomersilan teknologi hasil daripada perkhidmatan profesional pada 2018 adalah RM12.05 juta			
12.	Kementerian Pertanian dan Industri Makanan	**Bahagian Pengairan dan Saliran Pertanian** - Membangunkan infrastruktur dan pengurusan air untuk mendukung sektor pertanian - Menyediakan dan membangunkan sistem inventori dan pangkalan data pengairan dan saliran pertanian.	Kawasan Pembangunan Pertanian Bersepadu (KPPB) - Menyelaraskan perkhidmatan khidmat nasihat dan pembangunan kepada kumpulan sasaran melalui program pembangunan manusia / latihan - Memperkukuh perkhidmatan agensi pelaksanaan dalam pembangunan institusi pertanian dan petani Bahagian Latihan Kemahiran Pertanian (BLKP) - menyelaraskan dan melaksanakan latihan kemahiran teknikal pertanian kepada pelatih dan pegawai *upskill*	Teras 4: Mempromosikan pelaburan domestik dan luar negara dalam sektor agromatik. Pada 2018, RM1,361.5 bilion bagi KDNK.	-	Pelbagai program asas tani di peringkat antarabangsa, contohnya: - Segitiga Pertumbuhan Indonesia-Malaysia-Thailand ke-11 (IMT-GT) Kumpulan Kerja tentang Pertanian & Industri Asas Tani (WGAA) Mesyuarat di Putrajaya	Kawasan Pembangunan Pertanian Bersepadu (KPPB) - Menambah baik infrastruktur pertanian, terutamanya sistem pengairan dan saliran untuk kawasann pertanian tertentu -

Sl.	Kementerian	Fungsi Pengurusan Air	Keupayaan Institusi	Keupayaan Kewangan	Keupayaan Pemantauan (Pencemaran & Pencerobohan)	Keupayaan Rangkaian dengan dengan pelbagai pihak berkepentingan	Elemen yang boleh dikaitkan dengan Pihak Berkuasa Pengurusan Lembangan Sungai
			- menyediakan pakej latihan, kemudahan pembelajaran dan pengajar berkemahiran dan berpengalaman berdasarkan NOSS dalam bidang pertanian				
13.	Kementerian Perumahan dan Kerajaan Tempatan	**Bahagian Kesihatan dan Perundingan Alam Sekitar** Majlis bandaraya menumpukan perhatian kepada pembangunan bandar yang menekankan pembangunan mampan dan juga memberikan tumpuan kepada usaha menangani pemuliharaan alam sekitar	KPKT Institut Latihan Perumahan dan Kerajaan Tempatan (I-KPKT) - fungsi terasnya adalah untuk menyediakan latihan kepada pegawai/kakitangan Kerajaan Tempatan tentang pengurusan bandar dan pembandaran, pengurusan landskap, kerajaan tempatan, pengurusan perumahan, pengurusan sisa pepejal serta pemahaman dan penguatkuasaan undang-undang	Majlis Bandaraya adalah mampan secara fiskal dengan pendapatan yang kukuh daripada sumber kewangan dengan pendapatan tahunan tidak kurang daripada RM100 juta dan mampu mengeluarkan perbelanjaan dengan baik. Majlis Perbandarann juga mampan dalam sumber kewangan dengan RM20 juta daripada pendapatan tahunan	EHCD memantau aktiviti kesihatan alam sekitar seperti kejadian penyakit bawaan vektor dan mudah berjangkit Unit Penyelenggaraan dan Kawalan Pencegahan Penyakit menyediakan garis panduan teknikal berkaitan dengan Stesen Penyelenggaraan dan Kawalan Pencegahan Penyakit	KPKT Bahagian Kesejahteraan Bandar: Mewujudkan perkongsian strategik dengan agensi Kerajaan / swasta / NGO / komuniti Merancang, menguruskan dan menyelaraskan kempen kebersihan, pendidikan dan kesedaran tentang pasaran dan kawalan pusat penyembelihan (termasuk haiwan terbiar seperti anjing, kucing, lembu) yang dijalankan oleh Jabatan Kerajaan Tempatan, Pihak Berkuasa Negeri dan Pihak Berkuasa Tempatan,	KPKT Bahagian Kesejahteraan Bandar Fungsi: - Merancang, melaksanakan, memantau dan menilai Program Pemerkasaan Komuniti (PMK)
14.		**Jabatan Pengurusan Sisa Pepejal Negara** - Mencadangkan rancangan bagi pengurusan sisa pepejal termasuklah lokasi, jenis dan saiz kemudahan pengolahan baharu, kawasan lingkungan kemudahan pengurusan sisa pepejal, skim pengurusan sisa pepejal untuk membekalkan sisa pepejal terkawal ke dalam kemudahan			Melaksanakan fungsi pengawalseliaan yang ditetapkan dalam Akta 672 dan apa-apa peraturan yang digubal di bawah Akta tersebut. Memberikan lesen dan kelulusan di bawah Akta 672	Objektif: Menyelaraskan kerjasama antara agensi Kerajaan Persekutuan, Kerajaan Negeri, Pihak Berkuasa Tempatan, pihak swasta dan komuniti bagi melicinkan pelaksanaan pengurusan sisa pepejal dan pembersihan awam.	

Sl.	Kementerian	Fungsi Pengurusan Air	Keupayaan Institusi	Keupayaan Kewangan	Keupayaan Pemantauan (Pencemaran & Pencerobohan)	Keupayaan Rangkaian dengan dengan pelbagai pihak berkepentingan	Elemen yang boleh dikaitkan dengan Pihak Berkuasa Pengurusan Lembangan Sungai
		pengurusan sisa pepejal dan jangka masa bagi melaksanakan rancangan itu.			Menjalankan aktiviti lain seumpamanya untuk tujuan melaksanakan Akta tersebut		
15.		**Solid Waste Corporation (SWCorp)** -Mencadangkan dasar, rancngan dan strategi tentang pengurusan sisa pepejal dan perkhidmatan pembersihan awam kepada Jabatan Pengurusan Sisa Pepejal Negara	Seksyen Pembangunan Pendidikan dan Penerbitan -merancang dan membangunkan garis panduan dan modul berkaitan dengan pengurusan sisa pepejal dan kebersihan alam sekitar yang melibatkan pelbagai kumpulan sasaran - menyusun dan menghasilkan bahan pendidikan dan menimbulkan kesedaran tentang pengurusan sisa pepejal dan kebersihan alam sekitar - Melaksanakan dan mempromosikan penyertaan dan kesedaran orang ramai melalui pelbagai program tentang pengurusan sisa pepejal dan pembersihan awam. -Mengenal pasti teknologi mesra alam, selamat dan berkesan kos dan menjalankan penyelidikan tentang pembangunan pengurusan sisa pepejal		Memantau prestasi pemegang konsesi semasa menyediakan perkhidmatan pengurusan sisa pepejal dan pembersihan awam. Seksyen Pengurusan Kualiti dan Risiko: Menguruskan Sistem Pengurusan Kualiti MS ISO 9001: 2015 di SWCorp Menyediakan, melaksanakan, menganalisis dan menambah baik pelan tindakan pengawalseliaan. Menyediakan, melaksanakan, menganalisis dan menambah baik garis panduan, Prosedur Operasi Standard (SOP), kod etika berkaitan dengan penguatkuasaan dan peraturan di bawah Akta 672	Seksyen Program dan Kerjasama Luar -merancang, menguruskan dan memantau pelaksanaan amalan 3R dan aktiviti kebudayaan dan aktiviti kebersihan alam sekitar di peringkat negara dan negeri Bahagian Sisa Pembinaan – Seksyen Pembangunan – Perancangan dan taklimat unit OSC kepada Pihak Berkuasa Tempatan, NGO dan agensi yang terlibat dalam pengurusan sisa pepejal daripada aktiviti pembinaan dan perobohan	

Sl.	Kementerian	Fungsi Pengurusan Air	Keupayaan Institusi	Keupayaan Kewangan	Keupayaan Pemantauan (Pencemaran & Pencerobohan)	Keupayaan Rangkaian dengan dengan pelbagai pihak berkepentingan	Elemen yang boleh dikaitkan dengan Pihak Berkuasa Pengurusan Lembangan Sungai
			dan perkhidmatan pembersihan awam. Seksyen Inventori dan Analisis Data di bawah Unit Pembersihan Awam dan Sisa Domestik.		Seksyen Pentadbiran dan Pemantauan di bawah Unit Pembersihan Awam dan Sisa Domestik		
16.	Kementerian Tenaga dan Sumber Asli	Misi: -Menerajui tadbir urus sumber asli secara bersepadu berteraskan penggunaan sumber yang cekap dan optimum selaras dengan dasar dan undang-undang negara serta komitmen antarabangsa		Misi: -Penjanaan ekonomi melalui aktiviti pengurusan industri bekalan elektrik dan sumber asli yang mampan			
17.		**Jabatan Mineral dan Geosains Malaysia** -Mengendalikan penyelidikan dalam pelbagai bidang geosains secara sistematik seperti sumber air tanah. -Teras utama: -Hidrogeologi-Penjelajahan dan pembangunan sumber air di tapak yang kritikal	Fungsi: Menyediakan perkhidmatan analisis geokimia dan pengujian bahan batu fizikal, mineral dan air	Menyediakan perkhidmatan kepakaran apabila dikehendaki pada masa itu menetapkan masa atau yang dipersetujui dengan pelanggan, terutamanya dalam bidang berikut: -Penyelidikan air tanah -Analisi makmal bagi minerologi air	Program Air Bawah Tanah JMG: -Pemantauan, Pemuliharaan dan Geoforensik	Pelanggan JMG: - Agensi Persekutuan - Pihak Berkuasa Tempatan - Badan Berkanun Persekutuan - Badan Berkanun negeri - Institusi Pengajian Tinggi dan Swasta - Bekalan Makanan - Pekerja dan Pelombong - Pengembara - Orang Biasa - Organisasi Bukan Kerajaan -Ahli JMG Kerjasama Domestik dan Antarabangsa -ASEAN -Jawatankuasa Penyelaras bagi Program Geosains di Asia Timur dan Asia Tenggara (CCOP)	Teras utama: Menilai kawasan yang berpotensi adanya air bawah tanah di setiap lembangan/negeri untuk melengkapkan repositori data air bawah tanah

Sl.	Kementerian	Fungsi Pengurusan Air	Keupayaan Institusi	Keupayaan Kewangan	Keupayaan Pemantauan (Pencemaran & Pencerobohan)	Keupayaan Rangkaian dengan dengan pelbagai pihak berkepentingan	Elemen yang boleh dikaitkan dengan Pihak Berkuasa Pengurusan Lembangan Sungai
						- Kerjasama Ekonomi Asia Pasifik (APEC) -dan kerjasama dengan negara lain seperti Uzbekistan, Korea Utara, China dan Indonesia	
18.		**Pihak Berkuasa Pembangunan Tenaga Lestari** -Menasihati Menteri dan Entiti Kerajaan berkaitan tentang segala perkara berhubung dengan tenaga lestari, termasuklah syor tentang dasar, undang-undang dan tindakan yang akan digunakan untuk menggalakkan tenaga lestari; -Melaksanakan langkah bagi menggalakkan penyertaan orang ramai dan meningkatkan kesedaran orang ramai tentang perkara berkaitan dengan tenaga lestari;	Mengendalikan, menggalakkan dan menyokong, mengikut cara yang difikirkan sesuai oleh SEDA Malaysia, latihan atau program lain berkaitan dengan pembangunan sumber manusia dan pembinaan keupayaan dalam sektor tenaga lestari;		Melaksanakan, menguruskan, memantau dan mengkaji semula sistem tarif galakan, termasuklah menjalankan penyiasatan, mengumpulkan, merekodkan dan menyelenggarakan data, maklumat dan statistik berkenaan dengan sistem tarif galakan dan memberikan data, maklumat dan statistik tersebut kepada Menteri sebagaimana yang dikehendakinya dari semasa ke semasa;		
19.	Kementerian Kesihatan		Institut Kesihatan Umum				
20.	Kementerian Pembangunan Luar Bandar		Kolej FELCRA Seksyen Latihan dan Kebajikan (SLK) – Jabatan Kemajuan Orang Asli (JAKOA) Pusat Intelek Pelajar Orang Asli (PIPOA) Pusat Latihan Paya Bungor oleh JAKOA		Selepas Lawatan bagi Projek Pengurangan Cerun di Kg. Sg. Tiang, Cameron Highland oleh JAKOA		

Sl.	Kementerian	Fungsi Pengurusan Air	Keupayaan Institusi	Keupayaan Kewangan	Keupayaan Pemantauan (Pencemaran & Pencerobohan)	Keupayaan Rangkaian dengan dengan pelbagai pihak berkepentingan	Elemen yang boleh dikaitkan dengan Pihak Berkuasa Pengurusan Lembangan Sungai
21.	Kementerian Pengajian Tinggi		IPT (Institut Pengajian Tinggi)	PTPTN (Pinjaman Pendidikan)			
22.	Kementerian Perdagangan Dalam Negeri dan Hal Ehwal Pengguna		Fungsi: Merancang dan melaksanakan program latihan perakaunan dan kewangan untuk kakitangan KPDNHEP. Penyelidikan dan Dasar: Menjalankan kajian dan penyelidikan untuk membantu dalam perumusan dasar dan peraturan berkaitan dengan kepenggunaan;	Fungsi: -Membangunkan peluang perniagaan dan kedudukan sosioekonomi rakyat Malaysia melalui profil pemborongan dan peruncitan, koperasi, francais, jualan langsung, penjaja dan peniaga kecil serta sektor hiliran petroleum	Air dianggap sebagai produk utama di bawah Indeks Harga Pengguna (CPI) Peraturan Petroleum (Langkah Keselamatan) (Pengangkutan Petroleum melalui Air) 1985	Program Pendidikan dan Kesedaran Pengguna: - Gerakan Pengguna Siswa (GPS) - Kelab Pengguna Sekolah (salah satu aspek adalah perlindungan alam sekitar) - Kad Diskaun Pelajar	Fungsi bahagian Penyelidikan dan Dasar: Menyelaraskan dan melaksanakan program pendidikan dan kesedaran pengguna serta menjalankan aktiviti untuk menyebarkan maklumat pengguna; dan
23.	Kementerian Pelancongan, Seni dan Budaya	Aktiviti atau program berkaitan dengan air: - Pesta Air Nasional Labuan 2015		Bahagian Pembangunan Prasarana - Fungsi: Merancang, melaksanakan dan memantau prestasi fizikal dan kewangan projek/produk pelancongan di bawah kementerian dan projek yang dibiayai oleh kementerian tetapi dijalankan oleh agensi pelaksana di peringkat negeri		Ekspo & Forum Asiawater 2020 Program: Melawat Gua Air Jernih dalam Program Rangkaian Pengurusan dan Pembangunan Sumber Pelancongan untuk Ekopelancongan	

3.3. Pemetaan Data dan Maklumat untuk IWRM

3.3.1. Sains Kemampanan untuk IWRM

Sains Kemampanan telah muncul sebagai satu disiplin akademik yang baharu pada dekad yang lepas. Ia menyediakan pendekatan baharu untuk menangani isu global jangka panjang yang rumit, seperti cuaca cetusan manusia dan perubahan ekosistem, daripada perspektif yang lebih luas. Ia juga bertujuan menggalakkan penyelesaian yang menyumbang kepada pembinaan semula hubungan yang kukuh antara masyarakat manusia dengan alam sekitar (iaitu sistem sosial-ekologi gandingan).

Saling hubungan yang lebih baik antara akademia dengan para pengamal sangat penting untuk membangunkan dan melaksanakan penyelesaian tersebut. Pengukuhan hubungan antara pelbagai pihak berkepentingan – termasuk kerajaan, kumpulan pemikir, sektor swasta, NGO dan kumpulan masyarakat awam yang lain – diperlukan bagi menyokong tadbir urus yang baik untuk masyarakat mampan dan mencapai potensi penuh dalam sains kemampanan. Projek antarabangsa UNESCO "Broadening the Application of the Sustainability Science Approach" (Meluaskan Penggunaan Pendekatan Sains Kemampanan) telah dimulakan pada Oktober 2015 dengan sokongan Kementerian Pendidikan, Kebudayaan, Sukan, Sains dan Teknologi Jepun (Jepun/MEXT) untuk mengenal pasti amalan baik dan menyediakan garis panduan bagi membantu negara anggota memanfaatkan potensi sains kemampanan dalam strategi pembangunan mampan mereka (UNESCO, 2021a).

Garis panduan dasar bagi penyelidikan dan pendidikan

Peralihan ke arah masyarakat mampan adalah salah satu cabaran utama pada masa ini. Sains memainkan peranan penting dalam mencapai Matlamat Pembangunan Mampan (SDG) yang ditetapkan dalam Agenda Pembangunan Mampan 2030 yang digunakan baru-baru ini. Sains mesti memberikan tumpuan kepada penyelesaian masalah melalui penyelidikan antara disiplin yang memasukkan dimensi sosial supaya dapat memberikan sumbangan yang konkrit kepada pembangunan mampan. Melalui penyelidikan dan pendidikan, sains kemampanan transdisiplin ialah komponen penting bagi pendekatan ini. Ia bukan sahaja menghadapi cabaran menganalisis dan menyokong proses transformasi yang sangat diperlukan, tetapi juga perlu memodelkannya secara dinamik. Dalam hal ini, sains kemampanan diperlukan dalam penyelidikan dan pendidikan transdisiplin untuk menyokong pembangunan mampan dengan pelbagai kepakaran dan untuk mendidik pakar kemampanan.

Seperti yang ditekankan dalam Garis Panduan: "Sains Kemampanan ialah penyelidikan dan pendidikan yang menghasilkan pengetahuan, teknologi dan inovasi baharu serta pemahaman menyeluruh yang membolehkan masyarakat menangani cabaran kemampanan global dan setempat dengan lebih baik". Bidang ini meliputi sains disiplin, antara disiplin dan transdisiplin. Ia juga digerakkan ke arah penghasilan pengetahuan asas, teknologi gunaan, inovasi sosiobudaya dan ke arah tadbir urus atau model sosial dan ekonomi yang baharu. Sains Kemampanan ialah ungkapan bagi kebebasan akademik dan tanggungjawab terhadap isu masyarakat (UNESCO 2021b).

Penyelidikan transdisiplin

Pencapaian matlamat kemampanan memerlukan pemahaman dan pengendalian cabaran yang tidak pernah berlaku dan saling berkait. Program penyelidikan utama berkaitan dengan ekonomi, sains alam sekitar dan teori peralihan dijalankan melalui kajian kes yang pelbagai, mendedahkan cabaran dan memajukan penyelidikan transdisiplin. Pendekatan transdisiplin ialah komponen penting sains kemampanan. Penyelidikan transdisiplin bertindak sebagai pemacu untuk inovasi mampan dalam masyarakat. Penyelesaian kepada masalah global memerlukan transformasi radikal dalam masyarakat. Bagi memenuhi cabaran jenis baharu ini, yang sebahagiannya mementingkan kemandirian manusia, kita memerlukan maklumat baharu tentang bagaimana masalah timbul, jenis penyelesaian yang sesuai, dan cara ia perlu dilaksanakan (UNESCO, 2021b).

Pendidikan transdisiplin

Penyelidikan dan pendidikan kemampanan perlu dibuat berdasarkan tiga tonggak pembangunan kemampanan: alam sekitar, ekonomi dan sosial. Bagi menangani paradoks semasa antara pembangunan ekonomi dengan kemampanan, kita mesti mencari cara untuk mengimbangi kedua-duanya dan membenarkannya wujud bersama. Keseimbangan ini boleh dicapai bukan sahaja dengan membangunkan pendekatan alternatif bagi isu yang khusus bagi sektor ekonomi konvensional dalam masyarakat, berdasarkan disiplin konvensional, tetapi juga menjalankan penyelidikan dan pendidikan transdisiplin. Amalan baharu berasaskan perkongsian sains-masyarakat-penyelidikan, pembelajaran melalui pengalaman dalam pendidikan tinggi serta pemodelan interaktif dan penyertaan telah dapat dilihat dengan jelas (UNESCO, 2021b).

3.3.2. SETI dan SSH dalam Proses Membuat Keputusan untuk IWRM

Maklumat saintifik dan sosial sedang dihasilkan dan dialirkan tetapi maklumat tersebut tidak signifikan setakat ini dan aliran maklumat tidak lancar (Mokhtar *et. al.*, 2018). Oleh itu, sumber maklumat SETI (Sains, Kejuruteraan, Teknologi dan Inovasi) serta sains sosial dan kemanusiaan (SSH) dan alirannya yang lancar dalam proses membuat keputusan sangat penting untuk pengurusan sumber air utama di Malaysia (Rajah 1).

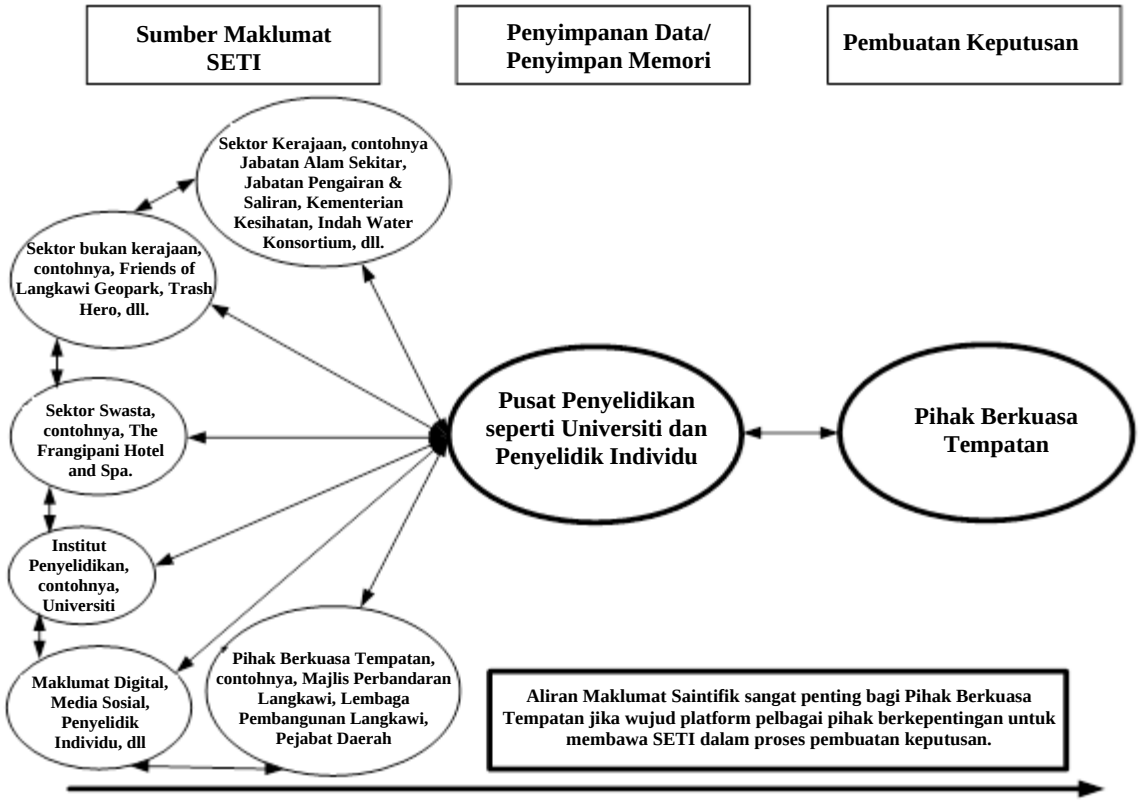

Rajah 63 Maklumat SETI dalam pembuatan keputusan untuk IWRM (Mokhtar *et. al.*, 2018)

Isu yang berikut hendaklah diberikan penekanan untuk pelaksanaan pengurusan sumber air bersepadu:

- Kajian saintifik dari segi pencemaran air tidak mencukupi dan tidak tersedia untuk orang awam.
- Tanah bencah yang diwujudkan dan pemulihan tanah bencah semula jadi hendaklah dibincangkan dengan sebaik-baiknya dalam dasar dan akta.
- Ahli akademik, penyelidik dan pakar mesti memberikan pendapat dalam proses membuat keputusan oleh kerajaan.
- Pegawai dan kakitangan dalam pihak berkuasa tempatan yang berpengetahuan tentang kemampanan tidak mencukupi.
- Latihan dan pendidikan yang tidak cukup dan pegawai yang bersifat konservatif dan tidak mempunyai idea tentang pemuliharaan alam sekitar.

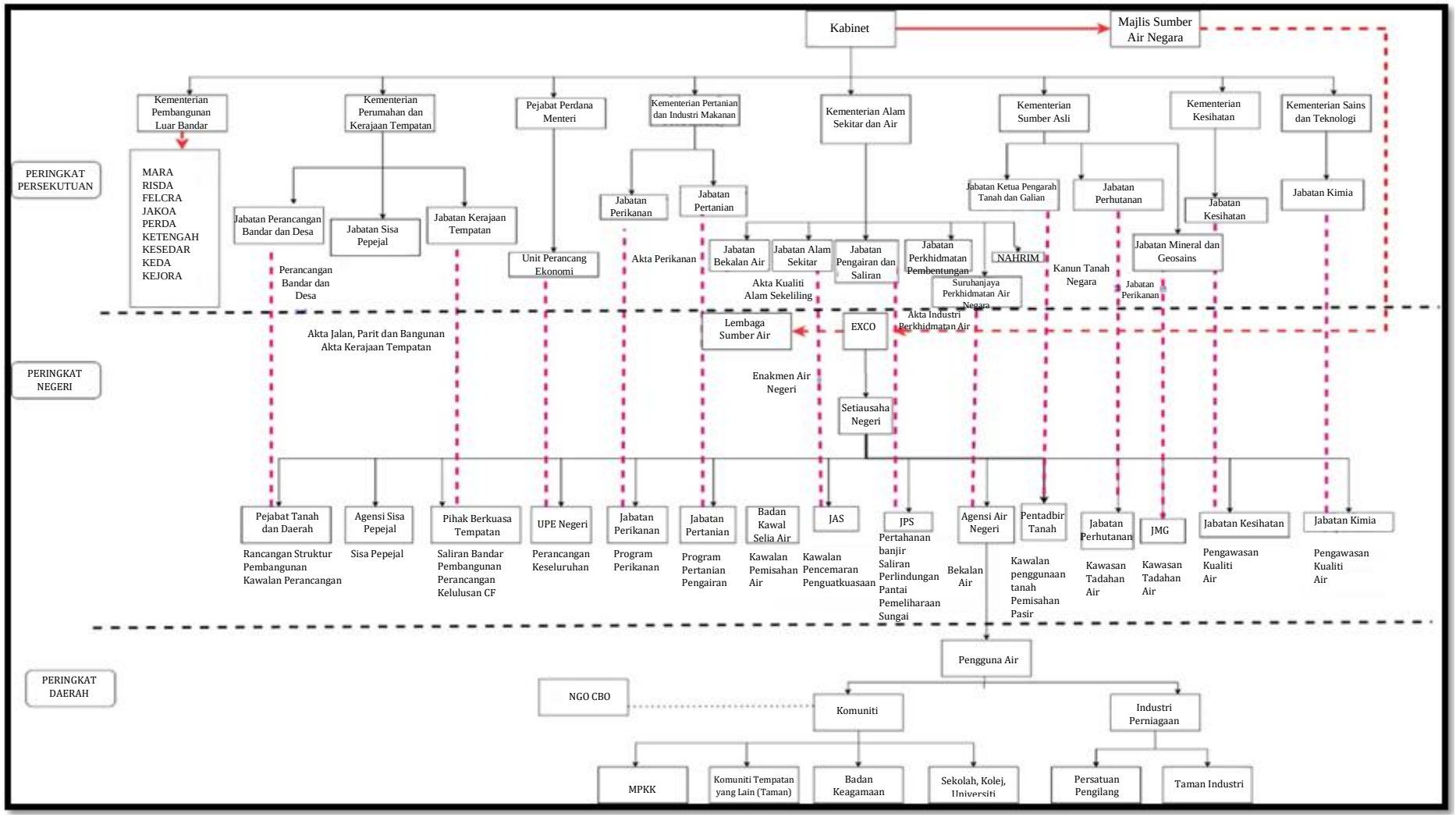

Rajah 64 Carta pengurusan air di Malaysia menunjukkan pelbagai peringkat pihak berkepentingan yang berbeza

3.3.3. Pengetahuan setempat dan Masyarakat Peribumi tentang IWRM

3.3.3.1. Isu Air yang Dihadapi oleh Komuniti Orang Asli yang tinggal di Hutan

Isu Air yang Dihadapi oleh Komuniti Orang Asli yang tinggal di Hutan

Oleh

Dr. Vivien Yew Wong Chin, Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM)

Konteks

Air ialah keperluan asas atau penting untuk manusia. Di bawah Perisytiharan Hak Asasi Manusia Sejagat (UDHR) dan Waad Antarabangsa tentang Hak Ekonomi, Sosial dan Budaya (ICESCR), hak terhadap air, telah ditekankan bahawa "negara hendaklah bertindak supaya air sentiasa tersedia, mudah diakses, boleh diterima dan baik kualitinya untuk semua orang, dan mengambil langkah yang perlu bagi memastikan akses kepada air". Majlis Hak Asasi Manusia juga menyokong hak manusia terhadap air minum dan sanitasi yang selamat (Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu, 2002).

Dalam komuniti Orang Asli yang kecil yang tinggal di hutan, mempunyai bekalan air yang cukup dan berkualiti bukan sahaja dapat meningkatkan taraf hidup dan kesihatan, tetapi juga memberikan impak kewangan yang besar kepada komuniti tersebut, terutamanya untuk aktiviti pertanian, dan diketahui produktiviti bagi tanah yang mempunyai saliran adalah 3 kali lebih besar berbanding tanah yang bergantung pada hujan (FAO, 2010). Penghapusan tugas mengangkut air untuk kegunaan isi rumah, akan menyebabkan kaum wanita mencari pekerjaan lain untuk menambah pendapatan keluarga. Oleh itu, air ialah pemboleh bagi transformasi kehidupan.

Objektif

Banyak komuniti Orang Asli di hutan menghadapi masalah air terutamanya dari segi isu kualiti dan ketersediaan. Oleh itu, perhatian pada masa ini dan segera adalah:

- Peruntukan air yang selamat.
- Air untuk kegunaan pertanian dan perusahaan (perladangan sara hidup).

Projek Air

Malaysia kaya dengan sumber air, dengan purata hujan tahunan 3,000mm. Walau bagaimanapun, langkah mesti diambil supaya air dapat disediakan dan diakses oleh Komuniti Orang Asli yang tinggal di hutan. Hasrat ini boleh dicapai melalui:

- Mengorek telaga baharu atau menggerudi lubang korek.
- Membina tangki penyimpanan air atau mengorek kolam untuk pengumpulan air hujan.
- Membina sistem penurasan air.
- Mengambil air dari sungai, anak sungai, mata air atau tasik.

Cadangan

Di Amerika Syarikat, terdapat banyak sistem air awam yang memenuhi keperluan masyarakat orang aslinya. Dua pertiga daripada sistem air tersebut memberikan kemudahan

kepada kurang daripada 500 orang dan satu pertiga memberikan kemudahan kepada kurang daripada 100 orang. Sistem ini dikenali sebagai sistem air awam kepuakan. Begitu juga, projek air skala kecil yang diselaraskan dan diuruskan dengan baik boleh dilaksanakan melalui pendekatan Perkongsian Awam-Swasta dalam menyediakan bantuan kewangan, teknikal dan latihan. Walau bagaimanapun, projek air yang dinyatakan di atas memerlukan penyertaan komuniti, dan anggota komuniti setempat akan bertanggungjawab ke atas penyelenggaraan dan operasi kemudahan tersebut.

3.3.3.2. Penyelarasan Pihak Berkepentingan oleh Pihak Berkuasa Tempatan di Sabah

Beberapa Usaha Kesedaran tentang Pengurusan Air di Sabah

Oleh

Dr. Elia Godoong, Universiti Malaysia Sabah (UMS)

Mengenal pasti kepentingan sungai bagi kesejahteraan manusia dan alam sekitar sangat penting dilakukan melalui pelbagai usaha kerajaan, agensi bukan kerajaan dan komuniti setempat yang melaksanakan aktiviti pengurusan air di negeri Sabah (Rajah 1).

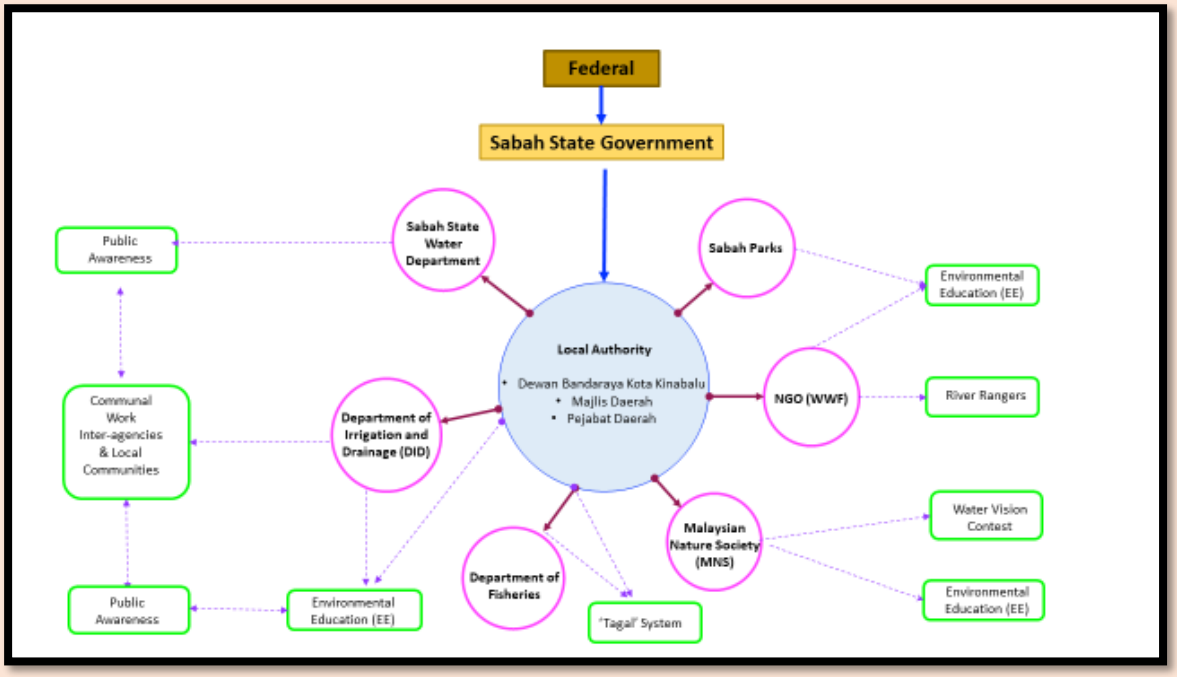

Rajah 65 Penyelarasan pihak berkepentingan oleh pihak berkuasa tempatan untuk IWRM di Sabah

Banyak inisiatif seperti kempen cintailah sungai dijalankan semula untuk kemampanan sumber dan pengurusan bekalan air yang dapat memastikan kesejahteraan kehidupan komuniti. Melihat kepada kepentingan ini, jelas bahawa setiap orang perlu memelihara sungai untuk kebaikan bersama. Sungai yang tercemar akan menjejaskan kehidupan. Oleh itu, sewajarnya sungai dipelihara untuk generasi masa hadapan bagi kesinambungan kehidupan di atas muka bumi ini.

Setanding dengan usaha negeri lain di negara ini, Kerajaan Negeri Sabah juga memandang serius terhadap pengurusan sumber air bersih sehingga menyebabkan terbentuknya Enakmen Sumber Air Sabah pada Ogos 1998. Berikutan enakmen tersebut, Kerajaan Negeri Sabah membuat keputusan melantik Pengarah Pengairan dan Saliran yang akan bertindak dan menguatkuasakan enakmen ini. Beliau berkhidmat sebagai Pengarah Bahagian Sumber Air yang ditubuhkan pada 1999 berdasarkan syor dalam Pelan Induk Sumber Air Sabah yang digunakan secara rasmi oleh Kerajaan pada tahun 1995. Perkembangan ini menyebabkan Bahagian Hidrologi diserapkan ke dalam Bahagian Pengurusan Sumber Air.

Misi kerajaan negeri Sabah dalam penjagaan dan pemuliharaan sumber air disambut baik dan disokong oleh beberapa agensi kerajaan negeri yang lain, organisasi bukan kerajaan (NGO) dan komuniti setempat.

Antara aktiviti yang dilaksanakan adalah seperti yang berikut:

1. Mewujudkan Sistem Sungai Tagal berasaskan komuniti yang bertindak secara langsung untuk menguruskan ekosistem, memelihara warisan semula jadi dan kebudayaan. Sama ada aktiviti ini dilakukan atas usaha komuniti setempat atau banyak perkara dalam Sistem Tagal ini diuruskan dan dipantau oleh jabatan perikanan Sabah.

2. Menyebarkan maklumat dan mewujudkan kesedaran tentang kepentingan dan penghargaan terhadap sumber air melalui program Pendidikan. Selain kempen dan Pendidikan tentang kepentingan air pada peringkat sekolah, agensi kerajaan yang lain juga giat mengendalikan pelbagai aktiviti. Antaranya, Program Pendidikan Alam Sekitar Berasaskan Sungai (REEP) kali pertama diadakan di Taman Banjaran Croker pada 2011 dengan penganjuran bersama jabatan dan agensi di bawah Rangkaian Pendidikan Alam Sekitar Sabah (SEEN).

3. Dimulakan pada 2019, program ini dilanjutkan ke Taman Kinabalu di bawah kawasan Taman Sabah. Tujuan utama pelaksanaan REEP ini adalah untuk melahirkan generasi muda yang mempunyai kesedaran tentang pentingnya sungai, memahami sistem sungai dan kawasan tadahan air, dan seterusnya memahami hubungan antara sungai dengan kehidupan manusia.

4. Meraikan Hari Air Sedunia dengan mengadakan aktiviti gotong-royong yang dianjurkan oleh Jabatan Pengairan dan Saliran bersama dengan pihak berkuasa tempatan dan komuniti setempat. Aktiviti tersebut sentiasa mendapat sambutan daripada komuniti dan bilangan sungai yang menggunakan sistem tagal juga semakin meningkat dari semasa ke semasa.

5. Inisiatif daripada organisasi seperti organisasi bukan kerajaan (NGO), Kesedaran Alam Sekitar Diterajui Komuniti untuk Sungai kita (CLEAR) yang dibentuk pada 12 Februari 2012, mengambil inisiatif untuk menggalakkan kesedaran komuniti tentang pemuliharaan sungai. CLEAR juga menerima pembiayaan daripada Program Pembangunan Bangsa-Bangsa Bersatu (UNDP) untuk memulakan aktiviti pembersihan, mendidik komuniti untuk menguruskan sisa isi rumah dengan lebih berkesan dan menganjurkan Perayaan Hari Sungai dan Rakit Sedunia di sepanjang Sungai Moyog (Sungai dipilih oleh komuniti berdasarkan status pencemaran tertinggi).

6. Baru-baru ini ***Tasik Oxbow (Tasik Ladam), Kinabatangan, Sabah menjadi sebagai salah satu kawasan yang termasuk dalam Program Denai Sungai Kebangsaan (DSK)***. DSK ialah salah satu inisiatif yang dilaksanakan di bawah Kementerian Alam Sekitar dan Air (KASA) bagi mengubah imej kilang perindustrian di negeri ini sebagai pencemar sungai di mata orang ramai. Program ini dirangka dengan strategi pencegahan pencemaran melalui pendekatan berasaskan alam semula jadi dan berasaskan penyelesaian digunakan untuk mengawal pencemaran. Hasil kerjasama NGO dengan badan korporat komuniti,

sekolah, pemimpin tempatan yang berminat untuk menjadi rakan strategik dalam 'SAHABAT SUNGAI'.

7. ***Program pemulihan Sungai Petagas-Putatan antara kerajaan negeri, kerajaan tempatan dengan pakar dari Universiti Malaysia Sabah*** yang sedang dilaksanakan.

8. Selain itu, Sabah giat menjalankan usaha meningkatkan sistem saliran sedia ada dan mendalamkan sungai serta projek tebatan banjir di kawasan Bandaraya, Kota Kinabalu, Penampang, Sepanggar, Putatan, Kota Belud dan Tawau di bawah belanjawan RMK-11.

9. Inisiatif Projek Air, Sanitasi dan Kebersihan (WASH) oleh UMW Holdings Bhd dan Mercy Malaysia di Kampung Suang Duyong, Pitas yang terletak 210 kilometer (km) dari Kota Kinabalu, mewujudkan sistem penuaian air hujan di setiap rumah. Sebanyak 38 buah rumah dengan populasi melebihi 160 orang akan menikmati kemudahan tangki dengan kapasiti 800 gelen daripada dua tangki tadahan air hujan. Projek ini menyediakan air bersih untuk kegunaan harian, dan inisiatif ini juga melibatkan pendidikan kesihatan dan kebersihan mulut. Tidak banyak usaha yang dapat dijalankan di kampung ini disebabkan kawasan ini sangat datar sehingga tiada potensi untuk mendapatkan air graviti. Kolam sedia ada tidak boleh digunakan sebagai kolam takungan air kerana ia dicemari bakteria E. Coli. Pengagihan sumber air terawat masih belum sampai ke kawasan ini.

10. Dilaporkan oleh Pengarah Jabatan Air Negeri Sabah, Datuk Amarjit Singh, (2020), sebanyak lima projek yang melibatkan bekalan air bersih yang dianggarkan bernilai RM1.4 bilion akan dilaksanakan pada tahun ini di seluruh Sabah. Projek ini melibatkan Loji Rawatan Air Telibong Fasa Dua di Tuaran, Loji Rawatan Air Kundasang, Loji Rawatan Air Kota Marudu, Loji Rawatan Air Lahad Datu dan Empangan Air Tawau. Semua projek ini dilaksanakan berdasarkan peruntukan kewangan daripada kerajaan pusat untuk Sabah.

11. Pelibatan Etiqa sebagai Syarikat Takaful & Insurans Setempat yang juga ahli Kumpulan Maybank telah membantu menyediakan penyelesaian dalam krisis air yang dihadapi oleh penduduk kampung, seperti membina empangan untuk memasang penuras air dan saluran paip untuk menyalurkan air ke rumah di kampung. Antara kampung yang terlibat termasuklah Kampung Talungan, Telipok, Sabah.

Selain contoh yang di atas, terdapat banyak lagi program kesedaran tentang pentingnya memastikan sungai dan sumber air sentiasa bersih yang dilaksanakan oleh kerajaan.

3.3.4. Bank Data/ Repositori untuk IWRM

3.3.4.1. IR 4.0 untuk AACB WST

Oleh
Datuk Ir. Abdul Kadir Mohd Din FASc

Pusingan pertama

1. Bagaimanakah & apakah maklumat yang ingin disampaikan oleh IR4.0 kepada pegawai kerajaan - Pembinaan keupayaan dan ToT adalah wajib untuk penyepaduan antara pakar yang mengelak bekerja dalam silo melalui proses pemindahan pengetahuan. Maklumat yang akan disampaikan kepada pegawai Kerajaan hendaklah termasuk pilihan yang mesti ada, perlu ada berdasarkan tinjauan dan data yang disediakan oleh WGC dan pihak berkepentingan kami.
2. Bagaimanakah IR4.0 ingin dilibatkan dalam modul latihan kerajaan pada fasa RMK12 - Kami akan mencadangkan rangka kerja sistem dan model simulasi ke dalam modul latihan, bergantung pada kandungan yang dicadangkan oleh AACB. Latihan hendaklah termasuk pelibatan kumpulan komuniti /sasaran tertentu dan pihak berkepentingan yang terlibat dalam pembangunan infrastruktur IT.

Pusingan kedua

Bagaimanakah penggunaan alat di bawah IR4.0 (contohnya IoT, pemantauan siber, dll.) boleh disalurkan kepada kerajaan tempatan dengan kerjasama agensi dan institusi lain di Malaysia? (gambar rajah akan sangat membantu kami)

Rangka Kerja IT: Liputan

(Pandangan holistik terhadap air dalam sistem keseluruhan)

AKADEMI SAINS MALAYSIA

C. Peringkat perkhidmatan dan perniagaan
Perkhidmatan digital dan rangkaian
Peruntukan dan himpunan perkhidmatan untuk operasi pengurusan air, agensi kawal selia dan alam sekitar, pelanggan, pihak berkepentingan

B. Peringkat maklumat
Perwakilan sistem maya
Mengandungi data daripada pelbagai sumber (data ukuran, data model, ramalan, dsb.)

A. Peringkat fizikal
Loji pengurusan air
Air minum, air sisa, lembangan sungai, sistem saliran

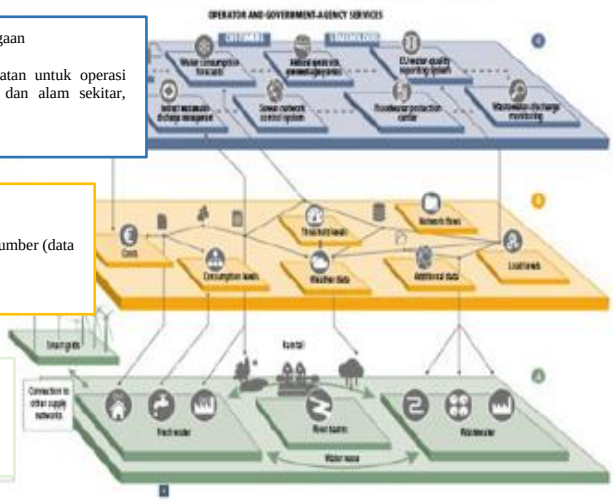

MENETAPKAN AGENDA NEGARA DAN MERANGKA PELAN HALA TUJU UNTUK TRANSFORMASI SEKTOR AIR MALAYSIA 2040

Rangka Kerja IT: Liputan

(Pandangan holistik terhadap air dalam sistem keseluruhan)

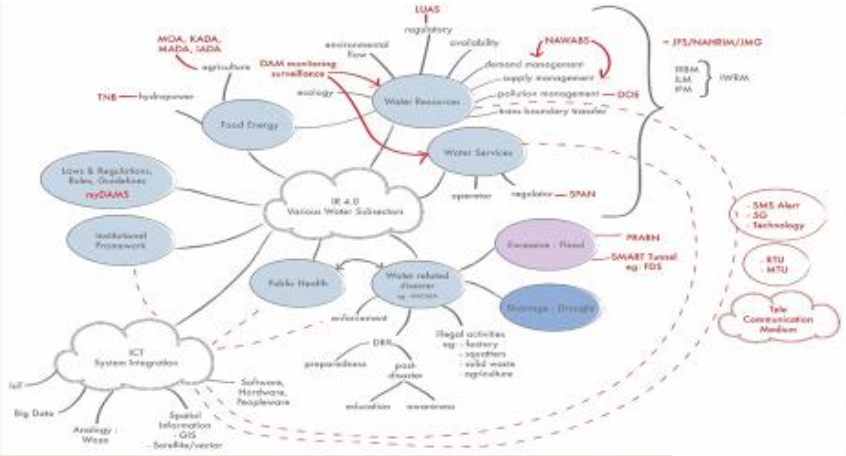

Rangkaian dan kesalinghubungan pelbagai subsektor air dalam negara

Rangka Kerja

- Sumber air terjamin
- Bekalan air selamat
- Bekalan air berdaya tahan

MENARA KAWALAN AIR PINTAR

Loji Rawatan Air	Rangkaian	Bekalan

Pengumpulan data, pemprosesan maklumat, analisis dan pembentangan

- Menambah baik nisbah hasil air
- Bekalan air mampan
- Mengurangkan kos operasi

3.3.4.2. Air Maya dan Jejak Air (VW&WF) untuk AACB WST

Oleh
Prof. Dr. Zulkifli Yusop , FASc

Apakah itu Jejak Air?

Jejak air ditakrifkan sebagai peruntukan modal semula jadi manusia dari segi jumlah isi padu air tawar yang diperlukan (biru, hijau, kelabu) untuk kegunaan manusia.

-Hoekstra, 2002

Jejak air mengukur jumlah air yang digunakan untuk menghasilkan setiap barangan dan perkhidmatan yang kita gunakan. Jejak air boleh diukur untuk satu proses, seperti menanam padi, sesuatu produk, seperti seluar jean, bahan api yang kita gunakan dalam kereta, atau untuk keseluruhan syarikat multinasional. Malah, jejak air boleh memberitahu kita jumlah air yang digunakan oleh negara tertentu atau secara global dalam lembangan sungai tertentu atau dari akuifer.

-Rangkaian Jejak Air

Konsep Jejak Air

- Jejak air ialah penunjuk bagi penggunaan air yang mengkaji penggunaan air **secara langsung** dan **tidak langsung** oleh pengguna atau pengeluar.
- Penggunaan air diukur dari segi:
  - Isi padu air yang digunakan (disejat atau tidak dikembalikan)
  - Tercemar setiap unit masa
- Bentuk muka bumi secara jelas
- Jejak air boleh dikira untuk:
  - Proses
  - Produk
  - Pengguna
  - Kumpulan pengguna (cth. perbandaran, daerah, negeri, negara)
  - Pengeluar (contohnya, organisasi awam, perusahaan swasta)

Komponen Jejak Air

Jejak air hijau
Isi padu air hujan yang disejat atau dimasukkan ke dalam produk.

Jejak air biru
Isi padu air permukaan atau bawah tanah yang tersejat, dimasukkan ke dalam produk atau dikembalikan ke kawasan tadahan lain atau ke laut.

Jejak air kelabu
Isi padu air yang tercemar.

Purata Global Jejak Air bagi Produk Terpilih

Sumber: Mekonnen, M.M. dan Hoekstra, A.Y. (2010, 2011)

Prospek Jejak Air

Meningkatkan kecekapan penggunaan air

Memudahkan penandaarasan dan pengauditan

Alat Pendidikan dan Kesedaran

Pelabelan Eko/Alat Ekonomi

Pengoptimuman Penggunaan Air Global

Skop

Modul latihan ini memberikan tumpuan kepada pengetahuan asas Jejak Air; takrif, konsep, elemen dan ramalan Jejak Air

Modul latihan ini memberikan tumpuan kepada peningkatan kesedaran dalam kalangan pengguna air/rakyat

Hasil

Penubuhan kumpulan yang menyokong WF

Peningkatan kesedaran dalam kalangan pengguna air/rakyat tentang WF

Pengurangan WF negara per kapita

3.3.4.3. Pembiayaan Alternatif Air (*Alternative Water Financing* atau AWF) untuk AACB WST

Oleh

Dato' Seri Ir. Dr. Zaini Ujang FASc

Cadangan model pembiayaan AWF

Pihak AWF mencadangkan enam (6) mekanisme pembiayaan yang baharu dan ditambah baik untuk digunakan bagi menyokong projek air. Perkara ini boleh direnungkan oleh pegawai kerajaan pada peringkat berbeza, tentang cara untuk mendapatkan pembiayaan pada masa hadapan. Kebanyakan pembiayaan untuk projek air pada masa ini datangnya daripada peruntukan perbelanjaan pembangunan (*development expenditure* atau DE) Kerajaan Persekutuan dan pembiayaan kerajaan negeri. Oleh sebab itu, model pembiayaan diperlukan untuk WST 2040.

Pada Disember 2020, pihak Kementerian Alam Sekitar dan Air (KASA) bersama dengan Yayasan Wakaf Malaysia telah melancarkan projek Wakaf Air untuk membiayai projek air luar bandar berskala kecil bawah RM50,000. Permohonan untuk dana itu terbuka untuk individu, organisai bukan kerajaan dan sebagainya.

Mekanisme pembiayaan diringkaskan di bawah:

Mekanisme	Perincian mekanisme yang dicadangkan	Sektor dibiayai
Pembiayaan Awam (belanjawan pembangunan)	Sektor strategik, bukan untung	Jaminan makanan, tebatan banjir, bekalan air luar bandar (Felda, Orang Asli, dsb.)
PFI (BOT/Konsesi)	Pihak swasta yang membiayai projek air berdasarkan perjanjian konsesi jangka panjang, tetapi dalam kawal selia SPAN berkenaan dengan KPI dan margin untung. Tempoh lesen bergantung pada amaun pelaburan.	Bekalan air luar bandar dan pembetungan. Akan direalisasikan dalam RMK-12.
PPP (Model Anuiti Hibrid)	Perkongsian pelaburan dan risiko antara kerajaan dengan pihak swasta (40%:60%). Kerajaan akan membayar baki 60% kos projek melalui anuiti selama 10-15 tahun. Ia boleh digandingkan dengan perjanjian operasi dan pengurusan/konsesi. Bayaran anuiti akan terikat dengan prestasi sektor awam tersebut.	

Mekanisme	Perincian mekanisme yang dicadangkan	Sektor dibiayai
	Relevan untuk intensif modal dan sektor strategik nasional	
PFI (pertukaran tanah untuk projek air sisa)	Kerajaan menggunakan tanah yang ditukar sebagai balasan untuk pelaburan daripada pemaju swasta. Tiada pelaburan daripada kerajaan. Infrastruktur dibina berdasarkan kehendak kerajaan.	Pembetungan Telah dilaksanakan - tiga projek sedang berjalan.
Kontrak Berasaskan Prestasi (PBC)	Pihak swasta membiayai projek air dan mendapatkan balik pelaburannya dengan menggunakan perjanjian perkongsian untung dengan kerajaan. Relevan dalam akaun air bandar/berkepadatan tinggi yang akan menjamin pendapatan untuk membayar penyokong projek.	NRW/projek penggantian paip. Akan direalisasikan dalam RMK-12
Sukuk Wakaf Tunai	Sukuk Wakaf Tunai menggabungkan ciri-ciri pendanaan awam Wakaf dan Sukuk Islamik . Ia boleh dirangka menjadi produk runcit untuk langganan awam.	Projek air dan pembetungan yang besar. Akan direalisasikan dalam RMK-13.
Bank Air	Bank Air ialah bank yang memberikan pinjaman khusus untuk projek air. Pelengkap kepada peranan PAAB. Diterajui oleh pakar dalam sektor air yang mengetahui risiko dalam projek air – modal permulaan yang tinggi dan tempoh pulangan yang panjang. Memerlukan kehendak undang-undang, perbankan dan teknikal yang membosankan.	Projek air dan pembetungan. Tebatan banjir dan penyesuaiannya. Jaminan bekalan makanan - pengairan sawah Perlindungan alam sekitar – Tapak Penebusgunaan Air (*Water Reclamation Plant* atau WRP), Kemudahan Rawatan Sisa Bersepadu dsb. Akan direalisasikan dalam RMK-14 dan seterusnya.

3.3.4.4. Air sebagai Sektor Ekonomi (*Water as Economic Sector* atau WES) untuk AACB WST

Oleh
Prof. Dr. Mahendhiran Nair , FASc

Konsep air sebagai barangan ekonomi mempunyai nilai penting kepada berbilang pihak berkepentingan (pengguna). Sebagaimana mana-mana barang lain, kita beranggapan bahawa, pengguna sanggup membayar harga tertentu untuk air, yang daripadanya mereka memperoleh manfaat, dan ada kos untuk penggunaan air tersebut. Kos ini sepatutnya menggambarkan kos bagi mendapat dan mengagih air tersebut. Kami bentangkan di bawah satu model sektor air yang menunjukkan kedinamikan dalam industri air dan jenis strategi untuk mentransformasi sektor air menjadi sektor ekonomi bertenaga yang menyumbang kepada kekayaan negara. Andaian utama yang digunakan dalam menggambarkan sifat industri air dinyatakan di bawah.

Menggambarkan fungsi bekalan air

Bekalan air diandaikan akan bergantung pada pemboleh daya ekosistem air, yang terdiri daripada pemboleh daya ekosistem 8i –iaitu fungsi bekalan air boleh digambarkan sebagai S: P = f (Q: 8i); dengan 8i dijelaskan dalam Rajah di bawah. Fungsi Bekalan mengukur kos sut bagi penghasilan air pada peringkat pengeluaran yang berbeza. Ekosistem air yang diuruskan dengan baik seperti yang ditunjukkan dalam Rajah 2 meningkatkan kuantum dan kualiti bekalan air. Kedua, kekuatan pemboleh daya ekosistem air menentukan kemampuan dinamik (keupayaan penyerapan, penyesuaian dan inovatif), daya saing dan peluang mencipta kekayaan dalam industri.

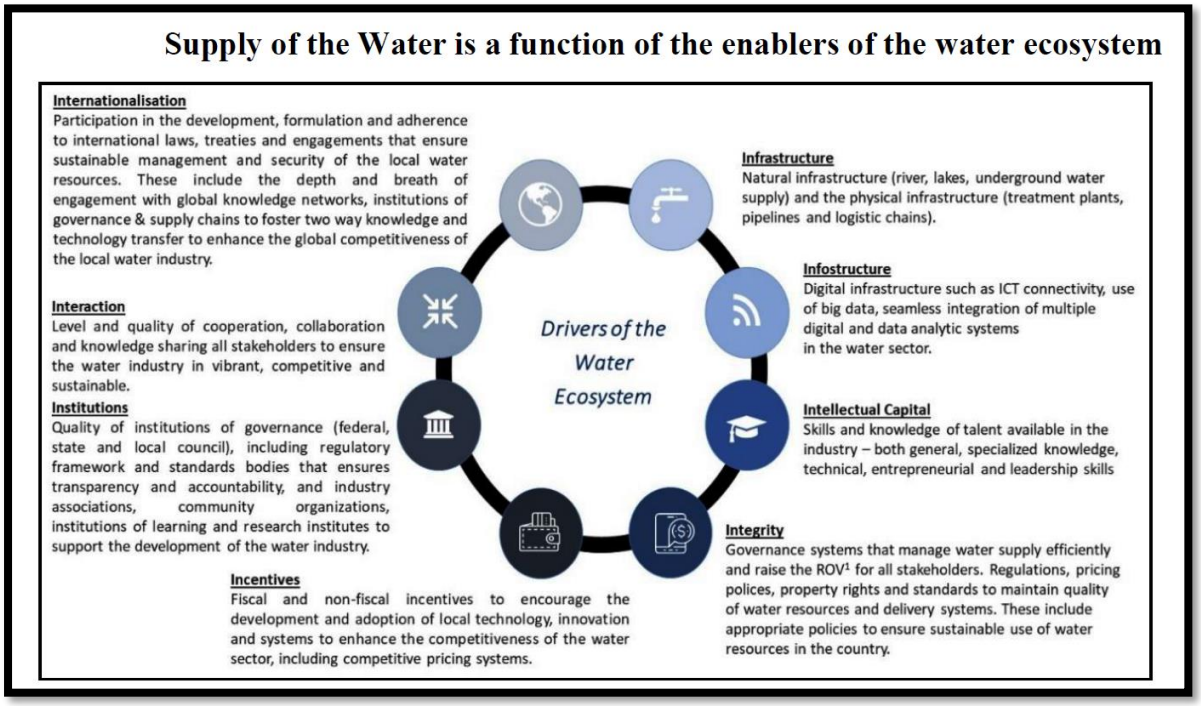

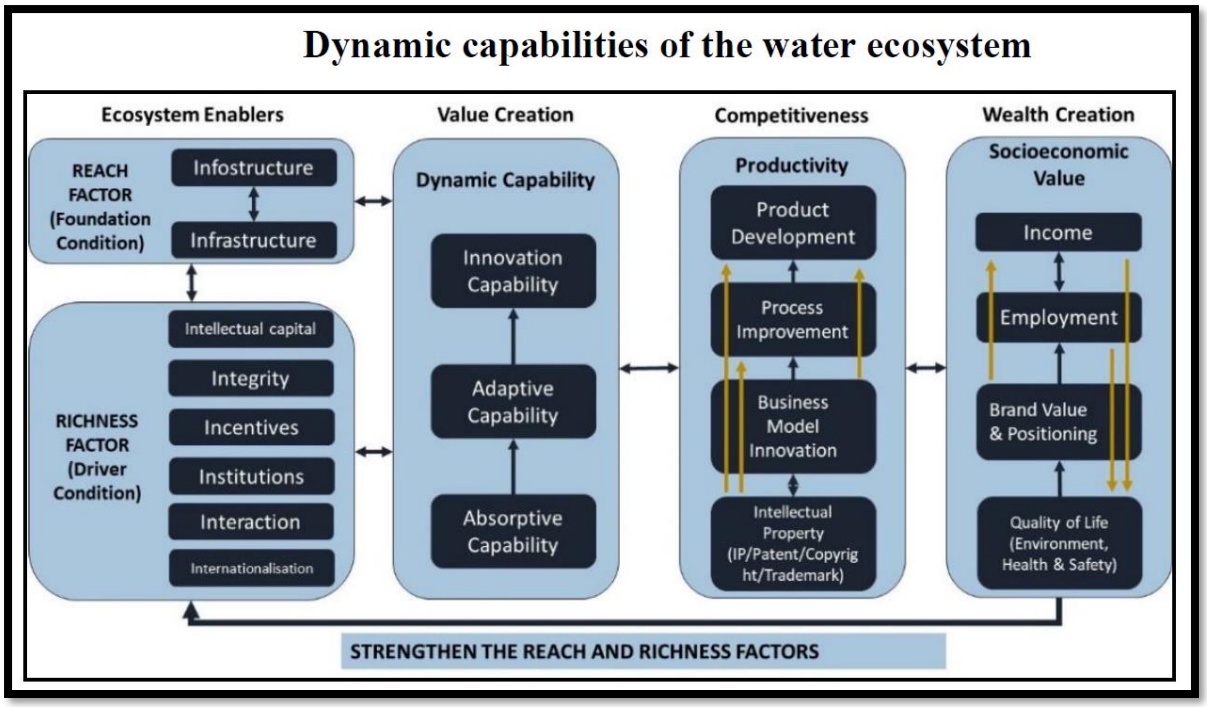

Walaupun matlamat IWRM yang luas disebut dalam rancangan IWRM, namun rangka kerja yang jelas dan sasaran teguh serta garis masa untuk mencapai objektif mentransformasi sektor air menjadi sektor ekonomi bertenaga tidak dinyatakan secara terperinci. Huraian rancangan NIWRM berdasarkan rangka kerja Model 8i menyediakan ringkasan cabaran semasa dalam membangunkan IWRM. Sesetengah jurang dalam ekosistem air termasuk situasi pembiayaan yang kurang memuaskan; rangka kerja undang-undang dan penguatkuasaan yang lemah, khususnya pencemaran air; pelaburan perlu dalam sasaran kaji selidik; dan keperluan untuk dasar kebangsaan bagi mencerminkan permintaan semasa masyarakat dalam keadaan ekonomi yang pantas berubah.

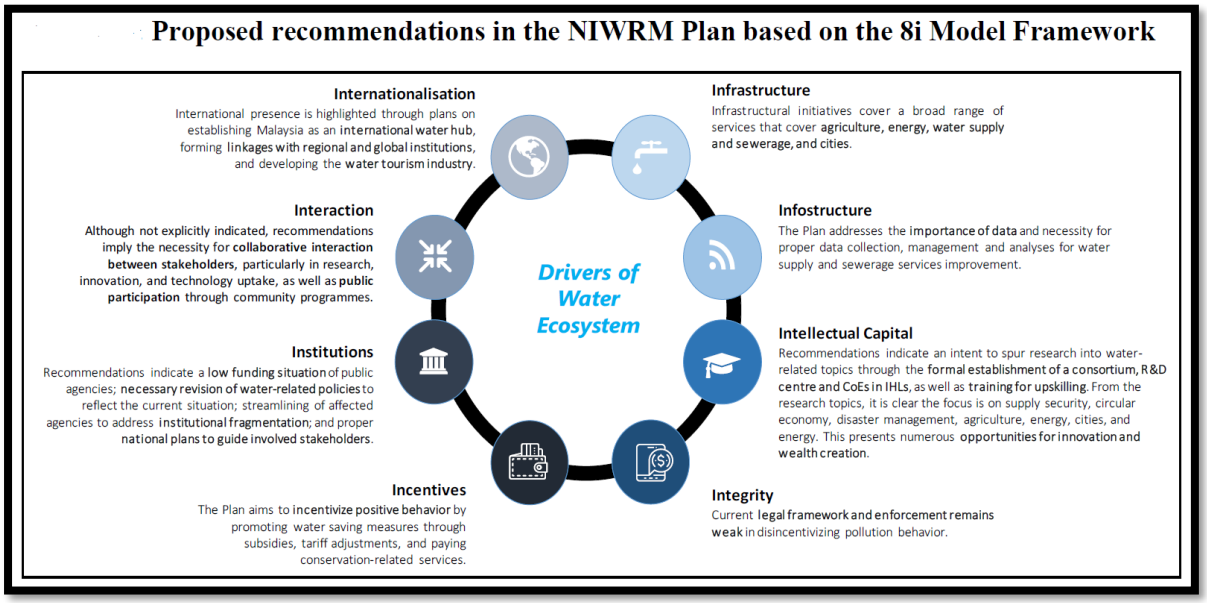

3.3.5. Platform Penyertaan Awam (*Public Participatory Platform* atau PPP) dan Keterlibatan Pihak Berkepentingan

3.3.5.1. PPP Sedia Ada bagi Sektor Kerajaan

Platform agensi kerajaan melibatkan ahli komuniti sebagai petugas serta menjadi mata dan telinga untuk membantu agensi kerajaan yang bertanggungjawab memerangi aktiviti yang merosakkan dan mencemarkan alam sekitar. Platfom tersebut dikendalikan oleh agensi kerajaan untuk manfaat program kesedaran untuk orang ramai, contohnya, Empangan Hilir Simpanan Luar Sungai di Kampung Hang Tuah, daerah Kuala Selangor, diuruskan oleh Lembaga Air Selangor (LUAS). Satu lagi platfom ialah Rakan Alam Sekitar yang dikelolakan oleh Jabatan Alam Sekitar di bawah Kementerian Alam Sekitar dan Air .

Jadual 197 Platform Penyertaan Awam sedia ada untuk Sektor Kerajaan

SL. Bil.	**KERAJAAN**
01.	Rakan Alam Sekitar
02.	Lembaga Kemajuan Pertanian Kemubu (MADA)
03.	Majlis Pengurusan Komuniti Kampung (MPKK) Kampung Sungai Jagung
04.	Sahabat Sungai IWK (Indah Water)
05.	Impact Malaysia (Dijenamakan semula daripada IM4U)
06.	Majlis Pelancaran Kempen Kesedaran Keselamatan di Air 2018 (KPKT)
07.	Program Pemuliharaan Air di Sekolah, Melaka
08.	Kerjasama Alam Sekitar Air Asia (Jepun)
09.	Komuniti Pintar, Perbadanan Putrajaya
10.	*Malaysian Water Association* (Persatuan Air Malaysia)
11.	UN Water

Jadual 198 Analisis Platform Penyertaan Awam (sektor Kerajaan)

No.	Platform	Fungsi
1	Rakan Alam Sekitar	• Lebih kurang 350,000 ahli Rakan Alam Sekitar di selurruh dunia • Dimulakan oleh Kementerian Sumber Asli dan Alam Sekitar (NRE) (kini di bawah Kementerian Alam Sekitar dan Air) • Melibatkan komuniti setempat dengan aktiviti praktikal dan sains rakyat bagi membantu agensi kerajaan mengenal pasti dan melaporkan kes pencemaran agar dapat menangani isu alam sekitar. • Mengendalikan banyak aktiviti, pertandingan dan kempen bagi meningkatkan kesedaran awam • Terbuka untuk orang ramai
2	Lembaga Kemajuan Pertanian Kemubu (MADA)	• Bermatlamat untuk memperbaik kehidupan dan pendapatan petani dan membangunkan sektor tersebut menjadi entiti ekonomi berdaya saing dalam komuniti petani kawasan Muda
3	Majlis Pengurusan Komuniti Kampung (MPKK) Kampung Sungai Jagung	• Komuniti setempat, petani • Ladang sangat bergantung pada hujan dan sungai untuk bekalan air
4	IWK Friends of River (Indah Water)	• Membersih sungai dan menanam pokok Ixora yang baharu. • Menyertai agensi air utama dan komuniti setempat • Melibatkan 21 sungai seluruh negara
5	Impact Malaysia (Dijenamakan semula daripada IM4U)	• Satu inisiatif di bawah Impact Malaysia bersepadu yang menggambarkan ekosistem impak sosial yang mampan dan boleh ukur, didorong oleh belia untuk membawa perubahan yang bermakna dan berkekalan dalam komuniti kerja mereka mengikut model pelbagai pihak berkepentingan
6	Majlis Pelancaran Kempen Kesedaran Keselamatan Di Air 2018 (KPKT)	• Aktiviti: kesedaran (sekolah, hospital), sokongan (IPT: mengkaji undang-undang yang sesuai dan menggubal undang-undang kecil untuk penguatkuasaan) • Keselamatan di udara dan badan rekreasi, pembinaan keupayaan
7	Program Pemuliharaan Air di Sekolah, Melaka	• Projek komuniti yang melibatkan pemasangan sistem penuaian air hujan dalam bangunan sekolah di Melaka untuk pemuliharaan air. • Meningkatkan kesedaran tentang perlindungan sumber air dan pemuliharaan air • Melibatkan sekolah di Melaka, UPM, Green Growth Asia Foundation, WWF-MY dan UTEM
8	Kerjasama Alam Sekitar Air Asia (Jepun)	• Fasa Pertama (membangunkan platfom maklumat berasaskan web (pengkalan data WEPA) untuk negara-negara rakan kongsi, Fasa Kedua (berkongsi pengetahuan untuk mencapai penyelesaian), dan Fasa Ketiga (membangun dan melaksanakan pengurusan air sisa)
9	Komuniti Pintar, Perbadanan Putrajaya	• Untuk berhubung dengan rakyat dan menyebarkan maklumat, menerima maklum balas dan cadangan melalui teknologi • Membolehkan infrastruktur membina komuniti pintar yang kukuh dan mantap • Menyediakan peluang kepada rakyat untuk memberikan maklum balas dan cadangan bagi menangani isu serta mewujudkan peluang baharu untuk diri mereka • Menyediakan peluang untuk penduduk bandar mendapat pendidikan yang lebih baik serta mendaftar sekolah secara dalam talian • Menyebarkan maklumat dan kesedaran melalui teknologi digital
10	The Malaysian Water Association	• Mempromosikan latihan dalam pengurusan bekalan air • Menyediakan nasihat dan maklumat tentang bekalan air dan air sisa kepada orang awam • Membuat publisiti tentang teknologi baharu dan mengiklankan penggunaan teknologi yang bersesuaian dalam industri bekalan air dan air sisa • Meningkatkaaan pengetahuan dan kemahiran ahlinya serta mempromosikan kesedaran tentang isu air dalam kalangan orang awam
11	UN-Water	• Memaklumkan dasar tentang perkhidmatan air dan sanitasi yang diurus secara mampan, mengawasi serta melaporkan tentang trend dan isu air yang utama, dan mengilhamkan tindakan (Laporan Pembangunan Air Dunia)

3.3.5.2. PPP mengandungi Peranan Media untuk IWRM

Jadual 199 Kaedah IWRM Kerajaan untuk Pembinaan Keupayaan

Bil.	Aktiviti	Tarikh	Sederhana	Agensi Kerjasama
Suruhanjaya Perkhidmatan Air Negara (SPAN)				
1	Kempen pengurangan NRW	Sekali-sekala	Akhbar (BH & NST)	-
2	Inisiatif Pemuliharaan Air	Sekali-sekala	Jerayawara	Kerajaan Negeri Kedah
3	Kempen Pemuliharaan Air Bersih	Sekali-sekala	Media Elektronik (RTM, TV1)	RTM
4	Kempen Pembuangan Enap Cemar	Sekali-sekala	Video/Grafik (media sosial)	ML Studios
5	Kempen Pemuliharaan Air Bersih	Sekali-sekala	Media Elektronik (Bernama TV)	Bernama
6	Kempen Pemuliharaan Alam Sekitar Mampan (Air)	Sekali-sekala	Papan Iklan	-
7	Kempen Kesedaran Pengurangan NRW	Sekali-sekala	Video/Grafik (media sosial)	ML Studios
8	Kempen Pemuliharaan Air Bersih	Sekali-sekala	Media Elektronik (TV Al Hijrah)	TV Al Hijrah
9	Aktiviti Penguatkuasaan (pencurian air)	Sekali-sekala	Media Nasional	Pengurusan Air Selangor
10	Aktiviti Penguatkuasaan (pencurian air)	Sekali-sekala	Media Nasional	Pengurusan Air Selangor
11	Aktiviti Penguatkuasaan (pencemaran laluan air)	Sekali-sekala	Media Nasional	LUAS dan Air Selangor
12	Kempen Hentikan Pencemaran Sungai	Sekali-sekala	Pihak akhbar (BH & NST)	-
13	Kempen untuk Menghentikan Pembuangan Sisa Berjadual ke dalam Saluran Pembetungan Awam	Sekali-sekala	Media sosial	-
14	Kempen Penggunaan Produk dengan Label Cekap Air	Sekali-sekala	Media sosial	-
15	Aktiviti Penguatkuasaan (pencemaran bau)	Sekali-sekala	Media Nasional	JAS dan LUAS
16	Aktiviti Penguatkuasaan (pencemaran laluan air)	Sekali-sekala	Media sosial	-
17	Aktiviti Penguatkuasaan (pencemaran sumber air)	Sekali-sekala	Media Nasional	-
18	Kerjasama tentang SPAN dengan penuntut TVET Mara Dalam talian	Sekali-sekala	Facebook	MARA
19	OPS AIR RAYA (pencemaran pembetung dan saluran air)	Sekali-sekala	Media sosial	-
20	Aktiviti Penguatkuasaan (pencurian air)	Sekali-sekala	Media Nasional	Pengurusan Air Selangor
21	Aktiviti Penguatkuasaan (pencurian air)	Sekali-sekala	Media Nasional	Pengurusan Air Selangor
22	Ceramah tentang Pencemaran Air	Sekali-sekala	Media Elektronik (Bernama TV)	Bernama
23	Aktiviti Penguatkuasaan (pencurian air)	Sekali-sekala	Media sosial	RSAJ
24	Malaysia Prihatin : Sumber Air Pengguna (wawancara)	Sekali-sekala	Media Elektronik (RTM, TV1)	RTM
25	Aktiviti Penguatkuasaan (pencurian air)	Sekali-sekala	Media sosial	SATU
26	Aktiviti Penguatkuasaan (pencurian air)	Sekali-sekala	Media sosial	SAINS
27	Aktiviti Penguatkuasaan (pencurian air)	Sekali-sekala	Media sosial	SAINS
28	Aktiviti Penguatkuasaan (pencurian air)	Sekali-sekala	Media Nasional	Pengurusan Air Selangor
29	Aktiviti Penguatkuasaan (pencurian air)	Sekali-sekala	Media Nasional	Pengurusan Air Selangor

Bil.	Aktiviti	Tarikh	Sederhana	Agensi Kerjasama
30	Pemuliharaan Air Tanggungjawab kita	Sekali-sekala	Media Elektronik (RTM, TV1)	RTM
31	Ceramah tentang Implikasi Pencemaran Sungai	Sekali-sekala	Media Elektronik (Bernama TV)	Bernama
32	Kempen Video: Jimat Air	Sekali-sekala	Media sosial/Media elektronik	RTM
33	Kempen Video: Kesan Perubahan Iklim	Sekali-sekala	Media sosial/Media elektronik	RTM
34	Perbincangan tentang Pemuliharaan Alam Sekitar	Sekali-sekala	Webinar	
35	Kempen Video: Dilarang Mencemari Sumber Air	Sekali-sekala	Media sosial/Media elektronik	RTM
36	Komuniti Gotong-royong Paip Air	Sekali-sekala	Media sosial	Kerajaan Negeri Kedah
37	Kempen Video: Proses Rawatan Air	Sekali-sekala	Media sosial/Media elektronik	RTM
38	Aktiviti Penguatkuasaan (pencemaran bau)	Sekali-sekala	Media Nasional	JAS, LUAS, IWK, MPS
39	Wawancara tentang Pencemaran Air	Sekali-sekala	Media Elektronik (RTM, TV1)	RTM
40	Kempen Radio - Peranan SPAN	Sekali-sekala	Manis FM	Manis FM
41	Bengkel Kes Pendakwaan untuk Agensi Pensijilan (Pembetungan) di bawah Seksyen 20 dan 45 Akta 655	Tahunan		SPAN dan Pengendali Pembetungan
42	Latihan Audit Pematuhan Produk	Tahunan		SPAN dan agensi berkaitan
43	Program Bengkel Penguatkuasaan di bawah Akta 655 dan Program Antirasuah	Tahunan		SPAN dan Pengendali Air dan Pembetungan
Jabatan Alam Sekitar				
1	22 April - Hari Bumi	Tahunan	Secara fizikal/dalam talian	
2	5 Jun – Hari Alam Sekitar Sedunia	Tahunan	Secara fizikal/dalam talian	
3	16 September – Hari Ozon Sedunia	Tahunan	Secara fizikal/dalam talian	
4	21 Oktober – Hari Alam Sekitar Negara	Tahunan	Secara fizikal/dalam talian	
5	Kem Kesedaran Alam Sekitar	Tahunan	Secara fizikal/dalam talian	
6	Program Rakan Alam Sekitar; f. Denai Sungai Kebangsaan g. Sahabat Sungai h. Aktiviti gotong royong di kawasan sungai i. River Rangers bersama NGO j. Rakan Saintis Sungai	Tahunan	Secara fizikal/dalam talian	
7	Anugerah Sekolah Lestari Anugerah Alam Sekitar Modul pengurusan / kepentingan sumber air	Tahunan	Secara fizikal/dalam talian	
8	Pameran bertemakan alam sekitar	Tahunan	Secara fizikal/dalam talian	
9	Pidato Alam Sekitar	Tahunan	Secara fizikal/dalam talian	
10	Anugerah Langkawi Kelestarian Alam Sekitar	Tahunan	Secara fizikal/dalam talian	
11	Pertandingan 3 Minit Tesis Alam Sekitar Bahasa Melayu	Tahunan	Secara fizikal/dalam talian	

3.3.6. Langkah-langkah untuk Menyertai PPP dengan Berkesan

Keterlibatan Pihak Berkepentingan untuk IWRM

Panduan lima langkah bagi keterlibatan pihak berkepentingan pertama kali dibangunkan pada 2011 oleh Business for Social Responsibility (Perniagaan untuk Tanggungjawab Sosial) (BSR, 2019), sebuah organisasi perniagaan yang mampan dengan pusat operasinya di Amerika. Pada 2019, landskap komunikasi digital, perjanjian antarabangsa dan jangkaan pelabur menyebabkan keterlibatan pihak berkepentingan menjadi lebih penting. Media digital dan media sosial memperhebat suara orang ramai, termasuk organisasi masyarakat sivil. Perjanjian antarabangsa seperti Prinsip Panduan PBB dan Matlamat Pembangunan Mampan telah diwujudkan dan diterima di seluruh dunia. Pelabur ternyata lebih fokus kepada pendekatan syarikat terhadap isu alam sekitar, sosial, dan tadbir urus (*environmental, social and governance* atau ESG), yang seterusnya memerlukan pertimbangan daripada semua pihak berkepentingan, dan bukan hanya pemegang saham (BSR, 2019). Oleh itu, panduan lima langkah bagi keterlibatan pihak berkepentingan berikut (Rajah 1) sangat penting untuk kejayaan mana-mana projek termasuk IWRM.

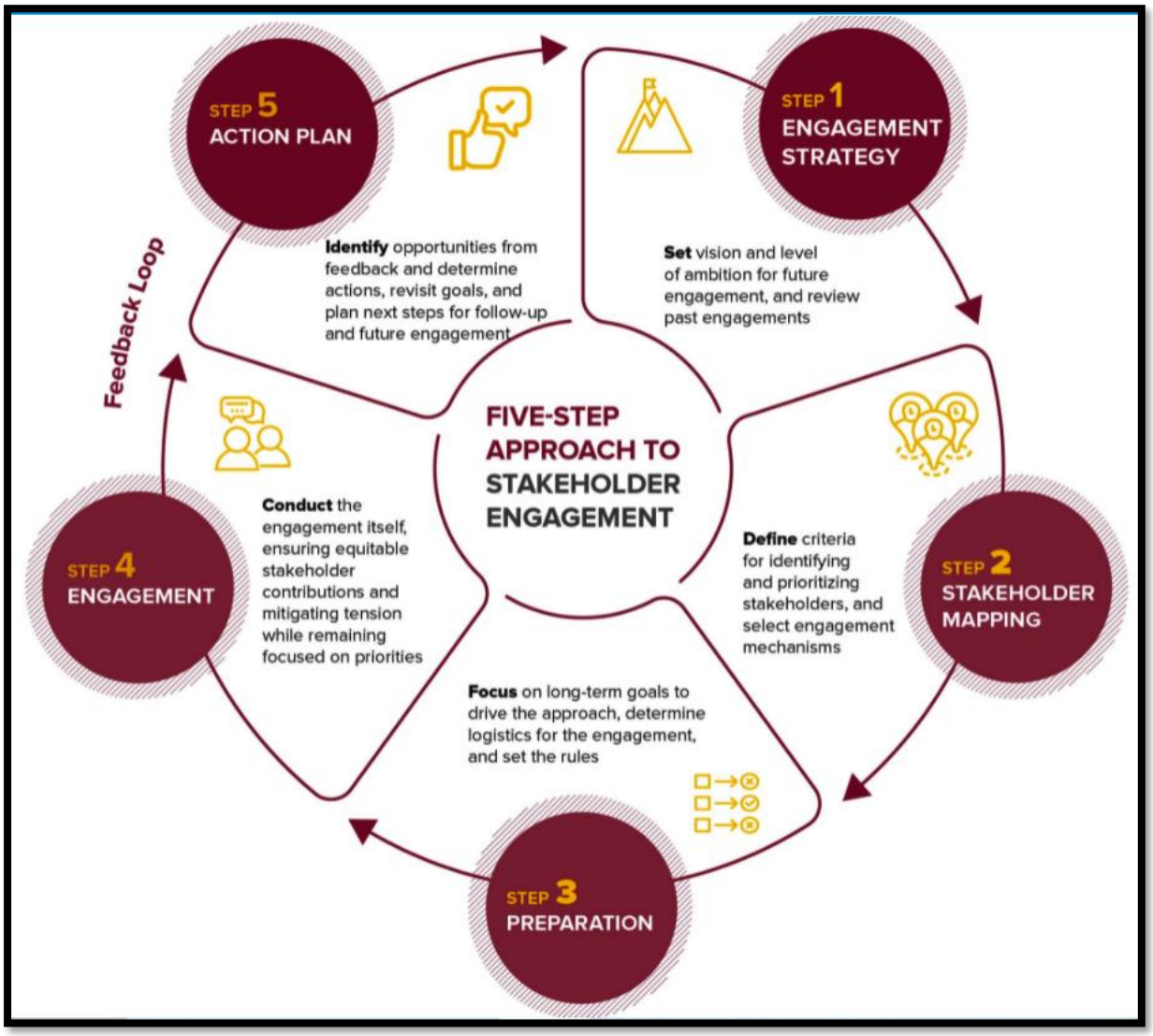

Rajah 66 Pendekatan Lima Langkah bagi Keterlibatan Pihak Berkepentingan (BSR, 2019)

FIVE-STEP APPROACH TO STAKEHOLDER ENGAGEMENT	PENDEKATAN LIMA LANGKAH BAGI KETERLIBATAN PIHAK BERKEPENTINGAN
STEP 1	LANGKAH 1
ENGAGEMENT STRATEGY	STRATEGI KETERLIBATAN
Set vision and level of ambition for future engagement, and review past engagements.	Tetapkan visi dan tahap cita-cita untuk keterlibatan pada masa hadapan, dan kaji semula keterlibatan pada masa lalu.
STEP 2	LANGKAH 2
STAKEHOLDER MAPPING	PEMETAAN PIHAK BERKEPENTINGAN
Define criteria for identifying and prioritizing stakeholders, and select engagement mechanisms.	Tentukan kriteria bagi mengenal pasti dan mengutamakan pihak berkepentingan, dan memilih mekanisme keterlibatan.
STEP 3	LANGKAH 3
PREPARATION	PERSEDIAAN
Focus on long-term goals to drive the approach, determine logistics for the engagement, and set the rules.	Tumpukan kepada matlamat jangka panjang untuk memacu pendekatan, menentukan logistik keterlibatan, dan menetapkan peraturan.
STEP 4	LANGKAH 4
ENGAGEMENT	KETERLIBATAN
Conduct the engagement itself, ensuring equitable stakeholder contribution and mitigating tension while remaining focused on priorities.	Laksanakan keterlibatan itu sendiri, pastikan sumbangan pihak berkepentingan yang saksama dan kurangkan ketegangan di samping kekalkan tumpuan kepada keutamaan.
STEP 5	LANGKAH 5
ACTION PLAN	PELAN TINDAKAN
Identify opportunities from feedback and determine actions, revisit goals, and plan next steps for follow-up and future engagement.	Kenal pasti peluang daripada maklum balas dan tentukan tindakan, semak semula matlamat, dan rancang langkah seterusnya untuk keterlibatan susulan dan keterlibatan pada masa hadapan.
Feedback Loop	Gelung Maklum balas

Pendekatan Lima Langkah bagi Keterlibatan Pihak Berkepentingan

1. **Strategi Keterlibatan:** Tetapkan visi dan tahap cita-cita untuk keterlibatan pada masa hadapan, dan kaji semula keterlibatan pada masa lalu.
2. **Pemetaan Pihak Berkepentingan:** Tentukan kriteria bagi mengenal pasti dan mengutamakan pihak berkepentingan, dan memilih mekanisme keterlibatan.
3. **Persedian:** Tumpukan kepada matlamat jangka panjang untuk memacu pendekatan, menentukan logistik keterlibatan, dan menetapkan peraturan.
4. **Keterlibatan:** Laksanakan keterlibatan itu sendiri, pastikan sumbangan pihak berkepentingan yang saksama dan kurangkan ketegangan di samping kekalkan tumpuan kepada keutamaan.
5. **Pelan Tindakan:** Kenal pasti peluang daripada maklum balas dan tentukan tindakan, semak semula matlamat, dan rancang langkah seterusnya untuk keterlibatan susulan dan keterlibatan pada masa hadapan.

4. Tahap Tinggi 1- Pendukung Menjadi Tenaga Pengajar

4.1. Keterlibatan Pihak Berkepentingan dalam Seluruh Peringkat IWRM

Pelibatan pihak berkepentingan dalam setiap peringkat IWRM menyediakan alat sokongan bagi membantu pengguna mengumpul dan menyusun maklumat untuk bergerak dalam kitaran IWRM serta membuat keputusan termaklum tentang pemilihan dan penggunaan kaedah IWRM (Rajah 1). Setiap peringkat dalam proses IWRM melibatkan pelbagai langkah, termasuk langkah proses. Modul Latihan WST AACB tidak direka sebagai pepohon keputusan atau sistem sokongan keputusan (*decision support system* atau DSS) dengan hasil yang boleh dinyatakan kuantitinya. Sebaliknya, modul ini memperincikan langkah utama dan keperluan maklumat yang pengguna patut pelajari dan pertimbangkan apabila memilih kaedah yang sesuai bagi projek IWRM yang diberikan.

Sumber: (Diterima guna dan disesuaikan daripada WWF, 2017)

Rajah 67 Pelibatan pihak berkepentingan dalam seluruh peringkat IWRM

4.1.1. Peringkat 1- Mengenal pasti Isu IWRM pada Lembangan Sungai

Langkah 1- Memahami lembangan sungai dan masalah sosial

Pegawai penguat kuasa/kerajaan tempatan perlu menjalankan analisis mengikut konteks bagi memahami isu asas utama pada lembangan sungai yang penting. Analisis mengikut konteks seharusnya membolehkan pegawai memahami isu utama, termasuk jenis-jenis pencemaran utama titik punca dan bukan titik punca, ciri fizikal kawasan tadahan air; trend cuaca dan iklim tempatan; ciri sosial lembanagan sungai, termasuk isu berkaitan jantina; kemungkinan pelibatan pihak berkepentingan; dan pelaksana yang berkaitan. Selain itu, pegawai perlu membangunkan kefahaman tentang isu utama institusi, tadbir urus, kewangan dan politik yang relevan dengan IWRM (WWF, 2017).

Langkah 2- Memahami risiko semulajadi dan buatan manusia

Pegawai perlu membangunkan kefahaman tentang jenis utama bencana lembangan sungai yang semulajadi dan buatan manusia. Modul latihan WST AACB mengusulkan langkah untuk membaca parameter kritikal yang berkaitan dengan pemetaan dan analisis bahaya, analisis kerentanan dan keupayaan, analisis keupayaan institusi dan menguruskan ketaktentuan iklim. Modul latihan ini tidak menyediakan arahan tentang mengendalikan penilaian penuh risiko kerana pelbagai sumber wujud utnuk menyokong pengendalian atau pelaksanaan risiko dan penilaian ketaktentuan. Sebaliknya, modul latihan WST AACB ini menyediakan perkongsian tentang memahami penilaian risiko untuk membantu pemilihan kaedah yang sesuai bagi menguruskan risiko IWRM. Modul latihan ini tidak termasuk perbincangan berhubung dengan kos penilaian risiko (WWF, 2017).

Langkah Proses- Menetapkan objektif awal pengurusan risiko IWRM

Sebelum mengenal pasti kaedah yang berpotensi untuk IWRM, pegawai perlu memutuskan objektif awalnya. Objektif merujuk matlamat khusus dan boleh diukur untuk IWRM, contohnya, "mengurangkan pembanjiran kawasan A dalam tempoh banjir 50 tahun oleh sungai B."

Pegawai perlu menetapkan objektif IWRM secara kolaboratif dan dengan pelibatan pelbagai pihak berkepentingan. Lazimnya, objektif IWRM termasuk dalam tiga kategori berdasarkan jenis intervensi:

1. Mengurangkan dan menguruskan pencemaran titik punca dan bukan titik punca di lembangan sungai.
2. Menambah baik sistem saliran banjir dan meningkatkan perlindungan banjir di dataran banjir.
3. Menambah baik penyesuaian dan persiapan untuk risiko bencana di lembangan sungai tertentu.

Skala intervensi akan bergantung setakat objektif tertentu dan boleh merangkumi aktiviti pada satu atau lebih skala termasuk-

- nasional atau rentas nasional
- kawasan tadahan air
- dataran banjir
- komuniti
- peringkat isi rumah

Risiko bencana, ciri kawasan tadahan air, serta kerentanan dan keupayaan (sosial/institusi) yang dikenal pasti dalam analisis risiko dan konteks seharusnya membantu untuk menentukan objektif IWRM. Walau bagaimanapun, dari segi amalan, objektif sering kali dipengaruhi oleh perbincangan dan perundingan yang sedang berjalan dalam kalangan pihak berkepentingan berdasarkan faktor ekonomi dan politik luas serta norma institusi. Menjadi luar skop Modul Latihan WST AACB ini untuk menyediakan panduan khusus dalam penetapan objektif awal, kerana hal tersebut berkemungkinan akan mempermudah proses yang kompleks secara berlehihan. Modul Latihan WST AACB juga menganggap bahawa para pegawai akan mematuhi prinsip yang telah mantap tentang penyertaan orang awam, rangkuman sosial dan tadbir urus yang bersifat demokratik (WWF, 2017).

4.1.2. Peringkat 2- Pengenalpastian Kaedah untuk Penyelesaian

Sebaik sahaja objektif awal ditetapkan, pegawai/pengguna perlu mengenal pasti kaedah yang mungkin untuk risiko yang berkaitan dengan IWRM. Pada peringkat ini, pengguna perlu memahami bahawa gabungan beberapa kaedah yang berlainan boleh digunakan untuk mencapai objektif yang sama. Mengenal pasti kaedah yang sesuai bagi sekumpulan objektif yang tertentu bergantung pada dapatan daripada peringkat 1, yang kerap diteliti semula apabila isu tentang konteks dan risiko timbul. Sebaik sahaja kaedah yang berpotensi dikenal pasti, kaedah ini perlu dianalisis dari segi kesesuaian sosial, politik, persekitaran, ekonomi dan kewangan menurut konteks setempat (WWF, 2017).

Langkah utama pada peringkat ini adalah seperti yang berikut:

Langkah 1- Mengenal pasti kaedah yang sesuai

Kenal pasti kaedah yang berkaitan dengan pengurusan risiko air yang sebahagian besarnya memenuhi objektif awal dan konteksnya (WWF, 2017). Kaedah IWRM yang dibincangkan lebih awal dalam modul latihan ini dan terpilih perlu memenuhi tiga kriteria asas:

1. Seusai untuk for jenis intervensi yang diambil kira dalam objektif awal.
2. Boleh digunakan pada skala intervensi yang diambil kira dalam objektif awal.
3. Sesuai untuk masalah IWRM yang dikenal pasti dalam analisis risiko dan bersesuaian dengan lokasi lembangan sungai yang ditujukan.

Langkah 2- Membandingkan kaedah

Selepas kaedah yang sesuai dipilih berdasarkan tiga kriteria tersebut, pegawai/pengguna boleh mula membandingkan kaedah, berdasarkan kelebihan dan kekurangan dari segi ekonomi, operasi, sosial dan persekitaran serta isu kaedah berstruktur. Seboleh mungkin, pengguna modul latihan digalakkan untuk mendapatkan maklumat lebih mendalam tentang isu ini. Perbandingan akan membantu pengguna memperhalusi senarai kaedah mereka dan menyingkirkan kaedah yang lebih banyak kekurangan berbanding kelebihannya. (Sebagai contoh, suatu kaedah yang mempunyai kelebihan yang signifikan dari segi ekonomi dan operasi mungkin memiliki kekurangan dari segi persekitaran yang tidak sesuai.) Oleh itu, Modul Latihan WST AACB mengesyorkan agar pengguna membuat pertimbangan menyeluruh apa-apa pertukaran semasa perbandingan dibuat dan merangkumkan penyertaan pembuatan keputusan dengan pasukan pelbagai disiplin (WWF, 2017).

Langkah Proses- Mengkaji semula dan menyemak objektif pengurusan risiko IWRM

Pegawai/pengguna perlu meneliti semula peringkat 1 selepas menyiapkan perbandingan kaedah dan mewujudkan senarai pendek kaedah IWRM yang sesuai. Pada tahap ini, Rangka Kerja Modul Latihan WST AACB menghendaki penelitian semula objektif awal sama ada untuk menyesuaikannya supaya selaras dengan kaedah atau menyesuaikan kaedah supaya selaras dengan risiko yang berkaitan dengan objektif IWRM. Objektif awal ditentukan berdasarkan risiko dan konteks setempat; walau bagaimanapun, faktor seperti kos, keperluan penyelenggaraan operasi, peraturan kerajaan dan norma sosial boleh mengehadkan kumpulan objektif itu dicapai secara praktikal. Peringkat pengenalpastian kaedah mungkin turut mengenal pasti keperluan untuk data selanjutnya daripada analisis risiko dan analisis mengikut konteks, yang kemudiannya akan mempengaruhi penentuan objektif khusus. Oleh itu, kajian

semula, dan jika perlu, penelitian semula objektif selepas kaedah pengenalpastian merupakan langkah yang penting dalam keseluruhan proses. Langkah utama pada peringkat seterusnya (pemilihan dan reka bentuk kaedah) merangkumi anggaran kos dan kajian kebolehlaksanaan, yang memerlukan input daripada pakar dan mungkin menanggung kos yang signifikan. Maka penelitian semula objektif secara berhemat bagi mengehadkan bilangan kaedah yang disenarai pendek adalah langkah pengoptimuman kos yang penting (WWF, 2017).

4.1.3. Peringkat 3- Pemilihan dan Reka Bentuk Kaedah

Selepas objektif IWRM dimuktamadkan dan kaedah yang berpotensi disenarai pendek, pegawai/pengguna boleh memilih gabungan muktamad kaedah IWRM, dan menjalankan kajian kebolehlaksanaan dan reka bentuk projek secara terperinci (WWF, 2017).

Langkah utama pada peringkat ini adalah:

Langkah 1- Mengambil kira spesifikasi awal, masalah pengurusan dan anggaran kos

Pengguna perlu menyediakan spesifikasi asas (contohnya, pembinaan keupayaan tidak berstruktur melalui latihan, kempen dan sebagainya) dan anggaran kos secara lebih kurang bagi setiap kaedah yang disenarai pendek. "Spesifikasi asas" tidak bermaksud reka bentuk terperinci atau anggaran yang tepat. Penting untuk pengguna memahami dengan jelas isu yang berkaitan dengan setiap kaedah yang disenarai pendek (reka bentuk, pelaksanaan, penyelenggaraan dan penutupan). Bagi memahami secara menyeluruh tentang reka bentuk, implikasi kos pengurusan serta menghapuskan kaedah yang mungkin bermasalah menurut konteks yang diberikan, pengguna modul latihan perlu mendapatkan nasihat daripada ahli profesional yang memiliki kepakaran dalam kaedah tertentu (WWF, 2017).

Langkah 2- Menggabungkan kaedah

Kepentingan memilih gabungan kaedah pengurusan risiko IWRM yang pelbagai ditekankan melalui modul latihan ini. Kaedah digabungkan dengan cara yang saling melengkapi satu sama lain akan menjadi paling terbaik dalam mencapai objektif IWRM berserta manfaat bersama sosial dan persekitaran. Modul Latihan WST AACB mengesyorkan pengguna agar mendapatkan nasihat pakar dalam kaedah ini untuk menggabungkan dan menempatkannya secara strategik di lembangan sungai bagi memenuhi objektif IWRM (WWF, 2017).

Langkah 3- Mengkaji semula kaedah yang dipilih

Sebaik sahaja kumpulan kaedah muktamad dipilih, pengguna perlu mengkajinya semula bagi memastikan kumpulan kaedah ini memenuhi kriteria teknikal, persekitaran dan sosial yang ditekankan dalam modul latihan. Modul Latihan WST AACB direka untuk membantu pengguna mengkaji semula pilihan tersebut (WWF, 2017).

Langkah Proses- Menjalankan kajian kebolehlaksanaan, penilaian persekitaran dan mengkaji semula reka bentuk

Kajian kebolehlaksanaan adalah langkah yang penting dalam mana-mana projek dan menjadi teras dalam mewujudkan kebolehlaksanaan teknikal dan kewangan bagi kaedah IWRM terpilih. Jika bersesuaian, pengguna perlu memilih pasukan profesional yang bertauliah untuk menjalankan kajian kebolehlaksanaan ke atas projek IWRM. Secara idealnya, kepakaran pasukan seharusnya meliputi kesemua kaedah yang dipilih berdasarkan pertimbangan kasar,

halus dan tidak berstruktur. Secara tipikalnya, Penilaian Impak Alam Sekitar (*Environmental Impact Assessment* atau EIA) atau Pemeriksaan Awal Alam Sekitar (*Initial Environmental Examination* atau IEE) juga diperlukan dalam mana-mana projek pengurusan risiko IWRM. Di kebanyakan negara, undang-undang menghendaki EIA atau IEE sebelum menjalankan projek berskala besar atau sederhana, dan prosedur telah pun lengkap dibangunkan melalui garis panduan berkanun dan standard profesional. Walau apa jua keperluan berkanun, modul WST AACB mengesyorkan untuk menjalankan kajian impak terhadap alam sekitar bagi kedua-dua situasi pengurusan pembangunan dan bencana. Manakala bagi kajian kebolehlaksanaan, profesional yang bertauliah perlu menjalankan EIA atau IEE berdasarkan kaedah yang dipilih. Kajian kebolehlaksanaan dan kajian impak terhadap alam sekitar perlu dilaksanakan dengan penyertaan maksimum pihak berkepentingan. Kebanyakan kaedah pengurusan risiko IWRM perlu direka dan dirancang dengan cermat oleh profesional yang bertauliah, tanpa mengira jenisnya sama ada konvensional, semula jadi dan alami atau tidak berstruktur. Pengurus perlu teliti apabila memilih profesional untuk reka bentuk teknikal. Reka bentuk kebanyakan kaedah akan memerlukan input profesional daripada pelbagai bidang (contohnya jurutera, ahli ekologi, saintis sosial, penganjur komuniti). Walau bagaimanapun, prinsip reka bentuk bagi setiap kaedah adalah sangat khusus mengikut sains yang telah wujud bagi kaedah itu dan mengikut konteks setempat. Oleh itu, pengguna perlu mendapatkan reka bentuk teknikal yang terperinci bagi setiap kaedah yang dipilih, termasuk pelan operasi dan pemantauan oleh profesional yang betul (WWF, 2017).

4.1.4. Peringkat 4- Pengendalian dan Pemantauan

Pelaksanaan projek IWRM merangkumi kaedah yang sesuai untuk berkolaborasi dengan pihak berkepentingan. Pegawai/pengguna mesti memastikan bahawa apabila sesuatu projek dilaksanakan, projek itu dikendalikan dengan betul (dikawal selia dan diselenggara). Penting juga untuk memantau projek secara berkala dari segi pengendalian, keselamatan, sosial, penunjuk alam sekitar dan kewangan. Data yang dikumpul melalui pemantauan perlu diperiksa bagi mengesan apa-apa isu (terutamanya isu keselamatan dan alam sekitar) yang memerlukan tindakan pemulihan segera sebelum direkod dan dimasukkan ke dalam arkib untuk penilaian berkala (WWF, 2017).

Setiap kaedah mempunyai tugas khusus berkaitan dengan pelaksanaan, pengendalian, penyelenggaraan dan pemantauan. Secara umumnya, tugas ini disempurnakan atau dipantau oleh profesional bertauliah atau kaitangan dan sukarelawan terlatih. Oleh itu, Modul Latihan WST AACB tidak mempericikan tentang pelaksanaan, pengendalian atau pemantauan untuk apa-apa kaedah. Walau bagaimanapun, Modul Latihan WST AACB menyediakan arahan untuk membangunkan pelan pemantauan dan pengendalian asas bagi keseluruhan IWRM (WWF, 2017).

Langkah 1- Membangunkan pelan pengendalian dan pemantauan yang terperinci

Modul Latihan WST AACB menyarankan agar pengguna membangunkan pelan pengendalian dan pemantauan semasa peringkat reka bentuk. Pelan ini penting untuk pengendalian dan penyelenggaraan projek IWRM yang berkesan dan berguna semasa peringkat penilaian. Modul Latihan WST AACB membantu pengguna untuk merancang keperluan pengendalian utama bagi kaedah yang terpilih. Penting untuk mengenal pasti, mendokumen, dan memperuntukkan sumber dan kewangan yang diperlukan untuk mengendalikan setiap kaedah. Keperluan ini

meliputi bahan, kelengkapan, sumber manusia, dokumentasi dan keperluan logostik lain. Dengan mendapatkan maklumat ini lebih awal akan membantu pengguna merancang prosedur pengendalian, protokol penyelenggaraan dan arahan tersedia kawal selia (contohnya pemantakan empangan, waktu untuk menggunakan amaran banjir) (WWF, 2017).

Langkah Proses- Menyediakan penilaian

Pengguna perlu mengkaji semula laporan pelan pengendalian dan pemantauan secara berkala dan membuat penyelarasan yang perlu (WWF, 2017). Pengguna juga perlu menyediakan pelan, termasuk terma rujukan, untuk penilaian berkala oleh pasukan penilai bebas.

4.1.5. Peringkat 5- Penilaian dan Pengenalpastian Isu Baharu

Langkah 1- Menilai secara berkala kaedah dan keseluruhan proses pengurusan IWRM

Jadual penilaian berkala perlu diputuskan semasa peringkat reka bentuk. Penilaian tidak sama seperti pemantauan, kerana pemantauan dilakukan dengan lebih kerap bagi merekod secara konsisten penunjuk utama projek IWRM. Penilaian melibatkan selang masa yang lebih lama dan digunakan untuk menterjemah data pemantauan dan memahami corak hasil projek IWRM (WWF, 2017).

Secara tipikalnya, penilaian direka untuk membantu pengurus-

- Menilai keberkesanan, kecekapan, keselamatan dan kebolehterimaan dari segi sosial-persekitaran projek IWRM secara keseluruhannya dan setiap kaedah secara berasingan.
- Menekankan isu baharu (seperti isu sosial, alam sekitar, dan iklim), ancaman dan peluang selepas projek IWRM mengalami perubahan.
- Menyediakan input yang perlu untuk kajian semula dan perancangan projek IWRM bagi kitar seterusnya.

Penilaian boleh dijalankan dalam tempoh yang tetap (contohnya kajian semula dalam tempoh lima tahun) atau apabila faktor luar (contohnya perubahan populasi, regim perancangan baharu, perubahan iklim) menyebabkan perlunya perubahan pada pengendalian atau objektif projek. Modul Latihan WST AACB menyedikan garis panduan asas untuk penilaian projek yang boleh dijalankan sebagai langkah awal oleh pegawai/pengguna. Penilaian adalah proses pelibatan yang perlu dilengkapkan dengan input daripada semua kakitangan, pihak berkepentingan dan komuniti yang terkait dengan projek. Jika penilaian menunjukkan bahawa objektif dicapai dan keadaan/pengendalian kaedah secara individu adalah sesuai, dan tiada perubahan besar pada ciri kawasan tadahan air atau corak iklim, maka pengguna boleh memutuskan untuk meneruskan projek itu sebagaimana adanya bagi tempoh seterusnya. Walau bagaimanapun, dalam kebanyakan projek, penilaian akan menunjukkan bahawa perubahan atau kemas kini diperlukan bagi meneruskan projek berkenaan (WWF, 2017).

Langkah Proses- Membuat penilaian dengan pakar dan terus menyempurnakan atau mengkaji semula proses untuk isu baharu

Jika beberapa isu yang ketara dikenal pasti berkaitan dengan hasil, keadaan atau konteks projek pengurusan risiko IWRM, pengguna perlu berunding dengan pasukan pakar bagi mendapatkan

nasihat awal tentang jenis perubahan yang diperlukan (WWF, 2017). Berdasarkan proses kajian semula ini, pengguna boleh memutuskan kaedah yang manakah perlu dinaik taraf atau dikembangkan dan kaedah yang manakah boleh dikurangkan bilangannya, dihentikan atau ditamatkan penggunaannya. Kadang kala, berdasarkan hasil penilaian, pengguna boleh memutuskan untuk menggabungkan keseluruhan projek. Modul Latihan WST AACB tidak membincangkan cara keputusan ini dibuat, kerana jenisnya yang khusus pada konteks dan tertakluk pada faktor politik dan ekonomi. Walau bagaimanapun, jika projek IWRM ditamatkan, perlu perlu berbalik semula ke permulaan pelibatan pihak berkepentingan dalam semua peringkat IWRM dan mulakan semula proses perancangan daripada peringkat analisis.

Menggunakan Platform Penyertaan Awam yang tersedia untuk melibatkan pihak berkepentingan dalam IWRM

Pihak berkuasa atempatan memerlukan hab pengetahuan saintifik yang betul untuk proses pembuatan keputusan yang berkesan bagi pengurusan sumber air bersepadu di Malaysia (Rajah 68). Oleh itu, kerajaan tempatan memerlukan penyelarasan yang lebih baik dengan pihak berkepentingan bagi memastikan kawalan kualiti dan jaminan kualiti untuk pemantauan yang lebih baik ke atas pihak berkepentingan serta untuk pengurusan kualiti dan kuantiti air.

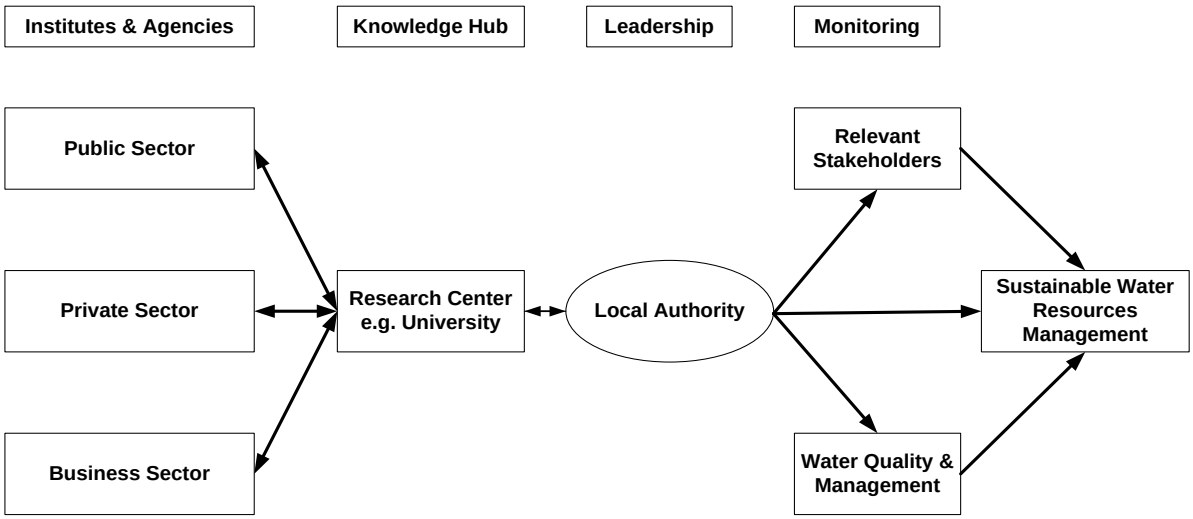

Rajah 68 Peranan pemimpin Pihak Berkuasa Tempatan bagi melibatkan pihak berkepentingan dalam Pengurusan Sumber Air (Mokhtar *et. al.*, 2018)

Institutes & Agencies	Institusi & Agensi
Knowledge Hub	Hab Pengetahuan
Leadership	Kepimpinan
Monitoring	Pemantauan
Public Sector	Sektor Awam
Private Sector	Sektor Swasta
Business Sector	Sektor Perniagaan
Research Center e.g. University	Pusat Penyelidikan, contohnya Universiti
Local Authority	Pihak Berkuasa Tempatan
Relevant Stakeholder	Pihak Berkepentingan Berkaitan
Sustainable Water Resources Management	Pengurusan Sumber Air Mampan

Water Quality & Management	Kualiti Air & Pengurusan

4.2. Kesihatan Planet dan Alam Sekitar

Yayasan Rockefeller-Suruhanjaya Lancet tentang Kesihatan Planet mengakui bahawa kesihatan manusia dan kesihatan planet kita saling berkait rapat, dan bahawa tamadun kita bergantung pada kesihatan manusia, sistem semula jadi yang sedang berkembang, dan pengawasan sumber semula jadi yang bijak. Dengan sistem semula jadi yang diturun taraf sehingga takat yang belum pernah terjadi sebelumnya dalam sejarah manusia, kesihatan kita dan planet kita kedua-duanya kini berada dalam bahaya. Memikirkan tentang hal ini, Yayasan Rockefeller dan sekretariat UNFCCC telah melancarkan projek tiga tahun yang baharu yang akan menyuluh jalan ke arah penyelesaian yang seimbang bagi keperluan antara kesihatan manusia dengan kesihatan planet bermula 2017 (UNFCCC, 2021).

KESIHATAN PLANET
KESIHATAN TAMADUN MANUSIA YANG BERGANTUNG PADA SISTEM SEMULA JADI

POPULASI MANUSIA YANG LEBIH SIHAT BERBANDING SEBELUM INI
JANGKA HAYAT
Bermaksud jangka hayat global sewaktu lahir (tahun)
60
40
1950
2000
KEMISKINAN
Populasi dunia yang dalam kemiskinan (%)
0
1950
2000
JUMLAH KEMATIAN KANAK-KANAK
Rekod kematian di bawah usia lima tahun1
20M
10M
0
1950
2000

NAMUN, UNTUK MENCAPAI TUJUAN INI, KITA TELAH MENGEKSPLOITASI PLANET PADA KADAR YANG TIDAK PERNAH TERJADI SEBELUMNYA

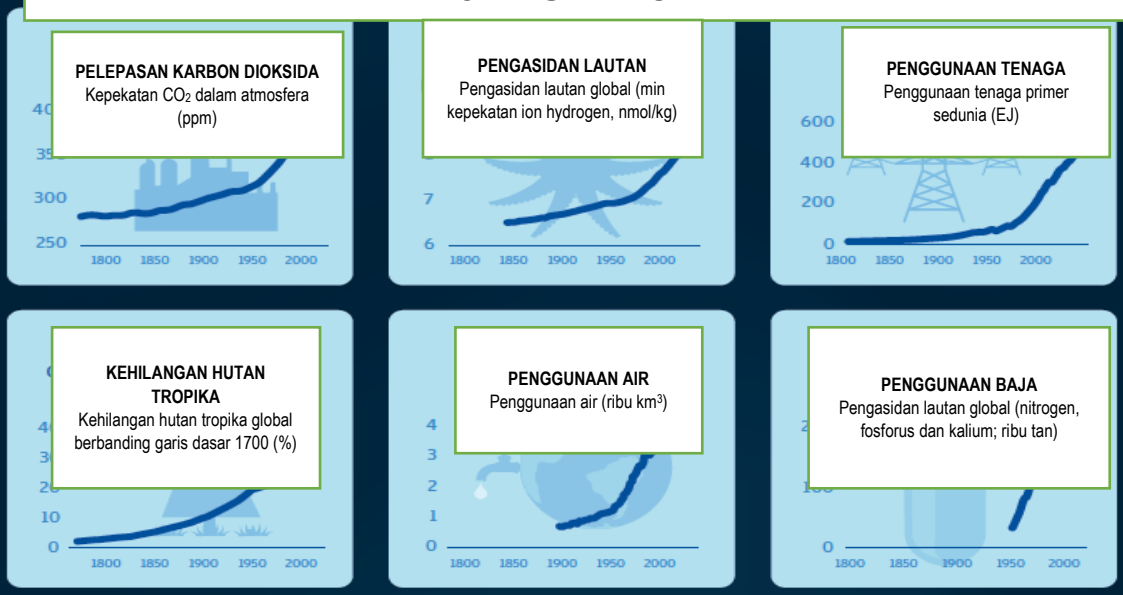

Tempoh perubahan alam sekitar yang didorong oleh eksploitasi manusia ke atas planet mentakrifkan era geologi yang baharu: zaman Anthroposin

TINDAKAN MEROSAKKAN PLANET MENJEJASKAN KESIHATAN MANUSIA

PERUBAHAN IKLIM
Jika tidak diperhatikan, kesan yang berkaitan dengan perubahan iklim boleh menyebabkan lebih
250,000
kematian setahun
antara 2030 hingga 2050[3]

KEHILANGAN KEPELBAGAIAN BIOLOGI
Perikanan lampau serta peningkatan keasidan dan perubahan alam sekitar yang lain mengamcam bekalan ikan

KEKURANGAN NUTRISI
Berjuta-juta manusia berisiko kekurangan nutrisi disebabkan oleh kombinasi kesan daripada
perubahan iklim dan perubahan alam sekitar yang lain

PENGGUNAAN AIR
Menjelang 2050, lebih
40%
populasi dunia mungkin akan mendiami kawasan yang mengalami ketandusan air yang teruk

DEGRADASI TANAH
Degradasi tanah telah menyebabkan kehilangan
1-2
Juta hektar tanah pertanian setiap tahun

These environmental threats could also exacerbate each other

Ancaman kepada alam sekitar ini juga boleh membuatkan keadaan masing-masing menjadi lebih teruk

Rajah 69 Memahami Kesihatan Planet juga akan menyumbang kepada jumlah Pengurusan Ekosistem termasuk Air (The Lancet, 2015)

4.2.1. Momentum untuk Perubahan: Kesihatan Planet

Momentum untuk Perubahan: Kesihatan Planet akan menganjurkan dan mempamerkan penyelesaian baharu oleh komuniti, bandar, syarikat, NGOs dan institutsi lain yang menyeimbangkan keperluan untuk komuniti yang sihat dengan pengawasan ekosistem semula jadi. Perjanjian Perubahan Iklim Paris secara terang-terangan mengaitkan tindakan iklim dengan alam sekitar yang lebih baik – daripada udara yang bersih dan kurangnya risiko gelombang haba yang teruk kepada sentiasa memerhatikan kadar penyebaran penyakit.

Satu kesan tingkah laku manusia yang diketahui ialah mengubah iklim, iaitu mengubah corak penyakit, mortaliti, penempatan manusia, makanan, air, dan sanitasi. Perubahan iklim menyebabkan peningkatan suhu, meningkatkan aras laut, dan bencana ribut kuat yang lebih kerap. Kesan oleh manusia yang diketahui termasuklah banjir yang boleh meningkatkan risiko penyakit berkaitan air serta penyakit bawaan vektor; suatu kesan ke atas penghasilan makanan – kedua-duanya dari segi peningkatan kitar kemarau dan pengurangan mikronutrien pada tanaman ruji; dan bahan cemar yang berkait dengan pelepasan karbon (dan perubahan iklim) juga menjejaskan kesihatan manusia. Pada hari ini, terdapat mortaliti yang lebih banyak di seluruh dunia yang disebabkan oleh pencemaran udara berbanding disebabkan oleh HIV, malaria, dan tuberkulosis jika digabungkan ketiga-tiganya.

Kesihatan planet adalah suatu bidang baharu, iaitu bidang yang memerlukan idea dan penyelesaian yang meliputi pelbagai sektor dan disiplin yang menjadi panduan kepada pengawasan kreatif planet kita bagi melindungi kesihatan kita sendiri. Momentum untuk Perubahan: Kesihatan Planet akan menunjukkan cara komuniti mewujudkan cara baharu dalam menggunakan sumber planet dengan bijak bagi melindungi kesihatan mereka – cara yang boleh menjadi model kepada yang lain.

Perincian tentang Momentum untuk Perubahan: Kesihatan Planet di https://unfccc.int/climate-action/momentum-for-change/planetary-health

4.2.2. Pelan Tindakan Kesihatan Alam Sekitar Kebangsaan Malaysia 2012 (NEHAP)

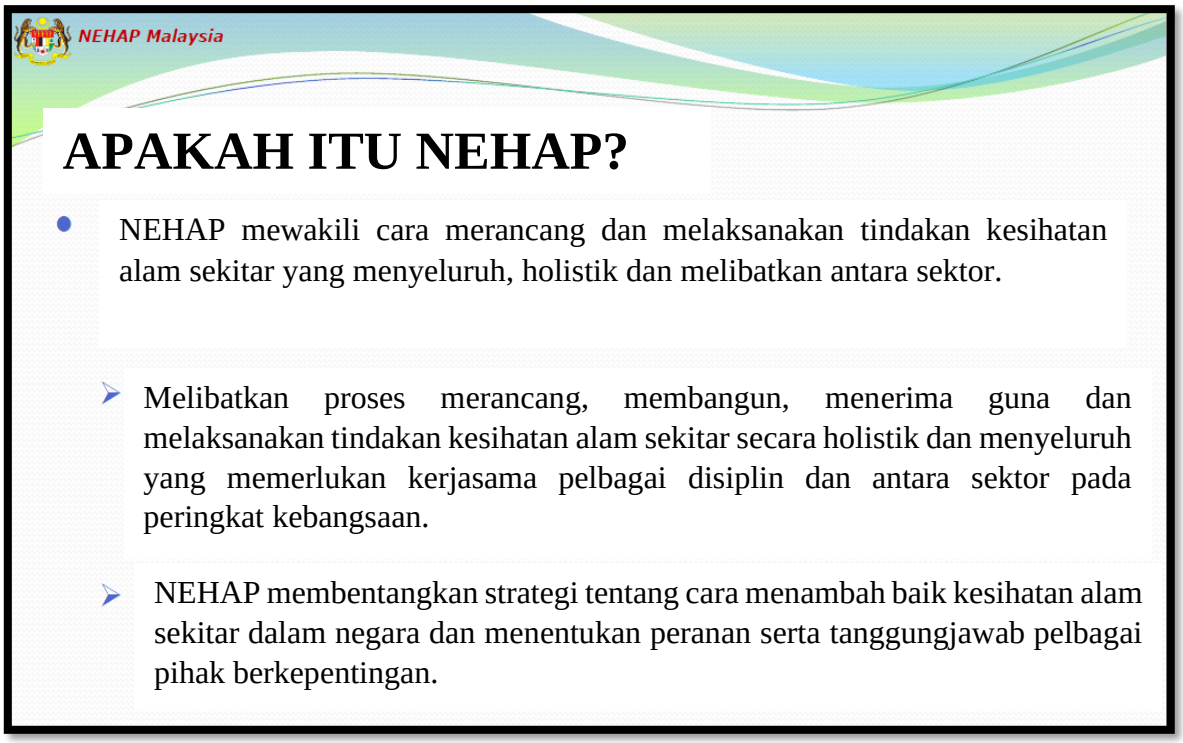

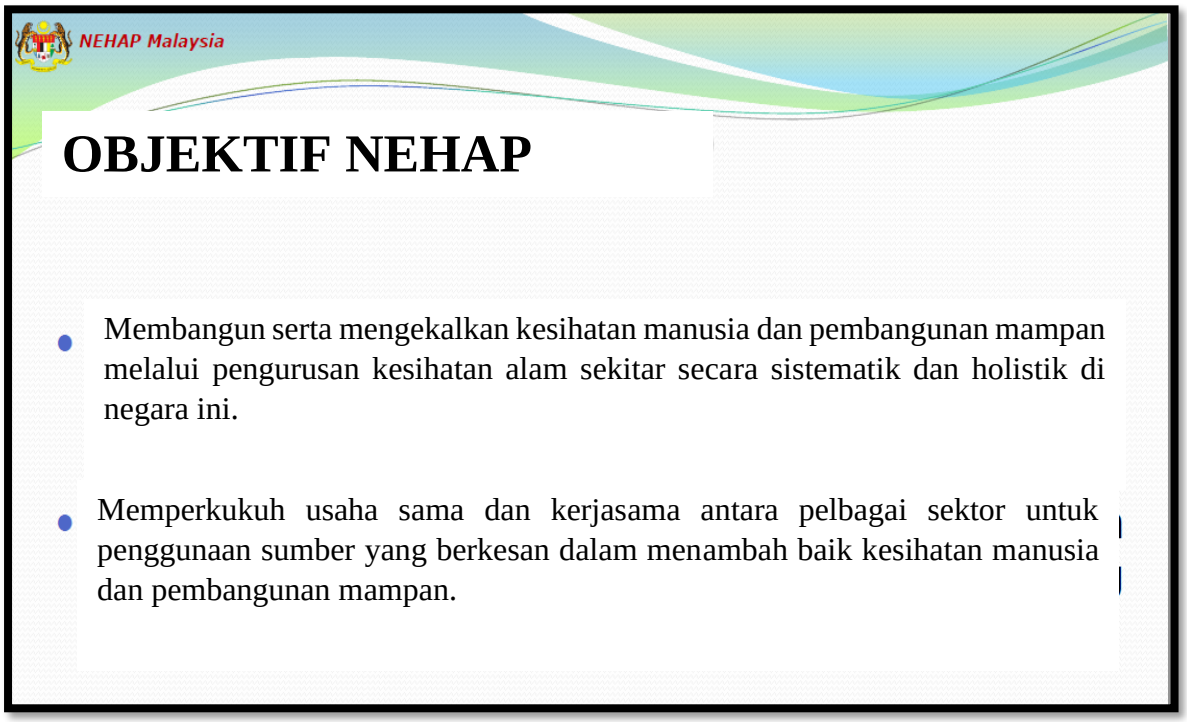

Sumber: (KKM, 2013)

NEHAP Malaysia

MEKANISME PELAKSANAAN

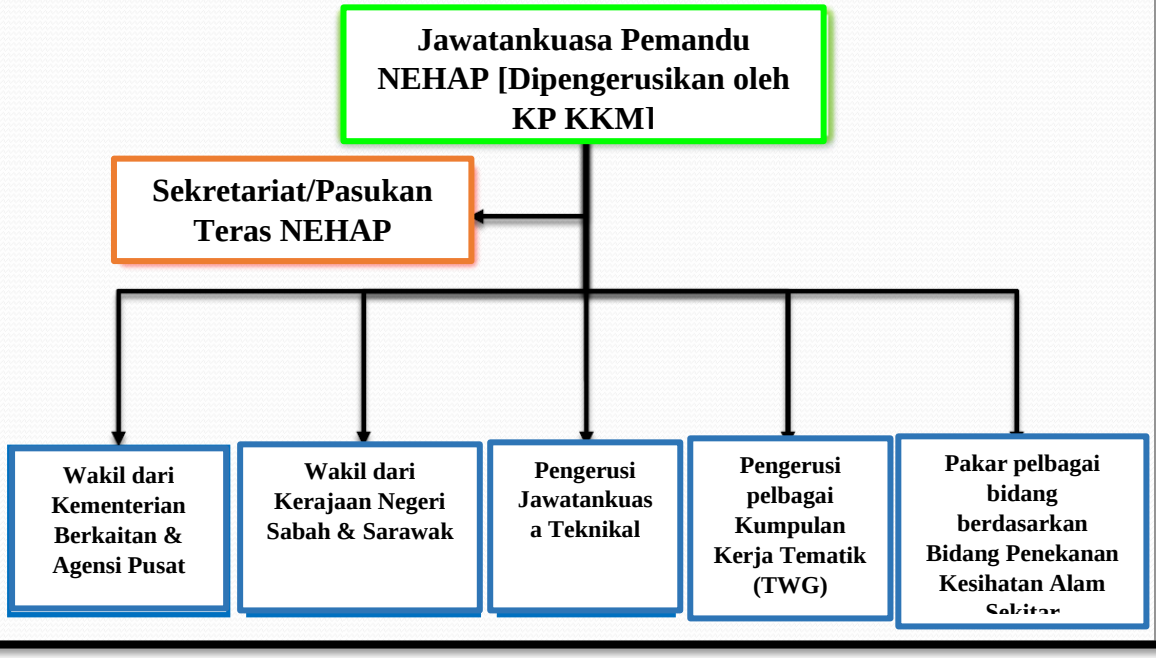

NEHAP Malaysia

DOKUMEN PANDUAN NEHAP

"Bahagian 1 - Rangka Kerja Kesihatan Alam Sekitar Malaysia" Dokumen panduan berstruktur untuk menangani isu alam sekitar yang memberikan kesan buruk kepada kesihatan.

"Bahagian 2 – Pelan Strategik Kesihatan Alam Sekitar Malaysia" Menyediakan tiga strategi utama untuk mencapai objektif yang ditetapkan dalam rangka kerja dokumen NEHAP.

"Bahagian 3 – Format Am Pelan Tindakan Kesihatan Alam Sekitar Malaysia"Bahagian ini menentukan Format Am Pelan Tindakan yang akan digunakan sebagai panduan oleh Kumpulan Kerja Tematik berkaitan semasa peringkat pelaksanaan NEHAP.

Dokumen NEHAP terutamanya dalam Bahagian 3 bertujuan mengambil kira perubahan dinamik dari semasa ke semasa.

Sumber: (KKM 2013)

4.2.3. Indeks Prestasi alam sekitar (Environmental Performance Index atau EPI)

Indeks Prestasi Alam Sekitar (*Environmental Performance Index* atau EPI) 2020 menyediakan ringkasan yang dipacu oleh data tentang keadaan kemampanan di seluruh dunia. Dengan menggunakan 32 penunjuk prestasi yang meliputi 11 kategori isu, EPI mengelaskan kedudukan 180 negara berdasarkan kesihatan alam sekitar dan daya hidup ekosistem. Penunjuk ini memberikan ukuran pada skala kebangsaan tentang sejauh mana negara mencapai sasaran dasar alam sekitar yang ditetapkan. EPI menawarkan kad skor yang menekankan pemimpin dan ketinggalan dalam prestasi alam sekitar serta menyediakan panduan praktikal bagi negara yang berhasrat untuk bergerak ke arah masa depan yang mampan. Metrik yang berdasarkan kedudukan 2020 diambil daripada pelbagai sumber dan mewakili data terkini yang diterbitkan, selalunya dari 2017 atau 2018. Oleh itu, analisis tersebut tidak menggambarkan perkembangan terkini, termasuk penurunan pencemaran udara secara mendadak pada 2020 berikutan pandemik COVID-19 atau pelepasan gas rumah hijau akibat daripada kebakaran Amazon yang meluas pada 2019.

Penunjuk ini menyediakan cara untuk mengesan masalah, menetapkan sasaran, mengesan arah aliran, memahami hasil dan mengenal pasti amalan dasar terbaik. Data dan analisis berasaskan fakta yang baik juga boleh membantu pegawai kerajaan menambah baik agenda dasar mereka, memudahkan komunikasi dengan pihak berkepentingan utama dan memaksimumkan pulangan ke atas pelaburan alam sekitar. EPI menawarkan alat dasar yang berkuasa dalam menyokong usaha memenuhi sasaran Matlamat Pembangunan Mampan PBB dan untuk menggerakkan masyarakat ke arah masa depan yang mampan.

Kedudukan keseluruhan EPI menunjukkan negara yang terbaik dalam menangani cabaran alam sekitar yang dihadapi setiap negara. Daripada sekadar skor agregat dan penelitian data untuk menganalisis prestasi mengikut kategori isu, objektif dasar, kumpulan rakan sebaya dan negara menawarkan nilai yang lebih besar untuk pembuat dasar. Pandangan terperinci dan perspektif perbandingan ini boleh membantu dalam memahami penentu kemajuan alam sekitar dan melakukan penambahbaikan dalam pilihan dasar
(Wendling *et. al.*, 2020).

Bagi EPI 2020, 32 penunjuk prestasi alam sekitar (Rajah 2) untuk 180 negara telah dikumpulkan (Rajah 3). Data ini diambil daripada sumber pihak ketiga yang boleh dipercayai seperti badan pentadbiran antarabangsa, pertubuhan bukan kerajaan dan pusat penyelidikan akademik.

Nota: Rangka kerja ini menyusun 32 penunjuk dalam 11 kategori isu dan dua objektif dasar, dengan pemberatan yang ditunjukkan pada setiap peringkat sebagai peratusan daripada jumlah skor.

Rajah 70 Rangka Kerja EPI 2020 (Wendling *et. al.*, 2020)

Jadual 200 Indeks Prestasi Alam Sekitar oleh Universiti Yale dalam kalangan 180 Negara

Tahun	Kedudukan Global & Serantau (Skor)	Kedudukan Tertinggi (Skor)
2020	Malaysia menduduki tempat ke-68 (47.9) & keenam di Asia Pasifik.	Denmark menduduki tempat pertama (82.5)
2018	Malaysia menduduki tempat ke-75 (59.22) & ketujuh di Asia Pasifik.	Switzerland menduduki tempat pertama (87.42)
2016	Malaysia menduduki tempat ke-63 (74.23)	Finland menduduki tempat pertama (90.68)
2014	Malaysia menduduki tempat ke-51 (59.31)	Switzerland menduduki tempat pertama (87.67)

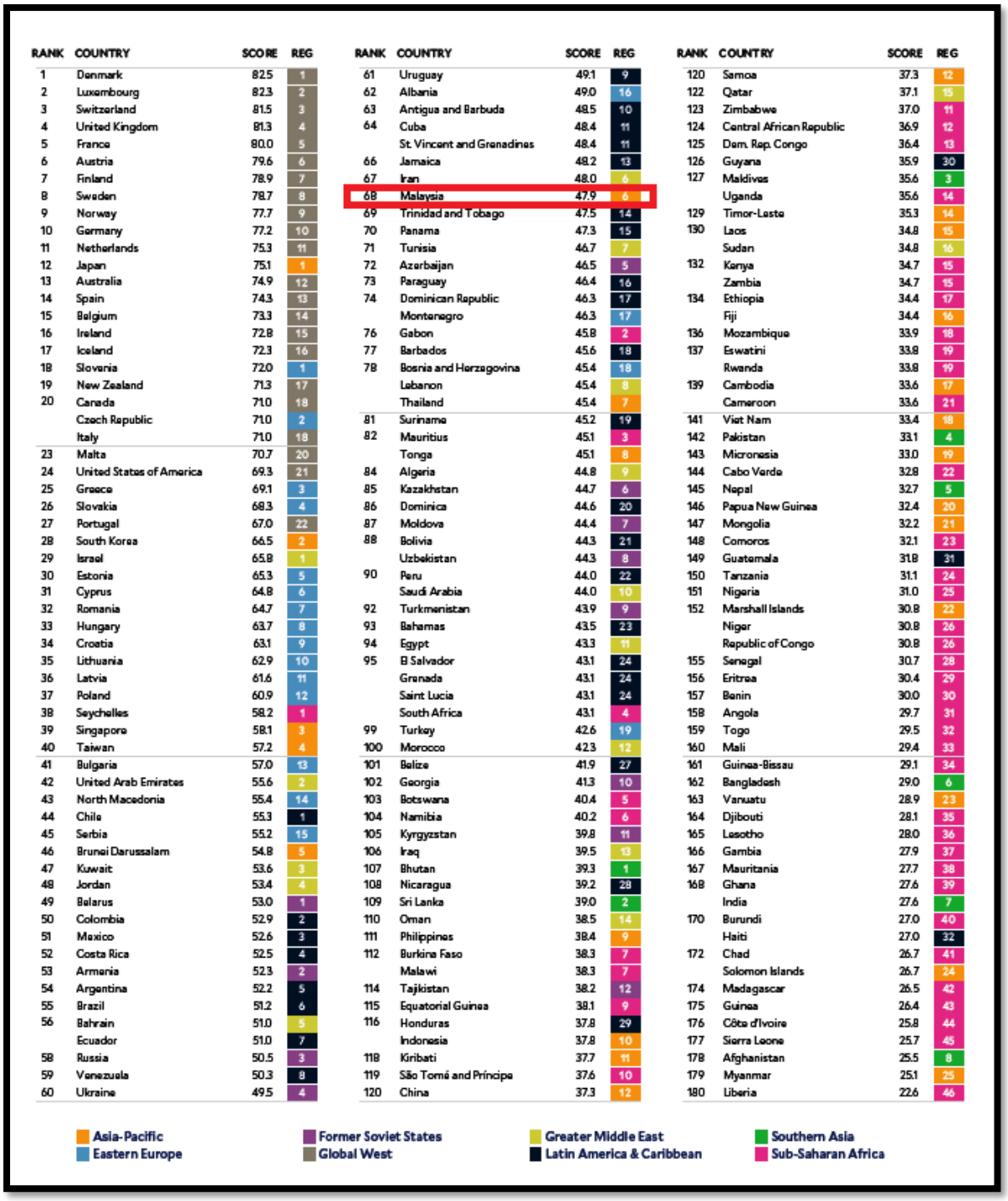

RANK	COUNTRY	SCORE	REG
1	Denmark	82.5	1
2	Luxembourg	82.3	2
3	Switzerland	81.5	3
4	United Kingdom	81.3	4
5	France	80.0	5
6	Austria	79.6	6
7	Finland	78.9	7
8	Sweden	78.7	8
9	Norway	77.7	9
10	Germany	77.2	10
11	Netherlands	75.3	11
12	Japan	75.1	1
13	Australia	74.9	12
14	Spain	74.3	13
15	Belgium	73.3	14
16	Ireland	72.8	15
17	Iceland	72.3	16
18	Slovenia	72.0	1
19	New Zealand	71.3	17
20	Canada	71.0	18
	Czech Republic	71.0	2
	Italy	71.0	18
23	Malta	70.7	20
24	United States of America	69.3	21
25	Greece	69.1	3
26	Slovakia	68.3	4
27	Portugal	67.0	22
28	South Korea	66.5	2
29	Israel	65.8	1
30	Estonia	65.3	5
31	Cyprus	64.8	6
32	Romania	64.7	7
33	Hungary	63.7	8
34	Croatia	63.1	9
35	Lithuania	62.9	10
36	Latvia	61.6	11
37	Poland	60.9	12
38	Seychelles	58.2	1
39	Singapore	58.1	3
40	Taiwan	57.2	4
41	Bulgaria	57.0	13
42	United Arab Emirates	55.6	2
43	North Macedonia	55.4	14
44	Chile	55.3	1
45	Serbia	55.2	15
46	Brunei Darussalam	54.8	5
47	Kuwait	53.6	3
48	Jordan	53.4	4
49	Belarus	53.0	1
50	Colombia	52.9	2
51	Mexico	52.6	3
52	Costa Rica	52.5	4
53	Armenia	52.3	2
54	Argentina	52.2	5
55	Brazil	51.2	6
56	Bahrain	51.0	5
	Ecuador	51.0	7
58	Russia	50.5	3
59	Venezuela	50.3	8
60	Ukraine	49.5	4
61	Uruguay	49.1	9
62	Albania	49.0	16
63	Antigua and Barbuda	48.5	10
64	Cuba	48.4	11
	St. Vincent and Grenadines	48.4	11
66	Jamaica	48.2	13
67	Iran	48.0	6
68	Malaysia	47.9	6
69	Trinidad and Tobago	47.5	14
70	Panama	47.3	15
71	Tunisia	46.7	7
72	Azerbaijan	46.5	5
73	Paraguay	46.4	16
74	Dominican Republic	46.3	17
	Montenegro	46.3	17
76	Gabon	45.8	2
77	Barbados	45.6	18
78	Bosnia and Herzegovina	45.4	18
	Lebanon	45.4	8
	Thailand	45.4	7
81	Suriname	45.2	19
82	Mauritius	45.1	3
	Tonga	45.1	8
84	Algeria	44.8	9
85	Kazakhstan	44.7	6
86	Dominica	44.6	20
87	Moldova	44.4	7
88	Bolivia	44.3	21
	Uzbekistan	44.3	8
90	Peru	44.0	22
	Saudi Arabia	44.0	10
92	Turkmenistan	43.9	9
93	Bahamas	43.5	23
94	Egypt	43.3	11
95	El Salvador	43.1	24
	Grenada	43.1	24
	Saint Lucia	43.1	24
	South Africa	43.1	4
99	Turkey	42.6	19
100	Morocco	42.3	12
101	Belize	41.9	27
102	Georgia	41.3	10
103	Botswana	40.4	5
104	Namibia	40.2	6
105	Kyrgyzstan	39.8	11
106	Iraq	39.5	13
107	Bhutan	39.3	1
108	Nicaragua	39.2	28
109	Sri Lanka	39.0	2
110	Oman	38.5	14
111	Philippines	38.4	9
112	Burkina Faso	38.3	7
	Malawi	38.3	7
114	Tajikistan	38.2	12
115	Equatorial Guinea	38.1	9
116	Honduras	37.8	29
	Indonesia	37.8	10
118	Kiribati	37.7	11
119	São Tomé and Príncipe	37.6	10
120	China	37.3	12
120	Samoa	37.3	12
122	Qatar	37.1	15
123	Zimbabwe	37.0	11
124	Central African Republic	36.9	12
125	Dem. Rep. Congo	36.4	13
126	Guyana	35.9	30
127	Maldives	35.6	3
	Uganda	35.6	14
129	Timor-Leste	35.3	14
130	Laos	34.8	15
	Sudan	34.8	16
132	Kenya	34.7	15
	Zambia	34.7	15
134	Ethiopia	34.4	17
	Fiji	34.4	16
136	Mozambique	33.9	18
137	Eswatini	33.8	19
	Rwanda	33.8	19
139	Cambodia	33.6	17
	Cameroon	33.6	21
141	Viet Nam	33.4	18
142	Pakistan	33.1	4
143	Micronesia	33.0	19
144	Cabo Verde	32.8	22
145	Nepal	32.7	5
146	Papua New Guinea	32.4	20
147	Mongolia	32.2	21
148	Comoros	32.1	23
149	Guatemala	31.8	31
150	Tanzania	31.1	24
151	Nigeria	31.0	25
152	Marshall Islands	30.8	22
	Niger	30.8	26
	Republic of Congo	30.8	26
155	Senegal	30.7	28
156	Eritrea	30.4	29
157	Benin	30.0	30
158	Angola	29.7	31
159	Togo	29.5	32
160	Mali	29.4	33
161	Guinea-Bissau	29.1	34
162	Bangladesh	29.0	6
163	Vanuatu	28.9	23
164	Djibouti	28.1	35
165	Lesotho	28.0	36
166	Gambia	27.9	37
167	Mauritania	27.7	38
168	Ghana	27.6	39
	India	27.6	7
170	Burundi	27.0	40
	Haiti	27.0	32
172	Chad	26.7	41
	Solomon Islands	26.7	24
174	Madagascar	26.5	42
175	Guinea	26.4	43
176	Côte d'Ivoire	25.8	44
177	Sierra Leone	25.7	45
178	Afghanistan	25.5	8
179	Myanmar	25.1	25
180	Liberia	22.6	46

Rajah 71 Kedudukan Negara EPI (Wendling *et. al.*, 2020)

4.2.4. Demokrasi Alam Sekitar

Pada 2008, Persatuan Akauntan Bertauliah Berkanun telah melancarkan Anugerah Pelaporan Kemampanan ACCA Malaysia (MaSRA) untuk membuat orang awam memahami konsep 'memberikan maklumat palsu tentang sesuatu perkara yang mesra alam' dan 'memilih yang terbaik' daripada usaha kemampanan sebenar (MREM, 2009). Malaysia adalah negara kedua terburuk dari segi demokrasi alam sekitar (Rajah 3), menurut laporan terkini demokrasi alam sekitar oleh World Resources Institute (EcoWatch, 2015).

NEGARA YANG MENDAPAT SKOR TERENDAH UNTUK UNDANG-UNDANG DEMOKRASI ALAM SEKITAR

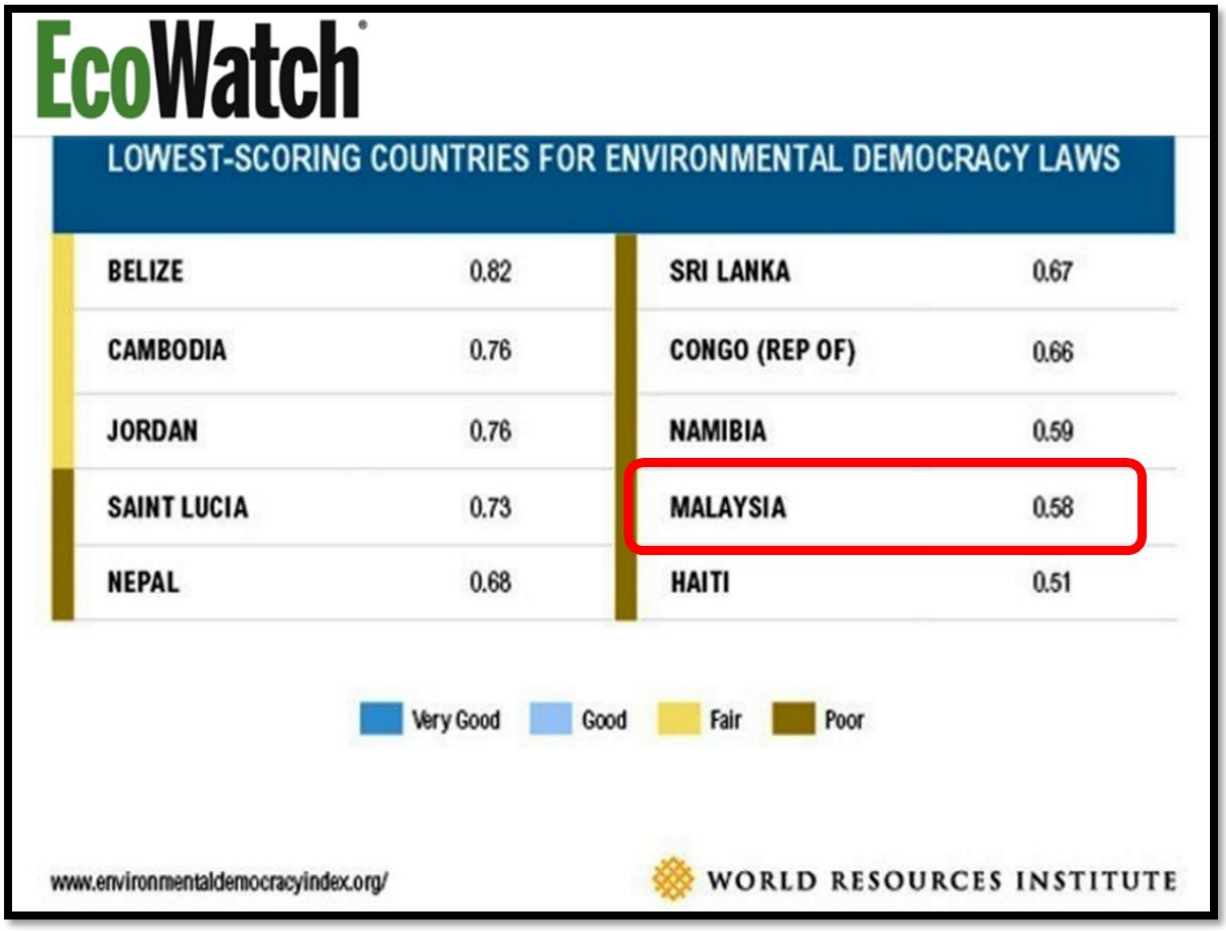

Rajah 72 Indeks Demokrasi Alam Sekitar 2015 oleh World Resources Institute (EcoWatch, 2015)

Ketelusan, Penyertaan dan Akses kepada Keadilan adalah tiga tonggak utama bagi Indeks Demokrasi Alam Sekitar (EDI) (Rajah 4).

EDI terdiri daripada 75 penunjuk undang-undang yang menekankan pembangunan dan pelaksanaan perundangan. Selain penunjuk undang-undang, ***EDI merangkumi 24 penunjuk tambahan yang menilai sama ada terdapat bukti bahawa demokrasi alam sekitar sedang dilaksanakan dalam amalan.*** Penunjuk undang-undang EDI menilai undang-undang, perlembagaan, peraturan dan peraturan lain yang mengikat secara sah dan boleh dikuatkuasakan pada peringkat kebangsaan. Hampir setiap penunjuk disertakan dengan nota panduan.

Penskoran Penunjuk Amalan

Penunjuk amalan diperoleh secara kualitatif pada skala tiga mata:

1. Ya (amalan dipatuhi sepenuhnya)

2. Terhad (amalan dipatuhi secara tidak tetap atau tidak sepenuhnya)

3. Tidak (tiada pematuhan amalan)

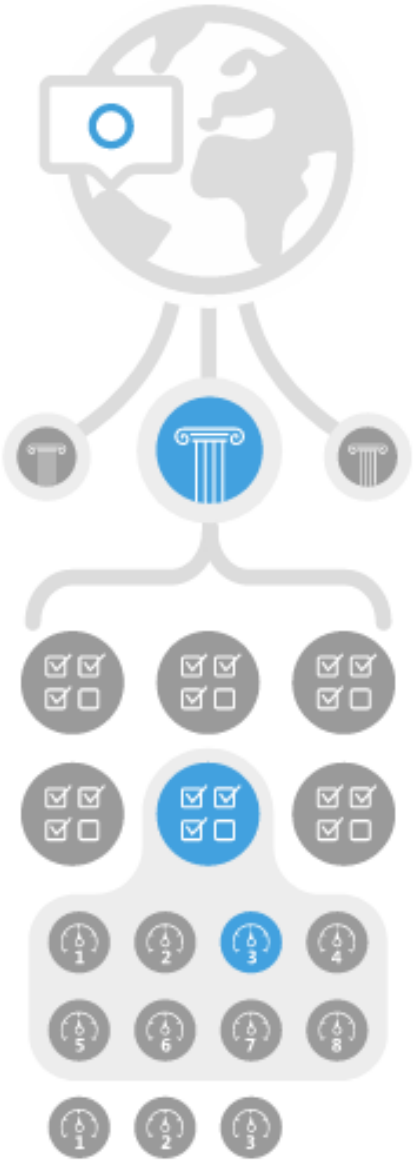

Peringkat negara

70 Negara

Purata skor tonggak menjadi satu skor keseluruhan untuk negara.

Peringkat tonggak

3 Tonggak

Purata skor garis panduan bagi setiap tonggak.

Peringkat garis panduan

24 Garis Panduan

Penunjuk EDI telah dibangunkan di bawah Garis Panduan Bali bagi Program Alam Sekitar Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu (UNEP) berkenaan dengan Prinsip Rio 10. Garis panduan ini telah diterima guna oleh UNEP pada 2010. Skor garis panduan ialah purata aritmetik penunjuk undang-undangnya.

Peringkat penunjuk

75 penunjuk

Skor penunjuk individu.

Penunjuk amalan

Penunjuk tambahan tentang amalan demokrasi alam sekitar. Keputusan tidak menjejaskan skor penunjuk undang-undang.

Rajah 73 Penunjuk Indeks Demokrasi Alam Sekitar Resources Institute, 2015)

4.2.5. Pembangunan Mampan

Pembangunan Mampan

Laporan **Suruhanjaya Dunia tentang Alam Sekitar dan Pembangunan: Masa Depan Kita Bersama mentakrifkan-**

"Pembangunan mampan ialah pembangunan yang memenuhi keperluan masa kini tanpa menjejaskan kemampuan generasi akan datang untuk memenuhi keperluan mereka sendiri."

Sumber: (WCED,

Peralihan daripada MDG kepada

Daripada **MDG** (2000-2015)
8 Matlamat, 21 Sasaran, 60 Penunjuk

- **Senarai penunjuk SDG global yang disemak ialah 244.**
- Oleh sebab sembilan penunjuk berulang di bawah dua atau tiga sasaran yang berbeza,
  - **Jumlah bilangan sebenar penunjuk individu ialah 232** (USND,2017)

Sumber: (Upadhyai, 2016)

Kepada **MDG** (2000-2015)
17 Matlamat, 169 Sasaran, 244 Penunjuk (sebenarnya 232)

4.2.5.1. Kad Skor SDG Malaysia 2018-2021

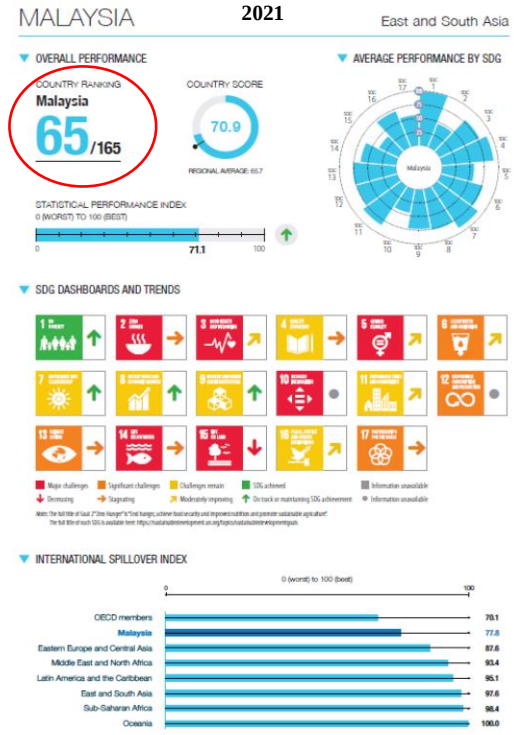

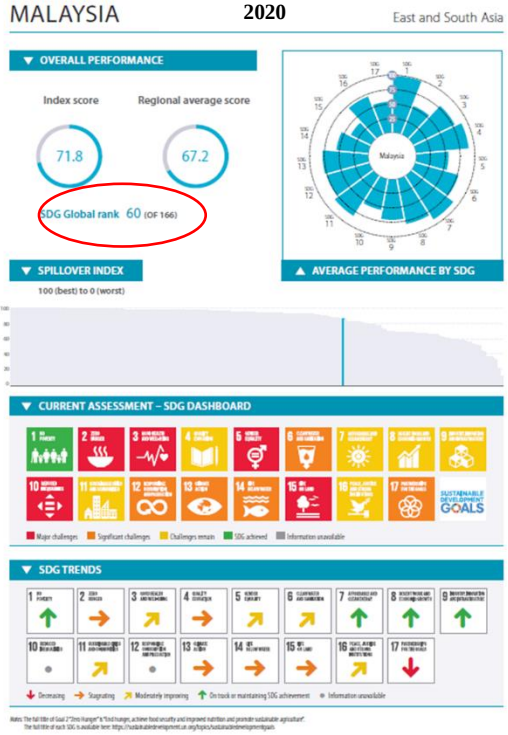

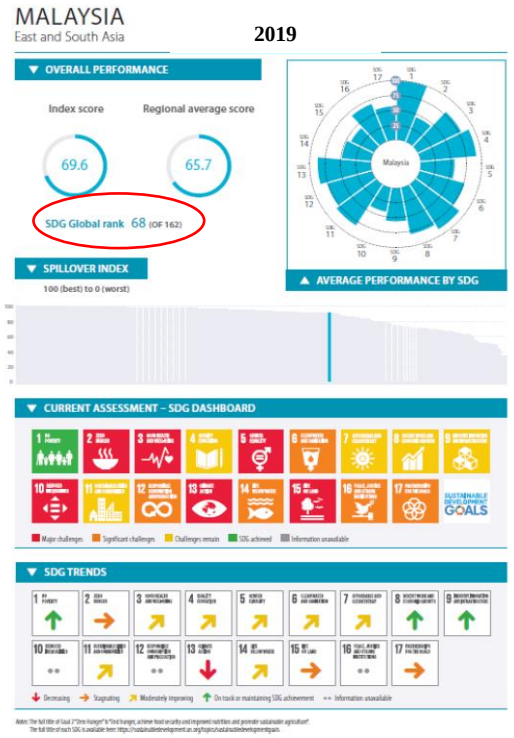

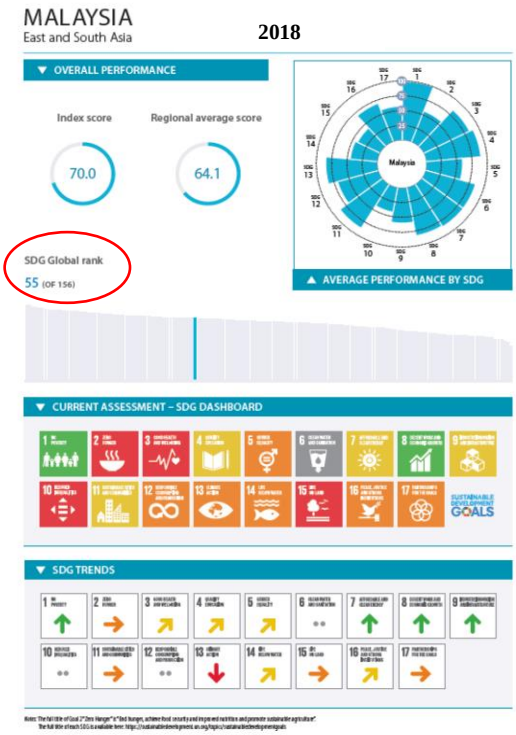

Sumber: (Sachs *et. al.*, 2021, 2020, 2019, 2018)

4.2.5.2. Kedudukan SDG Negara-negara ASEAN dari 2019-2021

Kedudukan SDG Negara-negara ASEAN 2021

1. Thailand: SDG Global rank is 43 out of 165 countries (Index score is 74.2).
2. Vietnam: SDG Global rank is 51 out of 165 countries (Index score is 72.8).
3. **Malaysia: SDG Global rank is 65 out of 165 countries** (Index score is 70.9).
4. Singapore: SDG Global rank is 76 out of 165 countries (Index score is 69.9).
5. Brunei Darussalam: SDG Global rank is 84 out of 165 countries (Index score is 68.3).
6. Philippines: SDG Global rank is 97 out of 165 countries (Index score is 66.3).
7. Myanmar: SDG Global rank is 101 out of 166 countries (Index score is 64.9).
8. Cambodia: SDG Global rank is 102 out of 165 countries (Index score is 64.5).
9. Indonesia: SDG Global rank is 103 out of 165 countries (Index score is 64.5).
10. Lao PDR: SDG Global rank is 110 out of 165 countries (Index score is 63.0).

Sumber: (Bressers, *et. al.*, 2021)

Kedudukan SDG Negara-negara ASEAN 2020

1. Thailand: SDG Global rank is 41 out of 166 countries (Index score is 74.5).
2. Vietnam: SDG Global rank is 49 out of 166 countries (Index score is 73.8).
3. **Malaysia: SDG Global rank is 60 out of 166 countries** (Index score is 71.8).
4. Brunei Darussalam: SDG Global rank is 88 out of 166 countries (Index score is 68.2).
5. Singapore: SDG Global rank is 93 out of 166 countries (Index score is 67.0).
6. Philippines: SDG Global rank is 99 out of 166 countries (Index score is 65.5).
7. Indonesia: SDG Global rank is 101 out of 166 countries (Index score is 65.3).
8. Myanmar: SDG Global rank is 104 out of 166 countries (Index score is 64.6).
9. Lao PDR: SDG Global rank is 106 out of 166 countries (Index score is 64.4).
10. Cambodia: SDG Global rank is 116 out of 166 countries (Index score is 62.1).

Source: (Sachs et a., 2020)

Kedudukan SDG Negara-negara ASEAN 2019

1. Thailand: SDG Global rank is 40 out of 162 countries (Index score is 73.0).
2. Vietnam: SDG Global rank is 54 out of 162 countries (Index score is 71.1).
3. Singapore: SDG Global rank is 66 out of 162 countries (Index score is 69.6).
4. **Malaysia: SDG Global rank is 68 out of 162 countries** (Index score is 69.6).
5. Philippines: SDG Global rank is 97 out of 162 countries (Index score is 64.9).
6. Indonesia: SDG Global rank is 102 out of 162 countries (Index score is 64.2).
7. Myanmar: SDG Global rank is 110 out of 162 countries (Index score is 62.2).
8. Lao PDR: SDG Global rank is 111 out of 162 countries (Index score is 62.0).
9. Cambodia: SDG Global rank is 112 out of 162 countries (Index score is 61.8).
10. Brunei Darussalam: No available data.

Source: (Sachs et a., 2019)

4.3. Air sebagai penghubung merentasi SDG

Terdapat beberapa contoh cara komuniti global bersatu untuk mencapai kesepakatan tentang nilai dan prinsip berkenaan dengan air yang mencerminkan etika atau 'budaya' dunia. Sebagai contoh, hak untuk air minum dan sanitasi yang selamat dan bersih telah diiktiraf sebagai asas kepada merealisasikan semua hak asasi dan maruah manusia (UNESCO, 2021). Pelapor Khas tentang hak asasi manusia untuk air minum dan sanitasi yang selamat bagi Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu telah mendokumenkan pada peringkat antara kerajaan cara hak asasi manusia secara langsung terjejas oleh projek pengurusan air yang tidak dipertimbangkan, penggunaan air atau aktiviti air yang merosot di seluruh dunia. Pelapor Khas tersebut juga menekankan keperluan untuk menghormati nilai budaya tempatan dan persetujuan bebas, awal dan termaklum bagi kumpulan orang asli. Agenda Pembangunan Mampan 2030 yang mentakrifkan Matlamat Pembangunan Mampan (SDG), mungkin merupakan rangka kerja antarabangsa yang paling luas dan bersepadu. Agenda ini mengiktiraf kepentingan air dalam SDG 6 (“Memastikan ketersediaan serta pengurusan air dan sanitasi yang mampan untuk semua”), dengan pelbagai dimensi nilai air yang digambarkan melalui enam sasarannya meliputi air minum, sanitasi, kualiti air, kecekapan penggunaan air, Pengurusan Sumber Air Bersepadu (IWRM) dan ekosistem serta kerjasama dan pembinaan keupayaan, dan penyertaan masyarakat setempat dalam menambah baik pengurusan air dan sanitasi. Air juga mempunyai nilai melintang merentasi semua SDG (Rajah 6).

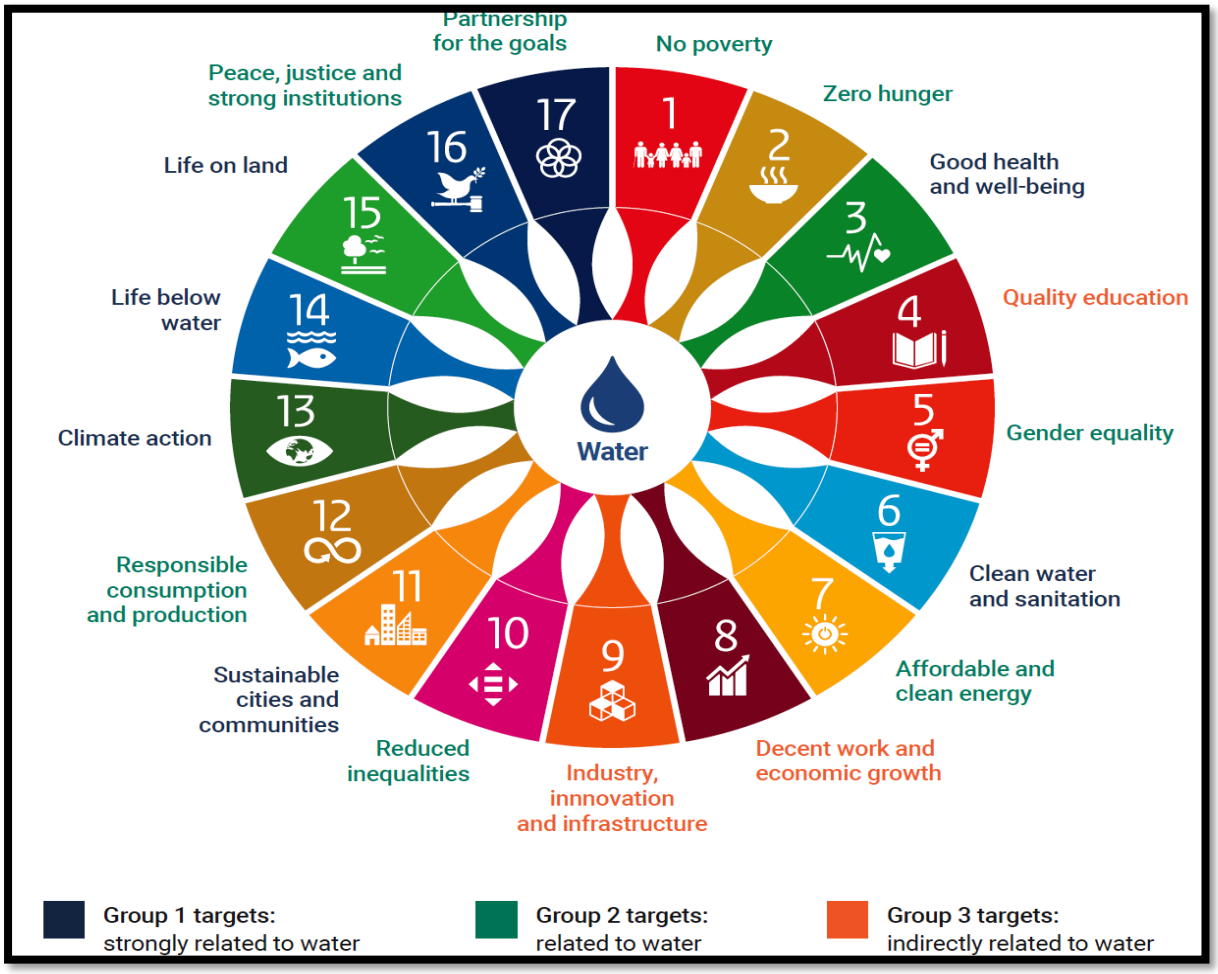

Rajah 74 Air penghubung merentasi SDG (UNESCO, 2021)

6 AIR BERSIH DAN SANITASI

MEMASTIKAN KETERSEDIAAN SERTA PENGURUSAN AIR DAN SANITASI YANG MAMPAN

SDG 6- SASARAN DAN PENUNJUK

Target
6.1
By 2030, achieve universal and equitable access to safe and affordable drinking water for all

Indicators

6.1.1
Proportion of population using safely managed drinking water services

Target
6.2
By 2030, achieve access to adequate and equitable sanitation and hygiene for all and end open defecation, paying special attention to the needs of women and girls and those in vulnerable situations

Indicators

6.2.1
Proportion of population using safely managed sanitation services, including a hand-washing facility with soap and water

Target
6.3
By 2030, improve water quality by reducing pollution, eliminating dumping and minimizing release of hazardous chemicals and materials, halving the proportion of untreated wastewater and substantially increasing recycling and safe reuse globally

Indicators

6.3.1
Proportion of wastewater safely treated

6.3.2
Proportion of bodies of water with good ambient water quality

Target
6.4
By 2030, substantially increase water-use efficiency across all sectors and ensure sustainable withdrawals and supply of freshwater to address water scarcity and substantially reduce the number of people suffering from water scarcity

6.4.1
Change in water-use efficiency over time

6.4.2
Level of water stress: freshwater withdrawal as a proportion of available freshwater resources

Target
6.5
By 2030, implement integrated water resources management at all levels, including through transboundary cooperation as appropriate

Indicators

6.5.1
Degree of integrated water resources management implementation (0-100)

6.5.2
Proportion of transboundary basin area with an operational arrangement for water cooperation

Target
6.6
By 2020, protect and restore water-related ecosystems, including mountains, forests, wetlands, rivers, aquifers and lakes

Indicators

6.6.1
Change in the extent of water-related ecosystems over time

Target
6.a
By 2030, expand international cooperation and capacity-building support to developing countries in water- and sanitation-related activities and programmes, including water harvesting, desalination, water efficiency, wastewater treatment, recycling and reuse technologies

Indicators

6.a.1
Amount of water- and sanitation-related official development assistance that is part of a government-coordinated spending plan

Target
6.b
Support and strengthen the participation of local communities in improving water and sanitation management

Indicators

6.b.1
Proportion of local administrative units with established and operational policies and procedures for participation of local communities in water and sanitation management

Sumber: (UNDESA 2021)

4.3.1. Tahap Pelaksanaan Pengurusan Sumber Air Bersepadu (IWRM) di Malaysia

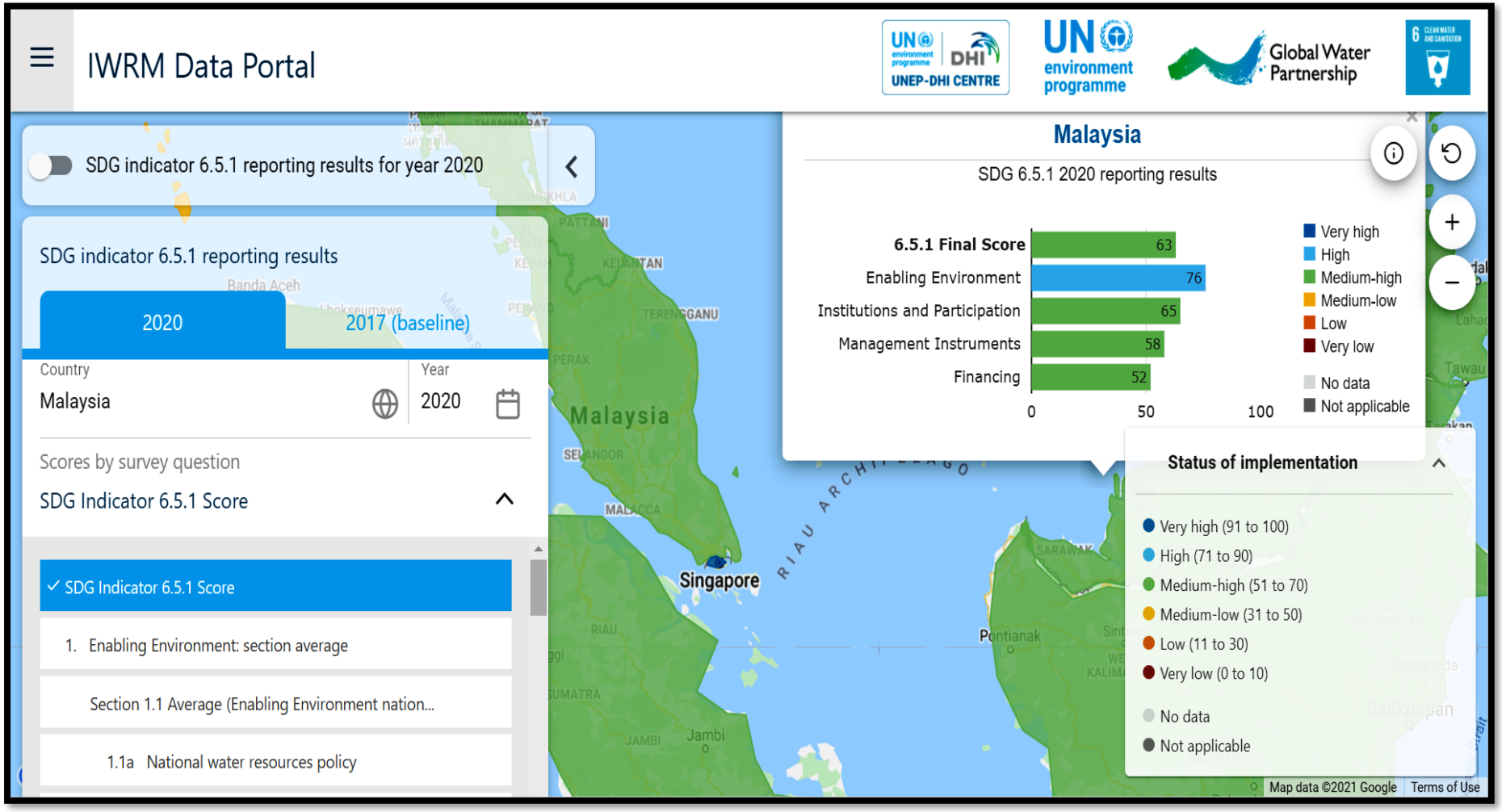

Sumber: (UNEP 2021)

4.3.2. Penunjuk Matlamat Pembangunan Mampan oleh Jabatan Perangkaan, Malaysia

Assessment of SDG Indicators for Malaysia by Dept. of Statistic Malaysia (DOSM) in 2018

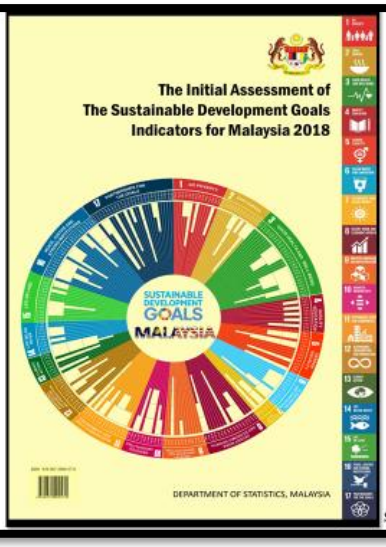

Source: (DOSM, 2018)

Assessment of SDG Indicators for Malaysia by Dept. of Statistic Malaysia (DOSM) in 2018

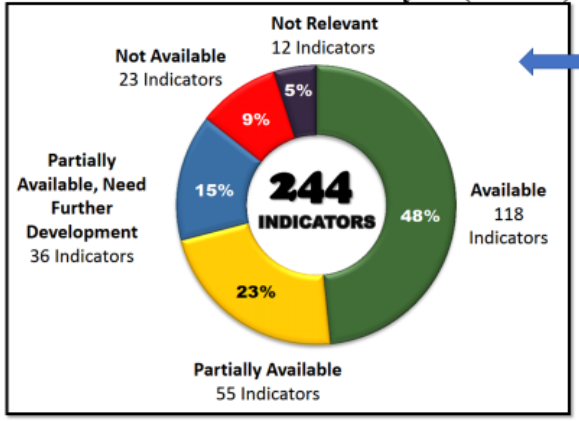

For this assessment, 244 indicators were used and summarised.

In addition, this assessment also compiled a ***list of 112 proposed proxies or supplementary indicators*** as suggested by agencies and **outcome of the 11th Malaysia Plan's mapping activities**.

Source: (DOSM, 2018)

Assessment of SDG Indicators (i.e. 244) for Malaysia by Dept. of Statistic Malaysia (DOSM) in 2018

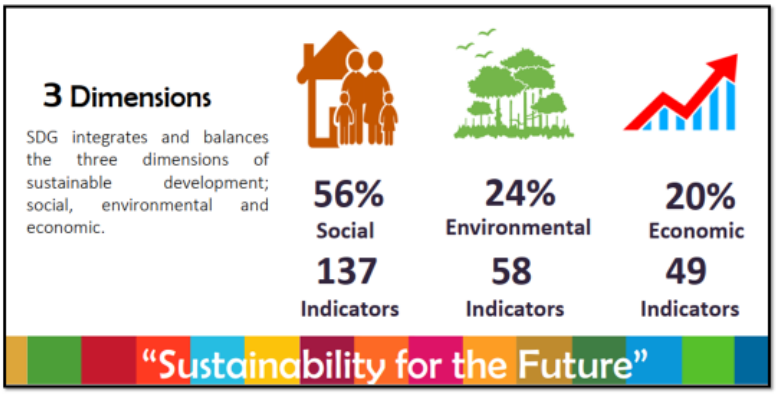

Source: (DOSM, 2018)

4.3.3. Rancangan Malaysia Ke-11 hingga Rancangan Malaysia Ke-15

Mekanisme Institusi untuk Pelaksanaan SDG

Di bahagian tertinggi struktur tadbir urus SDG ialah Majlis SDG Kebangsaan, yang dipengerusikan oleh Perdana Menteri Malaysia. Majlis ini merancang dan memantau pelaksanaan SDG. Majlis ini disokong oleh Jawatankuasa Pemandu Kebangsaan (*National Steering Committee* atau NSC), yang dipengerusikan oleh Ketua Pengarah EPU. Majlis SDG Kebangsaan melaporkan kepada PBB melalui Forum Politik Tahap Tinggi. NSC terdiri daripada lima Jawatankuasa Kerja Kumpulan SDG (*SDG Cluster Working Committees* atau CWC), yang di bawahnya adalah Pasukan Petugas bagi setiap Matlamat. CWC ditugaskan untuk mengenal pasti penunjuk bagi setiap SDG, serta membangunkan dan melaksanakan program dan melaporkan kemajuan kepada NSC. Setiap CWC diketuai oleh Ketua Bahagian dalam EPU dan termasuk wakil Kementerian/agensi Kerajaan, masyarakat sivil, sektor swasta, ahli akademik, agensi Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu dan wakil belia. Sehubungan itu, agensi pusat, iaitu EPU mempunyai pandangan menyeluruh dan mampu memantau pelaksanaan. Secara kritis, pendekatan inklusif dan penyertaan yang digunakan dalam struktur tadbir urus ini adalah selaras dengan RMK-11, yang memberikan tumpuan kepada anjakan paradigma ke arah kerajaan dengan lebih penyertaan oleh rakyat, termasuk NGO/CSO, sebagai rakan kongsi dalam reka bentuk dan penyampaian perkhidmatan. Oleh itu, keterlibatan NGO/CSO yang lebih besar adalah dijangkakan. Struktur tadbir urus SDG di Malaysia ditunjukkan dalam Rajah 7.

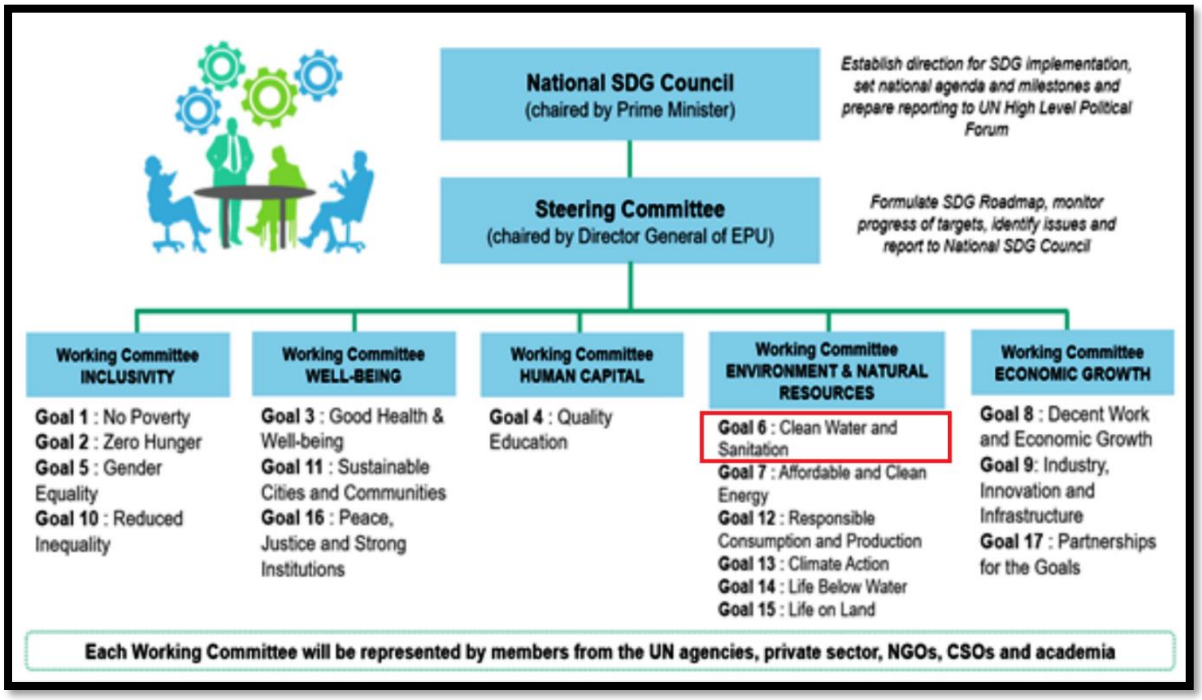

Rajah 75 Struktur tadbir urus SDG di Malaysia (EPU, 2020)

Rancangan Malaysia Ke-11(2016-2020) menghubungkan air merentasi SDG

Malaysia mengakui bahawa pelaksanaan SDG yang komprehensif akan memerlukan mobilisasi sumber, termasuk tenaga kerja, pembinaan keupayaan dan ruang fizikal serta pendanaan. Memandangkan rancangan pembangunan negara Malaysia sentiasa menjurus ke arah agenda ekonomi, sosial dan alam sekitar, pelaksanaan SDG di Malaysia adalah sejajar dengan rancangan pembangunan lima tahun negara, yang menggunakan belanjawan pembangunan kerajaan. Oleh itu, peruntukan sumber dan pendanaan telah disediakan.

Penjajaran SDG dan pembangunan negara direalisasikan melalui latihan pemetaan yang melibatkan penyepaduan pelan tindakan, inisiatif dan hasil rancangan pembangunan negara dengan matlamat, sasaran dan penunjuk SDG. Latihan pemetaan bermula dengan Rancangan Malaysia Kesebelas (RMK-11), 2016-2020, kemudian diteruskan dengan Kajian Separuh Penggal (MTR) RMK-11, 2018-2020, dan seterusnya dengan Rancangan Malaysia Kedua Belas (RMK-12), 2021-2025 serta Rancangan Malaysia Ketiga Belas (RMK-13), 2026-2030. Pemetaan SDG dengan teras strategik Rancangan Malaysia Ke-11 dan enam tonggak dasar di bawah MTR RMK-11 ditunjukkan dalam Rajah 8 dan 9 (EPU, 2020).

Rajah 76 Pemetaan Rancangan Malaysia Ke-11 dan SDG (EPU, 2020)

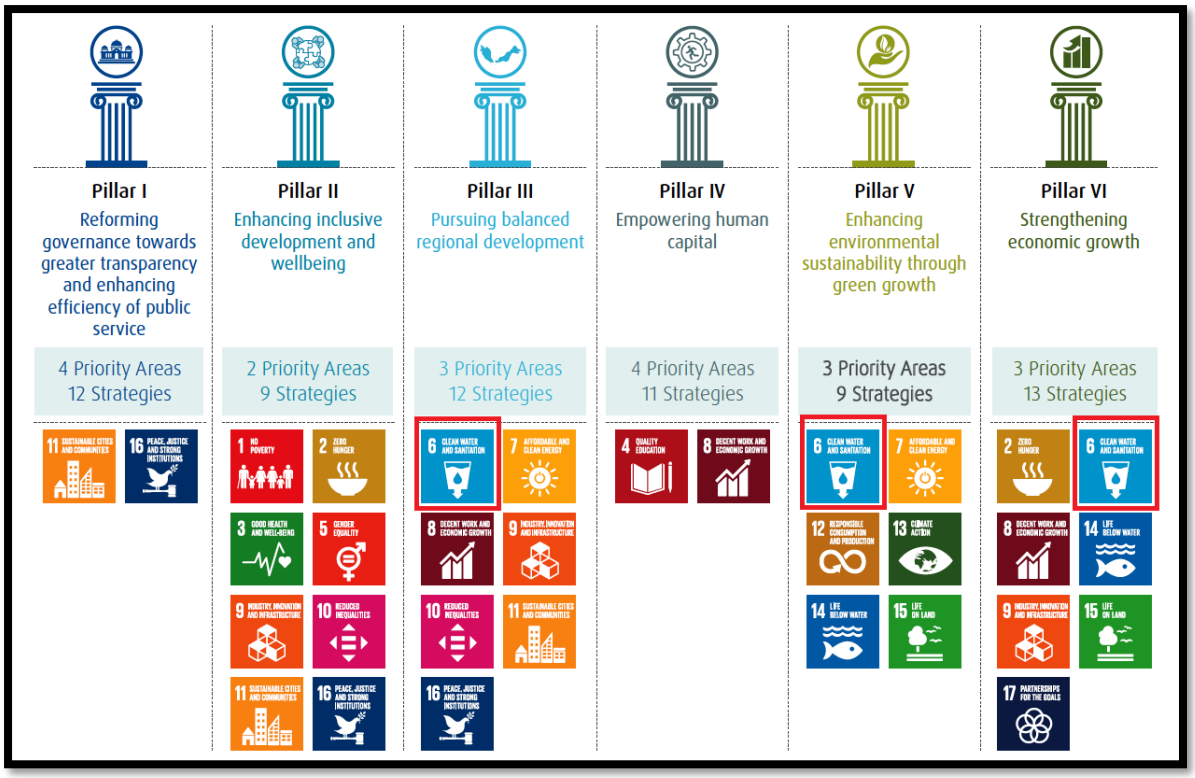

Rajah 77 Pemetaan Kajian Separuh Penggal Rancangan Malaysia Ke-11 dan SDG (EPU, 2020)

4.3.4. Rancangan Malaysia Ke-12 dan Rancangan Malaysia Ke- 13, IWRM dan Wawasan Kemakmuran Bersama

Wawasan Kemakmuran Bersama (WKB) 2030 diumumkan pada 2019. RMK-12, meliputi tiga dimensi pembangunan – pemerkasaan ekonomi, kemampanan alam sekitar dan kejuruteraan semula sosial akan memperjelas pelaksanaan WKB 2030. Prinsip yang mendasari WKB 2030 ialah pertumbuhan ekonomi melalui "kesamaan hasil" dan menggariskan lapan pemboleh daya, tujuh teras strategik dengan 15 panduan.

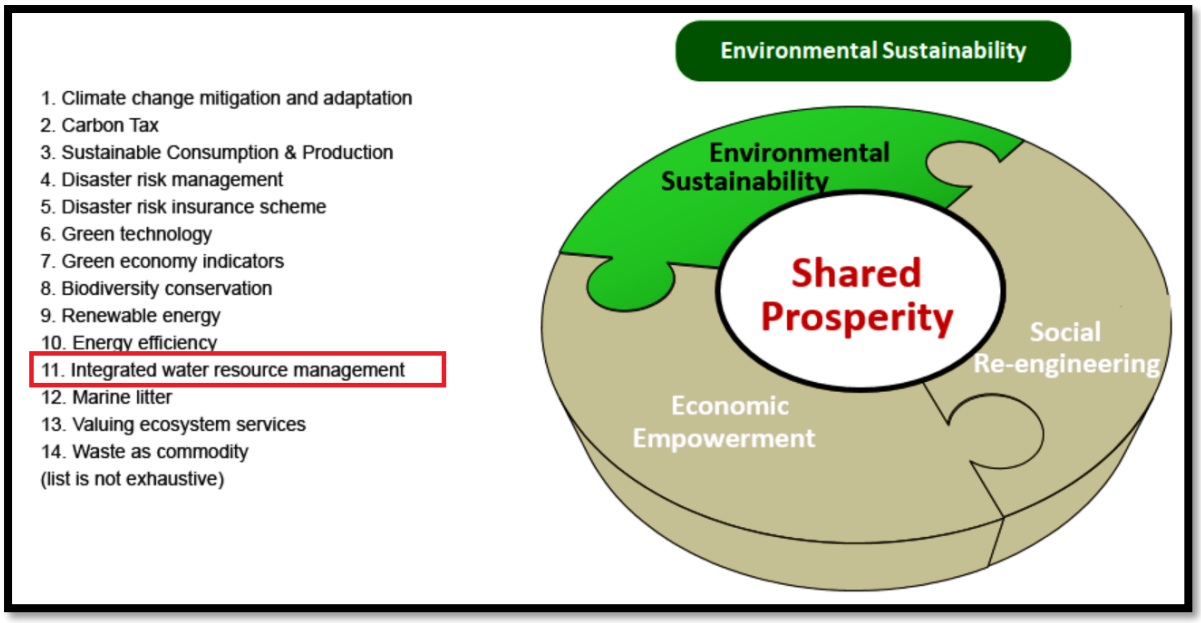

Rajah 78 Kemampanan Alam Sekitar dalam WKB (EPU, 2019)

Wawasan Kemakmuran Bersama 2030 ialah komitmen untuk menjadikan Malaysia sebuah negara yang mencapai pertumbuhan mampan berserta pengagihan yang adil dan saksama, merentasi kumpulan pendapatan, etnik, wilayah dan rantaian bekalan. Komitmen itu bertujuan memperkukuh kestabilan politik, meningkatkan kemakmuran negara dan memastikan rakyat bersatu padu sambil meraikan kepelbagaian etnik dan budaya sebagai asas negara bangsa. Matlamat utama Wawasan Kemakmuran Bersama adalah untuk menyediakan taraf hidup yang baik kepada semua rakyat Malaysia menjelang 2030. (MOEA, 2019).

Rajah 79 Rangka Kerja Wawasan Kemakmuran Bersama 2030 (MOEA, 2019)

Prinsip dan Pemboleh Daya Wawasan Kemakmuran Bersama 2030 (MOEA, 2019)

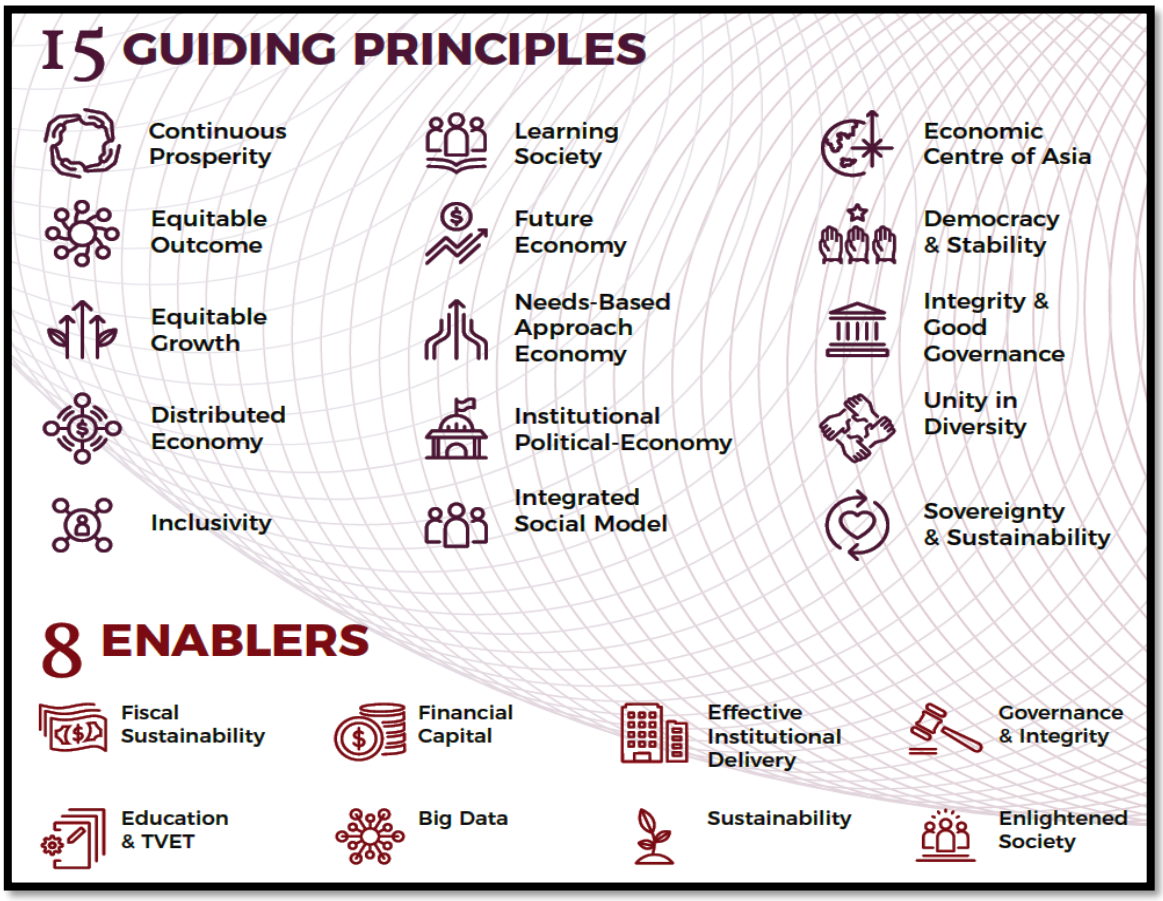

4.3.5. WST 2040 melalui Rancangan Malaysia Ke-12, Ke-13, Ke-14, dan Ke-15

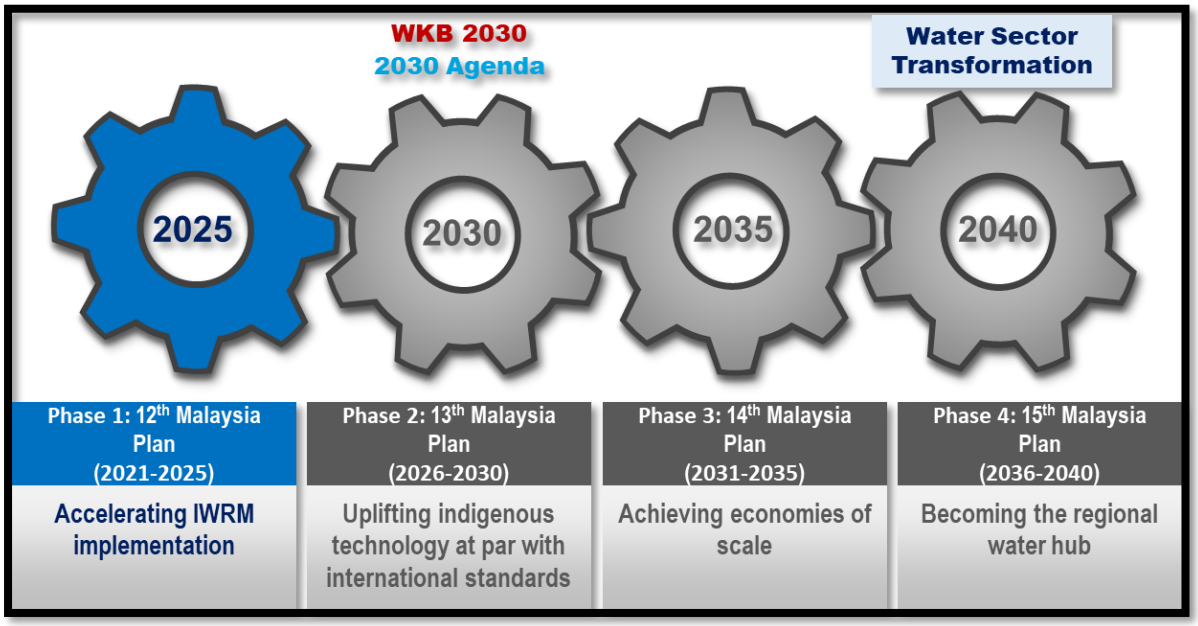

Sumber: (EPU 2020)

5. Tahap Tinggi 2- Pendukung Melatih Pemimpin Air Masa Hadapan

5.1. Mempercepat IWRM dan Isu Rentas Sektor

Objektif utama AACB bagi sektor kerajaan dalam pelan hala tuju WST2040 adalah untuk meningkatkan kemahiran kepimpinan kerajaan tempatan bagi mempercepat pelaksanaan IWRM melalui modul latihan perniagaan luar biasa oleh AACB. Oleh itu, skop pelan hala tuju memasukkan semua penjawat awam di Malaysia, iaitu kira-kira 1.71 juta serta semua platform sedia ada yang berkaitan dengan sektor kerajaan untuk pengurusan air. Justeru itu, hasil dijangka ialah latihan untuk pihak berkuasa tempatan (iaitu 154) dan pejabat daerah (iaitu 171) bersama-sama penjawat awam daripada pelbagai kementerian dan agensi IWRM, iaitu pegawai daerah di 94 pejabat daerah Jabatan Pengairan dan Saliran Malaysia (Jadual 1) akan menjadi salah seorang pakar rujuk utama untuk melatih penjawat awam yang lain bagi melatih tenaga pengajar (*training of trainers* atau ToT). Oleh itu, hasil dijangka ialah peranan kepimpinan penjawat awam yang proaktif dan berkesan dengan melibatkan diri dalam proses pembuatan keputusan untuk mempercepat pelaksanaan Pengurusan Sumber Air Bersepadu (IWRM).

Jadual 201 Institusi Utama pada Peringkat Tempatan untuk Mempercepat Pelaksanaan IWRM

No. Sl.	Institusi	Jumlah
01.	Pihak Berkuasa Tempatan	154
02.	Pejabat Daerah	171
03.	Pejabat Daerah JPS	94

Jumlah jawatan penjawat awam di Malaysia adalah kira-kira sebanyak 1,711,702 yang terdiri daripada 1,536,422 pada Peringkat Kerajaan Persekutuan dan 175,280 pada peringkat kerajaan negeri (Rajah 80). Nisbah penjawat awam kepada jumlah populasi negara yang direkodkan ialah 1:20.89, melangkaui sasaran yang ditetapkan dalam RMK11 (1:20) (JPA, 2019).

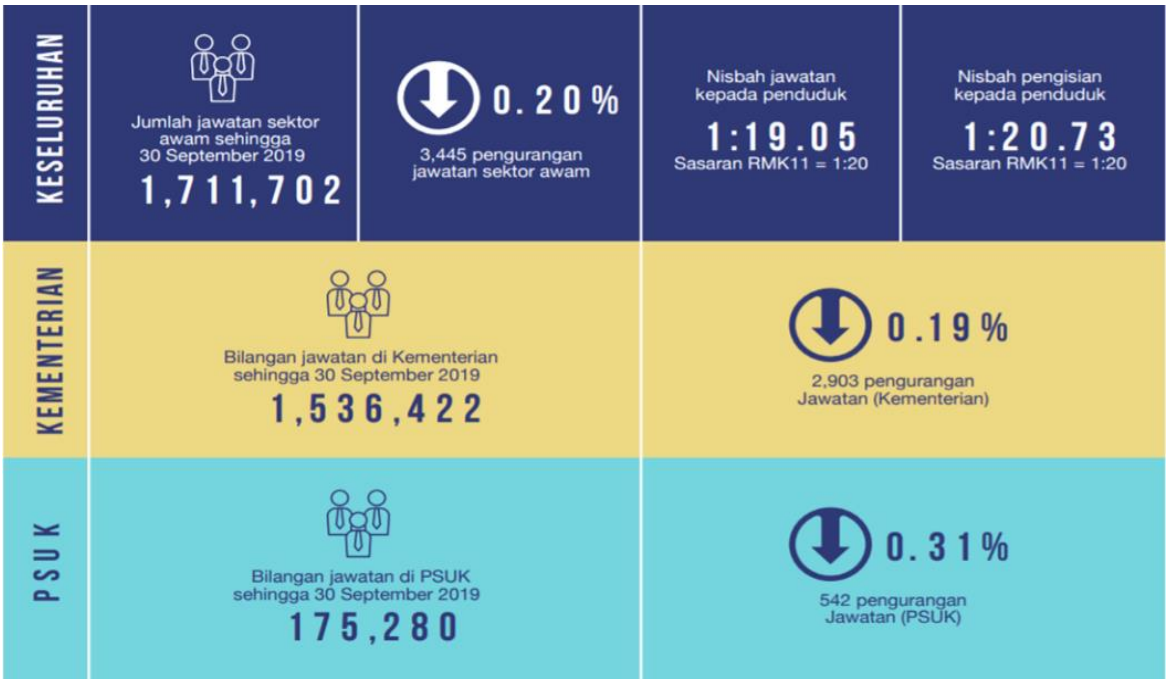

Rajah 80 Bilangan Pegawai Kerajaan dalam Kerajaan Persekutuan dan Kerajaan Negeri di Malaysia (JPA, 2019)

Oleh itu, untuk mencapai peranan kepimpinan penjawat awam yang proaktif dan berkesan bagi penyertaan dalam proses pembuatan keputusan untuk Pengurusan Sumber Air Bersepadu di Malaysia, status semasa sektor kerajaan telah diterokai berdasarkan kajian kepustakaan, temu bual, webinar dan sesi perbincangan kumpulan fokus bersama pihak berkepentingan yang berkaitan (Rajah 81). Dapatan yang diperoleh disusun mengikut lima bidang tumpuan, iaitu rakyat, tadbir urus, maklumat dan RDCI, infrastruktur dan teknologi, serta pembiayaan bagi kajian WST2040 agar dapat mencadangkan strategi dan belanjawan yang sesuai. (Jadual 202).

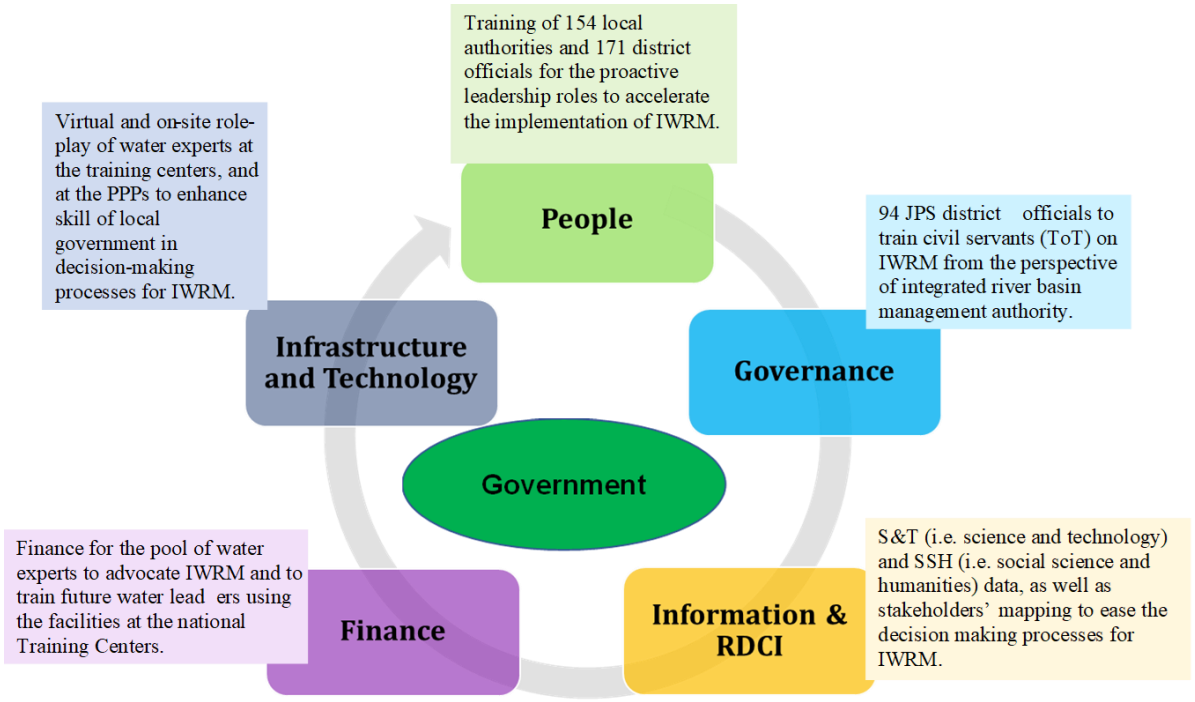

Rajah 81 Bidang Tumpuan untuk Sektor Kerajaan bagi AACB & PPP WST 2040

Jadual 202 Status Sektor Kerajaan dengan Cadangan Sasaran dan Strategi Utama untuk AACB & PPP WST 2040

BIDANG TUMPUAN	KEADAAN SEMASA	SASARAN	STRATEGI	AGENSI PELAKSANA
RAKYAT	• Bilangan PPP sedia ada yang ada kaitannya dengan kerajaan adalah tidak mencukupi dan PPP tidak diinstitusikan.	• Untuk meningkatkan penyertaan penjawat awam dalam PPP bagi memudahkan pembuatan keputusan untuk IWRM melalui program latihan AACB.	• Melatih 154 pihak berkuasa tempatan dan 171 pegawai daerah bersama dengan kementerian dan agensi berkaitan untuk peranan kepimpinan proaktif bagi mempercepat pelaksanaan IWRM.	• Konsortium antara Kementerian yang dipengerusikan oleh KASA akan menjalankan program latihan AACB di seluruh negara bersama-sama ketua setiausaha Wilayah Persekutuan dan Kerajaan Negeri.
TADBIR URUS	• Dasar negara yang tidak mencukupi untuk menyokong AACB. Sesetengah negeri mempunyai instrumen undang-undang untuk sumber air, namun, beberapa negeri lain masih belum menerima guna mana-mana undang-undang.	• Untuk meningkatkan keupayaan penguatkuasaan penjawat awam melalui program latihan AACB.	• 94 pegawai daerah JPS melatih penjawat awam untuk ToT tentang IWRM dari perspektif penguatkuasaan pengurusan lembangan sungai bersepadu dengan “Arahan Rangka Kerja Air” yang sesuai.	• Konsortium antara Kementerian dipengerusikan oleh KASA serta pejabat daerah JPS, MSANg, JAS, PBT, & DO.

BIDANG TUMPUAN	KEADAAN SEMASA	SASARAN	STRATEGI	AGENSI PELAKSANA
MAKLUMAT DAN RDCI	• Perkongsian data masih menjadi satu cabaran walaupun terdapat dasar untuk pengurusan data yang bersepadu dan menyeluruh, contohnya Dasar Pengurusan Sisa Pepejal.	• Untuk memastikan aliran data dan maklumat yang boleh dipercayai daripada agensi berkaitan kepada kerajaan tempatan untuk IWRM.	• Pemetaan pihak berkepentingan untuk Sains dan Teknologi (S&T) serta data dan maklumat Sains Sosial dan Kemanusiaan (SSH) di 13 negeri dan 3 Wilayah Persekutuan bagi memudahkan proses pembuatan keputusan untuk IWRM.	• Konsortium antara Kementerian dipengerusikan oleh KASA serta pejabat daerah JPS, MSANg, JAS, PBT, & DO.
INFRASTRUKTUR DAN TEKNOLOGI	• Pusat latihan IWRM seperti Pusat Informasi Sungai dan lain-lain perlu mempunyai kemudahan yang mencukupi dengan mengambil kira ketakpastian.	• Untuk mendapatkan sokongan daripada penjawat awam dalam IWRM melalui ToT menggunakan program latihan AACB.	• Main peranan pakar air secara maya dan di lapangan pusat latihan di 13 Negeri dan 3 Wilayah Persekutuan serta di PPP berkaitan di 189 lembangan sungai utama untuk meningkatkan kemahiran kerajaan tempatan dalam proses pembuatan keputusan untuk IWRM.	• Konsortium antara Kementerian dipengerusikan oleh KASA serta SEPU, pejabat daerah JPS, MSANg, JAS, PBT, & DO.

BIDANG TUMPUAN	KEADAAN SEMASA	SASARAN	STRATEGI	AGENSI PELAKSANA
PEMBIAYAAN	• Banyak peruntukan daripada kerajaan untuk bekalan air, pembetungan dan pelesenan, namun, dana tidak mencukupi untuk pembangunan keupayaan tidak berstruktur.	• Untuk melaksanakan program AACB secara menyeluruh di PPP.	• Pembiayaan untuk kumpulan pakar air bagi menyokong IWRM dan melatih pemimpin air masa hadapan dengan menggunakan kemudahan di Pusat Latihan Negara di 13 Negeri dan 3 Wilayah Persekutuan.	• Konsortium antara Kementerian dipengerusikan oleh KASA serta SEPU, pejabat daerah JPS, MSANg, JAS, PBT, & DO.

Berdasarkan dapatan daripada kajian kepustakaan, kajian kes perbandingan negara berkenaan IWRM, pandangan pakar bidang, temu bual, webinar dan sesi perbincangan kumpulan fokus dengan pihak berkepentingan yang berkaitan, pelan hala tuju yang berikut telah dihasilkan untuk kumpulan kerajaan AACB WST2040 (Jadual 203) bagi mempercepat pelaksanaan IWRM (Rajah 5.40).

Jadual 203 Status Latihan IWRM untuk Pegawai Kerajaan (100%) dengan Cadangan Sasaran

Jenis	Parameter	2022	2023	2024	2025	Jumlah (orang) (2022-25)	2026-30	2031-35	2036-2040
Latihan	Pelatih (orang)	1,530 (0.09%)	16,290 (0.91%)	162,810 (9.08%)	1,611,810 (89.92%)	**1,792,440 (100%)**	570,567 (33.3%)	570,567 (33.3%)	570,567 (33.3%)
	Asas (orang)	765 (50%)	8,145 (50%)	81,405 (50%)	805,905 (50%)	**896,220 (50%)**	5555)	5555)	5555)
	Pertengahan (orang)	459 (30%)	4,887 (30%)	48,843 (30%)	483,543 (30%)	**537,732 (30%)**	9,258 (10%)	9,258 (10%)	9,258 (10%)
	Tinggi (orang)	306 (20%)	3,258 (20%)	32,562 (20%)	322,362 (20%)	**358,488 (20%)**	477,984 (84%)	477,984 (84%)	477,984 (84%)
	Tenaga Pengajar (orang)	7 + Kumpulan AACB	45	452	4,522	**5,026**	40,295	63,559	77,823
	Program Latihan (bilangan)	51 (oleh AACB)	45 x 12 bulan = 540	452 x 12 bulan = 5,424	4522 x 12 bulan = 54,264	**5026 x 12 bulan = 60,312**	1585 x 12 bulan = 19,020	1585 x 12 bulan = 19,020	1585 x 12 bulan = 19,020

Nota:

1. Jumlah Pelatih (orang) terdiri daripada Pelatih tahap Asas (50%), Pertengahan (30%), dan Tinggi (20%) untuk setiap tahun dari 2022 hingga 2025.
2. Tujuh orang Tenaga Pengajar pada 2022 berdasarkan sembilan acara latihan oleh Pasukan (iaitu 30 orang/latihan x 9 latihan = 270 orang, 2.5% daripada 270 orang ialah 7 orang)
3. Tujuh orang Tenaga Pengajar akan mengendalikan enam sesi (iaitu 30 orang/latihan x 6 acara x 7 Tenaga Pengajar = 1260 orang (Pelatih) dengan bantuan Pasukan AACB.)
4. Jumlah Pelatih pada 2022 ialah 1,530 orang (iaitu 270 orang oleh AACB + 1260 orang oleh 7 Tenaga Pengajar = 1,530 orang)
5. 2.5% daripada 1,530 Pelatih pada 2022 ialah 38 orang (iaitu 38 Tenaga Pengajar). Oleh itu, pada 2023 bilangan Tenaga Pengajar ialah 45 (iaitu 38 orang + 7 orang pada 2022 = 45 orang)
6. 2.5 % daripada 16,290 orang Jumlah Pelatih pada 2023 ialah 407 orang (iaitu 407 Tenaga Pengajar). Maka, jumlah Tenaga Pengajar pada 2023 ialah 452. Pengiraan yang sama telah dibuat sehingga 2025
7. Jumlah pelatih tahap asas dan pertengahan dalam RMK-12 ialah 1,433,952 orang, dan diagihkan secara sama banyak (iaitu 477,984 orang (84%)) untuk latihan tahap tinggi (iaitu latihan semula) dalam RMK-13, RMK-14 dan RMK-15.
8. Jumlah Pelatih seramai 570,567 orang (33.3% daripada 1.7 juta pegawai kerajaan) masing-masing dalam RMK-13, RMK-14 dan RMK-15, terdiri daripada 6% tahap Asas, 10% Pertengahan dan 84% Tinggi.

9. Sebanyak 6% Pelatih tahap Asas dan 10% Pelatih tahap Pertengahan dalam RMK-13MP hingga RMK-15MP merupakan pegawai kerajaan yang baharu.
10. Bilangan latihan pada 2022 ialah 51 (iaitu 9 acara oleh AACB + 42 acara oleh 7 Tenaga Pengajar (7 orang x 6 bulan))
11. Bilangan latihan pada 2023 ialah 540 (iaitu 45 Tenaga Pengajar x 1 latihan/bulan x 12 bulan = 540). Pengiraan yang sama untuk keseluruhan tahun.
12. Seramai 30 orang (Pelatih) untuk setiap latihan oleh seorang Tenaga Pengajar.

Focused Area	Sl. No.	Capacity Building	2022	2023	2024	2025	2026-30	2031-35	2036-40	Total (pax)
People	1	Training of Officials in each 154 Local Authorities	3900	3900	3900	3900	7700	7700	7700	**38,700**
	2	Training of Officials in each 171 District Offices	4300	4300	4300	4300	8550	8550	8550	**42,850**
	3	Training of Officials in each 94 JPS District Offices for ToT.	2400	2400	2400	2400	4700	4700	4700	**23,700**
	4	Training of EXCOs in each 14 States	700	700	1400	1400	700	700	700	**6300**
	5	Training of Officials in each 14 SEPU	700	700	1400	1400	700	700	700	**6300**
	6	Training of 27 Ministry Officials at Federal and State Levels	2700	2700	2700	2700	6750	6750	13500	**37,800**
	7	Training of 222 Parliamentarians & Associates	5600	5600	5600	5600	2800	2800	2800	**30,800**
Governance	8	Training of Officials in each 14 State Secretary Offices	1400	1400	1400	1400	700	700	700	**7700**
	9	Training for IWRM Expert in each 27 Ministries at Federal level	-	-	-	-	1350	1350	1350	**4050**
	10	Training for IWRM Expert in each 27 Ministries at State level	-	-	-	-	6750	6750	6750	**20,250**
	11	Training for IWRM Expert in each 154 Local Authorities	-	-	-	-	1950	1950	3900	**7800**
	12	Training for IWRM Expert in each 171 District Offices	-	-	-	-	2150	2150	4300	**8600**
	13	IWRM expert in each 16 National AACB WST Training Centers	-	-	-	-	800	800	800	**2400**
Information & RDIC	14	Digitalization of AACB WST 2040 Training Module (i.e. 5 components of WST2040 Training Module)	100% Digitalization				100% Review & Upadte	100% Review & Upadte	100% Review & Upadte	
	15	GIS Based Pollution Source Mapping of 189 Major River Basins	50% Mapping				100% Mapping	100% Review & Upadte	100% Review & Upadte	
Finance	16	Training of SMEs for Licensing at 154 Local Authorities	-	25000	26000	103000	26,000	26,000	26,000	**232,000**
Infrastructure & Technology	17	Developing A Portal & Digital AACB Content for 189 River Basins	100%				100% Review & Upadte	100% Review & Upadte	100% Review & Upadte	
	18	Establishment of 16 AACB WST 2040 Water Hub Nationwide & Linking other facilities such as Pusat Sg. Informasi	25%				50%	75%	100%	
	19	Four Training Events/year (1 event = 4 days, total 400 events/year; 25 events/state (i.e. 16 states))	100%				100%	100%	100%	
	20	IWRM Training Coordinator with an FASc based at LESTARI, UKM (i.e. Conducting 400 training events/year)	100%				100%	100%	100%	
	21	5 Assistants to facilitate IWRM Training based at LESTARI, UKM (i.e. Facililating 400 training events/year)	100%				100%	100%	100%	
	22	Honorarirum for 27 Resource Persons (RP) to Faciliate IWRM Training (i.e. 400 events)	27	10 RP in each State			20 RP in each State	30 RP in each State	50 RP in each State	**1,760**

Rajah 82 Strategi & Pelan Hala Tuju Sektor Kerajaan AACB 2022 – 2040 (Contoh dengan bilangan)

Jadual 204 Belanjawan Latihan Sektor Kerajaan AACB pada Peringkat Tempatan, Negeri dan Persekutuan (2022 – 2040) (Contoh)

Peringkat Kerajaan	Latihan Penjawat Awam	RMK-12	RMK-13	RMK-14	RMK-15	Total Officials (pax) & Budget (RM)
Kerajaan Tempatan	Pegawai JPS	9600 RM 24,000,000	4700 RM 11,750,000	4700 RM 11,750,000	4700 RM 11,750,000	23700 RM 59,250,000
	Pihak Berkuasa Tempatan	15600 RM 39,000,000	7700 RM 19,250,000	7700 RM 19,250,000	7700 RM 19,250,000	38700 RM 96,750,000
	Pegawai Daerah	17200 RM 43,000,000	8550 RM 21,375,000	8550 RM 21,375,000	8550 RM 21,375,000	42850 RM 107,125,000
	SME	154000 RM 382,500,000	26000 RM 65,000,000	26000 RM 65,000,000	26000 RM 65,000,000	232000 RM 577,500,000
	Pakar IWRM pada peringkat Pihak Berkuasa Tempatan		1950 RM 4,875,000	1950 RM 4,875,000	3900 RM 9,750,000	7800 RM 19,500,000
	Pakar IWRM pada peringkat Pejabat Daerah		2150 RM 5,375,000	2150 RM 5,375,000	4300 RM 10,750,000	8600 RM 21,500,000
Kerajaan Negeri	Pegawai Setiausaha Negeri	5600 RM 14,000,000	700 RM 1,750,000	700 RM 1,750,000	700 RM 1,750,000	7700 RM 19,250,000
	EXCO	4200 RM 12,600,000	700 RM 2,100,000	700 RM 2,100,000	700 RM 2,100,000	6300 RM 18,900,000
	Pegawai EPU	4200 RM 10,500,000	700 RM 1,750,000	700 RM 1,750,000	700 RM 1,750,000	6300 RM 15,750,000
	Pakar IWRM untuk pusat Latihan AACB di 16 Negeri		800 RM 8,000,000	800 RM 8,000,000	800 RM 8,000,000	2400 RM 24,000,000
	Pakar IWRM pada peringkat Negeri		6750 RM 16,875,000	6750 RM 16,875,000	6750 RM 16,875,000	20250 RM 50,625,000
Kerajaan Persekutuan	Ahli Parlimen & Sekutu	22400 RM 8,400,000	2800 RM 8,400,000	2800 RM 8,400,000	2800 RM 8,400,000	30800 RM 92,400,000
	Pegawai Kementerian pada peringkat Persekutuan & Negeri	10800 RM 16,875,000	6750 RM 16,875,000	6750 RM 16,875,000	135000 RM 33,750,000	37800 RM 94,500,000
	Pakar IWRM pada peringkat Persekutuan		1350 RM 3,375,000	1350 RM 3,375,000	1350 RM 3,375,000	4050 RM 10,125,000
Jumlah (RM)		**243,600** **RM 619,800,000**	**71,600** **RM 186,750,000**	**71,600** **RM 186,750,000**	**82,450** **RM 213,875,000**	**496,250** **RM 1,207,175,000**
	400 Program Latihan/Tahun (Sekali gus)	RM 545,200,000	RM 681,500,000	RM 681,500,000	RM 681,500,000	RM 2,589,700,000
Jumlah Besar (RM)		**243,600** **RM1,165,000,000**	**71,600** **RM 868,250,000**	**71,600** **RM 868,250,000**	**8245** **RM 895,375,000**	**25001** **RM 3,796,875,000**

Nota: PBT = Pihak Berkuasa Tempatan, DO = Pejabat Daerah, JPS = Jabatan Pengairan dan Saliran Malaysia, SME = Perusahaan Kecil dan Sederhana

Jadual 205 Belanjawan untuk Latihan IWRM (100% Pegawai Kerajaan, kira-kira 1.7 juta)

Jenis	Parameter	2022	2023	2024	2025	Jumlah (orang) (2022-25)	2026-30	2031-35	2036-2040	Jumlah (orang)
Belanjawan	Pelatih (RM)	RM3,825,000	RM40,725,000	RM407,025,000	RM4,029,525,000	**RM4,481,100,000**	RM1,426,418,333	RM1,426,418,333	RM1,426,418,333	**RM8,760,355,000**
	Tenaga Pengajar (RM)	RM1,020,000	RM5,400,000	RM54,240,000	RM542,640,000	**RM603,300,000**	RM190,189,111	RM190,189,111	RM190,189,111	**RM1,173,867,333**
	Acara/Logistik (RM)	RM6,941,100	RM73,494,000	RM738,206,400	RM7,385,330,400	**RM8,203,971,900**	RM2,588,473,802	RM2,588,473,802	RM2,588,473,802	**RM15,969,393,307**
	Masa tambahan di 13 Negeri & 3 Wilayah Persekutuan jika diperlukan oleh AACB (RM30,000/latihan x 2 orang x 16 negeri)		RM960,000	RM960,000	RM960,000	**RM2,880,000**	RM4,800,000	RM4,800,000	RM4,800,000	**RM17,280,000**
	Jumlah	**RM11,786,100**	**RM120,579,000**	**RM1,200,431,400**	**RM11,958,455,400**	**RM13,291,251,900**	**RM4,209,881,247**	**RM4,209,881,247**	**RM4,209,881,247**	**RM25,920,895,640**

Nota: 1. Pelatih (RM 2,500/ Latihan);

2. Tenaga Pengajar pada 2022 (RM20,000/ Latihan) dengan bantuan Pasukan AACB. Tenaga Pengajar pada 2023 dan seterusnya (RM10,000/ Latihan);

3. Logistik, RM 136,100/ Latihan

***Pakej Honorarium untuk Latihan IWRM* (Contoh)**

Pegawai/Pakar	**Jumlah Belanjawan/ Latihan (4 hari)**	**Honorarium**	**Lawatan Lapangan untuk Main Peranan IWRM**	**Elaun Pengangkutan**	**Penginapan**
Pegawai Kementerian, Agensi, & Kerajaan Tempatan	RM 2,500	-	RM 500	500	(RM 500/malam x 3 malam) = RM 1,500
Ahli Parlimen & EXCO Negeri	RM 3,000	-	RM 1,000	500	(RM 500/malam x 3 malam) = RM 1,500
Pensyarah/Fasilitator Latihan	RM 10,000	RM 7,500	RM500	500	(RM 500/malam x 3 malam) = RM 1,500

Jadual 206 Belanjawan Sektor Kerajaan AACB 2022 – 2040 berdasarkan 5 Bidang Tumpuan (Contoh)

Draf Keperluan Belanjawan WST2040

Bidang Tumpuan	Strategi NIWRMP			Strategi RMK-11						Strategi WST2040						Bidang Tumpuan
	Air sebagai Sumber/Keselamatan dan Kemampanan Air															
	Strategi	Inisiatif	Program/Aktiviti	Kementerian/ Organisasi Peneraju	Belanjawan (RM '000,000)									Sasaran Penyempurnaan	Catatan	
					2021	2022	2023	2024	2025	Jumlah RMK-12	RMK-13	RMK-14	RMK-15			
Rakyat	**Penginstitusian platform penyertaan awam (PPP) bagi proses pembuatan keputusan yang berkesan berhubung dengan IWRM**	Untuk meningkatkan penyertaan penjawat awam dalam PPP supaya dapat memudahkan pembuatan keputusan untuk IWRM melalui program latihan AACB	Melatih seorang Pegawai Tumpuan bagi setiap 94 Pejabat Daerah JPS untuk ToT. (RM 2,500/orang/ latihan x 2400 unit)	KASA.KPKT/KKM		RM6,000,000	RM6,000,000	RM6,000,000	RM6,000,000	RM24,000,000	RM11,750,000	RM11,750,000	RM11,750,000	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian serta agensi lini untuk mengambil langkah yang sesuai bagi penyertaan penjawat awam dalam PPP	Rakyat
			Melatih 222 Ahli Parlimen & Sekutu (RM 3,000 sekali gus/orang/latihan x 5600 unit)			RM16,800,000	RM16,800,000	RM16,800,000	RM16,800,000	RM67,200,000	RM8,400,000	RM8,400,000	RM8,400,000			
			Melatih 14 EXCO negeri (RM 3,000/orang/ latihan x 700 unit)			RM2,100,000	RM2,100,000	RM4,200,000	RM4,200,000	RM12,600,000	RM2,100,000	RM2,100,000	RM2,100,000			
			Melatih seorang pegawai			RM1,750,000	RM1,750,000	RM3,500,000	RM3,500,000	RM10,500,000	RM1,750,000	RM1,750,000	RM1,750,000			

			bagi setiap 14 SEPU pada peringkat Persekutuan & Negeri. (RM 2,500/orang/ latihan x 700 unit)													
			Melatih seorang pegawai bagi setiap 154 Pihak Berkuasa Tempatan (RM 2,500/orang/ latihan x 3900 unit)			RM9,750,000	RM9,750,000	RM9,750,000	RM9,750,000	RM39,000,000	RM19,250,000	RM19,250,000	RM19,250,000			
			Melatih seorang pegawai bagi setiap 171 Pejabat Daerah. (RM 2,500/orang/ latihan x 4300 unit)			RM10,750,000	RM10,750,000	RM10,750,000	RM10,750,000	RM43,000,000	RM21,375,000	RM21,375,000	RM21,375,000			
			Melatih 27 Pegawai Kementerian pada peringkat Persekutuan dan Negeri (RM 2,500/orang/ latihan x 2700 unit)			RM6,750,000	RM6,750,000	RM6,750,000	RM6,750,000	RM27,000,000	RM16,875,000	RM16,875,000	RM33,750,000			
Tadbir	**Modul latihan untuk**	Meningkatkan keupayaa	Melatih seorang pegawai	KASA/KPKT/KKM		RM3,500,000	RM3,500,000	RM3,500,000	RM3,500,000	RM14,000,000	RM1,750,000	RM1,750,000	RM1,750,000	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementer	Tadbir

	meningkatkan peranan kepimpinan penjawat awam bagi memudahkan penguatkuasaan dasar dan undang-undang untuk tadbir urus air yang lebih baik.	n penguatkuasaan penjawat awam melalui program latihan AACB.	bagi setiap 14 pejabat Ketua Setiausaha (266 orang) pada pada peringkat Negeri dan Persekutuan. (RM 2,500/orang/ latihan x 1400 unit)													ian yang dipengerusikan oleh KASA serta pejabat daerah JPS, MSANg, JAS, PBT, & DO.	
			Pakar IWRM dalam setiap 27 kementerian pada peringkat Persekutuan (1350 orang) di bawah bidang kuasa masing-masing untuk liputan, pemantauan dan pembuatan keputusan yang lebih baik. (RM 2,500 sekali gus/orang/latihan x 1350 unit)								RM3,375,000	RM3,375,000	RM3,375,000		
			Pakar IWRM dalam setiap 27 kementerian pada								RM16,875,000	RM16,875,000	RM16,875,000		

			peringkat Negeri (6750 orang) di bawah bidang kuasa masing-masing untuk liputan, pemantauan dan pembuatan keputusan yang lebih baik. (RM 2,500 sekali gus/orang/latihan x 6750 unit)														
			Pakar IWRM dalam setiap 154 Pihak Berkuasa Tempatan (1950 orang) di bawah bidang kuasa masing-masing untuk liputan, pemantauan dan pembuatan keputusan yang lebih baik. (RM 2,500 sekali gus/orang/latihan x 1950 unit)								RM4,875,000	RM4,875,000	RM9,750,000				

			Pakar IWRM dalam setiap 171 Pegawai Daerah (2150 orang) di bawah bidang kuasa masing-masing untuk liputan, pemantauan dan pembuatan keputusan yang lebih baik. (RM 2,500 sekali gus/orang/latihan x 2150 unit)								RM5,375,000	RM5,375,000	RM10,750,000			
			Pakar IWRM untuk menyelaras setiap 16 Pusat Latihan AACB WST Negara (800 orang). (RM 10,000 sekali gus/orang/latihan x 800 unit)								RM8,000,000	RM8,000,000	RM8,000,000			
Maklumat &	**Perkongsian dan pengurusan data secara bersepadu**	Memastikan penyaluran data dan maklumat yang	Pendigitalan modul latihan WST2040 AACB (Sekali gus)	KASA/KPKT/KKM							RM50,000	RM50,000	RM50,000	RMK-13 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian yang dipengerusikan	**Maklumat &**

	dan menyeluruh	boleh dipercayai daripada agensi kerajaan yang berkaitan kepada kerajaan tempatan untuk IWRM.	Pemetaan sumber pencemaran berasaskan GIS bagi 154 pihak berkuasa tempatan beserta maklumat sungai yang ada (RM50,000 Sekali gus /Pihak Berkuasa Tempatan)			RM7,700,000	RM3,080,000	RM3,080,000	RM3,080,000	RM16,940,000	RM15,400,000	RM15,400,000	RM15,400,000	RMK-12 dan seterusnya	oleh KASA serta pejabat daerah JPS, MSANg, JAS, PBT, & DO.	
Pembiayaan	**Dana yang mencukupi untuk pembinaan keupayaan tak berstruktur bagi IWRM.**	Melaksanakan program AACB secara menyeluruh di PPP.	Latihan PKS (iaitu, perusahaan kecil dan sederhana, (154,000 orang)) untuk pelesenan dan pelesenan semula dari 154 Pihak Berkuasa Tempatan (2023 dan seterusnya) (RM 2,500 sekali gus/orang/latihan x 154,000 unit)	KASA/KPKT/KKM			RM62,500,000	RM62,500,000	RM257,500,000	RM382,500,000	RM65,000,000	RM65,000,000	RM65,000,000	12MP and Beyond	Konsortium antara kementerian yang dipengerusikan oleh KASA serta SEPU, pejabat daerah JPS, MSANg, JAS, PBT, & DO.	**Finance**
Infrastructure	**Pusat latihan IWRM seperti Pusat**	Menyokong IWRM dalam kalangan penjawat	Membangunkan portal dan kandungan digital	KASA/KPKT/KKM		RM750,000	RM750,000	RM750,000	RM750,000	RM3,000,000	RM750,000	RM750,000	RM750,000	12MP and Beyond	Konsortium antara kementerian yang dipenger	**Infrastructure**

	Informasi Sungai dan lain-lain perlu mempunyai kemudahan dalam talian/di lapangan yang mencukupi dengan mengambil kira ketakpastian.	awam melalui ToT menggunakan program latihan AACB.	AACB seperti klip video, poster, infografik dan audio siar untuk 154 Pihak Berkuasa Tempatan (RM750,000 sekali gus)												usikan oleh KASA serta SEPU, pejabat daerah JPS, MSANg, JAS, PBT, & DO.
			Pewujudan Hab Air AACB WST 2040 di 13 Negeri dan 3 Wilah Persekutuan untuk penyertaan awam dan proses pembuatan keputusan yang berkesan berhubung dengan IWRM. (RM 15,000 sekali gus x 16 unit)		RM60,000	RM60,000	RM60,000	RM60,000	RM240,000	RM60,000	RM60,000	RM60,000		
			400 Program Latihan setiap tahun (1 latihan = 4 hari) (Sekali gus) (25 latihan/tahun/negeri (iaitu 16 negeri))		RM136,300,000	RM136,300,000	RM136,300,000	RM136,300,000	RM545,200,000	RM681,500,000	RM681,500,000	RM681,500,000		

			1 Penyelaras dengan FASc untuk Latihan IWRM ditempatkan di LESTARI, UKM (RM15,000/ bulan)			RM180,000	RM180,000	RM180,000	RM180,000	RM720,000	RM900,000	RM900,000	RM900,000			
			5 Pembantu untuk memudahkan Latihan IWRM ditempatkan di LESTARI, UKM (RM 5,000/bulan)			RM300,000	RM300,000	RM300,000	RM300,000	RM1,200,000	RM1,500,000	RM1,500,000	RM1,500,000			
			Honorarium untuk Pakar Rujuk (*Resource Person* atau RP) bagi memudahkan Latihan IWRM (RM10,000 Sekali gus/orang/latihan x 1,567 orang)			RM270,000	RM380,000	RM380,000	RM370,000	RM1,400,000	RM2,800,000	RM4,200,000	RM7,000,000			

5.1.1. Rakyat- Rangkaian dan Kerjasama

Jadual 207 Program Sokongan, Kesedaran dan Pembinaan Keupayaan untuk Pengurusan Sumber Air oleh Agensi

Agensi	Program	Perincian	Pelibatan
KPKT	Program menukarkan sampah kepada tunai	Pengumpulan barangan kitar semula di pusat pengumpulan terpilih	Komuniti Kerajaan
	Kerjasama Strategik (Antarabangsa)	Pengurusan sisa pepejal Memorandum Perjanjian dengan Kementerian Alam Sekitar Jepun Bandar Pintar Memorandum Persefahaman antara Kementerian Tanah, Infrastruktur dan Pengangkutan (MOLIT) dengan Republik Korea	Komuniti Kerajaan
	Bandar raya Pintar	Projek perintis pengurusan air Pintar di Kota Kinabalu dan Johor Bahru Projek perintis pengurusan banjir dan respons bencana	Komuniti Kerajaan
	Kempen	Let's Do It Right	Komuniti Kerajaan
	Platform Komuniti	Pembinaan 15 Pusat Komuniti Lestari di Kedah	Komuniti Kerajaan
	Program 3R	Melibatkan Prasekolah, sekolah, pejabat Kerajaan, komuniti dan Industri Pertandingan Kitar Semula Sekolah-Sekolah (PerKISS) Program Larian Ria 3R	Komuniti Kerajaan Industri Akademia
	Pertandingan Bahan Buangan menjadi Bahan Seni	Melibatkan penyertaan orang ramai	Komuniti Industri Akademia
	Inisiatif Komuniti Sifar Sisa (ZeComm)	ZeComm merupakan inisiatif SWCorp untuk menggalakkan komuniti menjalankan pengasingan sisa di rumah dengan sistem ganjaran melalui penukaran sampah kepada tunai.	Komuniti Kerajaan Industri Akademia
	Pembangunan Teknologi	Sistem Pengurusan dan Penggunaan Semula Air Hujan (SPAH)	Komuniti Kerajaan Akademia
MESTECC	Forum Iklim Kebangsaan Monsun Timur Laut 2018/2019	Forum 2018/2019	Komuniti Kerajaan Industri Akademia
KPKT	Pelancaran Hala Tuju/Forum Sifar Plastik Sekali Guna (IGEM 2018)	Forum (IGEM 2018)	Komuniti Kerajaan Industri Akademia
JAS/ MEWA	Kempen tahunan	Pertandingan – penyertaan Awam/Khusus	Komuniti

Agensi	Program	Perincian	Pelibatan
	Hari Alam Sekitar Kebangsaan Hari Bumi Hari Alam Sekitar Sedunia Kem Kesedaran Alam Sekitar	Program radio Kempen penanaman pokok Webinar Gotong-Royong	Kerajaan Industri Akademia
	Program Kerjasama Strategik	*Memorandum Persefahaman Kerjasama antara Jabatan Alam Sekitar ini melibatkan dua (2) skop utama yang difokuskan iaitu:-* *Memorandum Persefahaman Kerjasama Dalam Pelaksanaan Program Kesedaran Alam Sekitar antara Jabatan Alam Sekitar dengan Syarikat Berkaitan Kerajaan (GLC), Syarikat Multinasional (MNC), Syarikat Swasta dan Pertubuhan Bukan Kerajaan (NGO); dan* *Memorandum Persefahaman Kerjasama Dalam Pelaksanaan Program Rakan Alam Sekitar antara Jabatan Alam Sekitar dengan Institusi Pengajian Tinggi dan Institusi Pendidikan / latihan* *Jabatan Alam Sekitar telah menjalinkan hubungan kerjasama pintar (smart and strategic partnership) dengan agensi kerajaan, Institut Pengajian Tinggi (IPT), pihak industri (Swasta/ GLC) dan pertubuhan bukan kerajaan (NGO) menerusi Memorandum Persefahaman (MOU) dalam pelaksanaan program kesedaran alam sekitar dan program Rakan Alam Sekitar sebagai salah satu langkah proaktif bagi menangani isu-isu alam sekitar.*	Komuniti Kerajaan Industri Akademia
	Program penanaman pokok	Program Penanaman Pokok Majlis Perbandaran Subang Jaya & MALAKOFF Program Pembersihan Pantai di Pantai Remis, Jeram, Selangor	Kerajaan Komuniti Industri Akademia
	Anugerah Langkawi – Kelestarian Alam Sekitar	*ANUGERAH LANGKAWI – KELESTARIAN ALAM SEKITAR 2017/2018 dan menerima sijil, plak perhargaan serta wang tunai RM10,000. Anugerah Langkawi-Kelestarian Alam Sekitar merupakan anugerah paling berprestij bagi menghargai warganegara Malaysia dan organisasi yang telah memberikan sumbangan yang signifikan dalam kelestarian alam sekitar. Penganugerahan ini adalah salah satu dan pada pengisian sempena Sambutan Hari Alam Sekitar Malaysia (HASN) pada setiap tahun yang bermula pada 1991, selaras dengan Deklarasi Langkawi yang telah ditandatangani oleh Ketua-ketua Negara Komanwel pada 1989.* *Tiga kriteria utama dalam penilaian anugerah ini ialah:-* *calon dinilai melalui tahap kecemerlangan dan sumbangan mereka dalam bidang yang spesifik atau gabungan bidang-bidang yang berkaitan alam sekitar.* *calon dinilai dan segi sumbangan berbentuk penulisan pendapat, keahlian jawatankuasa dalam pertubuhan, sumber kewangan, harta benda, tenaga dan masa yang disumbangkan.* *penilaian adalah berdasarkan kegiatan calon ke arah meningkatkan penyertaan orang awam dalam perlindungan alam sekitar.*	Komuniti Kerajaan Industri Akademia
	Bengkel Program Tajaan Penanaman Pokok 2018	FTS On-the-Go ialah program jangkauan kesedaran awam bergerak yang dilancarkan pada Februari 2019. Ia mengabungkan program pendidikan alam sekitar	Komuniti Kerajaan

Agensi	Program	Perincian	Pelibatan
		bertaraf dunia berdasarkan matlamat pemulihan, pelibatan komuniti dan perkongsian ilmu pengetahuan yang menyasarkan sekolah, dan kawasan persekitaran berkaitan sekolah yang menjadi perhatian. Dalam jangka masa panjang, peserta projek akan akan mempengaruhi perubahan dalam nilai dan sikap masyarakat terhadap penjagaan alam sekitar. Program pendidikan kami yang dirangka khas menggabungkan pengetahuan, sumber, dan model pembelajaran amali yang dikhususkan untuk pelajar dari kumpulan umur yang berbeza. Bengkel dan ceramah istimewa yang penuh keseronokan di sekolah akan membuatkan pelajar dan guru menyayangi alam sekitar dan menyebabkan wujudnya sekolah dan komuniti yang lebih hijau! Pendidikan bagi masyarakat kita dan peralihan kepada pemikiran alam sekitar di samping penanaman pokok merupakan elemen utama dalam menangani krisis iklim. Free Tree Society percaya bahawa impak sosial daripada pelaburan jenis ini sangat tinggi nilainya demi planet kita.	Industri Akademia
	Rakan Alam Sekitar	Aktiviti Rakan Alam Sekitar Program Jelajah Jejak Mesra Rakan Alam Sekitar (JJMRAS) Program `Projek Wira Alam' Program Sambutan Hari Bumi (Bersempena Hari Bumi pada 22 April setiap tahun) Program Sambutan Hari Alam Sekitar Sedunia (Bersempena Hari Alam Sekitar Sedunia pada 5 Jun setiap tahun) Program Sambutan Hari Alam Sekitar Negara (Bersempena Hari Alam Sekitar Negara yang jatuh pada 21 Oktober setiap tahun) Program Sekolah Lestari Anugerah Alam Sekitar (SLAAS) Program Anugerah Langkawi Program Debat Alam Sekitar Antara Institusi Pengajian Tinggi Program Prasekolah Lestari Program Promosi dan Kesedaran Alam Sekitar kepada Orang Awam dan Industri (Seminar, Ceramah dan lain-lain) Pameran Alam Sekitar Program Kesedaran Alam Sekitar (Penanaman pokok, pemeliharaan alam dan lain-lain) Sukarelawan Rakan Alam Sekitar dalam Penganjuran Program Pendidikan dan Kesedaran Alam Sekitar	Komuniti Kerajaan Industri Akademia
	Program Akademia	Pertandingan Bahas Alam Sekitar antara Institusi Pengajian Tinggi Sekolah Mampan - Program Sekolah Lestari Anugerah Alam Sekitar (SLAAS) Pertandingan Pidato Umum tentang Alam Sekitar Prasekolah Mampan Program Wira Alam	Komuniti Kerajaan Industri Akademia
	Sungai Nadi Kehidupan (*River of Life* atau RoL) Mentransformasi Sungai Klang menjadi sebuah sungai ikonik bagi bandar raya Kuala Lumpur	River of Life (RoL), satu daripada Projek Permulaan (*Entry Point Projects* atau EPP) yang dikenal pasti oleh kerajaan di bawah *Greater Kuala Lumpur/Klang Valley* (KL/KV), seperti yang dinyatakan dalam Bidang Ekonomi Utama Negara (*National*	Komuniti Kerajaan Industri

Agensi	Program	Perincian	Pelibatan
		Key Economic Areas atau NKEA), Pelan Transformasi Ekonomi (*Economic Transformation Program* atau ETP). Matlamat projek ini adalah untuk mentransformasikan Sungai Klang menjadi sungai ikonik bagi bandar raya Kuala Lumpur yang berdaya maju dan pesat membangun, serta kawasan tebingan sungainya yang memberikan nilai ekonomi yang tinggi kepada Negara. Bagi mencapai sasaran ini, tiga komponen program transformasi telah disediakan untuk Sungai Klang dan anak-anak sungai utama dalam kawasan RoL, iaitu pembersihan sungai, pengindahan sungai, dan pembangunan hartanah. Komponen pembersihan sungai diketuai oleh Jabatan Pengairan dan Saliran, Malaysia. Objektifnya adalah untuk meningkatkan kualiti air sungai di sepanjang 110 km Sungai Klang dan anak-anak sungai utama dalam kawasan RoL, daripada Kelas III hingga V kepada Kelas IIB (sesuai untuk kegunaan rekreasi dengan sentuhan badan) menjelang 2020 12 inisiatif Jabatan Perkhidmatan Pembetungan Menaik taraf kemudahan pembetungan sedia ada kerana ia merupakan inisiatif yang paling berkesan dan penting untuk mengurangkan pencemaran di Sungai Klang Memperbesar loji rawatan kumbahan serantau yang sedia ada bagi menampung pertambahan pada masa hadapan Dewan Bandaraya Kuala Lumpur Memasang loji rawatan air sisa di lima (5) pasar basah bagi mengurangkan sampah dan pencemaran Jabatan Pengairan dan Saliran Selangor dan & Dewan Bandaraya Kuala Lumpur Memasang perangkap pencemar kasar tambahan untuk menambah baik estetika sungai dan kualiti air Jabatan Pengairan dan Saliran Kuala Lumpur Menggunakan kolam takungan untuk menyingkirkan pencemar daripada kumbahan dan endapan keladak Pejabat Menteri Besar Selangor/Majlis Perbandaran Ampang Jaya (MPAJ) Penempatan semula setinggan bagi mengurangkan kemasukan kumbahan, endapan keladak dan sampah ke dalam Sungai Klang Jabatan Pengairan dan Saliran Melaksanakan Pelan Induk Pengurusan Saliran dan Air Ribut bagi menaik taraf sistem saliran Jabatan Pengairan dan Saliran	Akademia

Agensi	Program	Perincian	Pelibatan
		Menjalankan kajian hidrologi dan pemulihan sungai bagi mengawal aliran sungai Jabatan Pengairan dan Saliran Menggalakkan, menguatkuasakan, dan menguruskan kebersihan sungai dan kesihatan – hakisan akibat pembangunan bandar Jabatan Perumahan dan Kerajaan Tempatan Menggalakkan, menguatkuasakan, dan menguruskan kebersihan sungai dan kesihatan – restoran, bengkel kenderan, dan lain-lain premis komersial Jabatan Alam Sekitar Menggalakkan, menguatkuasakan, dan menguruskan kebersihan sungai dan kesihatan – industri yang menghasilkan air sisa/ efluen Jabatan Pengurusan Sisa Pepejal Negara Menggalakkan, menguatkuasakan, dan menguruskan kebersihan sungai – pembuangan sampah am	
	Penerbitan	Bahan Penerbitan yang berkaitan dengan kesedaran alam sekitar adalah seperti yang berikut: Brosur Larangan Pencemaran Sungai Poster Lindungi Lautan Kita	
MESTECC	Anugerah Tenaga Nasional 2020 (NEA 2020)	Anugerah yang menghargai pencapaian luar biasa dan amalan baik dalam memacu sektor tenaga negara yang mampan. Anugerah ini akan dibahagikan kepada dua kategori pengurusan tenaga dan bangunan cekap tenaga serta inisiatif tenaga boleh diperbaharui dalam negara	Kerajaan Industri
	Satu Negeri Satu Sungai JPS Negeri Selangor	Penchala GIS Pemasangan struktur perangkap sampah seperti GPT (*Gross Pollutant Trap*) dan Log-Boom Aktivit Program Kesedaran ini termasuklah aktiviti Bioindikator, Renjer Sungai, gotong-royong, pameran dan taklimat. Permulaan: Peringkat sekolah Kemudian: Diperluaskan kepada guru-guru sekolah, ahli persatuan/badan beruniform, JKKK, komuniti setempat, para peniaga dan juga agensi kerajaan. Aktiviti yang dijalankan adalah BioIndikator dan Renjer Sungai, gotong-royong, pameran dan taklimat.	Komuniti Kerajaan Industri Akademia
		Seminar tentang Industri Hijau untuk Menggalakkan Pengeluaran yang Lebih Bersih untuk Perusahaan Kecil dan Sederhana (PKS) di bawah inisiatif ke-11 program “River of Life” (RoL).	Komuniti Kerajaan Industri Akademia

Agensi	Program	Perincian	Pelibatan
Malaysian Water Partnership	Projek Air, Iklim dan Program Pembangunan (*Water, Climate and Development Programme* atau WACDEP)	WACDEP dikendalikan oleh Global Water Partnership (GWP) dan merupakan sebahagian daripada pelan kerja AMCOW. Ia berlangsung selama lima tahun dari Mei 2011 – April 2016 dengan anggaran belanjawan sebanyak 12.7 juta. 1. Projek 1 – Forum Pihak Berkepentingan Strategik untuk Menggabungkan Ketahanan Iklim dalam Pelan Tindakan Dasar Sumber Air Negara 2. Projek 2 – Komuniti penahan banjir untuk ketahanan iklim 3. Projek 3 – Komuniti penuaian air hujan bagi meningkatkkan ketahanan terhadap banjir dan kemarau	Pelbagai pihak berkepentingan
	Seminar dan Bengkel	Seminar Kesedaran dan Pendekatan Komuniti dalam Menghadapi Senario Banjir' akan dianjurkan oleh Global Water Partnership dengan kerjasama Malaysia Water Partnership (MyWP), Majlis Perbandaran Klang (MPK), dan Global Environment Centre (GEC) dengan sokongan Jabatan Pengairan dan Saliran Malaysia (JPS) dan LESTARI-UKM.	Pelbagai pihak berkepentingan
		BENGKEL PENILAIAN KEPERLUAN LATIHAN - Universiti Kebangsaan Malaysia	Pelbagai pihak berkepentingan
		Bengkel tentang Pemuliharaan Sumber Asli dalam Ekosistems Pantai bagi Manfaat Manusia dan Keseimbangan Global Universiti Sains Malaysia (USM) bekerjasama dengan rakan sejawatnya di UK dalam menganjurkan bengkel tentang Pemuliharaan Sumber Asli dalam Ekosistems Pantai bagi Manfaat Manusia dan Keseimbangan Global	
		Program Pengurusan Banjir Bersepadu Kebangsaan, Malaysia Jabatan Pengairan dan Saliran Malaysia dan Malaysian Water Partnership (MyWP) bersama-sama MyCBNet akan menganjurkan Program Pengurusan Banjir Bersepadu pada peringkat nasional denagn tema 'Peranan Komuniti Setempat' Membina kesedaran dlam kalangan peserta tentang tindakan sebelum , semasa dan selepas banjir.	Pelbagai pihak berkepentingan
		Bengkel Perundingan Pihak Berkepentingan tentang Pencemaran Sungai MyWP memulakan strategi baharu untuk mencapainya dengan mencadangkan perubahan pada peringkat jawatankuasa tertinggi yang dipengerusikan oleh Perdana Menteri/Timbalan Perdana Menteri dan dihadiri oleh Menteri Besar/Ketua Menteri, iaitu Majlis Sumber Air Negara (MSAN) atau Majlis Negara Kerajaan Tempatan (MNKT).	Pelbagai pihak berkepentingan
	Program Komuniti IFM	1.Program Kebangsaan tentang IFM – Peranan Komuniti 2.Pengurusan Bencana di Malaysia, MKN 3.Perisapan Menghadapi Banjir – JPS Muar 4.Program RedR	Pelbagai pihak berkepentingan
		Forum Pengurusan Sumber Air Malaysia (MyWRM) 2012 Forum Dua Tahun dianjurkan oleh MyWP melalui kerjasama erat dengan agensi persekutuan utama yang bertanggungjawab menguruskan sumber air di Malaysia – Jabatan Pengairan dan Saliran Malaysia.	
		Pendidikan dan Kesedaran tentang Air, UTM	

Agensi	Program	Perincian	Pelibatan
		Bengkel	
		Bahan Sumber untuk Seminar Selepas Forum Air Dunia Ke-7 1. Sains,Teknologi dan Inovasi dalam Perlindungan Ekosistem Sungai 2. Kejayaan Pengurusan Peralihan untuk Keselamatan Makanan 3. Pengurusan Permintaan Air untuk Masa Hadapan yang Mampan 4. Air untuk Bandar Raya Masa Hadapan 5. Air untuk Keselamatan Tenaga 6. Air untuk Masa Hadapan Kita 7. Pengurusan Bencana Berkaitan Air 8. Keselamatan Air dan Pertumbuhan Mampan 9. Wanita dan Air – Agen Perubahan untuk Budaya Baharu 10. WWF7 – Hasil	
Persatuan Air Malaysia (*Malaysian anWater Association* atau (MWA)	Persatuan Air Malaysia (MWA) menandatangani Memorandum Persefahaman dengan Universiti Teknologi Malaysia sebagai tanda Kerjasama Air yang Unggul	1.Kajian Kolaboratif dan pemindahan ilmu pengetahuan untuk menyokong pertumbuhan mampan industri air di Malaysia. 2. Pembangunan sumber manusia 3. Pekerjaan dan latihan, 4. Promosi sains dan teknologi,	Pelbagai pihak berkepentingan
	Latihan/Bengkel tentang Keselamatan Air dan Perancangan Keselamatan – 8 hingga 9 Disember 2015, Akademi Sains Malaysia.	Rangkaian Pembangunan Keupayaan Malaysia untuk Pengurusan Air Mampan (*Malaysian Capacity Development Network for Sustainable Water Management* atau MyCDNet) secara usaha sama dengan Akademi Sains Malaysia (ASM), Malaysian Water Association (MWA), Jabatan Pengairan dan Saliran Malaysia (JPS) dan Sime Darby, dengan sokongan padu daripada CapNet UNDP, sedang menganjurkan Latihan Tenaga Pengajar (*Training of Trainers* atau ToT) merangkap Bengkel tentang Keselamatan Air dan Perancangan Keselamatan. Mewujudkan peserta kesedaran dan pembinaan keupayan untuk melindungi akses mampan kepada kuantiti air yang mencukupi dengan kualiti yang boleh diterima untuk kehidupan mampan, kesejahteraan manusia dan pembangunan sosioekonomi, bagi memastikan perlindungan terhadap pencemaran bawaan air, penyakit berkaitan air dan memelihara ekosistem dalam suasana yang aman dan politik yang stabil.	Pelbagai pihak berkepentingan
	Latihan Tenaga Pengajar Training tentang Pelan Keselamatan Air, Akademi Sains Malaysia.	Modul 1, Prof. Victor Hoe Abdullah bercakap tentang Pencemaran Air dan Risiko Kesihatan. Modul 2: Mengenal pasti Bahaya dan Menilai Risiko Modul 3: Menentu dan Mengesahkan Kaedah Kawalan bagi Menilai semula dan Menentukan Tahap Risiko Modul 4: Membangun, Melaksana dan Menyelenggara Prosedur Pengurusan dan Pelan Penambahbaikan Modul 5: Menentukan dan Memantau Kaedah Kawalan. Modul 6: Pendokumenan dan Penyimpanan Rekod	Pelbagai pihak berkepentingan
	Bengkel Pertama Keterlibatan Pihak Berkepentingan untuk Sains Terbuka	Topik 1: Penggubalan Dasar Kebangsaan dan Garis Panduan untuk Sains Terbuka di Malaysia	Pelbagai pihak berkepentingan

Agensi	Program	Perincian	Pelibatan
		Topik 2: Memupuk tanggungjawab, sokongan dan dasar bagi pembangunan kemahiran yang sesuai untuk pengawas data dan kurator data Topik 3: Isu keselamatan dan kepercayaan: Ke arah pembinaan platfom perkongsian data yang boleh dipercayai Topik 4: Pemilikan dan penggunaan semula dalam amalan perkongsian data Topik 5: Apabila penyelidik bertanya, apakah ganjaran yang akan mereka peroleh apabila berkongsi data penyelidikan, apakah respons yang sepatutnya diberikan oleh penggubal dasar? Topik 6: Membayangkan rupa seni bina Platform Sains Terbuka Malaysia dan merumuskan pendekatan untuk membangunkan rangka kerja yang mampan	
	Program Pembangunan Keupayaan tentang Pengurusan Air Bandar Bersepadu (IUWM)	Rangkaian Pembangunan Keupayaan Malaysia untuk Pengurusan Air Mampan (*Malaysian Capacity Development Network for Sustainable Water Management* atau MyCDNet) dan Akademi Sains Malaysia (ASM) menjadi hos bersama Program 1 Hari Pembangunan Keupayaan Pengurusan Air Bandar Bersepadu (*Integrated Urban Water Management* atau IUWM)	Pelbagai pihak berkepentingan
		Kesan Sisa Pepejal terhadap Alam Sekitar dan Pengurusannya di Malaysia Pengurusan Sisa yang Berkesan Pengurusan Sisa Mesra Alam – Kemampanan dan Keberuntungan Keutamaan Pengurusan Sisa Analisis Kemungkinan Ketakpatuhan dalam Sistem Rawatan Efluen dan Langkah untuk Mengimbanginya Pendekatan Mampan kepada Pengurusan Sisa - Menggunakan 4r dan Teknologi Bersih Teknologi Hijau untuk Pengurusan Sisa dan Latihan Kawalan Latihan Pengurusan Sisa Mampan dan Pengurangan	Kerajaan Industri
		Pentauliahan Solid Waste Training College sebagai Pusat Sistem Latihan Dual Nasional.	Kerajaan Industri
		i) Bengkel Pengukuhan bagi Kursus Profesional yang diiktiraf dalam Kawalan Pencemaran Air ii) Kursus Profesional dalam Pemeriksaan Loji Rawatan Kumbahan (*Certified Environmental Professional In Sewage Treatment Plant Inspection* atau CePSTPI) yang diiktiraf iii) Kursus Profesional dalam Pemeriksaan IETS (*Certified Environmental Professional In IETS Inspection* atau CePIETSI) yang diiktiraf, Bahagian I iv) Kursus Profesional dalam Pemeriksaan IETS (*Certified Environmental Professional In IETS Inspection* atau CePIETSI) yang diiktiraf, Bahagian II – Sesi Makmal v) Kursus Kompetensi Protokol Persampelan, Pengawetan dan Pengendalian Sampel Efluen Bagi Tujuan Penguatkuasaan	Kerajaan Industri

Agensi	Program	Perincian	Pelibatan
		vi) Kursus Profesional dalam Kajian Semula Reka bentuk Sistem Rawatan Efluen Industri yang diiktiraf vii) Kursus Pengurusan Kawalan Pencemaran Air	
		Program Kerjasama Teknikal Malaysia (*Malaysian Technical Cooperation Programme* atau MTCP) diperkenalkan buat kali pertama pada Mesyuarat Serantau Pertama Ketua-Ketua Kerajaan Komanwel (*First Commonwealth Heads of Government Regional Meeting* atau CHOGRM) untuk Wilayah Asia Pasifik di Sydney pada Februari 1978. Ia dilancarkan secara rasmi pada 7 September 1980 dalam CHOGRM ke-2 di New Delhi, India, untuk menandakan komitmen Malaysia terhadap kerjasama Selatan-Selatan, khususnya Kerjasama Teknikal dalam kalangan Negara-Negara Membangun (*Technical Cooperation among Developing Countries* atau TCDC). Sejajar dengan semangat kerjasama Selatan-Selatan, Malaysia melalui MTCP, berkongsi pengalaman dan kepakaran pembangunannya dengan negara-negara membangun yang lain. Sejak penubuhannya pada 1980,lebih daripada 33,000 peserta dari 144 negara penerima telah mendapat manfaat daripada pelbagai program yang ditawarkan di bawah MTCP	Kerajaan Industri
		Kursus Profesional Alam Sekitar dalam Pengendalian Sistem Rawatan Efluen Industri (Proses Bahan Kimia Fizikal) yang diiktiraf Kursus Profesional Alam Sekitar dalam Pengendalian Sistem Rawatan Efluen Industri (Proses Biologi – Proses Enap Cemar Diaktifkan) yang diiktiraf Kursus Profesional Alam Sekitar dalam Pengendalian Loji Rawatan Kumbahan (*Certified Environmental Professional in Sewage Treatment Plant Operation* atau CePSTPO) yang diiktiraf Kursus Profesional Alam Sekitar dalam Pengendalian Loji Rawatan Bahan Larut Lesap (*Certified Environmental Professionals in The Leachate Treatment Plant Operation* atau CePLTPO) yang diiktiraf Kursus Profesional Alam Sekitar dalam Rawatan Efluen Kilang Kelapa Sawit (Proses Kolam) (*Certified Environmental Professional in the Treatment of Palm Oil Mill Effluent* atau CePPOME) yang diiktiraf	Kerajaan Industri
		Kawalan Teknikal Keseluruhan Sistem Rawatan Efluen Industri (*Total Technical Control of Industrial Effluent Treatment System* atau IETS) Pengurusan Sisa yang Berkesan Pengoptimuman dan Penambahbaikan dalam Pengurusan Teknologi Kawalan Pencemaran Alam Sekitar Mencegah Pencemaran dan Mengawal Sisa Melalui Perspektif Kitaran Hayat Kawalan Pencemaran Udara dan Air yang Berkesan Pengawasan Prestasi Air Sisa Pengenalpastian dan Penilaian Aspek, Kesan Alam Sekitar (Kitaran Hayat Produk)	Kerajaan Industri

Agensi	Program	Perincian	Pelibatan
		Pengenalpastian dan Penilaian Risiko Alam Sekitar dan Peluang termasuk Aspek dan Kesan Rawatan Kumbahan dan Latihan Efluen Industri yang Mampan Rawatan dan Pengurusan Air Sisa Industri Tahunan Ke-6 Bagaimanakah untuk Merangka Pelan Luar Jangka dalam Kemudahan Persekitaran bagi Mencegah Pencemaran Alam Sekitar Semakan Semula Teknikal, Perbincangan tentang isu semasa berkaitan Rawatan Air dan Air Sisa serta Penambahbaikan Prestasi Pengurusan Data yang Berkesan dalam Operasi IETS Proses Rawatan Kumbahan dan Efluen – Uji kaji Amali tentang Ciri-ciri Air Sisa Teknik Inovatif dalam Latihan Kawalan Pencemaran Alam Sekitar Industri Aspek, Kesan & Penilaian Risiko Alam Sekitar Bengkel Pemahaman Analisis Rawatan Air dan Kualiti Air untuk Efluen Kilang Kelapa Sawit Pendekatan yang baik untuk Penyahenapcemaran Kolam Efluen Kilang Kelapa Sawit (*Palm Oil Mill Effluent* atau POME) Industry Effluent Engineering Chemistry (IEEC) Masalah Biasa dan Penyelesaian Masalah Sistem Rawatan Efluen Industri (*Industrial Effluent Treatment System* atau IETS) - Tahap 2 (Pendekatan Proses) Kaedah Anaerob Berkesan untuk Sistem Rawatan Efluen Kelapa Sawit Kaedah Anaerob Berkesan untuk Sistem Rawatan Efluen Kelapa Sawit	
		Pemantauan air marin Alami alamku Kursus Kesedaran Kawalan Tumpahan Minyak Dan Pembersihan Pantai Negeri Pulau Pinang Laporan Pelaksanaan Pemodelan Kualiti Air Sungai Menggunakan Model Qual2k di Sungai Tok Pawang, Kedah	Kerajaan Industri Komuniti
	Pensijilan dan latihan CPD	Profesional Bertauliah dalam Pengukuran dan Penentusahan (*Certified Professional in Measurement and Verification* atau CPMV) Kursus Latihan Pengurus Tenaga yang diiktiraf (*Certified Energy Manager Training Course* atau EMTC) Pengurus Tenaga Elektrik Berdaftar (REEM) Energy Management Gold Standard (EMGS): Kursus Latihan Jurutaksir Dalaman Kursus Latihan Juruaudit Tenaga (EATC) Latihan Juruaudit Tenaga yang diiktiraf (*Certified Energy Auditor* atau CEA) Kursus Pengurusan Tenaga AEMAS (AEMC) Pemuliharaan Tenaga bagi Sistem Penyaman Udara Garis Panduan Pengurus Tenaga Profesional (PEM) Adakah kita telah melakukan yang terbaik untuk menjimatkan tenaga elektrik? Pengurusan Tenaga & Air	Kakitangan Perniagaan/Industri Akademia

Agensi	Program	Perincian	Pelibatan
		Pengarah, Pengarah Urusan, Ketua Jabatan, Pengurus, Penolong Pengurus, Jurutera, Penyelia, Jurujaga (*Chargeman*), Juruteknik, Kontraktor Penyenggaraan dan Usahawan Program ini bertujuan membantu organisasi mengurus penggunaan tenaga dan air secara berkesan dengan mewujudkan Jawatankuasa Pengurusan Utiliti (JPU). JPU ini memainkan peranan yang penting dalam menjalankan aktiviti pengurusan tenaga seperti mewujudkan dasar tenaga, jawatankuasa pengurusan tenaga, merangka aktiviti penjimatan tenaga, membangunkan prosedur kerja dan lain lain	
Indah Water Konsortium	Latihan teknikal	1. Asas Pengurusan Projek 2. Asas Pengurusan Kontrak 3. Pengurusan Pembinaan 4. Pengenalan Obligasi Alam Sekitar dan Perubahan Iklim 5. Pengenalan Modul Penurasan-Pencarian Kegagalan Reka Bentuk dan Penyelesaian Masalah- Asas 6. Pencarian Kegagalan dan Penyelesaian Masalah- Pertengahan 7. Peralatan dan Kawalan Pengurusan Kerja Mekanikal & Elektrik 8. Tenaga Boleh Diperbaharui dan Sistem Perlindungan Lonjakan Kecekapan Tenaga 9. Modul Rawatan 1 dan 2: Pengenalan Kumbahan 10. Keperluan Pengolahan Operasi & Penyelenggaraan dan Proses Pemantauan dan Kawalan 11. Modul Rawatan 3: Reka bentuk Stp 12. Modul Rawatan dan Penilaian Audit 4: Teknik Mikroskopik Untuk 13. Pengaktifan Diagnosis Enap Cemar dan Proses Rawatan Modul 5: Pengurusan Enap Cemar untuk Loji Kendalian Manusia 14. Kesedaran Ergonomik 15. Strategi/Teknologi Penyelenggaraan Peralatan 16. Stesen Pam Pembetung- Operasi & Penyelenggaraan	Kakitangan Perniagaan/Industri
		1. Garis Panduan Pembetungan Industri di Malaysia - Perancangan, Reka Bentuk dan Operasi 2. Kaedah Pengukuran Standard Kejuruteraan Awam Malaysia (*Malaysia Civil Engineering Standard Method of Measurement* atau MyCESMM) PENSIJILAN CIDB 3. Rangka Kerja Pengurusan Risiko 4. HAZOPS untuk sistem pembetungan 5. Penilaian Kesan Alam Sekitar (*Environmental Impact Assessment* atau EIA) UNTUK Sistem Pembetungan Pengurus Pembinaan Pembetungan: CIDB (MODUL A: PENGURUSAN) PENSIJILAN CIDB	Kakitangan Perniagaan/Industri

Agensi	Program	Perincian	Pelibatan
		1. Pembinaan Loji Rawatan Kumbahan 2. Pembinaan Pembetung 3. Pemulihan Pembetung Sambungan Hartanah 4. Reka Bentuk Pam Permbetung 5. Tenaga Hidraulik dan Rintangan Aliran dalam Reka bentuk Pam Pembetung dam Sistem Pengepaman 6. Penyahairan dan Pelupusan Enap Cemar 7. Pengenalan Reka Bentuk Mekanikal dan Elektrik untuk Sistem Pembetungan 8. Pengujian dan Pentauliahan Sistem Pembetungan Pengurus Pembinaan Pembetungan : CIDB (Modul D : Awam & Struktur) Pensijilan CIDB	Kakitangan Perniagaan/Industri
		1. Kerja Penyahenapcemaran dan Kenali Tangki Anda 2. Pengendalian dan Penyelenggaraan Kenderaan Pembersih Pembetung dan Jet Air 3. Pengendalian dan Penyelenggaraan Sistem Filem Tetap Unit Penyahairan Berjentera 4. Pengenalan Operasi Loji Rawatan-Kemasukan Baharu 5. Pengenalan Pengendalian dan Penyelenggaraan Sistem Pembetungan 6. Orang yang Dibenarkan Masuk/Orang yang Menjaga (Authorised Entry/Stand-By Person atau AE/SP) oleh NIOSH (Diiktiraf) 7. Orang yang Dibenarkan Masuk/Orang yang Menjaga (AE/SP) oleh NIOSH (Latihan Semula) (Diiktiraf) 8. Penguji Gas Diberi kuasa (*Authorized Gas Tester* atau AGTES) 9. Peringatan Penguji Gas Diberi kuasa (*Authorized Gas Tester Refresher* atau AGTESR) 10. Pengenalpastian Bahaya, Penilaian Risiko & Pengawalan Risiko dan Pemeriksaan Tempat Kerja (*Hazard Identification Risk Assessment & Risk Control & Workplace Inspection* atau Hirarc-Wi) 11. Pelaporan Kemalangan dan Penyiasatan 12. Sistem Pembetung Hampagas 13. Pengenalan Peralatan/ Paip dan Injap STP 14. Hidraulik Asas Loji Rawatan Kumbahan 15. Sistem dan Aplikasi Pengukuran Aliran (Tahap 3) 16. Sistem Pengudaraan Lengkap 17. Pengukuran Di Tapak dan Pengujian Parameter Kawalan Proses 18. Penyelesaian Masalah dan Kawalan Proses untuk Rawatan Kumbahan 19. Pengenalan Reka Bentuk Pengurusan Enap Cemar 20. Tenaga Boleh Diperbaharui dan Kecekapan Tenaga/ Pengoptimuman Proses dan Penjimatan Tenaga 21. Teknik Pensampelan Kumbahan dan Rekod (Tahap 2) 22. Pensampelan untuk Tapak Pelupusan Enap Cemar 23. Penyelenggaraan Rangkaian Pembetung	Kakitangan Perniagaan/Industri

Agensi	Program	Perincian	Pelibatan
		24. Pengendalian Penjujukan Reaktor Kelompok (*Sequencing Batch Reactor* atau Sbr), Jam CPD (Eimas) 25. Sistem Nutrien Biologi, Jam CPD (Eimas) 26. Pengelasan Keadaan Televisyen Litar Tertutup Kumbahan 27. Latihan Pemuliharaan Saluran Paip 28. Pengurus Pembinaan Pembetungan : Cidb (Modul B : Konsep Proses Rawatan) Pensijilan CIDB Pengurus Pembinaan Pembetungan : CIDB (Modul C : Mekanikal & Elektrik) Pensijilan Cidb	
Jabatan Pengairan dan Saliran Malaysia (JPS)		1. Pelan Kawalan Hakisan Dan Kelodak (ESCP) 2. Pengujian Sistem Pam 3. Asas Cerapan Data Menggunakan Kenderaan Tanpa Pemandu (UAV/USV) 4. Pengenalan Permohonan Projek Pembangunan RMK-12 Dan Pemantauan Kemajuan Kewangan Projek 5. Keselamatan Empangan 6. Reka Bentuk Sistem Pintu Air 7. Pembangunan Koridor Sungai 8. Pendaftaran Komponen Aset Tak Alih 9. Penilaian Tender Kerja 10. Pengurusan Sistem Pengairan 11. Penghasilan Slaid Pembentangan menggunakan Microsoft Power Point 12. Pemahaman Reka bentuk Sistem Kuasa Hidraulik untuk Pam Selam JPS 13. MyMesyuarat 14. Penyiasatan Tanah Dan Interpretasi Data 15. Warga Sihat Aset Jabatan 16. Pengurusan Kenderaan Kerajaan 17. Pengurusan Garis Pantai Bersepadu ISMP Dan Akta Pelantar Benua 18. Hakisan Pantai dan Pemuliharaan Muara Sungai 19. Pemantapan Integriti Dalam Perkhidmatan Awam	Kakitangan
	JPS dalam komuniti		Kerajaan Komuniti Industri
Pusat Alam Sekitar Global (*Global Environmental Centre* atau GEC)	GEC - MODUL PENJAGAAN SUNGAI 2019 GEC - Kad Laporan Sungai Buku Kecil GEC - Program Renjer SUNGAI GEC - MODUL PEMULIHARAAN AIR RENJER SUNGAI (SEKOLAH) 2016 Poster GEC - Apa yang telah anda BUANG hari ini? Brosur GEC - Pemantauan dan Pengelasan Kualiti Air Sungai – dipermudahkan- Poster GEC - Pengauditan Air		Kerajaan Komuniti Industri Akademia

Agensi	Program	Perincian	Pelibatan
	GEC- Kad Laporan Sungai Poster GEC – Renjer sungai, Sungai Klang Buku Kecil GEC – Pengauditan Sungai 'mari kita kenali sungai kita!' *River of Life* (Sungai Nadi Kehidupan) Sekretariat ASEAN dan GEC - Tanah gambut dan Perubahan Iklim di Asia Tenggara GEC - Gambut seumur hidup? Tanah gambut & penyesuaian perubahan iklim GEC – Kad laporan tasik GEC – Hutan Bakau, Kuala Gula, Perak GEC - Kad Laporan Sungai Sekretariat ASEAN dan GEC – Usaha Serantau ASEAN Menangani Kemerosotan Tanah Gambut di Asia Tenggara Poster GEC –Asia Tenggara yang berapi-api - Sumber, kehidupan, masa depan kita di bawah ancaman - GEC – Pemantauan biologi -pernahkah anda terfikir apa yang hidup di dalam sungai? GEC – Buku Akaun Bank Kitar Semula SMART RANGER GEC – Tsunami dan Tanah Bencah Pantai – Syor untuk Tindakan GEC – Penilaian ke atas tanah gambut, kepelbagaian biologi dan perubahan iklim –laporan utama- GEC – Penilaian ke atas tanah gambut, kepelbagaian biologi dan perubahan iklim -dapatan interim utama berkaitan dengan perubahan iklim - GEC – Penilaian ke atas tanah gambut, kepelbagaian biologi dan perubahan iklim - ringkasan eksekutif ASEAN dan GEC – Strategi Pengurusan Tanah Gambut ASEAN ASEAN dan GEC – Inisiatif Pengurusan Tanah Gambut ASEAN Projek Hutan Tanah Gambut ASEAN (APFP) – Pemulihan dan Penggunaan Mampan Hutan Tanah Gambut Asia Tenggara GEC - Modul Renjer Hutan Tanah Gambut GEC – Hutan Paya Laut Manjung Selatan – Pokok Bakau Manjung Selatan, Kampung Nelayan		

Agensi	Program	Perincian	Pelibatan
	GEC – Sungai Nadi Kehidupan "Asingkan Sisa Pepejal" GEC – Sungai Nadi Kehidupan - Program Jangkauan Awam Fasa 5 GEC – Sungai Nadi Kehidupan - Program Jangkauan Awam GEC – Gegantung 2017 tentang Komuniti Seempat GEC – Gegantung 2017 tentang Institusi Pendidikan GEC – Gegantung 2017 tentang Sisa pepejal GEC – Sisa Pepejal Industri 2017 GEC – Gegantung tentang Amalan Pengurusan Alam Sekitar Terbaik: Apakah yang boleh kita lakukan GEC – Gegantung Sungai Nadi Kehidupan "Aktiviti Komuniti" Risalah GEC – Sahabat Hutan Bakau Kuala Gula GEC – Program Jangkauan Awam Sungai Nadi Kehidupan GEC – Sahabat Hutan Gambut Selangor Risalah GEC– Pokok Bakau Manjung Selatan Poster GEC - Petua Penjimatan Air Poster GEC - Sungai Nadi Kehidupan –Program Jangkauan Awam (POP) Poster GEC - Cara hidup 4R, 2C		
WWF- Malaysia	Kejayaan Acara WWF- Malaysia Waktu Bumi WWF- Reka Bentuk Poster Waktu Bumi WWF-Pendidikan untuk Pembangunan Mampan Program Marin Skim Kerjasama Pemuliharaan- Universiti Putra Malaysia (UPM): Penuaian air hujan dengan sekolah di Melaka. Pemuliharaan Daratan Semenanjung Malaysia WWF – Program Pasaran Mampan	Celcom, Samsonite, Salesworks dan SG Global Support Services, serta Waktu Bumi di Pulau Pinang kolaborator Yes Media dan Santa Fe, beserta Waktu Bumi di Kedah kolaborator Alor Setar LM Bikers Club, Aman Central dan Happy Star Entertainment Production Sdn Bhd. One Planet City Challenge: Maju ke arah masa hadapan yang mesra iklim. Melibatkan pemimpin muda dalam kemampanan alam sekitar. Pendidikan untuk pembangunan mampan platform e-pembelajaran Pasukan petugas hidupan liar Sabah untuk perdagangan haram mengurangkan perdagangan telur dan pemburuan haram penyu Program Pemuliharaan Daratan Semenanjung Malaysia (*Malaysia Terrestrial Conservation* atau PMTC) merangkumi tiga landskap dan berusaha untuk memastikan bahawa hutan, hidupan liar dan ekosistem air tawar Semenanjung Malaysia dihargai, dipelihara dan diurus dengan mampan untuk manfaat jangka panjang bagi manusia dan alam semula jadi.	

5.1.2. Tadbir Urus – Arahan Rangka Kerja Air dan Program Pembinaan Keupayaan

Arahan Rangka Kerja Air daripada Perspektif Tadbir Urus (EU, 2019)

Laporan Suruhanjaya Eropah

- Undang-undang EU mempunyai kesan positif: Rawatan Air Sisa Bandar, Nitrat, dan Arahan Pelepasan Industri, Arahan Air Minum (DWD) dan Nitrat, dan undang-undang EU berkenaan dengan bahan kimia

- Tadbir urus yang sesuai pada peringkat lembangan sungai; rundingan pihak berkepentingan, analisis ciri Daerah Lembangan Sungai (*River Basin District* atau RBD) (semakan impak aktiviti manusia dan analisis ekonomi tentang penggunaan air).

- Arahan Air Bawah Tanah melengkapkan WFD, mengenal pasti jurang untuk status tekanan individu dan badan air yang lebih baik.

- Dasar Pertanian Bersama (*Common Agriculture Policy* atau CAP) bagi mengawal impak daripada pertanian, keperluan wajib untuk petani.

- Menaik taraf dasar harga air; langkah-langkah seperti menakrifkan perkhidmatan air, mengira kos kewangan, pemeteran, menjalankan analisis ekonomi serta menilai kos alam sekitar dan sumber apabila mengira jumlah kos pemulihan untuk perkhidmatan air.

- Kawasan dilindungi untuk air minum dan kawasan alam semula jadi yang dilindungi; memastikan prinsip pencemar yang membayar dan langkah berjaga-jaga.

- Rancangan pengurusan risiko banjir (*Flood risk management plans* atau FRMP); memasukkan banjir sebagai risiko utama dalam penilaian risiko negara, negeri ahli menggunakan analisis kos-faedah (*cost-benefit analysis* atau CBA).

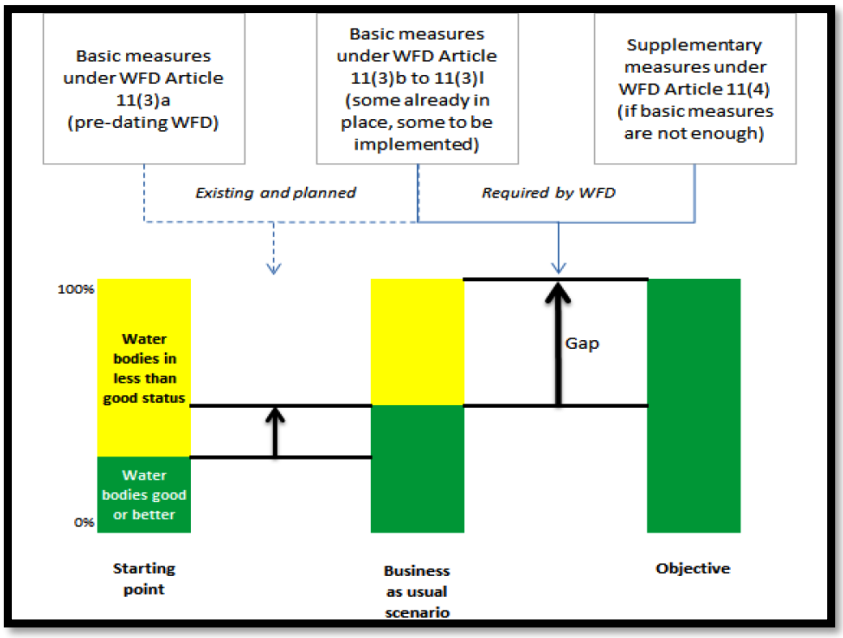

Rajah 83 Ilustrasi ringkas bagi proses mengenal pasti dan memenuhi jurang antara perniagaan seperti biasa dan objektif status baik bagi air 2015 (EC, 2015)

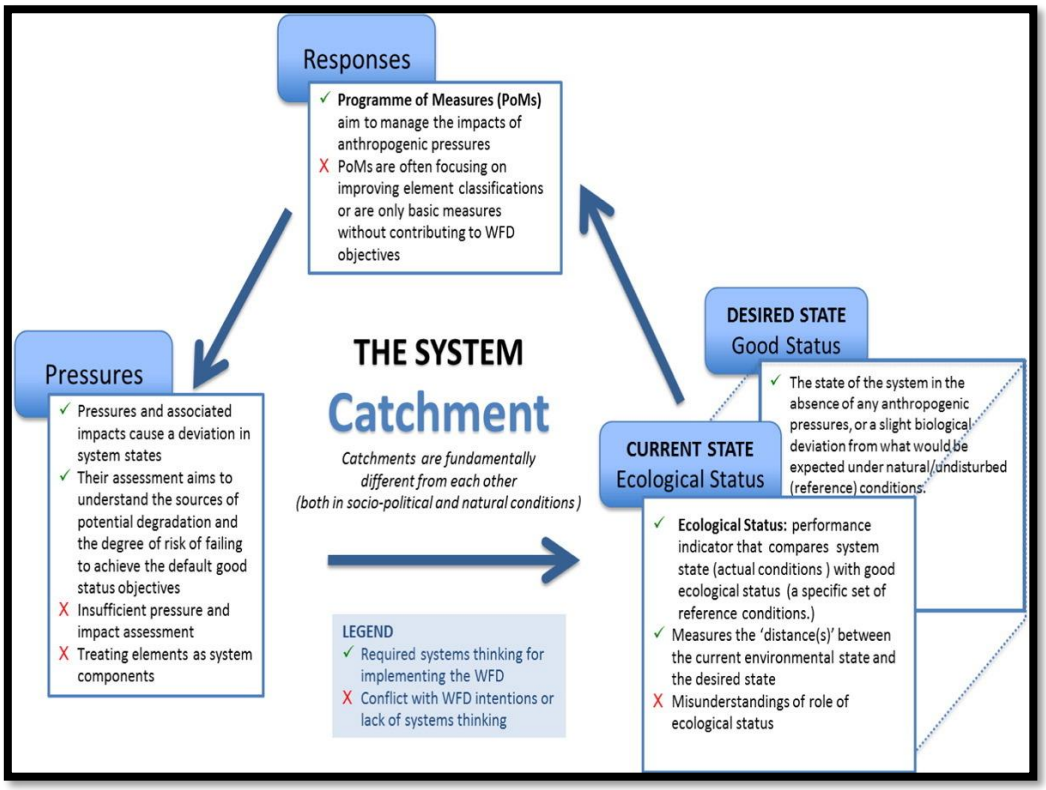

Rajah 84 Arahan Rangka Kerja Air EU: Daripada jangkaan terbaik kepada masalah pelaksanaan (Voulvoulis *et. al.*, 2017)

Gambaran Keseluruhan Eropah – Rancangan Pengurusan Lembangan Sungai

- Republik Czech, Finland, Croatia, Itali, Luxembourg, Latvia, Malta serta Poland dan secara besar-besaran, Sepanyol menggunakan Standard Kualiti Alam Sekitar

(*Environmental Quality Standards* atau EQS) yang dibangunkan di bawah Pelaksanaan Bersama.

- ***Strategi***
    - Status kimia air permukaan yang baik; kepekatan pencemar tidak boleh melebihi standard kualiti alam sekitar yang dinyatakan dalam Arahan Standard Kualiti Alam Sekitar.
    - Teknik pengumpulan dan penilaian pakar; untuk pengelasan jasad air.
    - Sebahagian besar Negeri Ahli memantau semua Bahan Utama yang dikenal pasti sebagai buangan yang dilepaskan ke dalam RBD mereka.

- ***Pemantauan dan Penilaian Status Kimia Air Bawah Tanah***
    - Tapak pemantauan yang mencukupi hendaklah dipilih untuk jasad yang dikenal pasti sebagai berisiko dan jasad yang merentasi sempadan Negeri Ahli.

- ***Program Pencegahan (Programmes of Measures atau PoMs)***
    - Relevant actions for extending metering, water abstraction controls, reviewing licences and improved water abstraction datasets. Tindakan berkaitan untuk meluaskan pemeteran, mengawal pengabstrakan air, menyemak lesen dan menambah baik set data pengabstrakan air.
    - Penilaian jurang ke atas tekanan pertanian untuk mencapai sasaran WFD.
    - Menguatkuasakan pengawalan titik sumber pelepasan air sisa, operasi pelepasan air sisa, larangan pelepasan terus ke air bawah tanah, pelupusan pencemaran bahan utama.
    - Jenis Operasi Utama untuk menangani tekanan hidromorfologi yang ketara (tangga ikan, pembuangan struktur).
    - Harga insentif, pemulihan kos dan penggunaan prinsip pencemar yang membayar.
    - Metodologi untuk mengira kos aktiviti penggunaan air seperti penjanaan hidrokuasa, navigasi dan perlindungan banjir atau pengabstrakan kendiri untuk tujuan saliran dan industri.
    - Penilaian kualiti air minum melalui Arahan Air Minum oleh WFD.

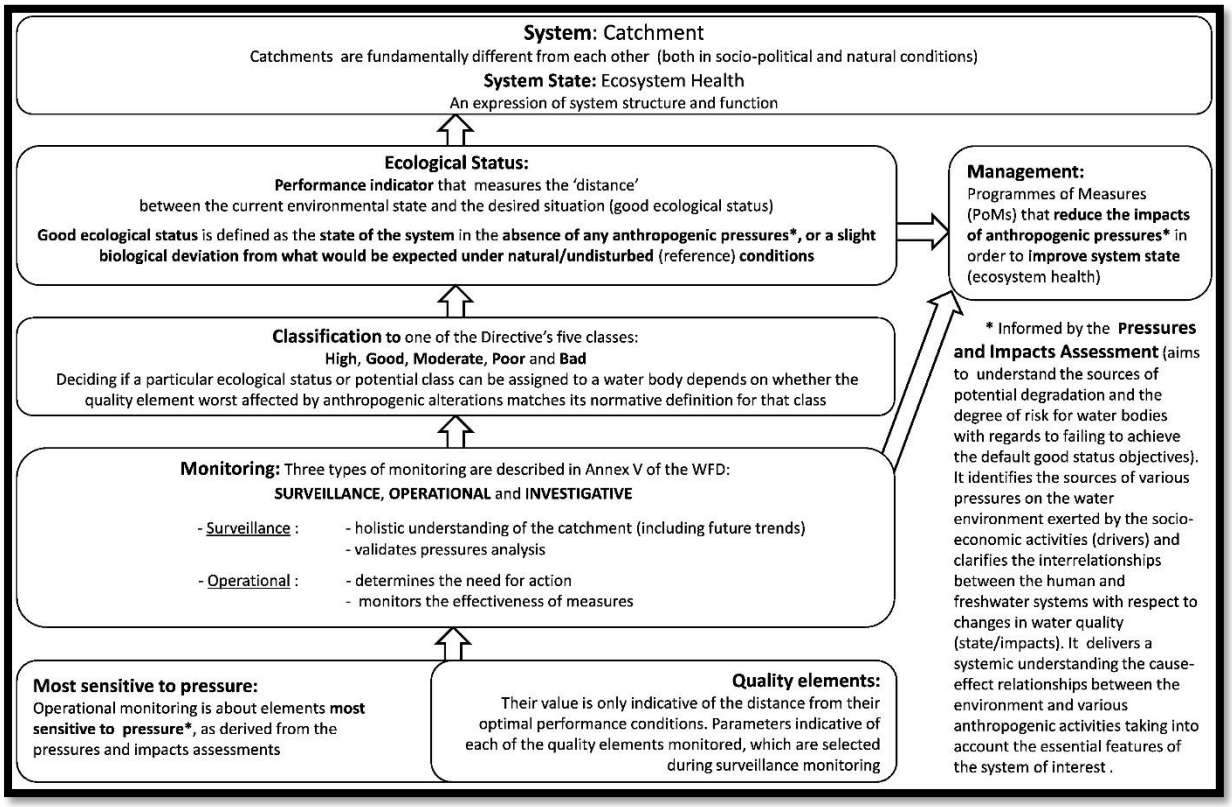

Rajah 85 Arahan Rangka Kerja Air dari segi pemikiran sistem (Voulvoulis *et. al*., 2017)

Jadual 208 Program dan Aktiviti Peningkatan Kesedaran, Sokongan dan Pembinaan Keupayaan berkaitan dengan IWRM di Malaysia

No. Sl.	Tema	Contoh Program/Aktiviti
1.	**Peningkatan Kesedaran**	• Kempen "Cintailah Sungai Kita" (JPS sejak 1993) • Program "Wira Alam" (JAS 1998) • Rundingan negara tentang pemetaan dan visi sektor air (MyWP 1999) • Rundingan negara "Daripada Visi kepada Tindakan" (MyWP 2000) • Rundingan negara tentang analisis jantina dalam sektor air (MyWP 2000) • Rundingan negara ke arah merealisasikan Visi Air Negara (MyWP, ESCAP dan FAO 2000) • Persidangan Kebangsaan bagi Pengurusan Lembangan Sungai Mampan (MyWP 2000) • Program Air untuk Kehidupan (WWF 2002) • Bengkel Perancangan dan Pengurusan Strategik Sumber Air (MyWP 2003) • Dialog Kebangsaan tentang Tadbir Urus Air Berkesan (MyWP 2003) • Dialog Kebangsaan tentang Air untuk Makanan dan Alam Sekitar (MyWP 2004) • Dialog Kebangsaan tentang Pembiayaan Air (MyWP 2005) • Dialog tentang Jantina dan IWRM (MyWP 2007) • Dialog tentang Agenda IWRM dalam Rancangan Malaysia Ke-9: Pelaksanaan Rancangan (MyWP 2007) • Dialog IWRM bersama NGO Malaysia (MyWP 2007) • Ceramah Teknikal tentang Isu Berkaitan Air (UNESCO-IHP Malaysia, DID dan MHS sejak 2009 - kini) • Sambutan Hari Air Sedunia (UNESCO-IHP Malaysia, DID, NRE sejak 2009 - kini) • Dialog Meja Bulat tentang Hala Tuju Penyelidikan IWRM Ke Arah Pembangunan dan Pengurusan Lembangan Sungai Mampan di Malaysia (UKM 2009) • Simposium tentang Mengharmonikan Pertimbangan Alam Sekitar dengan Potensi Pembangunan Lembangan Sungai Mampan (LESTARI-UKM dan UNESCO 2010) • Dialog Pihak Berkepentingan tentang Sistem Sokongan Keputusan IRBM Langat (UKM 2010) • Kempen, Pameran dan Pertandingan Penjimatan Air (LESTARI-UKM 2010) • Sambutan Hari Sungai Sedunia (UNESCO-IHP Malaysia dan DID 2011) • Mempromosikan Gaya Hidup Hijau kepada Komuniti yang Lebih Luas (UKM 2011-2012) • Program Penjagaan Sungai (GEC sejak 2012) • Forum Sungai Kebangsaan (NRE, DID, GEC dan GAB Foundation 2012) • Program Jangkauan Awam bagi Sungai untuk Kehidupan (DID dan GEC 2012 hingga kini) • Dialog Meja Bulat bersama Komuniti Kampus tentang Pengurusan Sumber Air (UKM 2012) • Pengurusan Sumber Air dan Lembangan Sungai Bersepadu: Perkongsian Pengalaman di Peringkat Dunia (LESTARI-UKM dan UNESCO 2012) • Program Alam Sekitar, Ekosistem dan Pendidikan (3EP) & Komuniti Sihat Ekosistem Sihat (HCHE) (PPj dan LESTARI-UKM 2013 – kini) • Kempen Pembersihan Sungai (LESTARI-UKM, Canon, UNESCO-IHP Malaysia 2013) • Forum Pengurusan Sumber Air Malaysia (MyWRM) (MyWP, DID, NRE ASM, NAHRIM, LESTARI-UKM, MyCWP dan LUAS 2013-2015) • Program Kesedaran Sungai, Air dan Alam Sekitar (WWP 2013) • Perbincangan Kumpulan Tertumpu dengan Komuniti untuk Akses Maklumat Air (UKM 2013)

No. Sl.	Tema	Contoh Program/Aktiviti
		• Bengkel Rundingan Pihak Berkepentingan dengan Komuniti Langat (UKM 2014) • Program Kesedaran dan Pendidikan Sungai (WWP dan Salcon Berhad 2014–2015) • Karnival Akses Maklumat Air "Air: Kenal untuk Cinta" (UKM dan MPKj 2014) • Program Pemuliharaan Air dan Alam Sekitar untuk Sekolah di Malaysia (HSBC dan GEC 2014 –2017) • Forum Kebangsaan tentang Sains Kemampanan dalam Pengurusan Lembangan Air (UKM 2014) • Bengkel tentang Lapangan Demonstrasi Sains Kemampanan: Rangka Kerja Tindakan "Kemampanan Air dan Alam Sekitar di Langkawi" (LESTARI-UKM dan Pejabat UNESCO Jakarta 2015) • Dialog Hari Air Negara Sedunia tentang Air dan Pekerjaan (LESTARI-UKM, UNESCO-IHP Malaysia dan DID 2016)
2.	**Sokongan**	• Penubuhan Majlis Sumber Air Negara (NWRC 1998) • Visi Air Negara dan penubuhan organisasi pengurusan sumber air tahap tertinggi di Selangor dan Sabah (LUAS dan SWRE 1999/2000) • Menjalankan pelbagai Projek Penyelidikan dan Pembangunan (P&P) berkaitan IWRM & tumpuan khas kepada Kesihatan Ekosistem di Lembangan Sungai Langat (LESTARI-UKM sejak 1999 – kini) • Manual Pengurusan Air Hujan Bandar untuk Malaysia (MSMA) Edisi 1 (DID 2001) • Penubuhan MyToolbox (MyWP 2001) • Projek pembetungan negara dan pelan strategik negara untuk pengurusan sisa pepejal (2002) • Kajian Kebangsaan tentang Pelaksanaan Berkesan IWRM di Malaysia (2005) • Akta Industri Perkhidmatan Air dan penubuhan Suruhanjaya Perkhidmatan Air Negara (2007) • Penubuhan Kumpulan Penyelidikan Pengurusan Sumber Air Bersepadu di UKM (UKM 2007) • Pelaksanaan projek perintis IWRM BMP (2009) • Menyemak semula dan mengemas kini Kajian Sumber Air Negara 1982 (2009/2010) • Dasar Sumber Air Negara (NRE 2012) • Manual Pengurusan Air Hujan Bandar di Malaysia (MSMA) Edisi Ke-2 (DID 2012)
3.	**Pembinaan keupayaan**	• Kursus Pendidikan Tak Formal: Kajian berkaitan Pengurusan Air dan Lembangan Sungai ditawarkan di pelbagai fakulti dan institut di UKM serta dalam subjek kokurikulum (UKM 2000 – kini) • Bengkel latihan kebangsaan untuk memperkenalkan *GWP ToolBox* dan melatih rakyat Malaysia dalam membangunkan kajian kes IWRM (MyWP 2002–2009) • Kursus Pendidikan Formal: Sarjana Sains Alam Sekitar (IWRM) di Open University of Malaysia (OUM 2005–2010) • Kursus Latihan IWRM untuk eksekutif kanan di sektor awam (MyWP dan MyCapNet 2005) • Kursus latihan tentang pengurusan dan penilaian sungai berasaskan komuniti (GEC 2005) • Program latihan untuk agensi kerajaan dan pemimpin komuniti tentang pengurusan dan penilaian sungai berasaskan komuniti (GEC 2006–2008) • Latihan Renjer SMART (*Start Managing All Resources Today*- Mula Uruskan Semua Sumber Hari Ini) (GEC sejak 2008-kini) • Apakah yang boleh saya lakukan, MyIWRM? Membangunkan Keupayaan untuk Pelaksanaan Praktikal Pengurusan Sumber Air Bersepadu di Malaysia (LESTARI-UKM dan CapNet 2007–2010)

No. Sl.	Tema	Contoh Program/Aktiviti
		• Membangunkan Keupayaan NGO untuk Pelaksanaan Praktikal Pengurusan Sumber Air Bersepadu di Malaysia (LESTARI-UKM, MyCapNet, CapNet, MyWP, WWF dan MENGOs 2008) • Membangunkan Keupayaan Akademia untuk Pelaksanaan Praktikal Pengurusan Sumber Air Bersepadu di Malaysia (LESTARI-UKM, MyCapNet, CapNet, MyWP, WWF dan MENGOs 2009) • Bengkel Latihan tentang IWRM di Lembangan Sungai (MyWP 2009) • Siri Program Pemantauan Air untuk Pemimpin Muda (UNESCO-IHP Malaysia dan rakan kongsi sejak 2009 – kini) • Latihan Renjer SUNGAI (GEC dan DID sejak 2009 – kini) • Melatih Tenaga Pengajar untuk pelibatan Komuniti dalam Pengurusan Sungai di bawah Program DID 1 Negeri 1 Sungai (GEC dan DID sejak 2009 – kini) • Bengkel audit sungai (GEC sejak 2009 – kini) • Bengkel audit air (GEC sejak 2010 – kini) • Membangunkan Keupayaan Pegawai Kerajaan untuk Pelaksanaan Praktikal Pengurusan Sumber Air Bersepadu di Malaysia (LESTARI-UKM dan UNESCO-IHP Malaysia 2010) • Bengkel Air dan Media: Bangkit Menyahut Cabaran (LESTARI-UKM dan UNESCO-IHP Malaysia 2011) • Kursus Melatih Tenaga Pengajar: Menguruskan Pencemaran Air (LESTARI-UKM, MyWP dan GEC 2012) • Kursus Melatih Tenaga Pengajar: Perkhidmatan Ekosistem dan Pengurusan Sumber Air Bersepadu (GEC, MyWP dan LESTARI-UKM 2012) • Bengkel Pembelajaran untuk Perubahan: Pendidikan untuk Pembangunan Mampan di Malaysia (LESTARI-UKM, Gotland University, GAP, UNESCO-IHP Malaysia 2012) • Kursus Pendek tentang Rancangan Pengurusan Lembangan Tasik Bersepadu (PPj, MWA dan NAHRIM 2013–2015) • Bengkel Penilaian Keperluan Latihan untuk Pendidikan Air (LESTARI-UKM, GWP, MyWP, UPM dan EcoKnights 2014) • Kursus Latihan *Water Footprint* Asia Tenggara (SEA) (UNESCO-IHP Malaysia, UNESCO Jakarta, WFN, MyCDNet, LESTARI 2015) • Melatih Tenaga Pengajar tentang Keselamatan Air dan Perancangan Keselamatan (MyCDNet, ASM dan DID 2015) • Melatih Tenaga Pengajar tentang Sanitasi dan Air Mampan (MyCDNet dan IWK 2015) • Bengkel tentang Kejayaan dan Iktibar Pengurusan Sumber Air Bersepadu: Kajian Kes di Malaysia (LESTARI-UKM, GWP, MyWP dan HTCKL 2015)

5.1.3. Maklumat- Sistem Maklumat Lembangan dan Pemantauan

Pengurusan Ekosistem Air mengikut Model 8i

Pengurusan air dari perspektif AACB dan PPP telah mengalami tekanan yang ketara daripada pelbagai dimensi, mengambil kira aspek alam sekitar, ekonomi dan sosiobudaya. Oleh itu, pengurusan air, iaitu air sebagai sumber semula jadi dan air sebagai punca pendapatan harus diketengahkan daripada keseluruhan perspektif pengurusan ekosistem air bagi sektor ekonomi dinamik untuk menyumbang dalam pembangunan mampan dengan ketara (Rajah 4). Justeru itu, isu AACB dan PPP boleh disusun di bawah setiap komponen model 8i untuk mempercepat pelaksanaan IWRM. Jadual 5 menerangkan strategi pelan hala tuju AACB WST 2040 oleh sektor kerajaan mengikut model 8i pengurusan ekosistem keseluruhan.

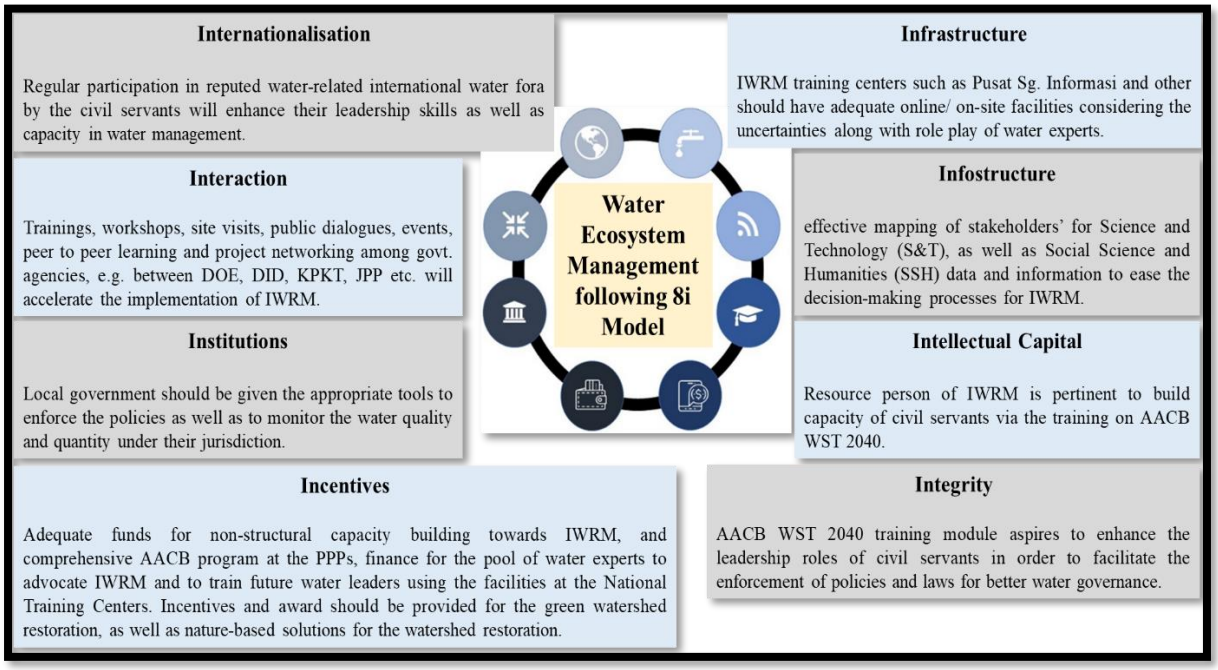

Rajah 86 Model 8i untuk pengurusan ekosistem air

i. Infrastruktur

Pusat latihan IWRM seperti Pusat Informasi Sungai dan lain-lain perlu mempunyai kemudahan dalam talian/di lapangan yang mencukupi dengan mengambil kira ketakpastian. Oleh itu, sokongan yang mencukupi diperlukan untuk IWRM oleh penjawat awam melalui ToT menggunakan program latihan AACB. Memandangkan ketakpastian seperti bencana buatan manusia dan semula jadi termasuklah pandemik Covid-19, seharusnya terdapat kedua-dua main peranan pakar air secara dalam talian dan di lapangan pusat latihan, dan di PPP untuk meningkatkan kemahiran kerajaan tempatan dalam proses membuat keputusan bagi IWRM.

ii. Infostruktur

IWRM perlu mempunyai rangka kerja perkongsian data bersepadu dan menyeluruh untuk mempercepat pelaksanaannya di Malaysia. Oleh itu, untuk memastikan aliran data dan

maklumat yang boleh dipercayai daripada agensi berkaitan kepada kerajaan tempatan bagi IWRM, seharusnya terdapat pemetaan berkesan untuk data dan maklumat pihak berkepentingan bagi Sains & Teknologi (S&T), serta Sains Sosial dan Kemanusiaan (SSH) untuk memudahkan proses membuat keputusan bagi IWRM. Selain itu, menubuhkan dan mempromosikan platform bersama untuk pegawai kerajaan hendaklah memasukkan semua pihak berkepentingan yang berkaitan bagi IWRM. Pembangunan laman web/audio siar bersama, menubuhkan atau mempromosikan Pusat Penjagaan Sungai berasaskan komuniti, jerayawara di seluruh negara, pusat komuniti tempatan sedia ada, mengenal pasti kejayaan NGO/CBO sebagai juara tempatan IRBM dan pelatih serta sebagainya akan menjadi berguna untuk berkongsi maklumat berkaitan IWRM IRBM & WST2040.

RDCI berterusan (iaitu penyelidikan, pembangunan, pengkomersilan dan inovasi) untuk Bank Data Bersepadu Negara akan menjadi pemacu utama bagi mempercepat pelaksanaan IWRM. RDCI akan memudahkan proses membuat keputusan masa nyata oleh penjawat awam dengan berkesan terutamanya pada peringkat tempatan untuk menggalakkan proses membuat keputusan dengan pantas. Dalam hal ini, pemetaan pihak berkepentingan, siri dialog dan rundingan dalam kalangan pihak berkepentingan pada peringkat persekutuan, negeri dan tempatan juga akan mewajarkan penggunaan data dan maklumat masa nyata yang diperoleh daripada RDCI bagi IWRM.

iii. Input Intelek

Pakar rujuk IWRM adalah sangat penting untuk membangunkan keupayaan penjawat awam melalui latihan AACB WST. Pakar rujuk ini akan melatih penjawat awam menggunakan modul latihan AACB dan akan menjadi ToT. Oleh itu, penjawat awam akan menyokong IWRM dengan berkesan melalui program latihan serta akan menginstitusikan platform pelibatan awam (PPP) bagi proses membuat keputusan yang berkesan dalam IWRM. Latihan IWRM melalui program latihan AACB akan meningkatkan pelibatan penjawat awam dalam PPP untuk memudahkan proses membuat keputusan bagi IWRM. Oleh itu, melatih 154 pihak berkuasa tempatan dan 171 pegawai daerah yang akan mempunyai peranan kepimpinan proaktif akan mempercepat pelaksanaan IWRM.

Pembinaan keupayaan dan penambahbaikan berterusan penjawat awam boleh diperkukuh melalui peningkatan kemahiran komunikasi, pengetahuan penjagaan sungai, subjek alam sekitar seperti ekologi, kemahiran organisasi dan pengurusan umum serta subjek lain yang berkaitan. Latihan kemahiran insaniah untuk program jangkauan awam seperti siri bengkel, lawatan lapangan akan meningkatkan kesedaran dan keupayaan semua pihak berkepentingan: ahli politik; kakitangan kerajaan, sektor swasta serta komuniti awam/tempatan. Selain itu, meningkatkan pemahaman lembangan sungai kepada pegawai kerajaan akan berkesan melalui penghasilan bahan kesedaran untuk mendidik pegawai kerajaan tentang konsep lembangan sungai sejajar dengan IWRM, IRBM, ICZM dan sebagainya. Penambahbaikan dan promosi alamat sungai, membuat risalah ringkas, video dan lain-lain juga akan meningkatkan kesedaran penjawat awam terhadap IWRM.

iv. Integriti

Modul latihan AACB WST 2040 berhasrat untuk meningkatkan peranan kepimpinan penjawat awam bagi memudahkan penguatkuasaan dasar dan undang-undang untuk mentadbir urus air dengan lebih baik. Bagi meningkatkan keupayaan penguatkuasaan penjawat awam melalui program latihan AACB, Dato' Ir Nor Hisham bin Mohd. Ghazali, Ketua Pengarah- Jabatan Pengairan dan Saliran Malaysia telah menawarkan 164 pegawai daerah JPS untuk melatih penjawat awam bagi ToT dalam IWRM daripada perspektif pihak berkuasa pengurusan lembangan sungai bersepadu.

Modul latihan AACB juga akan mendorong penjawat awam dalam menguruskan sumber air daripada perspektif pengurangan risiko bencana untuk meminimumkan bencana akan datang berpunca daripada buatan manusia dan semula jadi. Oleh itu, bahan promosi telah dihasilkan untuk menyedarkan penjawat awam tentang bilangan kawasan tadahan air yang diwartakan bagi perlindungan, bilangan Kajian Pengurusan Lembangan Sungai Bersepadu (IRBM) yang dijalankan, % Sistem Pengurusan Imbangan Air Negara (NAWABS) untuk lembangan sungai, bilangan Rancangan Pengurusan Pantai Bersepadu yang dibangunkan, bilangan Kajian Hakisan Pantai Negara yang telah dilengkapkan, bilangan negeri yang mempunyai Program Amaran Ramalan Banjir Negara yang telah dibangunkan, bilangan Rancangan Induk Pengairan untuk bandar utama yang telah dibangunkan, bilangan kolam simpanan banjir yang dibina, dan sebagainya.

v. Insentif

Perlu ada dana yang mencukupi untuk pembinaan keupayaan tidak struktur terhadap IWRM, program AACB yang komprehensif di PPP, pembiayaan untuk kumpulan pakar air bagi menyokong IWRM dan melatih pemimpin air masa hadapan dengan menggunakan kemudahan di Pusat Latihan Negara. Insentif dan ganjaran hendaklah diberikan untuk pemulihan semula kawasan tadahan air hijau serta penyelesaian berasaskan alam semula jadi untuk pemulihan kawasan tadahan air. Insentif hijau, pensijilan dan ganjaran sepatutnya diberikan oleh kerajaan tempatan kepada PKS (iaitu perusahaan kecil dan sederhana) kerana menghadiri program Latihan AACB WST sebelum mendapatkan lesen dan pembaharuan lesen perkhidmatan air.
Dana yang berterusan daripada Persekutuan juga sangat penting untuk pemulihan dan pemulihan semula pengurusan lembangan sungai. Program latihan AACB akan meningkatkan peranan kepimpinan penjawat awam untuk pemulihan dan pemulihan semula pengurusan lembangan sungai. Dana daripada Persekutuan ialah kekuatan utama untuk mengguna pakai pendekatan ekonomi hijau bagi IWRM di Malaysia. Oleh itu, pendanaan hijau yang mencukupi bersama latihan akan mendorong penjawat awam untuk pengurusan sumber air yang mampan sambil menggunakan pendekatan ekonomi hijau seperti 'pembayaran untuk perkhidmatan ekosistem', penggunaan prinsip 'pencemar yang membayar', dan model penetapan harga yang seragam untuk sumber air dan sebagainya. Selain itu, rekreasi dan aktiviti pelancongan berasaskan air melalui program latihan AACB juga akan mendorong pihak berkuasa tempatan untuk mempromosikan penjanaan pendapatan peringkat tempatan sambil menggabungkan komuniti setempat.

vi. Institusi

Institusi seperti kerajaan tempatan adalah sangat penting untuk menguatkuasakan kaedah dan peraturan bagi IWRM. Oleh itu, kerajaan tempatan perlu diberikan alat yang sesuai untuk mengukur kualiti dan kuantiti air di bawah bidang kuasa mereka. Kerajaan tempatan juga perlu mempunyai alat/aplikasi dan mahir untuk menggunakan perisian bagi memantau kualiti dan kuantiti air bagi IWRM, sementara rakyat tempatan akan menjadi orang pertama untuk melaporkan isu air.

vii. Interaksi

Kerjasama antara agensi dan program bersama antara sektor kerajaan ialah kunci kejayaan IWRM. Kerjasama dan perkongsian pintar turut membantu membina kesalinghubungan untuk meningkatkan pengetahuan dan membantu ketersambungan antara agensi untuk mewujudkan rasa pemilikan yang baik. Inisiatif melalui latihan, bengkel praktikal dan lawatan lapangan, dialog awam, dan bengkel serta majlis, pembelajaran bersama rakan, dan rangkaian projek dalam kalangan agensi kerajaan, contohnya antara JAS, DID, KPKT, JPP dan lain-lain juga akan mempercepat pelaksanaan IWRM.

viii. Internasionalisasi (pengantarabangsaan)

Rangkaian dan kerjasama antarabangsa adalah penting untuk meningkatkan kemahiran kepimpinan pegawai kerajaan dalam IWRM melalui perkongsian ilmu dan perbandingan negara bagi IWRM. Oleh itu, Institut Penyelidikan dan Pembangunan Keupayaan Negara berusaha untuk menjalin pakatan strategik dengan pusat penyelidikan dan latihan air serantau dan antarabangsa yang terkenal untuk manfaat bersama. Selain itu, pelibatan tetap dalam forum air antarabangsa berkaitan air yang terkenal oleh penjawat awam akan meningkatkan kemahiran kepimpinan dan keupayaan mereka dalam pengurusan air.

Jadual 209 Pengurusan Sumber Air berdasarkan Model 8i oleh Sektor Kerajaan bagi AACB WST2040

Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan AACB WST2040 berdasarkan Model 8i										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Pengurusan Sumber Air dalam Model 8i									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
Infrastruktur	**Pusat latihan IWRM seperti Pusat Informasi Sungai dan lain-lain harus mempunyai kemudahan dalam talian/di tapak yang mencukupi dengan mengambil kira ketakpastian.**	• Menyokong IWRM dalam kalangan penjawat awam melalui ToT menggunakan program latihan AACB.	• Main peranan pakar air secara maya dan di tapak di pusat latihan dan PPP untuk meningkatkan kemahiran kerajaan tempatan dalam proses pembuatan keputusan berhubung dengan IWRM.	Lembangan Sungai	KASA	Kerajaan Negeri/JPS /JAS/PBT/ DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian yang dipengerusikan oleh KASA serta SEPU, pejabat JPS daerah, MSANg, JAS, PBT & DO.	**Infrastruktur**
Infostruktur	**Rangka kerja perkongsian data bersepadu dan menyeluruh untuk mempercepatkan pelaksanaan IWRM.**	• Memastikan penyaluran data dan maklumat yang boleh dipercayai daripada agensi yang berkaitan kepada kerajaan tempatan untuk IWRM.	• Pemetaan pihak berkepentingan untuk Sains dan Teknologi (S&T) serta data dan maklumat Sains Sosial dan Kemanusiaan (SSH) bagi memudahkan proses pembuatan keputusan untuk IWRM.	Peringkat Lembangan Sungai/Daerah/ Pihak Berkuasa Tempatan	KASA/KPKT/ KKM	MSANg/ JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian serta agensi lini perlu mengambil langkah yang sesuai untuk penyertaan penjawat awam dalam PPP	**Infostruktur**

Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan AACB WST2040 berdasarkan Model 8i										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Pengurusan Sumber Air dalam Model 8i									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
	Membangunkan dan mengetengahkan platform yang sama untuk pegawai kerajaan termasuk semua pihak berkepentingan	• Membangunkan laman web/audio siar yang sama untuk berkongsi maklumat berkaitan dengan IWRM, IRBM & WST2040 • Mewujudkan atau mempromosikan Pusat Penjagaan Sungai berasaskan komuniti	• Menganjurkan jerayawara di seluruh negara • Mengenal pasti pusat/tapak komuniti setempat yang sedia ada • Mengenal pasti dan melantik NGO/CBO yang berjaya sebagai pejuang dan tenaga pengajar tempatan.	Peringkat Kebangsaan serta Lembangan Sungai	KASA/KETSA/ KPKT/KKM	Kerajaan Negeri/JPS/JAS/PBT/ DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian yang dipengerusikan oleh KASA serta pejabat JPS daerah, MSANg, JAS, PBT & DO.	
	RDCI yang berterusan untuk Bank Data Bersepadu Negara untuk mempercepatkan pelaksanaan IWRM	• Memudahkan pembuatan keputusan masa nyata penjawat awam terutamanya pada peringkat tempatan.	• Pemetaan pihak berkepentingan. • Siri dialog dan perundingan dalam kalangan pihak berkepentingan peringkat persekutuan, negeri dan tempatan.	Peringkat Lembangan Sungai/Daerah/ Pihak Berkuasa Tempatan	KASA/KPKT/ KKM	MSANg/ JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian serta agensi lini perlu mengambil langkah yang sesuai untuk penyertaan penjawat awam dalam PPP	
Input Intelek	**Orang sumber rujukan IWRM untuk membina keupayaan penjawat awam melalui latihan**	• Menyokong IWRM melalui program latihan	• Melaksanakan program AACB melalui ToT berdasarkan modul latihan	Kebangsaan	KASA/KPKT/ KKM	MSANg/ JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Dibantu oleh pejabat JPS daerah serta MSANg	Modal

Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan AACB WST2040 berdasarkan Model 8i										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Pengurusan Sumber Air dalam Model 8i									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
	Penginstitusian platform penyertaan awam (PPP) bagi proses pembuatan keputusan yang berkesan berhubung dengan IWRM	• Meningkatkan penyertaan penjawat awam dalam PPP untuk memudahkan pembuatan keputusan berhubung dengan IWRM melalui program latihan AACB.	• Melatih 154 pihak berkuasa tempatan dan 171 pegawai daerah untuk peranan kepimpinan yang proaktif untuk mempercepatkan pelaksanaan IWRM.	Lembangan Sungai	KASA/KPKT/ KKM	MSANg/ JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12	Konsortium antara kementerian serta agensi lini perlu mengambil langkah yang sesuai untuk penyertaan penjawat awam dalam PPP	

Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan AACB WST2040 berdasarkan Model 8i									
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Pengurusan Sumber Air dalam Model 8i									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
	Pembinaan keupayaan dan penambahbaikan berterusan dalam kalangan penjawat awam untuk meningkatkan kemahiran komunikasi mereka, pengetahuan tentang penjagaan sungai, subjek alam sekitar seperti ekologi, kemahiran organisasi dan pengurusan am serta bidang lain dalam subjek yang berkaitan.	• Mengendalikan siri latihan dan bengkel untuk semua pihak berkepentingan: Ahli politik; kakitangan kerajaan, sektor swasta serta komuniti awam/setempat • Penyumbang dan pemudah cara melalui bantuan kepada kumpulan sasaran berhubung dengan pelbagai inisiatif setempat seperti IRBM/IWRM, penjagaan sungai, pemantauan sungai, pengurusan pencemaran dan program jangkauan di sepanjang beberapa jajaran sungai.	• Pasukan projek dalaman • Latihan kemahiran insaniah tentang jangkauan awam • Penyertaan • Menganjurkan lawatan tapak dan lawatan sambil belajar	Lembangan Sungai	KASA/KPKT/ KKM	MSANg/ JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian serta agensi lini perlu mengambil langkah yang sesuai untuk penyertaan penjawat awam dalam PPP	

Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan AACB WST2040 berdasarkan Model 8i										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Pengurusan Sumber Air dalam Model 8i									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
	Meningkatkan pemahaman tentang lembangan sungai dalam kalangan pegawai kerajaan dan orang awam	• Menyediakan bahan kesedaran untuk mendidik pegawai kerajaan dan orang awam tentang konsep lembangan sungai; IWRM & IRBM.	• Meningkatkan dan menggalakkan PERHATIAN TERHADAP SUNGAI. • Menyediakan brosur serta video ringkas dan sebagainya.	Lembangan Sungai	KASA/KPKT/ KKM	MSANg/ JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian serta agensi lini perlu mengambil langkah yang sesuai untuk penyertaan penjawat awam dalam PPP	
	Meningkatkan kesedaran terhadap IWRM	• Membangunkan modul latihan tentang program kesedaran IWRM • Latihan Tenaga Pengajar • Latihan khusus tentang penggunaan model dan alat berkaitan dengan IWRM dan IRBM	• Latihan kepada pentadbir dan pengurus air berkaitan dengan pengurusan sumber semula jadi (tanah, air, hutan dan sebagainya) • Latihan kepada kakitangan teknikal • Program kesedaran untuk kakitangan kerajaan/orang awam yang lain • Latihan tentang penggunaan dan pengurusan alat dan model berkaitan dengan IWRM dan IRBM kepada kakitangan teknikal	Kebangsaan	KASA/KPKT/ KKM	Kerajaan Negeri/JPS /JAS/PBT/ DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian yang dipengerusikan oleh KASA untuk menjalankan program latihan AACB di seluruh negara.	

Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan AACB WST2040 berdasarkan Model 8i										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Pengurusan Sumber Air dalam Model 8i									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
Integriti	**Modul latihan untuk meningkatkan peranan kepimpinan penjawat awam bagi memudahkan penguatkuasaan dasar dan undang-undang untuk tadbir urus air yang lebih baik.**	• Meningkatkan keupayaan penguatkuasaan penjawat awam melalui program latihan AACB.	• Dato' Ir. Nor Hisham bin Mohd. Ghazali, Ketua Pengarah Jabatan Pengairan dan Saliran Malaysia telah menawarkan 164 pegawai JPS daerah yang akan memberikan latihan kepada penjawat awam tentang IWRM dari perspektif pihak berkuasa pengurusan lembangan sungai bersepadu.	Peringkat Lembangan Sungai/Daerah/ Pihak Berkuasa Tempatan	KASA/KPKT/ KKM	MSANg/ JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian serta agensi lini perlu mengambil langkah yang sesuai untuk penyertaan penjawat awam dalam PPP	Integriti

Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan AACB WST2040 berdasarkan Model 8i										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Pengurusan Sumber Air dalam Model 8i									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
	Penambahbaikan dan hebahan perundangan dan peraturan utama berkaitan dengan IWRM/IRBM.	• Pihak berkuasa tempatan: Perundangan dan undang-undang kecil; • Alam sekitar: Perundangan dan peraturan berkaitan dengan perlindungan alam sekitar di Malaysia. • Air dan kumbahan: Perundangan, khususnya Akta Industri Perkhidmatan Air 2006 (Akta 655) • Sisa pepejal: Perundangan, khususnya Akta Pengurusan Sisa Pepejal dan Pembersihan Awam (Akta 672)	• Semakan semula untuk menentukan keberkesanannya dalam mencegah pencemaran sungai dan mengenal pasti apa-apa jurang dan kelemahan yang ketara untuk perhatian agensi yang berkaitan seperti DBKL, JAS, KASA dan MFT (KWP) bagi meningkatkan keberkesanan dan kecekapan serta mengelakkan apa-apa pertindanan. • Menyediakan bahan promosi tentang perkara ini dan mengedarkannya kepada kumpulan sasaran khususnya pihak berkuasa tempatan dan komuniti setempat.	Kebangsaan	KASA/KPKT/ KKM	Kerajaan Negeri/JPS /JAS/PBT/ DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian yang dipengerusikan oleh KASA serta pejabat JPS daerah, MSANg, JAS, PBT & DO.	

Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan AACB WST2040 berdasarkan Model 8i										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Pengurusan Sumber Air dalam Model 8i									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
	Pengurusan risiko bencana berkaitan air	Memotivasikan penjawat awam dalam menguruskan sumber air dari perspektif pengurangan risiko bencana untuk mengurangkan bencana pada masa depan daripada sumber buatan manusia dan semula jadi.	• Bilangan kawasan tadahan air yang diwartakan untuk perlindungan • Bilangan Kajian Pengurusan Lembangan Sungai Bersepadu (IRBM) yang dijalankan • Peratusan Sistem Pengurusan Imbangan Air Negara (NAWABS) bagi lembangan sungai	Kebangsaan	KASA/Sabah/ Sarawak	KASA/ Sabah/ Sarawak	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	Bermula RMK-11	
			• Bilangan Pelan Pengurusan Pesisir Pantai Bersepadu yang dibangunkan • Bilangan Kajian Hakisan Pantai Negara yang diselesaikan • Bilangan negeri dengan Program Ramalan dan Amaran Banjir Negara yang dibangunkan • Bilangan Pelan Induk Saliran bagi bandar utama yang dibangunkan • Bilangan kolam tadahan banjir yang dibina	Kebangsaan	KASA/ Sabah/ Sarawak	KASA/ JPS Sabah/ JPS Sarawak	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	Bermula RMK-11	

Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan AACB WST2040 berdasarkan Model 8i										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Pengurusan Sumber Air dalam Model 8i									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
Insentif	**Dana yang mencukupi untuk pembinaan keupayaan bukan struktur terhadap IWRM.**	• Melaksanakan program AACB secara menyeluruh di PPP.	• Pembiayaan untuk kumpulan pakar air bagi menyokong IWRM dan melatih pemimpin air masa hadapan dengan menggunakan kemudahan di Pusat Latihan Negara.	Kebangsaan	KASA	Kerajaan Negeri/JPS /JAS/PBT/ DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian yang dipengerusikan oleh KASA serta SEPU, pejabat JPS daerah, MSANg, JAS, PBT & DO.	Insentif
	Pemulihan kawasan tadahan hijau	• Menerima pakai penyelesaian berasaskan alam semula jadi untuk pemulihan kawasan tadahan.	• Latihan sebelum Mendapatkan Lesen Perkhidmatan Air. • Insentif Hijau serta Pensijilan dan penganugerahan.	Lembangan Sungai	KASA/KPKT/ KKM	MSANg/ JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Modul Latihan AACB akan mencadangkan sumber Data dan Maklumat yang mungkin untuk IWRM	

Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan AACB WST2040 berdasarkan Model 8i										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Pengurusan Sumber Air dalam Model 8i									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
	Pendanaan Persekutuan yang berterusan untuk pemulihan dan pembaikan pengurusan lembangan sungai	• Meningkatkan peranan kepimpinan penjawat awam untuk pemulihan dan pembaikan pengurusan lembangan sungai.	• Penilaian sumber air; • Pengurusan maklumat; • Perancangan pengurusan lembangan sungai dan zon pesisiran pantai; • Penyelidikan dan Pembangunan Air Bersepadu; • Peningkatan kesedaran, sokongan dan pembinaan keupayaan; • Pengurangan bahaya berkaitan air (seperti banjir, kemarau, tsunami, hakisan pantai dan tanah runtuh); dan • Pemulihan dan pembaikan ekosistem	Kebangsaan	KASA/ KeTSA	Semua Kerajaan Negeri	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	Pendanaan daripada OPEX tahunan dan peruntukan daripada RMK-11 dan seterusnya	
	Penggunaan pendekatan ekonomi hijau untuk IWRM	• Memberi galakan kepada penjawat awam melalui penyediaan latihan untuk pengurusan sumber air yang mampan, pada masa yang sama menggunakan pendekatan ekonomi hijau.	• Bayaran untuk perkhidmatan ekosistem	Kebangsaan	KASA	MSANg atau yang Setara	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	KASA/Pihak Berkuasa Air Negeri perlu membangunkan Model PES dan perundangan yang sesuai untuk negeri masing-masing	

Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan AACB WST2040 berdasarkan Model 8i										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Pengurusan Sumber Air dalam Model 8i									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
			• Penggunaan prinsip "pencemar yang membayar".	Kebangsaan	KASA	MSANg atau yang Setara	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	KASA/Pihak Berkuasa Air Negeri perlu membangunkan perundangan yang sesuai untuk negeri masing-masing	
			• Model Harga Seragam untuk Sumber Air	Kebangsaan	MAN dan KASA	MSANg atau yang Setara	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	KASA/Pihak Berkuasa Air Negeri perlu membangunkan Model Harga Seragam dan perundangan yang sesuai untuk negeri masing-masing	
	Rekreasi dan Pelancongan Berasaskan Air	• Memberi galakan kepada pihak berkuasa tempatan melalui penyediaan latihan untuk mempromosikan aktiviti rekreasi dan pelancongan berasaskan air bagi menjana pendapatan pada peringkat setempat.	• Produk pelancongan air • Pemuliharaan kawasan pelancongan bernilai tinggi • Menjadi tuan rumah bagi acara, pertandingan dan festival berkaitan air	Kebangsaan	KASA dan KPKT	MOTAC, KWP dan Pihak Berkuasa Tempatan	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian yang dipengerusikan oleh KASA dan KPKT serta agensi lini	

Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan AACB WST2040 berdasarkan Model 8i										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Pengurusan Sumber Air dalam Model 8i									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
	Pengurusan lembangan sungai untuk aktiviti rekreasi dan pelancongan.	Memupuk kesedaran tentang nilai air.	• Memperkukuh platform sedia ada yang telah mantap seperti: - Peningkatan Kesedaran tentang Pengurusan Sisa Plastik di Kuala Lumpur oleh Urbanice - Jawatankuasa Pelaksana Pemuliharaan Sungai-Sungai Negeri Selangor yang dipengerusikan oleh EXCO Infra - Denai Sungai Kebangsaan oleh KASA - Program Sungai dan Pantai Angkat Negeri Selangor, Program Qua-Qua oleh LUAS - Program Satu Daerah Satu Sungai Majlis Sumber Air Negeri (MSANg)	Lembangan Sungai	KASA/KPKT/ KKM	MSANg/ JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian serta agensi lini perlu mengambil langkah yang sesuai untuk penyertaan penjawat awam dalam PPP	

Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan AACB WST2040 berdasarkan Model 8i										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Pengurusan Sumber Air dalam Model 8i									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
Institusi	**Kerajaan tempatan dibekalkan dengan alat yang sesuai untuk mengukur kualiti dan kuantiti air di bawah bidang kuasa mereka**	• Menggunakan alat yang sesuai untuk mengukur kualiti dan kuantiti air di bawah bidang kuasa mereka	• Memantau kualiti dan kuantiti air melalui penggunaan perisian. • Penduduk tempatan harus menjadi orang pertama yang melaporkan isu air.	Lembangan Sungai	KASA/KPKT/ KKM	MSANg/ JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Modul Latihan AACB akan mencadangkan sumber Data dan Maklumat yang mungkin untuk IWRM	**Institusi**
Interaksi	**Perkongsian antara agensi dan Program Bersama antara sektor kerajaan**	• Kerjasama dan perkongsian pintar untuk membina hubungan bagi meningkatkan pengetahuan dan membantu memupuk hubungan antara agensi untuk membina rasa pemilikan yang sama.	• Inisiatif melalui latihan, bengkel amali dan lawatan tapak, dialog awam dan bengkel serta • Acara, pembelajaran rakan setara dan perangkaian projek dalam kalangan agensi kerajaan, contohnya antara JAS, JPS, KPKT, JPP dan lain-lain.	Kebangsaan	KASA/KPKT/ KKM	Kerajaan Negeri/JPS /JAS/PBT/ DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian yang dipengerusikan oleh KASA serta pejabat JPS daerah, MSANg, JAS, PBT & DO.	**Interaksi**

Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan AACB WST2040 berdasarkan Model 8i									
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040		Bidang Tumpuan
	Pengurusan Sumber Air dalam Model 8i								
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15								
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**
	Hubungan dengan program/inisiatif lain yang sedang dilaksanakan untuk menambah baik aktiviti penjanaan pendapatan mampan peringkat tempatan.	• Dana Penjagaan Sungai Kebangsaan (NRCF) • Hubungan dengan usaha persatuan sedia ada dan NGO/CBO • Kerjasama melibatkan inisiatif kerajaan berkaitan yang sedang dilaksanakan	• GEC menyediakan geran untuk inisiatif komuniti melalui NRCF. Mengintai peluang untuk meningkatkan geran dengan sokongan kerajaan dan sektor swasta • Rangkaian Sahabat Sungai untuk pembelajaran & rangkaian rakan setara • Inisiatif LA21, taman komuniti, Anugerah Air Sedunia oleh JPS, Sekolah Lestari oleh JAS	Peringkat Lembangan Sungai/ Daerah/ Pihak Berkuasa Tempatan	KASA/KPKT/ KKM	MSANg/ JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian serta agensi lini perlu mengambil langkah yang sesuai untuk penyertaan penjawat awam dalam PPP
			Sambutan Hari Air Sedunia Dianjurkan dengan kerjasama setiap majlis tempatan dan pejabat daerah yang turut serta	Negeri	LUAS	Pelbagai agensi kerajaan dan pihak berkepentingan	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	1 program setahun
			Program Qua-Qua Mendidik peserta tentang cara paling mudah untuk mengukur kualiti air sungai	Negeri	LUAS	NGO, IHL, Sekolah, Orang awam	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	3 program setahun

Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan AACB WST2040 berdasarkan Model 8i										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Pengurusan Sumber Air dalam Model 8i									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
			Program Pembersihan Sungai Dikendalikan bersama-sama dengan Program Qua-Qua	Negeri	LUAS	NGO, IHL, Sekolah, Orang awam	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	3 program setahun	
			Program Penanaman Semula Pokok Bakau Mendidik peserta tentang kepentingan paya bakau sebagai penampan bagi kawasan pantai	Negeri	LUAS	NGO, IHL, Sekolah, Orang awam	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	3 program setahun	
			Program Pembersihan Pantai Dikendalikan bersama-sama dengan program Penanaman Semula Pokok Bakau	Negeri	LUAS	NGO, IHL, Sekolah, Orang awam	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	3 program setahun	
			Program Sungai Angkat Memupuk rasa pemilikan terhadap pemeliharaan sungai dalam kalangan komuniti berhampiran	Negeri	LUAS	Majlis tempatan, pejabat daerah, komuniti setempat	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	1 program setahun	
			Program Pantai Angkat Memupuk rasa pemilikan terhadap pemeliharaan pantai dalam kalangan komuniti berhampiran	Negeri	LUAS	Majlis tempatan, pejabat daerah, komuniti setempat	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	1 program setahun	

Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan AACB WST2040 berdasarkan Model 8i									
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040		Bidang Tumpuan
	Pengurusan Sumber Air dalam Model 8i								
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15								
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**
			Pelan Strategik Sumber Manusia 2013-2016 Dasar Latihan Sumber Manusia untuk Sektor Awam (Surat Pekeliling Bil. 6 tahun 2005) tujuh hari setahun. (Latihan dalaman atau luar)	Negeri	LUAS	JPA, SUK Selangor (BPSM), kerjasama antarabangsa	Sedang dilaksanakan	(Selesai)	1 program setahun
			Melakukan semakan semula struktur organisasi setiap dua tahun. Pembangunan kerjaya dan kepimpinan untuk kakitangan LUAS selaras dengan Peraturan-Peraturan Pegawai Awam (Pelantikan, Kenaikan Pangkat dan Penamatan Perkhidmatan) 2012 / P.U. (A) 1/2012	Negeri	LUAS	BPO JPA, SUK Selangor (BPSM)	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	
			Pelan Strategik untuk Pencegahan Rasuah Mendidik dan meningkatkan kesedaran tentang integriti	Negeri	LUAS	SPRM, SUK Selangor (Unit Integriti)	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	

Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan AACB WST2040 berdasarkan Model 8i										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Pengurusan Sumber Air dalam Model 8i									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
Internasionalisasi	**Rangkaian dan Kerjasama Antarabangsa**	Meningkatkan kemahiran kepimpinan dalam IWRM melalui perkongsian pengetahuan dan perbandingan IWRM antara negara.	**Pelan Integriti Organisasi** Mendidik dan meningkatkan kesedaran tentang integriti	Negeri	LUAS	SPRM, SUK Selangor (Unit Integriti)	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya		Internasionalisasi
			• Institut Penyelidikan dan Pembinaan Keupayaan Negara harus berusaha untuk menjalin pakatan strategik dengan pusat penyelidikan dan latihan air serantau dan antarabangsa yang terkenal untuk manfaat bersama	Kebangsaan	KASA dan Kerajaan Negeri	Agensi Lini	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	KASA dan Kerajaan Negeri perlu meningkatkan rangkaian dan hubungan antarabangsa	
			• Penyertaan tetap dalam forum air antarabangsa berkaitan air yang terkenal berhubung dengan pengurusan sumber	Kebangsaan	KASA dan Kerajaan Negeri	Agensi Lini	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	KASA dan Kerajaan Negeri perlu meningkatkan rangkaian dan hubungan antarabangsa	

5.1.4. Infrastruktur- Pusat Latihan

Jadual 210 Kemudahan latihan air sedia ada yang sesuai di Malaysia

No.	Agensi	Peranan, Fungsi dan Tanggungjawab	Lokasi
1.	Pusat Latihan Indah Water, Indah Water Konsortium (IWK)	Indah Water mengwujudkan pusat Latihan pada Februari 2006 The training centre is a dedicated location for technical training on the sewerage system that focuses on theory and practice for the staff and the wider public.	Pusat Latihan Indah Water Sg. Besi Regional Sewage Treatment Works Lebuhraya KL-Seremban, 57000 Bukit Jalil, Kuala Lumpur.
2.	Institut Pembangunan Modal Insan (IPMI), Jabatan Pengairan dan Saliran(JPS)	Kemudahan latihan untuk Jabatan Pengairan dan Saliran	1. Institut Pembangunan Modal Insan (IPMI) Zon Utara JPS, Jalan Sri Kinta 1, 31650 Ipoh, Perak 2. Institut Pembangunan Modal Insan (IPMI) Zon Timur, Jabatan Pengairan dan Saliran Malaysia, Taman Desa Kujid, Pauh Panji, 15200 Kota Bharu, Kelantan 3. Institut Pembangunan Modal Insan (IPMI) Zon Tengah, Jabatan Pengairan dan Saliran Malaysia, Cawangan Ampang, Kompleks JPS Ampang, KM 7, Jalan Air Bukit Off Jalan Ampang, 68000 Ampang, Kuala Lumpur
3.	Institut Alam Sekitar Malaysia (*Environment Institute of Malaysia* atau EiMAS)	Penubuhan EiMAS merupakan satu peristiwa penting untuk Jabatan Alam Sekitar (JAS) memandangkan terdapat keperluan untuk meningkatkan pengetahuan dan kemahiran kakitangan sektor awam dan sektor swasta dalam menangani pengurusan alam sekitar.	Institut Alam Sekitar Malaysia (*Environment Institute of Malaysia* atau EiMAS) Jabatan Alam Sekitar Penerbitan Universiti Kebangsaan Malaysia Beg Berkunci No 24 43600 Bangi Selangor Darul Ehsan.
4.	Akademi Air Malaysia (Persatuan Air Malaysia) (https://www.mwa.org.my/malaysian-water-academy/)	Pertubuhan kebangsaan berhubung dengan rangkaian dan kemajuan teknologi untuk profesional air terlibat dalam kitaran air yang lengkap. Keahlian terdiri daripada profesional dari penggubal dasar, pengendali air, perunding, kontraktor dan pembekal.	24-2, Tingkat Dua, Jalan Sri Hartamas 8, Taman Sri Hartamas, Kuala Lumpur, 50480, Kuala Lumpur, Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur,
5.	Perbadanan Bekalan Air Pulau Pinang (Penang Water Services Academy atau PWSA) (http://www.pwsa.com.my/)	PWSA diasaskan bersama oleh PBA Resources Sdn Bhd (PBAR) dan Penang Skills Development Centre (PSDC) pada Disember 2007. Pada 1 November 2013, akademi ini telah diperakui secara rasmi sebagai 'Penyedia Latihan Berdaftar' oleh Suruhanjaya Perkhidmatan Air Negara (SPAN). Dengan perakuan ini, PWSA kini diberi kuasa untuk menawarkan Kursus Kecekapan Pengagihan Air (*Water Distribution Competency Course* atau WDCC) Tahap 1 dan 2, serta Kursus Kecekapan Rawatan Air (*Water Treatment Competency Course* atau WTCC) Tahap 1 dan 2. Pada masa yang sama, PWSA juga mengendalikan Pensijilan Kemahiran Malaysia.	Perbadanan Bekalan Air Pulau Pinang(PWSA) Tingkat 2, Kompleks PBAPP Padang Tembak, No. 36, Jalan Padang Tembak, 11400 Air Itam, Pulau Pinang.
6.	Akademi Air, Rahnill SAJ	Kemudahan latihan untuk Ranhill SAJ Holdings	Ranhill Utilities Berhad (201401014973) 1091059-K (sebelum ini dikenali sebagai Ranhill Holdings Berhad) Bangunan Ranhill SAJRanhill SAJ Jalan Garuda, Larkin 80350 Johor Bahru, Johor

Jadual 211 Cadangan 16 pusat latihan AACB WST 2040

No.	Negeri	Pusat Latihan
1.	Perak	Institut Pembangunan Modal Insan (IPMI) Zon Utara JPS
2.	Kedah	INTAN Kampus Wilayah Utara (INTURA)
3.	Perlis	Institut Latihan Perindustrian Kangar
4.	Pulau Pinang	MPC Wilayah Utara
5.	Kelantan	Institut Pembangunan Modal Insan (IPMI) JPS Zon Timur
6.	Terengganu	INTAN Kampus Wilayah Timur (INTIM)
7.	Melaka	Perbadanan Kemajuan Negeri Melaka (MITC)
8.	Johor	UTM TTC (Pusat Latihan UTM)
9.	Negeri Sembilan	Institut Latihan FAMA (ILFPD)
10.	Selangor	Institut Penyelidikan Hidraulik Kebangsaan Malaysia (NAHRIM)
11.	Kuala Lumpur	Institut Tadbiran Awam Negara (INTAN)
12.	Pahang	Pusat Pembangunan Kemahiran Pahang
13.	Sabah	Universiti Malaysia Sarawak
14.	Labuan	Institut Latihan Perindustrian, Labuan
15.	Sarawak	Universiti Malaysia Sarawak
16.	Sarawak	Institut Tadbiran Awam Negara (INTAN) Kampus INTAN SARAWAK

Jadual 212 Cadangan pusat latihan AACB WST 2040 tambahan untuk penjawat awam

1. INTAN Kampus Wilayah Utara (INTURA)
2. Institut Latihan Perindustrian Kangar
3. MPC Wilayah Utara
4. Institut Pembangunan Modal Insan (IPMI) JPS Zon Timur
5. INTAN Kampus Wilayah Timur (INTIM)
6. Pusat Pembangunan Kemahiran Pahang
7. Perbadanan Kemajuan Negeri Melaka (MITC)
8. Institut Latihan FAMA (ILFPD)
9. INTAN Kampus Wilayah Selatan (IKWAS)
10. Institut Pembangunan Modal Insan (IPMI) Zon Utara JPS
11. Kampus INTAN Sabah
12. Kampus INTAN SARAWAK
13. Kampus Satelit INTAN PUTRAJAYA
14. Institut Tadbiran Awam Negara (INTAN)
15. Institut Penyelidikan Hidraulik Kebangsaan Malaysia (NAHRIM)
16. INTAN Kampus Wilayah Utara (INTURA)
17. Institut Latihan Perindustrian Kangar
18. MPC Wilayah Utara
19. Institut Pembangunan Modal Insan (IPMI) JPS Zon Timur
20. INTAN Kampus Wilayah Timur (INTIM)
21. Pusat Pembangunan Kemahiran Pahang
22. Perbadanan Kemajuan Negeri Melaka (MITC)
23. Institut Latihan FAMA (ILFPD)
24. INTAN Kampus Wilayah Selatan (IKWAS)
25. Institut Pembangunan Modal Insan (IPMI) Zon Utara JPS
26. Kampus INTAN Sabah
27. Kampus INTAN SARAWAK
28. Kampus Satelit INTAN PUTRAJAYA
29. Institut Tadbiran Awam Negara (INTAN) Kuala Lumpur
30. Institut Penyelidikan Hidraulik Kebangsaan Malaysia (NAHRIM)
31. Akademi Pembangunan Belia Malaysia (Kepimpinan) Port Dickson
32. Institut Kemahiran Belia Negara (Ikbn)
33. Agensi Anti Dadah Kebangsaan
34. Akademi Perikanan Malaysia
35. Akademi Koreksional Malaysia Langkawi
36. Pusat Latihan Aadk
37. Pusat Latihan Rela
38. Institusi Latihan Kementerian Kesihatan Malaysia
39. Akademi Kastam Diraja Malaysia
40. Institut Penilaian Negara (Inspen)
41. Institut Perakaunan Negara
42. Institut Penyiaran Dan Penerangan Tun Abdul Razak (Ipptar)
43. Institut Kemahiran Mara
44. Institut Kemajuan Desa (Infra)
45. Akademi Pembangunan Belia Malaysia (Kepimpinan) Port Dickson
46. Institut Kemahiran Belia Negara (Ikbn)
47. Agensi Anti Dadah Kebangsaan
48. Akademi Imigresen Malaysia
49. Akademi Koreksional Malaysia Langkawi
50. Pusat Latihan Aadk
51. Pusat Latihan Rela
52. Institusi Latihan Kementerian Kesihatan Malaysia
53. Akademi Kastam Diraja Malaysia
54. Institut Penilaian Negara (Inspen)
55. Institut Perakaunan Negara
56. Institut Penyiaran Dan Penerangan Tun Abdul Razak (Ipptar)
57. Institut Kemahiran Mara
58. Institut Kemajuan Desa (Infra)

5.1.5. Pembiayaan – Air sebagai Sumber dan Punca Pendapatan

5.1.5.1. Air sebagai Sumber

IWRM merangkumi keseluruhan kitaran pengurusan air yang mengandungi perancangan, pembangunan, pengedaran dan pengurusan penggunaan sumber air yang optimum. Oleh itu, dalam IWRM, rakyat ialah kunci untuk memacu pengurusan sumber air. Justeru itu, advokasi, kesedaran, pembangunan keupayaan (AACB) dan platform penyertaan awam (PPP) memainkan peranan penting dalam pengurusan air daripada perspektif pembinaan keupayaan tidak berstruktur. Jadual 4 menerangkan strategi air sebagai sumber untuk sektor kerajaan dalam pelan hala tuju AACB WST 2040.

1) **Rakyat**

Penginstitusian platform penyertaan awam (PPP) berkesan untuk proses membuat keputusan IWRM oleh penjawat awam. Oleh itu, program latihan AACB akan mendorong penjawat awam serta menggalakkan mereka untuk meningkatkan pelibatan mereka dalam PPP bagi memudahkan proses membuat keputusan untuk IWRM. • Melatih 154 pihak berkuasa tempatan dan 171 pegawai daerah untuk peranan kepimpinan yang proaktif bagi mempercepat pelaksanaan IWRM. Pembinaan keupayaan dan peningkatan kemahiran kepimpinan yang berterusan oleh penjawat awam termasuklah 154 pihak berkuasa tempatan dan 171 pegawai daerah akan ditingkatkan melalui program latihan AACB. Oleh itu, kemahiran komunikasi, pengetahuan penjagaan sungai, subjek alam sekitar seperti ekologi, kemahiran organisasi dan pengurusan umum serta subjek lain yang berkaitan juga akan ditingkatkan untuk IWRM.

2) Tadbir Urus

Modul latihan AACB akan meningkatkan peranan kepimpinan penjawat awam bagi memudahkan penguatkuasaan dasar dan undang-undang untuk mentadbir urus air dengan lebih baik. Bagi meningkatkan keupayaan penguatkuasaan penjawat awam melalui program latihan AACB, Dato’ Ir Nor Hisham bin Mohd. Ghazali, Ketua Pengarah- Jabatan Pengairan dan Saliran Malaysia telah menawarkan 164 pegawai daerah JPS untuk melatih penjawat awam bagi ToT dalam IWRM daripada perspektif pihak berkuasa pengurusan lembangan sungai bersepadu.

3) Maklumat dan RDCI

Modul latihan AACB akan membimbing penjawat awam untuk rangka kerja perkongsian data bersepadu dan menyeluruh bagi mempercepat pelaksanaan IWRM. Oleh itu, bagi memastikan aliran data dan maklumat yang boleh dipercayai daripada agensi berkaitan kepada kerajaan tempatan untuk IWRM, pemetaan data dan maklumat Sains & Teknologi (S&T) serta Sains Sosial dan Kemanusiaan (SSH) oleh pihak berkepentingan adalah sangat penting untuk memudahkan proses membuat keputusan bagi IWRM.

4) Infrastruktur dan Teknologi

Pusat latihan IWRM seperti Pusat Informasi Sungai dan lain-lain perlu mempunyai kemudahan dalam talian/di lapangan yang mencukupi dengan mengambil kira ketakpastian. Oleh itu, bagi menyokong IWRM oleh penjawat awam menggunakan program latihan AACB, main peranan

pakar air secara dalam talian dan di lapangan pusat latihan, dan di PPP adalah penting untuk meningkatkan kemahiran kepimpinan kerajaan tempatan dalam proses membuat keputusan bagi IWRM. Selain itu, menubuhkan dan mempromosikan platform bersama untuk pegawai kerajaan perlu memasukkan semua pihak berkepentingan yang berkaitan bagi IWRM. Pembangunan laman web/audio siar bersama, menubuhkan atau mempromosikan Pusat Penjagaan Sungai berasaskan komuniti, jerayawara di seluruh negara, pusat komuniti tempatan sedia ada, mengenal pasti kejayaan NGO/CBO sebagai juara tempatan IRBM dan pelatih serta sebagainya akan menjadi berguna untuk berkongsi maklumat berkaitan IWRM IRBM dan WST2040.

5) Pembiayaan

Dana yang berterusan daripada Persekutuan adalah sangat penting untuk pemulihan dan pemulihan semula pengurusan lembangan sungai. Program latihan AACB juga akan meningkatkan peranan kepimpinan penjawat awam untuk pemulihan dan pemulihan semula pengurusan lembangan sungai secara serentak. Dana daripada Persekutuan ialah kekuatan utama untuk mengguna pakai pendekatan ekonomi hijau bagi IWRM di Malaysia. Oleh itu, pendanaan hijau yang mencukupi bersama latihan akan mendorong penjawat awam untuk pengurusan sumber air yang mampan sambil menggunakan pendekatan ekonomi hijau seperti ‘pembayaran untuk perkhidmatan ekosistem’, penggunaan prinsip ‘pencemar yang membayar’, dan model penetapan harga yang seragam untuk sumber air dan sebagainya. Selain itu, rekreasi dan aktiviti pelancongan berasaskan air melalui program latihan AACB juga akan mendorong pihak berkuasa tempatan untuk mempromosikan penjanaan pendapatan peringkat tempatan sambil menggabungkan komuniti setempat.

Jadual 213 Strategi Sektor Kerajaan untuk Air sebagai Sumber bagi Pelan Hala Tuju AACB WST2040

Draf Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan WST2040										
Bidang Tumpuan	**Strategi AACB**			**Strategi RMK-12**			**Strategi WST2040**			**Bidang Tumpuan**
	Air sebagai Sumber/Jaminan Bekalan dan Kemampanan Air									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/ Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
Rakyat	**Penginstitusian platform penyertaan awam (PPP) bagi proses pembuatan keputusan yang berkesan berhubung dengan IWRM**	• Meningkatkan penyertaan penjawat awam dalam PPP untuk memudahkan pembuatan keputusan berhubung dengan IWRM melalui program latihan AACB.	• Melatih 154 pihak berkuasa tempatan dan 171 pegawai daerah untuk peranan kepimpinan yang proaktif untuk mempercepatkan pelaksanaan IWRM.	Lembangan Sungai	KASA/KPKT/KKM	MSANg/JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12	Konsortium antara kementerian serta agensi lini perlu mengambil langkah yang sesuai untuk penyertaan penjawat awam dalam PPP	**Rakyat**

Draf Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan WST2040										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Air sebagai Sumber/Jaminan Bekalan dan Kemampanan Air									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/ Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
	Pembinaan keupayaan dan penambahbaikan berterusan dalam kalangan penjawat awam untuk meningkatkan kemahiran komunikasi mereka, pengetahuan penjagaan sungai, subjek alam sekitar seperti ekologi, kemahiran organisasi dan pengurusan am serta bidang lain dalam subjek yang berkaitan.	• Mengendalikan siri latihan dan bengkel untuk semua pihak berkepentingan: Ahli politik; kakitangan kerajaan, sektor swasta serta komuniti awam/setempat • Penyumbang dan pemudah cara melalui bantuan kepada kumpulan sasaran berhubung dengan pelbagai inisiatif setempat seperti IRBM/IWRM, penjagaan sungai, pemantauan sungai, pengurusan pencemaran dan program jangkauan di sepanjang beberapa jajaran sungai.	• Pasukan projek dalaman • Latihan kemahiran insaniah tentang jangkauan awam • Penyertaan • Menganjurkan lawatan tapak dan lawatan sambil belajar	Lembangan Sungai	KASA/KPKT/KKM	MSANg/JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian serta agensi lini perlu mengambil langkah yang sesuai untuk penyertaan penjawat awam dalam PPP	

Draf Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan WST2040										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Air sebagai Sumber/Jaminan Bekalan dan Kemampanan Air									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/ Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
	Meningkatkan pemahaman tentang lembangan sungai dalam kalangan pegawai kerajaan dan orang awam	• Menyediakan bahan kesedaran untuk mendidik pegawai kerajaan dan orang awam tentang konsep lembangan sungai; IWRM & IRBM.	• Meningkatkan dan menggalakkan PERHATIAN TERHADAP SUNGAI. • Menyediakan brosur serta video ringkas dan sebagainya.	Lembangan Sungai	KASA/KPKT/KKM	MSANg/JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian serta agensi lini perlu mengambil langkah yang sesuai untuk penyertaan penjawat awam dalam PPP	

Draf Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan WST2040										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Air sebagai Sumber/Jaminan Bekalan dan Kemampanan Air									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/ Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
	Meningkatkan kesedaran terhadap IWRM	• Membangunkan modul latihan tentang program kesedaran IWRM • Latihan Tenaga Pengajar • Latihan khusus tentang penggunaan model dan alat berkaitan dengan IWRM dan IRBM	• Latihan kepada pentadbir dan pengurus air berkaitan dengan pengurusan sumber semula jadi (tanah, air, hutan dan sebagainya) • Latihan kepada kakitangan teknikal • Program kesedaran untuk kakitangan kerajaan/orang awam yang lain • Latihan tentang penggunaan dan pengurusan alat dan model berkaitan dengan IWRM dan IRBM kepada kakitangan teknikal	Kebangsaan	KASA/KPKT/KKM	Kerajaan Negeri/JPS/JAS/PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian yang dipengerusikan oleh KASA perlu menjalankan program latihan AACB di seluruh negara.	

Draf Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan WST2040										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Air sebagai Sumber/Jaminan Bekalan dan Kemampanan Air									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/ Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
Tadbir Urus	**Modul latihan untuk meningkatkan peranan kepimpinan penjawat awam bagi memudahkan penguatkuasaan dasar dan undang-undang untuk tadbir urus air yang lebih baik.**	• Meningkatkan keupayaan penguatkuasaan penjawat awam melalui program latihan AACB.	• Dato' Ir. Nor Hisham bin Mohd. Ghazali, Ketua Pengarah Jabatan Pengairan dan Saliran Malaysia telah menawarkan 164 pegawai JPS daerah yang akan memberikan latihan kepada penjawat awam tentang IWRM dari perspektif pihak berkuasa pengurusan lembangan sungai bersepadu.	Peringkat Lembangan Sungai/ Daerah/ Pihak Berkuasa Tempatan	KASA/KPKT/KKM	MSANg/JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian serta agensi lini perlu mengambil langkah yang sesuai untuk penyertaan penjawat awam dalam PPP	**Tadbir Urus**

	Penambahbaikan dan hebahan perundangan dan peraturan utama berkaitan dengan IWRM/IRBM.	• Pihak berkuasa tempatan: Perundangan dan undang-undang kecil; • Alam sekitar: Perundangan dan peraturan berkaitan dengan perlindungan alam sekitar di Malaysia. • Air dan kumbahan: Perundangan, khususnya Akta Industri Perkhidmatan Air 2006 (Akta 655) • Sisa pepejal: Perundangan, khususnya Akta Pengurusan Sisa Pepejal dan Pembersihan Awam (Akta 672)	• Semakan semula untuk menentukan keberkesanannya dalam mencegah pencemaran sungai dan mengenal pasti apa-apa jurang dan kelemahan yang ketara untuk perhatian agensi yang berkaitan seperti DBKL, JAS, KASA dan MFT (KWP) bagi meningkatkan keberkesanan dan kecekapan serta mengelakkan apa-apa pertindanan. • Menyediakan bahan promosi tentang perkara ini dan mengedarkannya kepada kumpulan sasaran khususnya pihak berkuasa tempatan dan komuniti setempat.	Kebangsaan	KASA/KPKT/KKM	Kerajaan Negeri/JPS/JAS/PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian yang dipengerusikan oleh KASA serta pejabat JPS daerah, MSANg, JAS, PBT & DO.	
	Perkongsian antara agensi dan Program Bersama antara sektor kerajaan	• Kerjasama dan perkongsian pintar untuk membina hubungan bagi meningkatkan pengetahuan dan membantu memupuk hubungan antara agensi untuk membina rasa	• Inisiatif melalui latihan, bengkel amali dan lawatan tapak, dialog awam dan bengkel serta • Acara, pembelajaran rakan setara dan perangkaian projek dalam kalangan agensi	Kebangsaan	KASA/KPKT/KKM	Kerajaan Negeri/JPS/JAS/PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian yang dipengerusikan oleh KASA serta pejabat JPS daerah, MSANg, JAS, PBT & DO.	

Draf Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan WST2040										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Air sebagai Sumber/Jaminan Bekalan dan Kemampanan Air									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/ Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
		pemilikan yang sama.	kerajaan, contohnya antara JAS, JPS, KPKT, JPP dan lain-lain.							
	Pengurusan risiko bencana berkaitan air	• Memotivasikan penjawat awam dalam menguruskan sumber air dari perspektif pengurangan risiko bencana untuk mengurangkan bencana pada masa depan daripada sumber buatan manusia dan semula jadi.	• Bilangan kawasan tadahan air yang diwartakan untuk perlindungan • Bilangan Kajian Pengurusan Lembangan Sungai Bersepadu (IRBM) yang dijalankan • Peratusan Sistem Pengurusan Imbangan Air Negara (NAWABS) bagi lembangan sungai	Kebangsaan	KASA/Sabah/ Sarawak	KASA/Sabah/ Sarawak	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	Bermula RMK-11	

Draf Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan WST2040										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Air sebagai Sumber/Jaminan Bekalan dan Kemampanan Air									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	Inisiatif	Program/ Aktiviti	Peringkat Hierarki	Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama	Pihak Berkuasa Pelaksana	Status Semasa	Sasaran Penyempurnaan	Catatan	
			• Bilangan Pelan Pengurusan Pesisir Pantai Bersepadu yang dibangunkan • Bilangan Kajian Hakisan Pantai Negara yang diselesaikan • Bilangan negeri dengan Program Ramalan dan Amaran Banjir Negara yang dibangunkan • Bilangan Pelan Induk Saliran bagi bandar utama yang dibangunkan • Bilangan kolam tadahan banjir yang dibina	Kebangsaan	KASA/ Sabah/ Sarawak	KASA/ JPS Sabah/ JPS Sarawak	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	Bermula RMK-11	

Draf Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan WST2040										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Air sebagai Sumber/Jaminan Bekalan dan Kemampanan Air									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/ Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
	Pendekatan holistik dan bersepadu untuk IWRM	• Menggalakkan ekosistem berasaskan tadbir urus air yang mampan.	**Peraturan untuk pengurusan tujuan khusus:** • Kawasan Tadahan • Sungai dan Tasik • Air bawah Tanah • Zon Pesisiran Pantai • Muara • Pandu arah	Negeri	MSANg atau yang Setara	Agensi Lini Negeri	Sedang dilaksanakan	RMK-12	Agensi bertanggungjawab perlu merangka peraturan yang sesuai untuk mentadbir/mengurus kawasan ini	
			Penguatkuasaan undang-undang dan peraturan berkaitan air: • mewartakan kawasan rizab dan lindungan; • isu lesen untuk pelbagai kegunaan; dan • mengenakan penalti bagi pelanggaran dan kesalahan yang dilakukan	Negeri	MSANg atau yang Setara	Cabang Pelaksanaan MSANg atau yang Setara	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	KASA/ Pihak Berkuasa Negeri Semenanjung/ Sabah/ Sarawak perlu memastikan penguatkuasaan yang ketat di seluruh negara	

Draf Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan WST2040										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Air sebagai Sumber/Jaminan Bekalan dan Kemampanan Air									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/ Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
			• Kajian pandangan jauh tentang IWRM dan subsetnya	Kebangsaan	KASA	Agensi Lini	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	KASA perlu menerajui kajian tersebut di seluruh negara	
			• Pembangunan garis panduan pengurusan	Kebangsaan	KASA	Agensi Lini	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	KASA/ JPS perlu menyediakan garis panduan pengurusan melalui rundingan dengan pihak berkepentingan	
			• Kajian Lembangan Sungai dan Rancangan Pengurusan	Kebangsaan	KASA	Agensi Lini	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	KASA/ JPS perlu menjalankan kajian tersebut dan menyediakan rancangan pengurusan lembangan sungai di seluruh negara	

Draf Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan WST2040										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Air sebagai Sumber/Jaminan Bekalan dan Kemampanan Air									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/ Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
	Rangkaian dan Kerjasama Antarabangsa	• Meningkatkan kemahiran kepimpinan penjawat awam dalam IWRM melalui perkongsian pengetahuan dan perbandingan IWRM antara negara.	• Rangkaian dan hubungan dengan institusi serantau dan antarabangsa berdasarkan isi dan bidang tumpuan yang sama	Kebangsaan	KASA dan Kerajaan Negeri	Agensi Lini	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	KASA dan Kerajaan Negeri perlu meningkatkan rangkaian dan hubungan antarabangsa	
			• Institut Penyelidikan dan Pembinaan Keupayaan Negara harus berusaha untuk menjalin pakatan strategik dengan pusat penyelidikan dan latihan air serantau dan antarabangsa yang terkenal untuk manfaat bersama	Kebangsaan	KASA dan Kerajaan Negeri	Agensi Lini	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	KASA dan Kerajaan Negeri perlu meningkatkan rangkaian dan hubungan antarabangsa	

Draf Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan WST2040										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Air sebagai Sumber/Jaminan Bekalan dan Kemampanan Air									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/ Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
			• Penyertaan tetap dalam forum air antarabangsa berkaitan air yang terkenal berhubung dengan pengurusan sumber	Kebangsaan	KASA dan Kerajaan Negeri	Agensi Lini	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	KASA dan Kerajaan Negeri perlu meningkatkan rangkaian dan hubungan antarabangsa	
Maklumat dan RDCI	**Rangka kerja perkongsian data bersepadu dan menyeluruh untuk mempercepatkan pelaksanaan IWRM.**	• Memastikan penyaluran data dan maklumat yang boleh dipercayai daripada agensi yang berkaitan kepada kerajaan tempatan untuk IWRM.	• Pemetaan pihak berkepentingan untuk Sains dan Teknologi (S&T) serta data dan maklumat Sains Sosial dan Kemanusiaan (SSH) bagi memudahkan proses pembuatan keputusan untuk IWRM.	Peringkat Lembangan Sungai/ Daerah/ Pihak Berkuasa Tempatan	KASA/KPKT/KKM	MSANg/JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian serta agensi lini perlu mengambil langkah yang sesuai untuk penyertaan penjawat awam dalam PPP	Maklumat dan RDCI

Draf Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan WST2040										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Air sebagai Sumber/Jaminan Bekalan dan Kemampanan Air									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/ Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
	Membangunkan dan mengetengahkan platform yang sama untuk pegawai kerajaan termasuk semua pihak berkepentingan	• Membangunkan laman web/audio siar yang sama untuk berkongsi maklumat berkaitan dengan IWRM, IRBM & WST2040 • Mewujudkan atau mempromosikan Pusat Penjagaan Sungai berasaskan komuniti	• Menganjurkan jerayawara di seluruh negara • Mengenal pasti pusat/tapak komuniti setempat yang sedia ada • Mengenal pasti dan melantik NGO/CBO yang berjaya sebagai pejuang dan tenaga pengajar tempatan.	Peringkat Kebangsaan serta Lembangan Sungai	KASA/KETSA//KPKT/KKM	Kerajaan Negeri/JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian yang dipengerusikan oleh KASA serta pejabat JPS daerah, MSANg, JAS, PBT & DO.	
Infrastruktur dan Teknologi	**Pusat latihan IWRM seperti Pusat Informasi Sungai dan lain-lain perlu mempunyai kemudahan dalam talian/di tapak yang mencukupi dengan mengambil kira ketakpastian.**	• Menyokong IWRM dalam kalangan penjawat awam melalui ToT menggunakan program latihan AACB.	• Main peranan pakar air secara maya dan di tapak di pusat latihan dan PPP untuk meningkatkan kemahiran kerajaan tempatan dalam proses pembuatan keputusan berhubung dengan IWRM.	Lembangan Sungai	KASA	Kerajaan Negeri/JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian yang dipengerusikan oleh KASA serta SEPU, pejabat JPS daerah, MSANg, JAS, PBT & DO.	**Infrastruktur dan Teknologi**

Draf Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan WST2040										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Air sebagai Sumber/Jaminan Bekalan dan Kemampanan Air									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/ Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
	Orang sumber rujukan IWRM perlu membina keupayaan penjawat awam melalui latihan	• Menyokong IWRM melalui program latihan	• Melaksanakan program AACB melalui ToT berdasarkan modul latihan	Kebangsaan	KASA/KPKT/KKM	MSANg/JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Dibantu oleh pejabat JPS daerah serta MSANg	
	Platform penyertaan awam (PPP) bagi proses pembuatan keputusan yang berkesan berhubung dengan IWRM	• Memperkukuh PPP sedia ada untuk keberkesanan IWRM	• Memastikan penyertaan penjawat awam melalui program AACB menggunakan IoT dan yang seumpamanya.	Lembangan Sungai	KASA/KPKT/KKM	MSANg/JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian serta agensi lini perlu mengambil langkah yang sesuai untuk penyertaan penjawat awam dalam PPP	
	Kerajaan tempatan dibekalkan dengan alat yang sesuai untuk mengukur kualiti dan kuantiti air di bawah bidang kuasa mereka	• Menggunakan alat yang sesuai untuk mengukur kualiti dan kuantiti air di bawah bidang kuasa mereka	• Memantau kualiti dan kuantiti air melalui penggunaan perisian. • Penduduk tempatan harus menjadi orang pertama yang melaporkan isu air.	Lembangan Sungai	KASA/KPKT/KKM	MSANg/JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Modul Latihan AACB akan mencadangkan sumber Data dan Maklumat yang mungkin untuk IWRM	

Draf Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan WST2040										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Air sebagai Sumber/Jaminan Bekalan dan Kemampanan Air									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/ Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
	Sains Sosial dan Kemanusiaan (SSH) untuk proses pembuatan keputusan yang berkesan	• Memastikan penyaluran SSH daripada agensi yang berkaitan kepada kerajaan tempatan untuk IWRM.	• Memantau kualiti air menggunakan platform seperti: - MURNINets (Jaringan Penunjuk Pembangunan Mampan Bandar-Luar bandar Malaysia) - Pemantauan ruang dan alat pelaporan (SMART)	Lembangan Sungai	KASA/KPKT/KKM	MSANg/JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Modul Latihan AACB akan mencadangkan sumber Data dan Maklumat yang mungkin untuk IWRM	
	Kerajaan tempatan perlu memantau kualiti dan kuantiti air untuk IWRM ke arah pembangunan mampan	• Memastikan kualiti dan kuantiti air melalui pemeriksaan bersama oleh agensi pada peringkat setempat.	• Menubuhkan unit pemantauan untuk lawatan tapak tentang kualiti dan kuantiti air, contohnya KASA dan SPAN menubuhkan Unit Cegah Jenayah Alam Sekitar.	Kebangsaan	KASA/KPKT/KKM/ MAFI	MSANg/JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian serta agensi lini perlu mengambil langkah yang sesuai untuk penyertaan penjawat awam dalam PPP	

Draf Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan WST2040										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Air sebagai Sumber/Jaminan Bekalan dan Kemampanan Air									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/ Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
	Kerajaan tempatan perlu memantau kualiti dan kuantiti air bawah tanah untuk IWRM	• Air bawah tanah sebagai potensi sumber alternatif bagi air minum	• Membangunkan teknologi sumber air bawah tanah, iaitu sistem Penurasan Bank Sungai dengan pencemaran sifar di punca (kerjasama dengan NAHRIM)	Lembangan Sungai	KASA/KPKT/KKM	MSANg/JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Modul Latihan AACB akan mencadangkan sumber Data dan Maklumat yang mungkin untuk IWRM	
Pembiayaan	**Dana yang mencukupi untuk pembinaan keupayaan bukan struktur terhadap IWRM.**	• Melaksanakan program AACB secara menyeluruh di PPP.	• Pembiayaan untuk kumpulan pakar air bagi menyokong IWRM dan melatih pemimpin air masa hadapan dengan menggunakan kemudahan di Pusat Latihan Negara. • Pembiayaan daripada kerajaan dan universiti tempatan untuk RDCI yang terkini.	Kebangsaan	KASA	Kerajaan Negeri/JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian yang dipengerusikan oleh KASA serta SEPU, pejabat JPS daerah, MSANg, JAS, PBT & DO.	**Kewangan**

5.1.5.2. Air sebagai Punca Pendapatan

IWRM bukan sahaja melihat air sebagai sumber semula jadi tetapi juga sebagai potensi utiliti untuk penjanaan pendapatan dan punca pendapatan. Oleh itu, Jadual 5 menerangkan strategi air sebagai punca pendapatan bagi sektor kerajaan dalam pelan hala tuju AACB WST 2040.

1) Rakyat

Modul latihan AACB akan meningkatkan kesedaran penjawat awam tentang nilai air. Oleh itu, penjawat awam akan lebih rela untuk menjaga sumber air serta mempromosikan dan menguruskan lembangan sungai berdasarkan aktiviti rekreasi dan pelancongan. Oleh itu, fungsi platform sedia ada yang tersedia seperti menutup pengurusan kitaran sisa plastik di Kuala Lumpur oleh Urbanice; Jawatankuasa Pelaksana Pemuliharaan Sungai-Sungai Negeri Selangor yang dipengerusikan oleh EXCO Infra, Denai Sungai Kebangsaan oleh KASA, Program Sungai dan Pantai Angkat Negeri Selangor, Qua-Qua Program oleh LUAS, Program Satu Daerah Satu Sungai, Majlis Sumber Air Negeri (MSANg) dan sebagainya perlu diperkukuh oleh IWRM.

2) Tadbir Urus

Kerjasama antara agensi dan program bersama antara sektor kerajaan ialah kunci kejayaan IWRM. Kerjasama dan perkongsian pintar turut membantu membina kesalinghubungan untuk meningkatkan pengetahuan dan membantu ketersambungan antara agensi untuk mewujudkan rasa pemilikan yang baik. Inisiatif melalui latihan, bengkel praktikal dan lawatan lapangan, dialog awam, dan bengkel serta majlis, pembelajaran bersama rakan, dan rangkaian projek dalam kalangan agensi kerajaan, contohnya antara JAS, DID, KPKT, JPP dan lain-lain juga akan mempercepat pelaksanaan IWRM.

3) Maklumat dan RDCI

RDCI yang berterusan (iaitu penyelidikan, pembangunan, pengkomersialan dan inovasi) untuk Bank Data Bersepadu Negara akan menjadi pemacu utama untuk mempercepat pelaksanaan IWRM. RDCI ini akan memudahkan pembuatan keputusan masa nyata yang berkesan bagi penjawat awam terutamanya pada peringkat tempatan untuk menggalakkan proses pembuatan keputusan dengan cepat. Dalam hal ini, pemetaan pihak berkepentingan, siri dialog dan perundingan dalam kalangan pihak berkepentingan pada peringkat persekutuan, negeri dan tempatan juga akan mewajarkan penggunaan data dan maklumat masa nyata hasil daripada RDCI untuk IWRM.

4) Infrastruktur dan Teknologi

Perlu ada dana yang mencukupi untuk pembinaan keupayaan tidak berstruktur terhadap IWRM, program AACB yang komprehensif di PPP, pembiayaan untuk kumpulan pakar air bagi menyokong IWRM dan melatih pemimpin air masa hadapan dengan menggunakan kemudahan di Pusat Latihan Negara. Insentif dan ganjaran hendaklah disediakan untuk pemulihan kawasan tadahan air hijau serta penyelesaian berasaskan alam semula jadi untuk pemulihan kawasan tadahan air. Insentif hijau, pensijilan dan ganjaran sepatutnya diberikan oleh kerajaan tempatan kepada PKS (iaitu perusahaan kecil dan sederhana) kerana menghadiri

program Latihan AACB WST sebelum mendapatkan lesen dan pembaharuan lesen perkhidmatan air. Tanah yang terjejas/berdekatan sungai mati perlu diberikan keutamaan penuh untuk isu pencemaran dan diwartakan jika perlu. Program Satu Daerah Satu Sungai oleh JPS hendaklah mengguna pakai langkah berstruktur dan tidak berstruktur untuk mengurangkan pencemaran air dan mengelakkan penutupan loji rawatan air.

5) Pembiayaan

Perlu ada dana yang mencukupi untuk pembinaan keupayaan tidak berstruktur terhadap IWRM, program AACB yang komprehensif di PPP, pembiayaan untuk kumpulan pakar air bagi menyokong IWRM dan melatih pemimpin air masa hadapan dengan menggunakan kemudahan di Pusat Latihan Negara. Insentif dan ganjaran hendaklah disediakan untuk pemulihan kawasan tadahan air hijau serta penyelesaian berasaskan alam semula jadi untuk pemulihan kawasan tadahan air. Insentif hijau, pensijilan dan ganjaran sepatutnya diberikan oleh kerajaan tempatan kepada PKS (iaitu perusahaan kecil dan sederhana) kerana menghadiri program Latihan AACB WST sebelum mendapatkan lesen dan pembaharuan lesen perkhidmatan air.

Jadual 214 Strategi Sektor Kerajaan tentang Air untuk Kehidupan bagi Pelan Hala Tuju AACB WST2040

Draf Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan WST2040										
Bidang Tumpuan	**Strategi AACB**			**Strategi RMK-12**			**Strategi WST2040**			**Bidang Tumpuan**
	Air untuk Kehidupan									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
Rakyat	**Mempromosi dan menguruskan lembangan sungai berdasarkan aktiviti rekreasi dan pelancongan.**	Memupuk kesedaran tentang nilai air.	• Memperkukuh platform sedia ada yang telah mantap seperti: - Peningkatan Kesedaran tentang Pengurusan Sisa Plastik di Kuala Lumpur oleh Urbanice - Jawatankuasa Pelaksana Pemuliharaan Sungai-Sungai Negeri Selangor yang dipengerusikan oleh EXCO Infra - Denai Sungai Kebangsaan oleh KASA - Program Sungai dan Pantai Angkat Negeri Selangor, Program Qua-Qua oleh LUAS - Program Satu Daerah Satu Sungai Majlis Sumber Air Negeri (MSANg)	Lembangan Sungai	KASA/KPKT/ KKM	MSANg/JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian serta agensi lini perlu mengambil langkah yang sesuai untuk penyertaan penjawat awam dalam PPP	**Rakyat**

Draf Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan WST2040										
Bidang Tumpuan	**Strategi AACB**			**Strategi RMK-12**			**Strategi WST2040**			**Bidang Tumpuan**
	Air untuk Kehidupan									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
Tadbir Urus	**Hubungan dengan program/inisiatif lain yang sedang dilaksanakan untuk menambah baik aktiviti penjanaan pendapatan mampan peringkat tempatan.**	• Dana Penjagaan Sungai Kebangsaan (NRCF) • Hubungan dengan usaha persatuan sedia ada dan NGO/CBO • Kerjasama melibatkan inisiatif kerajaan berkaitan yang sedang dilaksanakan	• GEC menyediakan geran untuk inisiatif komuniti melalui NRCF. Mengintai peluang untuk meningkatkan geran dengan sokongan kerajaan dan sektor swasta • Rangkaian Sahabat Sungai untuk pembelajaran & rangkaian rakan setara • Inisiatif LA21, taman komuniti, Anugerah Air Sedunia oleh JPS, Sekolah Lestari oleh JAS	Peringkat Lembangan Sungai/ Daerah/ Pihak Berkuasa Tempatan	KASA/KPKT/ KKM	MSANg/JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian serta agensi lini perlu mengambil langkah yang sesuai untuk penyertaan penjawat awam dalam PPP	**Tadbir Urus**
			Sambutan Hari Air Sedunia Dianjurkan dengan kerjasama setiap majlis tempatan dan pejabat daerah yang turut serta	Negeri	LUAS	Pelbagai kerajaan agensi dan pihak berkepentingan	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	1 program setahun	

Draf Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan WST2040										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Air untuk Kehidupan									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
			Program Qua-Qua Mendidik peserta tentang cara paling mudah untuk mengukur kualiti air sungai	Negeri	LUAS	NGO, IHL, Sekolah, Orang awam	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	3 program setahun	
			Program Pembersihan Sungai Dikendalikan bersama-sama dengan Program Qua-Qua	Negeri	LUAS	NGO, IHL, Sekolah, Orang awam	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	3 program setahun	
			Program Penanaman Semula Pokok Bakau Mendidik peserta tentang kepentingan paya bakau sebagai penampan bagi kawasan pantai	Negeri	LUAS	NGO, IHL, Sekolah, Orang awam	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	3 program setahun	

Draf Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan WST2040										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Air untuk Kehidupan									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
			Program Pembersihan Pantai Dikendalikan bersama-sama dengan program Penanaman Semula Pokok Bakau	Negeri	LUAS	NGO, IHL, Sekolah, Orang awam	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	3 program setahun	
			Program Sungai Angkat Memupuk rasa pemilikan terhadap pemeliharaan sungai dalam kalangan komuniti berhampiran	Negeri	LUAS	Majlis tempatan, pejabat daerah, komuniti setempat	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	1 program setahun	
			Program Pantai Angkat Memupuk rasa pemilikan terhadap pemeliharaan pantai dalam kalangan komuniti berhampiran	Negeri	LUAS	Majlis tempatan, pejabat daerah, komuniti setempat	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	1 program setahun	

Draf Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan WST2040										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Air untuk Kehidupan									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
			Pelan Strategik Sumber Manusia 2013-2016 Dasar Latihan Sumber manusia untuk Sektor Awam (Surat Pekeliling Bil. 6 tahun 2005) tujuh hari setahun. (Latihan dalaman atau luar)	Negeri	LUAS	JPA, SUK Selangor (BPSM), kerjasama antarabangsa	Sedang dilaksanakan	(Selesai)	1 program setahun	
			Melakukan semakan semula struktur organisasi setiap dua tahun. Pembangunan kerjaya dan kepimpinan untuk kakitangan LUAS selaras dengan Peraturan-Peraturan Pegawai Awam (Pelantikan, Kenaikan Pangkat dan Penamatan Perkhidmatan) 2012 / P.U. (A) 1/2012	Negeri	LUAS	BPO JPA, SUK Selangor (BPSM)	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya		

Draf Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan WST2040										
Bidang Tumpuan	**Strategi AACB**			**Strategi RMK-12**			**Strategi WST2040**			**Bidang Tumpuan**
	Air untuk Kehidupan									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
			Pelan Strategik untuk Pencegahan Rasuah Mendidik dan meningkatkan kesedaran tentang integriti	Negeri	LUAS	SPRM, SUK Selangor (Unit Integriti)	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya		
			Pelan Integriti Organisasi Mendidik dan meningkatkan kesedaran tentang integriti	Negeri	LUAS	SPRM, SUK Selangor (Unit Integriti)	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya		
Maklumat dan RDCI	**RDCI yang berterusan untuk Bank Data Bersepadu Negara untuk mempercepatkan pelaksanaan IWRM**	• Memudahkan pembuatan keputusan masa nyata penjawat awam terutamanya pada peringkat tempatan.	• Pemetaan pihak berkepentingan. • Siri dialog dan perundingan dalam kalangan pihak berkepentingan peringkat persekutuan, negeri dan tempatan.	Peringkat Lembangan Sungai/ Daerah/ Pihak Berkuasa Tempatan	KASA/KPKT/ KKM	MSANg/JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian serta agensi lini perlu mengambil langkah yang sesuai untuk penyertaan penjawat awam dalam PPP	**Maklumat dan RDCI**

Draf Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan WST2040										
Bidang Tumpuan	**Strategi AACB**			**Strategi RMK-12**			**Strategi WST2040**			**Bidang Tumpuan**
	Air untuk Kehidupan									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
Infrastruktur dan Teknologi	**Pemulihan kawasan tadahan**	• Tanah yang terjejas/ berhampiran sungai yang telah mati hendaklah diberi keutamaan penuh berhubung dengan isu pencemaran dan jika perlu, hendaklah diwartakan.	• Program Satu Daerah Satu Sungai oleh JPS • Penggunaan langkah berstruktur dan bukan struktur yang sesuai bagi mengurangkan pencemaran air dan mengelakkan penutupan loji rawatan air.	Lembangan Sungai	KASA/KPKT/ KKM	MSANg/JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Modul Latihan AACB akan mencadangkan sumber Data dan Maklumat yang mungkin untuk IWRM	**Infrastruktur dan Teknologi**
Pembiayaan	**Pemulihan kawasan tadahan hijau**	• Menerima pakai penyelesaian berasaskan alam semula jadi untuk pemulihan kawasan tadahan.	• Latihan sebelum Mendapatkan Lesen Perkhidmatan Air. • Insentif Hijau serta Pensijilan dan penganugerahan.	Lembangan Sungai	KASA/KPKT/ KKM	MSANg/JPS/JAS/ PBT/DO	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	Modul Latihan AACB akan mencadangkan sumber Data dan Maklumat yang mungkin untuk IWRM	**Pembiayaan**

Draf Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan WST2040										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Air untuk Kehidupan									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
	Penggunaan pendekatan ekonomi hijau untuk IWRM	• Memberi galakan kepada penjawat awam melalui penyediaan latihan untuk pengurusan sumber air yang mampan, pada masa yang sama menggunakan pendekatan ekonomi hijau.	• Bayaran untuk perkhidmatan ekosistem	Kebangsaan	KASA	MSANg atau yang Setara	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	KASA/Pihak Berkuasa Air Negeri perlu membangunkan Model PES dan perundangan yang sesuai untuk negeri masing-masing	
			• Penggunaan prinsip "pencemar yang membayar".	Kebangsaan	KASA	MSANg atau yang Setara	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	KASA/Pihak Berkuasa Air Negeri perlu membangunkan perundangan yang sesuai untuk negeri masing-masing	

Draf Pelan Strategi dan Hala Tuju Pelaksanaan WST2040										
Bidang Tumpuan	Strategi AACB			Strategi RMK-12			Strategi WST2040			Bidang Tumpuan
	Air untuk Kehidupan									
	RMK-12/RMK-13/RMK-14/RMK-15									
	Strategi	**Inisiatif**	**Program/Aktiviti**	**Peringkat Hierarki**	**Pihak Berkuasa Peneraju/ Rakan Kerjasama**	**Pihak Berkuasa Pelaksana**	**Status Semasa**	**Sasaran Penyempurnaan**	**Catatan**	
			• Model Harga Seragam untuk Sumber Air	Kebangsaan	MAN dan KASA	MSANg atau yang Setara	Baharu	RMK-12 dan seterusnya	KASA/Pihak Berkuasa Air Negeri perlu membangunkan Model Harga Seragam dan perundangan yang sesuai bagi negeri masing-masing	
	Rekreasi dan Pelancongan Berasaskan Air	• Memberi galakan kepada pihak berkuasa tempatan melalui penyediaan latihan untuk mempromosikan aktiviti rekreasi dan pelancongan berasaskan air bagi menjana pendapatan pada peringkat setempat.	• Produk pelancongan air • Pemuliharaan kawasan pelancongan bernilai tinggi • Menjadi tuan rumah bagi acara, pertandingan dan festival berkaitan air	Kebangsaan	KASA dan KPKT	MOTAC, KWP dan Pihak Berkuasa Tempatan	Sedang dilaksanakan	RMK-12 dan seterusnya	Konsortium antara kementerian yang dipengerusikan oleh KASA dan KPKT serta agensi lini	

5.2. Main Peranan untuk IWRM

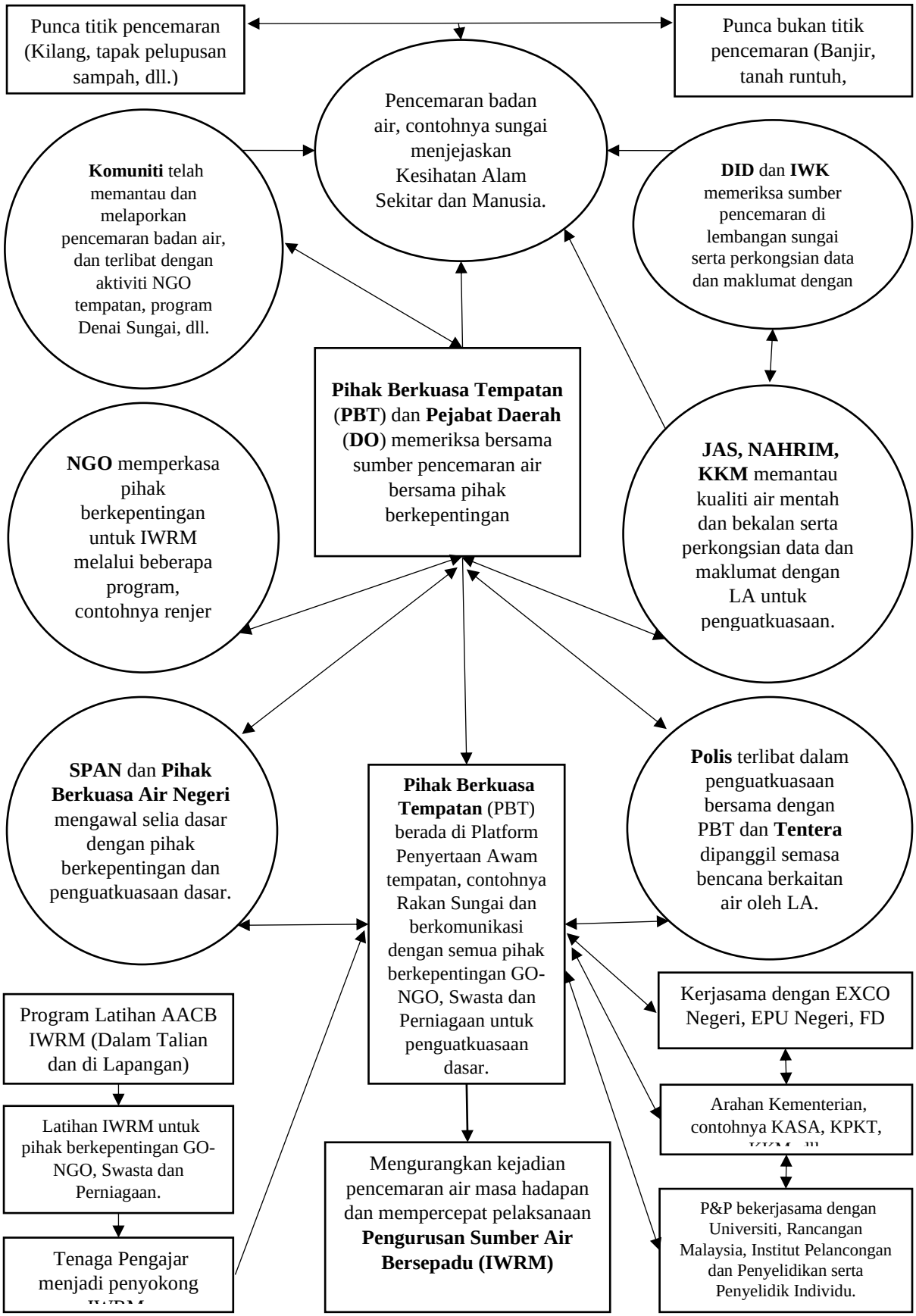

Rajah 87 Mengurangkan Bencana berkaitan Air untuk Kesihatan Alam Sekitar dan Awam yang lebih baik

Pencemaran badan air daripada sumber alam semula jadi dan buatan manusia

Bencana Bahan Kimia di Sungai Kim Kim

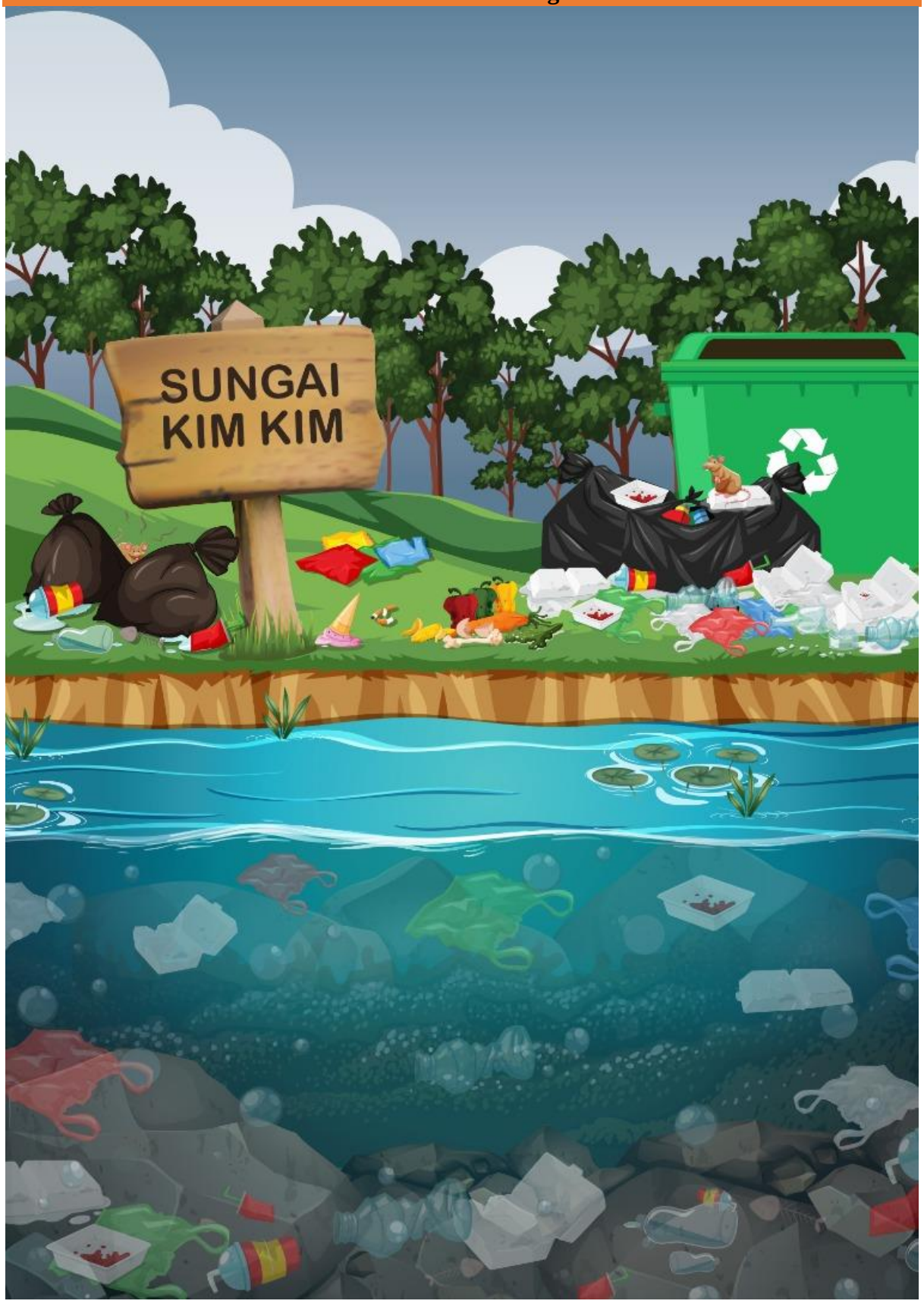

Bull. Environ. Contam. Toxicol. (1994) 52:149–154
© 1994 Springer-Verlag New York Inc.

Environmental Contamination and Toxicology

Lead in Blood and Hair of Population near an Operational and a Proposed Area for Copper Mining, Malaysia

Mazlin B. Mokhtar,[1] Almah Bt. Awaluddin,[1] Chin Wai Fong,[1] and Wan Mazlan B. Hj. Mohd. Woojdy[2]

[1]Faculty of Science and Natural Resources, Universiti Kebangsaan Malaysia, Locked Bag No. 62, 88996 Kota Kinabalu, Malaysia and [2]Department of Medical and Health Services, Sabah, Malaysia

Lead toxicity is one of the known human health problems. Lead accumulates in biological systems and its mechanism of action is slow. Generally, lead could cause protoplasm poisoning (Berman 1980). The toxicity of lead at high levels of exposure is well known, but a major concern of today is the possibility that continual exposure to relatively low level of lead may entail adverse health effects. Lead impairs the renal, hemopoietic and nervous systems and it has been suggested that lead is causally related to deficiency in cognitive functioning (Bergback *et al.* 1992).

Hair has been used indicator filaments for lead accumulation in human because lead concentration in hair is probably correlated to lead storage in bones (Eltayeb and Grieken 1990). Lead circulates in human body system through the blood circulation. Lead concentration in blood (PbB) is an important parameter in the assessment of lead exposure and its toxicity effects to humans. Blood is a good indicator of the current level of lead in human body but not a good indicator of the total lead body burden (Ahmed and Elmubarak 1990). Lead concentration in blood depicts the dynamic equilibrium between exposure level, rates of take, distribution and excretion (Racliffe 1981).

In this study the concentration of lead in blood and lead in hair from a selected population living in the vicinity of a copper mine in Ranau district and population living in the vicinity of a proposed copper mine in Bidu Bidu was measured. Figure 1 shows the location of study areas. The copper mine in Ranau has been operational since 1975. It is situated upstream of Labuk and Sugut rivers in Lohan Valley, an agricultural area which is drained by Labuk, Sugut, Liwagu, Mamut, Merali, Langanan, Pangakatan, Lohan and Bongkud rivers. Lohan, Mamut and Merali rivers are tributaries of Sugut River. The upstream area of Sugut River is made up of igneous and metamorphic rocks which are rich with minerals containing gold, silver, zinc, copper and chromium (Rakmi *et al.* 1984). A mine tailings dam called Lohan Dam is situated within one km of Bongkud Village (KB) and about 16 km from the open cut mine. The waste failings are transported to this dam via pipes.

Previous physicochemical studies around the copper mine area reported elevated levels of heavy metals in water, sediment, plants and aquatic organisms samples suggesting a possible contamination due to mining activities (Rakmi *et al.* 1984, Murtedza and Hanapi 1984, Jumat and Maimunah 1989), Mokhtar and Hazan (1990) reported their preliminary findings of elevated trace metals (including lead) in hair samples of the population living in the vicinity of the copper mine in Ranau.

MATERIALS AND METHODS

A total of 424 blood samples and 360 hair samples were obtained from populations of Singgaron Baru Village (KSB) and Bongkud Village (KB), both situated near the operational copper mine in Ranau (Fig. 1); Sualog Village (KS), Kiabau Village (KK), Perancangan Village (KP), Bambangan Village

Send reprint requests to Dr. Mazlin B Mokhtar at the above address

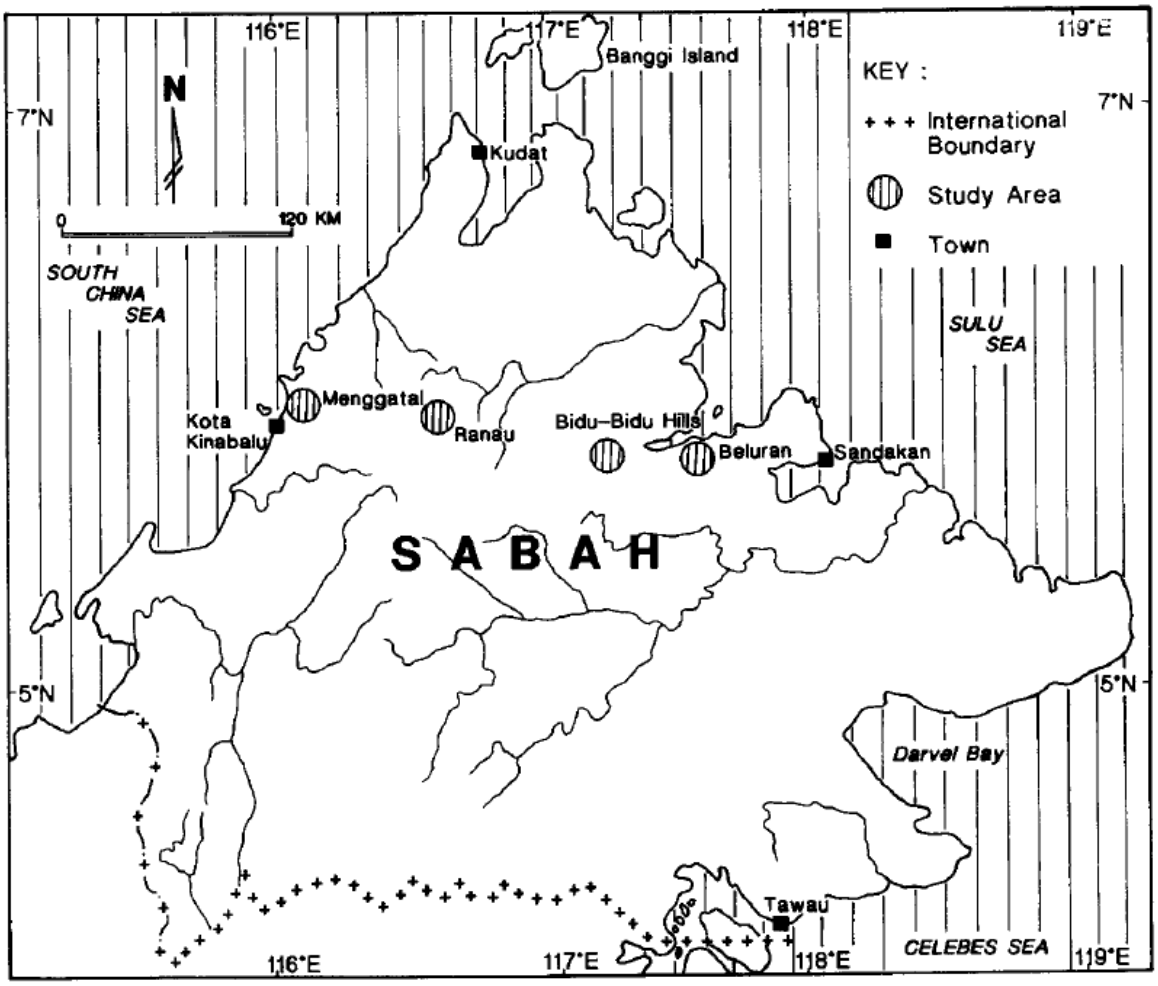

Sumber: (Mazlin Mokhtar *et. al.* 1994)

Rajah 5: Kajian Dijalankan di Kawasan Pelombongan Tembaga di Sabah, Malaysia

Environ Geochem Health
DOI 10.1007/s10653-016-9892-3

ORIGINAL PAPER

Environmental geochemistry of the abandoned Mamut Copper Mine (Sabah) Malaysia

Antony van der Ent · Mansour Edraki

Received: 15 June 2016 / Accepted: 18 October 2016
© Springer Science+Business Media Dordrecht 2016

Abstract The Mamut Copper Mine (MCM) located in Sabah (Malaysia) on Borneo Island was the only Cu–Au mine that operated in the country. During its operation (1975–1999), the mine produced 2.47 Mt of concentrate containing approximately 600,000 t of Cu, 45 t of Au and 294 t of Ag, and generated about 250 Mt of overburden and waste rocks and over 150 Mt of tailings, which were deposited at the 397 ha Lohan tailings storage facility, 15.8 km from the mine and 980 m lower in altitude. The MCM site presents challenges for environmental rehabilitation due to the presence of large volumes of sulphidic minerals wastes, the very high rainfall and the large volume of polluted mine pit water. This indicates that rehabilitation and treatment is costly, as for example, exceedingly large quantities of lime are needed for neutralisation of the acidic mine pit discharge. The MCM site has several unusual geochemical features on account of the concomitant occurrence of acid-forming sulphide porphyry rocks and alkaline serpentinite minerals, and unique biological features because of the very high plant diversity in its immediate surroundings. The site hence provides a valuable opportunity for researching natural acid neutralisation processes and mine rehabilitation in tropical areas. Today, the MCM site is surrounded by protected nature reserves (Kinabalu Park, a World Heritage Site, and Bukit Hampuan, a Class I Forest Reserve), and the environmental legacy prevents de-gazetting and inclusion in these protected area in the foreseeable future. This article presents a preliminary geochemical investigation of waste rocks, sediments, secondary precipitates, surface water chemistry and foliar elemental uptake in ferns, and discusses these results in light of their environmental significance for rehabilitation.

Keywords Biodiversity · Floc · Kinabalu · Mamut Copper Mine · Malaysia · Sabah

Introduction

The environmental legacy of abandoned mines depends on geology and climate, as well as past mining and mineral processing practices. Mines operating porphyry Cu–Au systems can potentially pose significant post-mining environmental impacts, because: (i) disseminated ore and large volume of these deposits require extensive open-cut operations with high tonnages of waste rock; (ii) with high throughput rates, large amounts of tailings are consequently produced; (iii) mining wastes contain reactive

A. van der Ent (✉) · M. Edraki
Centre for Mined Land Rehabilitation, Sustainable Minerals Institute, The University of Queensland, St Lucia, QLD 4072, Australia
e-mail: a.vanderent@uq.edu.au

A. van der Ent
Laboratoire Sols et Environnement, UMR 1120, Université de Lorraine – INRA, Nancy, France

Published online: 15 November 2016

Fig. 2 **a** Serpentinite rock dump; **b** mixing of the pit drainage water with the Mamut River; **c** main waste rock (overburden) dump; **d** drainage from the pit; **e** Mg-floc occurring where alkaline drainage meets acid mine water; **f** Al-floc an associated co-precipitates in the pit; **g** *Nepenthes stenophylla* (Nepenthaceae) growing on Cu precipitates; **h** pyrrhotite-rich waste rock

Sumber: (der Ent dan Edraki, 2016)

5.2.1. Main Peranan Agensi Kerajaan bagi IWRM

Bencana Berkaitan Air

Pihak Berkuasa Tempatan (PBT)
- Kami memperhatikan bencana berkaitan air dan kami perlu mengambil langkah segera untuk mengurangkan impak dalam bidang kuasa kami dan jiran.
- Mari berkomunikasi dengan semua pihak berkepentingan yang berkaitan untuk semakan silang kejadian melalui unit penguatkuasaan kami.

Pegawai Daerah ((*District Office*, DO)DO)
- Bencana berkaitan air yang berlaku dalam kawasan tertentu ini dan kami berkongsi maklumat sosioekonomi dan demografi dengan PBT.

Komuniti
- Kami memperhatikan warna air sungai telah berubah dan terdapat bau busuk. Kami memaklumkannya kepada pegawai penguatkuasaan PBT dan Jabatan Alam Sekitar di tapak serta menghubungi talian penting mereka.

NGO

Kami telah memaklumkan kepada semua pihak berkepentingan yang berkaitan tentang kejadian dan kami merekodkan impaknya.

Jabatan Pengairan dan Saliran (*Dept. of Irrigation and Drainage*, DID)
- Kami menyiasat punca kejadian dan mempertimbangkan langkah yang mungkin diambil untuk mengurangkannya.
- Kami berkomunikasi dengan PBT, DO, JAS, SPAN, Pihak Berkuasa Air Negeri, dan Kementerian Kesihatan untuk berkongsi maklumat dan data.

Jabatan Alam Sekitar (JAS)
- Kami menyiasat punca kejadian dan mempertimbangkan langkah yang mungkin diambil untuk mengurangkannya.
- Kami berkomunikasi dengan PBT, DO, JPS, IKW, SPAN, dan Pihak Berkuasa Air Negeri untuk berkongsi maklumat dan data.

Pihak Berkuasa Air Negeri
- Kami menyiasat punca kejadian dan mempertimbangkan langkah yang mungkin diambil untuk mengurangkannya.
- Kami berkomunikasi dengan PBT, DO, JPS, JAS, IWK, SPAN, dan Kementerian Kesihatan untuk berkongsi maklumat dan data.

Indah Water Konsortium (IWK)
- Kami menyiasat punca kejadian dan mempertimbangkan langkah yang mungkin diambil untuk mengurangkannya.
- Kami berkomunikasi dengan PBT, DO, JPS, SPAN, Pihak Berkuasa Air Negeri, dan Kementerian Kesihatan untuk berkongsi maklumat dan data.

Suruhanjaya Perkhidmatan Air Negara (SPAN)

- Kami menyiasat punca kejadian dan mempertimbangkan langkah yang mungkin diambil untuk mengurangkannya.
- Kami berkomunikasi dengan PBT, DO, JPS, IWK, Pihak Berkuasa Air Negeri, dan Kementerian Kesihatan untuk berkongsi maklumat dan data.

Bahagian Perkhidmatan Kejuruteraan, Kementerian Kesihatan (KKM)

- Kami menyiasat punca kejadian dan mempertimbangkan langkah yang mungkin diambil untuk mengurangkan impaknya terhadap kesihatan alam sekitar dan kesihatan awam.
- Kami berkomunikasi dengan PBT, DO, JPS, SPAN, Pihak Berkuasa Air Negeri dan IWK untuk berkongsi maklumat dan data.

Pihak Berkuasa Tempatan (PBT)

- Kami telah mengundang semua pihak berkepentingan yang berkaitan termasuklah polis, askar dan organisasi sukarela untuk mengadakan perjumpaan formal dan mengambil tindakan di kawasan kejadian.
- Jika perlu, agensi penguatkuasaan undang-undang akan mengatur kedudukan di kawasan kejadian.

Jabatan Sukarelawan Malaysia (RELA)

Kami bersedia untuk memudahkan aktiviti PBT bagi mengurangkan impak bencana berkaitan air.

Polis

Kami bersedia untuk memudahkan aktiviti PBT bagi mengurangkan impak bencana berkaitan air.

Askar

Kami bersedia untuk memudahkan aktiviti PBT bagi mengurangkan impak bencana berkaitan air.

Mencegah Bencana berkaitan Air pada Masa Hadapan

Pihak Berkuasa Tempatan (PBT)

- Kami perlu meningkatkan keupayaan untuk mencegah bencana berkaitan air pada masa hadapan melalui Latihan IWRM, AACB WST 2040.

Pasukan Petugas AACB WST2040

- Kami telah menghasilkan modul latihan IWRM untuk pihak berkepentingan yang berkaitan bagi mmbangunkan keupayaan mereka.
- Kami boleh menjalankan latihan IWRM secara dalam talian atau di lapangan melalui pakar rujuk.
- Kami telah menyediakan panduan pakar air untuk memudahkan proses membuat keputusan oleh Pihak Berkuasa Tempatan.
- Kami telah mengenal pasti pusat latihan IWRM yang sesuai di semua negeri.

Pegawai Daerah (*District Office*, DO)

- Selepas Latihan IWRM oleh AACB WST 2040, kami lebih mampu untuk membuat rangkaian dan bekerjasama dengan agensi Negeri dan Persekutuan serta pihak berkepentingan lain yang berkaitan bagi IWRM.

Pihak Berkuasa Tempatan (PBT)

- Selepas Latihan IWRM oleh AACB WST 2040, kami lebih mampu untuk membuat rangkaian dan bekerjasama dengan agensi Negeri dan Persekutuan serta pihak berkepentingan lain yang berkaitan bagi IWRM.

DID

- Selepas Latihan IWRM oleh AACB WST 2040, kami lebih mampu untuk membuat rangkaian dan bekerjasama dengan agensi Tempatan, Negeri dan Persekutuan serta pihak berkepentingan lain yang berkaitan bagi IWRM.
- Selepas latihan IWRM AACB, kami mempunyai arahan IWRM yang lebih baik untuk membariskan agensi.

JAS

- Selepas Latihan IWRM oleh AACB WST 2040, kami lebih mampu untuk membuat rangkaian dan bekerjasama dengan agensi Tempatan, Negeri dan Persekutuan serta pihak berkepentingan lain yang berkaitan bagi IWRM.
- Selepas latihan IWRM AACB, kami mempunyai arahan IWRM yang lebih baik untuk membariskan agensi.

Pihak Berkuasa Air Negeri

- Selepas Latihan IWRM oleh AACB WST 2040, kami lebih mampu untuk membuat rangkaian dan bekerjasama dengan agensi Tempatan, Negeri dan Persekutuan serta pihak berkepentingan lain yang berkaitan bagi IWRM
- Selepas latihan IWRM AACB, kami mempunyai arahan IWRM yang lebih baik untuk membariskan agensi.

SPAN

- Selepas Latihan IWRM oleh AACB WST 2040, kami lebih mampu untuk membuat rangkaian dan bekerjasama dengan agensi Tempatan, Negeri dan Persekutuan serta pihak berkepentingan lain yang berkaitan bagi IWRM.
- Selepas latihan IWRM AACB, kami mempunyai arahan IWRM yang lebih baik untuk membariskan agensi.

Jabatan Perhutanan

- Selepas Latihan IWRM oleh AACB WST 2040, kami lebih mampu untuk membuat rangkaian dan bekerjasama dengan agensi Tempatan, Negeri dan Persekutuan serta pihak berkepentingan lain yang berkaitan bagi IWRM.
- Selepas latihan IWRM AACB, kami mempunyai arahan IWRM yang lebih baik untuk membariskan agensi.

Unit Perancangan Ekonomi Negeri

- Selepas Latihan IWRM oleh AACB WST 2040, kami lebih mampu untuk membuat rangkaian dan bekerjasama dengan agensi Tempatan, Negeri dan Persekutuan serta pihak berkepentingan lain yang berkaitan bagi IWRM.
- Selepas latihan IWRM AACB, kami mempunyai arahan IWRM yang lebih baik untuk membariskan agensi.

EXCO Negeri

- Selepas Latihan IWRM oleh AACB WST 2040, kami lebih mampu untuk membuat rangkaian dan bekerjasama dengan agensi Tempatan, Negeri dan Persekutuan serta pihak berkepentingan lain yang berkaitan bagi IWRM.
- Selepas latihan IWRM AACB, kami mempunyai arahan IWRM yang lebih baik untuk membariskan agensi.

Ahli Parlimen

- Selepas Latihan IWRM oleh AACB WST 2040, kami lebih mampu untuk membuat rangkaian dan bekerjasama dengan agensi Tempatan, Negeri dan Persekutuan serta pihak berkepentingan lain yang berkaitan bagi IWRM.
- Selepas latihan IWRM AACB, pengetahuan kami bertambah untuk mengeluarkan arahan IWRM yang lebih baik bagi membariskan agensi.

Kementerian Alam Sekitar dan Air (KASA)

- Selepas Latihan IWRM oleh AACB WST 2040, kami lebih mampu untuk membuat rangkaian dan bekerjasama dengan agensi Tempatan, Negeri dan Persekutuan serta pihak berkepentingan lain yang berkaitan bagi IWRM.
- Selepas latihan IWRM AACB, kami mempunyai arahan IWRM yang lebih baik untuk membariskan agensi.

Kementerian Perumahan dan Kerajaan Tempatan (KPKT)

- Selepas Latihan IWRM oleh AACB WST 2040, kami lebih mampu untuk membuat rangkaian dan bekerjasama dengan agensi Tempatan, Negeri dan Persekutuan serta pihak berkepentingan lain yang berkaitan bagi IWRM.
- Selepas latihan IWRM AACB, kami mempunyai arahan IWRM yang lebih baik untuk membariskan agensi.

Bahagian Perkhidmatan Kejuruteraan, Kementerian Kesihatan (KKM)

- Selepas Latihan IWRM oleh AACB WST 2040, kami lebih mampu untuk membuat rangkaian dan bekerjasama dengan agensi Tempatan, Negeri dan Persekutuan serta pihak berkepentingan lain yang berkaitan bagi IWRM.
- Selepas latihan IWRM AACB, kami mempunyai arahan IWRM yang lebih baik untuk membariskan agensi.

Pihak Berkuasa Tempatan (PBT)

- Selepas Latihan IWRM oleh AACB WST 2040, kami lebih mampu untuk membuat rangkaian dan bekerjasama dengan agensi Negeri dan Persekutuan serta pihak berkepentingan lain yang berkaitan bagi IWRM.
- P&P dengan kerjasama Universiti, Rancangan Malaysia, Institusi Pelancongan dan Penyelidikan serta Penyelidik Individu bagi penyelesaian berasaskan alam semula jadi terhadap IWRM.

Pihak Berkuasa Tempatan (PBT)

- Kami yakin boleh mempercepat pelaksanaan IWRM serta mengurangkan bencana berkaitan air pada masa hadapan.

Peranan Kepimpinan Agensi Kerajaan terhadap IWRM
Oleh
Prof. Dr Sharifa Ezat Wan Puteh, Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM)

1. Apakah proses/langkah membuat keputusan yang perlu dibuat oleh kerajaan tempatan di Malaysia untuk pengurusan sumber air bersepadu (IWRM) yang konflik mengenai bidang kuasa adalah jelas antara kerajaan Persekutuan dengan Negeri serta dalam kalangan daerah?

   Jawapan: Tiada jawapan yang pasti mengenainya kerana peraturan Persekutuan mungkin tidak dipatuhi dengan teliti di peringkat negeri. Setiap peringkat cenderung untuk mematuhi pihak berkepentingan terbesar mereka dan malangnya, hal ini boleh menjejaskan keseluruhan pengurusan sumber air. Hal ini kerana negeri memberikan terlalu banyak kelonggaran kepada industri serta tiada penguatkuasaan yang nyata, bermakna dan kukuh dikenakan kepada pemilik perniagaan. Pelaku hanya dikenakan hukuman ringan dengan jumlah yang kecil dan kebanyakan syarikat mampu untuk membayar denda tanpa apa-apa isu. Mereka akan mengulangi kesalahan yang sama di kemudian hari.

2. Apakah proses/langkah yang perlu dibuat oleh kerajaan tempatan di Malaysia untuk memastikan penyertaan pelbagai pihak berkepentingan, iaitu agensi kerajaan lain, perniagaan, komuniti dan NGO serta akademia dalam proses membuat keputusan bagi IWRM?

   Jawapan: Selain daripada mengadakan perbincangan formal, pematuhan kepada protokol dan penguatkuasaan tidak dipatuhi dengan teliti. Rangkaian dan kerjasama dengan akademia tempatan, NGO, komuniti perlu ditingkatkan. Penyumbang kepada isu air utama dalam negara bukanlah komuniti tetapi industri yang tidak betul-betul ditegur tentang hal ini. Kita tidak boleh menyalahkan komuniti sahaja tetapi kita perlu melihat kepada faktor lain yang berada dalam komuniti yang menyumbang kepada masalah ini. Pengurusan sisa yang lemah di Malaysia, terutamanya di kawasan separa bandar dan luar bandar. Pengurusan sisa ialah isu utama di kebanyakan negara membangun dan Malaysia merupakan salah satu daripadanya. Alternatif yang mampan, murah dan mesra alam tidak diambil oleh kerajaan, walaupun di peringkat negeri. Oleh itu, kita membazir banyak wang untuk teknik yang tidak murah dan tidak mesra alam. Tekanan daripada pelobi dilihat secara meluas dan diterima oleh kerajaan serta isu ini juga menceroboh pengurusan sisa yang baik.

3. Selain itu, apakah langkah yang perlu diambil untuk proses penyertaan orang awam dalam konteks Malaysia bagi IWRM supaya pegawai kerajaan dan pihak berkepentingan lain bersependapat untuk membuat keputusan dengan lebih baik terhadap IWRM?

   Jawapan: Komuniti hendaklah mempunyai saluran yang mereka boleh turut serta dalam membuat keputusan bersama mengenai pengurusan sisa. Pada ketika ini, hal ini lebih kepada pendekatan atas bawah dan mungkin bukan apa yang dirasakan paling sesuai oleh komuniti di peringkat populasi. Rungutan daripada orang ramai selalunya tidak didengari untuk memberikan impak. Orang yang melayani aduan orang ramai selalunya kakitangan yang paling tidak terlatih dan paling rendah, bertaraf kontrak, yang tidak mempunyai keupayaan dan kuasa untuk membuat apa-apa perubahan yang ketara.

4. Apakah proses/langkah yang perlu dibuat untuk memastikan bahawa integriti, disiplin dan kesukarelawanan ditanam dalam kemahiran kepimpinan pegawai kerajaan tempatan? Apakah proses/langkah peranan kepimpinan yang proaktif untuk IWRM?

   Jawapan: Kualiti ini selalunya diberikan semasa latihan pengenalan, ketika pegawai merupakan pegawai baharu dalam latihan dan tidak mempunyai pangkat yang cukup tinggi untuk memutuskan apa-apa lagi. Walau bagaimanapun, kualiti ini semakin berkurangan seiring dengan masa, dan terdapat peluang untuk mengambil 'jalan pintas' dengan menerima rasuah. Oleh itu, latihan dan latihan semula, bagi kelakuan moral dan integriti hendaklah dibuat secara konsisten. Pemimpin (sehingga peringkat pengurusan tertinggi), hendaklah memimpin dengan menjadi contoh dan pegawai lebih tinggi perlu menunjukkan cara. Elakkan dan hilangkan budaya kroni, naikkan pangkat pegawai yang mematuhi etika dan audit tetap boleh membantu dalam hal ini.

Peranan Kepimpinan Agensi Kerajaan terhadap IWRM
Oleh
Dr Mohd Yusoff Bin Ishak, Universiti Putra Malaysia (UPM)

1. Apakah proses/langkah membuat keputusan yang perlu dibuat oleh kerajaan tempatan di Malaysia untuk pengurusan sumber air bersepadu (IWRM) yang konflik mengenai bidang kuasa adalah jelas antara kerajaan Persekutuan dengan Negeri serta dalam kalangan daerah?

   Jawapan: Kerajaan tempatan perlu sedar tentang IWRM diikuti dengan pembangunan keupayaan yang perlu memasukkan rakyat di kawasan tersebut seperti JKKK.

   Kita sudah sekian lama menghadapi isu kerajaan persekutuan melawan kerajaan negeri. Ditambah pula rakyat tidak menghiraukan untuk membezakan sesuatu – mereka hanya inginkan alam sekitar yang lebih baik. Oleh itu, kita mesti mencari batu penghalang yang boleh menyekat pelaksanaan lancar antara kerajaan persekutuan dengan kerajaan negeri.

   Banyak penerimaan yang mesti ditawarkan kepada mereka selain daripada menjadikannya wajib dalam perundangan. Kita hendaklah memperkasakan rakyat dalam proses membuat keputusan dengan memasukkan semua lapisan masyarakat dalam proses tersebut. Kanak-kanak sekolah boleh terlibat dengan subjek berkaitan alam sekitar.

2. Apakah proses/langkah yang perlu dibuat oleh kerajaan tempatan di Malaysia untuk memastikan penyertaan pelbagai pihak berkepentingan, iaitu agensi kerajaan lain, perniagaan, komuniti dan NGO serta akademia dalam proses membuat keputusan bagi IWRM?

   Jawapan: Saluran komunikasi antara LA dengan pihak berkepentingan hendaklah dibuka di mana-mana peringkat pada bila-bila masa. Walaupun mustahil untuk mengadakan Perbincangan Kumpulan Tertumpu disebabkan PKP, LA perlu mencuba cara baharu untuk berhubung seperti menggunakan media sosial tetapi perlu diingat tentang perbezaan pilihan di strata yang berbeza dalam komuniti anda. Facebook boleh menjadi saluran baik untuk mendapatkan input bagi apa-apa proses membuat keputusan.

   Semestinya mempunyai saluran formal seperti yang kerajaan tempatan ada sekarang ini adalah bagus tetapi mereka tidak boleh berehat dan LA perlu melengkapkan penggunaan ini dengan membenarkan cara alternatif untuk mengumpulkan input terutamanya berkenaan dengan generasi baharu di Malaysia. Generasi muda lebih suka media sosial berbanding cara konvensional.

3. Selain itu, apakah langkah yang perlu diambil untuk proses penyertaan orang awam dalam konteks Malaysia bagi IWRM supaya pegawai kerajaan dan pihak berkepentingan lain bersependapat untuk membuat keputusan dengan lebih baik terhadap IWRM?

   Jawapan: Lakukan lebih daripada yang diperlukan. Pegawai kerajaan mempunyai kaedah dan peraturan tetapi ia tidak bererti kita perlu berhenti mematuhi peraturan. Kita perlu sentiasa memikirkan tentang apa-apa yang terbaik untuk pihak berkepentingan.

Mempunyai pangkalan data pihak berkepentingan dan mengekalkan komunikasi yang baik dengan mereka sepanjang proses juga merupakan perkara yang bagus.

Sejarah cerita kejayaan yang baik kerana menerima guna IWRM akan menjadi penerimaan yang besar bagi pihak berkepentingan.

Sekali lagi, kita perlu membuka pelbagai saluran komunikasi untuk merangkumi semua sudut komuniti.

4. Apakah proses/langkah yang perlu dibuat untuk memastikan bahawa integriti, disiplin dan kesukarelawanan ditanam dalam kemahiran kepimpinan pegawai kerajaan tempatan? Apakah proses/langkah peranan kepimpinan yang proaktif untuk IWRM?

   Jawapan: Sentiasa terbuka dan telus. Indeks atau sasaran seperti SDG, bagus untuk diguna pakai supaya rakyat boleh menanda aras diri mereka sendiri dan untuk dibandingkan dengan bandar lain yang bagus di rantau. Rancangan penggantian yang aktif perlu ada dalam mana-mana organisasi termasuklah penetapan setempat dan/atau kerajaan tempatan.

   Seseorang yang memegang satu jawatan terlalu lama adalah tidak bagus bagi kesinambungan apa-apa rancangan atau program.

   Jika rancangan penggantian telah dibuat, kita hendaklah menyasarkan dengan proaktif orang kedua dan ketiga bagi memastikan ciri yang kita inginkan akan kekal dalam organisasi tenaga manusia.

Peranan Kepimpinan Agensi Kerajaan terhadap IWRM
Oleh
En. Jamil Tajam, UiTM Perlis

1. Apakah proses/langkah membuat keputusan yang perlu dibuat oleh kerajaan tempatan di Malaysia untuk pengurusan sumber air bersepadu (IWRM) yang konflik mengenai bidang kuasa adalah jelas antara kerajaan Persekutuan dengan Negeri serta dalam kalangan daerah?

   Jawapan:

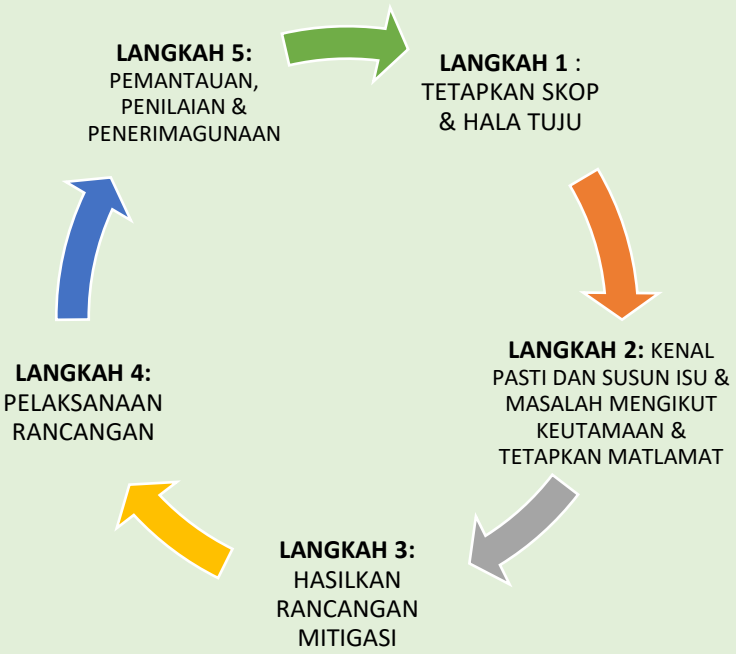

2. Apakah proses/langkah yang perlu dibuat oleh kerajaan tempatan di Malaysia untuk memastikan penyertaan pelbagai pihak berkepentingan, iaitu agensi kerajaan lain, perniagaan, komuniti dan NGO serta akademia dalam proses membuat keputusan bagi IWRM?

   Jawapan: Bagi memastikan penyertaan pelbagai pihak berkepentingan dalam proses membuat keputusan, kerajaan tempatan perlu memperkukuh Ketelusan, Rangkuman Sosial dan Kebertanggungjawaban

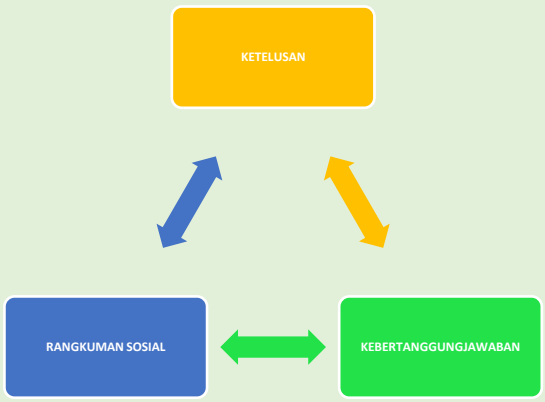

- **Ketelusan** – Akses kepada semua maklumat yang berkaitan dengan proses membuat keputusan bagi sumber air dan peruntukan dana adalah tidak terhad dengan pengecualian kepada kes yang sangat sedikit, jelas dan wajar
- **Rangkuman Sosial** – Perundangan, dasar dan amalan yang memastikan akses yang sama kepada sumber dan perkhidmatan air untuk semua ahli masyarakat termasuklah kumpulan tak beruntung
- **Kebertanggungjawaban** – Mereka yang bertanggungjawab membuat keputusan sumber air, diberikan tanggungjawab juga untuk melakukan tugasan mereka dengan mematuhi rangka kerja undang-undang

Diambil daripada: Philip, R., B. Anton, D. Cox, S. Smits, Caroline A. Sullivan, E. Chonguica, F. Monggae (2008). "Understanding the context-The role of local government in IWRM."

3. Selain itu, apakah langkah yang perlu diambil untuk proses penyertaan orang awam dalam konteks Malaysia bagi IWRM supaya pegawai kerajaan dan pihak berkepentingan lain bersependapat untuk membuat keputusan dengan lebih baik terhadap IWRM?

Jawapan: Set peralatan Penyertaan Orang Awam | Wilayah Tompkins NY
Public Participation Toolkit | Tompkins County NY

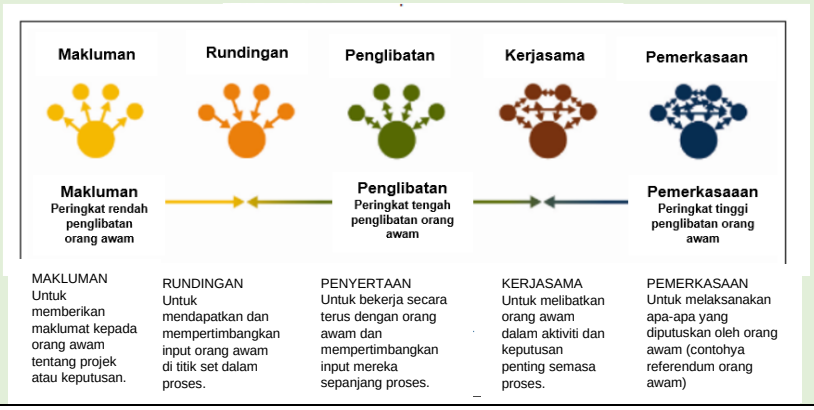

Terdapat input orang awam yang khusus yang kami cari dan ingin dipertimbangkan semasa kami membuat keputusan (kami bukan sahaja mencari penerimaan orang awam).
MAKLUMAN
[Tidak]
[Ya]
Kami meminta untuk melibatkan pihak berkepentingan dengan lebih awal dan sepanjang proses berbanding mendapatkan aduan orang awam di satu atau dua titik sahaja.
RUNDINGAN
[Tidak]
[Ya]
Kami ingin membawa bersama kumpulan pihak berkepentingan yang pelbagai untuk menyelesaikan masalah dan mendapatkan kesepakatan.
PENYERTAAN
[Tidak]
[Ya]
Kami ingin memberikan kuasa membuat keputusan oleh pihak berkuasa kepada orang awam secara keseluruhan atau sebahagian daripada keputusan.
KERJASAMA
[Tidak]
PEMERKASAAN
[Ya]

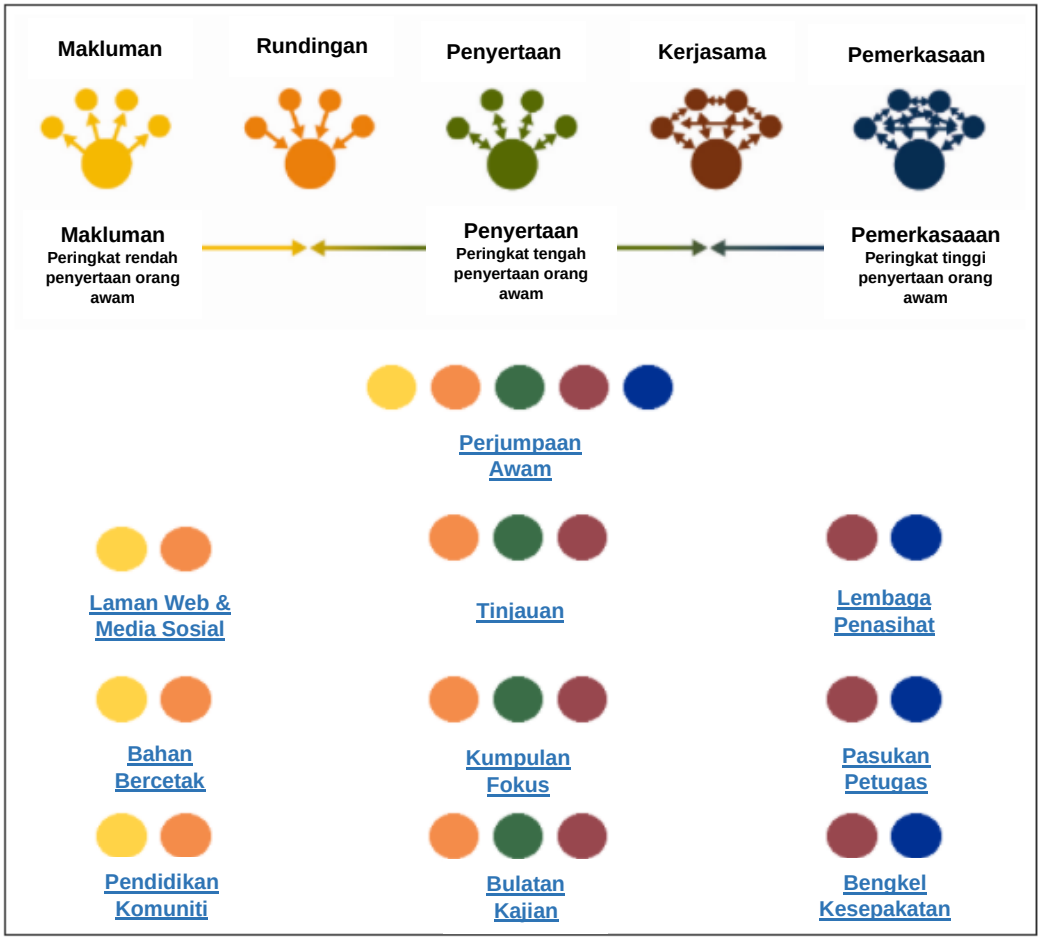
Makluman
Rundingan
Penyertaan
Kerjasama
Pemerkasaan
Makluman
Peringkat rendah penyertaan orang awam
Penyertaan
Peringkat tengah penyertaan orang awam
Pemerkasaaan
Peringkat tinggi penyertaan orang awam
Perjumpaan Awam
Laman Web & Media Sosial
Tinjauan
Lembaga Penasihat
Bahan Bercetak
Kumpulan Fokus
Pasukan Petugas
Pendidikan Komuniti
Bulatan Kajian
Bengkel Kesepakatan

4. Apakah proses/langkah yang perlu dibuat untuk memastikan bahawa integriti, disiplin dan kesukarelawanan ditanam dalam kemahiran kepimpinan pegawai kerajaan tempatan? Apakah proses/langkah peranan kepimpinan yang proaktif untuk IWRM?

Jawapan: Pendekatan pragmatik terhadap tadbir urus sungai rentas sempadan: Menerokai haluan untuk kerjasama dalam sumber air yang dikongsi (wiley.com)
Pragmatic approaches to transboundary river governance: Exploring pathways for co-operation on shared water resources (wiley.com)

Tema 1- Bencana semula jadi dan buatan manusia menyebabkan kejadian penutupan loji rawatan air (WTP).

Masalah – pencemaran yang masuk ke dalam badan air

Impak – populasi flora fauna menurun/mati, kualiti air yang menurun, gangguan bekalan air dan lain-lain.

Penyelesaian (daripada agensi kerajaan)– meningkatkan pemantauan daripada Suruhanjaya Perkhidmatan Air Negara (SPAN), Jabatan Alam Sekitar, Jabatan Pengairan dan Saliran dan pihak berkuasa tempatan serta orang awam sebagai responder pertama.

Tema 2- Bencana kimia di Sungai Kim Kim serta impak kepada kesihatan alam sekitar dan manusia.

Masalah – pencemaran yang masuk ke dalam jasad air.

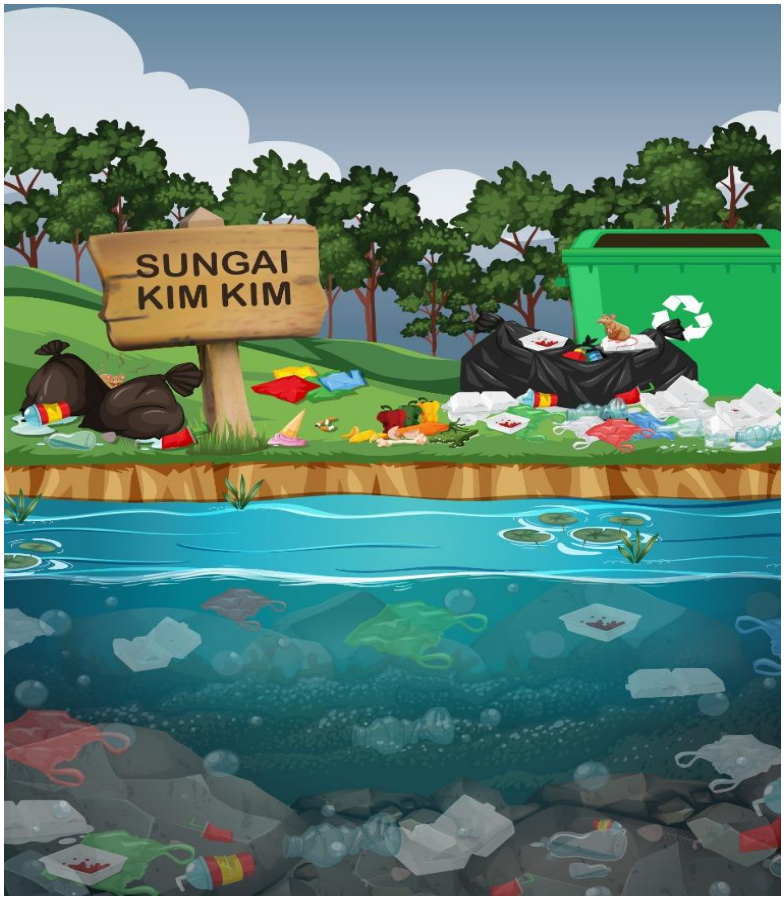

Impak – populasi flora fauna menurun/mati, kualiti air yang menurun, dan lain-lain.

Penyelesaian (daripada agensi kerajaan) – meningkatkan pemantauan daripada SPAN, Jabatan Alam Sekitar, Jabatan Pengairan dan Saliran dan pihak berkuasa tempatan serta orang awam sebagai responder pertama.

Tema 3- Impak pelombongan terhadap alam sekitar dan keselamatan air.
(Sebagai contoh, pelombongan bauksit di Pahang, pelombongan tembaga Mamut di kaki Gunung Kinabalu di Ranau dan juga pelombongan nadir bumi di Kedah)
Masalah – pencemaran yang masuk ke dalam badan air.

Impak – populasi flora fauna menurun/mati, kualiti air yang menurun, dan lain-lain.

Penyelesaian (daripada agensi kerajaan) – meningkatkan pemantauan daripada SPAN, Jabatan Alam Sekitar, Jabatan Pengairan dan Saliran dan pihak berkuasa tempatan serta orang awam sebagai responder pertama.

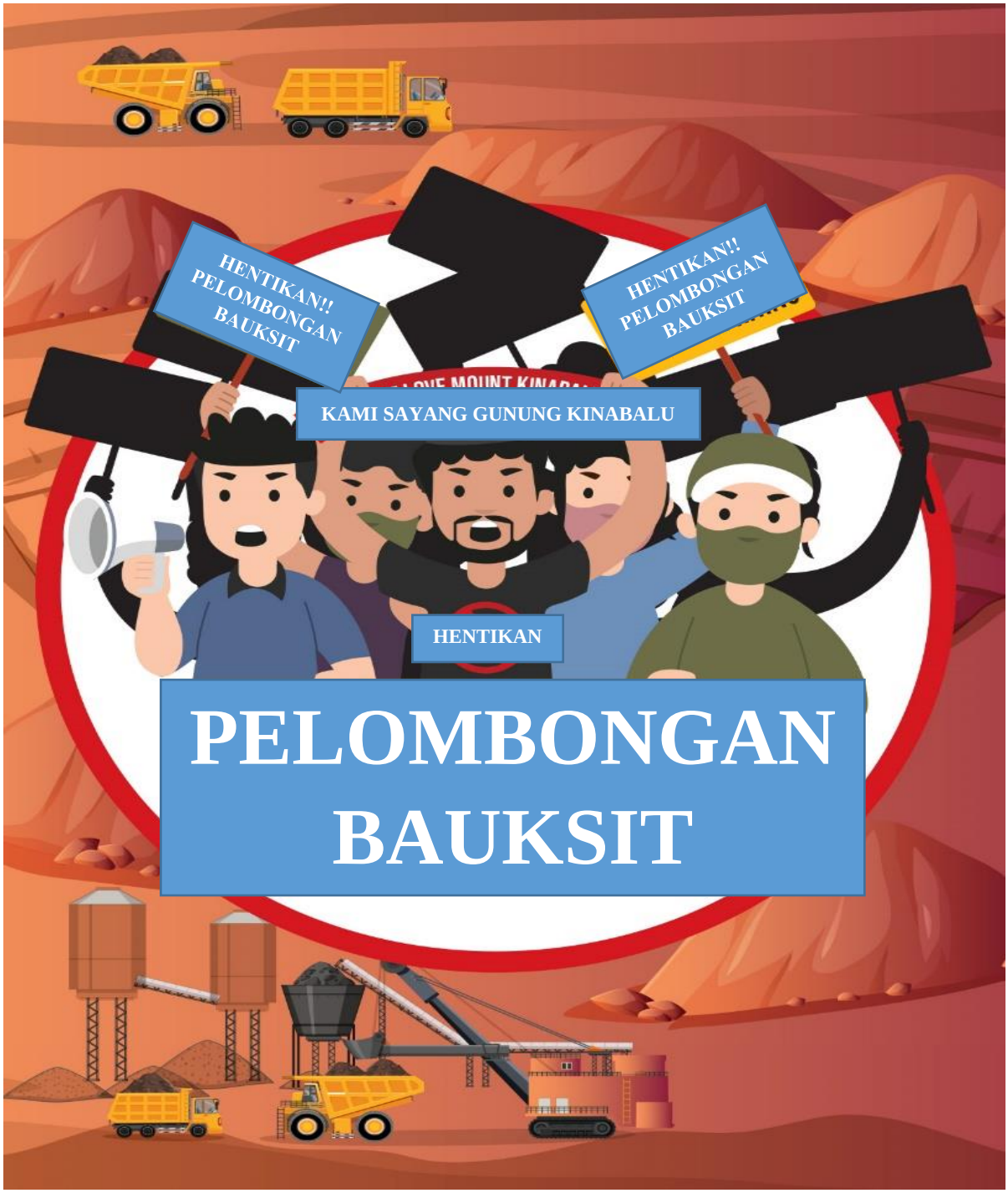

Tema 4 – Penilaian, pengurusan dan komunikasi risiko bencana dengan pelbagai pihak berkepentingan oleh kerajaan tempatan.

Pihak berkuasa tempatan melakukan lawatan lapangan untuk penilaian kawasan bermasalah (banjir, kemarau dan penyakit bawaan air, kerosakan infrastruktur)

Perbincangan dengan pihak berkepentingan lain, iaitu Jabatan Alam Sekitar daerah tempatan, komuniti setempat atau ketua kampung

Rancangan/Tindakan induk setempat dihasilkan yang memasukkan semua pihak berkepentingan bagi kerjasama jangka panjang

Tema 5- Peranan kepimpinan kerajaan tempatan yang proaktif dan proses membuat keputusan dengan gabungan penyertaan pelbagai pihak berkepentingan.

Apakah yang boleh difahami oleh peserta daripada lukisan di bawah? Kata kunci ada di bahagian ‘awan’, iaitu (pengurusan sisa, banjir dan kemarau). Peserta boleh memasukkan jawapan dalam kotak jawapan yang kosong.

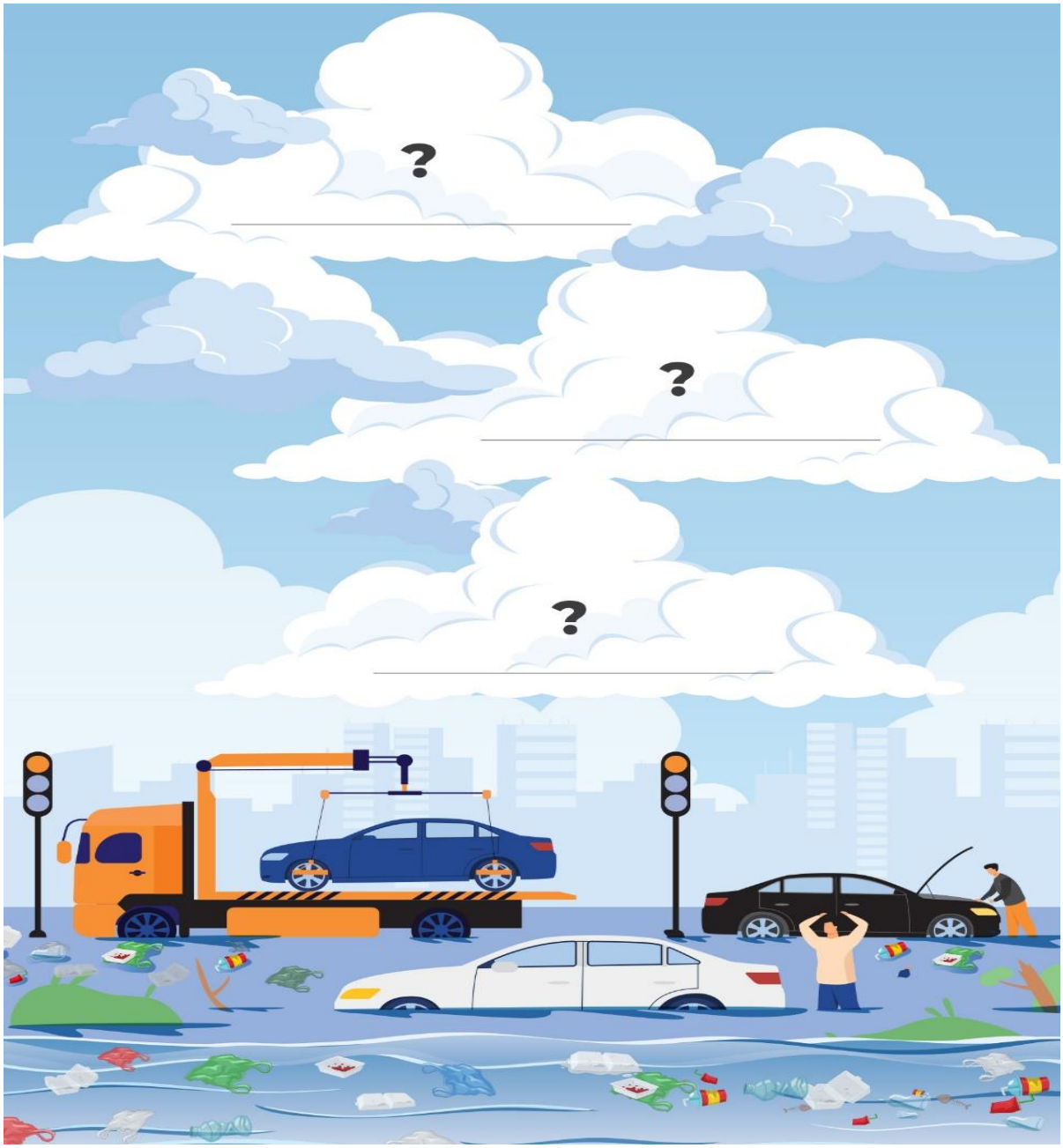

Apakah yang boleh difahami oleh peserta daripada lukisan di bawah? Kata kunci ada di bahagian ‘awan’, iaitu (pengurusan sisa, banjir dan kemarau). Peserta boleh memasukkan jawapan dalam kotak jawapan yang kosong.

Tema 6- Pengurusan sumber air bersepadu dengan menggunakan maklumat STIE (sains, teknologi, inovasi dan kejuruteraan) dan SSH (sains sosial dan kemanusiaan).

Pengurusan Tadahan Air dan Sumber Air Bersepadu – Kitaran air dalam lembangan sungai besar.

Kitaran Air

1.3 Kitaran Air

Air bergerak mengelilingi bumi membentuk kitaran air. Air bergerak ke atmosfera melalui penyejatan dan turun ke permukaan bumi sebagai kerpasan. Air tersejat dari laut, tasik, takungan, sungai dan aliran (air permukaan) kemudian naik ke atmosfera. Sebaik sahaja udara melanggar bahagian gunung, udara ditolak ke atas menyebabkan wap air menyejuk dan memeluwap, membentuk awan hujan. Apabila awan hujan menjadi berat, air turun dalam bentuk hujan dan disalirkan ke sungai dan aliran. Matahari memainkan peranan dalam kitaran air, terutamanya semasa proses penyejatan dan transpirasi seperti yang ditunjukkan dalam **Rajah 2**.

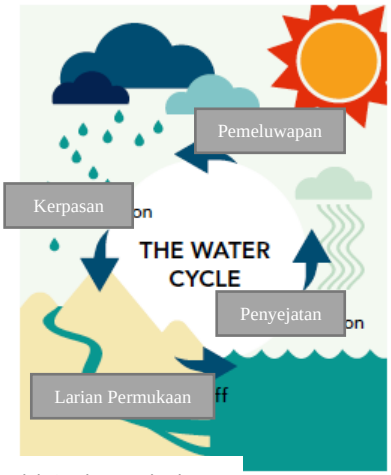

Rajah 2: Kitaran Air Biasa

Kitaran air yang lebih menyeluruh (**Rajah 3**) memasukkan proses yang terlibat apabila air dikumpulkan untuk bekalan air, dirawat untuk minuman, domestik dan pembuatan serta apabila air berubah menjadi air sisa dan kemudiannya dirawat dan kembali ke alam semula jadi untuk kitaran tersebut diteruskan.

Rajah 3: Kitaran Air Menyeluruh

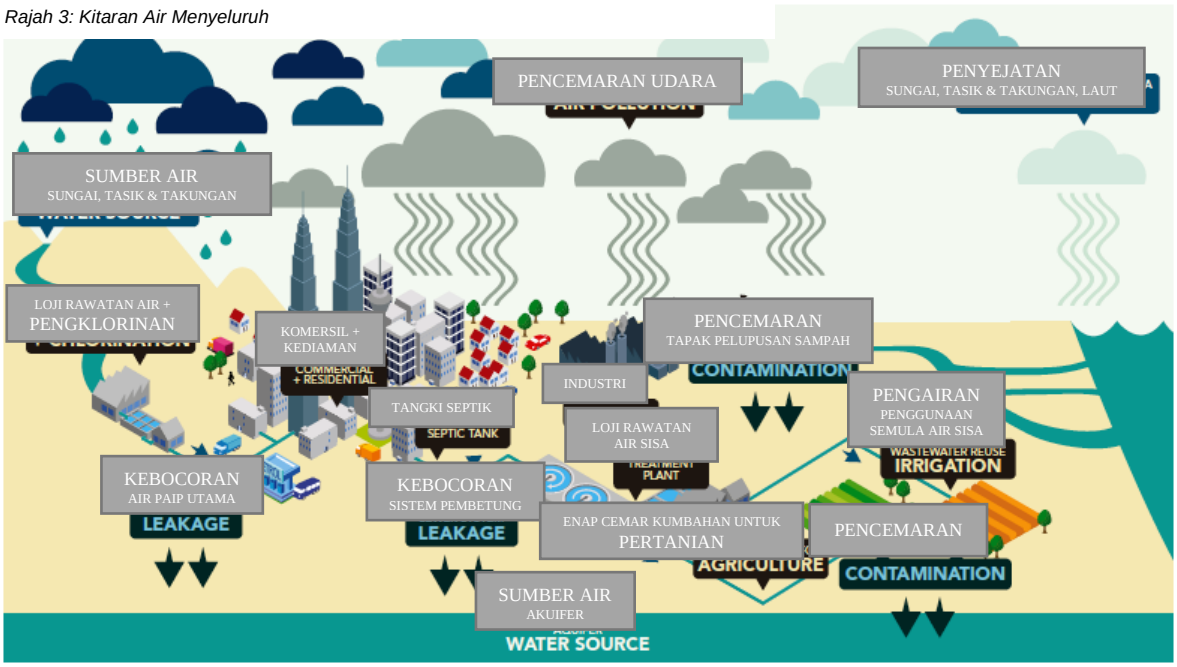

Sumber: GEC 2019

Komunikasi semua pihak berkepentingan

- Perbincangan meja bulat yang terdiri daripada kerajaan tempatan, orang awam, penguat kuasa tempatan (polis), Jabatan Alam Sekitar, Jabatan Pengairan dan Saliran, petani, media, universiti/akademia, NGO alam sekitar, imam/paderi, industri (kilang).
- Pemantauan sungai yang berterusan – *citizen science* (orang awam bekerjasama dengan universiti)
- Komunikasi dengan orang awam "orang awam menjadi 'mata & telinga' kerajaan"
- Komunikasi dengan agensi pelancongan dan agensi lain yang berkaitan.

Apakah langkah yang boleh diambil untuk mengurangkan pencemaran sungai bersama dengan penutupan loji rawatan air di Malaysia?

Apakah langkah yang boleh diambil untuk mengurangkan pencemaran kimia dalam badan air dan untuk memastikan kesihatan alam sekitar dan awam di Malaysia?

Apakah langkah yang boleh diambil untuk mengurangkan impak pelombongan berkaitan bencana air di Malaysia?

5.2.2. Kepentingan Peranan Kepimpinan: Sektor Kerajaan

Peranan kepimpinan sektor kerajaan untuk pengurusan sumber air bersepadu (IWRM) terutamanya di negara membangun adalah sangat penting. Walau bagaimanapun, pelibatan orang awam atau pelibatan komuniti dalam program pengurusan sumber air bersepadu sentiasa dicabar dengan tahap pengetahuan orang awam yang rendah disebabkan oleh keengganan mereka untuk menyertai program tersebut serta kekurangan platform yang disusun (Rault et al., 2013). Walau bagaimanapun, beberapa kajian telah melaporkan potensi kesanggupan orang awam untuk menyertai dalam pengurusan air terutamanya di negara bertekanan air yang lebih tinggi. (Bjerregaard, 1998; Carr et al., 2012; De Marchi, 2003). Rault et al. (2013) juga melaporkan potensi penyertaan yang aktif oleh orang awam walaupun di negara demokrasi yang bilangannya terhad, dengan memberikan dan bertukar-tukar pandangan dan pendapat tentang persekitaran mereka dan bukannya berkomunikasi melalui mana-mana media. Oleh itu, rakyat mempunyai pengetahuan yang mencukupi tentang masalah pengurusan air pada peringkat institusi dan isi rumah.

Di Malaysia, Akademi Sains Malaysia (ASM) telah menghasilkan 'Rancangan Pengurusan Sumber Air Bersepadu Negara' (2016) selaras dengan Rancangan Malaysia Ke-11 (2016–2020), Pengurusan Sumber Air Bersepadu (IWRM), Pengurusan Lembangan Sungai Bersepadu (IRBM), Pengurusan Lembangan Tasik Bersepadu (ILBM), dan lain-lain. Selain itu, Kumpulan Industri-Kerajaan bagi Teknologi Tinggi Malaysia (*Malaysia Industry-Government Group for High Technology*, MIGHT) telah ditubuhkan untuk menggalakkan perkongsian awam-swasta bagi pembangunan yang mampan termasuklah pengurusan sumber air. Semua pendekatan ini, termasuklah pendekatan Rangkaian Penyelesaian Pembangunan Mampan (*Sustainable Development Solutions Network*, SDSN), cuba untuk melibatkan masyarakat sivil dan pihak berkuasa tempatan dalam pengurusan sumber air yang mampan bagi mencapai SDG (Matlamat Pembangunan Mampan), terutamanya SDG sasaran 6.5 yang bertujuan untuk melaksanakan pengurusan sumber air bersepadu di semua peringkat dan SDG sasaran 17.17 yang bermatlamat untuk mengukuhkan perkongsian awam, swasta, akademia, NGO dan masyarakat sivil (Ahmed et al. 2020).

Beberapa kajian mendakwa bahawa tingkah laku dan tanggapan rakyat terhadap sumber air dicerminkan dalam program pengurusan air kerajaan kerana hasrat rakyat ialah ramuan penting untuk niat dan tindakan politik (Burstein, 2010; Stoutenborough dan Vedlitz, 2013).

Oleh itu, apabila ia mencerminkan tanggapan dan tingkah laku rakyat dalam program pengurusan air yang berkaitan, terdapat hubungan yang sihat dan positif antara tanggapan dengan tingkah laku rakyat serta kesanggupan mereka untuk terlibat dalam pengurusan sumber air. Lai et al. (2017) melaporkan bahawa mendidik rakyat adalah sangat penting dan perlu untuk mengurangkan tarif air bukan hasil (NRW) bagi pengurusan sumber air di Malaysia.

Walaupun kerajaan melihat kepada tarif NRW, pendidikan boleh menyedarkan rakyat untuk terlibat dalam pengurusan sumber air dan juga boleh menggalakkan minat rakyat untuk mengurangkan tarif NRW. Oleh itu, pendekatan ramalan dan kawalan digunakan sebagai satu instrumen untuk menguruskan sumber air bagi jangka masa yang agak panjang, terutamanya pengurusan yang didominasikan oleh penyelesaian kejuruteraan seperti pengurusan air bekalan melalui agihan talian paip. Walau bagaimanapun, kawalan pencemaran hendaklah menangani sumber pencemaran titik dan bukan titik termasuklah perubahan penggunaan tanah, terutamanya untuk aktiviti pembangunan pesat (Pahl-Wostl et al., 2008). Justeru itu, pengurusan sumber air yang mampan dan bersepadu memerlukan proses pencarian dan pembelajaran masyarakat untuk merangkumkan langkah infrastruktur dan bukan infrastruktur (Pahl-Wostl, 2002). Oleh itu, pemahaman tentang keseluruhan pengurusan ekosistem oleh kerajaan tempatan adalah sangat penting ke arah menyumbang kepada pembangunan mampan termasuklah IWRM. Dalam hal ini, jurnal perubatan terkenal di dunia '*The Lancet*' telah menghasilkan Infografik Kesihatan Planet yang luar biasa, iaitu '*Safeguarding human health in the Anthropocene epoch: report of The Rockefeller Foundation–Lancet Commission on planetary health*'.

Di Malaysia, kelemahan dalam pengurusan sumber air mampan dilaporkan adalah berpunca terutamanya daripada penguatkuasaan undang-undang yang tidak mencukupi, kekurangan penyertaan orang awam berserta penekanan langkah bukan berstruktur yang tidak mencukupi (Chan, 2009, 2012; Mokhtar et al., 2010, 2011). Selain itu, pencemaran rentas sempadan di Sungai Langat berpunca terutamanya daripada pembetungan dan buangan industri, larian pertanian dan lain-lain telah dilaporkan oleh beberapa kajian walaupun sungai tersebut merupakan salah satu daripada sumber utama air minuman di Negeri Selangor, Malaysia (Ahmed et al., 2020, 2018a, 2018b). Oleh itu, penyertaan orang awam dengan sektor kerajaan, bukan kerajaan, akademia dan perniagaan boleh menjadi berkesan dalam pengurusan sumber air (Chan, 2012; Mokhtar et al., 2011). Walaupun terdapat beberapa kajian di Malaysia

berkenaan tentang tanggapan dan penyertaan orang awam dalam pengurusan sumber air bersepadu berdasarkan analisis statistik (Ab Razak et al., 2015; Afroz et al., 2016; Lai et al., 2017), namun, Ahmed et al. (2020) melaporkan bahawa tanggapan dan tingkah laku orang awam terhadap sungai dan air minuman serta kualiti air yang mereka nampak didapati menjadi penunjuk penting yang mempengaruhi penyertaaan mereka dalam platform pengurusan air.

Oleh itu, pihak berkuasa yang bertanggungjawab di Malaysia perlu menumpukan kepada peningkatan kesedaran, sokongan dan pembinaan keupayaaan untuk penyertaan rakyat yang berkesan dalam pengurusan sumber air. Sebagai contoh, Dasar Sumber Air Negara 2012, Akta Industri Perkhidmatan Air 2006, Akta Kualiti Alam Sekeliling 1974, dan lain-lain menumpukan kepada peningkatan kesedaran. Walau bagaimanapun, sokongan dan pembinaan keupayaan bagi pihak berkepentingan dalam pengurusan air tidak ditonjolkan dengan ketara dalam dasar dan akta. Oleh itu, agensi perlu mengambil langkah bukan berstruktur khas seperti kempen, iklan, pesta air, latihan dan lain-lain untuk meningkatkan kesedaran dan pembinaan keupayaan rakyat bagi meningkatkan penyertaan mereka dalam platform pengurusan sumber air yang berkesan. Kepimpinan Pihak Berkuasa yang proaktif dan berkesan merupakan keperluan segera bagi pengurusan air bersepadu dan holistik berserta bekalan air minuman yang selamat dan tersedia pada peringkat isi rumah. Bagi menjadi proaktif, empat elemen (iaitu mandat, pembiayaan, tenaga manusia dan sokongan) diperlukan oleh Pihak Berkuasa Tempatan (Rajah 2). Sementara itu, Pihak Berkuasa Tempatan mempunyai mandat penuh untuk menguruskan pencemaran sumber bukan titik di Malaysia yang akan membantu dalam memastikan air minuman yang selamat di Malaysia. Pembiayaan dan tenaga manusia juga adalah sangat penting bagi Pihak Berkuasa Tempatan tetapi pembiayaan adalah tidak mencukupi serta terdapat kekurangan latihan bagi pegawai berpangkat paling rendah untuk meningkatkan keupayaan melakukan pelbagai tugas dalam mengambil peranan kepimpinan dalam IWRM. Selain itu, sokongan yang tidak mencukupi daripada pelbagai pihak berkepentingan merupakan masalah utama dalam menguruskan sungai. Walau bagaimanapun, Pihak Berkuasa Tempatan/pegawai daerah boleh menyusun dengan lebih baik platform pelbagai pihak berkepentingan serta membina rangkaian dengan sektor awam, swasta, NGO dan sivil dalam menguruskan dan memantau kualiti dan kuantiti air mentah serta air minuman (Ahmed et al. 2018a).

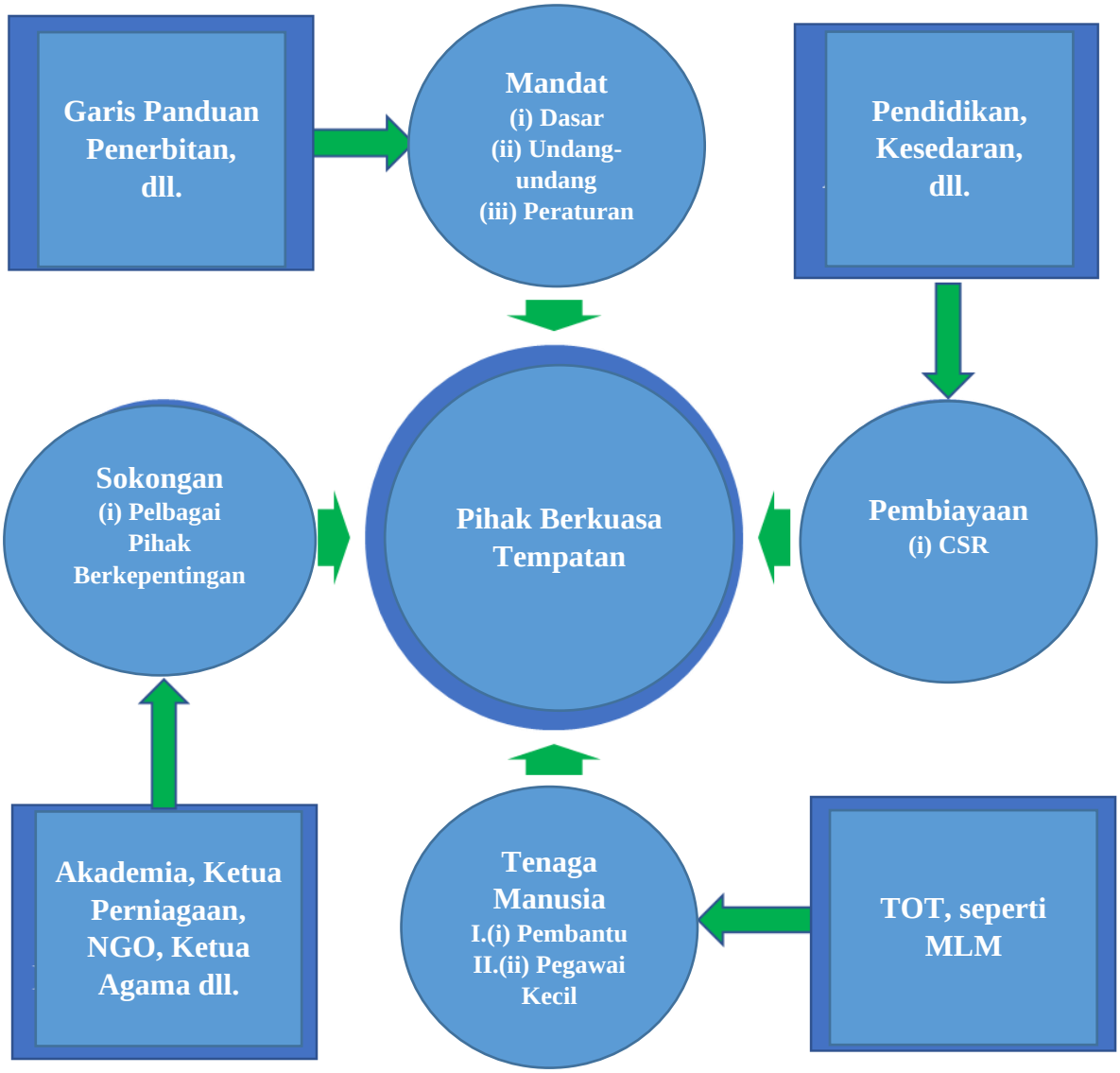

Sumber: (Ahmed et al. 2018a)

Rajah 88 Elemen yang diperlukan untuk Peranan Kepimpinan Proaktif oleh Pihak Berkuasa Tempatan

Pihak Berkuasa Tempatan harus diiktiraf untuk memimpin dan mengawal pihak berkepentingan yang lain. Kepimpinan dalam pendekatan atas bawah dan bawah atas mungkin boleh menyelesaikan masalah pelaksanaan kerana Pihak Berkuasa Tempatan dan Pegawai Daerah merupakan institut pentadbiran kerajaan yang paling rendah di peringkat tempatan. Pelibatan dan penyertaan semua pihak berkepentingan akan menyumbang kepada peningkatan kemahiran kepimpinan Pihak Berkuasa Tempatan dan/atau individu. Selain itu, pendidikan (iaitu formal, tidak formal, bukan formal) dan budaya juga akan mempersiap generasi akan datang yang akan memimpin serta meningkatkan inovasi dan kreativiti di peringkat individu (Rajah 3) (Ahmed et al. 2018a).

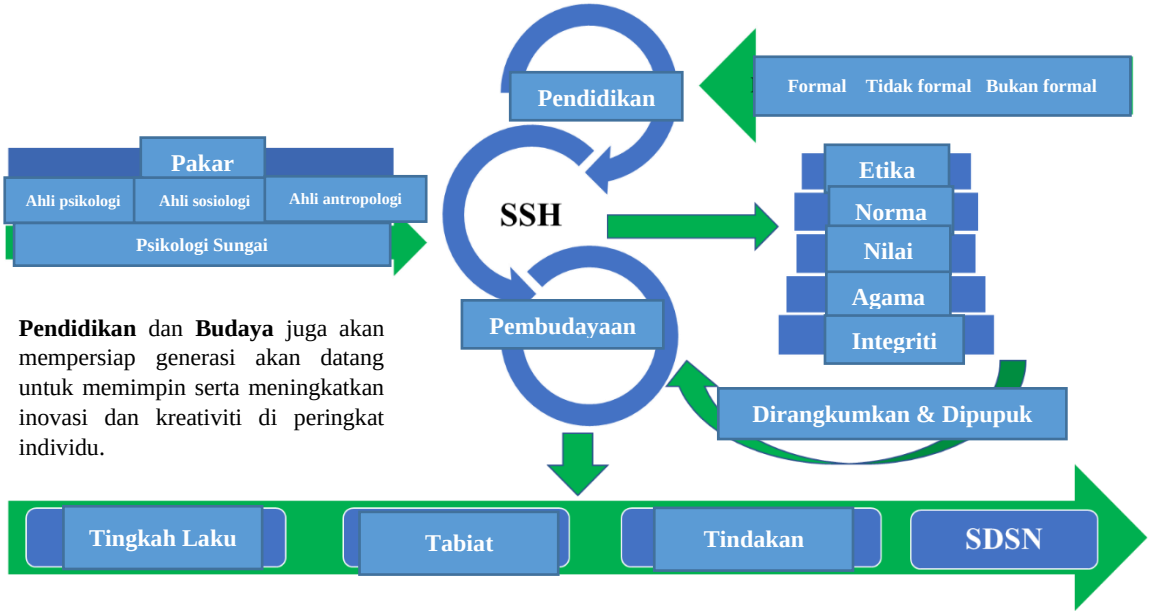

Sumber: (Ahmed et al. 2018a)

Rajah 89 Pengawasan terhadap IWRM melalui Platform Pelbagai Pihak Berkepentingan yang berkesan

Tambahan pula, data dan maklumat yang berkualiti adalah sangat penting bagi pembuat dasar serta penyelidik untuk membuat dasar serta pengubahsuaian dasar dan garis panduan sedia ada dengan lebih baik. Oleh itu, jaminan mutu (QA) dan kawalan mutu (QC) data sains, teknologi, kejuruteraan dan matematik (STEM) serta data sains sosial dan kemanusiaan (SSH) akan membantu untuk membuat dasar dengan lebih baik serta mengemaskinikan dasar sedia ada melalui pangkalan data yang baik (Rajah 4). Selain itu, QA dan QC di banyak peringkat akan memastikan ketepatan data dan maklumat bagi proses membuat keputusan yang berkesan oleh pihak berkuasa tempatan. Oleh itu, pihak berkuasa tempatan serta individu akan mendapat pengetahuan tulen yang terbaik yang akan mempengaruhi dan memberikan inspirasi kepada mereka untuk bertindak dengan betul dan memimpin dalam melakukan perkara yang baik menggunakan kebijaksanaan mereka (Ahmed et al. 2018a).

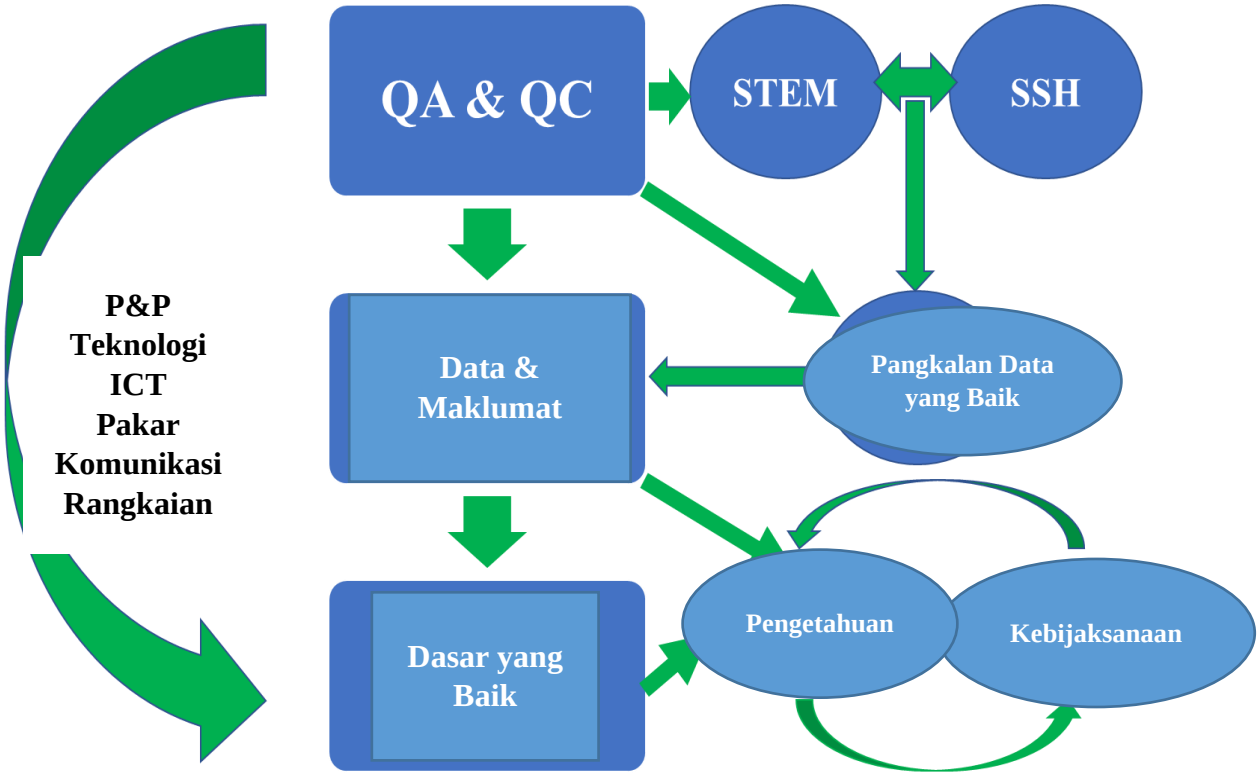

Sumber: (Ahmed et al. 2018a)

Rajah 90 Data dan Maklumat untuk membuat Dasar yang Baik dan membuat Keputusan yang berkesan

Rakyat di Malaysia sedar tentang kepentingan kualiti air bukan sahaja untuk hidupan akuatik tetapi juga untuk standard kehidupan yang sihat dan berkualiti tinggi. Mereka juga berpendapat bahawa air yang berkualiti adalah keperluan penting bagi pembangunan ekonomi. Mereka sanggup menyertai dalam pengurusan sumber air jika mereka sedia maklum tentang manfaat kualiti air yang lebih baik. Oleh itu, aktiviti pendidikan dan peningkatan kesedaran hendaklah disokong oleh agensi yang sesuai bagi meningkatkan bilangan rakyat yang menyertai dalam program pengurusan sumber air. Rakyat juga berpendapat bahawa pelaksanaan dasar yang berkesan diperlukan dalam pengurusan air. Walaupun terdapat dasar yang kukuh di Malaysia bagi pengurusan sumber air, promosi dan penguatkuasaan dasar ini merupakan satu cabaran besar serta mungkin disebabkan penyertaan yang rendah oleh pihak berkepentingan yang berkaitan dan peranan kepimpian yang tidak mencukupi daripada agensi yang berkaitan. Oleh itu, platform pelbagai pihak berkepentingan yang berkesan dalam pengurusan sumber air akan berguna bagi penyertaan yang bermakna dalam program pengurusan bersama entiti kerajaan, bukan kerajaan, masyarakat sivil, akademi dan perniagaan. Justeru itu, pihak berkuasa tempatan boleh mengambil peranan kepimpinan yang proaktif kerana mereka mempunyai kuasa penguatkuasaan melalui Akta Kerajaan Tempatan 1976 untuk mengubah cara pemikiran rakyat tentang kepentingan pengurusan air melalui latihan khas, kempen dan lain-lain. Latihan khas juga diperlukan untuk melatih pelatih (TOT) bagi meningkatkan pembinaan keupayaan dalam pengurusan sumber air. Oleh itu, kempen dan perjumpaan orang awam merupakan alat berguna untuk penyertaan aktif oleh rakyat dalam pengurusan sumber semula jadi dan penyertaan mereka boleh menyumbang kepada pengurusan sumber air mampan yang ketara

(Ahmed et al. 2020). Oleh itu, sektor kerajaan hendaklah lebih menumpukan kepada lima bidang tumpuan untuk mempercepat pelaksanaan IWRM di Malaysia (Rajah 5.15).

1 Rujukan

Ab Razak, N.H., Praveena, S.M., Aris, A.Z., Hashim, Z., (2015). Quality of Kelantan drinking water and knowledge, attitude and practice among the population of Pasir Mas, Malaysia. Public Health. https://doi.org/10.1016/j.puhe.2015.11.006.

Afroz, R., Banna, H., Masud, M.M., Akhtar, R., Yahaya, S.R., (2016). Household's perception of water pollution and its economic impact on human health in Malaysia. Desalin. Water Treat. 57(1), 115–123.

Ahmed, M. F., Mokhtar, M. B., & Alam, L. (2020). Factors influencing people's willingness to participate in sustainable water resources management in Malaysia. *Journal of Hydrology: Regional Studies*, *31*, 100737.

Ahmed, M. F., Mokhtar, M., Alam, L., Ta, G. C., Lee, K. E., & Khalid, R. M. (2018a). Recognition of local authority for better management of drinking water at the Langat River Basin, Malaysia. *Int. J. Eng. Technol*, *7*(3.30), 148-154.

Ahmed, M. F., Mokhtar, M., Rahmah, E. *et. al*. (20018b). *Role of Local Authority in Integrated Lake Basin Management: Experiences from Malaysia*. 17th World Lake Conference, Lake Kasumigaura, Ibaraki, Japan, 15 Oktober 2018.

Ahmed, M. F., Mokhtar, M., Rahmah, E. *et. al*. (20018b). *Role of Local Authority in Integrated Lake Basin Management: Experiences from Malaysia*. 17th World Lake Conference, Lake Kasumigaura, Ibaraki, Japan, 15 Oktober 2018.

Ali. (2021). Projek Wakaf Air KASA kumpul RM2.4 juta. Utusan Malaysia. Tersedia dalam talian: https://www.utusan.com.my/berita/2021/03/projek-wakaf-air-kasa-kumpul-rm2-4-juta/ (diakses pada 17 Julai 2021).

Arumugam, T. (2020). Sg Selangor water treatment plants resume operations. New Straits Times. Tersedia dalam talian: https://www.nst.com.my/news/nation/2020/09/622040/sg-selangor-water-treatment-plants-resume-operations (diakses pada 17 Julai 2021).

Avolio, B. J., Luthans, F., & Walumbwa, F. (2004). Theory building for veritable sustained performance. Working paper. Lincoln: Gallup Leadership Institute, University of Nebraska.

Bandura, A. (1986). Social foundations of thought and action: A social cognitive theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Bass, B. M. (1985). Leadership and performance beyond expectations. New York: The Free Press.

Benevene, P., Buonomo, I., & West, M. (2021). Corrigendum: The Relationship Between Leadership Behaviors and Volunteer Commitment: The Role of Volunteer Satisfaction. *Frontiers in Psychology*, *11*, 3717.

BERNAMA. (2016). Sg Semenyih water treatment plant to be shut down again – Syabas. Astro Awani. Tersedia dalam talian: https://www.astroawani.com/berita-malaysia/sg-semenyih-water-treatment-plant-be-shut-down-again-syabas-117502 (diakses pada 17 Julai 2021).

BERNAMA. (2020). Odour pollution in Sungai Selangor: Police open investigation paper. Astro Awani. Tersedia dalam talian: https://www.astroawani.com/berita-malaysia/odour-pollution-sungai-selangor-police-open-investigation-paper-264349 (diakses pada 17 Julai 2021).

BERNAMA. (2020a). Govt urged to step up use of environmental forensics to nab polluters faster amid Klang Valley water cuts. Malay Mail. Tersedia dalam talian: https://www.malaymail.com/news/malaysia/2020/10/23/govt-urged-to-step-up-use-of-environmental-forensics-to-nab-polluters-faste/1915483 (diakses pada 17 Julai 2021).

BERNAMA. (2021). Sungai Skudai pollution affecting Sultan Ismail water treatment plant. The Sun Daily. Tersedia dalam talian: https://www.thesundaily.my/home/sungai-skudai-pollution-affecting-sultan-ismail-water-treatment-plant-DN7492621 (diakses pada 17 Julai 2021).

Bjerregaard, R., (1998). Getting Europe's waters cleaner: getting the citizens involved. *Water Policy*, 1(1), 73–80.

Brown, M. E., Trevino, L. K., & Harrison, D. (2005). Ethical leadership: A social learning perspective for construct development and testing. *Organizational Behavior and Human Decision Processes, 97*, 117−134.

BSR. (2019). Five-Step Approach to Stakeholder Engagement. Business for Social Responsibility, New York, USA. Tersedia dalam talian: https://www.bsr.org/en/our-insights/report-view/stakeholder-engagement-five-step-approach-toolkit (Diakses pada 16 Julai 2021).

Burstein, P., (2010). Public opinion, public policy, and democracy. In: Leicht, K.T., Jenkins, J.C. (Eds.), Handbook of Politics: State and Society in Global Perspective. Springer, Heidelberg, New York, hlm 63–79.

Cady, S. H., Brodke,M., Kim, J. H., dan Shoup, Z. D. (2018). Volunteer motivation: a field study examining why some do more, while others do less. *J. Community Psychol. 46*, 281–292.

CAP. (2010). Stop the pollution of Sungai Pinang. Consumers' Association of Penang. Pulau Pinang, Malaysia. Tersedia dalam talian: https://consumer.org.my/stop-the-pollution-of-sungai-pinang/ (diakses pada 17 Julai 2021).

Carlson, C. (2006). The Hampton experience as a new model for youth civic engagement. *Journal of Community Practice, 14*(1- 2), 89– 106.

Carr, G., Bl¨oschl, G., Loucks, D.P., (2012). Evaluating participation in water resource management: a review. *Water Resour. Res.* 48 (11) https://doi.org/10.1029/2011WR011662

Chacón, F., Vecina, M. L., and Dávila, M. C. (2007). The three-stage model of volunteers' duration of service. *Soc.Behav. Pers. 35*, 627–642.

Chan, N.W., (2009). Issues and challenges in water governance in Malaysia. Iran. J. Environ. Health. Sci. Eng 6 (3), 143–152.

Chan, N. W., (2012) Managing urban rivers and water quality in Malaysia for sustainable water resources. Water Resources Development 28 (2), 343–354. https://doi.org/10.1080/07900627.2012.668643.

Currall, S. C., & Inkpen, A. C. (2002). A multilevel approach to trust in joint ventures. *Journal of International Business Studies, 33*, 479− 495.

Dansereau, F., Alutto, J. A., & Yammarino, F. J. (1984). Theory testing in organizational behavior: The varient approach. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

De Marchi, B., (2003). Public participation and risk governance. *Sci. Public Policy, 30 (3).*

Dirks, K. T., & Ferrin, D. L. (2002). Trust in leadership: Meta-analytic findings and implications for research and practice. *Journal of Applied Psychology, 87*, 611−628.

JAS. (2019). Laporan Kualiti Alam Sekitar 2019. Jabatan Alam Sekitar: Putrajaya, Malaysia. ISSN 2636-9834

JPS (2017). Flood Management - Programme and Activities. Jabatan Pengairan dan Saliran. Tersedia dalam talian: https://www.water.gov.my/index.php/pages/view/419 (diakses pada 30 September 2021).

JPS (2018). Pusat Ramalan dan Amaran Banjir Negara Jabatan Pengairan dan Saliran. Tersedia dalam talian: https://www.water.gov.my/index.php/pages/view/1956?mid=678 (diakses pada 30 September 2021).

EC. (2015). Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. The Water Framework Directive and the Floods Directive: Actions towards the 'Good Status' of EU water and to reduce flood risks. European Commissions. Tersedia dalam talian: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0120&from=EN (diakses pada 16 Julai 2021).

EPU. (2019). Rancangan Malaysia Kedua Belas. Unit Perancang Ekonomi, Jabatan Perdana Menteri, Putrajaya, Malaysia. Tersedia dalam talian: http://rmke12.epu.gov.my/about-us (diakses pada 15 Julai 2021).

EPU. (2020). *Sustainable Development Goals* (Matlamat Pembangunan Mampan). Unit Perancang Ekonomi, Jabatan Perdana Menteri, Putrajaya, Malaysia. Tersedia dalam talian: https://www.epu.gov.my/en/sustainable-development-goals (diakses pada 15 Julai 2021).

EU. (2019). WFD and FD Implementation Reports. European Union. Tersedia dalam talian: https://ec.europa.eu/environment/water/water-framework/impl_reports.htm (diakses pada 16 Julai 2021).

Fiske, P. (1999). In Praise of the Sherpa: Moving From Follower to Leader in Your Career. Science. Tersedia dalam talian: https://www.sciencemag.org/careers/1999/03/praise-sherpa-moving-follower-leader-your-career (diakses pada 12 Julai 2021).

FMT. (2020). Waste dumped at Nilai industrial area source of Sungai Semenyih pollution. FMT Management Sdn . Bhd. Tersedia dalam talian: https://www.freemalaysiatoday.com/category/nation/2020/10/05/waste-dumped-at-nilai-industrial-area-source-of-sungai-semenyih-pollution/ (diakses pada 17 Julai 2021).

Freeman, R. E. (2005). Stakeholder theory. In P.H.Werhane & R. E. Freeman (Eds.), The Blackwell Encyclopedia ofManagement, Edisi ke-2 Business Ethics, Jilid 2 (hlm 496−500). Malden, MA: Blackwell Publishing.

Fry, L.W (2003). Toward a theory of spiritual leadership. *Leadership Quarterly, 14*, 693−727.

GCA (2019). 12 great examples of how countries are adapting to climate change. Rotterdam, The Netherlands: Global Center on Adaptation. Tersedia dalam talian: https://gca.org/12-great-examples-of-how-countries-are-adapting-to-climate-change/ (diakses pada 10 Mac 2021)

GEC (2021). ROLPOP5 Tersedia dalam talian: http://www.klriver.org/index.cfm?&menuid=4 (diakses pada 13 Julai 2021).

GEC (2021). River Ranger 2.0. Petaling Jaya, Malaysia: Global Environment Center. Tersedia dalam talian: http://www.riverranger.my/riverranger/index.cfm (diakses pada 13 Oktober 2020).

GEC (2019). River Ranger 2.0. River Care Module. Petaling Jaya, Malaysia: Global Environment Center.

Grojean, M.W., Resick, C. J., Dickson, M.W., & Smith, D. B. (2004). Leaders, values, and organizational climate: Examining leadership strategies for establishing an organizational climate regarding ethics. *Journal of Business Ethics*, *55*, 223−241.

Guzzo, R. A., & Shea, G. P. (1992). Group performance and intergroup relations in organizations. In M. D. Dunnette & L. M. Hough (Eds.),Edisi ke-2 Handbook of industrial and organizational psychology, jilid 3 (hlm. 269−314). Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.

GWP. (T.T.). Sustainable Management of Lake Basins in the Context of IWRM, Concepts & Issues Paper No. 2. Tersedia dalam talian: https://www.gwp.org/globalassets/global/toolbox/references/sustainable-management-of-lake-basins-in-the-context-of-iwrm-unepdhi-2007.pdf

Harris, A., & Beckert, T. E. (2019). Leadership Emergence through Volunteerism: A Case Study of Late Adolescent Exemplars. *Journal of Leadership Education*, *18*(2), 110-121. DOI: 10.12806/V18/I2/R9

IUCN. (2007). *Communication, education and public awareness (CEPA): a toolkit for national focal points and NBSAP coordinators*. International Union for Conservation of Nature: Fontainebleau, France. Tersedia dalam talian: https://portals.iucn.org/library/node/9260 (Diakses pada 21 Jun 2021).

Jiménez, M. L. V., Fuertes, F. C., dan Sueiro Abad, M. J. (2010). Differences and similarities among volunteers who drop out during the first year and volunteers who continue after eight years. *Span. J. Psychol. 13*, 343–352.

JPA , (2019). *Laporan Tahunan 2019.* Putrajaya: Jabatan Perkhidmatan Awam (JPA) Malaysia. Tersedia dalam talian: https://wwf.panda.org/wwf_news/?323733/River-Rangers-The-True-Power-Rangers-of-Sabah (diakses pada 04 Jun 2021).

Judge, T. A., & Piccolo, R. F. (2004). Transformational and transactional leadership: A meta-analytic test of their relative validity. *Journal of Applied Psychology, 89*, 755−768.

KASA. (2020). Majlis Pelancaran Wakaf Air. Kementerian Alam Sekitar dan Air, Putrajaya. Tersedia dalam talian: https://www.kasa.gov.my/aktiviti-terkini/item/35-majlis-pelancaran-wakaf-air (diakses pada 17 Julai 2021).

KASA. (2021). Program Denai Sungai Kebangsaan. Kementerian Alam Sekitar dan Air, Putrajaya,. ISBN 978-967-19266-1-1

KASA. (2021). Projek Perintis Wakaf Air. Kementerian Alam Sekitar dan Air, Putrajaya. Tersedia dalam talian: https://www.kasa.gov.my/aktiviti-terkini/item/39-projek-perintis-wakaf-air (diakses pada 17 Julai 2021).

Khalid, R. M., Mokhtar, M. B., Jalil, F., Ab Rahman, S., & Spray, C. (2018). Legal framing for achieving 'good ecological status' for Malaysian rivers: Are there lessons to be learned from the EU Water Framework Directive?. Ecosystems Services 29:251–259

Kim, D. H. (1999). Introduction of systems thinking. Pegasus Communications Inc. https://thesystemsthinker.com/wp-content/uploads/2016/03/Introduction-to-Systems-Thinking-IMS013Epk.pdf (diakses pada 17 Julai 2021).

Kozlowski, S. W. J. & Klein, K. J. (2000). A multilevel approach to theory and research in organizations: Contextual, temporal, and emergent processes. In K. J. Klein & S.W. J. Kozlowski (Eds.), Multilevel theory, research, and methods in organizations: Foundations, extensions, and new directions (hlm. 3−90). San Francisco: Jossey-Bass.

Lai, C.H., Chan, N.W., Roy, R., (2017). Understanding public perception of and participation in non-revenue water management in Malaysia to support urban water policy. *Water*, 9(1), 26.

Lexa, F. J. (2017). Bab 28 - Succession Leadership. *Leadership Lessons for Health Care Providers*, 184-189. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-801866-8.00028-7

MOEA. (2019). Wawasan Kemakmuran Bersama 2030. Kementerian Hal Ehwal Ekonomi, Putrajaya, Malaysia. Tersedia dalam talian: https://www.epu.gov.my/sites/default/files/2020-02/Shared%20Prosperity%20Vision%202030.pdf (diakses pada 15 Julai 2021).

KKM. (2013). Pembangunan dan Pelaksanaan NEHAP Malaysia. 29 April 2013, PICC, Putrajaya: Bahagian Perkhidmatan Kejuruteraan, Kementerian Kesihatan Malaysia.

Mokhtar, M.B., Toriman, M.E.H., Hossain, A.A., (2010). Social learning in facing challenges of sustainable development: A case of Langat River Basin, Malaysia. Res. J. Appl. Sci. 5(6), 434–443.

Mokhtar, M.B., Toriman, M.E.H., Hossain, A.A., (2010). Social learning in facing challenges of sustainable development: A case of Langat River Basin, Malaysia. Res. J. Appl. Sci. 5(6), 434–443.

Mokhtar, M.B., Toriman, M.E.H., Hossain, M., Abraham, A., Tan, K.W., (2011). Institutional challenges for integrated river basin management in Langat River Basin, Malaysia. Water Environ. J. 25(64), 495–503.

Nakamura, M., dan Rast, W. (2012). "Guidelines for Lake Brief Preparation," Research Center for Sustainability and Environment, Shiga University (RCSE-SU), Japan; and International Lake Environment Committee Foundation (ILEC), Japan. 17 hlm (Boleh dimuat turun daripada laman web ILEC): http://www.ilec.or.jp.)

Noh, M. F. (2021a). Sungai Kim Kim is polluted, again. New Straits Times. Tersedia dalam talian: https://www.nst.com.my/news/nation/2021/03/672356/sungai-kim-kim-polluted-again (diakses pada 17 Julai 2021).

Noh. (2021). Wakaf Air: RM2.4 juta berjaya dikutip. BH Online. Tersedia dalam talian: https://www.bharian.com.my/berita/nasional/2021/03/794022/wakaf-air-rm24-juta-berjaya-dikutip (diakses pada 17 Julai 2021).

Othman, A.F. dan Said, H. (2017). Ammonia pollution: Poultry farm ignores notices on land use, keeps on making fertiliser illegally. New Straits Times. Tersedia dalam talian: https://www.nst.com.my/news/nation/2017/10/297137/ammonia-pollution-poultry-farm-ignores-notices-land-use-keeps-making (diakses pada 17 Julai 2021).

Pahl-Wostl, C., (2002). Towards sustainability in the water sector–The importance of human actors and processes of social learning. Aquat. Sci. 64(64), 394–411.

Pahl-Wostl, C., Mostert, E., T`abara, D., (2008). The growing importance of social learning in water resources management and sustainability science. Ecol. Soc. 13 (1).

Palanski, M. E., & Yammarino, F. J. (2007). Integrity and leadership: Clearing the conceptual confusion. *European Management Journal, 25*, 171−184.

Palanski, M. E., & Yammarino, F. J. (2009). Integrity and leadership: A multi-level conceptual framework. *The Leadership Quarterly*, *20*(3), 405-420.

Panteli, N., & Sockalingam, S. (2005). Trust and conflict within virtual inter-organizational alliances: A framework for facilitating knowledge sharing. *Decision Support Systems, 39*, 599−617.

Peng, S., Liao, Y., and Sun, R. (2020). The influence of transformational leadership on employees' affective organizational commitment in public and non-profit organizations: a moderated mediation model. *Public Pers. Manage. 49*, 29–56.

Philip, R., B. Anton, D. Cox, S. Smits, Caroline A. Sullivan, E. Chonguica, F. Monggae (2008). *"Understanding the context-The role of local government in IWRM."*

Ratnasingam, P. (2005). Trust in inter-organizational exchanges: A case study in business to business electronic commerce. *Decision Support Systems, 39* 525− 544.

Rault, P.A.K., Vreugdenhil, H., Jeffrey, P., Slinger, J.H., (2013). Readiness and willingness of the public to participate in integrated water management: some insights from the Levant. *Water Policy*, 15(S2), 101–120.

Richardson, H. A., dan Vandenberg, R. J. (2005). Integrating managerial perceptions and transformational leadership into a work-unit level model of employee involvement. *J. Organ. Behav. 26*, 561–589.

Roach, A. A., Wyman, L. T., Brookes, H., Chavez, C., Heath, S. B., & Valdes, G. (1999). Leadership Giftedness: Models Revisited. *Gifted Child Quarterly*, *43*(1), 13–24.

Rowold, J., dan Rohmann, A. (2009). Transformational and transactional leadership styles, followers' positive and negative emotions, and performance in German nonprofit orchestras. *Nonprofit Manag. Leadersh. 20*, 41–59.

Sachs, J., Schmidt-Traub, G., Kroll, C., Lafortune, G., Fuller, G., Woelm, F. (2020). The Sustainable Development Goals and COVID-19. Sustainable Development Report 2020. Cambridge: Cambridge University Press.

Sachs, J., Schmidt-Traub, G., Kroll, C., Lafortune, G., Fuller, G. (2019): *Sustainable Development Report 2019*. New York: Bertelsmann Stiftung and Sustainable Development Solutions Network (SDSN).

Sachs, J., Schmidt-Traub, G., Kroll, C., Lafortune, G., Fuller, G. (2018): SDG Index and Dashboards Report 2018. New York: Bertelsmann Stiftung and Sustainable Development Solutions Network (SDSN).

Sachs, J., Traub-Schmidt, G., Kroll, C., Lafortune, G., & Fuller, G. (2021). Sustainable Development Report 2021. Includes the SDG Index and Dashboards The Decade of Action for the Sustainable Development Goals. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Schwartz, S., and Suyemoto, S. (2012). Creating change from the inside: Youth development within a youth community organizing program. Journal of Community Psychology, 41(3), 341-358.

Dewan Undangan Negeri Selangor. (2020). Mesyuarat Ketiga Penggal Ketiga Dewan Undangan Negeri Selangor , Tahun 2020. 30 Oktober 2020 - 12 November 2020. Kerajaan Negeri Selangor Tersedia dalam talian:

http://dewan.selangor.gov.my/question/pencemaran-sungai-2/ (diakses pada 18 Julai 2021).

Shacklock, A., & Lewis, M. (2006). *Leading with Integrity: a fundamental principle of integrity and good governance*. World Ethics Forum, Keble College, Oxford, England. 9-11 April 2006

Shelke, G. (2021). Leadership. SlideShare. Tersedia dalam talian: https://www.slideshare.net/gayatrishelke94/leadership-ppt-presentation (diakses pada 12 Julai 2021).

Simons, T. L. (2002). Behavioral integrity: The perceived alignment between managers' words and deeds as a research focus. *Organization Science, 13*, 18−35.

Simons, T. L., Friedman, R., Liu, L. A., & McLean-Parks, J. (2007). Racial differences in sensitivity to behavioral integrity: Attitudinal consequences, in-group effects, and "trickle down" among black and non-black employees. *Journal of Applied Psychology, 92*, 650− 665.

SlideTeam. (2021). Leadership. New York, USA: SlideTeam. Tersedia dalam talian: https://www.slideteam.net/leadership-powerpoint-presentation-slides.html# diakses pada 12 Julai 2021).

Stakhiv, E. Z. (2009). IWRM Guidelines at River Basin Level. World Water Week, Stockholm. 19 Ogos 2009. Tersedia dalam talian: https://www.riob.org/en/file/257476/download?token=GPw2LffZ#:~:text=The%20IWRM%20process%20at%20the,on%20the%20necessary%20trade%2Doffs. (diakses pada 04 Jun 2021).

Stek, P.E. (2008). Urban Groundwater Extraction in Kuala Lumpur, Malaysia. Master Thesis Civil Engineering & Management. International Islamic University Malaysia and University of Twente, the Netherlands. Tersedia dalam talian: https://essay.utwente.nl/58112/1/scriptie_P_Stek.pdf

Stoutenborough, J.W., Vedlitz, A., (2013). Public attitudes toward water management and drought in Texas. Texas Water J. 4(2), 47–61.

SustaiNet. (2020). A Stakeholder Communication Model. SustaiNet Software International Inc. Tersedia dalam talian: https://www.sustainet.com/stakeholder-communication-model/ (diakses pada 17 Julai 2021).

Sugumaran, D., Annammala, K. V., Yusoff, A. R. M., Yusop, Z., Mohamad, N. A., & Nainar, A. (2021). Tracing Non-point Source Sediment Using Environmental Forensic Approach: Case Study in Kelantan River Basin, Malaysia. In *Water Management and Sustainability in Asia*. Emerald Publishing Limited.

The Lancet, (2015). *Safeguarding human health in the Anthropocene epoch: report of The Rockefeller Foundation–Lancet Commission on planetary health*. Tersedia dalam talian: https://wwf.panda.org/wwf_news/?323733/River-Rangers-The-True-Power-Rangers-of-Sabah (diakses pada 04 Jun 2021).

TodayOnline. (2016). Rivers in Penang turn black due to pollution. Tersedia dalam talian: https://www.todayonline.com/world/asia/rivers-penang-turn-black-due-pollution (diakses pada 17 Julai 2021).

Toriman, M.E. (2017). Constructed Wetlands for Flood Mitigation. Mokhtar, M.B., Ern, L.K., Sivapalan, S. (Eds). Rising to the Challenge Malaysia's Contribution to the SDGs. Bangi, Malaysia: Penerbitan Universiti Kebangsaan Malaysia.

UNDESA. (2021). Sustainable Development. SDG 6 Targets and Indicators. United Nations Department of Economic and Social Affairs. Tersedia dalam talian: https://sdgs.un.org/goals/goal6 (diakses pada 14 Julai 2021).

UNDRR. (2021). UNDRR Strategic Framework 2022 -2025. United Nations Office for Disaster Risk Reduction, Geneva, Switzerland. Tersedia dalam talian: https://www.undrr.org/media/49267/download (diakses pada 13 Julai 2021).

UNEP. (2021). IWRM Data Portal. UNEP-DHI Centre on Water and Environment, Hørsholm, Denmark. Tersedia dalam talian: http://iwrmdataportal.unepdhi.org/global651data (diakses pada 15 Julai 2021).

UNESCO. (2021). The United Nations World Water Development Report 2021, Valuing Water. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Paris, France. ISBN 978- 978- 92- 100434-6. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000375724

UNESCO. (2021a). Broadening the Application of the Sustainability Science Approach. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Paris, France. Tersedia dalam talian: https://en.unesco.org/sustainability-science (Diakses pada 16 Julai 2021).

UNESCO. (2021b). Broadening the Application of the Sustainability Science Approach, Policy guidelines on research and education. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Paris, France. Tersedia dalam talian: https://en.unesco.org/sustainability-science/guidelines (Diakses pada 16 Julai 2021).

UNFCCC. (2021). *Planetary Health. United Nations Framework Convention on Climate Change* Tersedia dalam talian: https://unfccc.int/climate-action/momentum-for-change/planetary-health (diakses pada 14 Julai 2021).

UNHLPW. (2021). *Value Water - Sustainable Development Goals*. United Nations High Level Panel on Water. Tersedia dalam talian: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/hlpwater/07-ValueWater.pdf (diakses pada 13 Julai 2021).

Vecina, M. L., Chacón, F., Sueiro, M., dan Barrón, A. (2012). Volunteer engagement: does engagement predict the degree of satisfaction among new volunteers and the commitment of those who have been active longer? *Appl. Psychol. 61*, 130–148.

Voulvoulis, N., Arpon, K. D., & Giakoumis, T. (2017). Arahan Rangka Kerja Air EU: From great expectations to problems with implementation. *Science of the Total Environment*, 3 358-366.

Wendling, Z. A., Emerson, J. W., de Sherbinin, A., Esty, D. C., *et. al. (2020). 2020 Environmental Performance Index.* New Haven, CT: Yale Center for Environmental Law & Policy. Tersedia dalam talian: https://epi.yale.edu/ (diakses pada 14 Julai 2021).

WHO (2004) *Guidelines for drinking-water quality*, edisi ketiga. Geneva: Pertubuhan Kesihatan Sedunia.

WHO (2015) *Sanitation safety planning: Manual for safe use and disposal of wastewater, greywater and excreta*. Geneva: Pertubuhan Kesihatan Sedunia.

WHO (2016) *Protecting surface water for health: Identifying, assessing and managing drinking-water quality risks in surface-water catchments*. Geneva: Pertubuhan Kesihatan Sedunia.

WHO (2017) *Climate-resilient water safety plans: Managing health risks associated with climate variability and change*. Geneva: Pertubuhan Kesihatan Sedunia.

WHO and IWA (2009) *Water Safety Plan Manual: Step-by-step risk management for drinking-water suppliers*. Geneva: Pertubuhan Kesihatan Sedunia.

WWF (2015). *The Value of Water: A Framework For Understanding Water Valuation, Risk And Stewardship*. World Wide Fund For Nature & International Finance Corporation. Tersedia dalam talian: https://wwfint.awsassets.panda.org/downloads/the_value_of_water_discussion_draft_final_august_2015.pdf (diakses pada 13 Julai 2021).

WWF (2017). Natural and Nature-Based Flood Management: A Green Guide. World Wide Fund For Nature, Washington DC, USA. Tersedia dalam talian: https://c402277.ssl.cf1.rackcdn.com/publications/1058/files/original/WWF_Flood_Green_Guide_FINAL.pdf?1495628174 (diakses pada 15 Julai 2021).

WWF (2017a). River Rangers: The True Power Rangers of Sabah. World Wide Fund For Nature. Tersedia dalam talian: https://wwf.panda.org/wwf_news/?323733/River-Rangers-The-True-Power-Rangers-of-Sabah (diakses pada 15 Julai 2021).

Yahaya, R., and Ebrahim, F. (2016). Leadership styles and organizational commitment: literature review. *J. Manag. Dev. 35*, 190–216.

2 Lampiran A: Pakar Rujuk untuk Latihan IWRM

Pakar Rujuk Dipersetujui dari Sektor Kerajaan untuk Melatih yang lain tentang AACB IWRM

No.	Nama	Alamat	Tel:	E-mel	Pengalaman berkaitan dengan sektor air	1 halaman Vitae Kurikulum (Ada/Tiada)	Vitae Kurikulum Lengkap (Ada/Tiada)
1.	Haslina Binti Amer	Lembaga Urus Air Selangor Tingkat 13, Bangunan Darul Ehsan, No. 3, Jalan Indah Seksyen 14, 40000 Shah Alam, Selangor.	03-55111800 samb. 1202 Telefon Bimbit: 0129405613	haslina@luas.gov.my	Contoh: 1. Hidrologi dan pemantauan sumber air 2. Tadbir urus dan pengurusan air 3. Pengurusan data sektor air.	Ada	Ada
2.	Dato'Ir Hj Hanapi bin Mohamad Noor	86, Jalan SS 19/1A, 47500 Subang Jaya	019-2727996	hanapi2020@gmail.com	1. Pengurusan Sumber Air 2. Dasar Air IRBM	Ada	Ada
3.	Ir. Dr. Asnor Muizan Ishak	Bahagian Pengurusan Sumber Air dan Hidrologi,	017-6424626	drasnor@water.gov.my drasnorjps@gmail.com	1. Hidrologi 2. Sumber air	Ada	Ada

No.	Nama	Alamat	Tel:	E-mel	Pengalaman berkaitan dengan sektor air	1 halaman Vitae Kurikulum (Ada/Tiada)	Vitae Kurikulum Lengkap (Ada/Tiada)
		Jabatan Pengairan dan Saliran, KM7, Jalan Ampang, 68000 Kuala Lumpur					
4.	Ir. Dr. Lee Hin Lee	Pusat Kajian Pantai dan Oseanografi, NAHRIM Lot 5377, Jalan Putra Permai, 43300 Seri Kembangan, Selangor.	0389476400/ 013–3739361	hllee@nahrim.gov.my	1. Pemodelan Hidrodinamik	Tiada	Ada
5.	Dunstan Anthony Pereira	Pusat Kajian Pantai dan Oseanografi, NAHRIM Lot 5377, Jalan Putra Permai, 43300 Seri	0389476400/	dunstan@nahrim.gov.my	1. Pengurusan Data Laut	Tiada	Ada

No.	Nama	Alamat	Tel:	E-mel	Pengalaman berkaitan dengan sektor air	1 halaman Vitae Kurikulum (Ada/Tiada)	Vitae Kurikulum Lengkap (Ada/Tiada)
		Kembangan, Selangor.					
6.	Nor Aslinda Awang	Makmal Hidraulik dan Instrumentasi, NAHRIM Lot 5377, Jalan Putra Permai, 43300 Seri Kembangan, Selangor.	0389476400/ 0192282495	aslinda@nahrim.gov.my noraslinda.awang@gmail.com	1. Pemodelan Hidrodinamik (pokok) Bakau	Tiada	Ada
7.	P. Geol Ismail Tawnie	Pusat Kajian Hidrogeologi NAHRIM Lot 5377, Jalan Putra Permai, 43300 Seri Kembangan, Selangor.	0389476400/ 019-8280255	ismail@nahrim.gov.my istawnie@gmail.com	1. Hidrogeologi	Tiada	Ada
8.	Ir. Liew Yuk San	Pusat Kajian Lembangan Sungai, NAHRIM	0389476400/ 0193494033	ysliew@nahrim.gov.my	1. Kejuruteraan Sungai, Pemodelan Sungai	Ada	Ada

No.	Nama	Alamat	Tel:	E-mel	Pengalaman berkaitan dengan sektor air	1 halaman Vitae Kurikulum (Ada/Tiada)	Vitae Kurikulum Lengkap (Ada/Tiada)
		Lot 5377, Jalan Putra Permai, 43300 Seri Kembangan, Selangor.					
9.	Dr. Zati Sharip	Lot 5377, Jalan Putra Permai, 43300 Seri Kembangan, Selangor	0199500421	zati@nahrim.gov.my	1. Kesihatan Ekosistem Tasik, Pengurusan Lembangan Tasik Bersepadu (ILBM))	Ada	Ada
10.	Dr. Siti Aisah Shamsuddin	Institut Penyelidikan Perhutanan Malaysia, Bahagian Perhutanan dan Alam Sekitar, Kepong, 52109 Selangor	03 62797261(pejabat) 019 2115929 (telefon bimbit)	sitiaisah@frim.gov.my	1. Hidrologi Hutan		

No.	Nama	Alamat	Tel:	E-mel	Pengalaman berkaitan dengan sektor air	1 halaman Vitae Kurikulum (Ada/Tiada)	Vitae Kurikulum Lengkap (Ada/Tiada)
11.	Raihani binti Che Mamat	Jabatan Kerajaan Tempatan Kementerian Perumahan dan Kerajaan Tempatan Aras 25-29, No.51 Persiaran Perdana, Presint 4, Pusat Pentadbiran Kerajaan Persekutuan, 62100 Putrajaya, Malaysia	03-88913335	raihani_cm@kpkt.gov.my	1. Pencemaran air 2. Pengurusan dan tadbir urus air 3. Pengurusan sistem saliran bandar	TIADA	TIADA
12.	Nur Syaferra Binti Mad Yusoff	No.48, Jalan Joran 19/24, Seksyen 19 40300 Shah	012-2341057	ferra_yusoff@kpkt.gov.my	1. Pengurusan sisa pepejal	Tiada	Tiada

No.	Nama	Alamat	Tel:	E-mel	Pengalaman berkaitan dengan sektor air	1 halaman Vitae Kurikulum (Ada/Tiada)	Vitae Kurikulum Lengkap (Ada/Tiada)
		Alam, Selangor					
13.	Dr. Susan Pudin	Jabatan Perlindungan Alam Sekitar Sabah, Beg Berkunci 2078, 88999 Kota Kinabalu, Sabah	088- 251290/ 1 012 824 9974	susan.pudin@sabah.gov.my	1. Keterlibatan komuniti dan pendidikan alam sekitar	-	Ada
14.	Dr. Dayang Siti Maryam binti Mohd. Hanan	Jabatan Perlindungan Alam Sekitar Sabah, Beg Berkunci 2078, 88999 Kota Kinabalu, Sabah	088- 251290/ 1 016 844 6794	sitimaryam.mohdhanan@sabah.gov.my	1. Perubahan aras laut dan persekitaran pantai akibat perubahan iklim	-	Ada
15.	Abd Rahim Bin Harun	Ibu Pejabat, Aras 9, Menara PJH, No. 2 Jalan Tun Abdul	+603- 8871 6000 (samb. 207)	arh@jmg.gov.my	1. Penerokaan Air Bawah Tanah 2. Pembangunan Air Bawah Tanah	TIADA	TIADA

No.	Nama	Alamat	Tel:	E-mel	Pengalaman berkaitan dengan sektor air	1 halaman Vitae Kurikulum (Ada/Tiada)	Vitae Kurikulum Lengkap (Ada/Tiada)
		Razak, Presint 2, 62100 Wilayah Persekutuan Putrajaya			3. Kualiti dan pemantauan air bawah tanah		
16.	Noor Adilah binti Md Arifin	Bahagian Pengurusan Kemudahan – Seksyen Pembangunan Perbadanan Pengurusan Sisa Pepejal dan Pembersihan Awam (SWCorp)	Tel: 03-83124145/ 4528	noor.adilah@swcorp.my			
17.	Ir. Dr. Asmadi bin Ahmad @ Hasan	Ketua Penolong Pengarah Bahagian Pengurusan	019-2206944	asmadi_ahmad@water.gov.my	1. Sumber Air (Pengoptimuman Takungan) 2. Hidrologi	Tiada	Ada

No.	Nama	Alamat	Tel:	E-mel	Pengalaman berkaitan dengan sektor air	1 halaman Vitae Kurikulum (Ada/Tiada)	Vitae Kurikulum Lengkap (Ada/Tiada)
		Sumber Air dan Hidrologi Jabatan Pengairan dan Saliran Malaysia Kompleks JPS Ampang KM7, Jalan Bukit Off Jalan Ampang 68000 Ampang, Kuala Lumpur			3. Rawatan air sungai (WQ)		
18.	Dr.Norlida binti Mohd Dom	Humid T Humid Tropics Centre (HTC - KL) Jabatan Pengairan dan Saliran	03-20958700	norlidamd@water.gov.my	1. Pengurusan Sumber Air 2. Ekohidrologi	Tiada	Tiada

No.	Nama	Alamat	Tel:	E-mel	Pengalaman berkaitan dengan sektor air	1 halaman Vitae Kurikulum (Ada/Tiada)	Vitae Kurikulum Lengkap (Ada/Tiada)
		No. 2, Jalan Ledang, Off Jalan Duta, 50480 Kuala Lumpur					
19.	Encik Mohd Hazri bin Moh Khambali	Bahagian Reka Bentuk dan Empangan Jabatan Pengairan dan Saliran Jalan Sultan Salahuddin 50626 Kuala Lumpur	03-26974487	mohdhazri@water.gov.my	1. Pengurusan Empangan	Tiada	Tiada
20.	Ts. Rajaselvam a/l Govindaraju	Bahagian Perkhidmatan Mekanikal & Elektrikal JPS Malaysia Aras 4, Blok Podium, Menara Usahawan,	03-33311685	rajaselvam@water.gov.my	1. Perkhidmatan Mekanikal dan Elektrikal	Tiada	Tiada

No.	Nama	Alamat	Tel:	E-mel	Pengalaman berkaitan dengan sektor air	1 halaman Vitae Kurikulum (Ada/Tiada)	Vitae Kurikulum Lengkap (Ada/Tiada)
		Persiaran Perdana, Presint 2, 62652 Putrajaya.					
21.	Ir. Ahmad Fauzan bin Mohd Sabri	Bahagian Pengurusan Lembangan Sungai (BPLS), Jabatan Pengairan Dan Saliran (JPS) Malaysia Aras 3, Blok C7, Kompleks Kerajaan Parcel C, 62000 Putrajaya.	03-26151688	fauzan@water.gov.my	1. Pengurusan Sungai	Tiada	Tiada
22.	Ir. Atikah binti Shafie	Bahagian Saliran Mesra Alam	03-26972964	atikah@water.gov.my	1. Pengurusan Air Hujan	Tiada	Tiada

No.	Nama	Alamat	Tel:	E-mel	Pengalaman berkaitan dengan sektor air	1 halaman Vitae Kurikulum (Ada/Tiada)	Vitae Kurikulum Lengkap (Ada/Tiada)
		Jabatan Pengairan dan Saliran (JPS) Malaysia Jalan Sultan Salahuddin 50626 Kuala Lumpur					
23.	Ir. Mahran bin Mahamud	Bahagian Pengurusan Zon Pantai Jabatan Pengairan dan Saliran (JPS) Malaysia Aras 3, Blok C7, Kompleks Kerajaan Parcel C, 62000 Putrajaya.	03-26151702	mahran@water.gov.my	1. Pengurusan Pantai	Tiada	Tiada
24.	En. Wan Hazdy Azad bin	Bahagian Pengurusan Banjir	03-26161579	azad@water.gov.my	1. Pengurusan Banjir	Tiada	Tiada

No.	Nama	Alamat	Tel:	E-mel	Pengalaman berkaitan dengan sektor air	1 halaman Vitae Kurikulum (Ada/Tiada)	Vitae Kurikulum Lengkap (Ada/Tiada)
	Wan Abdul Majid	Jabatan Pengairan dan Saliran Malaysia Jalan Sultan Salahuddin 50626 Kuala Lumpur					
25.	En. Mohammad Hakim bin Hasnul	Bahagian Korporat Jabatan Pengairan dan Saliran Malaysia Jalan Sultan Salahuddin 50626 Kuala Lumpur	03-26161449	hakim@water.gov.my	1. Pengurusan Dasar	Tiada	Tiada
26.	Izham Harith Bin Ikhwan	Aras 4, Blok E3, Parcel E, Presint 1, Pusat Pentadbiran Kerajaan Persekutuan,	PEJABAT: +603 88924966 TELEFON BIMBIT: +601 26468955	izham.harith@moh.gov.my	1. Seksyen Kejuruteraan Air dan Sanitasi, Bahagian Khidmat	Tiada	Ada

No.	Nama	Alamat	Tel:	E-mel	Pengalaman berkaitan dengan sektor air	1 halaman Vitae Kurikulum (Ada/Tiada)	Vitae Kurikulum Lengkap (Ada/Tiada)
		62590 Putrajaya, Malaysia			Kejuruteraan, KKM		
27.	Dr. Roslan bin Mohamed	Sektor Kejuruteraan Air dan Sanitasi, Cawangan Kawal Selia, Bahagian Perkhidmatan Kejuruteraan, Kementerian Kesihatan Malaysia, Aras 4, Blok E7, Parcel E, 62590 PUTRAJAYA.	03-8892 4964 (Pejabat) 019-232 7844 (Telefon Bimbit)	roslan.m@moh.gov.my	1. Sistem Bekalan Air untuk Kawasan Luar Bandar 2. Sanitasi Alam Sekitar untuk Kawasan Luar Bandar 3. Bangunan Hijau untuk Kemudahan Penjagaan Kesihatan	Tiada	Ada
28.	Pn. Hafizah binti Hasan	Sektor Sisa dan Kebersihan, Cawangan Kawal Selia,	03-8892 4641 (Pejabat) 013-332 0687 (Telefon Bimbit)	hafizah.hasan@moh.gov.my / hafeitsa@gmail.com	1. Pengawasan kualiti air minum, merangkumi dasar dan	Ada	Ada

No.	Nama	Alamat	Tel:	E-mel	Pengalaman berkaitan dengan sektor air	1 halaman Vitae Kurikulum (Ada/Tiada)	Vitae Kurikulum Lengkap (Ada/Tiada)
		Bahagian Perkhidmatan Kejuruteraan, Kementerian Kesihatan Malaysia, Aras 4, Blok E7, Parcel E, 62590 PUTRAJAYA.			peraturan berasaskan risiko. 2. Undang-undang dan tadbir urus kualiti air antarabangsa dan tempatan, dalam skop air, sanitasi dan kebersihan (WASH)		

……Tamat……